

EMUNDI MERILLII

TRICASSINI J. C.

A Confiliis Regis, Antecessoris in Academia
Metropolis Biturigum Primicerii

LIBER SINGULARIS
DIFFERENTIARUM JURIS

Restitutus ex Libris Manualium

JULII PAULI.

NEAPOLI, A. 1720. Operis Typographicis Felicis Mosca.

SUMTU BERNARDINI GESSARI.

CENSORUM FACULTATE, ET PRIVILEGIO.

11

INDEX CAPITUM

LIBRI SINGULARIS

Differentiarum Juris.

Cap. I.	<i>De libris Manualium Julii Pauli.</i>	p. 5.
Cap. II.	<i>Differentia inter actiones, quae per procuratorem acquiruntur, vel non; quaeque per eum retinentur.</i>	p. 7.
Cap. III.	<i>Differentia inter actorem, & administratorem civitatis: inter stipulationem servi publici, & inter stipulationem actus.</i>	p. 8.
Cap. IV.	<i>Deprehenditur differentia inter usumfructum, qui finitur consolidatione, seu proprietatis acquisitione; & inter eum, qui finitur alio modo.</i>	p. 10.
Cap. V.	<i>Differentia quaedam apprehenditur inter servitutes rusticorum praediorum.</i>	p. 11.
Cap. VI.	<i>Differentia inter flumina, quae interjecta servitutes praediorum rusticorum impediunt, vel non.</i>	p. 13.
Cap. VII.	<i>Differentia inter cessionem, & legatum servitutis: inter actus defunctorum, & viventium, qui aliter, atque uliter suspenduntur.</i>	p. 14.
Cap. VIII.	<i>Differentia arborum, & lapidum in confinio, dum adhuc terra tenentur: vel circa arbor eruta, lapifque exemptus est.</i>	p. 16.
Cap. IX.	<i>Differentia bonorum possessionis, quae ex mandato petitur, ante, vel post factum mandantis supervenientem.</i>	p. 17.
Cap. X.	<i>Differentia apprehenditur inter donationem mortis causa factam servo, & legatum servo relictum.</i>	p. 19.
Cap. XI.	<i>Differentia inter stipulationem usufructus, quem servus hereditarius stipulatur, & legatum usufructus servo hereditario relictum.</i>	p. 20.
Cap. XII.	<i>Differentia inter negligentiam simplicem, seu levem culpam; & inter magnam negligentiam, seu magnam culpam.</i>	p. 21.
Cap. XIII.	<i>Differentia inter legatum purum, quod servo communi inutiliter sine libertate relinquitur, sociis herede institutis; & legatum conditionale, quod inutiliter ei relinquitur: inter legatum, & heredis institutionem.</i>	p. 22.

- tutionem. p.23.
 Cap. XIV. *Differentia inter cautionem vulgarem, & cautionem patris, vel domini heredis instituti, qui caveat filio, vel servo, legati causâ sub conditione relicti.* p.25.
 Cap. XV. *Differentia inter ins patronatus, & operarum præstationem inter officiales, & artificiales operas.* p.26.
 Cap. XVI. *Differentia rerum, quæ solas alienari non possunt, & per universitatem alienantur.* p.28.
 Cap. XVII. *Differentia usucapionis, cum res tradita est ex causa emptio- nis, vel ex alia causa.* p.29.
 Cap. XVIII. *Differentia inter filiumfamilias, maritum, patrem, & do- natorem, cum in quantum facere possunt, condemnantur.* p.31.
 Cap. XIX. *Differentia deprehensur inter debitorem, & alium à debitore, qui non admisit creditorem missum in possessionem, rei servandæ causâ.* p.32.
 Cap. XX. *Differentia quædam inter stipulationes prætorias, & conven- tionales.* p.34.
 Cap. XXI. *Differentia inter servum communem duorum dominorum, & inter servum, in quo alius habet proprietatem, alius usumfructum.* p.35.
 Cap. XXII. *Differentia, cum quis post mortem suam stipulari, vel solvere mandaverit; seu inter mandatum stipulationis, & solutionis post mortem.* p.36.
 Cap. XXIII. *Differentia inter eos, quibus actio furti competit, quia in- terest furtum non esse commissum.* p.38.
 Cap. XXIV. *Differentia in heredis appellatione, quæ quandoque ad pri- mum coarctatur, quandoque ad ultiores extenditur.* p.39.
 Cap. XXV. *Ratio probabilis, cur nullum fragmentum extet ex libro tertio Manualium Pauli.* p.40.

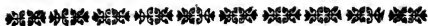
CAPUT I.

De Libris Manualium JULII PAULI.

Ulius Paulus libros tres *Manualium* videtur inscrip-
 se, quasi libri isti semper prae manibus haberi de-
 beant, & quasi *manticularia*. Sextus Pompejus: *Man-*
ticularia dicuntur ea, quae frequenter in usu habentur,
& quasi manu tractantur. Graeci *ἐπιχειρῆματα* dixe-
 runt, ut Const. Harmenopistis. Aliud videtur esse
ἐγχειρίδιον in praefatione Plinii ad *Vespasianum*, &
 apud Gellium *lib. 20. cap. ult.* Libellus, puta, bre-
 vior; ut Pomponii liber singularis *Enchiridii* in In-
 dice Florentino. Potius ita dictus, quod manu ferri possit, ut pugio
 etiam *ἐγχειρίδιον*, quam quod manibus teri, haberive debeat. In hisce
 libris *Manualium* Julius Paulus differentias juris exsecutus fuerat, ut ex
 fragmentis, quae supersunt,prehendimus. Et ideo *Manualium* inscrip-
 serat, quia differentiae juris ad manum semper, & in promptu esse de-
 beant; ut differentiis observatis, responsa juris auctorum aliam, atque
 aliam interpretationem accipiant. Quos autem libros Paulus *Manualium*
 inscripserat, Modestinus postea *Differentiarum* apertius inscribere voluit.
 Paulo Modestinus postumavit, qui usque ad tempora Gordiani pervenit.
L. 5. C. ad exhibend. quique ut Ulpiani studiosus fuit, *L. si quis. 52. §. si*
quis asinum. D. de furtis, ita & Pauli aequalis Ulpiano studiosus esse
 potuit. Et quidem nonnullas, quas Paulus in libris *Manualium* differen-
 tias attigerat, Modestinus quoque in libris *Differentiarum* attigit. Quam
 differentiam Paulus attigerat *lib. 1. Manualium*, in *L. ult. D. commun.*
praedior. circa servitutes, quae pro parte acquiri non possunt, & pro par-
 te retineri possunt: Modestinus attigit *lib. 6. Differentiarum*, in *L. pro*
parte. 11. D. de servitutib. Quam differentiam Paulus attigerat *lib. 2. Ma-*
nualium, circa heredis appellationem, in *L. sciendum est. 227. D. de*
verbor. significat. Modestinus attigit *lib. 1. Differentiarum*, in *L. 3. D. de*
vulg. & pupill. substitut. & *lib. 6. Differentiarum*, in *L. 7. D. de his, quae*
ut indigni. & L. qui per successionem. 194. D. de regul. jur. Quam differ-
 entiam Paulus attigerat *lib. 2. Manualium*, inter levem, & latam cul-
 pam. *L. magna. 226. D. de verbor. significat.* Modestinus attigit *lib. 2.*
Differentiarum, in *collat. leg. Mosaeic. cum leg. Roman. tit. 10. de deposito.*
 Quam differentiam Paulus attigerat *lib. 2. Manualium*, in *L. & exbere-*
datum. 49. D. de re judicat. inter maritum, & donatorem, qui in quan-
 tum facere possunt, condemnantur: Modestinus attigit *lib. 2. Differentia-*
rum, in *L. non tantum. 20. D. de re judicat.* Plures autem alias dif-
 ferentias, quas Paulus in libris *Manualium* exsecutus fuerat, probabile est
 à Modestino fuisse praetermissas, ne actum agere videretur.

FRAG-

FRAGMENTA QUAE SUPERSUNT ex Lib. I. Manualium Jul. Pauli.

- Lex, Per procuratorem. 72. D. de procuratoribus.*
L. ult. D. quod cuiusque universis. nom.
L. si servus. 27. D. quib. mod. ususfruct. vel us. amittitur.
L. nemo. 39. D. de servitutib. praed. urbanor.
L. ult. D. de servitutib. praed. rusticor.
L. ult. D. commun. praedior. tam urbanor. quam rusticor.
L. illud. 83. D. pro socio.
L. si quis alicui. 48. D. de acquir. vel omitt. heredit.
L. ult. D. de mort. caus. donationib.
L. usufructus. 26. l. de stipulat. servor.
L. magna. 226. D. de verbor. significat.
-

Fragmenta ex Lib. II. Manualium Pauli.

- L. si facius. 89. D. de heredib. instituend.*
L. filio. 7. D. ut legatorum, seu fideicommissor.
L. ult. D. de oper. libertor.
L. quaedam. 62. D. de acquir. rer. dom.
L. penult. D. de usurpat. & usucap.
L. Et exheredatun. 49. D. de re judicat.
L. si quis. 51. D. eod.
L. Et stipulationum. 14. D. de duob. reis.
L. servus. 27. D. de stipulat. servor.
L. ult. D. de solut. & liberat.
L. is, cuius. 85. D. de furt.
L. ex illis. 227. D. de verbor. significat.
-

Ex Libro III. Manualium Pauli nullum
extat Fragmentum.

PAULUS lib. 1. Manualium, in L. per procuratorem. 72. D. de procuratorib.

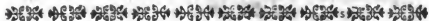
Per procuratorem non semper adquirimus actiones, * sed retinemus: veluti si reum conveniat intra legitimum tempus; vel si prohibeat opus novum fieri, ut interdictum nobis utile sit. Quod vi, aut clam: nam & his pristinum ius nobis conservat.

CAPUT II.

Differentia inter actiones, quae per procuratorem acquiruntur, vel non, quaeque per eum retinentur.

Duas hic Paulus differentias attigit, quas asteriscus signat: nam cum ait, per procuratorem non semper adquirimus actiones, prima differentia inde colligitur, quod quandoque acquiramus, & quandoque non acquiramus. Secunda differentia est, quod per procuratorem actiones non semper nobis acquiruntur; at semper actiones per eum retinemus. Equidem regulariter per procuratorem actio nobis non acquiritur veluti si Titius Maevii procurator Maevio dari stipuletur. L. si ita. 126. §. Chrysogonus. v. plane. D. de verb. obligat. L. 3. C. de contrahen. & commisit. stipulat. L. 3. C. de inutilib. stipulat. vel si Titius Maevio fundum emerit. L. quaecunque. 11. D. de oblig. & act. L. 6. C. si quis alteri, vel sibi, &c. vel si nomine ipsius pignus acceperit. L. solutum. 11. §. per liberam. D. de pign. act. Quandoque autem per procuratorem nobis actio acquiritur: veluti si praesenti domino stipuletur, & ex re ipsius. L. quod procurator. 68. D. de procuratorib. L. si procuratori. 79. D. de verb. obligat. veluti ex stipulationibus praetoriis. L. 5. D. de stipulat. praetor. veluti si procurator nummos domini mutuos dederit. L. certi. 9. §. si nummos. D. de reb. credit. d. L. si ita. 126. §. Chrysogonus. D. de verb. obligat. Sed & dominus ex contractu procuratoris actionem habet, si aliter rem suam servare non possit. L. Julianus. 13. §. si procurator. 25. D. de act. empt. Ita igitur non semper, sed quandoque, per procuratorem nobis actio acquiritur. At per eum semper actiones retinemus: puta, si actiones tempore perituras moverit, quae aut sex mensibus, ut redhibitoria; aut annis, ut praetoriae; aut alio tempore longiori finiuntur. Sed & si procurator promissorem interpellaverit, perpetuam facit obligationem, quae interitu rei extingueretur. L. si quis 24. in fin. D. de usur. & fruct. Sed finge, procuratorem nomine domini opus novum vicino nunciare, seu prohibere, ne opus novum fiat: itane acquirit, vel retinet

net actionem? Ita quidem ex nunciacione procuratoris competit domino interdictum *Quod vi, aut clam*. L. si procurator. 17. D. de oper. novi nunciat. sed magis pristinum jus conservat, seu magis retinet actionem, quam acquirit. Haec enim prohibitio novi operis, quam facit procurator, demonstrat, te vi facere: & si procurator non prohibuisset, nihilominus dominus haberet actionem; ita ut magis factò vicini delinquentis, quam factò procuratoris domino actio acquiri videatur. L. 3. in princip. D. quod vi, aut clam. Ita igitur per procuratorem facilius actio retinetur, quam per eum acquiritur: ut quidem aliàs facilius est acquisita retinere, quam acquirere. Servitus pro parte non acquiritur. L. pro parte. 11. D. de servitutib. L. 6. §. si tamen. D. eom. praedior. sed pro parte retinetur. L. 8. §. 1. D. de servitutib. L. unus. 34. D. de servitutib. praedior. rustic. L. plurib. 140. D. de verbor. obligat. Possessio non nisi animò, & corpore acquiritur. L. quemadmodum. 8. D. de acq. vel amitt. possessi. L. si re. 153. D. de regul. jur. sed animò solò retinetur. L. 3. §. sed etsi animo. 7. & §. fultus. 11. D. de acq. vel amitt. possessi.

PAULUS lib. 1. Manualium, in L. ult. D. quod cuiusque universitatis nomine.

Consistui potest actor etiam ad operis novi nunciacionem, & ad stipulationes interponendas: veluti legatorum, damni infecti, iudicatum solvi: * quamvis servo potius civitatis caveri debeat. Sed & si actori causum fuerit, utilis actio * administratori rerum civitatis dabitur.

C A P U T III.

Differentia inter actorem, & administratorem civitatis: inter stipulationem servi publici, & inter stipulationem actoris.

Jungi potest cum L. per procuratorem. 72. sup. de procuratorib. ubi agitur de actione, quae per procuratorem domino acquiritur: hic autem de actione, quae per actorem administratori civitatis acquiritur. Et duas quidem Paulus hic differentias attigit. Prima est inter actorem, & administratorem civitatis. Secunda inter stipulationem servi publici, & stipulationem actoris, qui est libera persona. Alii sunt actores, alii administratores civitatis. Veluti alii procuratores dantur à privatis ad lites, seu actiones movendas, vel ad suscipiendas. L. sed si. 13. D. de pact. L. si eum. 66. §. si secundus. D. de evictionib. L. hoc iura. 86. D. de solut. & liberat. alii procuratores dantur ad negotia certa, vel universa. L. procura-

tor. 63. *D. de procuratorib.* L. 7. *D. de calumniatorib.* Alii sunt curatores; qui dantur adolescentibus ad lites; alii, qui dantur ad negotia. §. ult. *Instit. de curatorib.* Ita alii sunt actores, seu syndici, qui constituuntur à civitate, ut actiones nomine civitatis moveant, vel excipiant. L. 1. §. *quibus.* L. 6. §. ult. *D. quod cuiusque universis.* L. ita. 27. in princ. *D. ad Sctum Trebell.* L. ult. §. *defensores.* *D. de munerib. & honorib.* L. 8. *D. de pollicitationib.* Et ita Paulus ait in hac L. ult. actorem posse constitui ad novi operis nunciationem, & ad interponendas stipulationes praetorias, quae actionis instar obtinent. L. *actionis.* 37. *D. de obligat. & actionib.* administratores autem sunt, qui bona, seu res ad civitatem pertinentes administrant. L. *qui mittitur.* 35. §. ult. *D. ex quib. caus. major.* L. si is, qui. 11. *D. de pignori.* & *hypothec.* L. Lucius, 46. §. 1. *D. de administrat. & pericul. tutor. & curator.* Hic etiam Paulus differentiam attigit inter actorem, & administratorem civitatis: quod actor sit, qui acquirat actiones; & administrator sit, cui actiones acquirantur. Paulus ait, *Constitui potest actor etiam ad operis novi nunciationem, & ad stipulationes interponendas:* id est, non solum actor constitui potest ad actiones exercendas, excipiendaeque nomine civitatis, ut praemissum fuerat d. L. 1. §. *quibus.* d. L. 6. §. ult. sup. eod. tit. sed etiam ut acquirat actiones civitati, seu administratori civitatis: veluti ad operis novi nunciationem; aut interdictum *Quod vi, aut clam;* quae per procuratorem nobis acquiruntur. L. si procurator. 17. *D. de oper. nov. nunc.* L. 3. *D. quod vi, aut clam.* Puta, si civitas praedia habeat, & in his vicinus novum opus faciat, actor constitui potest, qui novum opus nunciet, seu prohibeat. L. 5. §. *meminisse.* *D. de oper. nov. nunc.* Constitui quoque potest ad stipulationes praetorias interponendas, ex quibus etiam per procuratorem nobis actio acquiritur. d. L. 72. *D. de procuratorib.* & L. 5. *D. de stipulat. praetor.* Veluti si civitati legatum relictum fuerit, actor satisfactionem ab herede exigit, ut caveat heres his diebus legata civitati praestari, quibus testator praestari voluit. Jam enim receptum erat, ut civitatibus legari posset, quamvis incertis personis. L. *civitatibus.* 112. *D. de legat. 1.* atque etiam corporibus, & collegiis licitis exemplis civitatum. L. *cum Senatus.* 20. *D. de reb. dub.* ut exposuimus lib. 4. observat. cap. 16. Ita actor exigit stipulationem damni infecti, si publicis aedibus à vicinis damnum timeatur; & stipulationem judicatum solvi, ut is, cum quo agitur, caveat se praestitutum, quod iudex in condemnationem deduxerit. L. *judicatum.* 9. *D. judicat. solv.* Secundam differentiam hac lege ult. Paulus attigit, ubi ait, *quamvis servo potius civitatis caveri debeat.* Nam per servum publicum ex stipulatione actio directa, & ipso jure acquiritur. L. 3. *D. de stipulat. servor.* per actorem utilis. L. 5. §. si aitori. *D. de pecun. consti.* ut alijs per liberam personam non ipso jure, sed utilis actio acquiritur. L. 4. §. *plave.* *D. de magistratib. conveniend.* L. si procuratori. 79. *D. de verb. oblig.* L. 3. & 4. *D. rem pupilli, vel adolescent. salu. for.*

PAULUS lib. 1. Manual. in L. si servus. 27. D. quib. mod. usufruct. vel usus. amitt.

Si servus, in quo usu fructus alienus est, noxae dedatur à domino proprietatis usufructuario, liberabitur confusa servitute.

C A P U T IV.

Deprehenditur differentia inter usumfructum, qui finitur consolidatione, seu proprietatis acquisitione, & inter eum, qui finitur aliis modis.

Titius habebat usumfructum in servo, Maevius proprietatem: servus fructuarius furtum fecit, vel damnum dedit. Titius egit noxali actione adversus Maevium, & Maevius fructuario servum noxae dedit. Ea noxae deditione proprietates servi transit ad fructuarium. §. 4. *Instit. de noxalib. act.* & ita confusa fuit servitus cum ipsa proprietate. L. 4. D. usufruct. quemadmod. caveat. Quae res consolidatio dicitur, siue dominus proprietatis acquireret usumfructum. L. cum in fundo. 78. §. 2. D. de iur. dot. siue fructuarius proprietatem. §. finitur. *Instit. de usufruct.* & ideo consolidatio dicitur, quia aliquid totum, seu solidum fit ex duobus separatissimis, usufructu, & proprietate. Quando igitur dominus servum fructuario noxae dedit, ita proprietates fructuario acquiritur, & confunditur servitus cum proprietate, & fructuarius liberatur. Id quidem verbum in L. 27. D. quib. mod. usufruct. vel usus. amitt. referri potest ad dominum proprietatis, qui liberatur noxae deditione: sed magis est, ut referatur ad fructuarium, qui acquisitione proprietatis, & confusione servitutis liberatur stipulatione, quam cavet, se usum viri boni arbitratu, & finitum usufructum restitutum, quod inde extabit. L. 1. D. usufruct. quemadmod. caveat. Et liberatur vel ipso iure, vel exceptione in factum. d. L. 4. D. eod. tit. usufr. quemadmod. caveat. Hanc igitur differentiam Paulus attingere voluit in hac L. 27. finitum usufructum per consolidationem, seu confusionem servitutis, fructuarium liberari: qui tamen non liberatur aliis modis finitum usufructum, puta, capitis minutione, vel inusu. Veluti autem confunditur servitus usufructus, quae est personalis, acquisitione proprietatis. d. L. 4. D. usufructuar. quemadmod. caveat. ita etiam confunduntur servitutes rerum, seu iura praediorum, urbanorum, & rusticorum, cum quis dominus praedii servientis, & dominantis esse coeperit. L. in omnibus. 18. D. de servitutibus. L. si quis aedes. 30. D. de servitutibus praediorum urbanorum. L. 1. D. quem-

D. quemadmodum. servitus. amitt. L. legatarius. 38. §. 1. & L. legatum. 116. §. ult. D. de legat. 1. ita etiam confunditur obligatio, cum ius creditoris, & debitoris in eandem personam recidit. L. si vi. 41. D. de evictio- nib. L. Stichum. 95. §. aditio. & L. penult. D. de solut. & liberat.

PAULUS lib. 1. Manualium, in *L. nemo. 39. D. de servitutib. praedior. urbanor.*

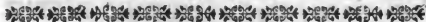
Nemo enim propriis aedificiis servitutem imponere potest; nisi & is, qui cedit, & is, cui ceditur, in conspectum habeant ea aedificia, ita ut officere alterum alteri possit.

CAPUT V.

Differentia quaedam deprehenditur inter servitutes urbanorum, & servitutes rusticorum praediorum.

Cum praemissum esset ex lib. 2. *Quaestionum Pauli*, in *L. si aedes. 38. D. de servitutib. praed. urban.* Si aedes meae à tuis aedibus tantum distent, ut prospici non possint; aut medius mons earum conspectum auferat, servitus imponi non potest. Sequitur, quod est in *L. 39. eod. tit.* Finge, Titius & Maevius habebant aedes in eadem viciniâ, sed tamen ita remotas, ut invicem prospici non possent; vel medius mons earum conspectum auferret. Ait Paulus. in d. *L. 39.* servitutem imponi non posse; puta, ne aedes Titii officiant prospectui aedium Maevii. Quia servitutum ea natura est, ut aliquam utilitatem habeant; aliqui inutiliter constituuntur. *L. quotiens. 15. D. de servitutib. L. 4. in fin. & L. 8. §. ult. D. si servit. vindicet.* ac servitus, quam Titius Maevio cederet, inutilis esset Maevio, cum non posset officere. hac *L. 39.* At cum officere potest, utiliter constituitur: veluti altius tollendi non modò vicinis aedibus, sed etiam ulterioribus rectè imponitur: puta, si inter aedes Titii, & Maevii aliae interiectae sint. *L. 4. & 5. D. si servit. vindicetur. L. 6. & 8. D. comm. praedior.* quia non sunt adeo remotae, quin Titius aedes suas altius tollendò aedibus Maevii officiat; & ita utilis servitus esse potest. Videtur tamen ob stare *L. penult. D. de servitutib.* ubi constitui potest servitus aquae ducendae, licet praedio utilis non sit. Finge, Titius cesserat Maevio servitutem aquae ducendae, ut Maevio per fundum Titii aquam ducere liceret. Eo tempore, quo Titius cedebat servitutem, Maevio erat inutilis, nec expediebat ei, ut aquam duceret. Labeo ait, nihilominus constitui posse servitutem. Is est Antistius Labeo, qui in Graecas, anti-

quioresque litteras se se penetraverat, ut loquitur Gellius *lib. 12. cap. 10.* & cum ait in d. *L. penult. D. de servitutib.* Quaedam enim debere habere possumus, quamvis ea nobis utilia non sint: respicere videtur ad illud Aristophanis, quod refert Suidas in *v. διαπραγματορ. ὅπως μὴ ἴδῃ, βίον μὴ δ' ἴμῳ λαβῆναι*. i. e. nihil est opus, attamen volo capere. Ait igitur Labeo in d. *L. penult. D. de servitutib.* constitui posse servitutem aquae ducendae, quia interest Maevii habere servitutem, non tantum ratione utilitatis, ut ager irrigetur; sed etiam voluptatis, seu amoenitatis causa. *L. 3. D. de aqu. quotid. & aestiv.* Tum quia fieri potest, ut scaturigines, quae sunt in agro Maevii, exarescant; & olim expediat Maevio, per fundum Titii aquam ducere. Igitur servitus utiliter constituitur non ratione praesentis, sed futurae utilitatis. At in hac *L. 39.* ea servitus constituebatur, quae & eo tempore, quo constituebatur, & in posterum inutilis futura erat: ideoque Paulus ait, imponi non posse. Ceterum in hac *L. 39. & L. ult. D. de servitutib. praedior. rusticor.* quae est ex eod. *lib. 1. Manual.* differentiam Paulus attingere voluit inter servitudes urbanorum, & servitudes rusticorum praediorum: quod in urbanis praediis constitui non possit servitus, si aedificia ita longe distent, ut invicem prospici non possint; vel si mons medius fuerit. At in rusticis praediis constitui possit, si fundi longe distent, etsi flumen interjectum sit: Ratio differentiae est, quod mons inter aedificia medius impedit utilitatem servitus, efficitque, ut semper inutilis servitus futura sit. At flumine interjecto, utilis servitus esse potest; si aut ponte, aut vadō flumen transiri possit. d. *L. ult. D. de servitutib. praedior. rusticor.*

PAULVS *lib. 1. Manualium*, in *L. ult. D. de servitutib. praedior. rusticor.*

F Lumine interveniente, via constitui potest, si aut vadō transiri potest, aut pontem habeat. Diversum, si pontonibus trajiciatur. Haec ita, si per unius praedia flumen curvat: alioquin si tua praedia mihi vicina sint, deinde flumen, deinde Titii praedia, deinde via publica, in quam iter mihi adquiri volo: dispiciamus, ne nihil vetet, à te mihi viam dari usque ad flumen, deinde à Titio usque ad viam publicam. Sed videamus, num & si tu eorum praediorum dominus sis, quae trans flumen intra viam publicam sint, idem juris sit: quia via consummari solet, vel civitate tenus, vel usque ad viam publicam, vel usque ad flumen, in quo pontonibus trajiciatur, vel usque ad proprium aliud ejusdem domini praedium. Quod si est, non videtur interrumpi servitus, quamvis inter ejusdem domini praedia flumen publicum intercedat.

CAPUT VI.

Differentia inter flumina, quae interjecta servitutes praediorum rusticorum impediunt, vel non.

Titius habebat praedium cis flumen, & Maevius habebat aliud praedium trans flumen. Quaerebatur, an Titius posset cedere servitutem viae Maevio, ut Maevius per fundum Titii ire, agere posset. Et in urbanis quidem praediis aedes mediae non impediunt servitutem. *L. 5. D. si servit. vindicet.* Sed in rusticis praediis medium praedium, quod non servit, impedit servitutem: Puta, si inter praedium Titii, & Maevii Sempronius medium praedium habeat, non poterit Titius Maevio servitutem viae cedere. *L. qui sella. 7. in fin. D. de servitutib. praed. rusticor. L. in tradendis. 7. in fin. D. comm. praedior.* Atque ita videretur flumen interjectum inter praedium Titii, & Maevii, impedire, quominus Titius Maevio servitutem viae cedere posset. Paulus tamen ait, medium flumen non impedire servitutem. Et ratio est, quod veluti via publica interveniens, vel alius locus publicus, non impedit servitutem, *L. servitutes. 14. §. publico. D. de servitutib.* ita flumen medium servitutem impedire non debet: & ut per viam publicam cuique ire licet, ita & per flumen navigare, quod est publicum. *L. 4. & 5. D. de rer. divis.* Sed Paulus hic distinguit, non impediri servitutem, si flumen medium vadō, aut ponte transiri possit, & non sit impedimento transeunti magnitudo fluminis. *L. si prius. 17. §. via. D. de aq. & aq. plu. arcend. a7.* sed si flumen pontonibus trajiciatur, servitutem impediri. Pontones sunt genus navigii Gallici, ut refert Jul. Caesar *lib. 3. de bell. civili.* Quo verbo & Aquitani utuntur, & transvectores fluminum pontonarios vocant. Ratio differentiae est, cur flumen, quod ponte, aut vadō transitur, non impediāt servitutem; & illud, quod pontonibus trajicitur, impediāt: quia servitutes utrorumque praediorum perpetuam causam habere debent. *L. foramen. 28. D. de servitut. praedior. urbanor.* Eaque ratione servitus aquae haultus, vel aquae ducendae ex stagno, lacuve, aut puteo cedi non potest, si aqua jugiter non fluat. *L. 1. D. de fonte.* At cum flumen vadō, vel ponte transitur, perpetua est causa servitutis; cum perpetuū ita transiri possit. Ubi vero pontones sunt necessarij ad trajiciendum flumen, fortē erit, ut desint pontones, aut etiam ut tanta sit vis fluminis, quod nec pontonibus trajici possit. *d. L. si prius. 17. §. via. D. de aq. & aq. plu. arcend. a7.* & ita servitus perpetuam causam non haberet.

PAULUS lib. 1. Manualium, in L. ult. D. comm. praedior. tam urbanor. quam rustic.

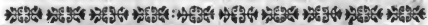
Reciptum est, ut plures domini, & non pariter cedentes, servitutes imponant, vel adquirant: ut tamen ex novissimo adin etiam superiores confirmantur; perindeque sit, atque si eodem tempore omnes cessissent. Et ideo si is, qui primus cessit, vel defunctus sit, vel alio genere, vel alio modo partem suam alienaverit; post deinde socius cesserit, nihil agatur. Cum enim postremus cedat, non retro adquiri servitus videtur: sed perinde habetur, atque si post, cum postremus cedat, omnes cessissent. Igitur rursus hic actus pendeat, donec novus socius cedat. Idem juris est, & si uni ex dominis cedatur, deinde in persona socii aliquid bonum acciderit: Ergo & ex diverso, si ei, qui non cessit, aliquid tale eorum contigerit, ex integro omnes cedere debebunt. Tantum enim eis tempus remissum est, quo dare facere possunt, vel diversis temporibus possint: & ideo non potest uni, vel unus cedere, Idemque dicendum est, & si alter cedat, & alter legat servitutes: nam si omnes socii legent servitutes, & pariter eorum adentur hereditas, potest hinc utile esse legatum: si diversis temporibus, inutiliter dies legati cedit. Nec enim, sicut viventium, ita & defunctorum actus suscipi receptum est.

C A P U T VII

Differentia inter cessionem, & legatum servitutis; inter actus defunctorum, & viventium, qui aliter, atque aliter suspenduntur.

Primus, secundus, & tertius, habebant fundum communem pro indiviso. Primus cessit servitutem viae Titio vicino: puta, ut Titius per fundum communem jus eundi agendi haberet, & quod amplius via continet. L. qui sella. 7. §. 1. D. de servitut. praedior. rustic. Paulus ait, cessione Primi non esse servitutem constitutam: quia servitutes divisionem non recipiunt, & pro parte constitui non possunt. L. pro parte. 11. D. de servitutib. L. stipulationes. 72. & L. pluribus. 140. D. de verb. obligat. Ita ergo Primus pro parte sua in fundo communi servitutem imponere non potuit. L. 2. D. de servitutib. L. si unus. 19. D. de servitut. praedior. rusticor. L. 5. sup. hoc tit. Sed finge, Primum cessisse servitutem viae per fundum communem; deinde Secundum, & Tertium dominos etiam fundi communis eandem servitutem viae Titio cessisse. Secundum subti-

subtilem rationem non videretur servitus acquisita Titio, quae per partes acquiri non potest; sed benignâ ratione, puta juris Praetorii, servitus novissimâ cessione confirmatur, perinde ac si tres domini fundi communis non diversis temporibus, sed eodem tempore cessissent servitutem. *L. per fundum. 11. D. de servitutib. praedior. rusticor. L. 6. §. 2. sup. hoc tit.* Quod tamen ita intelligendum est, non ut cessio facta à Primo retrotrahatur, aut valere intelligatur ex eo tempore, quo cessit; sed ex eo demum, quo novissima cessio subsecuta fuerit. Cum enim servitutes sint jura, & in jure consistant, non facîle res juris retrotrahuntur. *L. quid ergo. 11. D. de his, qui not. infam. L. si quis. 25. §. iussum. D. de acquir. vel emittend. heredit.* ut ostendimus lib. 2. *Observas. cap. 38.* Finge adhuc, Primum cessisse servitutem per fundum communem; deinde Secundum, & Tertium domiños quoque ejusdem fundi communis eandem servitutem legasse testamento; aditâque hereditate Secundi, & Tertii, diem legatae servitutis cessisse. *L. 3. D. de servit. legat.* Queritur, an cessio à Primo facta legato aliorum confirmetur? Paulus ait, posse quidem novissimâ cessione confirmari servitutem, si Secundus, & Tertius postea cessissent; non tamen confirmari legato, si Secundus, & Tertius eandem servitutem legaverint. Rationem subjicit, quia actus defunctorum non suspenduntur, ut actus viventium: suspenduntur tamen actus defunctorum, sed non eo modo suspenduntur. Et hic duas differentiâs Paulus attigit: unam, quae est inter cessionem, & legatum servitutis; alteram, quae est inter actus defunctorum, & viventium. Ratio differentiâe est, cur servitus cessione postea ab aliis factâ confirmetur, non legato ab aliis factâ: quia, cum sit novissima cessio servitutis à Tertio, eo tempore Primus, qui inter vivos agit, eandem servitutem adhuc cedere posset: & cum Primus antea cessisset, perinde est ac si cum ceteris cederet. At cum Tertius legat, & legatum servitutis reliquæ cedit aditâ hereditate Tertii, eo tempore Tertius rebus humanis exemptus, non posset cedere servitutem: & ita actus viventium aliter, quam actus defunctorum suspenduntur. Idque Paulus probaverat duobus exemplis subjectis, quorum unum est in *L. si quis. 48. D. de acquir. vel emitt. heredit.* alterum in *L. usufructus. 26. D. de stipulat. servor. ex eodem lib. 1. Manualium,* quae huic legi ult. subtexendæ sunt.

PAULUS lib. 1. Manualium, in *L. 83. D. pro socio.*

Illud querendum est: arbor, quæ in confinio nata est; item lapis, qui per utrumque fundum extenditur; an cum succisa est arbor, vel lapis exemptus, ejus sit, cujus fundus pro eâ quâque parte singulorum esse debeat, pro quâ parte in fundo fuerat. An, quâ ratione duabus massis duorum dominorum conflatis tota massa communis est; ita arbor, hoc ipso, quod separatur à solo, propriamque substantiam in unum corpus redactam ac-

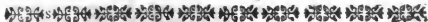
accipit, multo magis communis pro indiviso fit, quàm massa. Sed naturaliter convenit ratione, & postea tantam partem utrumque habere tam in lapide, quàm in arbore, quantam & in terra habebat.

CAPUT VIII.

Differentia arborum, & lapidum in confinio; dum adhuc terrâ tenentur; vel cum arbor eruta, lapifve exemptus est.

TITius, & MAEVIUS habebant praedia vicinâ, inter quae erat confinium, seu spatium aliquod medium, quod fines utriusque praedii distinguebat. In eo confinio arbor nata est, vel lapis. Si quidem arbor ex confinio in utroque praedio aequè serpat, ut loquitur Varro lib. 4. de ling. Latin. id est, aequè radices agat; vel si lapis in confinio in utrumque praedium aequè protendatur: arbor, & lapis erunt communes Titii, & Maevii, qui praedia habent vicina; ita ut in arbore, vel lapide aequas partes habeant. Sed si plures radices arbor in praedium Titii egerit, & pauciores in praedium Maevii: aut lapis magis propensus fuerit in praedium Titii, & minus in praedium Maevii; non erit arbor, vel lapis aequè communis, sed pro regione cuiusque praedii. *L. pro regione. 8. D. de acquir. rer. dom.* quia arbor, & lapis ejus praedii plus minusve esse debent, ex quo majus minusve capiunt nutrimentum. *L. si plures. 6. §. 3. D. arbor. furt. caesar.* nec inspiciendus est locus, ex quo arbor habet originem, sed ex quo nutrimentum capit, & ubi radices agit. *L. sed & si. 26. §. 2. D. de acquir. rer. dom.* Sed finge, arborem, quae in confinio nata erat, & varias radices egerat in praedio Titii, & Maevii, succisam fuisse; aut lapidem terrâ exemptum fuisse. Querit hic Paulus, an arbor, & lapis communis sit Titii, & Maevii, ut aequas in ea arbore, vel lapide partes habeant: an verò arbor, vel lapis pro ea parte communis maneat, ex qua fuerat, dum terrâ tenebatur; id est, pro ratione nutrimenti, quod arbor, vel lapis ex utriusque praedio capiebat. Movet, quòd si duorum dominorum massae simul conflatae fuerint, unamque substantiam fecerint, massa utriusque fit communis. *§. si duorum. 29. Instit. de rer. divis. L. adeo. 7. §. sed & si. D. de acquir. rer. dom.* Ita duo domini ex casu in societatem, & communionem incidunt. Societas quaedam est voluntaria, quae fit ex conventionione, ex tractatu habitò: quaedam est involuntaria, cum duo, pluresve ejusdem rei communionem habent; veluti si duobus fundus conjunctum legatus sit. *L. 2. D. comm. divid.* & haec societas propriè communio dicitur. *L. cum pater. 77. §. dulcissimis. D. de legat. 2.* Cum igitur massae duorum dominorum simul conflatae fuerint, in communionem incidunt; & substantia utrius-

utriusque massae conflatae sit communis. Ita dicendum videretur, arborē terrā erutam, vel lapidem terrā exemptum, unam substantiam facere, & communem esse Titii, & Maevii. Idque secundum proportionem Arithmeticam, quae pariter omnia metitur. Paulus tamen existimat, magis esse consentaneum naturali rationi, ut arbor, vel lapis communis maneat pro ea parte, qua communis fuerat, dum terrā tenebatur. Idque secundum proportionem Geometricam: quia si majus nutrimentum arbor, lapidae in terra Titii capiebāt, majorem partem Titius habere debet; si verò minus nutrimentum in terra Maevii, Maevius minorem quoque partem habere debeat. Idque etiam in massa conflata Ulpianus ex Pomponio refert, ut unusquisque partes in massa habeat, pro rata ponderis. *L. 3. §. 2. D. de rei vindicat.* Ex quibus apparet, Paulum hīc attingere voluisse differentiam arborum, & lapidum in confinio, dum adhuc terrā tenentur; & dum arbor, lapidae terrā exemptus est. Idque fortē in quaestionem venerat apud utriusque scholae auditores, quorū alii proportionem Arithmeticam, alii Geometricam sequebantur, ut ostendimus *lib. 4. observat. cap. 24.*

PAULUS *lib. 1. Manualium*, in *L. si quis alicui. 48. D. de acquir. vel omitt. heredit.*

Si quis alicui mandaverit, ut, si aestimaverit, peteret sibi bonorum possessionem; & postquam ille petiit, firere coeperit, nihilominus acquisita est ei bonorum possessio. Quid si antequam ille petat, is, qui mandavit petendum, furere coeperit; dicendum non est, statim ei acquisitam bonorum possessionem. Igitur bonorum possessionis petitio ratihabitione debet confirmari.

C A P U T IX.

Differentia bonorum possessionis, quae ex mandato petitur, ante; vel post furem mandantis supervenientem.

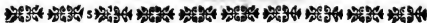
Cum Paulus dixisset in *L. ult. D. commun. praedior.* quae sup. exposita est: Nec enim sicut viventium, ita & defunctorum actus suspensi receptum est. Subjecisse videtur, quod est in hac *L. 48. & in L. ususfructus. 26. inf. de stipulat. servor.* quae jungendae sunt simul, ex eodem *lib. 1. Manualium Pauli*. In d. *L. ult.* suspensa erat acquisitio servitutis, donec novissima cessione confirmaretur: in d. *L. 26. D. de stipul. serv.*

Par. l.

c

suspens-

suspensum legatum usufructus relicti servo hereditario : in hac *L. 48.* suspensa acquisitio bonorum possessionis, donec ratihabitione consumetur. Finge, Titius heres institutus mandavit Maevio, ut sibi bonorum possessionem peteret, si ita videretur, si id putaret expedire. Maevius petiit bonorum possessionem nomine Titii, & postea Titius furere coepit. Paulus ait, nihilominus Titio acquisitam esse bonorum possessionem : quia mandatum petendae bonorum possessionis ante furorem praecesserat ; & mandatum quoque impletum fuit, antequam furor Titio superveniret. Sed finge, Titius mandaverat Maevio, ut bonorum possessionem peteret ; & Titius furere coepit, antequam Maevius peteret. Paulus ait, non statim esse acquisitam bonorum possessionem Titio ; sed esse in suspensio, donec ratihabitione Titii ad sanitatem redeuntis confirmetur : vel mediis furoris intervallis. *L. Divus. 34. D. de offic. Praesid. L. cum furiosus. 39. D. de iudic. L. si cum doctem. 22. §. si maritus. D. solut. matrim. Ratio*, cur non statim acquiratur, haec est, quod cum Titius ante petitionem bonorum possessionis furere coeperit, res adhuc fuit integra, & mandatum ab eo sanitate redeunte revocari potuit, ut etiam ratihabitione confirmari ; & ideo in suspensio est bonorum possessio, donec Titius ratam habeat petitionem sanus factus. Sed quid, si Titius in furore decesserit, nec ratam habuerit ? Heredes quidem Titii ratam habere non possunt. *L. 7. D. rat. rem hab.* sed intelligitur Titius furiosus ratam habuisse, cum non improbaverit. Nam si mandato non praecedente ratam habuisse intelligitur, *L. ult. D. de bonor. possess.* multo magis, ubi mandatum praecesserit ; quasi in mandato petendae bonorum possessionis Titius post furorem perseveraverit, quod utique revocare non potuit. *L. in bello. 12. §. 3. D. de capt. & possl. revers.* Atque ita suspenditur in hac *L. 48.* petiitio bonorum possessionis, quam Maevius nomine Titii fecerit, post furorem Titii ; donec Titius aut ratam habuerit, aut mors Titii secuta fuerit. Et Titio acquisita fuisse intelligitur bonorum possessio, non ex tempore petitionis ; sed ex tempore mortis, quasi ex tempore ratihabitionis. *L. servo. 65. D. ad Scutum Trebell. L. 3. §. acquirere. D. de bonor. possess. L. ult. D. quis ord. in possess. servus. L. penult. D. rat. rem habet.*

PAULUS lib. 1. Manualium, in *L. ult. D. de mort. caus. donationib.*

S' servo mortis causa donatum sit ; videamus, cuius mors inspicere debeat, (ut sit locus conditioni) domini, an ipsius servi. Sed magis ejus inspicenda est, cui donatum esset : sed tamen post mortem, ante apertis tabulas testamenti, manumissum haec donatio non sequitur.

CAPUT X.

Differentia deprehenditur inter donationem mortis causâ factam servo, & legatum servo relictum.

Titius servo Maevii centum causâ mortis donavit. Ea donatio mortis causâ facta, seu contemplatione mortalitatis, morte donatoris confirmatur. *L. non videtur. 32. sup. hoc tit. & pariter morte donatarii revocatur, si is, cui donatum est, ante donatorem morte praeventus fuerit. L. si mortis. 29. sup. eod.* Sed quaeritur, cum Titius centum servo Maevii mortis causâ donaverit; cujus mortem spectari oporteat, domini, an servi, ut donatio morte domini, vel servi revocetur. Fictioe juris servus, quamdiu est in potestate domini, una cum servo persona esse intelligitur. Theophilus in §. *an servo. Instit. de inutilib. stipulation.* Sed in morte naturam respicimus, aliaque est mors domini, alia mors servi: nec cum dominus mortuus est, servus etiam mortuus esse intelligitur. Inde igitur dubitatum fuit, an mors domini, vel servi spectanda esset, ut donatio revocaretur, & locus esset conditioni rei donatae. Paulus ait, mortem ejus respiciendam esse, cui donatum sit: puta si donatum sit domino, ut morte domini revocetur: si servo, ut morte servi revocetur; post Africanum in *L. si filiofamilias. 23. sup. hoc tit. D. de mort. caus. donationib.* Plerumque ita sunt donationes, non eorum, quibus donatum est, sed aliorum contemplatione. Patri donatur, ut sit filiofamilias: & filio contra donatur, contemplatione patris. Donatur uxori, ut marito acquiratur, & contra. *L. §. si quis certam. D. de jur. dot. L. 3. §. ult. D. de dona. item. inter vir. & uxor. Mens igitur dantis spectanda est, inquit L. 5. de benefic. cap. 9.* Si igitur donator eâ mente fuerit, ut magis domino, quam servo donare vellet; morte domini, non servi, donatio revocabitur. Mens autem donantis pluribus argumentis, & conjecturis deprehendi potest: puta, si ministerium personae elegerit, non ut ei donatum vellet. *d. L. 23. hoc tit. L. Sulpicius. 49. D. de donat. int. vir. & uxor. & si quis servo ita donaverit, ut cum domino moreretur. L. filiofamilias. 42. D. de condit. & demonstrat.* Sed finge praeterea, servus, cui Titius centum mortis causâ donaverat, post mortem Titii donatoris, ante apertas tabulas testamenti, à domino manumissus fuit. Paulus ait, centum acquiri domino, non servo. Licet enim servus post manumissionem à domini persona separetur, & propriam personam habere incipiat, *L. si Pamphilo. 10. l. de opt. vel elec. legat.* tamen donatio statim post mortem Titii donatoris perfecta fuisse intelligitur. *d. L. 32. sup. hoc tit.* quo tempore servus erat in potestate Maevii, & ita ei acquirere debuit. *L. placer. 79. D. de acquir. vel omitt. heredit.* Secus est, si legatum servo relictum fuerit, & post mortem testatoris, ante apertas tabulas, servus manumissus fuerit, legatum servo acquiritur, non domino:

no: quia cum dies legati ab apertis tabulis cesserit, *L. unic. §. cum igitur. C. de caduc. tollend.* servo manumisso, non domino acquiri debuit. Quam differentiam inter donationem mortis causâ servo factam, & legatum servo relictum, Paulus hic attingere voluit.

PAULUS lib. 1. Manualium, in *L. usufructus. 26. D. de stipulat. servor.*

U usufructus sine persona esse non potest: & ideo servus hereditarius inutiliter usufructum * stipulatur. Legari autem ei posse usufructum dicitur, quia dies non cedit statim: stipulatio autem pura suspendi non potest. Quid ergo, si sub conditione stipuletur? nec hoc casu valent stipulatio: quia ex praesenti vires accipit stipulatio, quamvis petitio ex ea suspensa sit.

C A P U T XI.

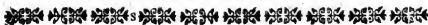
Differentia inter stipulationem usufructus, quem servus hereditarius stipulatur, & legatum usufructus servo hereditario relictum.

Manifesta est differentia, quam hic Paulus asserere voluit inter stipulationem usufructus, quam servus hereditarius fecerit, & legatum usufructus servo hereditario relictum. Finge, Titius Maevium heredem instituit: Stichus servus hereditarius, nondum aditâ hereditate Titii, usufructum à Sempronio stipulatus est. Quaeritur, an usufructus hereditati, heredive futuro acquiratur. Servus quidem hereditarius, ut domino potuit acquirere, ita & hereditati, quae defuncti personam sustinet. *L. quia. 16. D. de mortu. act. L. hereditas. 34. D. de acquir. rer. domin. L. 9. C. deposit.* Paulus tamen ait, servum hereditarium inutiliter usufructum à Sempronio stipulatum fuisse: quia usufructus sine persona esse non potest. Usufructus est ius personae inherens, quod cum persona extinguitur. *L. 3. §. ult. D. quib. mod. usufruct. vel us. amitt. L. non solum. 8. §. tale. D. de liberat. legat. L. Sempronius. 26. D. de usu. usufruct. & redit. legat.* nec à persona in personam transiit. *L. si usufructus. 66. D. de iur. dot. nec sine persona stare potest. L. hereditas. 61. D. de acquir. rer. domin.* At cum servus hereditarius stipulatur usufructum, non est persona, ex qua stare possit: non ex persona defuncti, qui in rebus humanis esse desit: non ex persona Maevii heredis instituti, qui nondum hereditatem adiit: non ex persona servi, qui est ~~aptus~~ *aptus*, ut Theophilus uspiam. Nec interesse Paulus existimat, an servus hereditarius purè, vel sub conditione usufructum stipulatus fuerit; ut

diste-

differtur effectus stipulationis in diem aditae hereditatis, vel in eventum conditionis existentis. Nam cum servus pure stipulatur, stipulationis purae effectus suspendi non potest. *L. inter. 83. §. sacram. D. de verb. obligat. L. si servus. 21. sup. hoc tit.* Et cum sub conditione stipulatur, petitio quidem ex ea suspenditur, ut ante conditionis eventum peti non possit: sed stipulatio ex praesenti vires accipit; id est, ex eo tempore, quo contrahitur; non ex tempore conditionis existentis. *L. filiusfamilias. 78. D. de verb. obligat. L. quae legata. 19. D. de regul. jur.* Licet autem servus hereditarius inutiliter usufructum stipuletur, usufructus tamen servo hereditario utiliter legari potest. Finge, Titius Maevium heredem instituit, & legavit Sticho servo suo usufructum: utile est legatum usufructus servo relictum. *L. si servo. 18. D. quib. mod. usufruct. vel us. amitt.* Quam differentiam inter stipulationem, & legatum, Paulus hic affert: & rationem quoque differentiae, quod cum interpretatur à servo hereditario usufructus stipulatio sive pura, sive conditionalis, non est persona, ex qua stare possit usufructus; nec tunc hereditas personae vicem sustinet. d. *L. 61. D. de acquiren. rer. do nō.* At cum legatus est usufructus servo hereditario, usufructus legati dies cedit ab adica hereditate. *L. unic. §. dies. D. quand. dies legat. usufruct. ced. L. 5. §. ultim. D. quand. dies legat. ced.* Cum igitur Maevius hereditatem advenit, usufructus ex persona Maevii heredis jam subsistit, eique per servum acquiritur. Ceterum jungenda est haec *Lex 26. cum L. ult. sup. eorum. praedior.* Nec ideo pugnant, ut quibusdam visum est: quia actus viventis, puta stipulatio, hic non suspenditur; legatum, seu actus defuncti suspenditur: contra quam Paulus dixerit, actus defunctorum non suspendi, ut actus viventium suspenduntur. Et quidem non negat Paulus in d. *L. ult.* actus defunctorum suspendi, quo actus viventium suspenduntur: ut ostendimus *lib. 5. observat. cap. 15.* ubi & interpretationem huius loci attigimus.

PAULUS lib. 1. Manualium, in *L. magna. 236. D. de verb. significat.*

Magna negligentia, culpa est: magna culpa, dolus est.

C A P U T XII.

*Differentia inter negligentiam simplicem, seu levem culpam;
& inter magnam negligentiam, seu magnam culpam.*

Haec est, opinor, Pauli sententia: magnam negligentiam esse magnam culpam; & magnam culpam esse dolum. ubi differentiam atti-

attigit, quae est inter negligentiam simplicem, & magnam negligentiam, seu magnam culpam. Culpae & negligentiae nomine, levem culpam intelligimus. *L. 5. D. de in litem jurandi. L. in magistratibus. 7. D. de magistrat. conveniend. L. contractus. 23. D. de regul. jur. Levis culpa definitio est, non facere, quod diligens paterfamilias faceret. L. ea igitur. 14. D. de pign. a7. L. quod saepe. 35. §. si res. D. de contrahend. empt. Exempli levis culpa proferri possunt, veluti si quis ventoso die ignem in stipulam immiserit, & ignis longius evagatus vicinas segetes, arboresque laeserit. *L. qui occidit. 30. §. 1. D. ad leg. Aquil. vel si fullo, aut sarcinator, qui polienda, aut sarcienda vestimenta conduxerit, ea male interpolaverit. L. si quis. 9. §. Celsus. D. locat. vel si aurifex gemmas insculpendas, includendasve sumplerit, easque fregerit. L. si serous. 27. §. si calicem. D. ad leg. Aquil. L. si mercer. 25. §. qui colummam. D. locat. vel si quis, quod sibi commodatum erat, peregrè secum ferre maluerit, & incurfu praedonum, aut naufragio illud amiserit. §. Item is, cui. Inst. quib. mod. re contrah. obligat. & haec est levis negligentia. Alia est magna negligentia, ut hic dicitur; lata negligentia. *L. 7. §. 2. D. de administr. & pericul. tut. L. 7. §. 1. D. de suspect. tutor. dissoluta negligentia. L. si fidejussor. 28. D. mandat. nimia negligentia. L. cedere. 213. D. de verbor. significat. manifesta negligentia. L. 2. C. arbitr. tutel. eademque lata culpa. Magnae negligentiae, seu latae culpa definitio est, non esse diligentem ad eum modum, quem natura hominum desiderat. *L. quod Nerva. 32. D. deposit. non intelligere, quod omnes intelligunt; nescire, quod omnes sciunt. d. L. cedere. 213. & L. latae. 223. sup. hoc tit. ignorare, quod publicè proscriptum est. L. sed si. 11. §. 3. D. de instit. a7. vel si quis non eandem rebus alienis adhibeat diligentiam, qualem rebus suis adhibere solet. d. L. 32. D. deposit. L. mulier. 22. D. ad Scrum Trebellian. ea magna negligentia, seu magna culpa; lata negligentia, seu lata culpa, in hac *L. 226. dolo esse dicitur, & d. L. 32. D. deposit. dolo esse proxima. L. 8. D. de edend. d. L. 223. sup. hoc tit. L. quaesitum est. 8. §. 3. D. de precar. dolo comparatur, L. 1. §. 1. D. si mensor fals. mod. dixer. In contractibus, qui sunt gratia utriusque, puta dantis, & accipientis, levis culpa praestari debet. *L. 5. §. 2. D. commodat. L. si servus. 108. §. cum quid. D. de legat. 1. Eamque regulam custodiri ait Modestinus lib. 2. Differentiar. in collat. leg. Moysic. tit. 10. in contractibus, in quibus utriusque utilitas vertitur: ut emptione, locatione, pignore, dotis datione. In quibusdam contractibus etiam levissima culpa praestari debet, ut in mandato; nam procurator omnem culpam praestat, id est, levem, & levissimam. *L. à procuratore. 13. D. mandat. Negotiorum quoque gestor, seu voluntarius procurator, omnem culpam praestat. Paulus lib. 1. sentent. tit. 4. L. tutori. 20. C. de negot. gest. Tutor tantum tenetur de levi culpa, non de levissima: nam sufficit tutorem rebus pupillaribus talem diligentiam adhibere, qualem bonus paterfamilias adhibere solet. *L. à tutoribus. 33. D. de administrat. & pericul. tutor. Ratio differentiae inter tutorem, & procuratorem haec est, quod procurator cum mandato, aut negotiorum gestor absque mandato, sponte suscipit negotia gerenda:********

at tutor saepe cogitur munus tutelae suscipere. Quod si sponte se obtulerit, ut tutelam gereret, omnem culpam praestare debet. *L. qui injuria. 53. §. 3. D. de furt.* In quibusdam contractibus tantum lata culpa, seu magna negligentia praestatur, ut in deposito. *L. 1. §. si convinit. & d. L. 32. D. de positi. L. contractus. 23. D. de regul. jur.* & propterea Paulus negligentiam levem à negligentia magna distinxerat: quia levis negligentia in quibusdam contractibus praestatur; in aliis magna negligentia, quae dolo comparatur: in contractibus, non tamen in legibus, quae factum, seu dolum exigunt, ut in lege Cornelia de sicariis. *L. 7. D. ad leg. Cornel. de scar.* atque in *leg. 12. Tabul.* quae dolum tutoris suspecti vindicavit infamiam, si ob dolum remotus esset, non etiam si ob culpam vel latiore. *§. suspectus. Instit. de suspect. tutorib.* Bona fides, quae in contractibus exigitur, facit, ut magna culpa ad dolum extendatur: at in legibus strictior sit doli interpretatio, neque ad magnam culpam extenditur. *L. 3. D. de ser. corrupt. L. cum autem. 23. §. excipitur. D. de aedil. edict. L. pen. D. de poen. Harmenopolus lib. 6. Manual. tit. 6. in princ.*

PAULUS lib. 2. Manualium, in *L. si socius. 89. D. de heredib. instituent.*

SI socius heres institutus sit ex asse, & servo communi legetur * pura sine libertate; hoc legatum non constitit. Nam sub * conditione ei utiliter, & sine libertate legabitur; quoniam & proprio servo ab herede reddi sub conditione legatur. Quare etiam * heres institui sine libertate, ut alienus, sociò herede scriptò poterit; quia & proprius cum domino heres institui poterit.

C A P U T XIII.

Differentia inter legatum purum, quod servo communi inutiliter sine libertate relinquitur, sociò herede instituto; & legatum conditionale, quod utiliter ei relinquitur: inter legatum, & heredis institutionem.

Titius, & Maevius habebant Stichum servum communem. Titius Maevium socium heredem instituit solum, nullò datò coherede; & lega-

legavit centum Sticho communi servo absque libertate. Paulus ait, hoc legatum non constare, seu inutiliter relictum esse. Servus quidem communis consideratur ut proprius, & ut alienus. *L. illud. 46. D. de ritu nuptiar. L. ult. C. de comm. serv. manumiss.* Quatenus consideraretur ut proprius, unus ex dominis communi servo legatum inutiliter absque libertate relinqueret. *L. servus. 76. D. de hereditib. instituend. L. servo. 15. D. de opt. vel elect. legat. L. 4. C. de legat.* Sed quatenus consideratur ut alienus, & non solum ad Titium, sed etiam ad Maevium pertinet. *L. 5. D. de stipulat. servor.* Titius Sticho servo communi, ut alumno, absque libertate legare potuit. *L. veruna. 63. §. si servo. D. pro socio. L. Plantius. 49. D. ad leg. Falcid.* Paulus tamen ait, sic Titium Sticho servo communi centum legasse inutiliter, Maevio socii herede instituto. Et ratio est, quod servo heredis inutiliter legatum absque libertate relinquitur. *§. au servo. 33. Instit. de legat.* Nec enim posset agere servus adversus dominum. *L. vix ex certis. 53. D. de judic.* Sed finge, Titium, Maevio socii herede instituto, Sticho communi servo legasse centum sub conditione: Paulus ait, legatum esse utile, quia & Titius servo proprio Maevii heredis instituti recte sub conditione legare potuit: igitur & servo communi ita legare potuit. Ideo autem valet legatum sub conditione relictum, quia fieri potest, ut tempore existentis conditionis servus non sit in Maevii potestate, & ita legatum ipsi servo, non domino acquiratur. *L. 7. D. ut legat. seu fideicommissor. servand. caus. caveat.* Legatum pure relictum servo est inutile, etli postea delinat esse in potestate, propter regulam Catonianam. Theophilus in d. *§. au servo. 33. Instit. de legat.* At regula Catoniana non pertinet ad ea legata, quorum dies non mortis tempore, sed post aditam cedit hereditatem. *L. 3. D. de reg. Caton.* Dies legati pure servo relictus cedit ab adita hereditate. *L. unic. §. in novissimo. C. de cad. tollend. & dies legati conditionalis cedit ex tempore conditionis existentis. L. is, cui. 42. D. de obligat. & actionib.* Sed finge adhuc, Titius unus ex dominis Maevium socium ex parte heredem instituit, & servum communem ex alia parte, non adjecta libertate. Paulus ait, recte servum cum domino fuisse heredem institutum; quia servus communis ut alienus heres institui potest, veluti & servo communi, ut alienus legari potest. d. *L. 63. §. si servo. 7. D. pro socio.* Et qua ratione servus cum domino heres institui potest, ut partem hereditatis dominus per se capiat, & partem per servum: eadem ratione servus communis, ut alienus, cum domino recte heres instituitur, ut dominus per eum partem hereditatis capiat. Hic igitur duas differentias possumus observare: unam, quae est inter legatum pure relictum servo communi absque libertate, & legatum sub conditione ei relictum; alteram inter legatum, & heredis institutionem.

PAULUS lib. 2. Manualium, in L. filio. 7. D. *us legator. seu fideicommissor. servand. caus. caveat.*

Filio, vel servo sub conditione à patre, dominove herede instituto legatum est. huius legati satis petere non possunt: sed prudenter conditione emancipatus, vel manumissus si satis petant, quaeritur, an audiendi sint, ne beneficium patris, dominive ipsis onerosum sit? an sibi imputare debeant, qui dederunt eis postulandi adversus se facultatem? Sed melius est, per mediocritatem causam dirimere, ut cautioni tantum cum hypotheca suarum rerum committantur.

C A P U T XIV.

Differentia inter cautionem vulgarem, & cautionem patris, vel domini heredis instituti, qui caveat filio, vel servo, legati causa sub conditione relicti.

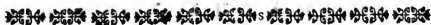
Testator Titium patrem heredem instituit, & ab eo centum legavit sub conditione Maevio filio, qui erat in potestate: vel Titium dominum heredem instituit, & ab eo centum legavit sub conditione Sticho servo, qui erat in Titii potestate. Istud legatum valere supra ostendimus in L. si socius. 89. D. *de heredibus instituend.* quae jungenda est cum hac L. 7. quia fieri potest, ut post emancipationem filii, vel manumissionem servi, conditio existat; & legatum filio, servove acquiratur. Finge igitur, filium emancipatum fuisse, servumve manumissum, ante conditionis eventum. Querit Paulus, an filius à patre, vel servus, à domino satis petere possint; id est, cautionem exigere, quae vulgè exigitur legatorum, vel fideicommissorum nomine sub conditione relictorum: unde & vulgaris cautio dicitur. L. filiusfamilias. 114. §. *eadem principes.* D. *de legat. 1.* Non exigitur haec satisfactio, quando legatum purum est, quia statim praestari debet: sed quia legatò sub conditione relicto periculum est, no heres labatur facultatibus, cavere debet heres datis fideiussoribus, se legata his diebus praestitutum, daturum, quibus testator dari voluit; dolumque malum abfuturum esse. Semper autem satisfacere cogitur, cujusunque sit dignitatis, vel facultatum quarumcunque heres. L. 1. in princ. sup. *hoc tit.* At si filius, servusve à patre, dominove cautionem istam exigeret: damnosum esset patri, dominove beneficium emancipationis, vel manumissionis. Si enim pater filium, dominusve servum in potestate retinuis-

Pat. l.

d

ser.

set; nec filius cum patre, nec servus cum domino agere potuisset. *L. 4. D. de judic. & ita iniquum videatur, ut ipsis beneficium damnosum sit. L. 7. D. testament. quomod. aperiunt.* Verum quia cautio ista semper exigitur, d. *L. 1. sup. hoc tit.* sibi imputare debent pater, vel dominus, qui cautionis adversus se postulandae facultatem concesserunt. Paulus tamen ait, melius esse, per mediocritatem causam dirimere, ut quidem pater, dominusve caveant non datis fidejussoribus, sed cum rerum suarum hypotheca. Haec cautio, quae praetoria est, & solet à ceteris exigi datis fidejussoribus, *L. 7. D. de stipulat. praetor.* à patre, dominove exigitur datis pignoribus. Contumelia quaedam est satisfactionis. *L. testament. ult. 17. D. de testament. tutel.* sed levius est, cavere datis pignoribus. *L. penult. §. idem quaesit. l. de pignorib. & hypothecc.* Hic igitur Paulus eam differentiam asserre voluit, quod licet heres semper cavere cogatur datis fidejussoribus, legatorum, vel fideicommissorum servandorum causa, quae in diem, vel sub conditione relicta sunt: d. *L. 1. in princip. sup. hoc tit.* aliter tamen pater filio emancipato, & dominus servo manumisso cavere debeat.

PAULUS lib. 2. Manual. in *L. ult. D. de oper. libertor.*

Interdum * operarium manet petitio, etiamsi jus patroni non sit: ut evenit in fratribus ejus, cui assignatus est libertus; aut nepote alterius patroni, vel ante aliterius patroni filio.

C A P U T XV.

Differentia inter jus patronatus, & operarium praestationem: inter officiales, & artificiales operas.

Titius servum manumisit, & manumissione jus patronatus quaesivit; & praeterea in ipsa manumissione, vel statim post manumissionem, Titius à liberto operas stipulatus est, id est, diurnum officium: puta, ut libertus per aliquot dies operas patrono exhiberet. Quaedam operae consistunt in officio, quaedam in artificio. Officiales operae sunt, ut libertus patroni negotia curet, patronum comitetur. Artificiales sunt, veluti fabriles, pictoriae, piloriae, histrionicae, & aliae, quae in artificio consistunt, & quasi in pecuniae praestatione. *L. 6. sup. hoc tit.* Officiales debentur naturā patrono. *L. si non fortem. 26. §. libertus. D. de condi. indeb.* Id est, naturali jure debentur, etiamsi promissae non fuerint, ob libertatis

tatis beneficium, quod libertus à patrono accipit. Artificialia verò tantum ex promissione debentur, puta, si patronus in danda libertate operas à liberto stipulatus fuerit, vel de iis iusjurandum exegerit. *L. 7. sup. hoc tit. L. 2. C. eod.* Cum ita Titius à liberto operas stipulatus esset, postea uni ex liberis libertum assignavit: cum plures haberet liberos, puta, Primum, Secundum, & Tertium, testatus est Titius pater se velle, ut Primum ex liberis ius patronatus haberet in liberto. Quod quidem ius patronatus in multis consistit, & ut habeat patronus ius in bonis liberti, tam ex testamento, quàm ab intestato. Ulpianus *lib. sing. Reg. tit. 29. L. 1. §. penult. D. si cui plus quàm per leg. Falcid. L. si libertus. 16. D. de iur. patronat. §. 2. Institus. de success. libertor.* Titio mortuò, tres liberi heredes extiterunt: dubitari potest, an Secundus, & Tertius pro parte sua operas à liberto possint exigere. Movet, quod pater eum Primo assignavit, & per assignationem ius patroni in Primum transiit. *L. filio. 48. D. de rit. nuptiar. L. 1. §. 3. D. de assignat. libertor. L. assignare. 107. D. de verb. significat.* & ita videretur, Primum posse solum operas exigere. Paulus tamen ait, etiam à fratribus posse exigi. Ratio est, quod operae alii, quàm patrono, edi possunt; & nihil habent operae commune cum hereditate, aut successione liberti. *L. 4. §. 9. sup. hoc tit.* Primus quidem habet per assignationem sibi factam ius patronatus, seu ius in bonis liberti, ex testamento, & ab intestato: sed ceteri liberi heredes patris habent pro parte sua operarum exactionem, veluti fratres ejus, cui libertus assignatus est. Eamque differentiam Paulus hic asserre voluit inter ius patronatus, & operarum praestationem: quod ei deberi possint operae, qui non sit patronus, & qui non habeat ius patronatus. Idque de operis artificialibus intelligendum, non de officialibus, quae soli patrono deberi possunt. *d. L. 9. sup. hoc tit.* Ceterum & hic Paulus aliam similem speciem attigit. Finge, Titius, & Maevius servum communem manumiserant, & operas ab eo manumisso stipulati fuerant. Titius decessit relicto filio: Maevius quoque decessit relicto nepote. Legitima hereditas liberti ad solum filium Titii, exclusò nepote Maevii, pertinebit. *L. 3. §. si duo. D. de legitim. tutorib.* & nihilominus Maevii nepos, ejusdemque heres, pro parte sua habebit operarum exactionem, ut pecuniae creditae: quia nihil habet commune cum hereditate, aut successione liberti, seu iure patronatus. *L. 4. sup. hoc tit.*

PAULUS lib. 2. Manual. in *L. quasdam. 62. D. de acquir. rer. dom.*

Quaedam, quae non possunt sola alienari, per universitatem transeunt, ut fundus dotalis, ad heredem, & res, cuius aliquis commercium non habet. Nam etsi legari ei non possit, tamen heres institutus, dominus ejus efficitur.

CAPUT XVI.

Differentia rerum, quae solae alienari non possunt, & per universitatem alienantur.

Titius fundum in dotem accepit : eum quidem alienare non potest ; prohibente lege Juliâ. §. 1. *Instit. quib. alien. lic. vel non.* L. 4. D. de fund. dot. L. cum pater. 77. §. qui dotale. D. de legat. 2. L. unic. §. & cum lex. C. de rei uxor. act. Sed tamen , si Titius Maevium heredem instituerit , fundus dotalis transibit ad Maevium ; non ut eum alienare possit , sed ut idem jus habeat in fundo , quod Titius habebat ; eumque ob impensas , aliasve causas retinere possit , puta , ob res donatas , vel amotas . L. rei judicatae. 15. D. solut. matrim. Finge praeterea , Titius Maevium heredem instituit : in hereditate Titii erant res sacrae , religiosae , aediculae , signa , & simulacra Deorum , sepulchra , ossuaria . Hae quidem res commercii hominum exemptae sunt , nec vendi possunt. L. 6. D. de contrab. empt. L. 1. §. 1. D. quae res pignor. vel hypothec. nec legari possunt. L. cum servus. 39. §. penult. D. de legat. 1. Paulus tamen ait , eas cum universitate , seu cum ceteris rebus hereditariis , transire in heredem , qui succedit in jus universum , quod defunctus habuit . L. cum heres. 11. D. de divers. & tempor. praescript. Eaque differentia manifesta est , quam Paulus hic asserre voluit inter eas res , quae solae vendi , alienari non possunt , & tamen cum universitate in heredes transeunt . Nec solum in heredes juris successores ; sed etiam in rei successores , veluti in emptores , res huiusmodi transeunt , tanquam accessiones. L. in medicis. 24. D. de contrab. empt. Quo exemplo Juris Pontificii auctores admiserunt , jus patronatus , quod est spirituale , & spirituali annexum , transire in emptorem universitatis . C. cum Bertholius. 18. de sent. & re judicat. Cap. cum seculum. 13. de jur. patronat. apud Gregor. quod tamen solum vendi non potest. Cap. de jure. 16. eod. tit. Huic autem L. 62. videtur ob stare L. mortuo. 49. §. Labeo. D. de legat. 2. ubi res legari ei potest , qui commercium rei non habeat . Et tamen hic Paulus ait , eam rem legari non posse , cujus non est commercium . Distinguendum est , an non sit rei commercium , propter sui naturam ; puta , quia res sacra , vel religiosa est : & ea quidem legari non potest. L. cum servus. 39. §. penult. D. de legat. 1. At si ratione personae commercium rei sit interdictum , ea legari potest ; non ut legatarius rem habeat , sed rei aestimationem . L. filiusfamilias. 114. §. si quid alicui. D. de legat. 1. L. fideicommissa. 11. §. si servo. & §. ex his. D. de legat. 3.

PAULUS lib. 2. Manualium, in L. § existimans. 48. D. de usurpat.
 & usurar.

Si existimans debere tibi tradam; ita demum usucapio sequitur, si & tu putes debitum esse. Aliud, si putem, me ex causa venditi teneri, & ideo tradam: Hic enim, nisi actio praecedat, pro emptore usucapio locum non habet. Diversitatis causa in illo est, quod in ceteris causis solutionis tempus inspicitur. Neque interest, cum stipulor, sciens alienum esse, necne: sufficit enim, me putare meum esse, cum solvis. In emptione autem & contrahitis tempus inspicitur, & quod solvitur: nec potest pro emptore usucapere, qui non emat; nec pro soluto, sicut in ceteris contrahibus.

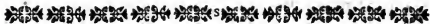
C A P U T XVII.

*Differentia usucapionis, cum res tradita est ex causa emptionis,
vel ex alia causa.*

Manifestissima est differentia, quam hic Paulus asserere voluit, cum res tradita est ex causa emptionis, vel ex alia causa. Finge, Titius cum putaret se debere Stichum ex causa stipulationis, eum Maevius tradidit; & Maevius putans quoque Stichum sibi ex causa stipulationis esse debitum, ex ea causa accepit. Paulus ait, ex ea traditione usucapionem sequi, puta, usucapionem pro soluto. Titulus usucapionis pro soluto est, cum res debita, vel alia res loco rei debita, volente creditore solvitur: is, qui bonâ fide accipit, pro soluto usucapit. Si igitur Maevius bonâ fide rem solutam, vel traditam ex causa stipulationis accepit, ei procedet usucapio pro soluto, licet nulla stipulatio praecesserit: & ita res tradita ex causa legati, usucapio sequetur, licet legata non fuerit. Nec obstat, quod dicitur, errorem falsae causae usucapionem non parere. §. error. Infit. de usucapionib. L. Celsus. 27. sup. hoc tit. L. 1. D. pro domas. L. nemo. 6. D. pro derelicto: id enim intelligendum est, si traditio ex falsa causa secuta non fuerit, aut si error falsae causae non sit tolerabilis. L. 3. §. ult. D. pro suo. Verum Paulus subijcit in hac L. 48. aliam rationem esse, si quis solverit, vel rem tradiderit, ex causa emptionis: ait enim, usucapionem pro emptore non procedere, nisi actio praecesserit, ut legitur in Pandect. Florent. Quam lectionem defendimus lib. singulari Defensarum lectionum ex Cujacio: id est, nisi actus, seu contractus emptionis praecesserit. Rationem diversitatis afferit Paulus inter

СОД-

contractum venditionis, & ceteras causas; quod in ceteris causis non inspicitur tempus contractus, sed tempus solutionis. At in venditione, tempus contractus inspicitur, & tempus traditionis: utroque tempore bona fides emptoris exigitur, ut ei procedat usucapio: nec sufficit tempore contractus bonam fidem habuisse, nisi & tempore traditionis habeat; aut tempore traditionis habere, nisi & tempore contractus habuerit. *L. 7. §. ult. D. de Public. in rem ass. L. si aliena. 10. sup. hoc tit.* Scientia rei alienae eo tempore, quo contrahitur emptio, emptorem in mala fide constituit; efficitque, ut ei non procedat usucapio. At in aliis causis, scientia rei alienae non impedit usucapionem; modo is, qui accepit, tempore traditionis bonam fidem habeat. Veluti, si quis stipuletur rem alienam sciens, nihilominus usucapiet, dummodo tempore solutionis rem promissoris esse putaverit: vel si quis rem alienam legatam esse sciverit, nihilominus usucapiet, dummodo tempore solutionis rem promissoris esse putaverit: vel si quis rem alienam legatam esse sciverit, nihilominus usucapiet, dummodo ex causa legati tradita fuerit. *L. si is. 15. §. ult. & L. iusto. 44. §. 2. sup. hoc tit.* At valde obitare videtur huic *L. 48.* quod procedit usucapio, si quis falso rem emisse existimet, quam non emerit. *L. quod vulgo. 11. D. pro emptore.* Ideo verò procedit usucapio, quod dominus mandaverit procuratori, ut rem emeret: procurator autem domino persuaserat, se rem emisse, quam non emerat, & ex causa emptionis domino tradiderat. Atque ita dominus iusto errore ductus, eam rem usucapere potuit, quam emi mandaverat: siquidem in alieni facti ignorantia tolerabilis error est. *L. ult. D. pro suo.*

PAULUS lib. 2. Manualium, in *L. & exberedatum. 49. D. de re iudicat.*

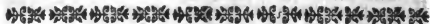
ET exberedatum, vel enim, qui se paternâ hereditate abstinnit, nec ex ipsius contractum, nisi id quod facere potest, condemnandum. Quemadmodum autem facere posse credatur, videndum est: utrum deductis omni aere alieno, ut is, qui ex donatione convenerit; an ut maritus, & patronus, nullis deductis aere alieno. Et indubitati juris est, ad similitudinem viri, & patroni enim detrahendum: pinguius enim donatori succurrere debemus, quam ei, qui verum debitum persolvere compellitur.

C A P U T XVIII.

Differentia inter filiumfamilias, maritum, patronum, & donatorem, cum in quantum facere possunt, condemnantur.

Filiusfamilias, cum esset in potestate patris, contraxit, negotiatus est, & ex his contractibus obligatus fuit. *L. tam ex contractibus. 57. D. de judic.* Postea pater filium emancipavit, vel testamento exheredavit; minimave parte heredem instituit; vel filius heres institutus paternâ hereditate se abstinuit. Filiusfamilias quidem obligatus manet, licet emancipatus fuerit. *L. eas. 8. D. de capis. minut.* aut emancipatus, abstinuisse sed inhumanum visum est, ut filiusfamilias emancipatus, vel exheredatus, vel abstinens, in solidum teneretur ex his obligationibus, quas contraxerat, dum esset in potestate patris. *L. 2. D. quod cum eo, qui in alien. potest. 1. 2. C. ord.* sed non nisi in quantum facere posset, *L. si filiofamilias. 53. D. solut. matrimon.* Quæsitum verò fuit, quomodo filiusfamilias facere posse crederetur, an deducto aere alieno, vel non. Idque in disputationem venisse apud juris auctores deprehenditur in *L. 3. D. quod cum eo, qui in alien. potest. & d. L. 53. D. solut. matrimon.* quæ sunt ex libris disputationum Ulpiani, & Tryphonini. Paulus hic ait, filiumfamilias ad similitudinem viri, & patroni esse detrahendum: id est, in computatione ejus, quod filiusfamilias facere possit, deductionem eo modo fieri debere, ut cum maritus ab uxore, vel patronus à liberto convenitur. Et quidem maritus non tenetur, nisi in quantum facere potest, propter reverentiam, quæ maritis exhibenda est. Adeo ut pacisci non possit mulier, ut maritus in solidum teneatur. *L. alia. 14. in fin. D. solut. matrimon.* Patronus similiter à liberto convenitur in quantum facere potest. *L. patronus. 17. sup. hoc sit.* propter eam reverentiam, quam libertus patrono semper exhibere debet. *L. 4. §. adversus. D. de dol. mal. & met. except.* Socius quoque omnium bonorum non tenetur, nisi in quantum facere potest: quia societas jus quoddam fraternitatis in se habeat. *L. verum. 63. D. pro socio. & debitor, qui bonis cessit, si postea ad pinguiorem fortunam revertatur, eo modo tenetur. §. ult. Instit. de actionib.* Verùm in istis personis, puta mariti, patroni, socii, debitoris, non deducitur aes alienum. Atque ita Paulus existimat, in filiofamilias deduci non oportere; aliamque rationem esse donatoris, in cujus persona omne aes alienum deducitur. *d. L. si filiofamilias. 53. D. solut. matrimon.* quia nullo jure cogente ex donationis causa se obligavit. *L. unum. 67. §. 1. D. de legat. 2.* Nec ita acerbè agendum sit cum his, qui ex liberalitate sua conveniuntur. *L. liberalitatis. 16. D. de usur.* Eam igitur differentiam Paulus hic asserere voluit, quæ est inter filiumfamilias, & donatorem. Uterque tenetur, condemnaturvè, in quantum facere potest; sed

sed donator deducto omni aere alieno; filiusfamilias nullo deducto aere alieno facere posse intelligitur. Eamque differentiam attigerat Modestinus lib. 2. *Differentiarum*, in *L. non tantum*. 20. sup. *boc tit.* quam & Paulus lib. 2. *Manual.* Tempus autem, quo filiusfamilias facere possit, spectatur rei judicandae tempore. d. *L. § 3. D. solut. matrimon.* Idemque tempus spectatur in marito. *L. rei judicatae* 15. *D. eod.* & in socio. d. *L. 63. §. tempus. D. pro socio.* Neque aliud tempus in donatore spectandum existimo; licet alio modo in persona illius, quam in aliis, fiat condemnatio.

PAULUS lib. 2. *Manual.* in *L. si quis. § 1. D. de re judicat.*

SI quis doli fecerit, ut bona ejus venirent, in solidum tenetur. Si quis creditorem missum in possessionem rei servandae causa non admisit; si venditor praefecerit creditori, quanti ejus interfuerit: quaesitum est, an debitor liberetur? & puto, improbum esse eum, qui velit iterum consequi, quod accepit.

C A P U T XIX.

Differentia deprehenditur inter debitorem, & alium à debitore; qui non admisit creditorem missum in possessionem, rei servandae causa.

Cum Paulus superiorem differentiam attulisset inter donatorem, & filiumfamilias, & patronum, & debitorem, qui bonis cessit; subiecerat, quod est in hac *L. § 1. ex eod. lib. 2. Manualum*, debitorem, qui bonis cessit, non semper condemnari in quantum facere potest; sed quandoque in solidum, si doli fecerit, ut bona sua venirent. Finge, Titus habebat plures creditores, Primum, Secundum, Tertium. Primos convenit Titium debitorem: Titius Primo bonis cessit, ut fraudaret alios creditores, Secundum, & Tertium. Habet hoc privilegium debitor ex lege Julia, ut bonis cedere possit; & ita estimationi illius parcat, si creditorum nomine, non debitoris, bona distrahantur. Proscriptione bonorum debitoris, quodammodo illius honor fugillabatur. At cum creditores bona sibi cessa distrahebant, §. 2. *Instit. quib. ex caus. manumitt. non lic. pudori*, estimationive debitoris parcebatur. *L. paterfamilias. 38. D. de reb. auctoris. judic. possidend.* Cum igitur Titius bonis cessisset Primo uni ex creditoribus, Primus bona Titii distraxerat; nec satisfactum erat

Se,

Secundo; & Tertio aliis Titii creditoribus. Audis deinde facultatibus Titii, Secundus, & Tertius eum conveniebant. Ait Paulus, in solidum teneri, non in quantum facere potest: quia dolo fecit, ut bona sua venirent; & Primo bonis cesserit, ut fraudaret alios creditores; & ideo facere posse videtur, quia dolo fecit, quominus possit. *L. verum. 63. §. tempus. D. pro socio.* Alias verò debitor, qui bonis cessit, ad pinguiorem fortunam reverfus, condemnaretur in quantum facere posset. *§. ult. Instit. de actionib. L. 3. de cession. bonor.* Post istam exceptionem, Paulus in §. 1. differentiam affert inter debitorem, & alium à debitore, qui non admisit creditorem missum in possessionem rei servandae causâ. Finge, Titius centum debebat Maevio: Maevius eum convenit: Titius convectus fraudationis causâ latitavit, vel absens defensio non est; Maevius postulavit, ut mitteretur in possessionem bonorum Titii. (Ita enim creditor mittitur in possessionem bonorum debitoris latitantis, vel non defensis; ut hoc taedio affectus debitor, cogatur satisfacere creditori: eorumque bonorum creditor habet custodiam. *L. 3. §. ult. D. de acquir. vel amitt. possess. inque ipsis pignus constituitur. L. cum unus. 12. D. de reb. auctoris. judic. possid. L. missio. 7. D. pro emptor.*) Cum igitur Maevius missus esset in possessionem bonorum Titii, Titius eum admittere noluit. Maevius egit adversus Titium actione in factum, quae datur adversus eum, qui creditorem missum in possessionem admittere noluit. *L. 4. D. de damn. infect. L. 1. §. 2. D. ne vis fiat ei, qui in poss. miss. er.* sique condemnatio quanti interest creditoris, non fuisse admissum in possessionem bonorum debitoris. Maevius igitur cum Titium istâ actione in factum convenisset, consecutus erat à Titio, quod sua intererat. Sed praeterea volebat centum debita consequi, quasi actione in factum poenam, non debitum consecutus esset: aliudque sit poenam, atque aliud debitum solvere. *L. 3. §. condemnatio. D. de tabul. exhibend.* Paulus tamen ait, Titium, qui Maevio solverit, quod sua intererat, debitò liberari. Sed finge, alium à debitore Titio non admisisse Maevium creditorem missum in possessionem bonorum Titii, & poenam solvisse: non ideo Titius liberaretur, ut in interdicto de tabulis exhibendis. *d. L. 3. §. penul. D. de tabul. exhibend.* Quam differentiam hic Paulus attulerat inter debitorem, & alium à debitore, qui creditorem missum in possessionem rei servandae causâ non admisit: & non insubtiliterprehendi potest. Ceterum in §. 1. lectio variat: Florentina legit, *venditor*, quae vix defendi potest. Graeci legunt, *emptor*, quod nullam rationem habet. Quidam Codices habent, *vetitor*, idest, is, qui vetuit, seu prohibuit creditorem missum admitti in possessionem: quod satis durum est. Quidam alii legunt, *debitor*, quod magis placet; & Cujacio magis placuit *lib. 12. observat. cap. 23.*

PAULUS lib. 2. Manualium, in *L. & stipulationum*. 14. *D. de duob. reis constituend.*

ET *stipulationum Praetoriarum duo rei fieri possunt.*

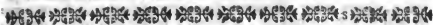
C A P U T XX.

Differentiae quaedam inter stipulationes Praetorias; & conventionales.

Tantum est, ut hinc differentia aliqua deprehendi possit; quin potius Paulus ostendere voluit, ut stipulationes Praetoriae, & conventionales in aliquo conveniant. At cum in multis differant, probabile est Paulum, post traditam aliquam inter eas differentiam, subjecisse, quod est in hac *L. 14.* Inter stipulationes Praetorias, & conventionales, multae sunt differentiae: Siquidem Praetoriae stipulationi addi aliquid potest. *L. 1. in fin. D. de stipulat. praetor.* conventionalibus nihil addi potest; & quod expressum non est, pro omisso habetur. *L. quidquid. 99. D. de verb. obligat.* Ex stipulatione Praetoria per procuratorem nobis actio acquiritur. *L. 3. D. de stipulat. praetor.* Ex stipulatione conventionali actio nobis acquiri non potest. *L. stipulatio. 38. §. alteri. 17. D. de verb. obligat.* §. si quis alii. *Instit. de inutilib. stipulat.* In stipulationibus Praetoriis, si quid ambiguit, vel obscure positum sit, Praetor eam ambiguitatem interpretatur. *L. 9. D. de stipulat. praetor.* In stipulationibus conventionalibus ambigua verba contra stipulatorem interpretamur. *L. cum quaeritur. 26. D. de reb. dub.* Denique non ita stipulationes conventionales, ut Praetoriae, pro parte committuntur. *L. 4. §. Cato. D. de verb. obligat. L. si procurator. 18. D. rem rat. habet.* Cum igitur multae sint inter stipulationes Praetorias, & conventionales, differentiae, Paulus post aliquas differentias ostenderat in aliquo convenire: vel cum id prius ostendisset, differentiam subjecerat, quae hinc suppressa est, quaeque ex verbis Pauli deprehendi non potest. Paulus ait, *stipulationum Praetoriarum duos reos constitui posse*; ut constituuntur in stipulationibus conventionalibus. *L. 1. Instit. de duob. reis supul. & promitt. & in ceteris contractibus*, veluti in commodato, si quis duobus eandem rem commodaverit. *L. 5. §. ultim. D. commod.* si quis duobus eandem pecuniam dederit. *L. vir uxori. 17. D. ad SCtum Vellejan.* Testamentis etiam duo rei consti-

tuntur.

tuuntur, puta, si quis à duobus heredibus institutis eandem rem legaverit. *L. 8. §. 1. D. de legat. 1. L. eandem. 9. sup. hoc tit.* Differt autem correus à fidejussore: ubi quidem fidejussor potest accedere, ibi & correus constitui potest. *L. nemo. 5. sup. eod.* sed obligatio fidejussoris est minor, & accessoria; alia est principalis, & plenior. *L. 5. D. de fidejussorib. & mandat. L. Sticbum. 95. §. quod vulgo. D. de solut. & liberat.* Verùm inter correos debendi, non est alia major, alia minor, sed eadem est omnium obligatio; & si duo fuerint constituti, pariter ab utroque peti potest.

PAULUS lib. 2. Manualium, in *L. servus. 27. D. de stipulat. servor.*

Servus communis, sive emat, sive stipuletur, quatenus pecunia ex peculio detur, quod alterum ex dominis sequitur, utrique tamen acquirit. Diversa causa est fructuarii servi.

C A P U T XXI.

Differentia inter servum communem duorum dominorum, & inter servum, in quo alius habet proprietatem, alius usumfructum.

Titius, & Maevius habebant servum communem: Titius unus ex dominis pecuniam servo concessit, ut ex ea negotiaretur, utque administrationem peculii haberet. Servus ex eo peculio Titii aliquid emit, vel aliquid stipulatus est. Quaeritur, an id, quod servus emerit, vel stipulatus fuerit, utrique domino, vel soli Titio acquiratur? Movet, quòd peculium à Titio profectum est, & quòd servus ex re Titii emit, stipulatusve est: & ita videtur, rem emptam, vel deductam in stipulatione, non utrique domino, sed soli Titio acquiri. Paulus tamen ait, utrique domino acquiri: idque magis placuisse ait Gajus, *L. si ex re. 28. §. 1. inf. h. tit.* id est, Sabinianis, puta Juliano, & ipsi Gajo, ex eadem schola Sabinianorum, quorum sententiae relatae sunt in *L. communis. 24. D. comm. dividund. L. communis. 45. D. de acq. rer. domin.* Ratio juris civilis facit, ut ita utrique domino acquiratur, cum neque alteri jussit stipulari, neque alteri nominatim servus stipulatus fuerit. *L. 5. sup. hoc tit. & ad L. 28. §. 3. D. eod. L. ult. C. per qu. person. nob. acquir.* Nam quia servus communis habet jus stipulandi ex persona utriusque domini, in quorum est potestate, §. 1. *inst. de stipulat. servor.* debet utrique domino pariter acquirere, si alter

si alter stipulari non jufferit, vel alteri nominatim servus stipulatus non fuerit. Veruntamen cum ex re Titii emerit, stipulatusve fuerit, habebit Titius communi dividundo, vel pro socio, actionem adversus Maevium; ut quod utrique acquisitum est, id solus Titius habeat. d. L. 24. D. commun. dividund. & d. L. 45. D. de acquir. rer. domin. Aliud est, si servus duobus dominis bonâ fide serviat; nam ei tantum acquiritur, ex cujus re stipulatur, non utrique. L. qui bonâ. 23. §. si quis duobus. 2. D. de acquir. rer. domin. L. si alienus. 19. sup. hoc tit. & ita multum interest, utrum servus sit communis duorum dominorum, in quorum est potestate; vel duobus dominis bonâ fide serviat, in quorum non est potestate. Quam tamen differentiam Paulus hic non attingit, sed eam, quae est inter servum communem, & servum, in quo alius habet proprietatem, alius usumfructum. Equidem servus ille, in quo alius proprietatem, alius usumfructum habet, est veluti communis duorum dominorum. L. sed & si. 25. §. 4. D. de usufruct. & quemadmodum quis utat. Alius habet dominium proprietatis, alius dominium usumfructus. L. in venditione. 8. D. de reb. auctoris. judic. possid. si tamen ex re proprietarii emerit, soli proprietario acquirit, non etiam fructuario: quia non aliter ei potest acquirere, quam si ex re ipsius emerit, stipulatusve fuerit. d. L. 25. §. quaestio. D. de usufruct. & quemad. quis utat. Neque aliter habere jus stipulandi servus intelligitur ex persona domini fructuarii, quam cum ex re ipsius stipulatur.

PAULUS lib. 2. Manualium, in L. ult. D. de solut. & liberat.

EI, qui mandatu meo post mortem meam stipulatus est, rectè solvitur; quia talis est lex obligationis: ideoque etiam invito me, rectè si solvitur. Ei autem, cui jussi debitorem meum post mortem meam solvere, non rectè solvitur; quia mandatum morte dissolvitur.

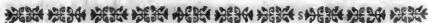
C A P U T XXII.

Differentia cum quis post mortem suam stipulari, vel solvere mandaverit; seu inter mandatum stipulationis, & solutionis post mortem,

Ostendimus in libro defensorum lectionum ex Cujacio, Paulum hic asserere voluisse differentiam inter mandatum stipulandi, & mandatum solvendi post mortem; eaque differentiam constitutam manifestum esse, lectionem

nem Florentinam non esse trajectam, & omnino retineri oportere. Fin-
ge, Titius mandaverat Maevio, ut stipularetur decem à Sempronio post
mortem suam, puta Titii. Maevius ex mandato Titii stipulatus est decem
dari à Sempronio: decessit Titius. Quaestio est, an Sempronius Mae-
vio post mortem Titii decem rectè solvat? Mandatum quidem morte
mandantis extinguitur. *L. 6. D. de iurisdic. L. inter. 26. D. mandat. &*
ita videretur, mandatum Titii morte ipsius extinctum esse, nec Sempro-
nium ex eo mandato rectè solvere. Paulus tamen aliter existimat: quia
cum Sempronius Maevio decem solvit, non tam solvit ex mandato Titii,
quam iure stipulationis. L. aliud. 106. sup. hoc tit. puta, non quia man-
daverat Titius, sed quia promiserat Sempronius. Cujus rei argumentum
est, quod Sempronius vivo adhuc Titio, eoque invito, centum in stipu-
lationem deducta Maevio solvere potuit, ut se obligatione liberaret. Li-
cet enim debitor ante diem obligationi adjectum conveniri non possit,
§. si quis ageus. 22. Instit. de actionib. L. si pater. 36. sup. hoc tit. potest
tamen debitor ante diem solvere, etiam invito creditore. L. enim, qui. 41.
D. de verb. oblig. quia in obligationibus dies non gratia creditoris, sed de-
bitoris adjecta intelligitur; & ideo potest debitor, quocumque tempore vo-
luerit, se obligatione liberare. Sed finge, Titius mandaverat Maevio de-
bitori suo, ut post mortem suam centum Sempronio solveret: negat Pau-
lus, Maevium rectè post mortem Titii solvere centum Sempronio. Et dif-
ferentiam constituere voluit, cum quis post mortem suam stipulari, aut
post mortem suam solvere mandaverit. Primo casu rectè solvitur; secun-
dò non rectè solvitur post mortem mandantis. Ratio differentiae est, quod
in prima specie praeter mandatum Titii stipulatio Maevii intercessit; &
ita Sempronius ei rectè solvit post mortem Titii, non propter manda-
tum, sed propter stipulationem. At in secunda specie nihil est praeter
mandatum Titii, quod morte ipsius solvitur; neque ullam habet actio-
nem Sempronius adversus Maevium debitorem, ut eum cogat solvere.
Vulgò obitare existimant L. si vero. 12. §. ult. & L. sequent. D. mandat.
ubi mandatum collatum in tempus post mortem mandantis, morte ip-
sius non solvitur. Puta, si Titius mandaverit Maevio, ut post mor-
tem suam monumentum faceret, vel ut heredibus suis post mortem
suam fundum emeret; potest Maevius post mortem Titii monumentum
facere, & etiam fundum emere. Igitur & in specie hujus L. ultim. potuit
Maevius post mortem Titii Sempronio solvere, cum mandasset Titius, ut
ei post mortem suam solveret. Venim diversitatis rationem observavi-
mus inter mandatum faciendi, & solvendi, ubi lectionem Florentinam
defendimus.

PAULUS lib. 2. Manualium, in *L. is, cuius. 85. D. de furt.*

IS, cuius interest non subripi, furti actionem habet, si & rem tenuit do-
mestici voluntate; id est, veluti is, cui res locata est. Is autem, qui
sua

sua voluntate, vel etiam pro tutori negotia gerit; item tutor, vel curator ob rem culpâ suâ subreptam non habet furti rationem. Item is, cui ex stipulato, vel ex testamento servus debetur, quamvis interfectus ejus, non habet furti actionem. Sed nec is, qui fidejussit pro colono.

CAPUT XXIII.

Differentiae inter eos, quibus actio furti competit, quia interest furtum non esse commissum.

II furti agere possunt, quorum interest, rem non subripi. *L. cujus. 10. sup. hoc tit. L. ult. in princip. C. eod. L. 2. §. & generaliter. D. de vi bonor. raptor. Paulus lib. 2. sentent. tit. 31.* Paulus tamen hîc inter eos, quorum interest, rem non subripi, differentiam constituit: ut ii, quorum interest, ita demum furti agere possint, si rem teneant domini voluntate. Veluti is, cui res locata est, puta colonus, potest furti agere: quia & ipsius interest, & rem domini voluntate tenet. *L. eum, qui. 14. §. 2. L. si quis. 52. §. 8. L. fullo. 82. §. 1. sup. hoc tit.* Ita etiam fullo potest furti agere, qui vestimenta sarcienda, aut polienda conduxit. *§. item si fullo. Instit. de obligat. quae ex delict. nascunt. L. itaque. 12. in princ. L. qui vas. 48. §. si ego. sup. hoc tit.* Eâdemque ratione creditor furti agere potest, si res pignoriata ei subripiatur. *L. si pignore. 22. D. de pignor. act. L. creditoris. 15. & L. creditori. 87. sup. hoc tit. & depositarius, qui rei depositae custodiam suscepit. d. L. 2. §. & generaliter. D. de vi bonor. raptor. quia & rem domini voluntate tenent, & ipsorum interest non subripi. At negotiorum gestor, & procurator, qui se tutorem existimat, non possunt furti agere, licet ipsorum intersit: quia non tenent rem domini voluntate, *L. qui injuriae. 53. §. qui alienis. sup. hoc tit.* Neque etiam tutor, aut curator furti agere potest, ob rem culpâ eorum subreptam: nec is, cui res ex stipulatu, aut ex testamento debetur; licet ipsorum intersit: nec etiam fidejussor, qui pro colono intercessit, si res locata colono subripiatur. *L. is, cui. 13. & seq. §. 10. sup. hoc tit.* Non omnes igitur, quorum interest non subripi, furti agere possunt; sed ii solum, qui rem domini voluntate tenent; puta colonus, fullo, creditor, in quos dominus naturalem possessionem transtulit. *L. communi. 7. §. neque colonis. D. commun. divid. L. Celsus. 5. in princ. D. ad exhibend. L. servi. 16. D. de usupat. & usucapionib.* Eamque ipsam differentiam, quam hîc Paulus attigerat, Modestinus fortè attigit lib. 2. *Differentiar. in collat. leg. Mosaic. cum leg. Rom. tit. 10. de deposito.**

* PAULUS lib. 2. Manualium, in L. ex illa. 227. D. de verb. signific.

EX illa parte edicti, Tum quem ei heredem esse oportet, heredis hereditibus bonorum possessio non defertur. Item in substitutione his verbis, Quisquis mihi heres erit, proximus heres tantum significatur; imo non tantum proximus heres, sed etiam scriptus.

C A P U T XXIV.

Differentia in heredis appellatione, quae quandoque ad primum coarctatur, quandoque ad ultiores extenditur.

Heredis appellatio regulariter non ad primum heredem coarctatur, sed & ad ultiores heredes extenditur ita, ut heredis heres intelligatur esse testatoris heres. L. 3. D. de heredis. petit. L. 7. in fin. D. de acquir. vel omitt. heredit. L. ult. C. de heredib. instituend. heredisque appellatio per multas successiones accipitur. L. codicillis. 18. D. de ann. legat. L. 2. D. de liberat. legat. L. quavis. 40. D. ad SCrum Trebellian. L. heredis. 65. sup. hoc tit. L. antiquitas. 14. C. de usufr. L. in omnibus. 22. C. de legat. Quod expressit Horatius lib. 2. epist. 2. v. 175. seq.

Et heres

Heredem alterius, velut unda supervenit undam.

Nam ut unda, quae undae supervenit, eadem esse intelligitur; ita & heredes, qui aliis succedunt, licet per multas successiones, iidem semper heredes esse intelliguntur ita, ut heredis heres videatur esse testatoris heres. d. L. ult. C. de heredib. instituend. Quandoque tamen heredis appellatio ad primum referenda est, non ad ultiores. Veluti in edicto Praetoris, quo defertur bonorum possessio ei, quem heredem esse oportet iure civili. L. unic. D. ut ex legib. Senatusconsultis bonor. posses. det. Finge, Agnato proximo delata est hereditas; si ante agnitam bonorum possessionem decesserit, heredi ipsius non defertur: atque ita heredis appellatio ad primum refertur. Et in substitutione pupillari, quando pater substituit filio suo impuberi, Quisquis mihi heres erit, idem filio meo impuberi heres est: is, qui fuit patri heres, his verbis ad substitutionem vocatur; non etiam heredis heres. L. qui liberis. 8. D. de vulg. & pupill. substit. L. sciendum. 76. sup. hoc tit. ubi & alias species Paulus retulit, in quibus heredis appellatio de primo herede debet intelligi, non ad ultiores extendi. Eandemque differentiam Modestinus attigerat lib. 1. Differentiarum, ut deprehenditur in L. 3. D. de vulg. & pupill. substit. atque etiam lib. 6. Differentiarum, ex quo sumptae sunt L. 7. D. de his, quae ut indign. & L. qui per successionem. 194. D. de regul. iur.

GA-

CAPUT XXV.

Ratio probabilis, cur nullum fragmentum exstet ex libro tertio Manualium Pauli.

Cum in libris Manualium differentias juris Paulus executus esset, ut supra ostendimus, easque Manualium nomine inscripseret, quali prae manibus haberi debeant; haud immerito quaeri potest, cur tam pauca ex hisce Manualium libris Fragmenta in Pandectis relata fuerint. Sed dicendum est, in tribus libris Paulum non ita multas differentias complexum fuisse, plures Modestinum in libris novem Differentiarum; & cum posterior Modestinus scripseret, potius ex libris Differentiarum Modestini, quam ex libris Manualium Pauli relatas fuisse. Mirum verò magis videtur, cur ex lib. 3. *Manualium* Pauli nullum extet Fragmentum in Pandectis. Adeone inutiles visae sunt istae differentiae compositoribus Pandectarum, ut eas rejicere voluerint? Id quidem minimè putandum est, & alienum ab inscriptione Manualium, quae non modò utilitatem, sed quandam sciendi necessitatem inferunt. Suspicio, Paulum in eo libro tertio differentias juris retulisse, quod temporibus suis obtinebat, & postea à Justiniano immutatum fuit. Veluti plures fuerant differentiae inter quatuor genera legatorum, ex quibus septendecim aliàs observasse meminì. Nec tantum erant inter ipsa legata differentiae, sed & inter legata, & fideicommissa. At cum Justinianus unam, eandemque naturam legatis omnibus tribuisset, quocumque modo; quibusve verbis relicta essent: & legata fideicommissis, fideicommissaque legatis exaequasset, *L. 2. Cod. commun. de legat. & fideicommiss. L. unic. §. ubi autem. II. C. de caduc. tollend.* Ita sublatae sunt legatorum invicem differentiae, & legatorum cum fideicommissis. Plures quoque fuerant differentiae inter ulucapionem, & praescriptionem, quas Justinianus sustulit, transformatà ulucapione in praescriptionem longi temporis. *L. unic. C. de usucap. transformand.* Plures inter rei uxoriae actionem, & actionem ex stipulatu, quas Justinianus sustulit. *L. unic. C. de rei uxor. act.* Plures inter receptitiam actionem, & constitutam pecuniam, quas Justinianus sustulit. *Li 2. Cod. de constit. pecun.* Plures inter Senatusconsultum Trebellianum, & Pegasianum, cum restitutio fideicommissae haereditatis fieret ex hoc, vel illo Senatusconsulto, quarum nonnullas retulit Ulpian. *lib. singul. regul. tit. 25. de fideicommiss.* Justinianus in §. *sed quia heredes. Insistunt. de fideicommiss. heredit.* & quosdam alias deprehendimus *lib. 7. observat.* quas Justinianus sustulit, transfusò Senatusconsultò Pegasianò in Trebellianum; vel Senatusconsulto Trebelliano accomodatà omni auctoritate, explosò Pegasianò. *L. 2. §. de legatis. Cod. de veter. jur. enucleand.* Cum igitur Justinianus jus vetus emendasset, immutasset; eaque emendatione, immutatione veteris juris differentias sustulisset, non improbabiler dici potest, Paulum eas differentias juris à Justiniano postea emendati *lib. 3. Manualium* attingisse: quae quia sublatae fuerant, ideo eas Pandectarum compositores ut supervacuas praetermiserunt.

EMUN.

EMUNDI MERILLII

J. C. CONSILIARII REGII

Antecessoris Academiae Biturigum Primicerij

O R A T I O

De Tempore in studiis Juris prorogando.

Habita solennibus initiamentis scholae Bituricensis
Anni M. DC. XXI.

Ad Illustrissimum, & Excellentissimum Regiae Stirpis Protoprincipem

HENRICUM BORBONIUM

Conducum Praeceptum Biturigum;

EMUNDI MERILLII

JURISCONSULTI

ORATIO

De Tempore in studiis Juris prorogando.

ONFECTIS absque ullâ intermissione voluntariâ, aut causariâ, legitimis viginti annorum stipendiis, jam studiis vacationem impetrare, & dulcioris vitæ quieti tradere me oporteret. Sed ecce ex veterano ad Tyrocinium, & quasi ab ultimo stadio ad carceres revocor, iniquissimâ conditione Antecessorum in Galliis, ut prius morte, quàm missione eorum militia finiatur. Longè verò dispari sorte studiorum;

Etenim vix numeris inserti sunt, vix signa venerati, vix Principia ingreſſi, ut castra deserunt, ut missionem postulant. In Academiis minimum diverſantur, & ex iis tanquam pestibili aliqua regione ocys evolant. Illum fortasse olim parentum vota urgebant, qui senio ingraſcente superſtites in dignitatibus ſuis filios videre geſtiebant: illum quandoque parentum imperitia revocabat, qui nec modum, nec rationem studiorum noverant. At jam omnibus fere perſuaſum, nulli uſui eſſe Academiâs; nec jam vulgus, ſed primores ſtudia liberis abruptere properant. Ego quidem non tantum auctoritatis meae valere exiſtimo, ut adverſus mores publicos ſolus ſapere, ac benè ſentire velle videar: dicam tamen, quod ſentio, ita juris juſtitiæque ignorationem introduci, bonam juvenum indolem frangi, conſultos judices civitatibus eripi, totius denique regni ſtatum peſtumdari. Satis uberem dicendo fructum conſecutus fuero, ſi qui audiunt, quique adſunt, ex variis oris, atque provinciis leſtiſſimi juvenes poſthac apud nos diutiùs morari cupiant. Quod ſi nihil pròficiam, juvabit etiam ſterilis orationis conſcientia; juvabit, quod publicae utilitati, quod privatorum commodis conducere aliquando putavi, id ex hoc loco, coram iſtâ audientium frequentiâ, verbis non tam accerſitis, quàm ad eam rem neceſſariis teſtatum reliquiſſe. Scientiam juris latiſſimè patere, multaque ſuò ambitu continere palam eſt: illa enim res divinas atque hu-

humanas, juris publici privatique exercitorem, iusti atque iniusti discretionem, aequitatis temperamentum sibi vindicat. Quae omnia nonnisi continuâ annorum serie disci possunt. Ceterae artes angustioribus terminis concluduntur, simplices habent tractatus, definitiones, seu regulas certiores, & facilius multò comparantur. Ac veluti lanae alios colores primâ infectione ducunt, alios nonnisi saepe incoctae, & inaceratae bibunt: ita ingenia alias disciplinas protinus, alias magnis tantumq; nissibus accipiunt. Scientia juris est huiusmodi, ut non levi aliquâ aspersione, sed repetitis perfusionibus in nos valeat penetrare. Ecquid verò ex ea retinent studiosi, qui vix ad nos accesserunt, cum de discursu cogitant; vix recitationes aliquas acceperunt, cum satis superque institutos se arbitrantur? Plerique id aetatis huc se conferunt, cum plenam pubertatem attigerint; tum variis motibus animorum percelluntur, praecordia incallescunt, inflatores venae turgent: prima illa aetas, quae pubertatem excipit, parum apta est disciplinae, festinantius abeuntes statum aetatis anteveniunt, nec fructus sui autumnitatem expectant: cum proficere incipiunt, statim subducuntur, antequam se sentiant profecisse. Tales nihilominus ad reipublicae administrationem abeunt, ad magistratus, ad primarias dignitates: ii sunt, qui de fortunis omnium, de exaltatione, de capite iudicant, à quibus nec licet provocare. In rudimentis experientia facit, hinc prae ignorantia Juris Romani tot litium semina, tot iudiciorum invicem discrepantium congeries, quibus hodie non sufficiunt collectores; adeo in tantam molem excreverunt. At supervacua est ista (quam vos, Antecessores, iactatis) scientia; ab ea mores Galliarum in plurimis Provinciis recesserunt: cui rei sunt apud nos actionum formulae, contrarium distinctiones, testamentorum observationes, heredum institutiones, substitutiones, interdictionum varietates, quaeque alia ab usu remota sunt? forte in responsis prudentum prosperae quaedam occurrunt rationes, quibus tamen in iudicando non astringimur: & ut ante Iustinianum, voluntate iudicum magis, quam legitimâ auctoritate lites dirimuntur. An non verò satis est crebras rationes occurrere, subtilibus ingeniis adinventas, mirabili aequitate temperatas, quibus ratio naturalis perficitur? Nam quemadmodum in corpore natus calor sopitus, aut imbecillis, extraneis fomentis excitatur; ita quae nobis insita est ratio, adhibitis frequentibus prudentium hominum rationibus juvatur, atque confirmatur. Hae tanti momenti viliae sunt, ut omnes olim ferè gentes potius jure Romano, quam propriis legibus, aut moribus regi voluerint; & quae hodie Romano imperio minimè subsunt, legibus tamen Romanis parere non aspernantur. At si necessaria est juris Romani notitia, si plurimum ad juvandam rationem conferat; abique opera Antecessorum, propriis laboribus eam consequi possumus: ita in libris jurisconsultorum plana sunt omnia, ita lectiones certò vindicatae, expolitionibus illustratae, ut per se quisque ad perfectam juris cognitionem valeat pervenire. Vix unus sufficit Cujacius, nec alio Doctore opus; nec adeo necesse est, tam diuturnò temporis dispendiò in Academicis studiis prorogare. Excellentia quidem ingenia, eximii naturae munita praesidiis, pervicaci industria possunt aliquando scientias

tias assequi ; sed quàm paucis concessum est : quàm verò facilius alienò labore adminiculari ; & quod aliorum curis , vigiliis diu quaesitum est , id absque ullâ sollicitudine invenire ? Permulti sanè scriptis suis juri Romano lucem attulerunt , sed nonnulli alii tenebriones officias ingesserunt ; diligendi sunt inter malos boni , inter bonos optimi . Apud nos Cujacius solertissimi , & fidelissimi interpretis laudem meruit ; ipsius doctrinae insistentium praedicamus . Ac veluti Antisthenes sectatores monebat , ut sui essent sub Socrate condiscipuli : ita & nostros ipsi potissimum assuelcere praecipimus . Sed Cujacius interpretem desiderat ; sed unus per omnia melior non invenitur . Nec tam effoeti hodie omnes sumus , ut non aliquid ex nobis proferamus . Qui Cujacium merum crepant , illum minimè intelligunt : soli Cujacio uti norunt , qui ad ingenium , & laborem ipsius , & ad eam , quam praevit , in scholis publicis docendi rationem propius accesserunt . Interpretum quidem diligentia studiosos juvari non diffitemur , sed eos , qui probeati sunt ; tyrocinia auspicantes magistrâ voce opis habent : est professio , est aliquid in vultu dicentium , quod in scriptis non invenitur ; verbaque penitus , quàm scripta , sensibus intimantur . At magis commode aliis in locis , quàm apud vos Antecessores juri operam dari convenit . Vestrae Academiae sodalitiis nationum turbulentis , computationibus crebris , contentionibus rixosis , immo etiam caedibus infestae sunt . Vulgo istas voces jaçant nomicosophitae quidam , ut neglectis Academicis commendari mereantur . Frustra igitur Majores nostri Academiae instituerunt , frustra innumeris privilegiis donatae sunt , frustra ex regionibus longè diffitis Antecessores adeunt ; si quisque apud suos aequò studiorum prosit incrementum . Ubi Academiae fuerunt institutae , Genium aliquem loco inesse fatendum est , qui docentium simul , atque discitentium animos excitat , nec scientiarum decus finit intermori . Atque id in Bituricensi Academia manifestum deprehenditur : haec inter alias continuâ successione praestantes aluit viros , qui aeternam sibi , ac civitati celebritatem pepererunt . Agnoscunt omnes Biturigis sedem Academiae perquam opportunam , ob aëris , coelique temperiem , locorum amoenitatem , annonae copiam , aedificiorum laxitatem , sermonis elegantiam , incolarum humanitatem . Nec modò ipsi sunt perhumani , sed aliis etiam mansuetudinem conciliant : cum feroculos aliunde juvenes hîc modestius agere , Doctores suos reverentiùs habere , clamores & strepitus scholis exulare videamus . Quae omnia anxia Magistratum diligentia superat , ne studiosi in partes , coetusive abeant , rixas moveant , neve quidquam ipsi ab aliis patiantur . Quid non studiosi Antecessorum latus claudentes , eorumque perpetuis , ac nunquam interruptis expositionibus se praebentes , eo loco praesent ? Cum ad suos sederunt , domesticis negotiis , cognitionibus , & familiaritatibus tuendis occupantur ; conditionibus quaerendis , conjugii , educatione liberorum , muneribus publicis distinentur : nec jam eos studere oportet , sed quondam studuisse . Sunt qui Parisiorum civitatem studiis juris commodissimam praedicant , ubi privata sunt Auditoria eorum , qui se Jurisconsultos ingenti circulo venditant ; ubi etiam forenses disceptationes in maximo Senatu habitae , juri Romano admiscuntur . Sed quàm aptiora sunt loca ,

quae

quae tranquillos secessus, & minus turbarum habent? in opulentissima, & frequentissima civitate multa obversantur, quae animos studioforum avocant, Ambulacra, ludi, spectacula, aleae, scorta, ganeae: quibus alios patrimonium inminuisse, alios solidum consumpsisse apparuit, dum se Doctorum suorum limina terere simulabant. Quinam verò isti Doctores in privatis auditoriis? quicquid faciunt, propriis quaestibus, non scientiae dignitate metiuntur: nummis student, nummis docent, mercedulas quaerunt, marsupia implere satagunt, nec magnopere curant alios vacuè cerebrò dimittere. Manualia quaedam, & Catholica praecepta, quasdam species, quasdam legum pugnantias sectatoribus suis ingerunt: Cujacii libros in auctoritatem scientiae obtrudunt,isque perpetam intellectus abutuntur. Ita rem sanctissimam nummario pretio aestimantes dehonestant, & germanam docendi rationem adulterant. Quales inter Philosophos sophistae, inter caudicicos rabulae, inter medicos empirici, inter mercatores seplasiarii & mangones, inter aurifices nugivendi; tales illi profectò sunt inter Jurisconsultos. Et mirum est, hujusmodi homines constitutionibus Principum interdictos, nec infirmorum, nec obscurorum hominum suffragiis tolerari, quibus pridem tolli debuissent. Sub illis studiosi ad memoriae ostentationem, non ad judicii perfectionem informantur; traditiones suas ex oris promptuario recitare norant, (legum psittacos, aut graculos verè dixeris) quae cum memoria exciderunt, inscii planè, atque expertes totius legitimae scientiae deprehenduntur. In Academiis Antecessores ante publicò judiciò probati, quàm ad munera admittantur, in primis habent publicae expectationi satisfacere; veritatem, quae variis opinionibus immersa est, in apertum proferre; mereri magis, quàm captare gloriam. Et quidem illos admodum Bardos, atque inteliciter natos esse oporteat, si non veros doctrinae tramites continuis laboribus inquirant; & quod ingenio, vel naturae deest, jugi exercitatione suppleant. Consultius faciunt, si forensis triturae usum, si consuetudines cujusque loci in expositionibus suis praetermittant, ne genuinam juris Romani pulchritudinem inconcinna admixtione devenissent; tum ut vacet studiosis res necessarias addiscere, titulorum seriem observare, capita legum vestigare, auctorum tempora signare, sectas distinguere, species fingere, controversias exponere, antinomias in concordiam reducere. Parva vitae tempora scholis negari non debent, cum reliqua aetas foro deputetur. Adhuc alios fortius studia juris abjicere video, quòd publica sit venalium dignitatum, atque officiorum nundinatio; nec eruditio ob merita, sed licitantibus ob majores pecunias deferantur. Istud quidem studiorum exitiale virus, cujus perniciem jam pensavimus, olim tamen (ni Deus avertat) toti regno interitum allaturum. Ita omnes pecuniae, non eruditionis beneficio viam sibi ad magistratus parant: ita sordibus, rapinis, fraudibus, corruptelis fores referantur, virtutibus decluduntur. Verùm ipse est, brevi fore, ut cum partes Haereticorum à Rege Christianissimo fractae, disiectaeque fuerint; & res Gallicae legionibus in tuto posita, bonis deinde legibus emendantur. Malum, quod motuum civilium licentia grassari coepit, firmata pace conquiescet. Hoc etiam à te expectamus, Protoprinceps Galliarum, & Pro-

Prorex Biturigum potentissime, celsissime; qui ut natalium origine, sic etiam ingenii præstantiâ, atque optimâ institutione ceteros antecellis. Tu bellicas expeditiones summæ consilio, nec minori celeritate conficis. Tu rerum omnium divinarum, atque humanarum accuratissimam peritiâ indeptus es; non alius novit Haereticorum erroneas opiniones fortius oppugnare, non alius inter consistorianos Regis Adiesores prudentius sententiam dicere, inter supremorum tribunalium senatores subtilius litigantium jura deprehendere: Nec te fugit, quanti sit, Academias bonis legibus stabiliri. Haec igitur Bituricensis, quæ retro Principum curam meruit, quæque eorum beneficentiâ ornata est, tutelam, atque conservationem nuper suscepisti; à te potissimum expetit, ut certum tempus studiis juris editoriali sanctione statuatur, quam nec temerè, nec impunè liceat violare. Vos magistratus, qui in consilio Regis agitis; quique alii ad summa culmina dignitatum evecti estis, vos (inquam) ea cura sollicitet; nec indignum animadversione vestrà arbitremini, Academiarum languentium saluti providere. Vos parentes, qui præproperè liberos ad vos remeare contenditis, vota paulisper sustinete: finite, liberorum studia cum aetate adolescere; merita prius, quàm dignitates liberis optate; easque non pretii magnitudine, sed pondere mentorum in ipsis aestimate. Vos, liberi, non tam spontaneò discessu purissimos fontes Academiarum, & fluentia perpetuò currentia relinquit; ut alibi stagnantes aquas, & coenofas paludes eporetis. Vos, Antecessores, quicumque juri docendo præfecti estis, dum juris scientiam vestris laboribus cultiorem facere committimini; illiberali quaestu posthabito, cavete, ne obvii quique, & sine delectu, nullaque studiorum habitâ ratione ad gradus admittantur. Parcior tamen collegas nostros suavissimos, de eo monitos intelligo, quod ab illis sanctissimè observari scio.

F I N I S.

005673 936

EMUNDI MERILLII

TRICASSINI J. C.

A Confiliis Regis, Antecessoris in Academia
Metropolis Biturigum Primicerii

PARS SECUNDA.

EXPOSITIONES
IN QUINQUAGINTA DECISIONES
JUSTINIANI.

NEAPOLI, A. 1720. Operis Typographicis Felicis Mosca.

SUMTU BERNARDINI GESSARI.

CENSORUM FACULTATE, ET PRIVILEGIO.

ILLUSTRISS. ET AMPLISSIMO VIRO
NICOLAO VERDUNO

Sacri Consistorii Consiliario, Fratris Regis
unici Cancellario, Senatûs Parisiensis Principi

EMUNDUS MERILLIUS S.

*I*N Carmania gemmae Callaidis, ex genere Topasii, venatum talem esse perbibent Vir Illustrissime: Nascitur in rupibus inviis, & gelidis, oculi figurâ extuberans, leviterque adhaerens; nec ut agnata petris, sed ut appolita. Quapropter scandere ad eam pigritiâ pedum equestres populos taedet, simul & periculum terret: Ergo fundis è longinquo incessunt, & cum toto musco excutiunt: hocque vestigal, hoc gestamen, divites in cervice gratissimum norunt: hic census, haec gloria à pueritia dejectorum numerum praedicantium: in quo varia fortuna, quidam ictu primò coepere preacclaras, multi insectandò nullas: & venatus quidem Callaidis talis. Nec absimilis mihi studioforum vita esse videbatur. Rupes inviae, & inaccesae mihi difficultatem referebant, quae scientiarum aditum circumsepit. Gemmae oculi figurâ in rupibus extuberantes, scientiarum quaeque illustria, quae instar oculorum, & lumen in ipsis emicant. In Carmania sunt equestres populi, quos & pedibus ire taedes: studiosi res humiles abjiciunt, & sublimioribus cogitationibus supra terram sese efferrunt. Illi ad deficiendas gemmas rupes fundis incessunt; bi suas cogitationes ad excutienda scientiarum lumina jaculantur: illi plures gemmas dejecisse magno ducunt ornamento; bi plura in scientiis observasse gloriantur: illi numerum à pueritia

*vitia dejectatum praedicant ; bi res observatas in lucem prodere
 gestiunt : apud illos quidam primò istu praeclaras capiunt ; apud
 hos quidam primis cogitationibus optima quaeque observant : apud
 illos alii fundas saepe in rupes immittunt , nec gemmas , sed mu-
 scum deiciunt ; apud hos alii omnes suas cogitationes in scientia-
 rum studia defigunt , adeo tamen infelices , ut nihil nisi muscum ,
 id est , nugas ex hujusmodi cogitationibus assequantur . Decessores
 quidem nostri (qui in hac Academia plurimi , & maximi juris
 civilis scientiam professi sunt) tam feliciter cogitationes suas in
 hoc studium deflexerunt , ut jam omnes gemmas ex libris juris
 civilis excussisse , omnemque posteris gloriae segetem praemessuisse
 videantur . Sed quemadmodum in rupibus illis Carmaniae , gem-
 mis dejectis , aliae subnascuntur ; semperque accolis sufficiunt , ut
 iis deficiendis sese exerceant : ita & in libris juris multa in dies
 succrescunt , quibus professores seduli , nec cum inertia sua collu-
 dentes , possint exerceri . Quod tu (vir Illustrissime) mihi in ani-
 mum olim inducebas , cum in Senatu Tholosano Protobraeses , ad
 juris docendi provinciam mihi primà adolescentià impostam stre-
 nuè gerendam , gravissimis (ut soles) verbis excitares . Ex eo
 jam tempore expositiones quinquaginta Decisionum Justiniani af-
 feceram , ut quàm primùm testarer , quid tua in me hortamenta
 potuissent : nisi affecissem , nunc perfecisse vix contigisset . Ac nisi
 subitarius calor ad id audendum impulsisset , perficiendae rei diffi-
 dentia , vel aliarum occurfus avertisset . Nunc igitur totius ope-
 ris consummationem habeas ; quod tuò nomine coeptum , tuò etiam
 nomine perfectum est . Minus gratum fore non vereor ; novi pri-
 dem , quàm religiosè juris scientiam colas , aliisque colendam prae-
 cipias . Et miratus sum nuper , quòd cum ingeniosissimus adole-
 scens Franciscus Villemontanus sororis filius , audità patris mor-
 te à nobis digressus fuisset ; eum vix parentari socris , & conse-
 ssim redire jussisset : ne legitimum illud tempus , quod in Academi-
 co solo ad usucapiendam juris civilis scientiam veluti ex XII.
 Tabulis continuum esse debet , aliquatenus usurpatum putaretur .
 Quaecumque istud operis aliis , mihi satis fuerit , si ad solam
 mei erga te animi testationem proferatur . Vale . Avarici Bituri-
 gum , pridie Non. Februar. M. DC. XVIII.*

DE QUINQUAGINTA DECISIONIBUS

JUSTINIANI.

N ipsis civilis juris cunabulis, nec multò post
leges XII. Tab. latas, Jurisconsulti jus tractare,
hoc est, contrariis rationibus de jure certare
amaverant: ut ita saepe de eâdem re aliter
Bruto, aliter Scaevolae, aliter Servio placue-
rit. Istaè verò dissensionès auctae sunt, Atejiò
Capitone, atque Antistiò Labeone in diversas
sectas abeuntibus; inagnisque deinceps aucto-
ribus, utrinque suas opiniones tuentibus, qui
longâ successionè diversas scholas tenuerunt,
& ab iis nomen acceperunt. Ita magnam ju-
ris civilis libris confusionem induxerant, aded ut ante Justin. Marcelli-
nus scripserit lib. 30. *Quidam jurisprudentiam professi, quam repugnantissimam
sibi legum absolvere dissida. Et Anonymus ille post noticiam utriusque im-
perii: Restat unum de tua serenitate remedium, ut confusas legum, contra-
riasque sententias, improbitatis reliquò litigiò, iudiciò Augustae dignationis
illumines; quid enim sic ab honestate consistit alienum, quàm ibidem stu-
dia exerceri certandi. ubi iustitiâ proficente disceruntur merita singulo-
rum?* Paulus Warnafidus lib. 1. de gestis Longobardorum cap. 25. de Justinia-
no: *Leges quoque Romanorum, quarum prolixitas nimia erat, & inu-
tilis dissidentia, mirabili brevitate correxist. Justinianus igitur cùm jus
confusaneum digerere, & purgare instituisset; easque controversias passim
in libris Jurisconsultorum reperisset, tunc quinquaginta Decisiones edidit,
ut proficetur in constitutione De emendat. C. Justin. Nec in ullò aliò opere
Tribonianus magis ingeniosus sibi videri voluit, quàm ut subtili suò (quò
sanè pollebat) ingeniò controversias, & ut vocat, iurgia, altercationes
decidisse videretur. Nam in §. libertinorum. Instit. de libertinis, Tribonia-
nus ita sibi tribuit quinquaginta Decisiones, quasi id suâ solùm operâ prae-
stiterit, non aliorum; veluti Dorothei, Theophili, quibus simul Justin. di-
gerendi, atque emendandi jris curam demandarat. Sanè haud levis ea
fuit Triboniani industria, gravissimas totius juris quaestiones decidisse;
quarum tam probabiles utrinque rationes fuerant, ut plurimis annis
indecisae permanferint, quaeque vix decidi posse videbantur, ut Justi-
nianus ipse testatur in L. penult. C. de necessar. serv. hered. instit.*

Par. II.

Quò tempore editae fuerint quinquaginta Decisiones Justiniani.

Post editionem primi Codicis Justinianus quinquaginta Decisiones promulgavit: ita enim ille in constitutione *De emendat. C. Justin. §. 1.* *Poſtea verò, cum vetus jus conſiderandum recepimus, tam quinquaginta Decisiones fecimus, quàm alias ad commodum propoſiti operis pertinentes plurimas conſtitutiones promulgavimus: quibus maximus antiquarum legum articulus emendatus, & coarctatus eſt; omneque jus antiquum ſupervacuâ proximitate liberum, atque enucleatum, in noſtris Inſtitutionibus, & Digeffis reddidimus.* Codex primus editus fuit 7. Idus Aprilis, Decio Conſule. Ab illo igitur die quinquaginta Decisiones edi potuerunt, non antea; & propterea *Lex ult. C. quando tut. vel enrat. & Lex magnam C. de contrah. ſtipul.* in quibus altercationes juris antiqui tolluntur, non ſunt ex quinquaginta illis Decisionibus, quæ poſt editionem primi Codicis promulgatae fuerunt: quia, ut docet earum ſubſcriptio, quibuſdam diebus primi Codicis editionem præceſſerunt. At Juſtinianus tunc quinquaginta Decisiones fecit, cum jam primum Codicem emiſiſſet; cumque poſtea jus vetus conſiderandum recepſiſſet, hoc eſt, de Pandectis componendis cogitaſſet, potuit quidem Decio Conſule edi aliqua Deciſio poſt Idus Aprilis, quibus prior Codex exierat; veruntamen nullam Decio Conſule Deciſionem editam reperi, obſervatis ſubſcriptionibus, quarum nonnullae in vulgatis codicibus deſunt, ſed eas reſtituimus ex Mss. codicibus V. C. Franciſci Pithei popularis noſtri, qui & ſuam nobis hac in re operam lubens commodavit. Tribus ſolùm annis quinquaginta Decisiones editas deprehendi, permixtim ad Julianum, & Joannem ſcriptas, Lampadio, & Oreſte Coſſ., poſt Conſularum Lampadii & Oreſtis anno ſecundo, hoc eſt, anno 4. 5. & 6. imperii Juſtiniani: & tribus illis quidem annis, quibus Pandectarum compoſitioni Juſtinianus incumberebat; quorumque ſpatio Digefforum conſummationem faciſſe gloriatur, in conſtitutione *De confirmat. Digeffor. §. omni igitur.* Priùs tamen quinquaginta Decisiones aggrediſſus fuerat, quàm Digefforum compoſitionem: Editae enim ex quinquaginta Decisionibus, *L. 1. C. de comm. ſerv. manum. Kalend. Aprilis Lampadio, & Oreſte Coſſ.* At non niſi 18. Kalend. Januarias, iſdem Coſſ. Digeffa fieri mandantur, ut habet ſubſcriptio conſtitutionis *De concept. Digeffor.* Tribus illis igitur ſolùm annis Juſtinianus ſuas Decisiones promulgavit: quia anno ſequenti, hoc eſt, imperii Juſtin. anno 7. Juſtiniano 111. & Paulino Coſſ. inſtitutiones edidit, in quibus quinquaginta Decisionum meminit. Indeque rectè colligitur, poſt Inſtitutionum editionem, nullam ex quinquaginta Decisionibus, fuiſſe promulgatam.

De numero. quinquaginta Decisionum Juſtiniani: an non plures, vel pauciores, in Codice Juſtiniano reperiantur.

Certum eſt, Juſtinianum quinquaginta Decisiones edidiſſe, poſt editionem primi Codicis, ut conſtat ex conſtitut. *De emendat. C. Juſtin. habita.*

Vicā fortē ratione ad libros quinquaginta Digestorum, ut totidem Decisiones faceret, quot libros Digestorum: namque ille numerus multitudinis. Servius ad illud Virgilii 1. Aeneid. v. 703. *Quinquaginta intus famulae*. Hoc est, *multae*. Vel quia illius numeri concinnitas Justiniano placuerat; nam & centum quinquaginta civitates eum reparasse scribit Evangelius lib. 4. *histor. Eccl. c.* 18. Et quidem quinquaginta istae Decisiones, licet diversis trium annorum temporibus editae essent; tamen postea in unum corpus redactae fuisse videntur, ut colligi potest ex *L. ult. §. his ita, C. de caduc. toll. ubi* cum Justinianus vellet intelligere *L. 20. C. de jure delib.* Decisiones laudavit: & in *§. quae de fullone. instit. de oblig. quae ex delict.* cum vellet intelligere *L. ult. C. de furtis*: quasi non separatim editae essent, sed cum aliis Decisionibus. Tum quia in *§. libertinorum, inst. de libertinis*, & in *d. const. De emendat. C. Justin.* Decisiones separat à constitutionibus. Sed, ut certum est, Justin. quinquaginta Decisiones olim edidisse; ita valde incertum, an non plures, vel pauciores in Cod. Justinian. insertae fuerint, in quo omnes quotquot adhuc scripserunt haesisse video; nec satis constanter quinquaginta Decisiones in Cod. Justin. consignasse; cum alius istam constitutionem inter Decisiones admittat, alius respuat. Et quidem pauciores fortē Codici repetitae praelectionis insertae fuerunt: quia ut nonnullas constitutiones in priori Codice editas, Justin. in secunda illius editione praetermisit, ut ipse testatur in praefatione *Novell. 19.* & deprehendi satis potuit ex *§. ante. inst. de legat. ubi* constitutionis meminit, quae in Cod. desideratur, atque alibi saepe; ita fieri potuit, ut dum Codicem secundum ederet, quasdam Decisiones praetermiserit. Tum quia nonnullas Decisiones postea emendasset, quod aperte profitetur in *d. constitut. De emendat. Cod. Justin. §. 2.* Quippe cum earum quaedam ex emeritis potius factis aliquam meliorem consilio pervanationem, vel emendationem considerabant. Contra verò dubitari potest, an non Justin. quinquagenarium istum numerum in secunda editione Codicis excesserit; tum quia Decisiones, quae erant in priori Codice, secundo inseruerit, ut *L. ult. C. quando tut. vel curat. esse desin. & L. magnam. C. de contrah. stipul.* Tum quia fortē unam Decisionem in duas partitus fuerit, ut competentibus titulis supponeret, d. constitut. *De emendat. Cod. Justin. §. 2.* propterea existimavit, *L. 6. C. de curat. furios. cum l. 9. C. qui testam. suc. poss.* unam fuisse Decisionem, quae in duas dissecta fuerit: Tum quia fieri potuit, ut, dum Justinianus Pandectis componendis operam daret, quinquaginta Decisionibus, quas ante fecerat, nonnullas alias adjecerit; & ita plures, quam quinquaginta Decisiones, in Codice Justiniano reperiri possint; quod facile admitterem.

Quā notā Decisiones à Constitutionibus dignosci possint.

Permixtim editae fuerunt quinquaginta Decisiones, & variae constitutiones Justiniani, inter quas non facile est Decisiones à constitutionibus dignoscere. Id ex inscriptione constare non potest, nam plurimae constitutiones, ut & Decisiones, ad *Julianum*, & *Joannem* praefectos praetorio scriptae sunt: neque ex subscriptione, quia iidem temporibus

constitutiones, quibus & quinquaginta Decisiones, editae fuerunt; ut ex subscriptionibus deprehenditur: & Justinianus ipse profiteatur in constit. *De emendat. Cod. Justin.* §. 1. Incertam distinctionem facit maximè, quod constitutionis nomen commune sit Decisionibus: siquidem *Lex 1. C. de commun. serv. manumiss.* est Decisio, sed eadem constitutio dicitur §. ult. *Instit. de donationib. Lex penult. C. de neces. serv. hered. instituend.* est Decisio, eadem constitutio dicitur in §. *idemque juris, Instit. quib. ex caus. manumitt. non licet*: & in §. 1. *Instit. de hered. instituend. Lex si furiosi. C. de nupt.* est Decisio, eadem constitutio dicitur in §. 1. *Instit. de nupt. Lex 16. C. de usufruct.* est Decisio, eadem constitutio dicitur in §. *finitur. Instit. eod.* Vicissim Decisionis verbum commune est responsis prudentum, & constitutionibus principum: ut in constit. Justiniani *De confirmat. Digestor.* §. 1. *Nomenque libris imposuimus Digestorum, seu Pandectarum, qui omnes disputationes, & Decisiones in se habent legitimas.* Et in constit. ad Senat. *rum, §. tanta. 10. Hoc decisum est, & definitum.* In *L. unica C. de nud. jur. Quirit.* ita loquitur Justinianus: *Antiquae subtilitatis ludibria per hanc Decisionem expellentes.* Et tamen non est Decisio, nec in eâ jus controversum deciditur. Denique in omnibus Decisionibus Justiniani verbum Decisionis non reperitur, sed tantum in viginti novem ex his, quarum syllabum subjecimus; & in *d. L. unic. C. de nud. jur. Quirit. tollend.* Adde ut si ipsum Decisionis nomen attendamus, non sint quinquaginta, sed solum triginta in Cod. Justiniano Decisiones. Eâ autem notâ Decisiones à constitutionibus dignosci possunt, quod in Decisionibus controversiae antiquorum Jurisconsultorum decidentur, §. *libertivorum. Instit. de libertin. Et dedititios quidem per constitutionem nostram expulimus, quam promulgavimus inter nostras Decisiones, per quas suggerente nobis Triboniano viri excelsi, quaestore nostro, antiqui juris altercationes placavimus:* In constitutionibus aliis Justiniani jus, vel quod erat desuetum, abrogatur; vel quod erat certum, immutatur; vel quod erat dubium, interpretatione suppletur; vel quod erat superfluum, coarctatur, vel differentia quaedam tollitur: & ut Tertullianus *lib. de oration. in princip. Quidquid recto fuerat, aut demutatum est, aut suppletum, aut impletum, aut perfectum.*

De quibusdam Justiniani constitutionibus, quae Decisionibus Justiniani adnumerandae videri possint.

IN plerisque Justiniani constitutionibus controversiae juris antiqui tolluntur, quae tamen quinquaginta Decisionibus à Justiniano editis post primum Codicem, minimè adnumerandae sunt, licet iisdem temporibus editae. Etenim existimo species aliquas solas, tractatas, & controversas inter Juris auctores, Justinianum quinquaginta illis Decisionibus componere voluisse. In plerisque autem constitutionibus controversiae juris antiquae, non circa aliquam speciem, sed generaliter tolluntur. Veluti circa petitionem hereditatis, *L. ult. C. de petit. hered.* Nudum jus Quiritium, *L. unic. C. de nud. jur. Quirit. tollend.* (in quâ est verbum decidendi) Praescriptionem longi temporis, *L. ult. C. de praescript. long. tempor.* Missionem in bonorum possessionem rei servandae causa, *L. ultim. C. de bon. auct. judic. pos. fin.*

v

fid. (quæ dicitur generalis constitutio.) *Sententias, L. unic. C. de sentent. quæ pro eo, quod interest. Novationes, L. ult. C. de novationib. & §. penult. hystit. quib. mod. toll. oblig.* Eâque ratione *L. ult. §. fin. autem. C. de curat. furios.* à numero quinquaginta Decisionum expungendam censui; quia Justinianus in eâ non principaliter aliquam speciem decidere voluit; sed constitutionem generalem emittere de auctoritate curatoris furiosorum: *In omnibus contrahibus,* (ut ipse loquitur in *L. ultim. C. pro socio*) incidenter autem in *d. §. fin. autem,* quaestionem inter veteres tractatam decidit. Illæ etiam constitutiones Justiniani in numerum Decisionum referendæ non videntur, in quibus dubitationes veterum remouentur, & suppletur, ut in *L. penult. §. licet. C. de recept. arbit. L. si quis. 34. C. de inoffic. testam. L. ult. C. de testib. L. penult. & ult. C. pro socio, L. ult. C. de donat. inter vir. & uxor. L. 30. C. de testam. & quemadmodum test. L. ult. C. de hered. institut. L. penult. & ult. C. de instit. & substit. L. ult. C. com. de legat. L. penult. & ult. C. ad l. Falcid. L. ult. C. de testam. manum.* In his enim jus controversum non deciditur, sed, quod erat dubium, interpretatione suppletur, aut collitur. Quod sæpissimè accidere potuit concinnatoribus Pandectarum, ut necesse esset aliquam dubitationem supplere, aut tollere, post quinquaginta Decisiones editas: quod deprehendi potest ex *d. L. ult. C. pro socio;* quæ supplet *d. L. ult. C. de curat. furios.* (& quidem *d. L. ult. C. pro socio,* est Decisio, sed non ex illis quinquaginta) atque etiam ex *L. ultim. C. de necess. serv. beres. institut.* quæ supplet Decisionem *L. penult. C. eod.* Nec sunt Decisiones, ubi differentiae juris antiqui tolluntur, ut in *L. antiquæ. 23. C. ad Senatufconf. Vellejan. L. ultim. C. deposit. L. 25. C. de donat. inter vir. & uxor. L. ultim. C. de auctorit. præst. L. 11. C. de contrahend. & committ. stipulat.* aut si quando in judiciis aliqua contentio exorta deciditur, ut in *L. ult. C. de natural. liber. L. 1. & ultim. C. de animal. except. L. ult. C. de ædific. privat. L. ult. C. qui bon. ced. poss. L. 14. de contrab. & committ. stipulat. L. ult. C. de donat. caus. mort.* Aut inter advocatos Illyricianæ, Palæstinæ, & Caesariensis advocationis, ut in *L. ult. C. de pact. L. ult. C. de advocat. diversor. judicium, L. ult. C. de verbor. significat. L. si major. C. de legitim. heredib. L. ult. C. unde vi, & L. penult. C. de fidejussor.* quia non sunt controversiæ juris antiqui: sed nota ea decisionum propria est, ut in his juris antiqui controversia tollatur. Quod superiori capite ostendimus.

De quinquaginta Decisionibus Justiniani hic expositis.

EX his, quæ de quinquaginta Decisionibus Justiniani præmisimus, satis deprehenditur, quàm sit anxium inter varias Justiniani constitutiones, quinquaginta illas Decisiones vindicare, post editionem primi Codicis latas, & ut videtur, in unum corpus redactas. Nisi ut Appian Grammaticus olim Homeri manes, ad eum percontandum quâ patriâ, quibusque parentibus genitus esset; ita & aliquis umbras evocaret, ad percontandum Tribonianum, an quinquaginta Decisiones prius editas, omnes Codici repetitæ prælectionis interuerit: & quænam sint Decisiones, inter varias constitutiones Justiniani eidem Codici insertas. Nos quidem

syl.

syllabum quinquaginta Decisionum fecimus; nec tamen eas esse practamus, quas Justinianus edidisse se profitetur: id nullus certò asseverare, aut etiam negare audeat: utcumque sit in quinquaginta istis Decisionibus controversias juris antiqui restituimus, quae non ita facilè in aliis constitutionibus restitui possent. Vestigia inquisivimus, rationes collegimus, quibus juris auctores contrarias sententias tuebantur; quas non semper Justinianus retulit, & divinandas nobis reliquit. Conjecturâ saepiculè usi sumus: quod enim Lucius Seneca *lib. 1. natural. quaestion. cap. 3.* in aliis rebus vaga inquisitio est, ubi non habemus, quod manu tenere possimus, & latè conjectura mittenda est; ita in exponendis istis Decisionibus, conjectura latè mittenda fuit. Et quidem si Justinianus in decidendis controversiis conjecturâ utitur, ut in *L. 21. §. de furt. cùm integros haberet Codices Jurisconsultorum*: quid nos, sublatis illis Codicibus, paucis, & contra mentem Triboniani manentibus vestigiis, in Pandectarum libris, aliter quàm conjecturis extundere potuimus? Ordinem autem subscriptionum sequi satius visum est, quàm quò in Codice relatae sunt: & nonnullas subscriptiones restituimus, *L. 6. C. de errat. scrip. & L. 9. C. qui testam. facer. poss.* quae eandem habent subscriptionem, pro qua computantes.

SYLLABUS QUINQUAGINTA DECISIONUM JUSTINIANI

Expositarum secundum ordinem tem-
poris, quò editae fuerant.

*Subscriptiones, quae in vulgatis desunt, ex Mss. codicibus
restitutas * asteriscus signat.*

Decisiones editae Lampadio ; & Oreste Coss.

Kalend. Aprilis.	L ex 1. C. de commun. serv. manum.	I.
12. Kal. August.	Lex ultima C. ad Senatusconsult. Maced.	II.
10. Kal. August.	Lex 24. C. de nupt.	III.
Kalend. August.	Lex 12. C. de usufruct.	IV.
	Lex penult. C. de condit. indebit.	V.
	Lex penult. C. ad Senatusconsult. Vellejan. *	VI.
	Lex ultim. C. de contrab. empt. *	VII.
	Lex 20. C. de furt.	VIII.
	Lex ultim. C. de praetor. pignor.	IX.
	Lex 12. C. de contrab. & committ. stipulat.	X.
Idib. August.	Lex ultim. C. arbitr. tutel.	XI.
Kal. Septemb.	Lex 6. C. de curator. furios. & L. 9. C. qui testam. fac. poss.	XII.
	Lex ult. C. de furt.	XIII.
	Lex penult. C. de adoptionib.	XIV.
18. Kal. Octob.	Lex 12. C. de usufruct.	XV.
15. Kal. Octob.	Lex 14. C. de usufruct.	XVI.
10. Kal. Octob.	Lex 15. C. de usufruct.	XVII.
Kalend. Octob.	Lex 16. C. de usufruct.	XVIII.
	Lex ult. C. de condit. indebit.	XIX.
	Lex 25. C. de nupt. *	XX.
	Lex 26. C. de nupt. *	XXI.

Lex

	<i>Lex 21. C. de furt.</i>	XXII.
	<i>Lex ult. C. ad Senatuse. Orphitian.</i>	XXIII.
	<i>Lex 14. C. de fideicommiss. libertatib.</i>	XXIV.
1. Kal. Novemb.	<i>Lex ultim. C. de dot. promission.</i>	XXV.
15. Kal. Decemb.	<i>Lex ultim. C. per quas personas nob. acquirit.</i>	XXVI.
	<i>Lex antepenult. C. de necess. serv. hered. instit.</i>	XXVII.
	<i>Lex penult. C. de posthum. hered. instituend.</i>	XXVIII.
	<i>Lex 23. C. de legat.</i>	XXIX.
	<i>Lex penult. C. de fideicommiss. libert.</i>	XXX.
	<i>Lex ultim. C. de fideicommiss. libertat.</i>	XXXI.
	<i>Lex ult. C. de commun. serv. manumiss.</i>	XXXII.
14. Kal. Decemb.	<i>Lex ultim. C. de negot. gest.</i>	XXXIII.
12. Kal. Decemb.	<i>Lex ult. C. de posthum. hered. instituend.</i>	XXXIV.

Decisiones editae post Consulatum Lampadii, & Orestis.

Prid. Kal. Mart.	<i>Lex penult. C. de fideicommiss.</i>	XXXV.
2. Kalend. Maji.	<i>Lex penult. C. de necess. serv. hered. instit.</i>	XXXVI.
	<i>Lex 24. C. de legat.</i>	XXXVII.
Prid. Kal. Maji.	<i>Lex 20. C. de jur. deliberand.</i>	XXXVIII.
	<i>Lex 4. C. de verbor. significat.</i>	XXXIX.
	<i>Lex 21. C. de jur. deliberand.</i>	XL.
6. Kal. August.	<i>Lex penult. C. de impub. & al. substit.</i>	XLI.
	<i>Lex ultim. C. de impub. & al. substit.</i>	XLII.
Kal. Septemb.	<i>Lex ultim. C. qui & advers. quos in integ. rest.</i>	XLIII.
15. Kal. Novemb.	<i>Lex ultim. C. de usufruct.</i>	XLIV.
	<i>Lex ult. C. de reb. credit. & iurejurand.</i>	XLV.
	<i>Lex ult. C. de pact. inter empt. & vend. compos.</i>	XLVI.
	<i>Lex ult. C. de acquir. & retinend. poss.</i>	XLVII.
11. Kal. Novemb.	<i>Lex ultim. C. de servitut. & aq.</i>	XLVIII.

Decisiones editae post Consulatum Lampadii, & Orestis anno secundo.

Prid. Kal. Maji.	<i>Lex ult. C. de condit. insert.</i>	XLIX.
15. Kal. Novemb.	<i>Lex ult. C. de remission. pignor.</i>	L.

EMUNDI MERILLII J.C. EXPOSITIONES IN QUINQUAGINTA DECISIONES JUSTINIANI.

I. Lex 1. C. de comm. serv. manumiss.

Imp. Justinianus A. Juliano Praefecto praetorio.

IN communes servos, eorumque libertates, & quando cuidam domino pars libertatem imponentis accrescit, necne, & maxime inter milites, qui huiusmodi imponunt libertates, ambiguitas multa exorta est apud veteres juris auctores; & inventa est constitutio apud Martianum in constitutionibus Divi Severi, per quam idem Imperator disposuit, necessitatem imponi heredibus militis comparare partem socii, & servum libertate donare. Sed & alia constitutio Divorum Severi, & Antonini principum reperta est, ex qua generaliter necessitas imponebatur socio, partem suam socio vendere, quatenus servo libertas imponatur: licet nihil lucri ex substantia socii morientis alii socio accedat, pretio, videlicet arbitrio praetoris constituendo, secundum ea, quae Ulpianus libro sexto fideicommissorum, & Paulus libro tertio fideicommissorum refert, ubi & hoc relatum est, quod & Sextus Aelius juris antiqui conditor definiuit, socium per praetorem compelli suam partem vendere, quatenus liber servus efficiatur: quod & Marcellus apud Julianum in ejus Digestis notat; hocque Marcellum, cum Julianum notaret, retulisse palam est. 1. His itaque apud veteres juris auctores inventis, decedentes tales altercationes, generaliter sancimus, ut nulla inducatur differentia militis, seu privati in servis communibus; sed in omnibus communibus fideiulis, sive inter vivos, sive in ultima dispositione libertatem quis legitimam, imponere communi servo voluerit, hoc faciat; necessitatem habente socio vendere partem suam, quantum in servo possidet, sive dimidiam, sive tertiam, sive quantumcumque. Et si plures sint socii, uno ex his libertatem imponere cupiente, alias omnes necessitatem habere partes suas, quas in servo possident, vendere ipsi, qui libertatem servo imponere desiderat, vel heredi ejus, licet & ipse communis servus heres institutus sit, & hoc moriturus dixerit: ita tamen, ut omnimodo ipse, qui partes alias comparaverit, vel heredes ejus libertatem imponant. 2. Sin autem socius, vel socii recusaverint pretium accipere, licentiam ei damus offerre hoc per publicas personas, & sigillo impresso in eadem sacram deponere, & sic habere facultatem servum libertate donare,

Par. II.

B

& eius

2
 & eum habere plenissimam libertatem, & civitate Romana perfrui, & nul-
 lum timere ex sociis: sibi enim imputant, si cum liceret eis lucrari pre-
 tium, hoc accipere distulerunt. 3. Sed ne circa peculium servi aliqua fiat
 dubitatio, peculium ejus in omnes socios pervenire jubemus ex partibus, pro
 quibus quisque dominium servi possidet: licentia concedenda ei, qui liberta-
 tem moriens imponit, etiam ejus peculium, quod ei attingit, libero conce-
 dere: Jura autem patronatus proculdubio pro suo ordine ad eum venire, qui
 libertatem donavit. 4. Sin autem servus ratiociniis suppositus est, ne ratio-
 cinia pereant, vel libertas impediatur, praesidem provinciae vel competen-
 tem iudicem tempus statuere oportet, intra quod debeat (ratiociniis autem fi-
 ctis, & debitis, quae ex his apparuerint, redditus) ita ad libertatem venire.
 5. Ne autem quantitas servilis pretii sit incerta, sed manifesta, sancimus
 servi pretium, siue ancillae, si nulla arte sunt imbuti, viginti solidis taxa-
 ri: his videlicet, qui ad decimum usque annum suae venerint aetatis, in de-
 cem tantummodo solidis ponendis. Sin autem aliqua arte praediti sint, ex-
 ceptis Notariis, & Medicis, usque ad triginta solidos pretium eorum redigi
 siue in masculis, siue in feminis. Sin autem Notarius sit, vel Medicus, siue
 masculus, siue femina, Notarius quidem usque ad quinquaginta, Medicus
 autem usque ad sexaginta taxetur. Sin vero eunuchi sint servi communes,
 majores decem annis, si quidem sine arte sint, in quinquaginta solidos com-
 putentur: si autem artifices, usque ad septuaginta: minores etenim decem
 annis eunuchos non amplius triginta solidis aestimari volumus: & eorum
 partem competentem socii accipient, & libertatem eis per competentes iudi-
 ces imponere compellentur. 6. Sin autem uno ex sociis libertatem siue im-
 ponere, siue relinquere servo cupiente, & pretium dante, aliter vel alteri ex
 his ipsi se velle dixerint libertatem imponere, & pretium dare: melior qui-
 dem causa erit ejus, qui primus ad hanc rationem pietatis pervenit. Si ta-
 men sub obtentu libertatis & ipsi ad hoc profulerint: tunc iudicem com-
 petentem omnes compellere sine pretio et libertatem imponere: peculio quidem
 in omnes secundum partem domini distribuendo, jura autem patronatus se-
 cundum sui naturam omnibus, qui libertatem imposuerint, aequaliter haben-
 tibus. 7. Jus autem accrescendi, quod antiqua jura in communibus servis
 manumittendis introducebant, nullius esse momenti, nec in posterum fre-
 quentari penitus concedimus. Datum Kalend. April. Lampadio, & Ore-
 ste * IV. Cass. Reponendum V.V. CC.

Ad legem primam C. de comm. servo manumiss.

- 1 Controversia inter utriusque schola
auctores exponitur.
- 2 Vestigium signatur.
- 3 Rationes Sabinianorum, & Pro-
culejanorum colliguntur.
- 4 Justinianus auctoritates affert in

- rationem suae Decisionis.
- 5 Loci eorum signantur.
- 6 Quare Justinianus auctoritates ad
confirmationem suae Decisionis
attulerit.

Communem servum dominus nec Latinum facere poterat, nec civem
 Romanum. Paulus lib. 4. sentent. tit. De manumissionib. si Latinum se-
 cisset,

cisset, puta inter amicos manumississet, vel aliis modis, quibus Latinus fiebat, plerisque placuit, eum nihil egisse. Ulp. *lib. sing. regul. tit. 1.* hoc est, nec libertatem servo competere, nec dominum partem amittere. (1) Atque id Proculjanis videtur placuisse; Sabinianis contra, dominum partem suam debere amittere, sive Latinum, sive civem Romanum manumittendo facere voluisset. Sanè inter hanc, & illam speciem manumittendi differentia constitui debuerat, quia non sic dominus de manu, seu de potestate sua servum mittebat, Latinam libertatem dando; ut cum vindicta, aut testamentò, aut censu olim manumitteret. Si igitur dominus communem servum civem Romanum fecisset, Sabiniani putabant, illi libertatem non competere; sed partem servi, quam dominus manumittendo à se dimiserat, socio debere accrescere. (2) Vestigium hujus sententiae, licet in alia specie deprehendi potest ex *L. duobus. D. de liberal. caus.* in qua fuerant Sabinus, Cassius, Julianus: quod sequitur, à Triboniano adjectum fuisse non temerè quis suspicetur. (3) Ratio istorum fuit, quòd in re communi nemo dominorum jure facere quidquam invito alterò possit: quae regula ex *Sabino*, & ex libris ad *Sabinum*, saepe relata est, *L. in re communi. D. de servitut. urban. L. Sabinus. D. comm. divid.* Proculjani contra aequius esse dicebant, ut, quia libertas dividi non poterat, potius traheret ad se servitutem, quam servitus traheret ad se libertatem: sicque posse rem expediri, si alter ex dominis manumissori partem suam venderet, ab eoque pretium suae partis acciperet: quorum sententiam hic Justin. retulit. Excipiebant Sabiniani, non esse, in cujusquam potestate rem ab invito domino, licet iustò pretiò comparare: Pomponius *lib. 29. ad Sabinum, L. nec quasi. D. de reivindicat. Non aequum esse, invitum dominum rem suam vendere, L. non enim. D. de act. rer. amotar.* Replicabant Proculjani, id mereri favorem libertatis, cujus favore multa alia fuerant adversus communes regulas constituta. §. *ultim. Instit. de donat.* ac veluti favore religionis mortuum in commune sepulchrum, invito sociò, inferre licet, *L. 6. §. 3. D. de rer. divis. & in communem fundum*: strictaque illa ratio, ne quis in communi loco aliquid invito sociò faciat, insuper habetur, *L. sunt personae. D. de religiof.* Idem putabant favore libertatis, & ut favore religionis is, qui viam ad sepulchrum non habet, cognitione praesidis impetrat, ut iustò pretiò sibi concedatur, *L. 12. D. de religiof.* strictaque illa ratio rejicitur, neminem cogi posse ad rei suae venditionem. Idem putabant favore libertatis, in qua & pietatis quaedam ratio versatur, hac *L. 1. §. fin. autem nro.* Justinianus Proculjanorum sententiam probat, (4) inque suae Decisionis auctoritatem refert constitutiones Imp. & Jur. consultorum: constitutionem D. Severi, quam retulerat Martianus in *Institutionibus*, (ita enim legendum jam viri docti monuerunt, non, ut vulgò, in *constitutionibus*) quaeque in militis testamento primum lata est, qui communem servum testamentò manumiserat; quia militis voluntas quoquomodò servari debuit. (5) Et hanc constitutionem D. Severi Martianum *lib. 1. Institut.* retulisse probabile est ex *L. 22. D. de bon. libertor.* quae sumpta est ex *lib. 1. Instit. Martiani*; & loquitur de milite servum manumittente. Aliam affert Justinianus constitutionem DD. Severi, & Antonini, quam retulerat Ulpianus *lib. 6. fideicommissor. & Paulus lib. 2. fidei-*

4 EMUNDI MERILLII EXPOSIT.
fideicommissor. Ulpianus quidem *lib. 6. fideicommissorum.* egerat, ex quo *L. 37. D. de fideicom. libertat. & Paulus quoque lib. 3. ex quo supersunt E. 33. & 36. D. ad leg. Falcid. L. 23. & 31. D. de fideicom. libertat.* ubi quod hinc Justin. refert, indubiè Paulus scripserat in §. 3. & 4. *d. leg. 31.* Affert præterea Justinianus auctoritatem S. Aelii, (ita legendum, non, S. Caecilii.) nam & laudatur S. Aelius in *L. 38. D. de action. empt.* denique auctoritatem Marcelli in notis ad Julianum: siquidem Julianus ex Sabinianis. putabat, partem domini manumittentis socio debere accrescere, eumque propterea Marcellus notaverat. Nota haec Marcelli meliùs deprehenditur ad *lib. 12. Digestor. Juliani*, quàm ad *lib. 30. in L. si servus. D. de vulg. & pupil. subst.* nam Julianus *lib. 12. Digestor.* de communi servo egerat, *L. 25. D. com. divid. L. 12. 16. & 37. D. de peculio*; atque eò ipsò *lib. 12. Digestor.* Marcellum notasse Julianum probabile est ex *L. 16. D. de Senatufc. Sillan.* quae est ex *lib. 12. Digestor. Marcelli*: idque Julianum eod. *lib. Digestor.* scripsisse, quò Marcelli nota reperitur.

Ad §. primum.

Servus liber esse jussus, atque heres institutus directam habet libertatem, & fit Orcinus libertus: sed tamen ex hac constitutione, si communis servus fuerit cum aliis institutus, fit libertus coheredum, qui partes alias à sociis comparant, ipsique servo libertatem imponunt.

Ad §. secundum.

Oblatio sola pecuniae non sufficit, sed oblationem sequi debet obsignatio, obsignationem depositio. Oblatio quidem sola transfert periculum rei debitae in creditorem, qui rem sibi oblatam opportunò locò, & tempore accipere noluit; ita, ut debitor, re post oblationem peremptà, liberetur ipsò jure, & denegetur actio creditori, *L. 105. D. de verb. oblig. L. 30. D. de solut.* Obsignatio verò pecuniae solenniter facta, signatorum, seu testium signis adhibitis, pro solutione est, *L. 10. C. de pign. act. L. 19. C. de usur. L. obsignationum. C. de solution.*

Ad §. tertium.

Suo ordine, hoc est, ut jura patronatus habeat vel qui manumisit, vel heres ejus,

Ad §. quintum.

Praetoris liberalis partes erant, ut pretium arbitriò suò. definiret, sup. hac *L. 1. in pr. & L. alieno. §. 3. D. de fideicom. libert.* At hinc Justinianus servorum omnium pretia definit, qui decem annos exceßerint: & quidem viginti aureis multò ante Adrianus servum aestimaverat, *L. 2. sup. de fideicom. libert.* In *L. nlr. sup. de condition. insert.* quindecim solidis aestimatur, non viginti; & *L. si quis argentum. §. 3. infra, de donat.* quarum haec praecellit

cessit istam constitutionem, illa sequuta est, ut docet subscriptio: quia in *L. ult.* servus erat vicarius, in *D. l. si quis argentum*, non ita acerbè liberalitas donatoris exigi debuit, ut pretium servi iustum solvere teneatur. Medicos utriusque sexus sexaginta solidis Justinianus aelimat; puta obstrictes, quae medicinam faciunt, *L. 9. D. ad leg. Aquil. L. 1. §. 2. D. de var. & extr. coguit.*

Ad §. ultimum.

Nominatim abrogat Justinianus jus accrescendi, quod sententia Sabinianorum introducebat, si dominus servum commutem manumilisset: & haec quidem sententia adversus Proculejanos praevaluerat; ut colligi potest ex Ulpiano *lib. singul. regular. tit. 1.* Paulo *lib. 4. sentent. tit. 12. & §. ult. Instit. de donat.* ubi olim non tam ad jus antiquum referre debemus, quàm ante hanc ipsam constitutionem. (6) Ideò Justinianus cum contrariam sententiam probare vellet, tam multas auctoritates suprà attulit, ut ab eo jure, quod obtinebat, quodque praevaluerat, non absque auctoritate recedere videretur: atque ideo jus accrescendi nominatim abrogare voluit.

II.

Lex ultim. C. ad Senatusc. Macedon.

Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

SI filiusfamilias, citra patris iussionem, vel mandatum, vel voluntatem, pecunias creditas acceperit, postea autem pater ratum habuerit contractum; veterum ambiguitatem decedentes sancimus, quemadmodum si ab initio voluntate patris, vel mandato, filiusfamilias pecuniam creditam accepisset, obnoxius firmiter constitueretur; ita & si postea pater ratum habuerit contractum, validum esse huiusmodi contractum: cum testimonium paternum respicere satis iniquum sit. Necessa est enim patris ratihabitionem, vel principali mandato patris, vel consensui non esse ab similem: cum nostrà novellà lege generaliter omnis ratihabitione prorsus retrahatur, & confirmet ea, quae ab initio subsequuta sunt. Et haec quidem de privatis hominibus sancienda sunt. 1. Sin autem miles filiusfamilias pecuniam creditam acceperit sine sine mandato, sive consensu, vel voluntate, vel ratihabitione patris: statim oportet contractum, nulla differentia introducenda, ob quam causam pecuniae creditae, vel ubi consumptae sint. In pluribus enim juris articulis filiusfamilias militis non ab similes videntur hominibus, qui sui juris sunt: & ex praesumptione omnis miles non creditur in aliud quicquam pecuniam accipere, & expendere, nisi in causas castrenses. Datum 12. Kal. August. Lam-
padio, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad legem ultim. C. ad Senatusconsultum Macedonianum.

1 <i>Controversia inter auctores utriusque scholae exponitur.</i> 2 <i>Conjectura repetitur.</i> 3 <i>Rationes colliguntur.</i> 4 <i>Ante constitutionem Justiniani res</i>	}	<i>facti facilius, quam rei juris retraheri poterant.</i> 5 <i>L. 2. D. de Senatusconsulto Macedon. male tractata ex titulo de separationibus.</i>

Cessat Senatusconsulti Macedoniani exceptio, si, voluntate patris praecedente, filiusfamilias mutuam pecuniam sumpserit, L. 7. D. *quod cum eo, qui in alien. L. 2. 4. §. hoc sit*, vel si postea ratum habuerit contrarium filii, L. 1. §. *si ratum. D. quod jussu*. Verum disceptabatur inter juris auctores, an si pater contractum filii ratum habuisset, ratione ipsius filii-familias contractus fieret validus. (1) *Sabiniani* in eâ videntur fuisse sententiâ, ut dicerent, validum contractum filii-familias ratihabitione patris sequi: Namque illi ratihabitionem mandato comparabant, in iis potissimum, quae erant facti; veluti in maleficiis, L. 1. §. 14. & L. 2. §. 10. D. *de vi, & vi arm. L. 152. de reg. jur. ex eod. lib. 69.* Ulpiani ad edict. Julianus ex *Sabinianis*, in L. 6. §. *item quaeritur. D. de negot. gest. Ratihabitione constitutum negotium, quod ab initio tuum non erat, sed tua contemplatione gestum*. Ita pignoris datio ratihabitione confirmatur, ut non solum ab eo tempore pignus obligetur, quod rata habetur pignoris datio; sed ex eo tempore, quod pignus datum est, L. *si fundus. §. 1. D. de pign. & hypoth.* Emptio, venditioque pariter ratihabitione confirmatur, L. 3. C. *de reivind. L. 4. C. de usucap. pro empt. L. 11. C. de iudi. Precarium, L. *si servus. 12. D. de precar. L. 7. in fin. C. quod cum eo, qui in alien. Solutio, L. 12. §. ult. L. 49. §. ratam, & L. 58. D. de solution. Res in iudicium deducta, L. *Julianus. D. qui satisd. cogant. L. licet. 56. D. de iudic. quae iungenda est cum d. L. 12. D. de solution. Denique si quis ratum habuerit, quod gestum est, obstringitur mandati actione, L. 60. D. de regul. jur. quod quidem intelligendum est de contractibus, atque etiam de aliis rebus gestis, adeo ut locus, in quo mortuus illatus est, ratihabitione religiosus fiat, L. 6. §. 4. D. de rer. divis. Haec autem omnia sunt facti: unde facile existimem, *Sabinianos* in iis potissimum, quae erant facti, ratihabitionem mandato comparasse. *Proculianus* (quantum controversiam istam) (2) conjecturâ licet repetere) videntur res facti à rebus juris distinxisse, & subtilem illam divisionem juris, & facti introduxisse, quam *Justinianus* sustulit, L. 25. C. *de donat. inter viri & uxor*. Fortè admittebant, ratihabitionem in rebus facti retraheri, & mandato comparari, non in rebus juris. (3) In propositâ igitur quaestione *Sabiniani* rem facti, *Proculianus* rem juris esse dicebant: ut actio, quae nulla erat propter exceptionem Senatusconsulti adversum filiumfamilias, ratihabitione patris confirmaretur. Concedebant quidem, patrem ex ratihabitione teneri, quasi iussisset, mandassetve, non ipsum filiumfamilias: quia cum in obligatione jus versaretur, ratihabitione patris non posset filium obligare, qui ab initio non fuerat obligatus. Ac ne quidem *Sabiniani* res omnes juris per ratihabitionem retrò confirmari posse admit-***

mittebant, veluti hereditatis aditionem. Ulpian. *lib. 8. ad Sabinum. ex Cas-
fio, l. si quis mihi bona. §. iussum. D. de acquir. vel amit. hered.* (alia ratio bo-
norum possessionis, quæ per ratihabitionem confirmatur, *L. servus. 65. D.
ad Senatufc. Trebel. L. pec. D. rem ratam haberi.*) Nuptias, in quibus ius-
sum parentum præcedere oportuit, §. 1. *Instit. de nupt. L. si furiosi*, infra,
cod. tit. de nupt. quia nuptiæ per ratihabitionem non confirmantur, quia
fiebant per mancipationem, cõemptionem imaginariam, & erant actus
legitimus. Ided si filiusfamilias uxorem intra annum luctus duxerit, præ-
tor se refert ad initium nuptiarum; si pater iusserit, non si postea ratum
habuerit, *L. quid ergo. D. de bis, qui norant. infam.* Et quamvis Ulpianus
probaret, in maleficiis ratihabitionem mandato comparari, *d. L. 152. D. de
reg. jur.* tamen in iis, quæ sunt juris (cujusmodi est infamia) non pu-
tabat infamiam ratihabitione retraheri: puta, si pater nuptias intra an-
num lugubrem à filio contractas, postea ratas habuisset, *d. L. quid ergo.* Ex
quibus apparet satis ante (4) constitutionem Justiniani, seu *d. L. 25. C. de
donat. inter vir. & uxor.* res facti facilius, quam res juris, per ratihabitionem
retrahi potuisse. Neque argumentum *L. 7. D. de jur. codicil.* satis
probat, res juris facilius retrahi potuisse: ibi enim non agitur de re-
trotractione, sed de confirmatione codicillorum, in quibus, quod scribitur
jure singulari, perinde est, ac si testamento scriptum esset. Confirmatur
quidem id, quod codicillis scriptum est, non tamen retrahitur. Quod
attigimus *lib. 2. Observation. cap. 38.* Justin. Sabinianorum sententiam hic pro-
bat, contractum filiusfamilias ratihabitione patris validum fieri: quia ini-
quum sit, paternum testimonium respui, qui contractum filii ratum ha-
buerit: & quia obligatio naturalis, quæ filiusfamilias tenetur, facti sit, *L.
nec servus. 41. D. de pecul.* Et cum jam voluisset Justinianus in omnibus
negotiis ratihabitionem mandato comparari, *d. L. 25. C. de donat. inter vir.
& uxor.* consequens erat, ut & in hac specie ratihabito patris contractum
filii retrò confirmaret, ac si mandatum præcessisset.

Ad §. ultimum.

In castrensi peculio filiusfamilias miles personam patrisfamilias sustinet;
L. 15. §. 3. D. de castrens. pecul. Cum igitur alii putarent, filiumfamilias mi-
litem ex inutuo obligari, alii distinguerent, & ut videtur, *Proculejani*, qui
in superiori quaestione favebant filiusfamilias, utrum pecunia in res ca-
strenses credita, impensave fuisset; Justinianus hanc distinctionem rejici-
cit, vultque filiumfamilias omnino ex mutuo obligari, videlicet ad
quantitatem castrensis peculii, *L. 2. D. de Senatufc. Macedon.* (5) quæ qui-
dem ad eum titulum male traducta, nam pertinet ad *tit. de separationi-
bus ex lib. 64. Ulpiani ad edictum.*

III.

Lex 24. C. de Nuptiis.

Sancimus, si quis nuptiarum fecerit mentionem, in qualicumque pacto,
quod ad dandum, vel ad faciendum, vel non dandum, vel non facien-
dum

dum, concipitur, & siue nuptiarum tempus dixerit, siue nuptias nominaverit; non aliter intelligi conditionem esse adimplendam, vel non extenuandam, nisi ipsa nuptiarum accedat firmitas: & non esse tempus inspicendum, in quo nuptiarum aetas vel feminis post duodecimum annum accesserit, vel maribus post decimum quartum annum completum; sed ex quo vota nuptiarum re ipsa processerint: sic enim & antiqui juris contentio dirimetur, & immensa librorum volumina ad mediocre modum tandem pervenient. Datum Constant. 10. Kalend. August. Lampadio, & Oreste Goss.

Ad leg. 24. C. de Nuptiis.

- 1 Controversia, quam Justinianus subtrahit, restituitur.
- 2 Rationes colliguntur.
- 3 Vestigia quaedam repetuntur ex Jurisconsultis.
- 4 Ex constitutionibus Imp.
- 5 De inscriptione, & subscriptione

huius Decisionis.

- 6 Justinianus jam ante constitutionem de conceptione Digestorum libros Jurisconsultorum attigisse deprehenditur.
- 7 Et Suetonium fuisse imitatus.

Obligationes modò, tempore, conditione differunt, *L. fin autem 29. D. de legat. 1.* Modus differt à conditione, *L. 80. D. de condit. & demonstrat.* licet modo insit conditio, *L. liberto. §. Lucius. D. de ann. legat.* Tempus omnino differt à conditione, cum longè sit diversum, moram, id est, tempus, aut conditionem legato injectam esse, *L. quod puri. §. 1. D. quand. dies legat. cedat.* Plerumque tamen dubitari potest, utrum tempus obligationibus, vel conditio apposita fuerit, ut in quaestione huius Decisionis, quam Justinianus subtrahit. Sed finge: (1) Titius stipulatus erat à Maevio centum, cum Seja nuberet: quidam dicebant, huic stipulationi conditionem esse appositam, ut si Seja non nuberet, centum Maevius Titio non deberet. (2) Ratio istorum fuit, quòd ut dies incertus conditionem facit in testamento, *L. talis. §. 4. D. de legat. 1. L. dies. D. de condit. & demonstrat.* ita & in stipulationibus dies incertus conditionem facere debeat, ubi promiserit Maevius, se Titio daturum centum, cum Seja nuberet, dies incertus est; nam fieri potest, ut Seja non nubat. Contrà alii dicebant, tempus stipulationi inesse, non conditionem. Huius quidem controversiae certum non apparet vestigium, (3) fortè repeti poterit ex *L. quibus. 40. §. 2. D. de condit. & demonstrat.* inter Orfilium, & Labeonem diversae scholae; ut quemadmodum in legatis dissentiebant, ita & in stipulationibus: in legatis, & fideicommissis huiusmodi, *Filio centum do, lego. Filio meo hereditatem restitui volo, cum ad decimum sextum annum pervenerit.* Disceperabatur, utrum huic legato, vel fideicommissò tempus appositum esset, vel conditio. Ulpianus legatum conditionale existimat, *lib. 13. ad Sabinum, L. si cui. 49. §. & ideo. D. de legat. 1. Paulus L. si Titio. D. quand. dies legat. cedat.* Javolenus ex Sabinianis admittit voluntatis quaestionem, utrum

telta-

testator voluerit conditionem facere, vel diem solvendi fideicommissi prorogare, *L. Sejus 46. in fin. D. ad Senatuse. Trebel.* (4) Melius tamen hujusce disensionis vestigium in constitutionibus Imp. deprehendi possit: nam cum testator Sticho libertatem reliquisset tempore nuptiarum filii, seu cum filius nuberet, & filius ante nuptias decessisset, alii rescripserunt, libertatem servo non deberi: quia testator libertati dandae tempus non praestitisset, sed potius conditioni locum fecisset, *L. cum testator. C. de testam. manumiss.* Alii, si libertatem servo testator ita reliquisset, *Cum filius erit annorum quatuordecim*, & filius ante eam aetatem decessisset, libertatem servo dari voluerunt, *L. 10. C. de fideicom. libertat.* Utrôque casu dies incertus est, & conditionem facere debuit; dies incertus est, utrum filius nubat, vel filius decimum quartum annum attingat: utrôque casu idem favor libertatis est: & tamen filiô ante nuptias decedente, libertas servo non debetur: ante decimum quartum annum mortuô, libertas debetur. Justinianus probat eorum sententiam, qui putabant, stipulationi conditionem esse appositam, neque aliter Maevium Titio debere centum, nisi re ipsâ nuptiarum vota processerint: hoc est, nisi Seja nupserit, ideoque si ante nuptias decessisset, conditionem stipulationi deficere. Sola autem haec (5) Justiniani decisio scripta est ad Senatum, ad quem & nonnullae constitutiones, ut constitutio *de novo Codice faciendo, L. ult. C. de donation. L. ult. C. de iur. deliber. L. amic. C. de caluc. tollend.* Ceterae decisiones scriptae sunt ad Julianum; vel Joannem praefectos praetorio. Edita est haec lex 24. 10. vel, ut alii codices Mss. habent, 11. Kal. Augusti, *Lampadiô, & Oreste Coss.* Ex quibus subscriptionem reitituimus: ita, ut *leg. ultimam*, supra, *de his, qui veniam aetat. impetrau.* minimè cum hac Decisione jungendam, collatis subscriptionibus, appareat. (6) Ab illo igitur tempore, hoc est, 11. Kal. August. Justinianus libros Jurisconsultorum videtur attigisse, ut ex his Pandectas conficeret: licet constitutio *de conceptione Digestorum* subscripta sit, 18. Kal. Januar. *Lampadio, & Oreste Coss.* id jamque habuisse in mente, ut immensa librorum volumina ad mediocrem modum pervenirent, hoc est, ut Pandectas conficeret. (7) Sanè hîc Justinianus Suetonium imitari voluit, qui & verbis ipsius ferè utitur in *Julio, cap. 44.* Ex immensâ, diffusâque legum copiâ optima quaeque, & necessaria in paucissimos conferre libros.

IV.

Lex 12. C. de usufruct. & habitatione.

Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

Ambiguitatem antiqui juris decidentes, sancimus, siue quis uxori suae, siue alii cuicumque usumfructum reliquerit sub certo tempore, in quod vel filius ejus, vel quisquam alius pervenerit; stare usumfructum in annos singulos, in quos testator statuit, siue persona, de cuius aetate compositum est, ad eam pervenerit, siue non. Neque enim ad vitam hominis respexit, sed ad certa curricula: (visi ipse, qui usumfructus legatus sit, ab hac

C

luce

luce fuerit subtrahus) tunc etenim ad posteritatem ejus usumfructum transmitti non est penitus possibile, cum morte usumfructum penitus extinguere iuris indubitati sit. 1. Sin autem talis inserta fuerit conditio, donec in furore filius, vel alius quisquam remanserit, vel in aliis similibus casibus, quorum eventus in incerta sit; siquidem resipuerit filius, vel alius, pro quo hoc dictum est, vel conditio extiterit, usumfructum finire: sin autem adhuc is in furore constitutus decesserit, tunc quasi in usufructuarii vitam eo relicto, manere usumfructum apud eum. Cum enim possibile erat usque ad omne vitæ tempus usufructuarii non ad suam mentem venire furentem, vel conditionem impleri, humanissimum est, ad vitam eorum usumfructum extendi. Quemadmodum etenim si decesserit usufructuarius ante impletam conditionem, vel furorẽ fructum, extinguitur usufructus: ica humanum est, extendi eum in usufructuarii vitam; eisi antea decesserit furiosus, vel alia conditio defecerit. Datum Kal. August. Constantinopol. Lampadiò, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. 12. C. de usufructu.

- 1 Controversia exponitur.
- 2 Rationes colliguntur.
- 3 Vestigium quoddam signatur.
- 4 Alia controversia exponitur.

- 5 Negatio rejicitur.
- 6 Rationes Justiniani subtiles deprehenduntur.
- 7 Lectio defenditur.

Cum quis usumfructum uxori, vel alii reliquisset, donec filius ad certam aetatem perveniret; puta, ad decimum quartum, vel decimum sextum annum, vel ad pubertatis annos, ut in L. 5. sup. hoc tit. filio ante illam aetatem mortuo, quaerebatur de voluntate testatoris, an usumfructum mortuo filio extinguere, vel praeterea stare voluisset ad tempus expressae aetatis: quae quidem questio superioris legis 24. C. de Nupt. proxima est, & proximè etiam promulgata, ut docet subscriptio. (2) Alii igitur putabant, usumfructum extinguere, quasi testator ad vitam filii respexisset, eaque tacita conditio inesset legato usufructus, ut extingueretur, si filius ante expressam aetatem decederet: (3) quam sententiam attigisse videtur Scaevola L. codicillis. 18. in pr. D. de annu. legat. Nisi ostendatur a libertis, testatorem ad heredis trigessimum quintum annum respexisse. Alii existimabant, usumfructum mortuo filio nihilominus stare: quasi testator ad certum tempus usumfructum reliquisset: habitâ ratione certi temporis, non personae; legatum quidem purum interpretabantur, sed tempus fruendi legati ex filii aetate designatum esse. Quam posteriorem sententiam Justinianus probat, stareque vult usumfructum in annos singulos, ut ita repetitus intelligatur, nec capitis minutione finiatur, L. 3. in pr. D. quib. mod. usufr. amitt. Excipit Justinianus, ut quò calu uxor, vel alius fructuarius ante expressum tempus decesserit, tunc usufructus amittatur; quòd eà sit natura usufructus, ut cum persona fructuarii extinguatur, d. L. 3. §. ult. D. quib. mod. usufruct. amitt. neque ad heredes transmittatur.

L. necessarij. §. ult. D. de peric. & com. rei vendit. L. 8. §. tale. D. de lib. legat. Non adversatur Scaevola in *L. uxori. 35. D. de usu, & usufr. leg.* quia licet ibi usufructus liberis non nisi post completum quinquennium debeatur, tamen ante quinquennium ad proprietatem redierat, nec ad heredes uxoris transierat.

Ad §. fin. autem talis.

Cum pater furiosum haberet filium, usufructum fundi Titio legaverat, donec filius in furore persisteret. Mortuò in furore filio, quaerebatur, utrum usufructus Titio relictus extingueretur, vel maneret. (4) Quidam dicebant usufructum filio mortuò extingui; tandiu enim pater usufructum Titio reliquerat, donec filius furere: At dici non potest, filium mortuum furere. Contrà alii sentiebant, usufructum penes Titium manere; non enim filius desierat furere, qui in ipso furore decesserat: in qua sententia fuerat Scaevola, *L. generali. §. duas filias. D. de usu, & usufr. leg.* cum ita legasset testator, *donec mentis compos fiat, & convalescat*, non, ut hic Justinianus, *donec in furore remanserit*: nam verum est, mentis suae non fuisse compotem, qui in eodem furore in diem mortis perseveraverit. Admitte nihilominus voluntatis quaestionem, si testator usufructum contemplatione fructuarii, vel furiosi reliquerit; puta, ut ex usufructu furiosum aleret, tueretur. Et hanc posteriorem sententiam Justinianus probat his verbis, *quasi in usufructuarii vitam eò relictò, manere usufructum apud eum*: in quibus negationem minimè esse admittendam, plura manifestum est; non enim vult Justinianus, usufructum manere apud furiosum, qui decesserat, & qui non habuit usufructum; sed manere apud fructuarium, quasi in vitam illius relictum esset. Nec modò in hac specie, sed in aliis casibus eam sententiam Justinianus probat, quorum eventus in incerto sit: puta, si testator fundi usufructum Titio reliquerit, donec Seja nuberet: Si quidem Seja nupserit, conditione existente, usufructum, veluti & in alia specie, si filius resipuerit; mortuà verò Seja antequam nuberet, usufructum ad vitam Titii manere. Istam autem Decisionem Justinianus duabus rationibus confirmat, quas & subtiliter collegit: Prima est, quòd ut fieri poterat, per omnem vitam fructuarii furiosum non resipiscere, (quidam enim furor tam saevus, tamque atrox est, ut nulla spes sanitatis super sit, *L. si cum do. em. 22. §. si maritus. D. solut. matrim.*) vel etiam fieri poterat, per omnem Titii vitam conditionem non impleri; puta, Sejam non nubere: idèd usufructus ad vitam eorum extendi debeat. Quidam legere maluit *eius*: nihil mutandum: *etrum*, hoc est Titii, cui usufructus legatus fuerit, donec filius in furore perseveraret; vel alterius; cui sub alia conditione usufructus legatus fuerit; puta, donec Seja nuberet. Altera Justiniani ratio est, quòd quemadmodum si decedat fructuarius ante furorem finitum, vel ante impletam conditionem, morte fructuarii usufructus extinguitur; ita & si decedat furiosus, antequàm ad sanitatem redierit, nihilominus usufructus penes fructuarium manere debeat: & quemadmodum si decedat fructuarius, antequàm Seja nuberet, usufructus extinguitur; ita eà mortuà ante nuptias, & conditione defectà, nihilominus usufructus penes fructuarium manere debeat.

V.

Lex penult. C. de condiç. indebit.

Imp. Iustinianus A. Juliano P. P.

S I quis servum certi nominis, aut quandam solidorum quantitatem, vel aliam rem promiserit; & cum licentia ei fuerat, unum ex his solvendo liberari, utrumque per ignorantiam dependerit: dubitabatur, cuius rei daretur à legibus ei repetitio, utriusque servi, an pecuniae? & utrum stipulator, an promissor habeat huius rei facultatem? Et Ulpianus quidem electionem ei praestat, qui utrumque accepit, ut hoc reddat, quod sibi placuerit: & tam Marcellum, quam Celsum sibi conformantes refert. Papinianus autem ipse, qui utrumque persolvit, electionem donat; qui & antequam dependat, ipsam habet electionem, quod velit, praestare: & huius sententiae sublimissimum testimonium adducit Salvium Julianum summæ auctoritatis hominem, & praetorii edicti perpetui ordinatorem. Nobis haec decidentibus, Juliani, & Papiani sententia placet, ut ipse habeat electionem recipiendi, qui & dandi habuit. Datum Kal. August. Constant. Lampad. & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. penult. C. de condiç. indebit.

1. Controversia inter Sabinianos, & Proculejanos exponitur, eorumque rationes colliguntur.
2. Vestigia utriusque sententiae significantur.
4. Oscitantia eorum, qui Pandectas componebant.

5. *hæreticæ remouetur.*

6. Quare Iustinianus hic secundum pauciorum, non plurimum sententiam deciderit.

TITius stipulatus erat à Maevio illud, aut illud; puta Stichum, aut Pamphilum; vel Stichum, aut decem, sub disjunctiōe: poterat Maevius promissor unum solvendo liberari, *L. si unus. §. sed si. D. de pact.* sed cum ad utrumque se teneri putaret, per errorem, sive ignorantiam, utrumque Titio stipulatori solverat. Quærebatur, utrum Maevii esset electio, quod vellet condicere; an potius Titii, quod vellet reddere. (1) Sabiniani dicebant, electionem esse promissoris, quod vellet condicere; quia ab initio illius fuerat electio, quod velletolvere. Et quidem in alternativis promissionibus electio est debitoris, *L. si in emptione. §. si emptio. D. de contrah. empr. L. plerumque. §. ult. D. de iur. dot. L. adigere. D. de iur. patronat.* idem contendebant isti, electionem Maevii debere esse in repetendo, cuius antea fuerat in solvendo. (2) Vestigium huiusce sententiae non obscureprehenditur apud Julianum ex Sabinianis, *L. cum is. 32. in pr. D. de condiç. indebit.* Proculejani contra dicebant electionem esse Titii, quod vellet reddere; eaque ipsa ratione utebantur, quâ Sabiniani, in alternativis promissionibus electionem esse debitoris; sed Titium, cui utrumque solutum fuerat, ex creditore factum esse debitorem, Quare hoc fuit argumen-

tum

tum *reciprocum*, quod reciprocum Latine dici posse ait Gellius *lib. 5. cap. 10.* Isti rationem ab aliis adductam in suam sententiam invertebant; admitterebant quidem, Maevii electionem fuisse ab initio, utrum vellet solvere: nunc vero Titium debitorem esse factum, itaque illius electionem esse debere, utrum vellet solvere. (3) Vestigium hujusce sententiae manifestius est apud Celsum ex Proculejanis, *L. si non sortem. §. pen. D. de condiç. indebit. quam probaverant Marcellus, & Ulpianus, ut hinc Justinianus retulit. Marcellus Proculejanus fuit, quod probavimus lib. 1. observat. cap. 28. & id forte scripserat in notis ad libros Digestorum Juliani, quorum etiam Justinianus sup. meminit in L. 1. C. de com. serv. manumiss.* Ulpianus forte in Notis vel ad Marcellum, vel ad Papinianum. (4) Sanè indissimulabilis est illa inter Julianum, & Celsum pugnantia, quam oscitanter nimis Pandectarum confutores sub eod. tit. reliquerunt. Non putarem, tamen Julianum à Celfo in alia specie dissenisse. Finge, Stichum, aut Pamphilum in stipulationem deductum fuisse, promissorem unum per ignorantiam solville; cum putaret sibi electionem non competere, utrum vellet solvere: eum poterit condicere secundum Julianum, d. *L. cum is. §. ult. D. de condiç. indebit.* secundum Celsum non poterit condicere; puta, si Stichum, aut Pamphilum heres dare damnatus sit, & Pamphilum per ignorantiam dederit, *L. si is cui. 19. D. de legat. 2.* Elegans ratio differentiae assignari potest inter legatum, & stipulationem; (5) quod in stipulationibus electio non ita consumatur, *L. si quis. 112. D. de verb. oblig. ut in legatis; sive quando optio tacite, sive quando expresse legata est, L. 2. D. de option.* Justinianus Sabinianorum sententiam probare hinc maluit, promissoris electionem esse debere, quid vellet condicere; non stipulatoris, quod vellet reddere: Et quidem reciprocum argumentum, quod Proculejani adversus eos invertebant, nimiae subtilitatis vitio non caruit. (6) Verùm quaeri potest, cum tres Proculejanorum sententiam probasse meminit Justinianus, Celsum, Marcellum, Ulpianum; duos vero sententiam Sabinianorum, Julianum, Papinianum, cur non juxta numerò plures deciderit? nam cum diversae proferebantur Jurisconsultorum sententiae, plurium numerus vincere debuit: in aequali solum numerò Papiniani auctoritas praevalebat, *L. unic. C. Theodos. de respons. prudent.* An quia Justinianus Jurisconsultorum sententias non tam numerare, quam ponderare voluerit? An quia isti duo inter caeteros magnae fuerint dignationis? Julianus omnium juris conditorum, qui olim fuerunt, prudentissimus dicitur, *L. 3. §. 18. C. de vet. jur. enucl.* cujus opinionem non semel aliis Justinianus praetulit; *L. ult. sup. de negot. gest. L. 15. sup. de usufruct.* Edictum perpetuum, ex quo praetores jus dicerent, auctoritate D. Adriani in titulos digesserat, *L. 2. §. 18. C. de vet. jur. enucl.* quasdam & ipse clausulas adjecerat. Papinianus quoque inter alios excellens, *L. cum acutissimi. C. de fideicom.* Cujus etiam opinio adversus alios probatur, *L. 3. C. de acquir. poss. L. ult. C. de institut. & substitut.*

VI. *Lex penult. C. ad Senatusc. Vellejanum.*

Justinianus A. Juliano P. P.

Veterum ambiguitatem decidentes sancimus, si quis, ut servo suo manumissionem imponat, mulierem acceperit, obnoxiam se se pro certa quantitate facientem; si in libertatem servum perduxerit, siue principaliter mulier se so obligavit, siue pro servo hoc fecit, teneri eam reâ omnimodo; Senatusconsultum Vellejanum in hoc casu tacere imperantes. Satis etenim acerbum est, & pietatis rationi contrarium, dominum servi, qui credidit mulieri, siue soli, siue post servi promissionem, & libertatem servo imponere, & suum famulum perdere; & ea minime accipere, quibus fretus ad ejusmodi venit liberalitatem. Datum Kal. August. Lampadiô, & Oreste Coss.

Ad legem penult. C. ad Senatusconsultum Vellejanum.

- 1 Controversiæ vestigia non extant. | colliguntur.
2 Conjectura repetitur, & rationes | 3 Subscriptio restituitur.

Servi plerumque de pretio suæ libertatis cum dominis paciscebantur, eoque nomine expromissores dabant, *L. eleganter. §. servus. D. de dol. L. aliquando. D. ad Senatusc. Vellejan. L. cum servus. 104. D. de verb. oblig.* Cum igitur servus à domino libertatem obtinere vellet, mulier in certum pretium apud dominum intercesserat. Quærebatur, utrum exceptione Senatusconsulti se tueri posset. Cujus quidem controversiæ vestigia non occurrunt; nec enim Tribonianum ad id supinum fuisse putandum est, ut decisa controversiâ, adhuc pugnantes Jurisconsultorum sententias in libris Digestorum reliquerit. (2) Verum quantum conjecturâ licet repetere, alii videntur exceptionem Senatusconsulti mulieri concessisse, hac ratione, quod cum dominus apud se mulierem pro servo intercedere patiebatur, scire potuerit, aut ignorare non debuerit, mulierem frustra intercedere, *L. si Titius. 48. D. de fidejuss.* Alii videntur distinxisse, utrum pro servo expromississet, principalemve obligationem in se suscepisset, vel adpromississet, servique obligationi accessisset; quam distinctionem Justinianus hic attigit, siue principaliter mulier se se obligavit, siue pro servo hoc fecit: & postea, dominum servi, qui credidit mulieri siue soli, siue post servi promissionem. Primo fortè casu, quando mulier principalem in se obligationem suscepit, Jurisconsulti exceptionem Senatusconsulti denegabant: quod relictâ mulieris obligatione, neque servus manumissus jam in servitutem revocari posset, *L. si ex causa. §. ult. D. de minor. L. ult. D. pro derelict.* neque in servum manumissum nova actio institui posset, qui per manumissionem novus, atque alius homo factus esset, *L. servus. 27. D. de adimend. legat. L. qui res. 98. §. aream. D. de solution.* Id verò iniquum est, dominum & servum, & servi pretiâ carere, *L. §. §. 3. D. de condiç. caus. dat. L. 2. §. 2. D. quar.*

ter.

per. ad. Secundò casu, quando mulier obligationi servi accesserat, exceptionem Senatusconsulti faciliùs concessissent, quòd sublata mulieris obligatione, maneret servus principaliter ex sua promissione obligatus. Etenim promissam à servo pecuniam citra stipulationem dominus per in factum actionem petere potest, *L. 3. C. an serv. pro suo fact.* hoc est praetoriam in factum actionem. Quòd ergo dominus in servum agere poterat, si pretium libertatis pactus esset, non iniquum videbatur, hoc casu mulieri dandam exceptionem Senatusconsulti. Justinianus omnimodo, atque indistinctè exceptionem mulieri denegavit, & beneficium Senatusconsulti cessare hic, voluit, ut in plerisque aliis casibus: rationem illam magis probans, quam supra attulimus, ne dominus & servò, & servi pretiò careat. (2) Edita est haec decisio *Kalend. August. Lampad. & Oreste Coss.* cuius subscriptionem ex Mss. codicib. restituiimus.

VII.

Lex ult. C. de contrab. empt.

Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

Super rebus venundandis, si quis rem ita comparaverit, ut res vendita esset, quanti Titius aestimaverit, magna dubitatio exorta est multis antiquae prudentiae cultoribus, quam decedentes sancimus, cum huiusmodi conventio super venditione procedat, quanti ille aestimaverit, sub hac conditione stare venditionem, ut si quidem ipse, qui nominatus est, pretium definierit, omnimodo secundum aestimationem ejus, & pretia persolvi: & venditionem ad effectum pervenire, sive in scriptis, sive sine scriptis contractus celebretur: scilicet, si huiusmodi pactum cum in scriptis fuerit redactum, secundum nostrae legis definitionem per omnia completum, & absolutum sit. Sin autem vel ipse noluerit, vel non poterit pretium definire, tunc pro nibilo esse venditionem, quasi nullo pretio statuto, nulla conjectura (imò magis divinatione) in posterum servanda: utrum in personam certam, an in boni viri arbitrium respicientes contrahentes ad haec pacta venerint, quia hoc penitus impossibile esse credentes, per huiusmodi sanctionem expellimus. Quod etiam in huiusmodi locatione locum habere censuimus. Datum *Kalend. August. Lampadiò, & Oreste Coss.*

Ad legem ultim. C. de contrab. empt.

- 1 Controversia exponitur inter utriusque scholae auctores.
- 2 Ratio Sabinianorum.
- 3 Vestigium sententiae illorum signatur.

- 4 Conjectura etiam deprehenditur.
- 5 Proculejanorum contraria ratio.
- 6 Vestigium sententiae illorum.
- 7 Gajo tribuitur, qui tamen fuit Sabinianus, non Proculejanus.

8 Tribonianus non traducit verba Gaji in hanc decisionem, sed verba hujus decisionis Gajo tribuit.

9 *inarticularis inter constitutiones Justiniani remouetur.*

10 *Subscriptio resciuitur.*

SI pretium venditionis in arbitrium cuiusdam collatum esset; puta, tanti rei esse venditam, quanti Titius aestimaret, arbitraretur; Titius vero pretium definire nolle, vel non posset: dubitabatur, constaret venditio, an non; indeque orta dubitatio, ut Justinianus inquit §. 2. *Instit. de empt. & vendit.* quod pretium certum in venditione intervenire debeat. (1) Sabiniani putabant, constare venditionem, (2) quasi pretium non tam in arbitrium Titii, quam viri boni collatum esset: eamque sententiam Justinianus hic meminit sub finem, & (3) vestigium deprehendi potest apud Ulpianum lib. 28. ad Sabinum, in L. haec venditio. 7. D. de contrab. empt. Placuit itaque veteribus magis in viri boni arbitrium id collatum videri, quam domini: cui adfluendae sunt ex eod. lib. 28. Ulp. L. in compromissis. 45. D. de recept. arbit. L. stipulatio. 17. D. de verb. oblig. L. in personam. 22. D. de reg. juris, quod Ulpianus haud dubie quaestionem istam attigerat. Ubi arbitrium cuiusdam personae (puta Titii) insertum fuisset, putabant non tam Titii, quam viri boni arbitrium insertum esse: idque solum in bonae fidei iudiciis, L. si in lege. D. locat. L. 6. D. pro socio, d. L. in personam. D. de reg. jur. atque in testamentis, L. 5. D. de legat. 2. quae naturam iudiciorum bonae fidei in plerisque imitantur, Lustrat. 34. D. de usurr. L. 3. c. in quib. caus. in integr. non vero in compromissis, d. L. 45. D. de recept. arbit. ad stipulationibus, L. si quis arbitratu. 43. D. de verb. oblig. Cum igitur in quaestione hujusce decisionis ea veterum sententia fuerit, si pretium arbitrio Titii relictum esset, non tam arbitrio Titii, quam viri boni relictum videri: (4) Inde Sabinianorum sententia aperte deprehenditur, qui perseverabant in iis, quae erant tradita à maioribus, & veterum regulas sequebantur: quod attingimus lib. 1. Observat. cap. 3. Dicebant pretium illud certum esse, quod arbitrio viri boni definiendum relinqueretur; certamque exprimere quantitatatem in bonae fidei iudiciis, ut in testamentis. Ulpianus lib. 9. ad Sabinum, in L. 1. §. 1. D. de legat. 2. videlicet quanti pretium communiter fungitur. Praeterea negabant hujusmodi venditionem esse contractam sub conditione, aut deficere conditionem, si Titius pretium definire nolle: quia nec mora, nec conditio inest viri boni arbitrio, d. L. 1. D. de legat. 2. (5) Proculejani contra sentiebant, ita contractam venditionem quanti Titius aestimaverit, non aliter constare, quam si Titius aestimasset: quasi tacita inesset conditio, ut Titius deberet aestimare; ac nisi aestimaret, conditionem deficere. Ita potest sub conditione venditio contrahi, & pretii aestimatio rejici in tempus conditionis, L. 16. §. ult. D. de pignoris. (6) Hujus sententiae vestigium apparet apud Celsum, L. si ita. 75. D. pro soc. Cui jungenda est Lex, si pater filiae. 43. D. de legat. 3. ex eod. lib. 17. Digestorum Celsi, ubi favore dotis videtur aliter respondisse. Aperitius est apud Gajum, L. si merces. D. locat. quae jungenda est cum L. quod saepe. §. 1. D. de contrab. empt. ex eod. lib. 10. Gaji ad Edict. provinc. (7) Id Tribonianus Gajo tribuit, quamvis aliter forte sentiret; ille enim non Proculejanus, sed Sabinianus fuit. Sabinianorum sententiam, quae eib in L. 7.

§. 7. *D. de acquir. rer. domin.* Gajus probaverat, ut constat in fragmentis Institutionum Gaji, quae supersunt, *tit. de rer. divis.* Putabat, rebus posse emptionem contrahi secundum Sabinianos, in *L. 1. D. de contrab. empt.* quod & Homericis versibus confirmabat, ut ex eo retulit Servius ad 3. Georgicon: suosque praeceptores Sabinianos intelligit, *L. si aedibus. 22. D. de damn. infect.* (8) Quare verius est, Tribonianum id Gajo tribuisse propter hanc decisionem, quam Gaji verba ex *d. L. si merces*, in hanc decisionem traduxisse. Dicebant Proculejani, incertum esse pretium, quod arbitrio Titii definiendum relinqueretur; nec enim modò incertum esse, quid, quantumve arbitrari deberet, sed an omnino arbitraturus esset: quam dissentienti rationem fuisse inter-veteres Justinianus ostendit, *d. §. 2. Instit. de empt. & vendit.* Justinianus hic Proculejanis favere maluit, quorum & ratione utitur, scilicet sub conditione contractam videri emptionem; ac nisi Titius arbitretur, conditionem deficere: idque etiam porrigit ad locationem, & conductionem; & ex hac constitutione traductum, quod est in *d. L. si merces. D. locat.* Cum enim venditio, & locatio familiaritatem quandam inter se habeant, iisdemque regulis juris consistant; sicut emptio sub conditione expressa, sive tacita, contrahi potest, ita locatio, *L. sicut. D. locat.* Verum huic decisioni non satis convenit, quod Justinianus ipse postea decidit *L. ult. §. 2. C. commun. de legat. si* ita legatus fuerit servus, quem Titius elegerit, legatum servi non deficere, etsi Titius eligere noluerit, aut non potuerit: quia cum legatum optionis olim haberet in se conditionem, §. optionis. 24. *Instit. de legat. id* Justinianus deinde immutavit, conditionemque sustulit, non modò cum ipsi legatario, sed & cum alii data esset electio, *d. L. ult. C. commun. de legat.* Edita prius fuerat haec decisio Kal. August. Lampadiò, & Orestè Coss. cujus subscriptionem ex Mss. codicib. restitimus.

VIII.

Lex 20. C. de furtis.

Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

SI quis servo alieno suaserit, ut aliquam rem domini sui subriperet, & ad se deferret; servus autem hoc Domino manifestaverit, & dominus concedente res ejus ad iniquum hujusmodi suasionis auctorem pertulerit, & ipse inventus fuerit rem detinens: quali teneatur actione is, qui res suscepit, utrumne pro occasione furti, an pro servo corrupto, quia enim corrumpere voluerit; an non solum furti, sed etiam servi corrupti is obligetur, veteres dubitaverunt. Nobis itaque eorum altercationes decidentibus, placuit non solum furti actionem, sed etiam servi corrupti contra eum dari: licet enim servus minimè deterior factus est, tamen consilium corruptoris ad perniciem probitatis servi introductum est. & quemadmodum secundum juris regulas furtum quidem non est commissum, quia is videtur furtum committere, qui contra voluntatem domini res ejus contrahat; ipse autem furti actione

Par. II.

D

pro-

propter dolum suum tenetur : ita & servi corrupti contra eum actio propter suum vitium non abs re extendatur , ut sit ei poenalis actio imposita, tanquam fuisset re ipsa servus corruptus : ne ex huiusmodi impunitate, & in alium servum, qui facile possit corrumpi, hoc facere pertinet. Dat. Kal. Augusti. Lampadiō, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad leg. 10. C. de furtis.

1 *Controversia exponitur.*

2 *Quatuor diversae sententiae deprehenduntur.*

3 *Sabini sententia refertur, & vestigium signatur.*

4 *Labeonis, seu Proculejanorum sententia.*

5 *Vestigium.*

6 *Tertia opinio.*

7 *Quarta opinio.*

1 **T**ITIIUS servum Maevii sollicitaverat, ut quasdam res domino subriperet, & ad se perferret : servus rem domino patefecerat : Maevius autem dum vult Titium in ipso delicto deprehendere, permisit servo res quasdam subtrahere, & ad Titium perferre, ut scilicet res furto subreptas apud Titium conciperet. Quaerebatur, an Titius Maevio vel furti, vel servi corrupti, teneretur, an utraque actione & furti, & servi corrupti, vel neutra. Et quantum licet deprehendere ex verbis huiusce decisionis, & ex §. *sed essi. Instit. de obligat. quae ex delictis.* (2) Quatuor diversae sententiae fuerant Juris auctorum ; Alii igitur dabant furti actionem, non servi corrupti ; alii servi corrupti, non furti ; alii utramque actionem denegabant ; alii utramque concedebant. (3) Sabinus in ea videtur fuisse sententia, ut daret furti actionem adversus Titium, quasi ope consilio illius furtum factum esset ; nam & si Titius tantum persuasisset servo, ut fugeret, non etiam ut res domino subtraheret, Sabinus dabat furti actionem, *L. qui servo. 36. §. 2. D. de furt.* multo magis dabat furti actionem, si Titius sollicitasset servum, ut furtum faceret. Alia est Sabini sententia, quam refert Gellius *lib. 11. cap. 18. Ne id quidem Sabinus dubitare se ait, quin dominus furti sit condemnandus, qui servo suo, uti furtum faceret, imperavit : & juxta quam rescripterunt Imp. L. ult. C. de noxal. action.* Hic quidem dominus non persuaserat servo suo, ut furtum faceret, sed alieno ; nihilominus & in hac specie Sabinus dabat furti actionem : & quamvis Titius ex voluntate Maevii res subreptas contraxisset, quia servus ex voluntate domini res ad eum pertulerat, Sabinus putabat Titium teneri : quod & ex eo refert Gellius *d. cap. 18. Verba sunt Sabini ex lib. juris civilis secundo : Qui alienam rem attulerat, cum id se invito domino facere iudicare deberet, furti tenetur.* & Ulpianus *lib. 42. Ad Sabinum, L. inter. 46. §. penult. D. de furt.* Ex his igitur manifesta est Sabini sententia, furti actionem concessisse in specie huius decisionis. Sed quamvis daret furti actionem, idem forte servi corrupti actionem denegabat. (4) Labeo deinceps diversae scholae Proculejanorum non videtur de-

disse

disse furti actionem, quia haec verba, *ope consilii*, separatim accipiebat: quia aliud factum est ejus, qui ope; aliud ejus, qui consilio furtum facit, *L. saepe. §. 3. ult. D. de verbor. signif.* Si quis igitur opem tulisset, licet consilium non dedisset, putabat quidem, eum furti teneri; at non teneri, si quis consilium dedisset, opem vero non tulisset. Quam sententiam & Justinianus attigit *§. interdum. vers. certè. Instit. de obligat. quae ex delictis. Qui nullam opem ad furtum faciendum adhibuit, sed tantum consilium dedit, atque hortatus est ad furtum faciendum, non tenetur furti. Quem locum ita intellego, ut qui consilium dederit furti faciendi, non tamen teneatur, etsi contractatio secuta sit. Theophilus aliter: Titium, puta, ex consilio non teneri, si Maevius cui consilium dabat furti faciendi, paratus erat jam furtum facere. In eo consentiebant Labeo, & Sabinus, ut si quis consilium habuisset furti faciendi, non teneretur, nisi rem contractasset, *L. si quis. §. 2. §. neque. D. de furt. L. fugitivus. 225. D. de verb. signif.* sed in eo dissentiebant, quod si quis consilium dedisset furti faciendi, (puta, Titius Maevio) & Maevius deinde rem contractasset; Sabinus dabat furti actionem adversus Titium, quasi ope consilii illius furtum factum esset, licet opem non tulisset: quia haec verba, *ope consilii*, conjunctim accipiebat. Labeo autem videtur, denegasse actionem furti adversus Titium, quia haec verba separabat, d. *L. saepe. D. de verbor. signif.* Licet igitur Titius consilium dedisset, si opem non tulisset, non dabat adversus eum furti actionem. In specie autem hujusce decisionis Titius, qui consilium dederat furti faciendi, ipse rem contractaverat; nec tamen putabat Labeo, furti teneri, quia sciente domino, & non prohibente, contractaverat. Manifestum (5) vestigium sententiae Labeonis in *L. penult. D. de furt. Si quis cum sciret, quid sibi subripi, non prohibuit, non potest furti agere. Ubi Paulus Labeonem notat, & controversiam deprehenditur. Verum quamvis Labeo furti actionem denegaret, idem forte servi corrupti actionem concedebat. (6) Alii utramque actionem denegabant furti, quia Titius sciente domino, & volente, rem contractaverat: qui voluntatem domini habet, fur non est, *L. de eo. 63. D. de donat. inter vir. & uxor. L. qui var. 48. §. 2. D. de furt.* Servi corrupti actionem quoque denegabant, quia Titius servum non corruerat, nec deteriores fecerat. Verba cum effectu accipienda sunt: non satis est, Titium voluisse servum corrumpere, ut incidat in edictum, nisi corruerit; non suavisse, nisi persuaserit. Tum quia inutilis futura esset aestimatio ejus actionis, servò nihilo deteriore factò. (7) Alii utramque actionem concedebant: quod ex his verbis Justiniani satis liquido colligitur, *An non solum furti, sed etiam servi corrupti is obligetur, veteres dubitaverunt.* Furti vero actionem dabant, quia Titius res Maevii ad se perlatas contractasset; nec enim minus putabant furti teneri, quamvis volente domino contractasset, ut jam ex Sabino, & Pomponio retulimus. Dabant etiam servi corrupti actionem, quia licet Titius servum non corruerisset, tamen puniendi erat voluntas Titii, qui corrumpere voluerat; ut in aliis maleficiis voluntas punitur. Servius ad 6. *Aeneid. Dicit autem secundum Romanum ritum, in quo non tantum exiis punitur, sed &***

voluntas. Neratius quidem utramque actionem concedebat, & furti, & servi corrupti, ita ut alia aliam non minueret, *L. Neratius. §. quamvis D. de serv. corrupt.* sed hoc quando servus revera corruptus fuerat, furtumque fecerat: an non & in hac specie utramque concedebat, & cum alii tantum furti darent, alii servi corrupti actionem, utramque probavit sententiam? veluti apud Ulpianum *lib. sing. regul. tit. de tutel. utramque Cassianorum, & Proculianorum*: Justinianus hic quoque utramque actionem furti, & servi corrupti adversus Titium dari voluit, ut in *d. §. sed etsi. Infit. de obligat. quae ex delict.* suaeque decisionis rationes apertè colligit. Concurrent igitur istae duae actiones poenales, neque alia aliam consumet, quia non ex eodem facto, seu maleficio, sed diversis oriuntur.

IX.

Lex ultim. C. de praetor. pignor.

Idem A. Juliano P. P.

VETERIS juris dubitationem decidentis, ad duplex genus hypothecarum respeximus: unum quidem, quod ex conventionibus, & patris hominum nascitur; aliud, quod à iudicibus datur, & praetorium nuncupatur. Et cum invenimus in conventionalibus pignoribus, vel hypothecis, non solum tenentem creditorem adjuvari; sed etiam si ab ea possessione cadat, sive sua culpa, sive non, sive fortuito casu: humanius esse perspeximus, & in praetorio pignore dare recuperationem creditori, quocumque modo possessionem amittat, sive culpa sua, sive non, sive fortuito casu. Licet enim incumbere debuerat suo pignori, ne aliquam patitur inde iacturam; tamen ne quid amarum in creditoribus consequatur, benignius causam interpretamur, & ei recuperationem donamus. Datum kal. Augusti Const. Lampadii, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad leg. ultim. C. de praetor. pignor.

1 Differentiae quaedam inter pignus conventionale, & praetorium.	nos, & Proculianos.
2 Controversia huius decisionis circa pignus conventionale, non praetorium.	4 Sabinianorum sententia.
3 Conjectura repetitur inter Sabinia-	5 Ratio.
	6 Vestigium.
	7 Proculianorum sententia.
	8 Eorum ratio.

INTER pignus, quod ex conventionione contrahitur, vel auctoritate iudicis, seu pignus praetorium, quaedam sunt differentiae. In pignore conventionali, qui prior est tempore, potior est iure, *L. 4. C. ad Sen. Macedon. L. 2. C. qui potior. in pignor.* non in pignore praetorio, *L. cum annis.*

inus. D. de reb. auct. judic. possid. In pignore conventionali creditor culpam praestat, & exactam diligentiam; non in pignore praetorio, *L. praetor. 9. §. 5. D. eod.* Justinianus hic unam reguli differentiam inter pignus conventionale, & praetorium, quam sustulit: puta, si creditor rei sibi pignoratæ possessionem amisisset, dabatur illi actio ad recuperandam possessionem; non si creditor praetorii pignoris possessionem amisisset. (2) Verum circa pignus conventionale, an daretur actio ad recuperandam possessionem amitti pignoris conventionalis, totam controversiam fuisse existimo: quam, ut pleraque alias harum Decisionum altercationes, non nisi sagaci indagine licet restituere. (3) Ex eo fluxisse videtur, quod Sabiniiani naturalem possessionem constituerent, non Proculeriani, ut ostendimus *lib. 2. Observationum, cap. 31.* indeque variae dissensiones inter eos exortae, quas Justinianus sustulit, ut in *L. ult. C. de furt. & L. ult. C. de acquirend. posses.* & *L. ult. C. de bon. auct. jud. possid.* (4) Sabiniiani igitur putabant, creditorem pignus naturaliter possidere, ex Juliano, *L. 16. D. de usurpat. & usucap. Julianus L. per servum. 37. D. de acquirend. rer. domin. & L. non solum. 33. D. de usurpat. & usucap. Gajus L. quicumque. 13. §. 1. D. de Publician. Paulus ex Juliano, L. 1. §. per servum. D. de acquirend. posses.* atque etiam Ulpianus, ut videtur, ex Juliano, *L. 3. §. ultim. D. ad exhibend. Martianus L. res pignoris. 37. D. de acquirend. posses.* (5) Quod igitur isti putarent, creditorem pignus possidere, consequens fuit, ut ei darent actionem ad recuperandam possessionem, quam amiserat. (6) Vestigium hujus sententiae deprehendi potest apud Martianum *L. si is qui. 41. §. 1. D. de pignor. & hypoth. & L. grege. 13. §. 3. D. eodem:* quae jungendae sunt cum *d. L. 37. D. de acquir. possession. ex eodem lib. singular.* Martiani *ad hypothecariam formulam.* At Martianus in *d. L. si is qui*, si possessionem antichreseos creditor amiserit, tollere *in factum actionem uti*, hoc est, utili actione, quae competit exemplo hypothecariae actionis. Hypothecaria actio, seu vindicatio pignoris directa competit ad avocandam possessionem, quae tradita non est, *L. si fideius. 16. §. 3. D. de pignor. & hypoth. L. si cum venditor. D. de evictio. utilis*, seu in factum, ad recuperandam possessionem, quae ubi tradita fuerit, postea amissa est. Sicque intelligenda videtur *d. L. 13. §. 3. D. de pignor.* live ex hypotheca, live ex antichresi tradita sit possessio; nec in eo antichresis, & hypotheca differunt: Martianus igitur dabat actionem creditori ad recuperandam possessionem, quia putabat eum possidere: eadem ratione Julianus dabat creditori petitionem servitutum, *L. ei qui 15. D. de servitut. L. unic. §. 4. D. de remission. actionem etiam furti, L. itaque. 12. in fin. D. de furt.* Ex istis autem, qui dabant actionem creditori, nonnulli fortè distinguebant, utrum creditor casu, vel culpâ, vel alio modo possessionem amisisset: quod hic Justinianus attigit. (7) Proculeriani, creditorem ne naturaliter quidem possidere, existimabant, quia possessio penes duos esse non potest, Labeo *L. 3. §. ex contrario. D. de acquirend. posses.* Celsus *L. si ut certo. §. si duobus. D. commodat.* Quamvis igitur debitor pignus creditori tradidisset, putabant, non creditorem possidere naturaliter, sed naturalem possessionem per debitorem retineri; cuius no-

mine

mine creditor possidebat, Gellus *L. quod meo. D. de acquirend. possess.* Idem Pegasus nec depositarium, nec commodatarium, nec colonum possidere existimat, sed esse tantum in possessione; non habere possessionem, sed custodiam, *L. officium D. de rei vindicat.* Atque ex illorum sententia creditor dicitur non esse possessor, licet possessionem habeat sibi traditam, *L. penult. §. creditor. D. qui satisfdar. cogant.* (8) Quod ergo Proculeriani non putabant, creditorem possidere, planum est, eos non dedisse actionem creditori ad recuperandam possessionem, quem negabant possidere: at hoc tantum videtur controversum fuisse in pignore conventionali, non in pignore praetorio. Etenim inter omnes constabat, missum in possessionem vel rei servandae causa, vel damni infecti nomine, vel legatorum, non possidere, sed esse in possessione. Julianus ex Sabinianis, *L. 2. D. pro haerede*, Pegasus ex Proculerianis, d. *L. officium. D. de rei vindicat.* Ulpian. *L. 5. in princip. D. ut in possess. legator.* *L. si quis. 10. D. de acquirend. possess. L. 3. §. creditores. D. uti possidet.* Solus Quintus Mutius aliter sentierat, cuius sententiam rejicit Paulus in *L. 3. §. ult. D. de acquirend. possess.* Pomponius lib. 23. ad *Quintum Mutium*, *L. 12. D. ex quib. caus. in possess.* Actio quidem in factum illis datur, qui missi sunt in possessionem, si pulsi fuerint, *L. 1. §. 3. & L. 3. §. 2. D. ne vis fiat ei, qui in possid.* non autem actio ad recuperandam possessionem, si eam amiserint. Sed cum Justinianus dissidium circa pignus conventionale inter juris auctores subortum decideret, probavit sententiam Sabinianorum, darique voluit actionem creditori ad recuperandam possessionem rei sibi pignorate, quoquomodo eam amisisset, idque ad pignus praetorium extendere voluit: quod tamen ex verbis Justiniani haud ita facile hicprehendi possit.

X. Lex 13. C. de contrahend. & committend. stipulation.

Idem Augustus Juliano P. P.

VETERIS juris altercationes decidentes generaliter sancimus, omnem stipulationem, sive in dando, sive in faciendo, sive mixta ex dando, & faciendo invenitur, & ad heredes, & contra heredes transmitti, sive specialis heredum fiat mentio, sive non. Cur enim quod in principalibus personis iustum est, non ad heredes, & adversus eos transmittatur? & sic existimentur huiusmodi stipulationes quasi tantummodo in dando fuerint conceptae; cum nihilominus & heredes factum possint adimplere, illa subtili, & supervacua scrupulositate explorata, per quam putabant, non esse possibile factum ab alio compleri, quod alii impositum est. Et quare, cum peni similibus omnium hominum natura est, non etiam facta omnes, vel plus, vel paulo minus adimplere possint, ne ex huiusmodi subtilitate cadant hominum volum-

volumates ? Dat. Kal. August. Conit. Lampadiô , & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. 13. C. de contrabend. & committend. stipulation.

1 Controversia repetitur circa stipulationes in faciendo.		3 ^a Aliorum sententia , & ratio.
2 Vestigium quoddam ex Sabinianis.		4 Vestigium ex Proculianis.

SIC concipitur stipulatio, ut in datione consistat, vel in facto, vel ut mixta sit, partimque in dando, & partim in faciendo consistat. *Dare, facere*, verba in conceptionibus stipulationum solennia, *L. duo. D. pro socio. L. 5. §. 1. L. scire. 29. §. 1. D. de verb. oblig. & L. uno. 18. §. 1. D. de acceptat. L. saepe. 53. D. de verb. sign.* In datione quodammodo factum versatur; nam dare est rem accipientis facere, *L. ult. D. de condit. caus. dat. L. si ita. D. de contrab. empt. L. 4. D. de usur. cui jungenda est ex eodem lib. 27. quæst. Papiniani, L. verbum. 218. D. de verb. signif. Dare, pro facere apud alios auctores. Servius ad 12. Aeneid. vers. 253. seq.*

Dabit ille ruinas Arboribus.

Dabit pro faciet. Terentius in *Eunuch. Act. 4. Sc. 3. v. 11. Quas turbas dedit.* In facto solum potest stipulatio consistere; puta, si quis stipulatus fuerit, fundum tradi, vel fossam fodiri, vel insulam fabricari, vel quid his simile, *L. stipulationes. 72. D. de verb. oblig. d. L. verbum. 218. D. de verb. sign.* sed mixta est quandoque stipulatio, in qua & factum, & datio versatur; puta, si quis promiserit decem curari, *L. ult. D. de reb. credit. L. illa. 67. D. de verb. oblig.* Circa hujusmodi stipulationes, quae in faciendo consisterent, vel fortè etiam mixtas, altercatio fuerat inter Juris auctores, an stipulatio faciendi ad heredes, & contra heredes transmittetur, maxime cum heredis mentio in stipulatione facta non esset. Ad heredes, puta ut promissor, quod defuncto facturum se promiserat, ipsius heredibus facere deberet. In quo quidem altercationem nullam fuisse existimo; sed in id omnes consensisse, ut factum personae cohaereret; puta si Maevius Titium aliquod artificium docere promississet, Titio defuncto, non teneretur Maevius docere heredes Titii, *L. 6. §. ult. in fin. D. de statulib.* quia quod in persona certa fieri promissum est, id ad aliam personam extendi non debet, & sed cum factum. *hñit. de stipulat. servor. L. qui heredi. 44. D. de condit. & demonstr.* At si factum personae non cohaereret, puta, si Titius à Maevio fossam fodiri stipulatus esset, non dubium, quin eam stipulationem ad haeredes transire admiserint: ut non minus Maevius haeredibus Titii, quam ipsi Titio fossam fodere teneretur; licet Titius heredis mentionem non fecisset, quia plerumque tam haeredibus nostris, quam nobismet ipsis cavemus, *L. si factum. 9. D. de probat. si res ad heredem transire possit, L. stipulatio. 38. §. 10. D. de verb.*

verb. oblig. (1) In eo autem praecipua videtur fuisse dubitatio, an stipulatio faciendi contra heredes transmitteretur; puta, an heres facere teneretur, quod defunctus factum se promiserat. Quidam putabant, heredem non teneri; quia *non sit possibile factum ab alio compleri*, quod alii impositum est: quam rationem hic Justinianus attigit. (2) Vestigium hujus sententiae non male deprehendi possit apud Javolenum ex Sabinianis, *L. Stichum. 39. §. ult. D. de statulib.* Si servus operas extraneo dare iussus esset; nullus nomine servi operas suas dandò liberare servum potest. Hac scilicet ratione, quod ille non daret operas, quas servus debeat, sed alias. Tum quia inter artifices longa sit differentia & ingenii, & naturae, & doctrinae, & institutionis, *L. inter, D. de solut. ex lib. 7. disputatio-num* Ulpian, ubi hanc fortè controversiam attigerat ille quidam ad mentem Ulpiani.

Hoc ego, tuque sumus; sed quod sum, non potes esse:

Tu quod es, à populo quilibet esse potest.

Quod si heredis facta esset mentio in stipulatione, & promissor plures heredes reliquisset; dicebant stipulationem, quae in faciendo consisteret, corrumpi, quia factum dividi non debet, *L. 2. & d. L. stipulationes. 72. D. de verb. oblig.* (3) Contrà, alii dicebant, heredem teneri ex facto, quod defunctus promiserat, quia factum ab alio promissum, *vel plus, vel paulo minus ab alio adimpleri possit*; cum penè similis sit omnium hominum natura: quam rationem & hic Justin. attigit. Ut sanè quaedam sunt facta, quae per alios impleri possunt, *L. unic. §. ne autem. C. de cad. toll.* Quod si factum ab herede promissoris impleri non posset, putabant, difficultatem praestationis non facere inutilem stipulationem, atque id factum recipere aestimationem. (4) Vestigium hujus sententiae apud Ulpianum, ex Celfo, qui Proculéjanus fuit, *L. si non sortem. §. libertus. D. de condit. indebit.* quam Celsus lib. 38. Digestorum ex Tuberone retulerat, & Celsus ipse lib. 6. Digestorum, *L. si quis ab alio. 13. D. de re judicat.* ubi ait, omnes faciendi obligationes recipere aestimationem. Atque, ut Celsus putabat, obligationes faciendi ad heredes transmitti; ut ipsis fieri deberet, quod defuncto promissum erat, *d. L. si pactum. D. de probat.* ita quoque adversus heredes transmitti; ut ipsi facere debeant, quod defunctus promiserit. Quam sententiam hic Justinianus probat, sublata in eo differentià inter stipulationes faciendi, & dandi: ut quemadmodum haec, ita & ista, ad heredes, & contra heredes transmittatur. Ceterum ad hanc decisionem nihil pertinet *L. ult. inf. hoc tit.* quae eandem habet subscriptionem cum *L. unic. C. ut a3. ab haeredib. & cont.* neque etiam *d. L. unic. §. ne autem. C. de cad. tollend.* sed ad condiciones faciendi, quae testamentò imponuntur.

XI:

Lex ultim. C. arbit. tutel.

VETERIS juris dubitationem decedentes, sancimus, si quidem tutor, vel curator pro substantia pupilli, vel adulti aliquid ubicunque, dixerit, ad maiorem quantitatem eam reducere, siue pro utilitate pupilli, vel adulti, siue per suam simplicitatem, siue per aliam quamcunque causam, nihil veritati praejudicare; sed hoc obtinere, quod ipse rei indicio natura, & mensura pupillaris, vel adulti ostendit substantia. Sin autem inventarij publicè facti res pupillares, vel adulti inscripserit, & ipse per huiusmodi scripturam confessus fuerit amplius quantitatem substantiae; non esse aliud inspicendum, nisi hoc, quod inscripserit, & secundum vires eiusdem scripturae patrimonium pupilli, vel adulti exigi: neque enim sic homo simplex (imò magis stultus) invenitur, ut in publico inventario scribi contra se aliquid patiatur. 1. §. Illud proculdubio observandè, ut non audeat tutor, vel curator res pupillares, vel adulti aliter attingere, vel ullam sibi communionem ad eas vindicare, nisi prius inventarij publicè facti secundum morem solitum res ei tradantur: nisi testatores, qui substantiam transmittunt, specialiter inventarium conscribi vetuerint. Scitis tutoribus, & curatoribus, quid si inventarium facere neglexerint; & quasi suspecti ab officio removebuntur, & poenis legitimis, quas contra eos interminatae sunt, subiacent: & postea perpetuè maculè infamiae notabuntur, neque ab imperiali beneficio absolutione huius notae fruiiuri. Datum Id. August. Constant. Lampadij, & Orest. VV. CC. Coss.

Ad L. ultim. C. arbit. tutel.

1 Controversiae quāto locus.	} 5 Tempus inventarii faciendi an tutori praestitutum.
2 Quorundam sententia, & ratio.	
3 Aliorum contraria sententia, & ratio.	
4 Ejus rationis argumentum.	
	} 6 Tutor suspectus, infamis ob omissionem inventarii.

SI TUTOR pupilli, vel curator adolescentis maiorem substantiam fecisset, quā re verā fuerat, vel errore, vel simplicitate, vel consilio, ut pupillum commendatorem faceret augmento substantiae, querebatur, an id pupillus tutelae, vel adolescens utili negotiorum gestorum actione posset consequi. Si quidem extra jus, iudiciumve tutor, curatorve id fecisset, nullam de ea re apud Juris auctores controversiam fuisse existimo, quia solum confessiones in iure factae noceant, L. i. D. de interrogat. in iur. facient. (1) Tunc autem locum fuisse controversiae, quando in iure, iudiciove tutor, curatorve id dixisset; vel inventarij publicè facti scribi passus esset. (2) Quidam igitur eo casu actionem pupillo, vel adolescenti adversus tutorem, curatoremve denegabant; & si

Par. II.

E

con-

consulto à tutore amplius in inventario positum fuisset, quàm pupillus in bonis haberet: quoddam in contractibus majores veritas, quàm scriptura vires habere debeat, *L. 1. C. plus valere quod agitur*. In venditione, *L. cum propria. C. si quis alteri vel sibi*. Donatione, *L. cum precibus. C. de probat. L. nec ignorans. C. de donat.* In actibus legitimis, *L. 2. C. de emancipat. liberor.* Quoddam si tutor errore, vel simplicitate ductus id fecisset, dicebant, id tutori minimè nocere debere; quia error facti in damnis nec obesse debeat, *L. penult. D. de jur. & fact. ignorant.* neque errans consentire, aut fateri videatur, *L. 2. D. de judic. L. non fatetur. D. de confess. L. nihil. 116. D. de regul. jur.* His rationibus isti moveri poterant, quas tantum conjecturà licet repetere, cum earum vestigia non appareant. (3) Alii contrà sentiebant, pupillo adversus tutorem, atque adolescenti adversus curatorem dandam esse actionem; si in iure, iudiciòve id dixissent: quia ibi confessio facta noceat, & quia scripturae inventarii dari oporteat. Errorem verò præsui non debere, cum nemo aded simplex, aut stultus invenitur, qui in publico inventario contra se aliquid scribi patiatur: quam rationem hîc Iustin. attigit. Et fortean huius sententiae (4) argumentum deprehendi possit apud Ulpian. *L. 4. §. ult. D. de fidejussor.* ubi fidejussores, qui nomen suum in publica acta referri passi fuerint, tenentur, quali fidejusserint, hoc re verà interrogati non fuerint: quod in hac, & illà specie pupillaris favor admittit. Justinianus sic controversiam dirimit, ut ubicumque tutor, vel curator maiorem substantiam pupilli, adultive esse dixerit, nihil eis noceat. *Ubi- cumque*, hoc est, sive in iudicio, sive extra iudicium; neque aliàs posse tutorem, curatoremve à pupillo, adultivè conveniri, quàm si maiorem substantiam inventariò publicè factò inscripserint, inscribere passi fuerint. Eamque praelumptionem inducit, ut tanta sit pupilli, adultive substantia, quanta inventariò inscripta fuerit. Saepe alias praelumptiones inducit Justinianus, ut in *L. antiquae. 23. sup. ad Senatusc. Vellejan. L. penult. C. de contrahend. stipulat. Novel. 117. cap. 2.* adversus quas nec probatio admittitur.

Ad §. III.

Quod Justinianus hîc praecipit, inventarium fieri à tutore, vel curatore, poenaeque imponit, si facere neglexerint; hac parte non est decisio, sed constitutio. Neque enim dubium fuerat, aut controversum ante Justinianum, quin tutor, curatorve repertorium, seu inventarium facere teneretur, *L. 7. in pr. D. de administr. & peric. tut. L. tutores. 24. D. eod.* Et duabus aliis constitutionibus infra quindecim dies ab hac Decisione emissis (ut docet subscriptio) id Justinianus statuit, *L. de creationibus. sup. de Episcop. audient. L. ult. §. 1. C. de curat. furios.* (5) Tempus non est praestitutum, intra quod tutor inventarium facere teneatur, ait d. *L. 24. de administr. & peric. Mox quàm fuerint tutores ordinati. & d. L. ult. inf. de curator. furios.* debere tutorem consilium officio suargi. Harmenopolus tamen idem trimesse spatium tutori concedit lib. 5.

epigon.

epitom. tit. 11. §. 25. quod heredi concessum est, ut res hereditarias describat, *L. ult. §. 2. inf. de jur. deliber. & mulieri à morte mariti*, ut bona ejus, resque dotales describi faciat, *Novel. Leonis 110.* Illam inventarii faciendi necessitatem testator potest tutori remittere, cujus fidem probè cognitam habeat, non cavere, ut rationibus reddendis minime sint obnoxii, *L. 6. §. quidam. D. de administr. & pericul.* quò exemplò heredi quoque necessitatem inventarii faciendi remitti posse à testatore, plerique non malè existimant, licèt id Justinianus *Novel. 1. cap. 2.* non expresserit, cùm heredis fidem cognitam habeat. Adjiciamus etiam mulieri remitti posse à marito, qui de fide uxoris non dubitet; quamquam & in hac re mulieribus parum fidei haberi debeat: quod & jam olim praefenserat Cujacius *lib. 14. observat. 28.*

Ad vers. Scituris.

Tutor, curatorve, qui inventarium facere neglexerit, dolo fecisse videtur, d. *L. 7. in princ. D. de administr. & pericul. & propter dolum ut suspectus removetur*, (6) sitque infamis, *L. ult. C. de suspect. tutor. L. 1. §. solent. D. de offic. praefect. urb.* quae poena videtur fuisse legitima ex *XII. Tab.* Quidam etiam hanc legitimam poenam esse ex *XII. Tab.* ut in vincula publica conjiciantur, *L. 3. §. qui pecuniam 16. D. de suspect. tut.* quam & hîc Justinianus intelligat. Verùm id fiebat extra ordinem, cùm ad praefectum urbi remittebantur, ut in corpus punirentur; Theophilus in *§. libertus. Instit. de suspect. tut.* vel in vincula publica conjicerentur, d. *L. 3. §. 15. & 16. D. de suspect. tutor.* nam si ita ad praefectum urbi remittebantur puniendi tutores, qui consulti in edendò pupilli patrimonio quantitatem minuerant, d. *L. 1. §. solent. D. de offic. praefect. urb. L. in eos. D. de tutel.* multò magis qui inventariò non factò res pupilli attigerant, ut ejus patrimonium invaderent, atque interciperent. (7) Ealque poenas legitimas haud dubiè hîc Justinianus intelligit, non ex *XII. Tab.* sed quae ex aliis partibus juris adversus tutores interminatae erant, si inventarium non facerent. Praeter eas poenas vult Justinianus, tutorem perpetuà infamiae maculâ notari, quâ nec Imperiali beneficiò absolvatur. Id principes solebant indulgere: Sveton. in *Claudio cap. 16. Symmachus lib. 2. epist. 1. lib. 3. epist. 35. Calliodorus lib. 3. variat. epist. 46. Fas est principis maculosas notas vitiatæ opinionis abstergere.* Ealdem poenas Leo statuit adversus mulierem, quae post mortem mariti bona ipsius, resque dotales describere neglexerit, d. *Novel. Leonis 110.* Heres, qui rerum hereditiarum inventarium non fecerit, privatur beneficiò legis Falcidiae, d. *Novel. Justin. 1. cap. 2.* atque etiam beneficiò Senatusconsulti Trebelliani privandus videtur, ut non possit quantam ex fideicommissa haereditate retinere.

XII.

Lex 6. C. de curator. furios.

Imp. Justinianus A. Juliano P.P.

CUM aliis quidam hominibus continuum furoris infortunium accidat, alios autem morbus non sine laxamento aggrediatur, sed in quibusdam temporibus quaedam eis intermissio perveniat: & in hoc ipso multa sit differentia, ut quibusdam breves induciae, aliis majores ab huiusmodi vicio inducantur: Antiquitas disputabat, utrumne in mediis furoris intervallis permaneret eis curatoris intercessio, an cum furore quiescente finita, iterum morbo adveniente redintegraretur. Nos itaque ejus ambiguitatem decedentes sancimus, (cum incertum est in huiusmodi furiosis hominibus quando respiciant, sive ex longo, sive ex propinquo spatio; & impossibile est & in confinio furoris, & sanitatis eum saepius constitui: & post longum tempus sub eadem esse varietate, ut in quibusdam videatur etiam pend furor esse remotus) curatoris creationem non esse finiendam, sed manere quidem eum, donec talis furiosus vivit, quia non est penitus tempus, in quo huiusmodi morbus desperatur: sed per intervalla, quae perferissimum sunt, nihil curatorem agere, sed ipsum posse furiosum, dum sapit, & hereditatem adire, & omnia alia facere, quae sanis hominibus competunt. Sin autem furor stimulis suis iterum eum accenderit, curatorem in contractum suo conjungi, ut nonien quidem curatoris in omne tempus habeat, effectum autem, quotiens morbus redierit; ne crebra vel quasi ludibrosa fiat curatoris creatio, & frequenter tam nascatur, quam desinere videatur. Datum Kalend. Septemb. Lampadiô, & Oreite VV. CC. Coss.

Ad L. 6. C. de curator. furios.

1 Controversia exponitur.	4 Media aliorum sententia.
2 Sabinianorum sententia, vestigium, ratio.	5 Justinianaeae Decisionis rationes indicantur.
3 Contraria sententia.	

Quidam sunt perpetui furiosi, ut continuâ mentis alienatione omni intellectu careant, L. Divus. D. de offic. praesid. L. si cum. §. si maritus. D. solut. matrim. Hi neque ex contractibus obligari possunt, cum in omnibus, & per omnia absentium, & quiescentium locò habeantur, L. 2. §. 3. D. de jur. codicill. L. §. D. de reg. jur. neque ex delictis, L. ult. D. de administr. & peric. L. penult. §. ult. D. ad L. Pomp. de parricid. Salvianus lib. 6. de gubernat. Dei: Nulla res minus culpanda est, quam amentia, quae voluntatis crimen non habet, ubi furore peccatur. Alii non sunt perpetui furiosi, sed habent dilucida intervalla, & quosdam veluti furoris inducias: isti possunt testari, Paulus lib. 3. sent. tit. 4. judicare, L. cum furiosus

fusi. D. de judic. contrahere, L. 2. C. de contrab. empt. (1) Inde tractabant Juris auctores, an curator furiosus datus mediis furoris intervallis permaneret; vel redeunte furioso ad sanitatem, curator esse desineret, rursusque illud in furorem recidente, curator esse inciperet. (2) Sabinus in eâ videtur fuisse sententiâ, ut si furiosus sanitatem recepisset, ipso jure desineret esse in potestate; idque Ulpianus ex Sabino, L. 1. D. de curator. furios. ipso jure, id est, sine facto magistratus. Putabat igitur, ille curationem finiri receptâ sanitate, eam tamen reintegrari, cum furiosus in furorem recidisset. Sabinus, & Cassius tempora tutelae dividebant, cum putarent, tutorem in singulas res per tempora, velut ex pluribus causis obligari, L. tutorem. 37. D. de administr. & peric. tut. Ita & curationis tempora dividebant. (3) Contra alii dicebant, curationem non finiri, si furiosus relapsus esset; aut reintegrari, si in furorem recideret: sed unam esse curationem, quae haberet intervalla. Ita Ulpianus unam esse tutelam, quae haberet intervalla, L. 3. §. quod si. D. de suspens. tutor. L. Titius. 45. D. de excusat. tutor. cujus inscriptio ex lib. 13. disputationum Tryphnini arguit, id tractatum fuisse. (4) Media etiam sententia fuisse videtur eorum, qui distinguebant, utrum breve, vel longum esset furoris laxamentum: si breve, ut maneret curator; si longum, ut esse desineret. Justinianus eam probat sententiam, ut curator datus in mediis furoris intervallis perseveret, nec adveniente sanitate ipsius curatio desinat. (5) Atque ita suae Decisionis rationem (satis tamen obscure) colligit, adversus eos, qui distinguebant, utrum furiosus breves, vel longas haberet furoris inducias: nam si breves habeat, non debet constitui, mox finiri curatio, crebra & quasi indubiosa; quae frequenter nascatur, & desinat, ut hic loquitur Justinianus. Si vero longas habeat, non debet curator sub eâ varietate constitui; quia non est penè tempus, in quo hujusmodi morbus desperatur. Vult igitur Justinianus, curatorem mediis furoris intervallis manere, nihil tamen administrare: superveniente iterum furore, in contraria sibi conjungi, hoc est, administratione (ita glossa optimi codicis Ms.) ut scilicet una intelligatur curatio, seu curationis administratio: quam alii per furoris intervalla dividebant, dum eam finiri, ac reintegrari putarent. Lex autem 9. C. qui testam. fac. poss. hujusce portio videtur, quae eandem habet inscriptionem, & subscriptionem; duasque illas Decisiones pro una computamus.

XII.

Lex 9. C. qui testam. fac. poss.

Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

FURIOSUM in suis induciis ultimum condere elogium posse, licet ab antiquis dubitabatur, tamen & retrò principibus, & nobis placuit. Nunc autem hoc decidendum est, quod simili modò antiquos animos movit, si corpus testamenti furor eum invasis. Sancimus itaque, tale testamentum boni-

minis, qui in ipso actu testamenti adversa valetudine tentus est, pro nihilo esse: si vero voluerit in dilucidis intervallis aliquod condere testamentum, vel ultimam voluntatem; & hoc sanè mente inaeperit facere, & consummaverit nullo tali morbo interveniente, stare testamentum, pro quantumque ultimam voluntatem, censemus; si & alia cuncta acceperint, quae in huiusmodi actibus legitima observatio requirit. Datum Kalend. Septemb. Constant. Lampadiò, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. 9. C. qui testam. fac. poss.

1 Controversia ab aliis posita rejicitur.	3 Quorundam sententia, & ratio.
2 Aliter restituitur.	4 Aliorum sententia, & ratio.

QUIDAM testamenti factionem furioso mediis furoris intervallis denegabant; illi scilicet, qui putabant, tunc etiam furioso datum curatorum rem permanere, *L. penult. sup. de curat. furios.* Nam cum testamentum sit hominis sani voluntas, *L. Lucius. 88. §. Lucius. 17. D. de legat. 2.* & qui testatur sanae mentis esse debeat, *L. penult. D. de condit. instit. L. 2. C. hoc sit.* non sunt sani omnino, qui furore licet intermissò laborant. At qui putabant, furore finito, finiri quodque curationem, & curatorem furiosi desinere, d. *L. penult.* furiosum in furoris induciis ultimum posse condere elogium, facile admittebant; quod sibi, & retrò principibus placuisse, ait hîc Justinianus. *Paulus lib. 3. sent. tit. 4. Furiosus tempore intermissi furoris testamentum facere potest.* Et quidem si de alienis negotiis furioso per inducias furoris judicare permittitur, *L. cum furiosus. D. de judic.* multò magis de suis rebus supremum ferre judicium; quod est testamentum facere. Sed quaerebatur, an si furiosus sanae mentis effectus, testamentum facere coepisset, & in ipso actu testamenti faciendi furore caperetur, an testamentum illius valeret. Quam quaestionem praecisè nimis hîc retulit Justinianus, nec restituere promptum est: (1) Etenim parum aptè repetitur (ut nonnulli volunt, controversia ex *L. si is, qui. D. qui testam. fac. poss.* Finge furiosum, cum testamentum facere vellet, primos heredes nuncupasse, deinde furore correptum esse, antequam secundos exprimeret, id est, substitutos: magis furiosus coepit facere testamentum, quàm fecit: nec potest valere testamentum imperfectum, non modò si furiosus facere coepit, sed nec si quilibet alius, d. *L. si is, qui, & L. ex ea scriptura. D. qui testam. fac. poss.* (2) An fingendum est, potiùs ad constituendam hujus Decisionis quaestionem, furiosum in sanitate constitutum coepisse facere testamentum; deinde in ipso actu testamenti furore correptum esse; ac mox ad sanitatem reverterum, testamentum, quod cooperat, perfecisse? Hoc quidem merito Justinianus decidere debuit, cum jam antea constituisset, intermedios actus ex brevi temporis intervallò non vitare testamentum, *L. cum antiquitas, inst. de testam.* (3) Quidam igitur existimaverant,

te-

testamentum hoc modò à furioso factum nullum esse; quòd testamentum non contextu fieri, nec ullus alienus actus intermisceri debeat: idque ex Sabino refert Ulpianus, *L. heredes. 21. §. ult. D. qui testam. fac. poss.* (ubi verba Ulpiani à verbis Sabini facile est distinguere.) Pariter actus stipulantis, & promittentis debet esse continuus, *L. continuus. 137. D. de verb. oblig.* At furore mediò inter coeptum, & perfectum testamentum, non putabant, actum testamenti esse continuum, maximè cum furor superveniens in dubiò sanitatis, & furoris confiniò testatorem constitueret. (4) Alii verò putabant, testamentum ita à furioso factum valere, neque furorem intermedium viciare actum testamenti; quasi nihil eò tempore furiosus facere videretur, *L. ult. D. de administr. & pec. tut.* qui absentis, & quiescentis locò habetur, *L. 2. §. 3. D. de jur. codicil. L. coram. 209. D. de verb. signif.* Justinianus priorem sententiam hìc probavit, neque aliter testamentum à furioso coeptum valere voluit, quàm si in sanitate coeptum, & perfectum sit: quòd si in sanitate coeptum sit, & furor accesserit, vult Justinianus, *pro nihilo esse*: quod est observandum; non enim ait, imperfectum esse, ut eam rationem dubitandi fuisse appareat, non valere hujusmodi testamentum, non quali imperfectum; sed quali nullum, utpotè non continuo actu factum. Haec autem Decisio maximè convenit cum d. *L. penult. sup. de curat. furios.* & fortasse portio quaedam est ipsius, quia eandem inscriptionem, & subscriptionem habet: unàque constitutione plures Decisiones comprehendi potuerunt, ut in *L. ult. §. ult. sup. de furt. & serv. corrupt.*

XIII.

Lex ult. C. de furt. & serv. corrupt.

Idem A. Joanni P. P.

MANIFESTISSIMI quidem juris est, perpetrato furtò, ei competere furti actionem, cujus interest, ne furtum committatur. Sed quaerebatur apud antiquos legum interpretes, si quis commodavit alii rem ad se pertinentem, & ipsa subrepta est, an furti actio adversus furem institui possit ab eo, qui rem utendam suscepit, idemque scilicet constituit: quia & ipse commodati actione à domino pro ea re conveniri possit. Et hoc quidem penè jam fuerat concessum, ut habeas ipse actionem, nisi inopia dignoscatur laborare; tunc enim furti actionem domino competere dicebant. Sed ea satis increbuit dubitatio, si tempore quò furtum committebatur, idemque erat is, qui rem commodatam acceperat; postea autem ad inopiam pervenit, antequam moveretur actio, quae ei competebat: an debeat actio, quae antea ei sennel acquisita est, firmiter apud eum manere, vel ad dominum reverti. Tum & hoc quaerebatur, an in casu furti actio ambulatoria sit, necne. Sed omnem talem tractatum alia sequitur subdivisio, si ex parte solvendo sit is, qui rem utendam accepit, ut possit non in totum, sed particularem ei solutionem facere; an habeat furti actionem, vel non

1. §. Tales itaque ambiguitates veterum, imò magis (quod melius dictum est) ambages nobis decidentibus, in tanta rerum difficultate simplicior sententia placuit, ut in domini sit voluntate, siue commodati actionem adversus res accipientem movere desiderat, siue furti adversus eum, qui rem subripuit: & alterutra earum electa, dominum non posse ex poenitentia ad alteram venire actionem: sed si quidem furem elegerit, illum, qui rem utendam accepit, penitus liberari. Sin autem quasi commodator veniat adversus eum, qui rem commodatam accepit, ipsi quidem nullo modo competere posse adversus furem furti actionem; eum autem, qui pro re commodata convenitur, posse adversus furem quidem furti actionem habere; ita tamen, si dominus sciens rem esse subreptam, adversus eum, cui res commodata fuit, perveniat. 2. §. Sin autem nescius, & dubitans reos non esse apud eum, commodati actionem instituit, postea autem re comperit voluit remittere quidem commodati actionem, ad furti autem pervenire; tunc licentia ei concedatur, & adversus furem venire, nulli obstando ei opponend, quoniam jam incertus constitutus movit adversus eum, qui rem utendam accepit, commodati actionem, (nisi domino ab eo satisfactus est, tunc eum omnimodo furem à domino commodatam susceperit, suppositum autem esse ei, qui pro re sibi commodatà domino satisfacit) cum manifestum sit, etiam si ab initio dominus actionem instituit commodati, ignorans rem esse subreptam; postea autem hoc ei cognit, adversus furem transiit, omnimodo liberari eum, qui rem commodatam suscepit, quemcumque causae exitum adversus furem dominus habuerit: eadem definitione obtinente, siue in partem, siue in solidum solvendo sit is, qui rem commodatam accepit. 3. §. Sed cum in secundam dubitationem incidebant, quid statuendum sit, si quis rem commodatam habuerit, quam aliquis furto subtraxerit, & lite pulsatus condemnationem passus fuerit; non tantum in rem furtivam, sed etiam in poenam furti: & postea dominus rei venerit omnium condemnationem accipere desiderans, utpote ex suae rei occasione ortam: alia dubitatio incidit veteribus, utrumque rem tantum suam, vel ejus aestimationem consequatur, an etiam summam poenalem. Et licet ab antiquis variatum est, & ab ipso Papiniano in contrarias declinante sententias; tamen nobis hoc decidentibus, Papinianus licet variaverit, sequendus est non in prima, sed in secunda ejus definitione, in qua lucrum statuit minime ad dominum rei pervenire: ubi enim periculum, ibi & lucrum collocetur; ne sit damno tantum delictus, qui rem commodatam accepit, sed liceat ei etiam lucrum sperare. 4. §. Cum autem in consilio earum dubitationum tertia exorta est quaestio, quare non & eam decidimus? Cum enim apertissimi juris sit, non posse maritum constanter matrimonio furti actionem contra suam uxorem habere, quia lex ita atrocem actionem dare in personam ita sibi conjunctam tribuit: ejusmodi incidit veterum sensibus quaestio. Quidam etenim, re sibi commodatà, hujusmodi rei furtum à sua muliere passus est, & dubitabatur, utrumne domino rei furti actio contra mulierem praestaretur, an propter necessitatem causae, & maritus ejus utpote actioni commodati suppositus possit habere furti actionem. Et auctiores quidem juris satis, & in hac specie contra se

jur.

iurgium exercerent, ex praesenti autem lego, & anterioribus nostris Decisionibus, quae in ista positae sunt constitutione, potest & haec species aperte dirimi. Si enim domino dedimus electionem ad quem voluerit pervenire, sive ad eum, qui rem commodatam accepit, sive contra eum, qui furtum commisit; & in hac specie maritus quidem propter matrimonii pudorem non furti, sed rerum amotarum actionem habeat, si ipsam dominus elegerit; dominus autem omnem licentiam possideat sive adversus maritum commodati, sive adversus mulierem furti actionem extendere: ita tamen, ut si ipse, qui rem commodatam accepit solvendo sit, nulli modo adversus mulierem furti actio extendatur, ne ex huiusmodi occasione inter maritum, & uxorem, qui non bene secum vivunt, aliqua inachivatio oriatur; & forsitan maritus volente uxor ejus extrahatur, & furti patiatur poenalem condemnationem. Datum 15. Kalend. Sept. Lampadii, & Orestis VV. CC. Coss.

Ad L. ultim. C. de furt. & serv. corrupt.

1 Controversia prima ex aliis inter utriusque scholae auctores indicatur. 2 Secunda restituitur, & rationes colliguntur. 3 Tertia quoque restituitur. 4 Media sententia deprehenditur. 5 Justiniani Decisio exponitur. 6 Sabiniani inter se dissidentes. 7 Sabinus sententia, & ratio. 8 Contraria aliorum sententia, & ratio. 9 Papinianus variavit in eadem quaestione.	10 Deprehenditur quibus in locis variaverit. 11 Quorundam distinctio rejicitur. 12 Mira sententiarum diversitas. 13 Unde Jurisconsulti facile variaverint. 14 Controversia §. ultimi exponitur, & rationes colliguntur. 15 Interpretatio L. 2. C. rer. amotar. 16 Lectio defenditur. 17 Ordo leg. penult. & ult. hujus titi. inversus.

NON semper is, cujus interest ne furtum committatur, furti agere potest, L. eum qui. 14. §. 10. L. 49. §. 3. D. de furt. sed ita si rem domini voluntate teneat, eamque suo periculo habeat: puta, si res deposita, locata, pignori data, aut commodata fuerit, d. L. 14. §. quales. L. 85. D. eod. L. 1. §. & generaliter. D. de vi bon. raptor. ita creditor si datur actio, si res pignori data illi subripiatur, L. si pignore. D. de pign. act. L. creditoris. 15. & L. creditori. 87. D. de furt. Verum non convenit Paulo Ulpianus, L. inter. 46. §. 4. D. eod. qui debitori dat furti actionem, si modo plus valeat, quam pro pignore debetur; non ergo in summam pignoris, sed tantum crediti tenus. Atque in his omnibus dissentiebant utriusque scholae auctores. Sabinus dabat furti actionem colono: quod Ulpianus, & Paulus in libris ad Sabinum referunt, d. L. 14.

Par. II.

P

§. 2.

§. 2. & L. 26. §. 1. *D. de furt.* Gajus ex Sabinianis, L. 6. *D. locat.* Labeo contrā dabat domino furti actionem, non colono, *L. cum in plures. §. messen. D. locat.* Ulpianus igitur sententiam Labeonis refert in d. L. 52. §. 8. *D. de furt.* si conferatur L. 50. & d. L. 52. §. 11. *D. eod.* Paulus utrique dat actionem, domino, & colono, L. 82. §. 1. *eod.* Sabinus dat furti actionem fulloni, si vestimentum, quod poliendum fullo acceperit, ei subreptum sit. Ulpianus lib. 28. *ad Sabinum*, L. 12. in princip. & lib. 42. *ad Sabinum*, L. qui var. 48. §. si ego. *D. de furt.* Labeo contrā dat actionem furti domino, non fulloni, *L. cum in plures. §. vestimenta. D. locat.* (1) Ita cū in quaestione hujusce Decisionis Sabinus daret furti actionem commodatario, d. L. 14. §. non solum, & L. 53. §. 1. *D. de furt.* probabile est, Labeonem non commodatario, sed ipsi domino rei commodatae concessisse. Verū id jam *prout* (sic legendum est) *concessum fuisse* hūc ait Justinianus, ut commodatarius haberet furti actionem, si solvendo esset; nec denegaretur actio furti, nisi inopiā laboraret: hoc est, sequaces Labeonis, & ex eā scholā auctores furti actionem concessisse: ut Celsus apud Ulpianum L. 7. in princip. *D. commodat.* & d. L. 14. §. 10. *D. de furt.* id quasi jam concessum, receptumque scribit Modestinus lib. 2. *D. differentiarum in collat. leg. Mosiac. tit. 10. si verō, cui commodata res sit, furti experiri debebit, si modo solvendo fuerit.* Non aliter etiam dabant actionem furti fulloni, quā si solvendo esset, d. L. 12. in princip. & L. 52. §. 9. *D. de furt.*

Ad vers. Sed ea furtis, & vers. Sed omnem.

Si commodatarius tunc, cū res furtō subtraheretur, solvendo erat, & postea inops fieret, antequam movisset actionem furti: quaerebatur, an actio furti, quae prius commodatario competierat, cū solvendo esset, propter inopiam illius rediret ad dominum rei commodatae. (2) Ex his, qui dabant actionem furti commodatario, si solvendo esset, quidam existimabant, propter inopiam commodatario supervenientem, non minus ei competere furti actionem: quia quod alicubi deberi coepit, certis modis desinit deberi, addē ut obligatio ad tempus constituta tempore non finitur, *L. obligationum. 44. §. 1. D. de obligat. & act.* Alii putabant, actionem furti esse ambulatoriam, & hoc casu ad dominum redire, si commodatarius solvendo esse desineret: quia ut ab initio actionem furti commodatario vel fulloni non aliter concedebant, quā si solvendo esset, *L. si quis. 52. §. 9. & L. qui injuria. 53. §. 1. D. de furt.* ita etiam denegabant si solvendo esse desineret, quia nihil interesse potest, nihilque periculo illius esse, qui nihil habet. Vestigium illius sententiae in *L. itaque. 12. in princip. D. eod.* (3) Praeterea quaerebatur, an si commodatarius pro parte solvendo esset, non in solidum, illi actio competeret. Quidam hoc casu actionem furti commodatario denegabant: in qua sententia Javolenum fuisse deprehenditur ex *L. solvendo. 114. D. de verb. significat.* quae pertinet ad tractatum de furtis, & jungenda est cum *L. 71. & 73. D. de furt.* ex eodem lib. 15. Javoleni ex Cassio. (4) Quidam forte actionem furti

furti inter dominum rei commodatae, & commodatarium dividebant, quatenus cujusque intererat; ut ex sententia Ulpiani, dividitur inter dominum rei pigneratae, & creditorem, d. L. 12. §. 2. L. 45. §. 4. D. eod. inter dominum proprietatis, & fructuarium, d. L. 46. §. 1. ex sententia Pauli inter dominum fundi, & colonum, quatenus utriusque interest, L. 82. §. 1. D. eod. tit. de furti.

Ad §. Tales, & §. Sin autem.

Justinianus probat eorum sententiam, qui putabant domino rei commodatae furti actionem competere; eique dare electionem, sive actione commodati agere velit adversus commodatarium, seu actione furti adversus furem: ita tamen, ut si dominus sciens actionem furti moverit, non possit deinde commodati agere: quamquam aliàs poena furti cum actione commodati non confunditur, L. qui servum. 24. D. de obligat. & actionib. Sed si insciens dominus, vel dubitans commodati egerit; hoc est, cum nesciret, vel dubitaret, rem commodatam furtò esse subreptam: permittit Justinianus domino ad furem transire, relicto commodatario; siquidem melius est domino agere adversus furem poenali actione furti, si solvendo est, quam adversus commodatarium. In actione commodati venit simplum, in actione furti duplatur, vel quadruplatur quanti res est, L. in furti. 59. D. de furti. Sed finge, cum dominus nesciret, furtum factum esse rei commodatae, egisse commodati, & commodatarium domino satisfacisse: eò casu vult Justinianus, soli commodatario, qui domino satisfacere, actionem furti competere: idque ita vult obtinere, sive commodatarius in solidum, sive pro parte solvendo sit. Eamque sententiam, ut simpliciore probare se testatur, atque alibi sibi magis simplicitatem, quam difficultatem placere in legibus, §. sed quia. Instit. de fideicommissi. heredit. (5) Cetera verba illa in §. sin autem, & §. quae de fultone, Instit. de obligat. quae ex delicti. nascunt. Nisi domino ab eo satisfactum est: tunc enim omnimodò furem à domino quidem furti actione liberari, suppositum autem esse ei, qui pro re sibi commodatà domino satisfacit: inclusa parenthesi legenda sunt: & quod sequitur, cum manifestissimum sit, etiam si ab initio dominus actionem instituit commodati, ignorans rem esse subreptam; postea autem hoc ei cognitò, adversus furem transiit, omnimodò liberari eum, qui rem commodatam susceperit: referendum est ad id, quod suprà dixerat, si dominus incipienter commodatarium eligisset, & postea vellet adversus furem agere, nullum ei obstaculum debere commodatarium opponere: quia si temere dominus à commodatario ad furem transeat, commodatarius commodati actione liberetur; licet rem suam à fure servare non possit.

Ad §. Sed cum in secundam.

Finge, commodatarium adversus furem egisse furti, & poenam dupli, vel quadrupli, remque ipsam à fure recepisse; quærebatur, an commodatarius

tarius omnem condemnationem domino restituere deberet: idque inter eos, qui dabant actionem furti commodatario, hoc est, inter (7) Sabinianos, qui dabant conditionem incerti commodatario ad revocandam possessionem, non minus quam creditori datur, *L. si pignore. D. de pign. act. L. & ideo. §. ultim. de condi. furtiv.* quia utrumque putabant possidere, ut ostendimus *lib. 2. Observationum. cap. 31.* Sabinus putabat; si commodatarius adversus furem egisset, lucrum penes eum manere debere, non restitui domino rei commodatae: (7) quae Sabini sententia deprehendi potest apud Pompon. *lib. 11. ad Sabinum, L. 15. D. commodat. & Gajum ex eadem scholâ, L. 6. D. locat.* Ratio illorum fuit, quam hic Justinianus attigit, quod res commodata sit periculo commodatarii, qui eam domino restituere tenetur actione commodati, licet à fure servare non possit: at lucrum illius esse debeat, cuius est periculum, *L. 10. D. de reg. iur. ex lib. 3. Pauli ad Sabinum*, ut ita liquidò probetur Sabinum in eâ fuisse sententiâ, eâque ratione suam probasse sententiam. (8) Contrâ ex his alii sentiebant, commodatarium, qui furti egerat adversus furem, lucrum domino restituere debere, Ratio istorum fuit, quam hic quoque Justinianus obiter retulit, ut lucrum tederet ad dominum, quod occasione rei suae ortum esset. Satis esse dicebant, commodatarium habere usum rei commodatae gratuitum; non etiam lucrum capere debere, quod occasione rei commodatae obtingeret. (9) In eâ quaestione Papinianum variasse, hic Justinianus refert. Primum Papinianus senserat, lucrum domino restitui debere à commodatario, quod occasione rei commodatae habuisset; deinde in contrariam (quae Sabini fuit) sententiam ierat, lucrum id minime debere ad dominum rei pervenire. Haud facile est deprehendere quibus in locis ita Papinianus variaverit, (10) sed fortasse prima illius sententia fuit *lib. 9. quaestionum*, ubi de furto egerat: & argumento est *L. 79. D. de furt.* quae iungenda est cum eo, quod refert Ulpianus ex eodem *lib. 9. quaestionum*, d. *L. si pignore, D. de pign. act.* Ut enim volebat Papinianus totum id, quod creditor ex re tibi pignoratâ perceperit, debito imputare; & ita lucrum esse domini rei pignoratâe, non creditoris, qui furti egerat: eundem Papinianum eodem *lib. 9. quaestionum* scripsisse probabile est, ut si quid lucri commodatarius ex re commodatâ percepisset, totum id domino restituere deberet. (11) Neque enim diversa est ratio creditoris, & commodatarii: neque aliter interest creditoris, ratione scilicet debiti, aliter commodatarii, ratione usus, qui furto interceptur: imò utriusque pariter interest ratione culpa, quam creditor in re pignoratâ, ut commodatarius in re commodatâ praestare debeat. Idem creditoris interest in solidum, non ratione debiti, *L. creditoris. 15. & L. creditori. 87. D. de furt.* quia rem pignoratâam restituere debeat: in actione furti id, quod interest aestimatur ratione rei furtò subreptae, *L. 14. §. 10. & L. in furti. 50. D. eod.* non ratione usus, qui interceptur, vel creditori, vel commodatario. Alia fortè esset ratio coloni, *L. is qui. D. locat.* quia colonus mercedem, seu pretium conductionis solvit, non commodatarius. Ideo quamvis Labeo non daret furti actionem colo, sed domino, tamen putabat, dominum ex conduco

tenceri

teneri restituere, quod à fure exegisset, *L. cum in plures, §. messim. D. eod.* Secunda Papiniani sententia fortasse fuit *lib. 12. quaestionum*, in quo etiam de furtis egerat. Argumento est *L. 80. D. de furt.* & quod ex eodem *lib. 12. quaestionum* retulit Ulpianus in *L. 12. §. ult. D. eod. Semper creditoris interesse, etiam si debitor solvendo sit.* In hac secundâ opinione Papinianus probaverat sententiam Sabini, ut & cùm sententiam mutavit, *L. 6. in fin. D. de serv. exportand.* & secundam hanc Papiniani sententiam Justinianus probare maluit, ut illius sit lucrum, cujus est periculum. Auctores tamen Basilicon primam Papiniani sententiam probare maluerunt, *lib. 60. tit. 6.* ut commodatarius domino non tantum rem, sed & poenam reddere debeat; malique hac ratione utuntur: *ut enim ad dominum rei periculum spectat, sic & lucrum ad eum pertinere debet*; nec Thalelaeus se expedit. Ita Tribonianus primam, non secundam Papiniani sententiam probare voluit, *L. 7. D. de serv. exportand.* (12) tanta est in sententiis hominum diversitas, ut quod Papinianus ipse reprobaverit, alii magis probaverint. (13) Porro mirum nulli esse debeat, Papinianum illum subtilissimi, & excellentissimi ingenii variasse, quod aliis quoque juris auctoribus contingit; Nam quemadmodum Stoici non adeo pertinaciter placitis decretisque suis inhaerebant, ita Iuriconsulti eorum doctrinâ imbuti faciliè mutabant sententiam, si quando alia potius videretur, ut ostendimus *lib. 1. Observat. cap. 9.*

Ad §. ultimum.

Si rem mariti propriam uxor subriperet, quidam negabant furtum facere, ut Nerva, & Cassius; quodd vitae societas eam quodammodo dominam faceret: alii putabant, furtum facere, sed furti actionem non dari, ut Sabinus, & Proculus, *L. 1. D. de act. rer. amot.* (ubi forte nomina Jurisconsultorum diversae scholae inturbata sunt) quia uxor erat marito filiae loco, ea scilicet, quae per coemptionem in manum potestatemque viri venisset: Gajus *lib. 3. Instit. in collat. leg. Mos. cum leg. Rom. tit. 16.* Servius ad 1. *Georg. Illa in filiae locum, maritus in patris veniebat.* At sihusfam has licet furtum faciat patri, non tamen furti adversus eum agi potest, *L. ne cum. 16. D. de furt.* Aliam rationem affert hic Justinianus, non dari actionem furti marito adversus uxorem, quia *lex tam atrocem actionem in personam adeo conjunctam dare tribuit*, utpotè poenalem, & famosam. Sed finge, uxorem, rem quam Titius marito commodaverat, subtraxisse; quaerebatur, an eò casu maritus adversus uxorem furti agere posset: quia Titius commodati egerat adversus maritum. (14) Quidam dabant furti actionem marito, quia uxor non rem mariti, sed Titii contrectasset. Alii dabant non furti actionem, sed actionem in factum, *L. 2. C. rer. amotar.* quibus verbis temperabant furti actionem, eamque in simplum dabant favore nuptiarum, ut servi corrupti, *L. ultim. D. de serv. corrupti.* Vestigium hujus controversiae certum non apparet, sed tamen eam Ulpianus *lib. 30. ad edict.* & Paulus *lib. 6. quaestim.* videntur attigisse, *L. 17. §. ult.*

L. 18.

L. 18. & L. 28. *D. de act. rer. amotar.* Justinianus hic dat electionem Titio domino rei commodatae; ut vel adversus maritum agat actione commodati, vel adversus uxorem actione furti: vult autem ipsum maritum, si conventus fuerit à Titio actione commodati, non propterea agere furti adversus uxorem, sed rerum amotarum: quod noviter Justinianus constituit, marito dari rerum amotarum actionem constante matrimonio, quae non nisi post divortium datur, L. 17. in princ. *D. eod. L. ult. §. 2. D. de divort. d. l. 2. C. rer. amotar.* Actio rerum amotarum non est poenalis, sed in simplicium, L. 16. *D. de act. rer. amotar.* nec famosa: quod tamen nonnulli inane tentant ex d. L. 2. *C. eod.* (15) Intelligenda est de actione furti, quae poenalis est, & famosa, non de conditione rerum amotarum. Verum quamvis Justinianus dederit electionem domino, vel agere commodati adversus maritum, vel furti adversus uxorem; non tamen, aliter vult Titium adversus uxorem furti agere, quam si maritus solvendo non sit, ne huiusmodi occasione talem machinationem maritus inveniat, ut *volente eo* uxor furti condemnata extrahatur. (16) (Sic omnino legendum est, non, ut quidam legunt, *volente eo*: cur enim nollet maritus uxorem extrahi, quae rem sibi commodatam furtim subtraheret?) (17) Inversus fuit ordo huius Decisionis, quae praeponi debuit ante *L. penult. sup. hoc tit.* ut ex subscriptione utriusque collata deprehenditur.

XIV.

Lex penult. C. de adoptionib.

Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

CUM in adoptivis filiis, qui filii familias constituti, à patribus naturalibus aliis in adoptionem dantur, antiquae sapientiae incidit quaedam dubitatio: si oporteret talem filium, qui praeeritum à naturali patre fereat, habere contra ejus testamentum de inefficaci actionem: (Quam Iulianus quidem negat, Paulus autem sine effectu derelinquit, Martianus vero distinguit, ne ex hac causa utriusque patris perderet successionem: naturalis quidem, voluntate ejus circumscriptus; adoptivi, propter epheatem, quam forte habebat) & iterum aliud vitium erat exortum: si enim post patris naturalis obitum pater adoptivus per emancipationis modum juri adoptionis dissolveret, nulla spes ei remanebat: neque enim contra patris naturalis voluntatem, (quia mortis ejus tempore in aliena fuerat familia constitutus) neque contra adoptivum patrem, (quia per emancipationem ejus familia exemptus est.) Ideo talem dubitationem relocantes, & tale vitium corrigentes sancimus, per adoptionem quidem ad extraneam personam fidam iura naturalis patris minimè dissolvitur, sed ita eum permanere, quasi non fuisset in alienam familiam translatus. Cum enim tanta fragilitas est adoptionis, ut possit in ipso die & filius fieri, & extraneus per emancipationem

inveniri: quis patiatur, jura patris naturalis nexu divinis copulata, ludibrio defraudari? cum in hoc casu & contradicendi filio ex jure veteri detur licentia, & invitus transire ad aliam non cogitur familiaris. Omnia igitur, secundum quod jam disposuimus, cum ad extraneum patrem filius per adoptionem transfertur, maneat integra jura, siue ad inofficiosi querelam, siue ad alias omnes successiones, siue ab intestato, siue ex testamento, quae liberis deferuntur; ut ipse possit & prodesse patri naturali, & ab eo naturalia debita percipere. Si verd pater naturalis avo materno filii sui, vel si ipse fuerit emancipatus etiam avo paterno, vel proavo simili modo paterno, vel materno filium suum dederit in adoptionem; in hoc casu, quia in unam personam concurrunt & naturalia, & adoptionis jura, maneat stabile jus patris adoptivi, & naturali vinculo copulatum, & legitimis adoptionis modis constitutum: & ad eum solum respiciat filius, cui enim & natura aggregavit, & lex per adoptionem assignavit. & Papiniani sententia in hac specie procedat, & ad eum tantummodo filius adoptivus spem totam extendat, & non patris naturalis successionem molestare concedatur: sed avita, & proavita tantummodo reverentia protegatur, eique acquirat quae possunt acquiri, & prodesse; & is ei solus pater intelligatur, quem lex fecit, & natura non dereliquit. Neque enim Martiani distinctioni locum esse in hoc casu invenimus, ubi nullius circumventionis suspicio potest aliquam sibi vindicare licentiam, avita, & proavita affectione haec omnia rescante: sed haec omnia manere integra, nisi avus, & proavus emancipatum fecerint filium adoptivum: tunc etenim necesse est iterum ad patrem naturalem eum reverti, cum emancipationis interventu adoptio in quacunque persona facta solvitur. i. §. Sed ne articulum adoptionis in extraneam personam factum sine lege relinquamus, licentiam damus tali adoptivo patri, id est, extraneo, si voluerit, nihil ei testamenti sui relinquere: sed quidquid ei reliquerit, hoc libertatis sit, & non legitimis vinculo astringi. Cum enim per omnia naturae suae filium aggregaverimus, manifestissimum est, quod & acquisitiones omnium rerum, quae ad filium familias pervenerint, secundum leges nostras non adoptivo extraneo patri, sed naturali usque admodum usufructus perveniant; & permaneant in sacris patris naturalis, quasi imaginaria quadam, & nova affectione ei acquisita, non pristinae cognationis diminutione introducta. Sed si quidem remaneant in tali adoptione, nulla interveniente emancipatione, in hoc tantummodo prodesse ei volumus adoptionem, ut non successione ab intestato patris extranei adoptivi derendantur; sed habeat accessionem fortunae ex patris naturalis sibi voluntate acquisitam. Neque enim ex veteri jure cognationis nexus naturalis patris per adoptionem filio dissolvebatur, sed accedebant jura adoptiva, certis reliquiis ex jure naturali remanentibus: & qui legitimus erat familiaris adoptivus, his naturali fuerat cognatus. Quis enim materna jura posse abolere, cum videbatur & ex antiquo jure patrem quidem habere adoptivum, matrem autem eam, quam natura cognoscit? Et ideo sancimus, etsi habeat huiusmodi filius jura integritae naturae, attamen si intestatus pater extraneus adoptivus decesserit, habere eum etiam sui heredis jus ad ejus tantummodo successionem: ut non etiam legitima jura ad familiam extranei patris adoptivi habeat.

beat, nec ipsa ad eum communionem aliquam habeat; sed quasi extraneus ita ad illam familiam invenitur. 2. §. Si autem per emancipationem iura adoptiva fuerint dissoluta, tunc nullus ei penitus regressus ad adoptionem extraneum patrem, etsi moriatur intestatus, relinquatur: sed maneat tantummodo patrem naturalem cognoscens, tanquam non fuisset ab initio in adoptionem translatus. 3. §. Quae autem de aliis adoptivis diximus, haec sancimus etiam de his, qui ex Sabiniano Senatufc. ex tribus maribus fuerant ab extraneo adoptati; nulla penitus differentiâ inter alios adoptivos, & eos introducendâ. 4. §. Quae in filio diximus in adoptionem à patre datâ, haec & in filia, & in nepote, & nepte, & deinceps personis utriusque sexus in sacris patris constitutis extendimus: si tamen tempore mortis avi sui parentes eos, vel eas non antecedant. Si enim patres eos antecedant, (ubi nec imponitur necessitas avo aliquid nepoti, vel nepti relinquere) maneant omnia iura adoptiva ei intacta: haec enim omnis sanctio de filio, & filia, de nepote, & nepte, & deinceps personis in sacris constitutis introducta est, ubi dubitabatur, quid statnendum esset, quasi duobus patribus, uno ex natura, & altero ex lege impositis. 5. §. Ubi autem homo sui iuris constitutus per arrogationem ex Augusta liberalitate sese dederit in adoptionem; tunc omnia iura patris adoptivi habeat intacta. Cum enim nullum inter patres inducitur discrimen, sit suus heres adoptivus patri arrogatori, & familia eius aggregetur: & omnia, quae ad filium arrogatum veteres legum latores introduxerunt, intacta, illibataque in eorum personis referuntur. Datum Kalend. Septemb. Constantinop. Lampadiò, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. penult. C. de adoptionib.

- 1 *Vetus controversia huius Decisionis, quamvis à Papiniano tantum repetatur.*
- 2 *Papiniani sententia, & ratio.*
- 3 *Pauli sententia deprehenditur, & mens Justiniani.*
- 4 *Contraria aliorum sententia, & vestigium; ratio.*
- 5 *Martiani distinctio rejecta.*
- 6 *Alia Justiniani distinctio.*

- 7 *Iuxta Plinio.*
- 8 *Mens Justiniani deprehensa.*
- 9 *Differentiae inter adoptionem antiquam, & Justinianicam colliguntur.*
- 10 *Ratio Senatusconsulti Sabiniani.*
- 11 *Leçio defenditur.*
- 12 *Quare ius adoptionis, non arrogationis fuerit immutatum.*

TITULUS pater naturalis filium suum in adoptionem dederat Maevio, & dum postea testamentum faceret Titulus, filium suum testamentò praeterierat: quaerebatur, an filius testamentò patris naturalis praeteritus, movere posset querelam inofficiosi, cum in adoptivâ esset familiâ eò tempore, quò pater naturalis moreretur. Nam si quidem emancipatus fuisset à patre adoptivo, ut emancipatus admittebatur non ad querelam inofficiosi testamenti, sed ad bonorum possessionem contra tabulas, & q̃ hi, qui. *Instit. de hered. quae ab intest.* (1) Et haec quidem vetus fuit quae-

quaestio, atque inter veteres Jurisconsultos tractata, quamvis eam solum à Papiniano Justinianus hîc referat. (2) Papinianus negabat filio in adoptionem dato querelam inofficiosi adversùs testamentum patris naturalis: & haec ratio Papiniani fuit, quam Justinianus infra attingit: quòd filius *ad patrem adoptivum totam spem extendere debeat, non successionem patris naturalis molestare*. Siquidem adoptivus filius abdicabat se familiâ patris naturalis, cùm in adoptionem daretur. Servius in *sched. ad 2. Aeneid. Consuetudo apud antiquos fuit, ut qui in familiam, vel gentem transfret, se abdicaret ab ea, in qua fuerat, & sic ab alia reciperetur*. Fiebat adoptio per mancipationem, seu imaginariam venditionem: at hoc in mancipatione agebatur. D. Augustinus lib. 1. *contra secundam Juliani responsionem: Emancipatum hominem dicis adeo, nec attentis, hoc cum emancipato agi, ut in familia patris non sit*. Ita igitur in adoptionem dati liberi, quoad patrem naturalem, quamdiu erant in adoptiva familia, erant extraneorum locò, §. *adoptivi. Instit. de exhered. liberor.* Tribonianus aliam rationem affert in d. §. *at bi. Instit. de hered. quae ab intest.* Idèò sic placuit, quia iniquum erat esse in potestate patris adoptivi, ad quos bona naturalis patris pertineant, utrùm ad liberos ejus, an ad agnatos. Deprehendi potest, & alia ratio in L. *si pater. 17. D. de bonor. possesi. cont. tab.* non debere queri filium adoptivum de testamento patris naturalis, quòd ei alium patrem assignasset. Ulpianus Papiniani sententiam probaverat, L. 8. §. 10. D. *ead. tit. de bon. poss. cont. tab.* impune filium in adoptiva familia constitutum, à parte exheredari posse. Paulus quoque inofficiosi querelam *sine effectu* dereliquerat, ut hîc Justinianus: quod nonnulli malè accipiunt, quasi Paulus quaestionem indecisam reliquerit, ut quandoque Juris auctores se dicunt subsistere. (3) Verùm alia mens est Justiniani parùm hætenus deprehensa. Filius, qui agere volebat querelâ inofficiosi testamenti, petebat bonorum possessionem litis ordinandae gratiâ, L. 8. §. 1. D. *de inoffic. testam. L. jure. §. ult. D. de testam. tutel.* si filius obtinisset apud Centumviros bonorum possessio erat cum re, id est, *cum effectu*. Ulpianus lib. sing. *reg. tit. 28. L. quod vulgo. 19. D. de bonor. possesi. cont. tab.* si non obtinisset, bonorum possessio erat sine re, id est, *sine effectu*. Paulus igitur non negabat abscessu querelam inofficiosi testamenti filio adoptivo, ut Papinianus; sed *sine effectu* dereliquerat, hoc est, putabat, eam bonorum possessionem sine re, seu sine effectu fore: quod etiam attingimus lib. 3. *observat. cap. 35.* (4) Contrà alii sentiebant, filio in adoptionem dato competere querelam inofficiosi testamenti: atque ita filium M. Anci Carseolani equitis Rom. naturalis patris testamentum, quò praeteritus fuerat, apud Centumviros rescidisse refert Valerius lib. 7. *cap. 7.* quamvis à Suffenate avunculo suo adoptatus esset. Sext. Pompejus in *schedis lib. 11. de verb. signif. in verb. Mancipatus*. Mancipatus, ita adoptantis, ut patris sui heres erat: adoptivus enim ejus, qui adoptat, tam heres est, quàm si ex eo natus esset; sui patris, quasi in potestate alienâ non esset, ita est legitimus & suus heres, ut patet manifestè ex eo, quod ait Ser. Sulpitius in eâ oratione, quam scripsit & habuit pro Aufidia. Id duriusculum, suum heredem esse pa-

Par. II.

G

tris

trīs naturalis filium adoptivum, qui per adoptionem in alienam familiam transiit: sed querela inofficiosi testamenti non dabatur nisi suis heredibus, & qui in potestate morientis fuissent. Ratio istorum fuit, quod civilis ratio naturalia jura non possit tollere, *L. eas, D. de capis. minut.* (5) Martianus distinguebat inter utramque sententiam: quod saepe etiam Paulus, Ulpianus, atque alii praestiterunt, & à nobis fuit observatum *lib. 1. observat. cap. 6.* Ita ergo distinguebat, ut si quidem pater adoptivus inops esset, haberet filius querelam inofficiosi adversus testamentum patris naturalis; quasi pater filium circumvenisset, cum eum inopi in adoptionem dedisset: si verò locuples esset pater adoptivus, queri non posset filius, qui ex bonis patris adoptivi aliquid speraret. Id fortè Martianus scripserat *lib. 4. Instit.* ut colligi potest ex *L. adversus. D. de inoffic. testament.* Verùm in distinctione Martiani vitium fuisse ostendit Justinianus; nam fieri poterat, ut mortuū patre naturali filius in adoptionem datus emancparetur à patre adoptivo: quò casu etiam maximè locuples esset pater adoptivus, nihil filius ex bonis ipsius sperare audebat, cui omnino erat post emancipationem extraneus, *d. §. at. bi. Instit. de hereditatib. quas ab intestat.* Unde Martiani distinctio non sufficiebat, (6) & Justinianus aliter hinc distinguere voluit: utrum filius extraneo patri in adoptionem detur, vel avo materno, aut paterno, aliisve ascendentibus. Primum casu, si filius extraneo in adoptionem datus sit, vult Justinianus, omnia jura patris naturalis manere integra, sive ad querelam inofficiosi, sive ad successionem ab intestato, vel ex testamento, quasi in adoptionem datus non fuisset. Rationem elegantem subjicit, scilicet non tantum valere debere adoptionem, ut per eam jus naturale tollatur. Adoptio est imago, commentum, *L. 76. D. de consil. & demonstrat. l. l. b. v. i. m.* ut hinc loquitur. Etenim in adoptionibus mulieres parturitionem simulabant, & ludicra ista (ut videtur) peragebantur in cubiculo, apud genitalem thorum. (7) Plinius in *Panegirico*: *haec non tua in cubiculo, sed in templo; nec ante genitalem thorum, sed ante pulvinar Jovis optimi adoptio peracta est.* Non igitur imago rei veritatem, seu naturam debet vincere. Tum quia adoptio possit facile desinere, tantae sit adoptionis fragilitas, ut adoptivus unò die possit filius fieri, eodemque extraneus per emancipationem inveniri. Alius adoptionis fiebat per trinam mancipationem patris naturalis, & duas manumissiones patris adoptivi, *L. ult. hoc tit.* Sed haec omnia unò die peragi poterant, Paulus *lib. 2. sent. tit. 25.* ac praeterea tertia manumissio patris adoptivi intervenire debuit, quae filium emancparet, & faceret extraneum: unde adoptivi liberi post emancipationem patris adoptivi nomen amittunt, *L. 4. D. si tab. testament. null. extab.* Tum quia possit adoptio non incipere, puta, si filius contradiceret, qui invitus in adoptionem dari non poterat, *L. 5. D. de adoptionib. nec emancipari, L. jubemus. C. de emancip. liberor.* Sed fieri non potest, quin filius naturalis sit filius, ut ita verum sit, per adoptionem non debere jus naturale tolli. Secundò casu, si pater naturalis filium avo materno, paterno, vel aliis ascendentibus in adoptionem dederit, vult Justinianus, antiqua adoptionis jura servari,

§. sed

§. *sed bodio. Instit. de adopt. §. sed etsi. Instit. quib. mod. jús patr. pot. §. sed ea. Instit. de hered. quae ab intest.* in quibus locis hujusce Decisionis meminit, eoque casu probat Justinianus Papinianum sententiam, ut filius queri non possit de inofficioso testamento patris naturalis: quia successionem avi materni, vel paterni expectare debeat, naturali, & civili vinculo in adoptione concurrentibus. Neque vult Justinianus eo casu Martiani distinctioni locum esse, id est, non vult inspicere, utrū avus maternus, vel paternus sint locupletes, in quibus nullum circumventionis suspicio locum habere possit. Quod si filius parentibus in adoptionem datus ab eis postea emancipatus fuerit, vult Justinianus, filium reverti ad patrem naturalem, hoc est, ad successionem ipsius, (8) Non satis quidem expressit, utrū reverti possit filius adoptivus emancipatus ad successionem patris naturalis, sive vivus, sive mortuus ille fuerit: sed quia supra id vitium in distinctione Martiani proposuit, sanè & illud emendare voluit, ut scilicet filius emancipatus ab adoptivo patre ex ascendentibus, mortuò patre naturali ad successionem ipsius revertatur, quamvis in aliena familia fuerit eo tempore, quò pater moreretur.

Ad §. Sed ne articulum, & §. Sin autem.

Si filius in adoptionem extraneo datus fuerit, ex hac constitutione non transit in potestatem patris adoptivi; quod fiebat jure antiquò: non acquirit patri adoptivo, sed patri naturali, quatenus ex constitutione ejusdem Justiniani per filium familias illi acquiritur. Vicissim pater adoptivus non tenetur filium adoptivum testamentò heredem instituere, vel exheredare, quod necesse erat jure veteri: nec si filium adoptivum pater exheredaverit, poterit filius queri de inofficioso testamento. Tantum in eo filius adoptivus patri filius esse censetur, ut si intestatus pater adoptivus decesserit, filius adoptivus ad legitimam illius successionem admittatur, & sit suus heres ab intestato. Sic igitur imaginaria est (ut loquitur hic Justinianus) adoptio filii, quem extraneus pater adoptaverit: nam & filius extraneo datus in adoptionem remanet in familia patris naturalis, quasi adoptatus non esset. jure quidem antiquò filius adoptivus jus familiae patris naturalis, seu jus agnationis amittebat, jos cognationis retinebat: & licet non admitteretur ad bonorum possessionem patris naturalis unde liberi, admittebatur ad bonorum possessionem unde cognati, §. *admonendi. Instit. de hered. quae ab intestat. L. 1. §. cognationem. D. unde cognati, L. 2. §. sed si quis. D. ad Senatusc. Tertyl.* Multum verò interest, utrū filius in adoptionem datus emanciparetur à patre adoptivo, ante mortem patris naturalis: tunc enim emancipati locò habebatur, & cum aliis emancipatis admittebatur ad bonorum possessionem contra tabulas patris naturalis, si praeteritus fuisset, d. §. *adoptivus. Instit. de exhered. liber.* Quod si emancipatus fuisset filius adoptivus post mortem patris naturalis, tantum ille ab intestato succedebat ex capite edicti *unde cognati*, d. §. *admonendi. Instit. de exhered. liber.* Porro novum non est, quod hic Justinianus constituit, filium in adoptionem

datum extraneo non transire in illius potestatem: nam & ante Justinianum sic filius adoptari poterat, ut non esset in potestate adoptantis, *L. quidam. 132. D. de verb. oblig.* & mulieres adoptabant ex beneficio principali, *L. mulierem. C. hoc tit.* non tamen liberos habebant in potestate. Non abs re fuenit, (9) istas differentias inter adoptionem antiquam, & Justinianeam, seu quam Iustinianus in §. *sed ne articulum*, inducit, colligere. Olim non erat differentia, utrum filius extraneo daretur in adoptionem, vel avo materno, aut paterno, ut hodie. Olim filius adoptivus transibat in familiam, sacra, gentem, & potestatem patris adoptivi: non hodie, §. *sed hodie. Instit. de adopt.* Olim filius adoptivus erat patri adoptivo suus heres, eumque tenebatur pater heredem institueret, vel exheredare: praeteritus non patiebatur valere testamentum patris adoptivi, exheredatus agebat querelam inofficiosi, d. *L. quidam. D. de verb. oblig.* hodie non est suus heres, nisi ad successionem ab intestato. Olim debebat filius adoptivus emancipari, ut solveretur potestate patris adoptivi: hodie quidem debet emancipari, sed tantum ut vinculum illud civile dissolvatur, nec emancipatus ad successionem ab intestato admittatur. Olim filius adoptivus erat agnatus liberis patris adoptivi, d. *L. 1. §. cognationem. D. unde cognati*, hodie non. Olim filius adoptivus acquirebat patri adoptivo: hodie acquirit tantum patri naturali. Olim filius in adoptionem datus amittebat jus familiae, & jus agnationis patris naturalis: hodie retinet. Olim filius in adoptionem datus, & in adoptiva familia constitutus, cum pater naturalis moreretur, praeteritus, vel exheredatus ipsius patris naturalis testamentum, non poterat queri de inofficioso testamento patris naturalis, aut saltem debitorum: hodie indistincte ad querelam admittitur. Denique olim adoptio erat quaedam imago veritatis, hodie prorsus imaginaria: filius adoptivus erat olim filiusfamilias, hodie filius.

Ad §. Sin. antem.

Adoptio per emancipationem dissolvitur, ita ut liberi adoptivi emancipati liberorum nomen amittant, quoad patrem adoptivum, *L. 4. D. si tabul. testam.* Contrà liberi in adoptionem dati extraneorum loco sunt, quoad patrem naturalem: sed tamen dissoluta adoptione liberorum nomen retinent, ac si ab ipso patre naturali emancipati essent, §. *adoptivi. Instit. de exhered. liberor.*

Ad §. Quae autem.

Quod supra sanxit in §. *sed ne articulum*, patrem adoptivum non teneri filio adoptivo quidquam testamentum relinquere; id vult locum habere Iustinianus in omnibus adoptivis, atque etiam iis, quibus ex Senatusc. Sabiniano quarta relinqui debebat. Nam cum quis tres solum maritus haberet, & unum ex his tribus maribus in adoptionem daret, tenebatur pater adoptivus ex eo Senatusconf. quartam bonorum suorum testa-

testamentò relinquere. Theophilus in §. *sed ea omnia*. *Instit. de hered. quae ab intestat.* (10) Ratio illius Senatusc. haec fuit, quod cum quis tres solùm mares liberos haberet, unumque in adoptionem daret ex isto pauciore numero liberorum; non tam exonerandae suae familiae, quam adoptantis gratiâ id facere videretur. Ita qui ex tribus maribus unum curiae offerebat, liberabatur oneribus curiae, *L. si quis. 132. C. Theod. de decurion. l. ult. C. eod.* (11) Et ex iis satis constat, non mutandam esse hujus loci lectionem, ex *tribus maribus*, quam nonnulli aliter, atque aliter immutare voluerunt.

Ad §. Quae in filio.

Si nepos in adoptionem datus fuerit avo materno, vel paterno, & tempore mortis avi filius sit. superstes; quia filius nepotem praecedit, vult Iustinianus non teneri adoptivo quidquam relinquere, *omniq. jura adoptiva ei manere intacta*: hoc est, ut nec queri possit de inofficioso testamento, si avus exheredaverit, & ad successionem avi ab intestato ut adoptivus non admittatur.

Ad §. ultimum.

Quod timebatur in adoptione, ne filius in adoptionem datus privaretur bonis patris naturalis, & patris adoptivi; id in adrogatione timeri non potuit: quia in adrogatione, quae fiebat curiatis comitiis, & postea ex rescripto principis fieri coepit, vel ex Augusta liberalitate (ut hic Iustinianus loquitur) interveniebat causae cognitio, an pater adrogator esset infans, vel locuples, *L. 17. §. 2. D. de adoptionib.* vel insidiosè bona adrogati adpeteret. Gellius, *lib. 5. cap. 19.* Tum quia adrogator sive moreretur, sive filium adrogatum sine justa causa emancipasset, tenebatur omnimodò ex constitutione D. Pii quartam bonorum suorum ei relinquere, *L. si adrogator. D. de adoption. L. sed si plures. §. in adrogato. D. de vulg. substit.* (12) Propterea Iustinianus jus adoptionis tantùm, non adrogationis immutavit.

XV.

*Lex 13. C. de usufruct. & habitat.
& minister. servor.*

Idem A. Juliano P. P.

CUM antiquitas dubitabat, usufructu habitationis legatò, & primò quidem cui similis esset, utrumme usui, vel usufructui, an neutri eorum: sed jus proprium, & specialens naturam sortita esset habitatio: postea autem si posses is, cui habitatio legata esset, eandem locare, vel dominium sibi

sibi vindicare. Auctorum jurgium decedentes, compendiaris responsis omnia hujusmodi dubitationem rescamus: & si quidem habitationem quis reliquerit, ad humaniorem declinare sententiam nobis visum est, & dare legatario etiam locationis licentiam. Quid enim distat, siue ipse legatarius maneat, siue alii cedat, ut mercedem accipiat, & multo magis si habitationis usumfructum reliquerit? cum & nimis subtilitati satisfactum videatur, etiam nomine usumfructus addit: in tantum etenim valere habitationem volumus, ut non antecellat usumfructum, nec dominium habitationis speret legatarius; nisi specialiter evidentissimis probationibus ipse legatarius possit ostendere, & dominium ejus domus sibi esse relinquitur: tunc enim voluntati testatoris per omnia obediendum est. Quam Decisionem locum habere censuimus in omnibus locis, quibus habitatio consistui potest. Datum XVIII. Kalend. Octob. Lampadio, & Oreste V.V. CC. COS.

Ad L. 13. C. de usufructu & habit.

1 Controversia restituitur ex Sabi-	venerant.
nianis,	4 Quarta opinio.
2 Et Proculianis.	5 Habitatio hodie donari, seu gra-
3 Tertia opinio, in quam nonnulli	tis concedi potest.
ex utraque schola auctores con-	6 Lectio defenditur.

USUFRUCTU habitationis legato, quidam existimabant, legatum illud simile usui, perinde ac si usus domus legatus esset: & ii forte (1) Sabiniani Pomponius lib. 33. ad Sabinum, Habitationis exceptione sine temporali, siue ad mortem ejus qui excepit, usus videtur exceptus, L. si quis unas. D. de usufr. & quemadmodum. Ita Regulus habitationem coenaculi permittebat, eoque uti, L. Aquilius. D. de donationib. quasi habitatio nihil sit aliud, quam usus. Ibidemque Papinianus Nicostratum, cui permissa erat habitatio, usum coenaculi accepisse. Ulpianus ex eodem Papiniano, effectu penè esse idem legatum usum, & habitationis, L. 10. D. de usu & habit. ubi vestigium hujus controversiae manifestum agnosci potest. Alii putabant, usufructu habitationis legato, non usum, sed usufructum relictum esse: in qua sententia fuit Marcellus, (2) qui Proculianus fuit, ut probavimus lib. 1. Observat. cap. 28. Habitatione legata, eam Marcellus alii locari posse admittebat, §. penult. Instit. de usu, & habit. veluti usufructus alii locari potest, quali habitationis legatum ad legatum usufructum accederet. Multum autem interest, utrum quis usum, vel usufructum domus habeat; si quidem usufructus jus, quod habet, nulli vendere, locare, aut concedere potest, L. 11. D. de usu, & habitat. quod usufructuarius potest, L. 12. §. 2. D. de usufr.

Glosae

Graecae: *ἵκιν ἐστὶ χρεῖον μὴ δικήσας διαρῆν χρεῖσας παραῖν*. ὁ γὰρ χρεῖσας μόνος ἔχων δικήσας, δίδεται μόνος δικήν μετὰ τῆς γαρυτῆς αὐτοῦ, καὶ τῶν δικήσων παίδων, καὶ ἀπαλλοτρίων, καὶ ἄλλων ἐκδοθέν, ἐπὶ δὲ τῶν ἑστῶν αὐτῷ δικήσας κληρονομα. οὐ μὴ δίδεται τῶν ἀλλοτρῶν μετῶν. ὁ δὲ χρεῖσας κατὰ δικήσας ἔχων δίδεται τῶν δικήσων μετῶν ἐν ἑστῶ τῷ κατῶν. idest. sciendum est, quod solus usus domus differt ab usufructu: nam qui ha et solum domus usum, solus potest habitare cum uxore sua, suisque filiis, & liberris, aliisque liberis, quibus non minus utitur, quam servis; non tamen potest locare domum: at qui habet usufructum domus, potest eam locare alteri habitandam. (3) Tertia opinio fuit, usufructu habitationis legatō non esse usum, non usufructum, iūque propriam, & specialem naturam habitationi (ut hīc loquitur Justinianus) tribuebant. In quam sententiam ex hac, & illā scholā auctores convenerant: Javolenus Priscus ex *Sabinianis*, & Neratius Priscus ex *Proculianis*, d. L. 10. §. 2. D. de usu, & habit. Hoc jus habitationis proprium, & speciale ita constitebant, ut habitatio neque in usus, neque capitis minutione amitteretur, d. L. 10. ut in factō potius, quā jure consisteret, L. penult. D. de capit. minut. ubi eam differentiam inter usufructum, & habitationem Modestinus exposuerat, hb. 8. *Differentiarum*; qui & tertiam istam sententiam probaverat. Aliam quaestionem subinde infert Justinianus, an is, cui habitatio sic legata, eam alii locare possit, vel proprietatem sibi vindicare. Qui dicebant, habitationis legatum ad usum accedere, negabant locari posse; quia nec usus locari potest, d. L. 12. & L. 14. in pr. D. de usu & habit. L. item. §. 1. D. com. dividund. Qui dicebant ad usufructum accedere, locari posse admittebant, ut Marcellus d. §. penult. *Instit. de usu & habit.* Habitatio, ut est domus, seu aedificium, commodari potest: puta, dominus habitationem suam alii commodare potest, L. 1. §. 1. D. commodat. L. 17. D. de praescript. verb. locare, L. si merces. 25. D. locat. & donare, seu gratis concedere, d. L. Aquilius. D. de donat. & L. 15. §. 1. D. de precario: quod sine ulla controversia fuit. Sed disceptabatur, an is, cui legata esset habitatio, eam alii locare, commodare, donare, grativē posset concedere. (4) Quidam ampliū existimabant, habitatione legatā, non jus aliquod legatum esse; sed proprietatem, seu aedificium: quia habitatio nihil aliud est, quā aedificium ipsum, L. Sejan. 20. §. Gajo. D. de instrum. vel instrument. legat. sic habitatio commodari dicitur, d. L. 1. D. commodat. & locari, d. L. si merces. D. locat. id est, aedificium. Unde ille, qui habitationem habebat, proprietatem legaverat, L. 11. sup. hoc tit. Et quidem habitatione legatā voluntatis quaestio est, utrū testator vel jus habitandi, vel aedificium legare voluerit. Justinianus tertiam ex his sententiam probare maluit, & ita statuit; habitatione legatā, vel aliō modō constitutā, puta, passionibus, & stipulationibus, neque usum videri legatum, neque usufructum, neque proprietatem, sed aliquod jus speciale, ita tamen, ut secundū Marcelli sententiam habitatio legata, aliōve modō constituta, alii locari possit, d. §. penult. *Instit. de usu & habit.* Marcelli sententiam aliās probavit adversus Julianum, L. 1. sup. de

com. serv. manumif. aliàs Julianum Marcello praetulit, *L. penult. sup. de cond. indebit.* ita etiam, ut legatarius proprietatem vindicare possit, si id testatorem voluisse evidentissimis probationibus doceat. (5) Nec verò dubito, quin ex hac constitutione is, cui habitatio legata est, eam donare possit. Atqui Justinianus permisit tantum locare, non donare; imò locare permisit mercede acceptà: cur non donare, vel gratis concedere mercede non acceptà? Qui putabant, habitationem donari non posse, illi ad usum putabant accedere, *d. L. 10. D. de usu & habit.* At hic Justinianus vult tantum habitationem valere, ut non antecellat usumfructum: id est, ut non plus, sed tantundem juris habeat habitatio legata, ac si usufructus legatus esset. Veluti igitur usufructus donari, & gratis concedi potest, *d. L. 12. §. 2. D. de usufruct. & quomadm.* ita & habitatio quoque hodie donari, gratisve concedi poterit. Quamvis autem habitatio legata non minus alii locari, atque etiam donari possit, quàm usufructus; erit nihilominus jus habitationis proprium, & ab usufructu distinctum: quia habitatio inusu non amittetur, nec capitis minutione, ut usufructus, *L. 16. inf. hoc tit. & L. penult. inf. de servitut.* sed tantum habitatio morte finietur, quae personae cohaeret, *L. 9. D. quand. dies legat.* Porro quod Justinianus suam Decisionem vult locum habere in omnibus locis (6) (quidam Mss. codices, *modis*, & ita Accursius legerat, sed minus rectè) *quibus habitatio constitui potest*, id est, tam in urbanis, quàm in rusticis praediis; quia & in villa, & in hortis habitari potest, *L. 5. §. quid si quis. D. de injur.*

XVI.

Lex 14. C. de usufruct. & habitat.

Idem A. Juliano P. P.

ANTIQUITAS dubitabat, si quis fundum, vel aliam rem cuiusdam testamentò relinqueret, quatenus usufructus apud heredem maneret, si huiusmodi constaret legatum: & quidam inutile legatum esse existimabant, quia usufructus nunquam ad suam rediret proprietatem; sed semper apud heredem remaneret. Et forsitan hoc existimabant, quia & secundus heres, & deinceps successores unius esse videantur; nec possit huiusmodi usufructus secundum veterem distinctionem solitis modis exsurgere. Alii autem huiusmodi legatum non esse respondendum existimaverunt. Tales altercationes decedentes, sancimus, & huiusmodi legatum firmum esse, & tale usufructum una cum herede finire; & illo moriente, vel aliis legitimis modis eum amittente, expirare. quare enim ipse usufructus sibi tale vindicet privilegium, ut à generali interruptione usufructus ipse solus excipiat? quod ex nulla induci rationabili sententià manifestissimum est: & propter hoc & usufructum finire, & ad proprietatem suam redire,

C. mi-

& utile legatum sancientes, hujusmodi paucissimis verbis totam eorum ambiguitatem delevimus. Datum xv. Kalend. Octob. Lampadiò, & Oreste M.V. CC. Coss.

Ad L. 14. C. de usufructu. & habit.

1 Prima opinio, & ratio.

2 Secunda opinio, & vestigium.

3 Controversia inter Sabinianos, &

Proculejanos indicatur.

4 Sabinianorum ratio.

TITIVS fundum Titianum Maevio legaverat, deductò, seu detractò usufructu, quem Titius penes heredem suum manere voluerat. (1) Quidam inutile legatum esse existimabant, hoc est, legatum fundi, seu proprietatis legatae Maevio. Rationem eorum Iustinianus hic retulit, quòd inutilis esset proprietas fundi Titiani, ad quam vix redire posset usufructus, L. 3. §. 2. & L. 56. D. de usufructu. & quemadmodum. L. 8. D. de usu, usufructu. & redit. legat. L. 16. int. hoc tit. Sidorius lib. 9. epist. 11. Videtur etiam tibi transmissa proprietas, cui usus absque temporis fixi praescriptione transmissus est: non enim usufructus minutione capitis finiretur; quia repetitus intelligitur, ut penes heredem perpetuò maneat: non finiretur morte, quia licet primus heres moreretur, qui illi succedit, non est minus testatoris heres, quam qui primus fuerit. Antiqua est regula, heredis heredem esse testatoris heredem, L. ult. C. de hered. instituend. L. 3. D. de heredit. petit. L. 7. §. ult. D. de acq. vel omit. heredit. L. qui per. 194. D. de reg. jur. Heredis appellatio non ad proximum heredem refertur, sed etiam ad ultiores extenditur, L. 2. D. de lib. legat. L. 65. D. de verb. sign. L. 22. C. de legat. (2) Alii putabant, legatum hujusmodi non esse respuendum; hoc est, fundum Titianum Maevio utiliter legatum fuisse, deductò usufructu, qui penes heredem maneret. In qua sententia fuerunt Gajus, L. 6. D. de usufr. & quemadmodum. Iulianus, L. 4. D. si usufr. petat. ex Sabinianorum schola (3) Aded ut in primà sententià Proculejanos fuisse, non improbabiler possumus suspicari. (4) Ratio Sabinianorum fuit, quia morte heredis finiretur usufructus, & ad proprietatem rediret; Africanus ex eadem scholà, L. 36. §. 1. D. de usufr. & quemadmodum. & capitis minutione; Paulus, L. 26. D. de usu, usufr. & redit. legat. Illi heredis appellationem ad primum heredem coarctabant: veluti in quibuscumque aliis casibus, heredis appellatio proximum continet, neque ad ultiores extenditur, L. qui liberis. D. de vulg. & pupil. subst. L. 51. & L. 109. D. de condit. & demonstr. L. sciendum est. 70. D. de verb. sign. Quam differentiam in heredis appellatione, ut modò proximum contineret; modò ad ultiores tenderetur, Modestinus exequatur lib. 6. Differentiarum, in d. L. 194. D. de reg. jur. Iustinianus hanc sententiam probat, utile esse legatum fundi Titiani Maevio relictum; quia & morte proximi heredis, & capitis minutione, & aliis

Par. II.

H

modis.

modis finire possit. Quod si quis usufructum non modò sibi sed heredi stipulatus fuerit, erit alius usufructus, qui primus morte stipulantis finietur; deinde alius usufructus in persona heredis constituetur, d. L. 36. §. 1. *D. de usufr. & quemadm. L. stipulatio.* 38. §. si quis ita. *D. de verb. oblig.* Idem est, & si quis heredis heredi legaverit, *L. repeti. D. quib. mod. usufr. vel us. amitt.*

XVII. Lex 15. C. de usufruct. & habitat.

Idem. A. eidem Juliano. P. P.

INTER antiquam prudentiam dissensio incidit, si per servum usufructus fuerit domino acquisitus, & ex quibusdam capitulis (multi enim casus robis incident mortalius) pars hujus servi ad alium perveniat; utrum omnis usufructus, qui antea per servum ad aliquem pervenerit, apud eum remaneat; an totus tollatur, vel ex parte diminuat, ex parte autem apud eum resideat. Et super hujusmodi dubitatione tres sententiae vertebantur; una, quae dicebat, ex particulari alienatione servi totum usufructum dominum; alia, in tantum usufructum dominum, in quantum & servus alienaretur; tertia, quae definebat, partem quidem servi posse alienari, totum autem usufructum apud eum remanere, qui antea servum in solidum habebat: & in novissimâ sententiâ summum auctorem juris Salvium Julianum esse invenimus. Nobis autem haec decidentibus, placuit Salvii Juliani admitti sententiam, & aliorum, qui in eadem fuerunt opinione, quibus humanius visum est, non interemptionem usufructus studiosam esse, sed magis retentionem: quatenus & si pars servi alienetur, tamen neque pars usufructus depereat, sed maneat secundum suam naturam integer, atque incorruptus: & quemadmodum ab initio fixus est, ita & conservetur, ex hujusmodi casu nullò deterioratus modò. Datum x. kalend. Octob. Lampadiò, & Oreste VV. CC. Cons.

Ad L. 15. C. de usufruct. & habit.

1 Tres sententiae in controversia hujus Decisionis.		indicatur.
2 Prima opinio, ratio illius conjuncturâ repetitur, & vestigium		3 Secunda opinio, ratio, & vestigium.
		4 Tertia opinio Juliani, & ratio.

USUSFRUCTUS fundi, vel domus Pamphilo servo Titii legatus erat, & per servum domino acquisitus; deinde Titius partem Pamphili alienaverat venditione, donatione, aut alijs modis, quibus domi-

usum acquiratur : disceptabant Juris auctores , an parte servi alienatâ , usufructus fundi per eum domino acquiritur extingueretur , vel maneret . (1) Et in eâ quaestione tres sententiae vertebantur , (ut hic refert Justinianus) id est , considerabantur . Servius ex Sallustio , ad 5. Aeneidos : *Exercitum more majorum venteret , hoc est , consideraret* . (2) Prima opinio fuit , cùm Titus partem Pamphili alienasset , totum usufructum diminui , seu interire , & extinguî : cujus opinionis rationem assequi non facile est , quare tantum parte servi alienatâ , totum putarent extingui usufructum . Haec autem videtur fuisse , quod usufructus personae inherens , personae mutatione intereat ; ut olim vel minimâ capitis mutatione , L. 16. in fin. hoc tit. at cùm pars servi alienatur , mutatur persona domini , in cujus persona continet usufructus ; non in persona servi , qui personam non habet . Cassiodorus lib. 6. *Variar. cap. 8. Quid enim prius faciens inter servos jura patricia , qui personam legibus non habebant* ? Ideo ferveo , cui usufructus legatus est , non potest hereditati usufructum acquirere , L. unic. §. 2. D. *quand. dies usufruct. L. 61. D. de acquir. rer. don. L. 26. D. de stipulat. serv.* quia personam non habet , in qua consistat usufructus . Verum cùm pars servi alienatur , mutatur persona domini respectu ipsius servi , & propterea usufructum interire sentiebant . Vestigium hujus sententiae deprehendi potest , quam & rejicit Ulpianus in L. *repeti. §. 1. D. quib. mod. usufr. vel us. amit.* Si quis usufructum solum servi alienaverit , per quem usufructus ei acquisitus est , dubium non est , quin usufructus per eum acquisitus , retineatur . Usufructus servi est pars servi ; veluti usufructus fundi , est pars fundi , L. si unus. §. penult. D. de pact. L. 58. D. de verb. oblig. L. si à reo. §. si reo. D. de fidejussor. & tamen usufructu servi alienatò , non putabat Ulpianus , usufructum fundi per servum domino acquisitum interire : nec igitur parte servi alienatâ , usufructum interire . Aut si putabat Ulpianus , parte servi alienatâ usufructum interire , non admittebat usufructum servi esse partem servi : ut ille aliquando , usufructum fundi non esse partem fundi , L. & per. §. illud. D. de acceptilat. (3) Secunda opinio fuit , usufructum domino quaesitum pro eâ parte extingui , quâ dominus servum alienasset . Ratio liborum fuit , quod usufructus sit dividuus , & pro parte amitti possit , L. 5. D. de usufr. & quemadmodum pro eâ igitur parte amitti , quâ servus alienaretur . Vestigium hujus sententiae in L. 14. D. *quib. mod. usufructus* . At Pomponius : *Exceptâ capitis diminutione , vel morte , reliquae causae vel pro parte interitum usufructus recipiunt* . Idem Pomponius L. si servo. 18. D. eod. dominò mutato , putabat , interire usufructum , sed pro parte tantum , si pro parte dominum mutaretur . Fuit ita mensa sententia inter eos , qui usufructum omnino interire dicebant , atque inter alios , qui totum putabant usufructum remanere . (4) Tertia opinio fuit , licet Titius partem servi alienasset , nec totum extingui usufructum domo non jam quaesitum : nec pro parte , sed totum remanere penes dominum , cui jam quaesitus erat . Et haec sententia fuit Salvii Juliani , cujus auctoritati plurimum Justinianus tribuit , ut anteriores principes , L. Divi. D.

de jur. patronat. ejusque sententiam ceteris hic praetulit, & *L. pinus*. sup. de condi& indebit. & *L. ult. in fin. de negor. gest.* Ratio Iuliani fuit, quod cum ususfructus fondi per servum domino quaesitus esset, licet po-
stea servus pro parte alienaretur; non propterea mutari personam domi-
ni, qui servum in potestate retinebat, cui & poterat servus soli acqui-
rere, *L. §. D. de stipul. servor.* In hisce quaestionibus, ubi quaerebatur
de extinctione, vel amissione ususfructus; Julianus volebat, ususfructum
magis retineri, quam extingui, (ut hic Justinianus innuit) atque etiam
in actionibus, & exceptionibus, rem, de qua ageretur, valere magis,
quam perire, *L. quotiens. 12. D. de reb. dub.*

XVIII.

Lex 16. C. de usufruct. & habitat.

Idem A. Juliano P. P.

CORRUPTIONEM ususfructus multiplicem esse veteribus placuit, vel
morte usufructuarii, vel capitis diminutione, vel non utendo, vel aliis
quibusdam non ignoratis modis: sed de usufructu quidem hoc indubitatum
fuerat; de personali autem actione, quae super usufructu nascitur, siue in
stipulationem ususfructus deductus sit, siue ex testamento relictus, dubitaba-
tur morte quidem usufructuarii, & capitis diminutione, eam tolli omni-
bus concedentibus: non utendo autem, si per annum, vel biennium forsitan
eundem ususfructum non petieris usufructuarius, si personalis actio tollatur
altercantibus. 1. §. Sed nos hoc decedentes, sancimus, non solum actio-
nem, quae de usufructu nascitur, sed nec ipsam ususfructum non utendo
cadere; nisi tantummodo morte usufructuarii, & ipsius rei interitu. Sed
ususfructum, quem sibi aliquis acquisivit, hunc habeat, dum vivit, in-
tactum; cum multae, & innumerabiles causae rebus incidant mortalium,
per quas homines iugiter retinere, quod habent, non possunt. Et est satis
dignum, per huiusmodi difficultates amittere, quod semel possessum est: nisi
talis exceptio usufructuario opponatur, quae etiam si dominum vindicaret,
posset eum praesentem, vel absentem excludere. 2. §. Sed neque per omnes
capitis diminutionem huiusmodi detrimentum imminere nostris patimur sub-
iactis (quare enim si filiusfamilias fuerit is, qui ususfructum habet, fors ex
extremi peculio, ubi nec patri usufructus acquiritur, ei possessum, per
emanationem eum amittat?) sed secundum quod definitum est, tunc
eum tantummodo desinere, cum usufructuarius, vel res pereat, & tantum-
modo eum cum anima, vel rei substantia expirare: nisi praedictas exceptio-
nis vigor reclamaveris; excepta videlicet tali capitis diminutione, quae vel
libertatem, vel civitatem Romanam possit adimere. Tunc etenim usufructus
omnimodo ereptus ad suam revertatur proprietatem. Datum Kalen. Octob.
Constant. Lampadio, & Oreste V.V. CC. Cons.

Ad

. *Ad L. 16. C. de usufruct. & habit.*

- 1 *Differentia inter amissionem, & finitionem usufructus.*
- 2 *Controversia hujus Decisionis constituitur.*
- 3 *Aliter quam putarent interpretes.*
- 4 *Prima opinio, & vestigijs indicatur.*
- 5 *Contrariae opinionis ratio, & vestigijs conjecturae repetitur.*

- 6 *Exceptio posita in §. 1. referri debet ad usufructum acquisitum, non ad actionem personalem.*
- 7 *Glossulae Inerii.*
- 8 *Vertigines, & circumactiones in adoptionibus, & emancipationibus statim mutationem ostendebant.*

QUINQUE olim modis usufructus amittebatur, capitis minutione rei mutatione, non utendo, in jure cessione, domini comparatione: duobus modis finiebatur, morte fructuarii, vel tempore, puta, finito tempore, in quo usufructus erat constitutus. Et eos quidem modos amittendi, vel finiendi usufructus Justinianus attigit consensum in §. *finitur. Instit. de usufruct.* Paulus vero rectius differentiam constituit, lib. 3. *sent. tit. 6.* (1) inter amissionem, & finitionem usufructus: quia sic finitur usufructus morte, vel tempore, ut non repetatur; sic amittitur, ut quocumque modo amissus repeti possit, L. 3. & 5. *D. quib. mod. usufruct.* (2) Finge, ad constituendam hujus Decisionis controversiam; Titio usufructus erat legatus, vel Titius usufructum sibi stipulatus erat: verum Titius usufructum eo tempore petere neglexerat, quod amittitur non utendo, puta, re, mobilis per annum, rei immobilis per biennium: quaerebatur, an actio personalis, quae ex testamento, vel stipulatione fructuario competebat, eo quoque tempore tolleretur. (3) Non altercabantur veteres, (ut hic scribit vulgus interpretum) si usufructus esset traditus, aut quasi traditus, & postea non utendo amissus, an tunc actio personalis tolleretur. Finge: Titio legatus fuit usufructus testamento, vel stipulatione promissus: si Titium induxisset heres, vel promissor in fundum, eumve pateretur uti frui; non disceptabant, an, si post usufructum sibi traditum non usus esset Titius, usufructum, & personam actionem non utendo amitteret: quia usufructu per traditionem, aut patientiam acquisito, jam nulla supererat actio, quae usufructus, qui erat traditus, & acquisitus, peteretur: nulla etiam actio competebat ad restitutionem usufructus, qui amissus erat, L. 3. *D. si usufruct. petat.* sed altercabantur illi, quando usufructus non erat traditus, puta, si quis per biennium usufructum legatum, aut in stipulationem deductum petere neglexisset: an, ut usufructum illius temporis amittebat, quod neque peterat, neque usus erat, ita & actionem personalem amitteret, quae supererat usufructu nondum tradito. (4) Quidam dicebant, actionem personalem non esse sublatam: amittebant quidem, usufructum illius temporis amissum esse, quod usus non fuerat Titius; sed putabant, adhuc superesse actionem personalem Titio

Titio

Titio, quâ usumfructum peteret; veluti in ceteris contractibus re nondum traditâ, superest actio, quâ petatur. Vestigium hujus sententiæ deprehendi potest apud Pomponium lib. 32. ad Sabinum, *L. si partem. 19. D. quemadmodum. servitur. amittant.* ubi servitus aquaeductus nondum constituta inusu non amittitur. Idem sanè Pomponius, aut Sabinus, de usufructu nondum traditâ sentiebat. Ac licet Titius per statutum tempus usus non esset, putabant nihilominus, actionem personalem manere, quâ usumfructum peteret; non tanquam alium, sed tanquam eundem: quia usufructus quotidie constituitur, & legatur, *L. 1. §. 3. D. de usufr. accrescentil. (5)* Alii contrâ existimabant, non modò usufructum illius temporis, quò non usus fuerat Titius, sed etiam personalem actionem amitti. Ratio istorum fuit, quòd non plus juris habere debeat is, cui usufructus nondum fuit traditus, quàm cui traditus fuerit. At si usufructus traditus fuisset Titio, & per biennium usus non fuisset; non modò usufructum, sed etiam personalem actionem amitteret: multo magis si usufructus Titio nondum traditus fuerit. Argumentum istius sententiæ colligi potest ex *L. 26. D. de usufr. & reat. leg.* non meliori jure esse Titium, qui nondum habere coepit usufructum, quàm si jam habere coepisset.

Ad §. Sed nos hoc decidenter.

Justinianus altercationem illam veterum sic decidit, ut non modò actio personalis inusu non amittatur, sed nec ipse usufructus. Altercabantur solùm veteres de actione personali, quæ competit usufructu nondum traditò, cum quis petere neglexisset: Præterea statuit Justinianus, traditum, & acquisitum usufructum non utendò non amitti, sed tantum præscriptione decennii inter præsentis, vel vicennii inter absentes, *L. penult. C. de servitutib. L. ult. in fine, C. de præscr. long. temp.* Quod ita demum intelligendum est, si usufructus rerum immobilium fuerit constitutus: sin autem fuerit usufructus rerum mobilium, præscriptione triennii tollitur, non præscriptione decennii, quia eò tempore res mobiles usucapiuntur, *L. unic. C. de usucap. transform.* quæ tamen post hanc Decisionem edita est, ut docet subscriptio. Magna autem dubitatio est, an, ut Justinianus in hac *L. 16. usufructum decennii*, vel vicennii præscriptione amitti voluit; ita & actionem personalem eadem præscriptione sublata voluerit: puta, an cum Titius per decem annos inter præsentis usufructum petere neglexerit, aut per viginti annos inter absentes; si postea instituat actionem personalem, præscriptione illius temporis suboveri possit. Movet dubitationem, quòd actiones personales longò tempore, hoc est, decennii præscriptione non tolluntur, *L. hereditatis. 7. C. de petit. hered. L. licet. C. de jur. deliberand. L. neque. C. quib. non obijciuntur.* Omnes ferè interpretes hîc putant, Justinianum actionem quoque personalem decennii, aut vicennii præscribi voluisse: quòd tamen mirabile esse inquirunt. (6) Sed advertendum est, Justinianum in hoc §. primum altercationes veterum decidere, quæ erant circa

circa actionem personalem competentem usufructu non traditò : deinde constituere, ut etiam si usufructus traditus fuerit, & acquisitus, in usufructum amittatur; nisi praescriptione decennii, vel vicennii: ad quem usufructum acquisitum, & traditum referenda est ea exceptio, nisi talis exceptio usufructuario opponatur, quae etiam si dominium vindicaret, posset eum praesentem, vel absentem excludere. Idque (7) Irnerius in glossulis optimi C. mei Ms. Nec referri etiam debet ad actionem personalem, quae competit usufructu nondum traditò, & non nisi triginta annis praescribitur, ut ceterae actiones in personam, L. 2. in pr. C. de constit. pecun. L. sicut. C. de praescr. trigint. annor.

Ad §. Sed neque.

Minimâ capitis diminutione olim usufructus amittebatur, puta, adoptione, emancipatione; quia sic personae mutabantur, quae in imaginariam servitutem deducebantur, L. 3. D. de capit. minut. (8) Eam personae mutationem ostendebant. circumactiones, & vertigines, quae fiebant in emancipationibus, & manumissionibus: quarum tamen nullum rationabilem exitum inveniri ait Justinianus in L. ult. C. de emanc. liberor. ergo statu personae mutatò usufructus interibat, quasi alia, atque alia persona statûs mutatione fieret: atque ita servus manumissus, qui statum mutavit ex servitute in libertatem, novus homo videtur esse, L. 27. D. de adimend. legat. Sed hîc Justinianus usufructum emancipatione interire noluit, neque aliâ minimâ capitis diminutione, §. 1. Instit. de acquisit. per adrogat. quia. fortè imaginariam illam venditionem in adoptionibus, & emancipationibus jam tollere cogitavit, L. ult. C. de adoptione: & d. L. ult. C. de emanc. liberor. quae post hanc Decisionem latae sunt: ex quibus Justiniani. constitutionibus adoptio, & emancipatio futura erat sine capitis minutione, ac sine personae mutatione. Aliis vero capitis diminutionibus usufructum adhuc interire hîc voluit, veluti deportatione, servitute poenae, ut datione in metallum; quia & sic hodie personae status mutatur, cum libertas, aut civitas admittitur; ut ita semper mutatione personae intereat usufructus. Denique cum pluribus modis olim usufructus amitteretur, vel finiretur; Justinianus tantum morte fructuarii, rei interitu, praescriptione triennii in re mobili, & decennii, vel vicennii in re immobili, amitti hîc voluit. At nec rei mutatione, ut olim; puta, si tota res non intereat, sed pro parte metetur.

XIX.

Lex ultim. C. de cond. indebit.

Idem A. Juliano P. P.

PRO dubietate eorum, qui mente titubante indebitam solverint pecuniam, certamen legum latoribus incidit: idne, quod ancipiti animo persolverint, possint repetere, an non. Quod nos decedentes, sancimus, omnibus, qui incerto animo indebitam dederint pecuniam, vel aliam quandam speciem persolverint, repetitionem non denegari: & praesumptionem transactionis non contra eos induci, nisi hoc specialiter ab altera parte approbetur. Datum Kalend. Octob. Constant. Lampadiö, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. ult. C. de cond. indebit.

1 Controversia restituitur.

2 Primae opinionis ratio, & vestigium ex Sabinianis indicatur.

3 Contrariae opinionis rationes colliguntur.

TITIUS dubitans indebitum Maevio solverat: quaerebatur, an quasi sciens indebitum solvisset, ut non posset repetere; vel quasi ignorans, ut posset repetere: etenim qui dubitant, mediū sunt inter ignorantes, & scientes. (2) Quidam existimabant posse Titium condicere à Maevio, quod ei dubitans solvisset; quia dubitans accedat magis ad ignorantem, quàm ad scientem, & qui dubitat, nescire videatur, L. 1. D. de legat. 3. L. 2. in princip. D. quis ord. in poss. servet. L. ult. §. fin. autem. sup. de fart. dubitantes & errantes pro iisdem habentur, L. de statu. 15. D. qui testament. fac. poss. aliud est scire, aliud dubitare. Julius Pollux Lib. 9. cap. 8. εἰδέναι, γινώσκον, ἔκτατον. i. e. Videre, cognoscere, scire. & postea, ἔρεξ γὰρ αἱ τὸ ἀνέρετον, τινὰ πᾶσαι, ἀπὸρροισ. idest: diversa enim sunt suspicari, conijcere, dubitare. In eā sententiā Sabiniani fortē fuerant, cujus & vestigium deprehendi possit in L. eleganter. 23. in princip. D. de cond. indebit. nam qui suspicatur, non scit, sed dubitat. Ad eam verò non pertinet L. non debet. 41. D. de reg. iur. (3) Contrā alii sentiebant, Titium non posse condicere, quod Maevio solvisset, quia dubitatio magis ad scientiam, quàm ignorantiam accedat: non est enim omnino nescius, qui dubitat; ideoque dubitans aliquando pro sciente habetur, L. 6. §. 4. D. de acq. vel omittend. hered. L. non solus. 22. §. 3. D. de lib. caus. Praeterea dicebant eum qui dubitans indebitum solvisset, transigendi animum habuisse, ut à lite discederet: At id, quod transactionis causa datum est, licet nulla media causa subsit, repeti non potest, L. in summa. 65. §. 1. D. de cond. indebit. L. 6. C. de iur. & fact. ignorant. Satis est enim litem fuisse, & eò animo indebitum solutum,

tum, ut à lite discederetur. Justinianus priorē sententiam hic probavit, ut qui dubitans indebitum solverit, possit repetere, quasi inscienter solverit; & præsumptionem transactionis, quam alii inducebant rejecit.

XX.

Lex 25. C. de Nuptiis.

Idem A. Juliano P. P.

SI furiosi parentis liber, in cujus potestate constituti sunt, nuptias possint contrahere, apud veteres agitabatur. Et quidam filium furiosi marito posse copulari, omnes pendē juris antiqui conditores admiserunt: sufficere enim putaverunt, si pater non contradicat. In filio autem familias dubitabatur, & Ulpianus quidam retulit constitutionem Imperatoris Marci, quae de furioso non loquitur, sed generaliter de filiis mente capti, sive masculi, sive foeminae sint, qui nuptias contrahunt, ut hoc facere possint, etiam non aditō principe. Et aliam dubitationem ex hoc emergentem, si hoc, quod de mente captis constitutio induxit, etiam in furiosis obtinendum sit: quasi exemplo mente capti, & furiosi filios adjuvantes. His itaque dubitatibus, tales ambiguitates decedentes, sancimus, hic repleti, quod D. Marci constitutioni deesse videtur; ut non solam dementis, sed etiam furiosi liberi, cujuscunque sexus possint legitimas contrahere nuptias, tam dote, quam ante nuptias donatione à curatore eorum praestanda aestimazione tamen in hac regia urbe excellentissimi Praefecti urbis, in provinciis autem virorum clarissimorum eorum praesidium, vel locorum Antistitem; tam opinione personae, quam moderatione dotis, & ante nuptias donationis constituendae, praesentibus tam curatoribus dementis, vel furiosi, quam his, qui ex genere eorum nobiliores sunt: Ita, tamen ut nulla ex hac causa oriatur vel in hac regia urbe, vel in provinciis, iactura substantiae furiosi, vel mente capti, sed gratis omnia procedant: ut tale hominum infortunium etiam expensarum detrimento praegravetur. * Datum Kalend. Octob. Lan-
padiō, & Orestē VV. CC. Coss.

Ad L. 25. C. de nuptiis.

1 In istae nuptiae absque consensu parentum secundum antiquos canones.	5 Vestigium.
2 Differentiae quaedam inter filios, & filias ex jure antiquo.	6 Ubi D. Marci constitutionem Ulpianus retulerit.
3 Primae opinionis ratio.	7 Alia controversia post constitutionem D. Marci.
4 Secundae opinionis ratio.	8 Prima opinio.
Par. II.	9 Secunda opinio.

PATRE furiosò liberi remanent in potestate, L. 8. D. de his, qui sui, vel al. jur. sunt: sed liberi, qui sunt in potestate, justas nuptias abique consensu parentum non contrahunt, L. 11. D. de stat. homin. L. 2. D. de rit. nuptiar. Concubina est, non uxor, filiafamilias cujus conjunctioni pater non consensit, L. 13. §. 6. D. ad leg. Jul. de adulter. Hoc etiam (1) antiqua Pontificum decreta volverant. Alexius in quadam constitutione, lib. 3. Juris Graeco-Rom. τὰς γὰρ τοιαύτας οὐκ ἐπιτρέψαι μὴδὲ οἱ νόμοι, ἃ ἀποτρέπονται, ἃ καὶ γὰρ οὐκ ἐγγύτηται. i. e. hujusmodi enim conjunctiones odevunt quidem leges, & avertantur, nec nuptias esse existimant. & postea: τὸ πολιτικὸν καὶ οἱ ἐν τῷ καὶνῷ ἐλαύνουσιν. i. e. A civili administratione etiam sacri canones repellunt. Inde orta contentio inter Juris auctores, an patre furiosò liberi possent nuptias contrahere. Et quidem filiam furiosì posse nubere, omnes penè Juris auctores concedebant; hoc est, tam illius, quàm istius scholae: sed in filiosfamilias dubitabatur. (2) Pleraeque erant inter filios, & filias ex jure antiquo differentiae, quamvis essent in ejusdem patris potestate: filii non nisi trinà mancipatione solvebantur potestate patris, Ulpian. lib. sing. reg. tit. 19. filias unà mancipatione, L. verum est. D. de injus. rupt. Filii nominatim heredes institui, vel exheredari debebant; satis erat filias inter ceteros exheredari: filii praeteriti non poterant valere testamentum patris; filiae praeteritae jus accrescendi accipiebant, L. maximum vitium. C. de lib. praeteritis. Ita concedebant, filiam furiosì posse nubere, non filium, quia satis erat, patrem nuptiis filiae non contradicere: Ulpian. ex Juliano, in L. 7. D. de sponsalib. intelligi tamen semper patrem filiae consensisse, nisi evidenter dissentiat. Furiosum igitur intelligebant nuptiis filiae consentire, qui non poterat dissentire, aut contradicere. Et quemadmodum pater ex voluntate filiae furiosae dotem repetere intelligitur: idem Ulpianus ex Juliano: Nam ubi non potest per dementia contradicere, consentire quis eam merito credit, L. 2. §. 2. D. solut. matrim. ita intelligebant, filium marito copulari ex voluntate patris furiosì, qui non poterat contradicere: in filiofamilias autem dubitabatur. (3) Quidam existimabant, filium furiosì non posse uxorem ducere, quia nuptiis pater expressim consentire debuit, in tantum ut justis praecederet, §. 1. Instit. de nupt. d. L. 11. D. de stat. hom. & L. 13. D. de his, qui not. infam. Alia est enim ratio filiae, quae in alienam familiam transit, ut Antistius Labeo apud Gellium lib. 13. cap. 10. L. 195. in fin. D. de verbor. significat. quae non patri, sed marito liberos gignit, L. penult. D. de lib. agnoscend. alia filiofamilias, qui remanet in familia, quique invito patri suos heredes gigneret, L. in bello. §. medio. D. de capt. & postlim. revers. Quae ratio differentiae effecit, ut satis esset, patrem filiae nuptiis non contradicere; nuptiis verd filii expressim deberet consentire: & ut nuptiis, quem avus maternus conjungeret, filius deberet consentire, non neptis nuptiis, L. oratione. §. 1. D. de rit. nupt. (4) Alii contrà putabant, etiam filium furiosì posse uxorem ducere, & satis quoque esse, si pater filii nuptiis non contradiceret. Graeci ita intelligunt, L. 5. sup. hoc tit. in eclog. Basilicò. lib. 28. tit. 4. cap. 30. Verumtamen id non omnimodò istius sententiae auctores admittebant,

ut

ut satis esset, patrem nuptiis filii non contradicere: sed ita demum, si consensus patris haberi non posset; puta, patre captò ab hostibus, d. *L. in bello. §. medio. D. de capt. & post. revers.* vel patre per triennium absente, *L. 10. & L. 11. D. de rit. nupt.* ubi triennium illud Tribonianus ex nova quadam constitutione inferuit, ut quinquennium, *L. 6. D. de divort.* quae jungenda est cum d. *L. 11. D. de rit. nupt. ex eodem lib. 62. Digestorum Juliani.* (5) Vestigium hujus sententiae manifestum apud Paulum *lib. 7. ad Sabinum*, in *L. 8. D. de pact. dotalib.* patre furente, vel ab hostibus captò filiumfamilias posse uxorem docere: & deprehendi fortasse potest apud eundem Paulum *lib. 2. sentent. tit. 19.* non enim verum est, quod ait, matrimonia à liberis, qui sunt in potestate, contracta absque parentum consensu propter publicam utilitatem dissolvi; nisi quando consensus patris haberi non potest, d. *L. in bello. §. medio. D. de capt. & post. revers.* Super eà quaestione D. Marcus constituerat, liberos capti, sive masculos, sive feminas, posse nuptias contrahere, non aditò principe: ita enim dissidentibus Juris auctororum sententiis, principes hanc, vel illam rescriptis suis probabant, quae deinceps praevalebat, ut in *L. Divi. D. de jur. pat. & L. 7. D. de iis, quae in fraud. creditor.* quod probavimus *lib. 1. observationum, cap. 5.* D. Marci constitutionem (6) Ulpianum retulisse Justinianus hic meminit; & fortasse retulerat *lib. 26. ad Sabinum*, ubi de ea res egerat, ut colligitur ex *L. 8. D. de bis, qui sui, vel alieni juris sunt, L. 9. D. de rit. nuptiar. & L. 4. D. de divortiis*, ex eodem *lib. 26.* Ulpiani ad Sabinum. (7) Post constitutionem D. Marci adhuc etiam dubitabatur, an quod D. Marcus constituerat in liberis mente capti, obtinere deberet in liberis furiosi: siquidem furiosi à mente captis separantur, *§. furiosi. Instit. de curatorib. demens à furioso, L. 27. §. eorum. D. de recept. qui arbit. recepti. furor à dementia, L. 8. §. 1. D. de tutor. & cur. dat. L. 6. D. de cura. furios. l. 2. D. de injust. rupt. L. 17. §. 11. D. de injur.* Alii sunt fatui, alii insani, alii furiosi, alii melancholici. Juvenalis Sat. 14. v. 284.

Unus non omnes agit furor.

(8) Quidam igitur mente captum à furioso distinguebant, quòd mente capti sunt illi, qui mente prorsus exciderunt; furiosi vero qui quaedam lucida habeat intervalla, & quandam furoris intermissionem. Nec putabant isti, filium furiosi posse nuptias contrahere, cum fieri posset, ut pater quandoque ad sanitatem rediret: velint sub eà spe furiosus rectè iudex addicatur, *L. cum furiosus. D. de judic.* (9) Alii verò producebant constitutionem Divi Marci ad liberos furiosi; nec expectandum dicebant, donec rediret pater ad sanitatem, qui perpetuò furore teneri poterat, *L. 6. sup. de curat. furios.* Et quidem furor est dementia, *L. Divus. D. de offic. praesid. L. 2. §. 2. D. solut. matrimon. d. L. 17. §. 11. D. de injur. munitis ad omnia caecitas*, ut Marcus Tullius ex XII. Tabul. Tiscul. 3. & Nonius observat. *de different. verbor.* Insani sunt M. Tullio, qui medicritatem officiorum vitae retinent, ut Domitius ille celebris in urbe Romanà Grammaticus, cui cognomentum Insani fuit, apud Gellium *lib. 18. cap. 7. & Javolenus Priscus, dubiae sanitatis*, apud Plinium *lib. 6. epist. 15.*

Lucius Seneca tamen insanos pro furiosis videtur accepisse praeter mentem Tullii, *lib. 2. de benefic. cap. ultim.* His, quos insanos vocamus, *infirragium, & jurisdictionem committimus*. Justinianus postremam sententiam hic probat, & statuit, ut liberi sive masculi, sive feminae tam demontis, quam furiosi possint nuptias contrahere: eisque dotem, & donationem ante nuptias curator furiosi praestare teneatur, quem in urbe praefectus urbi, in provinciis Praefides, & Episcopi aestimaverint, in praesentia curatoris habitâ ratione personae, cui furiosi filius, vel filia nubere debeat, & dotis, donationisque ante nuptias constituendae, pro modo facultatum patris, dignitate ipsius, & numero liberorum, *L. quaero. 60. D. de jur. dot. L. si pater. 43. D. de legat. 3. L. 18. C. de haeretic.* Antea curator furiosi solus dotem constituere poterat, *L. 5. §. 3. D. de jur. dot.* Subscriptio, quae in vulgatis codicibus deest, restituenda ex Mss. & in *L. tam dementis. sup. de Episcop. audiens. kalend. Octob. Lampadii, & Orestio Coss.*

XXI.

Lex 26. C. de nupt.

Idem A. Juliano P. P.

SI quis alumnâ suâ libertate donaverit, & in matrimonio suo collocaverit; dubitabatur apud Antiquos, utrumne hujusmodi nuptiae legitimae esse videantur, an non. Nos itaque vetustam ambiguitatem decidentes, non esse vetitum matrimonium censuimus. Si enim ex affectu omnes introducuntur nuptiae, & nihil impium, nec legibus contrarium in tali copula expectamus: quare praedictas nuptias inhibendas existimamus? nec enim bono sic impius invenitur, ut quam ab initio loci filiae habuit, eam postea in suo collocet matrimonio: sed ei credendum est, quia eam & ab initio non ut filiam educavit, & libertate donavit, & dignam esse postea suo putavit matrimonio. Ea videlicet persona omnimodò ad nuptias venire prohibenda, quam aliquis, sive alumnâ sit, sive non, à sacrosancto suscepit baptismate: cum nihil aliud sic inducere potest paternam affectionem, & justam nuptiarum prohibitionem, quam hujusmodi nexus, per quem Deo mediante, animae eorum copulatae sunt. * Datum kalend. Octob. Constantinop. Lampadii, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. 26. C. de nupt.

1 Controversia exponitur, & rationes conjecturae repetuntur.

2 Alumnâ in concubinas haberi

non potest.

3 Nec privigna.

4 Mendum inscriptionis apud Gravianum

zianum deprehenditur, & unde
fluxerit.

7 Adoptio per baptismum.

6 Antiquius cognationis spiritualis

vestigium.

7 Aliter de ea Graeci.

8 Aliter Latini.

QUIDAM existimabant, licitum esse inter educatorem, & alumnam matrimonium, eâ ratione, quam hic Justinianus attigit; quod ita demum sit illicitum matrimonium, si jure aliquo prohibeatur, aut moribus, aut legibus; & concessum videatur, quod non est prohibitum, *L. mutus. 43. §. 1. D. de procurator.* Alii verò matrimonium hujusmodi improbabant, quod veluti adoptiva filia in uxorem haberi non potest, etiam dissolutâ adoptione, *L. quin etiam. 55. D. de rit. nupt.* Paulus in *collat. leg. Mosiac. cum leg. Rom. tit. 6. §. & haec adeo. hyliturt. de nupt.* quia semel filiae loco fuerit: ita & alumna vxor duci non possit, quae filiae loco fuerit. Statius *lib. 2. Sylvar. v. 102. seq. de Glau- cia alumno Melioris,*

- - & te jam feceras illi
Mens, animusque patrem.

Siquidem alumni sunt quodammodo adoptati, non quidem civiliter; sed eò modo quò filii praeter adoptionis civilis ritum suscipi possunt, *L. quidam. 134. D. de verb. obligat.* propterea alumni consentitur esse ex familia educatoris, *L. Lucius Titius. 88. §. 6. D. de legat. 2.* & quaesitum aliquando, an educatores alumni suis ut filiis succederent, *L. 24. C. de E. audient. L. nutritorib. C. comm. de successioib.* Contrariae sententiae rationem sic excipiebant: non omnia licere, quae non sunt prohibita; maxime in conjunctionibus, ubi pudorem inspicimus, nec tam id, quod licet, quam quod honestum est, *L. 14. & L. 42. D. de rit. nupt. L. semper. 197. D. de reg. jur.* Licitum quidem admettebant matrimonium inter educatorem & alumnam, quod nullò jure prohibitum erat; sed minus honestum esse contendebant, ut alumna esset uxor, quae prius filiae loco fuerat. Sveton. in *Clandio, cap. 39.* id observat: *Ducturus contra fas Agrippinam uxorem, non cessavit omni ratione filiam, & alumnam, & in gremio suo natam, atque educatam praedicare.* (2) Nec secundum istorum fortè sententiam, alumna in concubinam haberi potuit: quod tamen quidam male tentant ex *L. cum tabulis. §. quoniam. D. de his, quae ut indig. quasi Cassianus Rustinam uxorem habuisset, & filiam ejus concubinam, quam testamento alumnam appellaverat.* Praeterquam id non suadent verba Papiniani, inmutari non debent; cum ex iis non immutatis Papiniani mens commodè eruaatur, ut probavimus *lib. 3. observat. cap. 17.* (3) Profectò nefaria esset conjunctio, si unus matrem uxorem, idemque filiam ex alio matrimonio, aut vulgò quaesitam concubinam haberet. Ac veluti nefaria est conjunctio, si pater, & filius uni mulieri misceantur, *L. 1. §. 3. D. de concubiu. L. 4. sup. hoc tit.* ita nefaria est, si unus idemque matri, ac filiae misceatur. Non movet, quod quaedam concubinas habere liceat, quae uxores haberi non possunt: id enim verum, ubi subest tantum ratio juris civilis, *d. L. 1. §. 2. D. de concubin.*

cubin. non ubi subest ratio juris naturalis, *L. etiam. §6. D. de rit. nupt.* Justinianus licitum hīs esse vult matrimonium inter educatorem, & alumnam, quod non sit legibus contrarium, nisi educator alumnam suam filiae locō habuerit: sed praesumptionem inducit, ut qui alumnam sibi matrimonio junxerit, eam non videatur locō filiae habuisse. Gratianus priorem partem hujus Decisionis retulit, sed paululū interpositam, *Can. si quis ancillam. 29. q. 2. (4)* Cujus inscriptio etiam hodie mendosa est: *Item Julius P. P. & restituenda ex hac L. 26. Idem* (scilicet Justinianus) *Juliano praefecto praetorio.* Mendum vel ex notis fluxit, vel quōd apud Burchardum *lib. 9. cap. 18.* & Ivonem Pannormiae *lib. 9. cap. 156.* huic legi Justiniani quidpiam adtextum fuerat ex decretis Julii P. P. *cap. 4.* Sed apud Gratianum nihil quidquam ex decretis Julii, tamen haec Justiniani Decisio relata est.

Ad §. Ea videlicet.

Quamvis Justinianus nuptias inter educatorem, & alumnam permisit, eas tamen prohibet inter susceptorem, & susceptam; eum, eamve, qui ex sacro baptismatis lavacro suscipit, vel suscipitur: quia sic putarent adoptionem contrahi. Aliam tamen adoptionem intelligere videtur Leo philosophus *Novell. 24. δια τωτων ιπας i. e. per Sacrosanctam Sacrificium*, quā quae fieret per baptismum. (5) *υποδοια, i. e. adoptio*, quidem per baptismum fieri dicitur, & susceptam esse filiam apud Constant. Harmenop. *lib. 4. epit. tit. 6. §. 18.* Matthaeum Monachum, *ἐπιματων, καὶ ἐπιδόσεων γαμικῶν, i. e. questionum, & controversiarum nuptialium, cap. νεκι ἀπὸ τῆ ἀγῆ θεωρηματικῆ ἀναδοχῆ i. e. de susceptione à Sancto Baptismate.* Indeque filiola *Can. de eo. 30. q. 3.* quod ulus nolter retinuit. (6) Nullum autem cognationis illius spiritualis vestigium antiquius, quā ex hac *L. 26.* cū antea liceret parentibus ipsis proprios filios offerre baptizandos, ut constat ex *epistola* quadam Augustini ad Bonificium. Graeci autem cognationem istam spiritualement primū ad matrem, & filiam susceptae prodixerunt, & ad filium susceptoris, ut non posset susceptam, matrem, filiamve ejus uxorem ducere, eclogā Basilicōn *lib. 28. tit. 5. cap. 17.* ac deinceps ad septimum usque gradum, veluti cognationem naturalem, Harmenop. *d. tit. 6.* Rationem ducebant potissimū ex hac *L. 26.* quōd nihil ita nuptias impedire debeat, quā spiritualis cognatio: & ex *can. 53. Synodi sextae in Trullo*, quae voluit, cognationem spiritualement majorem esse naturali. (7) Graeci magnam illius spiritualis cognationis rationem habendam putaverunt; adeo ut Lucas Constantinopolitanus Patriarcha Monasterii quendam praefectum, deinde Heracleae Archiepiscopum factum suspenderit, quōd adversus spiritualement filium testimonium tulisset; ut relatum est in sententiis synodalibus ejusdem Lucae Patriarchae Constantinop. (8) Latini autem secus putaverunt; Paschalis II. in *Can. post uxorem. 30. q. 4.* Neque enim cognationi carnis cognatio spiritus comparatur: & novissimē cognatio illa, quae Latinis diffusa erat, ad certas personas redacta est. Porro advertendum

dom, hanc L. 26. aliter relatam esse à Graecis interpretibus, Matthaeo Monacho, Harmenopulo, & in eclogâ Basilicâ, quia Graeci eam non ex codice Justiniano retulerant; sed ex Basilicis, seu repugnatione legum, ut vocat Photius Nomocanonis tit. 9. cap. 28.

XXII.

Lex 21. C. de furt. & serv. corrupt.

Idem A. Juliano P. P.

APUD antiquos quaerebatur, si servus, quem aliquis bonâ fide possideat, furtum commiserit alienarum rerum; vel ipsius, apud quem constitutus est: an ipse, qui enim bonâ fide retinet, noxalem furti actionem adversus verum dominum habeat; vel ipse ab eo, qui furatus passus est, praedictâ conveniatur actione. Cumque generalis regula ab antiquâ prudentiâ exposita est, hujus hominis gratiâ, pro quo noxalem furti actionem suscipere quis compellitur, adversus alium furti actionem habere non concedens: quidam ita eam per conjecturam interpretati sunt, adversus bonae fidei quidem possessorem nullô modô furti actionem extendi; ipsi autem, si furtum fuerit passus, adversus verum dominum furti actionem noxalem rectè decerni. Tunc autem bonae fidei possessorem furti nomine, quod passus est, noxalem actionem contra dominum habere posse, quando servus sub domini sui fuerit constitutus possessione; & pro his rebus possit enim adversus dominum habere actionem, non solum quas servus subtraxit, jam apud eum constitutus; sed & quas furatus est, quando fugit quidem à bonae fidei possessore, adhuc autem nomen sub manibus domini sui constitutus. Quam interpretationem prisca quidem jura per conjecturam introducebant: Nos autem alius, & verius ad eam respicientes, generalem regulam sic ab initio prolatam esse accepimus. Cum igitur bonae fidei possessor domini cogitatione furtum possidet, meritò donec apud eum constitutus est, & aliis tenetur noxali actione; si extranei furtum à servo fuerint passi, & ipse adversus verum dominum non habet actionem; secundum regulam dicentem: Qui habet adversus alium furti actionem, ipse eâ teneri non potest. Sin autem desinat in servi retentione, & ille apud verum dominum fuerit inventus, tunc ipse quidem noxali furti actione minime potest teneri; adversus autem verum dominum habet ipse furti noxalem actionem, pro rebus, quas vel tunc furatus est, cum est apud verum dominum, vel antea postquam bonae fidei possessoris retentionem excessit, nec dum apud verum dominum factus est. Sic iterum regulae generali casus evenit consentaneus; qui enim habet tunc furti actionem adversus dominum, ipse aliis teneri furti actione non potest, & sic ex tempore omnibus discretis, vetustissima dubitatio nostro foedere quiescat, & bonae fidei possessor in parte certa temporis habeat actionem, & non teneatur actione; & ipse dominus alio tempore non teneatur actione, & in alio sub actione consuevasur. De eo autem,

qui

qui liber constitutus, & ab alio bonâ fide tenetur, si furtum commiserit, pecti, sine aliqua dubitatione dicitur posse eum, qui liber est cognitus, & ab ipso, qui bona fide eum detinet, pro furto conveniri: & bonae fidei possessorem, si extraneo furtum liber commiserit, non posse conveniri; sed ipsum pro suo furto respondere. Quia generalis regula de servo prolata est, & pro eo, qui non servus, sed liber, & suae potestatis est, noxalem moveri actionem impossibile, nostrisque legibus incognitum est. Datum Kalend. Octob. Lampad. & Orest. VV. CC. Goss.

Ad L. 21. C. de furt. & serv. corrupt.

1 Controversia restituitur.	4 Contraria.
2 Regularum juris rationes Juris-	5 Justiniani distinctio.
consulti plerumque ignorarunt.	6 §. ult. Inst. de noxalib. actionib. ad
3 Prima opinio.	banc L. referri non debet.

OBSCURUS est hujusce Decisionis tractatus, utpote ex vetustissima dubitatione, ut hîc loquitur Justinianus. Quaestio fuerat, an bonae fidei possessor noxali furti actione conveniri posset, si servus alii furtum fecisset, vel si servus ille suo possessori furtum fecisset, ipse possessor adversus verum dominum noxali furti actione posset agere. (1) Finge: Titius bonâ fide Stichum Maevii, qui erat verus dominus, possidebat; Stichus res Gaji furto subtraxerat: quaerebatur, an Gajus noxali furti actione posset agere adversus Titium, qui bonâ fide Stichum possidebat. Vel finge, Stichum Titio suo possessori furtum fecisse; quaerebatur, an Titius agere posset noxali actione adversus Maevium verum Stichi dominum. Noxalis actio furti (ut aliae noxales actiones, quae ex legibus, aut praetoris edictis descendunt) prodita est adversus dominum servi, *L. ult. C. de noxalib. act.* vel adversus eum, qui habet in potestate, *L. quotiens. §. in potestate, L. non solum. D. eod. tit. de noxalib. act.* Ergo ita bonae fidei possessor, qui habet servum in potestate, noxali actione conveniri posset, si servus alii furtum fecerit. At si Titio ipsi possessori servus furtum fecisset, Titius Maevium verum dominum convenire non posset: secundum regulam, quam hîc Justinianus refert, *Cujus nomine quis noxalem actionem patitur, ejus nomine noxali actione agere non potest.* Titius Stichi nomine patitur, si extraneo furtum fecerit; ergo Titius Stichi nomine agere non poterit adversus verum dominum, si ipsi furtum fecerit. (2) Regulae juris, ut erant ab initio prolatae, per manus tradebantur, & regulas ipsas Jurisconsulti sciebant, sed rationes plerumque ignorabant, *L. non omnium. D. de legib. L. ita vulneratus. §. ult. D. ad L. Aquil. L. quot per manus. D. de jur. codicillor.* plerumque etiam circa regularum interpretationem contendebant, ut in *L. 20. sup. hoc tit. & L. ult. C. de heredib. institutend.* Regulam istam, quam hîc Justinianus refert, reperio apud Julianum, *L. cum servus. D. de noxalib. actionib. & Ulpianum, L. sed si minus. §. si ser-*
vus.

uns. D. de injur. Secundum eam regulam si servus communis uni ex dominis furtum fecisset, adversus socium noxali actione agere non poterat, sed vel communi dividundo, vel familiae erciscundae, L. 27. §. 1. *D. ad leg. Aquil. L. si servus communis. §. ult. D. de noxalib. act. L. ut tantum. §. si servus. D. de serv. corrupt. L. & puto. §. ult. D. famul. erciscund. (3)* Quidam igitur sic putabant, bonae fidei possessorem noxali actione posse conveniri, si servus furtum fecisset. Ulpian. in d. *L. bona fide. D. de noxalib. act.* Contra si servus damnum dedisset, idem Ulpianus existimat, dominum teneri legis Aquiliae actione, non bonae fidei possessorem, d. *L. 27. §. servi autem. D. ad leg. Aquil.* ac si servus in fuga sit, & damnum dederit, dominum teneri lege Aquilia, non tamen noxali actione, d. *L. quotiens. §. in potestate. D. de noxalib. act. & L. servi. 17. §. ult. D. de furt. Paulus lib. 2. sent. tit. 3. sub finem.* Nonnulli existimant, aliud esse in actione legis Aquiliae, & aliud in ceteris noxalibus actionibus: ut quia legis Aquiliae actio soli domino competit, L. 11. §. legis. *D. ad leg. Aquil.* non bonae fidei possessoria ita & adversus solum dominum detur, non adversus bonae fidei possessorem. (4) Alii forte regulam, quam hic Justinianus refert, per contrarium invertebant: Cujus nomine quis agere potest, ejus nomine actionem pati non debet: At bonae fidei possessor agit adversus verum dominum, si servus alii furtum fecerit: namque ita fieret, ut ejusdem servi nomine ageret, & actionem pateretur.

Ad vers. Cum igitur.

Inter varias regulae acceptiones, cum alii bonae fidei possessori adversus verum dominum noxalem furti actionem denegarent, & extraneis adversus eundem bonae fidei possessorem concederent, alii forte adversus bonae fidei possessorem actionem denegarent, sed eidem adversus verum dominum concederent: (5) Justinianus distinguit ex tempore, ut quod quidem tempore bonae fidei possessor servum possidet cogitatione domini, tunc ipse agere non possit adversus verum dominum, quod alii noxali actione teneatur, secundum regulam, *Qui habet adversus alium furti actionem, ipse et teneri non potest.* Cum bonae fidei possessor servum possidet, tunc dominus adversus eum agere potest, d. *L. servi. §. ult. D. de furt. & tunc dominus non tenetur bonae fidei possessori, quia dominus adversus bonae fidei possessorem agere potest.* At ex quo tempore possessor servum deserit possidere, casus est hujus regulae posterioris: ut quia tunc possessor agere potest adversus verum dominum, ipse aliis noxali actione non tenetur. Quaeri potest, an non & haec distinctio ad malae fidei possessionem pertineat, cum non minus malae, quam bonae fidei possessor teneatur, L. non solum. *D. de noxalib. act.* sed malae fidei possessori nulla datur actio, L. si quid possessor. §. penult. *D. de petit. heredit. ac ne quidem furti actio, L. si is, cui. 71. §. 1. D. de furt.*

Ad §. De eo.

Si liber homo bonâ fide serviat, bonae fidei possessor adversus eum agere potest, si furtum fecerit, *L. liber homo. §. 2. D. ad leg. Aquil.* sed il-
lius nomine agitur adversus bonae fidei possessorem, ubi liber fuerit co-
gnitus, *L. si ad libertatem. D. de noxalib. actionib. L. confessimibus. D. de in-
terrogat. in iur. faciend.* Rationem subjicit Justinianus, quod noxales actio-
nes liberi hominis nomine dari sit insolitum. Veruntamen adversus pa-
rentes dabatur noxalis actio filiorum nomine, si damnum dedissent, fur-
tum, vel injuriam fecissent, *L. §. penult. D. de obligat. & actionib. Pau-
lus lib. 2. sent. tit. 31.* nec minus parentes filios, quàm domini servos no-
xae dedere poterant. Quod ab usu recessisse ait Justinianus *§. ult. Instit. de
noxalib. actionib.* quasi paterna affectio non posset sinere, filium noxae de-
dicium quia in filiabus non admittebat favor pudicitiae, ut noxae dede-
rentur. Sed tamen quod ait Just. in d. §. ult. *Instit. de noxalib. act.* in ser-
vos tantummodò noxales actiones esse proponendas, non filiosfamilias;
(6) cave, ne referas ad hanc *L. 21.* nam multò ante Justinianum invalue-
rat, & placuerat filiosfamilias noxae non dari. Hic verò loquitur non de
filiisfamilias, sed de liberis hominibus, qui sunt suae potestatis.

XXIII. Lex ult. C. ad Senatusconsultum Orphitianum.

Idem A. Juliano P. P.

QUIDAM ancillae suae per fideicommissum libertatem reliquit: et autem,
à quo libertas relicta est, moram in libertate praestanda faciente, popo-
ris ancilla: & esse eum quidem ingenuum puerum, vel puellam, qui post
moram nati sunt, omnes veteris Juris auctores consentiunt: Dubitatur au-
tem inter eos, si matri morienti possit succedere. Hujusmodi itaque dubita-
tionem eorum decidentem, melius eam procedere non patimur; sed sancimus,
eandem matris progeniem heredem ab intestato ei posse existere, salvis jure le-
gitimò ex auctoritate Senatusconsulti Orphitiani proli servandis, & tam ma-
tre ex Senatusconsulto Tertulliano, quàm prole ex Orphitiano Senatusconsulto
inveniam ad suas hereditates venientibus. Datum Kal. Octob. Constant. Lam-
padiò, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. ult. C. ad Senatusconsultum Orphitianum.

- 1 Controversia exponitur.
2 Primae opinionis ratio.

3 Secundae ratio, & vestigium.

Non

NON facillè restitui potest controversia hujus Decisionis: sed singe: Titius heredem rogaverat testamentò, uti Pamphilae libertatem daret: heres Titii moram fecerat in danda libertate, atque interim ancilla antequam libertate donata esset, peperat, & postea decesserat. Omnes quidem Juris auctores, hoc est hujus, & illius scholae consentiebant, partum ingenuum esse: quia ex quo tempore mora facta est libertati matris, partus ingenuus nascitur; non modò si petita est libertas, sed ex quo peti potuerit, *L. cum verò. 26. §. 1. L. si privatus. 7. D. de filis. libert.* ubi Martianus intelligit constitutiones DD. Marci, & Veri, & Antonini, *L. 1. §. 1. D. de suis, & legit.* D. Marcus inter alios maxime favit libertatibus: erat enim philosophus, & philosophia semper ampleditur libertates, *L. penult. C. de his, quib. ut indig.* quod de Stoicis accipiendum est, qui cum naturam omnes liberos esse dicerent, parum servos à liberis differre existimabant: & in id maxime niti volebant, ut homines in naturalem suam redirent libertatem. Quod ostendimus *lib. 1. Observat. cap. 15.* Idem D. Marcus constituerat, servum ipsò jure liberum fieri, si servus ea lege venisset, ut manumitteretur, & moram fecisset emptor dandae libertati, *L. 7. §. 8. D. de donationib. inter vir. & uxor. L. 3. C. si mancip. ita fuerit alienat.* Sanè post rescriptum Imp. fatis constabat inter omnes ingenuum partum nati, ubi mora ancillae in fideicommissaria libertate facta esset: (1) sed dubitabatur, an si mater decessisset, antequam libertate donata esset, partus legitimus heres fieret matri. (2) Quidam existimabant, partum non esse legitimum heredem matri, quod ita demum liberi ex Senatusconsulto Orphitiano admittantur ad legitimam hereditatem matris, si mater sit ingenua, aut libertina, *L. 1. in princ. D. ad Senatusc. Tertyll.* At mater serva erat, quae nondum libertate donata esset; quaeque sine facto heredis, aut sine facto magistratus ad libertatem perducì non potuerat, *L. 11. sup. hoc tit.* Rescriptum DD. Principum in eo quidem volebant prodesse partui, ut nasceretur ingenuus, *L. 22. D. de stat. homin. L. 3. sup. hoc tit.* non ut legitimus heres fieret matri, adversus verba Senatusc. Orphitiani. (3) Alii verò putabant, partum matri esse heredem legitimum; quia in totum pro manumissa haberi debeat, ex quo moram passa est; quod si manumissa esset, partus matri ex libertinae ex Senatusc. Orphitiano succederet. Vestigium hujus sententiae manifestum apud Ulpian. d. *L. 1. §. 1. D. de suis, & legit. & d. L. 1. §. 3. D. ad Senatusc. Tertyllian.* ex eodem *lib. 12. Ulpian., ad Sabinum.* Justinianus postremam hanc sententiam probat, ut partus non modò ingenuus nascatur, ex quo mater in libertate moram passa fuerit; sed legitimus heres ipsi fiat ex Senatusconsulto Orphitiano; ipique mater heres legitima ex Senatusc. Tertylliano. Ita tamen, ut nihil Senatusc. Orphitiano, aut Tertylliano derogatum esse velit.

XXIV, *Lex 14. C. de fideicommiss. libertatib.*

Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

CUM inter veteres dubitabatur, si fideicommissariam libertatem possibile esset relinqui servo, qui adhuc in ventre portaretur, & homo fieri speraretur. Nos vetus iurgium decedentes, libertatis favore censuimus, & fideicommissariam, necnon directam libertatem suam firmitatem habere siue in masculo, siue in foemina, qui, quaeve adhuc in ventre vehitur: ut cum libertate solem respiciat, etsi mater sua adhuc in servitute constans eum, vel eam ediderit. Sin autem plures creati, vel creatae sint, siue unius fecit mentionem, siue pluraliter nuncupavit; nihilominus omnes ad libertatem d' primis veniant cunabulis, cum in ambiguis sensibus melius sit (& maxime in libertate) favore ejus humaniorem amplecti sententiam. Datum Kal. Octob. Lampadiô, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. 14. C. de fideicommiss. libertatib.

- 1 *Controversia repetitur ex quodam capite Senatusconsulti Orphitiani.*
- 2 *Prima opinio.*
- 3 *Ratio illius opinionis.*
- 4 *Contraria opinio.*
- 5 *Rationes contrariae opinionis.*
- 6 *Vestigium.*

- 7 *Differentia inter directam, & fideicommissariam libertatem, quas ei, qui in utero est, relinquitur.*
- 8 *Aetas spectabatur in manumissione censu.*
- 9 *Secunda controversia, & rationes exponuntur.*

EX CAPITE quôdam Senatusc. Orphitiani produsse videtur quaestio hujusce Leg. 14. quae & eandem habet subscriptionem cum *L. ult. sup. ad Senatuscons. Orphitian.* Nam cum lex Fusia Caninia modum libertatibus imposuisset, quae testamentò relinquebantur, eadem caverat, ut nominatim libertas servis testamento relinqueretur. *Ulpian. li. singul. reg. tit. 1. §. ultim.* Quos hoc testamentò nominavi, id est, manumissi, *L. pater. 38. §. filia. D. de legat. 3.* (1) Verùm Senatusc. Orphitiani capite quôdam fuerat comprehensum, ut libertas servis relicta competeret, licet non nominatim, sed sub certâ demonstratione relicta esset. *Paulus lib. 4. sentent. tit. 14.* Cum autem obsonatorem, vel qui ex ancilla illa nascitur, liberum esse volo, ex Orphitiano Senatusc. perinde libertas competit, ac si nominatim data sit. Certabant nihilominus Juris auctores an ei, qui ex ancilla nasceretur, libertas relinqui posset, vel ei, qui in utero portabatur (ut hic loquitur Justinianus, Hellenismum referens *ἐν κοιλίᾳ τοῦ πατρὸς*, i. e. ejus, qui in utero gerebatur.) (2) Quidam igitur existimabant, libertatem inutititer

sic

sic relictam esse ventri, seu ei, qui in utero portaretur. Ante quidem Senatusc. Orphitianum ratio illorum fuit, quia placebat, nominatim servos manumitti; post Senatusconsultum Orphitianum, (3) quia libertas incertae personae dari non posse videbatur: quod commissit, & non satis distinxit Tribonianus in §. *incertis. vers. libertas. Instit. de legat.* Atqui incerta est persona illius, qui in utero portatur: nec enim modò incertum est, qui, quaeve nasci habeat, sed an unus, duo, vel plures, an omnino nullus nasci debeat. Ita non poterat incerta persona heres institui, Ulpian. *lib. sing. reg. tit. 22. incertus tutor dari, L. tutor. 20. D. de testament. tutel.* incertis personis legari, Ulpian. *lib. singul. regul. tit. 24. Paulus lib. 3. sentent. tit. 6. d. §. incertis. Instit. de legat.* Quamvis autem placuisset, ex Senatusc. Orphitiano libertatem eis competere, qui non nominatim sed sub certa demonstratione essent testamentò manumissi; dicebant, incertam esse demonstrationem illius, qui nondum erat in rebus humanis. Certam esse demonstrationem ait Justinianus d. §. *incertis*; Ex *cognatis meis qui nunc sunt*, quasi incerta esset demonstratio eorum quae nondum essent. Negabant isti, foetum in utero esse animal, sed partem viscerum matris, donec editus esset: idque secundum Chrylippi, & Stoicorum sententiam, quam attigimus *lib. 1. observat. cap. 16. Papinianus in L. 9. D. ad L. Falcid. Quia partus nondum editus homo non videri fuisse dicitur.* Ulpianus in *L. 1. §. 1. D. de inspiciend. vent. Partus enim, antequam edatur, mulieris portio est, vel viscerum.* Marcellus, qui Proculusianus fuit, *spem animantis* dixit *L. 2. D. de mort. inferend.* Justinianus in hac *L. 14. Qui adhuc in ventre portaretur, & homo fieri speraretur*, quasi nondum esset homo, vel animal. (4) Contrà alii dicebant, ventri, seu ei, qui in utero portaretur, libertatem utiliter relinqui per fideicommissum; fortasse & directis verbis relictam ad fideicommissariam trahi debere, ut in *L. generaliter. 24. §. 10. D. de fideicommiss. libert.* (5) Ratio illorum fuit, quod foetum in utero animal esse putarent, secundum Platonis sententiam, quam retulimus *d. cap. 16. observat.* Cum autem placuisset, ex Senatusconsulto Orphitiano sub certa demonstratione relinqui posse libertatem; certam dicebant esse demonstrationem illius, qui in utero esset, vel qui ex ancilla nascitur, ut Paulus *d. tit. 14. lib. 4. sentent.* (6) (ubi vestigium huius sententiae deprehendi potest) nam conceptus quodammodo in rerum natura esse existimatur, *L. penult. D. de leg. 1. L. 7. D. de suis, & legitim. & pro jam nato habetur*, cum de commodis illius quaeritur in toto penè jure civili, *L. 7. L. penult. D. de stat. homin. L. 2. §. 6. D. de excusat. tutor. L. cum quidam. §. 1. D. de acq. vel omittend. heredit.* Atqui non est majus commodum, quam libertatis, rei inaeestimabilis, cujus & favorem praetendebant. Justinianus postremam hanc sententiam probat, non modò ut libertas fideicommissaria, sed etiam directa relinqui ei possit, qui in utero est. Et quidem jam placuerat, alienum postumum heredem posse institui jure praetorio, §. 1. *Instit. de bonor. poss.* & ab eo fideicommissum relinqui posse, *L. penult. D. de legat. 1.* Placuerat etiam Justiniano, incertam personam heredem institui, incertis quoque personis legari posse, in ea constitutione, quae desideratur, & cujus meminit d. §.

incertis.

incertis. Instit. de legat. Vult igitur Justinianus, eum, cui in utero relicta libertas fuerit, *cum libertate solem respicere*: quod intelligendum est, ubi directâ libertas, non fideicommissaria relicta fuerit: nec enim potandum est, Justinianum hâc directam, & fideicommissariam libertatem exaequare voluisse, ut legata fideicommissis exaequavit, *L. 2. C. comm. de legat.* quae post hanc Decisionem quinque ferè mensibus edita est. (7) Multum igitur etiam hodie interit, an ei, qui in utero est, libertas directâ, vel per fideicommissum relinquatur: si directâ, nascetur ingenuus; si verò per fideicommissum, statim natus manumitti poterit, *L. penult. D. de manumiss. erit libertus heredis*, vel illius, qui manumittet: Finge enim, plures heredes fuisse institutos, & ab uno libertatem per fideicommissum relictam; licet heres ille, à quo libertas relicta est, non adierit, dummodò quidam adierint, libertas debetur, *L. Lucius 56. D. de fideicommiss. liberat. L. cum proponas. sup. hoc tit.* in qua ponendum est, uxorem ex facto non dissensisse, sed nec jure potuisse dissentire, ne pugnet cum d. *L. Lucius*. At licet directâ, vel per fideicommissum relicta esset libertas ventri, Latinam tantùm libertatem habebat, non Romanam, ante constitutionem Justiniani: nam minores triginta annis testamentò manumissi Latini fiebant. Ulpianus *lib. sing. regul. tit. 1.* (8) Eademque ratio aetatis habetur in manumissione censu, ut est in fragmento illo ex Grammatica Dosithei magistri: *Et qui in censum manumittitur, si triginta annos habeat, civitate Romanâ potitur.* Cujacius aliter sentit in *not. ad Ulpianum tit. 1.* sed nondum fragmentum illud in manus illius venerat.

Ad vers. Sin autem

Cùm testator ei, qui in utero erat, libertatem per fideicommissum reliquisset, & plures editi fuissent (ut quandoque evenit) *L. antiqui. D. si pars hered. petat. L. 7. D. de reb. dub. L. 36. D. de solut. & liberat.* major in ea specie dubitatio fuit. (9) Quidam dicebant, omnibus competere libertatem, argumentò *L. 17. §. 1. D. de legat. 1. & L. in usu. 158. D. de verbor. significat.* alii verò, nulli competere, quia uni tantùm relicta erat; at incertum erat, pluribus natis, cuinam deberetur, *L. duo sunt. D. de testam. tutel.* Justinianus voluit, omnes liberos esse, quasi ea testatoris voluntas fuerit, ut quotquot nascerentur, liberi essent: nec admittit voluntatis quaestionem, ut Ulpianus in d. *L. 17. §. 1. D. de legat. 1.* quia favore libertatis ambigua, & incerta voluntas testatoris in humaniorem sententiam trahi debeat secundum regulas juris civilis, *L. 10. §. ultim. D. de reb. dub. L. 10. D. de manumiss. testament. L. quotiens. 20. L. in obscura. 179. D. de regul. jur.* scilicet ut omnibus natis potius, quàm nulli libertas debeatur. Lucius Seneca epist. 81. *Semper quicquid dubium est, humanitas inclinat in melius.*

XXV

Lex ultim. C. de dotis promission.

Imp. Justin. A. Joanni P. P.

SI pater dotens pro filia simpliciter dederit, vel pro filio ante nuptias donationem fecerit; habeat autem filius, vel in potestate constitutus, vel fortè emancipatus, res maternas, vel ex alio modo tales, quae acquisitionem effugium; quarum ususfructus solus apud patrem remanet, vel quicumque modo poterat quasdam actiones contra patrem habere: dubitabatur apud veteres, utrumne videretur pater ex ipso debito dotis, vel ante nuptias donationis fecisse promissionem, vel dationem, ut sese ab huiusmodi nexu liberaret; an debitum quidem remaneret in sua natura, liberalitas autem paterna dotem, vel ante nuptias donationem dare suggessisset. Et in tali dubitatione multa pars legum laborum sese divisit: aliò etiam incrementò huiusmodi quaestioni addidit; si fortè dixerit in instrumento dotali, ex rebus paternis, & maternis dotem, vel ante nuptias donationem dare; utrum pro dimidia parte videatur datio, vel promissio facta esse, an pro rata portione utriusque substantiae. Utamque igitur dubitationem certo fini tradentes sancimus, si quidem nihil addendum existimaverit, sed simpliciter dotem, vel ante nuptias donationem dederit, vel promiserit, ex sua liberalitate hoc fecisse intelligi, debitum in sua figura remanente. Neque enim leges incognitae sunt, quibus tantum est omnino paternum esse officium dotem, vel ante nuptias donationem pro sua dare progeie. Liberalitas itaque talis remaneat vera, & irrevocabilis, ut purò nomine & liberalitas, & debitum suam sequantur fortunam. Ubi autem ex rebus tam suis, quam maternis, vel aliis, quae non acquiruntur, vel ex suis debitis dixerit se fecisse huiusmodi liberalitates; tunc si quidem penitus inopia tentur est, ex illis videri rebus dotem, vel ante nuptias donationem esse datam, quae ad filios, vel filias pertinent. Si verò & ipse substantiam idemam possidet, in hoc casu quasi de suo patrimonio dotem vel ante nuptias donationem dedisse intelligatur. Poterat enim secundum suas vires dotem pro filia, vel ante nuptias donationem pro filio dare; & consentire filiis suis, quando voluerint pariem, vel fortè totam suam substantiam, quam habent, paternae liberalitati pro dote, vel ante nuptias donatione aggregare: ut reverà appareat, quid ipse velit dare, & quid de substantia filiorum proficiatur; ne dum essus sermone sese jactet, in praeceps incidat sui periculum. Dat. Kalend. Novemb. Lampadij, & Oreite Coss.

Ad L. ultims. C. de dot. promission.

1 <i>Controversia exponitur.</i> 2 <i>Prima opinio.</i> 3 <i>Ratio illius opinionis.</i> 4 <i>Vestigium manifestum indicatur.</i> 5 <i>Aliud etiam deprehenditur.</i> 6 <i>Vitium interpunctionis in L. 22. D. solut. matrim. tollitur.</i> 7 <i>Contrariae sententiae vestigium manifestum.</i> 8 <i>Aliud etiam deprehenditur.</i>	9 <i>Ratio illius sententiae.</i> 10 <i>Media sententia conjectura repetitur.</i> 11 <i>Alia controversia, & rationes ipsius exponuntur.</i> 12 <i>Justiniani distinctio non satis apta.</i> 13 <i>Leoni philosopho improbata.</i> 14 <i>Graecis interpretibus male accepta.</i>

PATER centum filiae in dotem promiserat; filia habebat res quasdam maternas, & proprias: vel pater filio centum propter nuptias donaverat, cum filius res proprias quoque haberet: Quaerebatur inter Juris auctores, an pater de suo promississe, aut donasse videretur, vel de bonis filii, aut filiae propriis. Non distinguit hic Justinianus inter filiumfamilias, filiamfamilias, & filium emancipatum, filiamve emancipatam; sed olim in filiofamilias id quaeri non poterat, qui nihil suum habebat. Ulpian. *lib. sing. regul. tit. 20. L. placet. D. de acquir. vel omittend. hered.* adeo ut materna bona omnimodo patri quaererentur, *L. 3. §. 4. D. de donationib. inter vir. & uxor. L. 6. §. 3. & L. 92. D. de acquirend. vel omittend. hered.* nec nisi ex constitutionibus posteriorum principum filiofamilias in bonis maternis proprietas data est, solò usufructu patri servato, *L. 1. C. de bon. mater. L. 4. C. de secund. nupr. L. 4. C. de bon. quae liber.* (1) & in filiabusfamilias quaestio non procedebat, in filiisfamilias fortè procedere poterat, si filio, pater ex castrensi peculio debitor fuisset, *L. lis nulla. D. de judic. cum in eo filiusfamilias locò patrisfamilias haberetur, L. 2. D. de Senatusf. Macedon.* verum in filiis, aut filiabus emancipatis, id maxime quaeri poterat; cum haberent beneficium bonorum quaerendorum, *L. 1. in princip. D. si à parente quis manumiss.* Ait Justinianus, in tali dubitatione meliorem partem legum latorum sele divisisse, id est, Juris auctorum, qui & conditores juris passim appellantur, & iura constituentes, *L. verbis. 120. D. de verbor. signif.* (2) Quidam igitur existimabant, si pater simpliciter dotem filiae dedisset, vel promississet, aut donationem filio propter nuptias; non de suo dedisse, aut promississe; sed ex bonis filii, vel filiae, si materna bona vel aliunde, quaesita haberet, vel si pater illis obligatus esset. (3) Ratio eorum fuit, quod cum filius, aut filia res proprias haberent, nihil pater de suo dare teneretur ad donationem filii propter nuptias, vel dotem filiae. Nam quemadmodum pater non teneretur alere liberos, si ex officio suo se possint exhibere, *L. 5. §. sed si filius. D. de agnoscend. & alend. liber.* ita nec dotare, si proprias habeant facultates: cum eadem sit ratio dotis, atque alimentorum, Alimenta debentur filiis pro modo facultatum, d. *L. 5. dos etiam debe-*

debetur pro modo facultatum, *L. quæro. 60. D. de jur. dot. L. si pater. 40. D. de legat. 3.* Quod si pater quidquam deberet filio, aut filiae, dicebatur idem dotem dedisse, vel filio donasse propter nuptias, ut se ab hujusmodi debito liberaret: quam rationem hic Justinianus attingit. Et quidem debitor in duriores semper causam solvere præsumitur, *L. 3. D. de solut. & liberat.* ac licet pater ex officio paterno filiam dotare teneatur, durior tamen est causa obligationis, ex qua filiae tenetur; ut ita magis in eam causam solvisse, quam in dotem præsumatur. (4) Vestigium hujus sententiae manifestum apud Scaevolam, *L. uxorem. 41. §. pater. D. de legat. 3.* nec putandum est, id potius admisisse in patre naturali, quam in patre legitimo; cum uterque ad alimenta teneatur, & dos sit alimentorum loco, atque legitimæ portionis, *L. quoniam. C. de inoffic. testam. (5)* Deprehendi, & non insubtiliter potest in *L. si cum dotem. 22. §. 3. D. solut. matrim.* ubi Ulpianus ubi Julianus refert, si pater dotem, quae debebatur filiae exegerit, & deinde filiam testamentò heredem fecerit, vel legatum filiae, reliquerit, *compensandum ei in dotem, quod à patre datur lucroque ejus cadit.* (sic enim legendum est unò ductu aliter quam in Pandectis Florentinis, (6) vitiola interpunctione: quod probavimus *lib. 3. observat. cap. 11.*) Si igitur pater sit debitor filiae dotis nomine, & aliquid ei testamentò reliquerit, id compensat filia in dotem: cur non & filia, si dotem à patre acceperit, compensare debeat in id, quod aliunde pater ei debuerit? (7) Contrarias sententiae Papinianus fuit *lib. 10. quaest. quò de dotibus egerat, ut indicat L. 68. D. de jur. dot. & eo retulit Ulpianus, L. 5. §. Papinianus. D. de jur. dot.* Pater, idemque curator filiae emancipatae dotem illi dederat: putabat Papinianus, magis ut patrem, quam ut curatorem dedidisse; magis de suo, quam de filiae patrimonio: atque ita pugnat evidentiſſimè Papinianus cum Scaevola, nec aliud certius hujusce controversiæ vestigium. Paulus *lib. 7. quaestionum* tractabat, an cum patruus, idemque curator fratris filiae ultra vires patrimonii dotem promisisset, donandi annuò, vel negotii gerendi causâ fecisse videretur, *L. cum post mortem. §. 1. D. de administ. & peric. tut.* Et putat donandi animum habuisse, si sciens promisisset: (8) quod ille quidem in patre magis admisisset. Si verò putasset, rationem pupillarem sufficere, ac post dotem promissam aes alienum emerſisset, patruum exceptione tueri posse: quam tamen ei Harmenopolus denegat *lib. 5. epitom. tit. 5. §. 38.* (9) Ratio istorum fuit (quâ & hic Justinianus utitur) paternum officium esse, dotem, vel ante nuptias donationem pro sua dare progenie. Et quidem si filiae dos data sit, in rem patris versa intelligitur, *L. 7. in fine. D. de in rem vers. quia pater filiae dotem dare teneatur, L. 6. D. de collation. (in qua nihil mutarem)* & ad id per magistratum compellitur, *L. capite. 19. D. de rit. nupt. L. 5. §. 4. D. de jur. dot.* Praeter istas sententias ex adverso pugnantes fortasse & (10) media sententia fuit, quae diceret, dote simpliciter promissâ, datâve, patrem tam de suo, quam de filiae patrimonio dotem dedisse, aut promississe, argumentò *L. Neseimius. D. de negot. gest. & L. sed etsi. §. quod autem. D. de hered. pet.* Justinianus secundam opinionem hâc probare maluit, ut si nihil pater

in danda , promittendave dote expressit , de suo magis , quàm de filiae patrimonio dotem dedisse , aut promississe videatur : & quod de dote diximus , idem omnino intelligendum de donatione propter nuptias , quam pater filio fecerit .

Ad §. Ubi autem .

Si pater in dote danda , vel promittenda expressim dixisset , se dotem dare , vel promittere de suis rebus , & ex maternis bonis , vel aliunde filiae quaesitis ; quaerebatur (ut hîc Justinianus retulit) utrùm pro dimidia parte videatur datio , vel promissio facta esse , an pro rata portione utriusque substantiae . (11) Quidam existimabant , pro dimidia parte dotem dedisse . Finge , patrem centum dedisse in dotem , dicebant quinquaginta ex suo , & quinquaginta ex maternis , vel aliis bonis filiae dedisse . Alii putabant , dotem datam esse à patre , pro rata portione utriusque substantiae : ut si filia plus in maternis , aliisve bonis haberet , quàm pater in suis , plus de bonis filiae , minùs de suis dedisse , aut promississe videretur . Justinianus neque hanc , neque illam rationem probat , sed distinguit utrùm pater sit locuples necne : si locuples , ut de suo totam dotem dedisse intelligatur ; si verbò inops , de bonis tantùm filiae dedisse , licet in dote danda eam se de bonis filiae , & suis dare expresserit . Quod quidem Justinianus statuit praeter mentem patris , qui dotem dederit , aut promississet ; (12) nec quâ ratione statuerit , promptum est . Patre quidem inope , haec ratio fortè impulit Justinianum , ut tota dos ex bonis propriis filiae promissâ intelligeretur , quia focer à genero non convenitur nisi in quantum facere potest , *L. penult. D. de jur. dot. l. 17. D. solut. matrim. n.* Sed patre locuplete , nulla est ratio , cur non ex bonis patris , & bonis filiae dos sit constituta , cùm id pater in dote danda , promittendave expresserit : nisi quia paternum est officium dotare filiam , maxime cùm sit locuples . Unde haec Justiniani distinctio (13) Leoni philosopho minùs placuit , quam & nominatim abrogavit *Novella 21* . Probat quidem Leo superiorem Decisionem , scilicet patrem , qui simpliciter dotem promississet , de suo tantùm videri promississe : sed ubi de suis , & filiorum bonis promississet , pro iis partibus teneri , quas expresserit : puta , si centum ex suis , & quinquaginta ex bonis filiae promississet . At si nullas partes expresserit , aequaliter tam de suis , quàm filiae bonis videri promississe . (14) Harmenopolus utramque constitutionem retulit ; Leonis *lib. 4. epitom. tit. 8. §. 33* . Justiniani *cod. tit. 5. 48* . Patrum tamen ex mente Justiniani retulit , atque etiam *ecloga Basilicor. lib. 29. tit. 1. cap. 85* . quia tam in superiori , quàm in postrema quaestione hujusce Decisionis Justiniani distinctionem adhibent ; cùm eam solùm in postrema hac quaestione admiserit .

XXVI. Lex ultim. C. per quas person. nob. acquirat.

Idem A. Juliano P. P.

SI duo, vel plures communem servum habeant, & unus ex his iusserit, ne sub nomine servus ab aliquo stipuletur (decem puta aureos, vel aliam rem) ipse autem servus non ejus, qui iussit, sed alterius ex dominis suis facit mentionem, & nomine illius stipulatus est: inter antiquam sapientiam quaerebatur, cui acquiratur actio, vel lucrum, quod ex hac causa acciderit: utrum ei, qui iussit, an ei, cujus servus facit mentionem, an ambobus. Cumque ex omni latere magna pars auctorum multum effuderit tractatum, nobis verior eorum sententia videtur, qui domino qui iussit asserant stipulationem, & ei tantummodò acquiri dixerunt, quam aliorum, qui in alias opiniones deferuntur: neque enim malignitati servorum indulgendum est, ut liceat eis, domini iussione contempnâ, suâ libidine facere stipulationem, & ad aliam dominum (qui cum forsitan corruptus) alienum lucrum transferre. Quod neque ferendum est, si servus impius domino quidem, qui iussus minimè obediendum existimaverit; alii autem, qui forsitan ignorat, & nescit, repentinum adducat solatium. Quod enim saepe apud Antiquos dicebatur, iussione domini non esse absinthium nominationi; tunc debet obtinere, cum servus iussus ab uno ex dominis stipulationem facere, sine nominis stipulatus est; tunc etenim ei soli acquirit, qui iussit: sin autem expresserit alium dominum, soli illi necesse est acquisitionem celebrari. Multo enim amplius oportet valere dominici nominis mentionem, quam sterilem iussione. Datum xv. Kalend. Decemb. Lampadii, & Orestis VV. CC. COSS.

1 Quæstio Decisionis exponitur.

2 Tres diversæ sententiæ repetuntur.

3 Prima sententia, & ratio ipsius ex Sabinianis.

4 Contraria sententia, & ratio.

5 Media sententia inter utramque, & ratio.

6 Tribonianus regulas juris antiquas sui sensu interpretari voluit.

SERVUS communis stipulandò acquirit dominis pro iis partibus quas habent in servo; verum si unus ex dominis jubeat servum stipulari, ei soli acquirit: aut si nominatim servus uni ex dominis stipuletur, ei quoque soli acquirit; §. penult. Instit. de stipulat. servor. L. 6. & L. 28. §. ficti. D. eod. tit. de stipulat. servor. Finge ad quaestionem hujusce Decisionis Titius, & Maevius communem servum habebant; Titius jusserat servo, ut sub nomine decem aureos à Sempronio stipularetur: servus quidem decem à Sempronio stipulatus erat, non tamen nomine Titii, qui jusserat stipulari, sed Maevii alterius domini. (1) Quaerebatur, utrum, Titio qui

iusserat servum stipulari, an Maevio, cuius nomine servus stipulatus erat, an utrique actio ex huiusmodi stipulatione quaesita esset. Et ait Justinianus, magnam partem auctorum ex omni latere (hoc est, ex utraque schola) effudisse tractatum. (2) Tres diversae fuerant sententiae. (3) Quidam exultimabant, Titio, qui iusserat servum suo nomine stipulari, actionem quaeri: Ratio illorum fuit (quam hic Justinianus attigit) quod servus domino obsequi debeat; nec licere servo, domini iussione contempta, alii domino stipulari. Deprehendi fortè potest ex d. L. 6. D. de stipulat. servor. Sabinianos in eâ fuisse sententiâ, quia putabant, servum ei soli acquirere, qui iusserat stipulari: itaque illi iussionem domini maximè attendebant. Ac veluti Scaevola putabat, servum, qui ex re alterius domini stipularetur, non acquirere alii, cuius nomen expressisset, ut ex eo retulit Ulpianus L. 25. §. 6. D. de usufruct. & quemadm. L. qui bona. 23. §. 3. D. de acquir. rer. domin. Ita fortè sentiebat in questione huius Decisionis: non tam habendam esse rationem domini, cuius nomine servus stipulatus esset; quàm illius, qui suo nomine stipulari iussisset. (4) Contra alii sentiebant, Maevio, cui nominatum servus stipulatus esset (puta, domino meo Maevio decem dare spondes?) actionem acquiri: majorem illi habebant rationem nominationis, quàm iussionis. (5) Media sententia fuit eorum, qui dicerent, partim Titio, partim Maevio acquiri: Titio, quia iusserat suo nomine stipulari; Maevio, quia nomen ejus servus in stipulatione expresserat. Ratio istorum fuit, quod iussus non sit ablimilis nominationi secundum Antiquorum definitionem, L. 25. §. 6. D. de usufruct. & quemadm. L. 7. §. 1. D. de stipulat. servor. Ita igitur accipiebant isti mediae sententiae auctores, quasi servus utrique stipulatus esset; cum iussio Titii non ablimilis esset nominationi Maevii. Tales plerumque medias sententias inter scholarum diverfitatem fuisse ostendimus lib. 1. observ. cap. 6. & ad L. 15. sup. de usufruct. Justinianus primam sententiam probare maluit, aliasque obiter rejecit: secundam, quia si alius ex dominis iusserit servum suo nomine stipulari, magis debeat ei actio quaeri, quàm ei, cuius nomen servus expresserit; qui fortasse servum corruperit, ad hoc, ut suo nomine stipularetur: Tum quia servus domini iussionem continere non debeat. Mediam quoque sententiam rejecit, & definitionem antiquam interpretatur eo calu solum debere intelligi, quò Titius iusserit, simpliciter servum stipulari, non suo nomine: & servus impersonaliter, seu nullius nomine expresso stipulatus fuerit, ut Titio actio quaeratur. At licet Titius iusserit, simpliciter servum stipulari, & servus Maevio stipuletur, quaeri actionem Maevio: quia tunc plus valere debeat nominatio Maevii, quàm simplex iussio Titii. (6) Amabat saepe Tribonianus regulas, & definitiones veterum suapte ingenio interpretari, ut in L. 21. sup. de furt. L. ultim. C. de hered. instituend. & L. ult. C. de acquir. & retinend. possess.

XXVII. *Lex antepnult. C. de necessar. serv. heredib. instituend. vel substituend.*

Justinianus A. Juliano P. P.

CUM quidam suum pupillum heredem instituit, & servo directis verbis libertatem reliquit; & in secundo gradu, in quo pupillarem substitutionem faciebat, ipsum servum sine libertate pupillo suo substituit; quaerebatur inter prudentes, si ex hujusmodi substitutione heres necessarius pupillo existeret. Causa enim altercationis ex vetere regula orta est, quod omnibus placuerat, hunc servum necessarium heredem domino fieri, cum in eodem gradu & hereditas, & libertas relinquebatur: in praesenti autem non in unum tam libertas, quam substitutio congregata est, sed in alium, & alium gradum. Nobis itaque eandem altercationem decidentibus, mirabile visum est, si quis putet, ex hujusmodi scrupulositate impediri testatoris voluntatem, maxime domini, & existimet non fieri servum heredem necessarium, sed ei licentiam praestet, & libertatem consequi, & hereditatem respicere, & domini voluntati reclamare: qui si hoc facere tentaverit, etiam puniendus est. Sit itaque & vivus pupillo liber, quia testator hoc voluit; & mortui pupillo necessarius heres, quia & hoc voluit testator. Datum xv. Kalend. Decemb. Constantinop. Lampadii, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. antepnult. C. de necessar. serv. heredib. instituend.

- 1 Origo controversae indicatur.
- 2 Quam ex auctoribus juris testamentum filii impuberis unum esse cum patris testamento putaverint.
- 3 Prima opinio.
- 4 Rationes ipsius colliguntur.

- 5 Vestigium quoddam deprehenditur.
- 6 Contraria opinio, & ratio.
- 7 Justinianus hic ita decidit, quasi unum sit testamentum, quod aliis non admittit.

PATER filium suum impubere testamentò heredem instituerat, eodemque primò gradu Stichum servum liberum esse jusserat; secundo gradu eundem servum filio suo impuberi substituerat, si filius in pupillari aetate decederet: mortuò filio intra pubertatem, & casu pupillaris substitutionis existente, quaerebatur, an Stichus fieret necessarius heres filio impuberi mortuo. Omnibus quidem placuerat (hoc est Sabinianis, & Proculianis) utriusque scholae auctoribus, servum fieri heredem necessarium, cum eodem gradu libertas, & hereditas relinquebatur, sive in primo, sive in secundo, *L. 2. §. ult. D. de statulib.* puta, cum testator inter heredum insti-

institutions servum liberum esse jussit, heredemque instituerat, aut quando in secundo gradu eum substituerat, & simul libertatem reliquerat. Altercabantur verò juris auctores, cum diversò gradu libertas, & hereditas relicta fuerat; cum in primo gradu servus liber esse jussus erat, & in secundo gradu filio substitutus, ut in specie hujus Decisionis. (1) Altercatio ex eo fluxille videtur, quòd alii dicerent, unum esse testamentum patris cum testamento filii impuberis, L. 2. §. 2. *D. de hered. vel auct. vend.* L. 2. §. 4. L. 16. & L. 20. *D. de vulg. & pupill.* alii duo testamenta, seu duplex testamentum, L. in dupplicibus. 79. *D. ad leg. Falcid.* L. 1. §. 1. *D. si cui plus quam per leg. Falcid.* & hanc controversiam Justinianus attingit in §. igitur. *Instit. de pupill. substit.* Non satis liquidò apparet, an Sabiniani unum testamentum patris, & filii, Proculijani duo testamenta esse dixerint; ut colligunt ex L. 28. *D. de reb. auct. jud. possid.* (2) Putarem magis Sabinianos duo testamenta, Proculejanos unum censuisse: quod probavimus lib. 3. *Observat. cap. 12.* (3) Qui igitur duo testamenta esse dicebant, illi in quaestione hujus Decisionis negabant, servum fieri heredem necessarium pupillo, qui testamentò patris libertatem acceperat, & testamentò filii substitutus erat: (4) quasi utrumque eòdem testamentò non consequeretur. Et quemadmodum servus testamento manumissus, ex alia causa liber factus, non est heres necessarius domino, L. si servus. 84. & L. testamento. 90. *D. de hered. instituend.* ita dicebant, non esse servum filio impuberi heredem necessarium, qui non ex testamentò filii, sed ex alia causa, hoc est, testamentò patris, libertatem accepisset. Non erat grave servo eòdem tempore liberum esse, & heredem necessarium; cum eòdem testamentò liber esse jubebatur, atque heres instituebatur. At servum jam liberum factum, ex intervallo à morte patris ad mortem filii impuberis, gravius putabant cogi hereditatem adire, & infamiam defuncti sublinere bonis sub nomine venditis, d. §. licet. *Instit. ex quib. caus. manumitt. non licet.* Veluti conditiones operarum, & aliae imponi servis poterant in ipsa manumissione propter libertatis beneficium, non post manumissionem, L. cordonum. *D. de oper. libert.* (5) Vestigium hujus sententiae fortè deprehendas in L. 6. §. 2. *D. de hered. instit.* quae jungenda est cum d. L. 2. *D. de statutib.* Puteat Julianus in d. L. 6. non eòdem modò servum fieri heredem necessarium filio impuberi, ut fieret patri. (6) Qui autem unum testamentum patris, & filii esse dicebant, iidem volebant in quaestione hujus Decisionis servum fieri heredem necessarium filio impuberi: quòd eòdem testamentò libertatem, & hereditatem accepisset beneficiò testatoris, ut loquitur d. L. si servus. 84. *D. de hered. instituend.* nec posset iudicium testatoris partim comprobare, & partim evertere, L. 7. *D. de bon. libertor.* Justinianus postremam hanc sententiam probare maluit, & rationem istam attigit, dum ait, utrumque voluisse testatorem, ut servus liber fieret, & necessarius heres: propterea utrumque testatoris iudicium debere comprobare. (7) In plurimis aliis juris articulis placuerat magis Justiniano, unum potius esse testamentum patris, & filii, quàm duo testamenta, ut in adeptione legatorum, L. 16. *D. de vulg. & pupill. substit.* in contributione legatorum, L. 11. §. quod vulgò. *D. ad leg. Falcid.* in deductione Falcidia, d.

L. 79. cod. atque etiam in quaestione, L. 20. inf. de jur. delib. & generat. l. 1. §. igitur. l. 1. §. igitur. l. 1. §. igitur. l. 1. §. igitur.

XXVIII. Lex penult. C. de postum. hered. instituend.

Imp. Justin. A. Joanni P. P.

QUOD certatum est apud veteres nos decidimus. Cum igitur qui in ventre portabatur, praeteritus fuerat, qui si ad lucem fuisset redactus, suus heres patri existeret, si non alius eum antecederet, & nascendo ruptum testamentum faceret: si postumus in hunc quidem orbem devolutus esset, voce autem non emissâ ab hac luce subtrahus esset, dubitabatur, si is postumus ruptum facere testamentum posset: & veterum animi turbati sunt, quid de paterno elogio servandum sit. Cumque Sabiniani existimabant, si vivus natus esset, & si vocem non emisisset, rumpi testamentum: apparetque, quod & si mutus fuerat, hoc ipsum faciebat: eorum etiam nos laudamus sententiam, & sancimus, si vivus perfectè natus est, licet illic postquam in terram cecidit, vel in manibus obstetricis decessit, nihilominus testamentum rumpi. Hoc tantummodo requirendò, si vivus ad orbem totius processit; ad nullum declinans monstrum, vel prodigium. Datum xv. Kalend. Decembr. Constant. Lampadiò, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. penult. C. de postum. heredib. instituend.

1 Origo controversiae indicatur.	[5 Proculianorum sententia à Stoicis. 6 Ratio. 7 Artemidoro lux. 8 Pauli cum Ulpiano dissidium.
2 Controversia exponitur.	
3 Sabinianorum sententia à Platonis.	
4 Ratio.	

FOETUM, qui in utero erat, Plato animal esse censuit; Stoici contra non esse animal, sed partem viscerum matris: quod jam attigimus ad L. 14. sup. de fideicommiss. libertat. (1) Ex illa philosophorum dissensione natum hoc dissidium inter Juris auctores, an postumus natus, qui vocem non emisisset, rumperet testamentum. Constat quidem inter omnes, vivum nasci debere, ut rumperet; nam qui mortui nascuntur, neque nati, neque procreati videntur, nec proficuum ad praemia liberorum, quae dabantur ex legibus Julia, & Papia, L. qui mortui. 129. D. de verb. significat. (2) Sed disceptabatur, an satis esset, vivum nasci postumum, vel etiam vocem emittere deberet, ut testamentum rumperet. Justinianus hic refert (3) Sabinianorum sententiam (quod utinam in omnibus suis Decisionibus praestitisset.) Existimabant illi postumum, si vivus

natus esset, etsi vocem non emisisset, rumpere testamentum. Quam Sabinus sententiam Ulpianus retulit lib. 9. ad Sabinum, l. quod dicitur. D. de liber. & postum. Quid tamen, si non integrum animal editum sit, cum spiritu tamen; an adhuc testamentum rumpat? & hoc tamen rumpit. Id tantum exigit Sabinus, ut sit postumus spirans, seu cum spiritu editus, non etiam ut vocem emitat. (4) Ratio illorum fuit, quod cum jam foetum in utero animal esse crederent, satis esset, si cum spiritu ederetur; non etiam exigi debere, ut vocem emitteret. Idque exemplo muti confirmabant: (ut hic Justinianus refert) qui licet mutus natus esset, nec vocem emisisset, nihilominus rumpebat testamentum. Stoici contra non putabant, foetum prius esse animal, quam cum editus esset, & ab aere vitam accepisset. Plutarchus lib. de repugnanti. Stoicor. & lib. 5. de placit. Philosophor. cap. 15. quos locos retulimus lib. 1. Observationum, cap. 16. Tertullianus lib. de anima: Mentior, si non statim infans ut vitam vagitu salutavit, hoc ipsius se testatur sensit, atque intellexisse, quod natus est: omnes simul ibidem deducens sensus, & luce visum, & sono auditum, & humore gustum, & aere odoratum, & terra tactum. Soranus Ephelius cap. 17. Quare infans dum tangit terram, vocem dat? eo quod insuetam tangit terram, & tenuis spiritus à luce concutitur. (5) Procolejani igitur, qui Stoicorum doctrinam sectabatur (ut probavimus satis lib. 1. Observationum) putabant non prius editum postulum debere rumpere testamentum, quam cum animal factus esset: (6) tunc autem cum animal fieret, vocem, seu vagitum emitte- re; indeque certò deprehendi animal factum esse, cum vocem emisisset. Macrobios lib. 1. in Somnium Scipion. cap. 6. scribit id septimâ horâ à partu discerni: Post partum verò, utrum viduum sit, quod effusum est, an in utero sit praemortuum, ut tantummodo spirans nascatur, septimâ horâ discernit: ultra hunc enim horarum numerum quâe praemortua nascuntur, aë- ris halitum ferre non possunt; quem quisquis ultra septem horas sustinuerit, intelligitur ad vitam creatus. Justinianus hic probat Sabinianorum sen- tentiam, ut postulum rumpeat testamentum, si perfectè natus est, hoc est, tempestivò, & maturò partu; puta post septimum mensem. Sed tamen dubitatum, an perfectè nasceretur octavò mense. Gellius lib. 3. cap. 16. Memini ego Romae accuratè hoc, atque sollicitè quasitum, negotiò non rei tunc parvae postulante, an octavò mense infans ex utero vivus editus, & statim mortuus, ius trium liberorum supplerisset: cum abortio quibusdam, non parvis videretur mensis octavi intempestivitas. Ait Justinianus, licet il- licd postquam in terram cecidit, vel in manibus obstetricis decessit. Haud dubie morem illum signat, quò partum recens editum oblectrices terrae adponebant. Praeter ea, quae jam à multis in eam rem fuerunt obser- vata, (7) Artemidorus de obstetricibus lib. 2. θεωρεῖται. i. e. lib. 3. de somnio- rum judiciis, cap. 32. εἰς γὰρ τὴν πνεύματος αἰὲν τὴν πνεύματος, καὶ δίδου- σι τὴν γῆν, i. e. educis enim ex continente semper quod continetur, & dat terrae, ut Opem, seu Terram salutarent, eamque haberent propitiam. Eâ- dem ratione recens mortui adponebantur. Idem Artemidorus lib. 1. cap. 14. ἐπὶ τῇ οἱ ἀποδιδόντες ἐρχομένων ἐνδύονταί τανυσσιν, οἱ καὶ τὰ βέλτε- ra καὶ τὰ δεινὰ. i. e. quoniam & mortui scissis involvuntur pannis, ut &

in-

infantes, & terrae adponuntur. Licet aliam rationem proferat Olympiodorus in *Platonis Phaedonem*. Id igitur vult Justinianus, postumum natum rumpere testamentum, licet decedat statim, atque terram tetigerit; vel in manibus obstetricis, quae scilicet terrae positum levaverit. Hinc enim *Levana Dea Augustino lib. 4. de Civit. Dei, cap. 12.* Obstetrices hodie in plerisque Aquitaniae partibus adhuc *Levantes* vocitant. Requirit etiam Justinianus, ut postumus natus rumpat testamentum, eum vivum totum procellisse: quid enim si dimidiis processerit, & spirans, & vagiens, sed in ipso exitu decedat? natus dici non potest, nec propterea debet rumpere testamentum. Vult etiam, ut ad nullum declinet monstrum, vel prodigium: quod ita intelligendum existimo, si sit non humana figura, sed alterius magis animalis, *L. quaeret. 135. D. de verb. sign.* vel ut loquitur Cyprianus in praefat. de Cardinalib. operib. *Si originalis naturae traductio & consuetudo limite deviaret, & à virtute patrum degenerans indigna successio, monstri, non hominis speciem exhiberet.* Cum enim monstro prodigium adiunxerit, de eo solum monstrum videtur sensisse, quod sit prodigium, porro abigendum, & ablegandum, ut *XII. Tabulae* voluerant. Si aliàs monstruosus fuerit partus, puta, quia non sit integrum animal, *d. L. 12. D. de liber. & postum.* quia partem quandam habeat naturae contrariam, *L. ostensum. 38. D. de verb. sign.* aut quia membrorum humanorum officia ampliavit, natus posthumus rumpet testamentum: quia inter liberos connumerabitur, *L. non sunt. 14. D. de stat. homin.* (8) ubi manifestum Pauli dissidium licet agnoscere cum Ulpiano, *d. L. quaeret. D. de verb. sign.* quod offendimus *lib. 1. Observat. cap. 33.*

XXIX.

Lex 23. C. de legatis.

Idem A. Juliano P. P.

CUM quaestio talis de significatione verborum animos veterum movit; si quis cuidam agrum Cornelianum, puta, vel alium quempiam in solidum legaverit; deinde alii partem ejus dimidiam; quantam portionem primum, quantam secundus legatarius consequitur. simili dubitatione & in hereditate, & in fideicommissis habitis: cumque computationes multae introducebantur, & multis ratiocinationibus dignae, nos hujusmodi computationes quasi superfluas, & contrarias voluntati testatoris omnes esse sapiendas censuimus. Cum enim manifestum est, eum, qui ab initio duodecim uncias rei cuidam reliquit, alii autem postea sex, recessisse quidem à priorè voluntate; voluisse autem minui eam sex uncias, cum alii eas obtulit: & praesens casus exitum apertissimum inveniet. Si quis itaque vel agrum, vel hereditatem reliquerit, primo quidem in totum, secundo autem in partem dimidiam, utrumque in sex uncias esse vel dominiū rei lega-

Par. II.

M

(109)

tas, vel heredem. Et si totâ re primo reliâ, tertiam partem secundo reliquerit; secundam prædictum modum octo quidem uncias vel agri, vel hereditatis apud primum remanere, tertiam autem partem, vel quatuor uncias ad secundum migrare. Et sic in omnibus statuendum est, id est, in hereditatibus, vel legatis; vel fideicommissis: vestigia enim voluntatis testatoris non aliter nisi per huiusmodi viam æstimanda sunt. 1. §. Sed & aliam disceptationem juris antiqui non at similem constitutum decidere nobis humanum esse apparuit; agitabatur enim, si quis agrum Cornelianum, vel fortè alium, vel quendam rem cuidam legaverit, & postea iterum, vel sæpius ei eandem rem per legatum, vel fideicommissum dederit, post alia autem verba testamenti Sempronio eundem agrum, vel aliam rem legaverit, ut sæpius quidem fuisset Titii mentio, semel autem Sempronii: quid statuendum est. & quid iuris sit, si conjunctim, aut separatim eis relinquatur, sive in legato hoc consistat, sive in brevitate. Huiusmodi igitur decedentes antiquam contraversionem sancimus, cuicumque sit hereditas, vel ager in memoratis casibus, sive conjunctim, sive soli, sive sæpius eidem relicta, æquâ lance & hereditatem, & agrum, & aliam quamcumque rem dividi, & ad dimidiam partem unumquemque vocari: nisi specialiter expresserit, & dixerit testator, tantas quidem partes velle unum, tantas autem alterum habere: in omnibus etenim testatoris voluntatem, quæ legitima est, dominari censuimus. Datum xv. Kal. Decemb. Lampad. & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. 23. C. de legat.

1 Controversia exponitur secundum computationem Geometricam, & Arithmeticam.	5 Controversiæ origo ab Academicis, & Stoicis.
2 Sententia Sabinianorum & ratio.	6 Justiniani Decisio à nonnullis improbata.
3 Contraria opinio.	7 Alia controversia exponitur.
4 Ratio.	8 Prima opinio.
	9 Secunda opinio.

TITIVS fundum Titianum per vindicationem Maevio legaverat; deinde ejusdem fundi partem dimidiam Sejo legaverat: quaerebatur, quænam portio Maevio, quænam Sejo ex legato deberetur. Erat hæc quaestio voluntatis, circa quam Justinianus ait, multas computationes à veteribus Jurisconsultis introductas fuisse, multisque ratiocinationibus dignas. (1) Quidam igitur ita computabant, ut dupl. major esset pars Maevii, quàm Seji: ut in fundo Titiano Maevius octo uncias, seu bessem, Sejus quatuor uncias, seu trientem haberet. Inde voluntatem testatoris colligebant, quòd majorem esse partem Maevii voluerat, cui totum fundum legaverat, quàm Seji, cui dimidiam solum partem fundi legaverat: & hæc est veluti Geometrica proportio. (2) Ita computabat Sabinus in legatis, L. 15, qui. 80. L. de leg. 1. Julianus in hereditatibus, L. si

ita.

ita. 13. *D. de liber. & postum.* Africanus ex eadem schola, *L. si ita.* 47. *D. de heredib. instituent.* Ulpianus *lib. 7. ad Sabinum, L. interdum.* §. 3. *D. eod.* scilicet, ut pluribus ad hereditatem concurrentibus, major remaneat portio illius, qui ex majori parte fuerit heres institutus. (3) Alii vero aliter computabant, ut non minor esset pars Seji, quam Maevii; idque secundum Arithmeticam proportionem, quae non secundum dignitatis rationem, ut Geometrica, sed aequaliter omnia metitur. (4) Ratio istorum fuit, quod cum testator ex duodecim uncias fundi Titiani sex uncias admiseret, quas deinde Sejo legaverat, tantum remaneret in legato Maevii sex unciae: & ita testator, eandem esse partem Maevii, ac Seji, voluisset. Justinianus hanc posteriorem computationem probare maluit, quasi ea sit magis ex voluntate testatoris: non negabat tamen, alias computationes fuisse multis rationationibus dignas, hoc est, eorum, qui secundum Geometricam proportionem computabant. (5) Et eodem Plutarchus Academicus *πρὸς ἑκατάστημιον, cap. 12.* Geometricam proportionem Arithmetica meliorem asserit, eaque Lycurgum in sua Rep. usum fuisse refert, *lib. 8. Symposiacis, quaest. 2.* Stoici vero proportionem Arithmeticam magis probasse videntur, qui aequalia vitia, aequales virtutes esse dicebant, nec alium aliud esse magis sapientem. Nec desuerunt sane, (6) qui aliam proportionem in specie hujus Decisionis male à Justiniano probatam fuisse judicant, maxime cum ad illam semper redigi non possit voluntas testatoris. Quid enim; si testator primum dimidium partem fundi Sejo, deinde totum fundum Maevio legaverit? vel si primum heredem ex sex uncias, secundum ex alse heredem scripserit? Ineunda erit prior computatio; nec enim poterit duci conjectura mutatae voluntatis, quā Justinianus movetur praecipue; nec videbitur, testator à priori legato recessisse.

Ad §. Sed & aliam.

(7) Titius fundum Titianum bis testamento legaverat Maevio, eundemque Sejo deinde legaverat: vel finge etiam; Titius fundum Titianum primum Maevio separatim, deinde eundem fundum Maevio, & Sejo conjunctim legaverat. Querebatur, quamnam portionem Maevius, & quamnam Sejus ex eo legato consequi deberent. Fundo ita legato per vindicationem, omnibus legatariis solidum ab initio relictum intelligitur, sed concursu partes sunt. Ulpian. *lib. singul. reg. tit. 24. L. 3. D. de usufruct. accresc. L. conjunctim.* 80. *D. de legat. 3.* (8) Quidam igitur in prima specie sic computationem inibant, ut quia bis Maevio legatus erat fundus Titianus, octo uncias fundi haberet Maevius, quatuor uncias Sejus, cui semel legatus erat: In secunda specie, ubi separatim Maevio, deinde Titio, & Sejo conjunctim fundus legatus fuerat; sic computabant, ut primum Maevius semisem fundi haberet, deinde in alio semisse Maevius cum Sejo concurreret: & ita Maevius novem uncias fundi, seu dodrantem; Sejus tres uncias, seu quadrantem haberet. (9) Alii vero aliter computabant, ut quamvis fundus bis Maevio, Sejo semel legatus esset, aequas

nihilominus partes in fundo legato Maevius, & Sejus haberent: quia in legato pluribus relicto si partes adiectae non sunt, aequae servantur, *L. legata. §. ult. D. de legat. 1.* In secunda specie, cum prius testator fundum Maevio separatim, deinde Maevio, & Sejo conjunctim eundem fundum legasset, sic voluntatem testatoris interpretabantur, quasi testator à prior legato recessisset, atque ita fundum inter Maevium, & Sejum re, & verbis conjunctos dividi voluisset. Et huic posteriori sententiae Justinianus suffragatur, nisi testator inaequales partes in legato expresserit; tunc enim vult in omnibus, hoc est, institutionibus heredum, legatis, fideicommissis voluntatem testatoris dominari. Et quidem in testamentis totum facit voluntas testatoris, *L. 3. §. 3. D. de heredib. instit.* quae legitima est, hoc est, si sit secundum leges, aut legibus non adversetur: quia nemo potest cavere, quia leges in suo testamento locum habeant, *L. nemo. 55. L. si quis. 112. §. ult. D. de legat. 1. L. Lucius Titius. 88. §. 6. D. de legat. 2.*

XXX. Lex penult. C. de fideicommissis. libertatib.

Idem A. Juliano P.P.

SI quis in testamento suo rogaverit suum heredem, ex liberis ancillae suae, quam nominaverit, unum, quam elegerit, ad libertatem perducere; & cum ancilla unum, vel plures enixa est, heres neque dum superest, in libertatem aliquem adduxerit: vel cum deliberat, quis ad libertatem perducendus est, ab hac luce fuerit subitatus, discutabatur ab Antiquis utrumque omnes, an quidam, an nemo ex his ad libertatem perveniat. Sed veteris quidem juris altercatio multa saepe super huiusmodi casibus resonavit. Nos autem heredis coercentes malignitatem, si non voluntatem testatoris adimpleverit, & mox, cum potuerit, non elegerit unum ex liberis ancillae, & eum libertate donaverit: sancimus, compelli non solum eum, sed etiam heredes, vel successores ejus omnes ancillae liberos in libertatem perducere: neque enim hoc contrarium est sententiae testatoris: cum enim omnimodo quandam ex his liberum esse disposuerit, & non ad certum corpus, sed ad omnes respexerit; si non parentur ejus voluntati, sine dubio ex sententia testatoris omnes ad libertatem perveniunt. Similemque esse definitionem censuimus, & si non ab herede, sed à legatario, vel fideicommissario testator rogaverit libertatem imponi. Sic etenim iusto timore heredes, & legatarii, vel fideicommissarii perterriti, & voluntatem testatoris adimplere procurent, & sibi non ex omnium libertate quandam afferre patiantur iacturam. Quid si reclamaverint, sibi tale dispendium impudent; non ex nostra lege, sed ex sua lugentes instantia. Datum xv. Kalend. Decemb. Constant. Laminadi, & Oreste Coss.

Ad L. penult. C. de fideicommissi. libertatib.

1 <i>Controversia exponitur.</i>		4 <i>Secunda opinio, & ratio.</i>
2 <i>Tres diversae sententiae repetuntur.</i>		5 <i>Tertia opinio, & ratio.</i>
3 <i>Prima opinio, & ratio.</i>		6 <i>Justinianus suam Decisionem ratione probat.</i>

TITIVS uni ex liberis Pamphilae, quem heres elegeret, libertatem per fideicommissum dari voluerat, puta his verbis, *Heres meus uni ex liberis Pamphilae, cui volet, vel quem elegerit, libertatem dato.* Pamphila unum, vel plures liberos habebat; sed antequam heres eligeret unum ex liberis, decesserat: (1) dubitabatur ab Antiquis (ut hic Justinianus refert) utrum omnes Pamphilae liberi, an quidam, an nemo ex his ad libertatem perveniret. Ex quibus verbis deprehendi possunt (2) tres diversae auctororum sententiae, omnino inter se pugnantes; neque enim tantum Sabiniani, & Proculeriani fuerunt inter se dissidentes, sed etiam unius, ejusdemque scholae auctores ipsi inter se dissidebant: unde effectum est, ut in controversiis harum decisionum, plures diversae sententiae reperiantur: quod ostendimus *lib. 1. observat. cap. 4. (3)* Alii igitur dicebant, mortuo herede, cum nullum elegeret, nulli ex liberis Pamphilae libertatem competere. Ratio illorum fuit, quasi conditio haec tacita inesset fideicommissae libertati, ut heres eligeret: quod si ante mortem non elegeret, conditionem deficere; neque ulli ex liberis libertatem competere. Veluti legatum optionis, puta, *Servum, quem volet, Titius optato eligito*, habebat in se tacitam conditionem, ut nisi legatarius vivus eligeret, legatum ad heredem non transmitteret, §. *optionis. 23. Instituit. de legat.* Veluti ergo in legato optionis inerat conditio tacita, uti legatarius deberet eligere; ita putabant in specie hujus quaestionis, cum libertas relicta esset uni ex liberis Pamphilae, quem heres eligeret, hanc inesse conditionem, ut heres eligere deberet: alioqui si heres ante electionem decessisset, nulli ex liberis competere libertatem. Similis fuerat disceptatio in *L. 2. §. 1. C. commun. de legat.* si servus legatus fuisset, quem Titius elegeret; atque etiam in *L. ult. sup. de contrab. empr.* cum ita venditus esset fundus, quanti Titius aestimasset. Quidam dicebant, Titio non aestimante fundi pretium, vel quia noluerat, aut non potuerat, minime contractum esse venditionem: Idemque in locatione statuebant, *L. si mercos. 25. D. locat.* in societate, *L. si ita. 75. D. pro socio*: quasi huic conventioni tacita esset conditio, si Titius aestimasset. (4) Secunda opinio fuit eorum, qui dicebant in quaestione hujus Decisionis, licet heres nullum ex liberis Pamphilae elegeret, uni tamen secundum voluntatem testatoris libertatem competere. Hoc quidem res expedita fuit, si unum tantum Pamphila habuisset: ac si plures liberos habuisset, dicebant, electionem unius fieri debere viri boni arbitrio; vel forte id discerni debere: quod & ex veterum sententia in legatis fieri Justinianus voluit, *L. 2. §. 1. C. commun. de legat.* Ratio istorum fuit, quod ce-

stator arbitrio heredis electionem non commississet, utrum eligeret; sed quem potius eligeret ex liberis, cui libertatem dare vellet: plurimum enim interest, inquit Gajus, *L. 7. §. cum quidam. D. de reb. dub. utrum testator in potestate heredis faciat, si velit dare, an post necessitatem dandi solius distribuendi liberum arbitrium concedit.* (5) Tertia opinio fuit, non tantum uni ex liberis Pamphilæ, sed etiam omnibus deberi libertatem, cum heres nullum elegisset: veluti in ceteris fideicommissis, quando electo heredi committitur, cui velit ex coheredibus, liberis, aut aliis, hereditatis portionem restituere; omnibus competit fideicommissi petitio, *L. si quis. 17. §. 1. L. cum quidam. 24. L. unum. 67. §. fugo. L. cum pater. 77. §. 4. D. de legat. 2. L. Labeo. 24. §. ultior. D. de statuliber.* Justinianus postremam hanc sententiam probat, & statuit omnibus liberis Pamphilæ libertatem deberi, si heres mox cum potuerit eligere, nullum tamen elegerit. Sic Marcellus putabat, heredem sine ullo intervallo debere ei fideicommissum offerre, quem elegisset; alioqui omnibus fideicommissi petitionem competere, *d. L. 24. D. de legat. 2.* Verum quia hæc sententia videtur recedere à verbis, atque etiam à voluntate testatoris, qui uni ex liberis Pamphilæ, non omnibus libertatem dari voluerat, Justinianus probat, etiam ex voluntate testatoris, omnibus liberis deberi libertatem: (6) quia testator non ad certum corpus, non ad unum ex liberis respexerit; quia omnes erant in spe fideicommissæ libertatis, & ex liberis quilibet eligi poterat in libertatem. Atque hoc dispendium vult Justinianus imminuere legatariis, ut omnes liberi ad libertatem perducantur; cum voluntatem testatoris adimplere, unique secundum voluntatem ipsius libertatem dare neglexerint.

XXXI. Lex ult. C. de fideicommissar. libertatib.

Idem A. Juliano P. P.

CUM quidam servum suum ita legaverit, ut legatarius libertatem ei imponat, & heres ad hujusmodi legatum improbi versatus servum dare legatario designatus est, ut etiam lise pulsatur, & iudex non in ipsum servum, sed in aestimationem litis condemnationem proferat: veteris juris interpretes dubitabant, ne quod obstaculum libertati ex hac causâ procedat. Et si placuerit, eandem deberi libertatem, à quo danda sit, utrumne ab herede, an à legatario. Et si heres imponat libertatem, an legatarius, quod ex pecuniaria condemnatione accipit, firmiter detineat, siue in totum, siue ex parte, siue etiam nihil. Talem itaque altercationem rescantes miramur, quare iudex, qui præpositus est in dicta causa, non omnimodò condemnationem in servum, sed in aestimationem ejus fecerit: cum ipsius vitium etiam hujusmodi præbuit altercationi occasionem. Unde si talis quaestio emerferit, nullum quidem ju-

di-

dicem ita esse stultum putamus, ut hujusmodi proferat condemnationem: sed si legatarius imminet, quatenus ei servus restitueretur, & post litem contestatam duorum mensium spatium effluxerit, censemus illico ad libertatem eripi servum; & illum quidem liberum esse, heredem autem pro sua indevolutione in omnes expensas, quas legatarius in lite fecit, in quadruplum ei condemnari jure patronatus integrò legatario servandis. Datum Constant. xv. Kalend. Decemb. Lampatio, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. ult. C. de fideicommiss. libertatib.

1 Inquiritur in originem controversiæ. 2 Constituitur in legato per damnationem. 3 Tres quæstiones ex hac controversia referuntur. 4 Primæ quæstionis prima opinio. 5 Vestigium signatur. 6 Secunda opinio primæ quæstionis. 7 Secunda quæstio conjecturâ repetitur. 8 Secundæ quæstionis prima opinio.	9 Secunda. 10 Tertia quæstio perperam à Justiniano relata. 11 Aliæ proponitur. 12 Tertiæ quæstionis prima opinio, & ratio ipsius. 13 Tertiæ quæstionis secunda opinio, & ratio ipsius. 14 Tertiæ quæstionis tertia opinio, & ratio. 15 Tres quæstiones Justinianum obiter solvere deprehenditur.

QUIDAM servum suum legaverat Titio, & rogaverat, ut eum manumitteret; sed cum Titius servum ab herede peteret, judex heredem non in restitutionem servi, sed in aestimationem ipsius heredem condemnaverat: unde plures controversias exortas fuisse Justinianus refert. (1). Ac primum id quaerendum est, quare judex, cum Titius legatum sibi servum ab herede peteret, Titio servum restitui non jussit, sed heredem in servi aestimationem condemnare. Aliquando sane heredi conceditur, legatum servum retinere, & aestimationem officio judicis solvere, propter affectionem, *L. si domus. 78. §. qui confiteretur. D. de legat. 1.* puta, si fuerit pater naturalis, vel frater; ne duriores servitutem experiat, aut ut eum heres possit manumittere. At longè erat alia ratio in specie hujus Decisionis, cum legatarius aestimationem habuerit; quia legatus fuerat servus, ut manumitteretur; heres autem nullam majorem erga servum legatum affectionem habere potest, quam ut manumissus libertatem habeat, nihilque gratius servo præstare posset, *L. Paulus. 39. in fin. D. de fideicom. libert.* Fortè legatus erat servus per vindicationem, & cum heres eum non restitueret, legatarius in litem juraverat, indexque heredem in aestimationem servi secundum jusjurandum legatarii condemnaverat. In actionibus ex testamento non juratur in litem, *L. alias. D. de jurejurand.* sed in actionibus in rem juratur, *L. qui restituere. D. de rei vindicat. L. in actionibus. D. de in litem jurand.* atque ita cum legatum

Vide

vindicatur, seu in rem actione petitur, legatarius jurat in litem; *L. si quis pater. 60. §. 2. D. ad leg. Falcid.* Vel finge: legatus erat servus per damnationem, quod legatum infitiatione crescebat in duplum, *§. ult. instit. de obligat. quae quasi. & fiebat aestimatio, d. l. si domus. §. qui confitetur. D. de legat. 1.* (2) Quaestionem hujusce Decisionis in legato per damnationem ita posse constitui, suadent mihi verba illa Justiniani: *Et heres ad huiusmodi legatum improbi versatus, servum dare legatario designatus est, ut etiam lite pulsetur.* Quasi heres improbi versatus fuerit, qui infitiaretur; & non aliter facta esset condemnatio in aestimationem litis, quam quia heres lite se pulsari passus fuerit: ut nec hodie aliter condemnationem fieri voluit Justinianus in duplum ex legatis venerabilibus locis relicta; nisi heredes distulerint, usque adeo ut in iudicium vocarentur, *§. vi autem. 20. instit. de actionib.* Ita igitur heres condemnari potuit in aestimationem servi, si legatus fuisset per vindicationem, aut per damnationem. At cum legatarius condemnationem pecuniariam accepisset, (3) tres inde quaestiones emerferant. Prima, an nihilominus servo libertas per fideicommissum relicta competeret; quia legatus fuerat, ut manumitteretur. Secundò quaerebatur, an si competeret libertas, à quo praestanda esset, vel ab herede, vel à legatario. Tertiò, an si heres praestaret libertatem; legatarius totam litis aestimationem, vel ex parte, vel nihil retinere posset. (4) Quidam igitur existimabant in prima quaestione, non deberi libertatem servo, quia deficiebat Senatusconsultum Rubrianum; ex quo si is, qui debebat fideicommissam libertatem, latitet, injustè causà ablit, servus ad libertatem perducitur, *L. 26. §. 8. D. de fideicom. libert.* At legatarius, qui debebat libertatem, non latitabat; sed heres, qui aut latitabat, aut servum legatum non restituebat. (5) Vestigium hujus sententiae apertum in *d. l. 26. §. ult. D. de fideicom. libert.* ubi ait Ulpianus, Senatusconsultum (Rubrianum scilicet) deficere, & nihilominus impediri libertatem; cum non posset legatarius servum manumittere, qui dominium illius nondum nactus sit. (6) Alii putabant, ex mente Senatusconsulti libertatem servo competere; sed Paulus *L. 27. D. eod. ait*, ex hac causa principem adendum esse, ut & hoc casu libertati prospiciatur. Paulus fortè scripserat, praetorem adendum esse. Quod concinnatores Pandectarum aliter posuerunt, cum ad hanc Decisionem respicerent. Multa quidem rescripta principum circa hoc Senatusconsultum facta reperiuntur, quae mentem Senatusconsulti ad novas species accommodaverunt, *L. 30. §. 5. D. eod.* ubi Ulpianus tamen non principem, sed praetorem adendum esse ait; eum nempe, qui de fideicommissa libertate cognoscebat. (7) Secundae quaestiones nullum exat vestigium, sed conjecturà repeti nihil vetat: quomodo, & ipsi Juris auctores antiquas regulas per conjecturam interpretabantur, *L. 21. sup. de furt.* (8) Quidam igitur putabant, ab herede praestandam esse libertatem, cum legatarius litis aestimationem suscepisset: & hac ratione moveri poterant, quod legatarius cum herede transegiisset eo pretiò, quod jurans in litem constituerat, *L. ejus rei. 46. D. de rei vindic.* perinde igitur habendum esse heredem, ac si servum à legatario emisset: quia litis aestimatio sic venditioni similis, *L. 7. §. 1. D. de public. in rem ag.*

añ. L. si servus. 21. §. 2. D. de evictioib. L. si propter. D. de añ. rei. amotar. & qui litis aestimationem suffert, emptoris loco habendus sit, L. 3. D. pro emptor. L. ult. D. quib. ex caus. in poss. (9) Alii verò dicebant, à legatario praestandam esse libertatem, quia fraus, & dolus heredis ei patrocinari non debeat, qui servum non restituit, sed litis aestimationem suffere maluit: Tum quia voluntas erat testatoris, ut servus patronum haberet legatarium, non heredem: vel id arbitrio servi relinquebant, quemnam potius patronum habere mallet, an legatarium, an heredem: nam cum servus liberas fideicommissa relicta est, & cum sua causa statuliber alienatur; in arbitrio est servi, quem patronum habere velit, L. 43. & L. 45. §. 2. D. de añ. empt. L. 24. §. ult. L. 51. §. 3. D. de fideicommiss. libert. ne scilicet libertati gravior conditio per alienationem imponatur, aut servus duriorem patronum excipere cogatur. (10) Tertia quaestio non satis aptè à Justiniano proposita est, si heres praestare deberet libertatem; an legatarius quod ex pecuniaria condemnatione acceperat, vel in totum, vel ex parte, vel etiam nihil retinere posset: Etenim quò, quaelo, colore dici poterat, nihil legatarium ex condemnatione pecuniaria posse retinere, si heres libertatem imponeret, quaeri poterat, an totum, vel partem, vel etiam nihil ex aestimatione litis retinere posset. (11) Sic ergo quaestionem tractatam fuisse existimo, ut qui dicerent, ab herede praestandam esse libertatem, eò quòd litis aestimationem sustinuerat; iidem concesserint legatario totum retinere. Sed ex his, qui putabant, legatarium debere libertatem imponere, (12) quidam concedebant, eum etiam totum retinere, quia poenae dependae repeti non possunt, L. poenae. D. de condiñ. indebit. L. 3. §. etsi legatum. D. de tabul. exhibend. L. 46. D. de reg. jur. L. 2. D. quib. ad libertat. proclam. idque non debere decedere aestimatione litis, quia aestimari non potest, quòd quis libertum habeat, L. 5. in fin. D. de praescrip. verb. (13) Alii putabant, legatarium non nisi partem ex condemnatione posse retinere. Ratio illorum fuit, quia mixta erat condemnatio, in qua & poena, & servi aestimatio venerat; id, quod erat in poenam, retineri posse à legatario admittebant, atque ita partem retineri: sed quod erat in aestimatione ipsius servi, non posse retineri à legatario contendebant; praefertim, cum legatarius servo libertatem imposuisset, aut servus patronum heredem habere noluisse. Ita Paulus ex sententia Juliani adversus Ulpianum dabat actionem emptori in pretium, si statuliber emptorem patronum habere noller, d. L. Titius. 43. D. de añ. empt. Quia ergo servus legatarium patronum habebat, dicebant ex pecuniaria condemnatione aestimationem ipsius servi debere procedere; & ita solum partem legatarium ex ea retinere. (14) Alii sentiebant, nihil ex ea condemnatione legatarium posse retinere, quia jam servus libertatem, & legatarius libertum haberet: atque ita omnino voluntati testatoris satisfactum esset. Quae sanè ratio cum vix admittenda fuerit, cum legatarius servo liber-

tatem imposuisset ; multo minus dici potuit , legatarium nihil posse ex condemnatione retinere , cum heres servum manu misisset . Justinianus tollit causam movendae quaestionis ; neque enim petit servum vult fieri condemnationem in aestimationem servi ; forte , quia jam unam , eandemque naturam omnibus legatis esse voluerit , *L. 2. C. comm. de legat.* (quae tamen paulo post hanc decitionem edita est) neque jam legatum per damnationem inficiatione crescebat , d. §. ult. *Instit. de obligat. quas quasi ex cont.* Verumtamen observandum est , Justinianum (15) tres quaestiones obiter solvere . Primum enim vult , libertatem servo competere , si duo menses à lite contestata inter heredem , & legatarium effluxerint ; & hoc quidem tempus duorum mensium Justinianus praestituit , quia ubi libertati dandae adjectum non est tempus , duorum mensium expectatur , *L. ult. D. qui fin. manumif. ad libert.* quod tempus modicum esse dicitur , *L. 2. C. de secund. nupt. L. unic. Cod. Theodof. de usur. rei judicat. L. 3. §. ult. C. eod.* ut observavimus *lib. 2. Observat. cap. 16.* Praeterea vult Justinianus , jus patronatus legatario servari , live legatarium servo libertatem imponere : atque ita secunda quaestio solvitur . Denique vult , heredem in expensas litis , quas legatarius fecerit , in quadruplum condemnari ; ut quamvis hodie legatum inficiatione non crescat in duplum , tamen in quadruplum expensae crescant . Atque ita tertia quaestio solvitur .

XXXII. *Lege ult. C. de commun. Serv. manumif.*

Idem A. Juliano P. P.

CUM apud omnes Iurisperitos hoc placitum est , ut servus communis apud unumquemque dominum partim sit proprius , partim alienus ; ut ex hac causa possit & ipse legatus honorari , & ipse legari : huiusmodi incidit quaestio . Duo , vel plures domini communem servum habebant ; sed unus ex his ipsi servo suam partem , quam in eo habebat , legavit , & semel accepta dubitationis occasione , hoc reus in manu extulit certamen . Nos ipsius sensus huius legati crebra indagatione aggredientes , duplicem eum esse opinamur . Aut enim putavit testator , liberum fieri posse ex parte servum , qui huiusmodi legatum ei reliquit : aut si hoc minimi cogitavit , affectus socii fecit , ut ei acquiratur . Heredes autem suos eundem servum possidere minimè voluit , ut sit manifestum , à suo patrimonio penitus esse eum alienatum . In tali itaque comparatione nos , qui fiores libertatis sumus , sic ambiguum testatoris interpretamur voluntatem , tanquam si voluerit , eum libertate in sua parte donare . Et cum jam de communibus servis manumittendis statuerimus , quid in huiusmodi casibus fieri oporteat : ex illius sanctionis tenore & huiusmodi species sit definita . Fiat itaque liber ex parte quidem testatoris secundum ejus voluntatem ; ex altera autem parte , ex nostra definitione pretiò secundum praedictae constitutionis tenorem vel socio , vel sociis ab

berede praestandis: vel si accipere voluerint, tam eam offensus, quam consi-
gnandis, & periculis eorum deponendis: cum satis, abundeque imperiale est,
humaniorem sententiam pro durioribus sequi. * Datum Constant. xv. Ka-
lend. Decemb. VV. CC. Lampadiò, & Oreste Cosq.

Ad L. ult. C. de comm. ser. manumiss.

1 Controversia restituitur ex diversa interpretatione voluntatis.	} 3 Secunda opinio ex alia. 4 Vestigium quoddam controversiae d-prebenditur. 5 Ratio secundas opinionis colligitur.
2 Prima opinio ex una interpreta- tione.	

SERVUS, qui plurium est dominorum, tantum pro indiviso possideri
potest, *L. Pomponius. D. de rei vindicat.* atque ita servus communis,
puta Titii, & Maevii, in quo partes nec divisae sunt, nec dividi possunt,
consideratur ut proprius, & quasi alienus. Ei quasi alieno Titius unus ex
dominis legare potest absque libertate. At si ut proprius consideraretur,
inutiliter legaret, *L. 76. D. de hered. instit. L. servo. D. de option. L. 4. C. de
legat. & propterea totum legatum acquiritur socio Maevio, non heredi Ti-
ti, L. verum. 63. D. pro soc. L. Plautius. D. ad leg. Falcid.* quia Titius servo
legavit, non ut proprio, sed ut alieno: & legatum valet ob eam partem,
quam Maevius in servo habuit. Aliam rationem affert Julianus in *L. 11. D. de op-
t. quia die legati cedente solas est socius, qui per eum servum possit
acquirere*. Etenim cum dies legati cederet à morte testatoris, & ante ad-
itam hereditatem, heredi Titii acquiri non poterat. Et ideo totum lega-
tum Maevio socio acquirerebatur. Persona servi communis ejus conditionis
est, ut in eo, quod alter ex dominis potest acquirere, alter non potest,
perinde habeatur, ac si ejus solus fuisset, qui acquirendi facultatem habet.
Idem Julianus *L. 1. §. 4. D. de stipulat. servor.* Quando autem servus com-
munis legatur, vel ut proprius, vel ut alienus considerari potest: ut pro-
prius, legari potuit per vindicationem: nec enim minus pleno jure servus
testatoris esse intelligitur, licet sit cum alio communis, *L. suos. 73. & seq. D. de legat. 3.* ut alienus legari potuit per damnationem: quod optimum
genus legati fuit, & quò genere res aliena legari poterat. *Ulp. lib. sing.
regul. tit. 24. L. cum servus. 39. §. constit. L. si domus. 71. §. 3. D. de legat. 1.*
Cum per vindicationem servus communis legabatur, tantum pars debe-
batur; cum per damnationem, totus, seu aestimatio totius servi, quia ut
alienus legabatur. Ita igitur unus ex dominis servo communi legare po-
tuit: servus quoque communis ab uno ex dominis legari potuit. Sed
quaerebatur, an si servus communis ipso sibi legaretur, vel Titius, puta,
partem, quam habebat in servo communi, ipsi legasset, quatenus valeret
hujusmodi legatum: & id vetustas in magnum extulerat certamen, ut hic
Justinianus. Quidam igitur ita sentiebant, inutiliter legatum fuisse servo,
& legatum istud penes heredem manere, ut quae aliis inutiliter legaban-
tur,

tur, penes heredem manebant, *L. unie. §. in primo. C. de caduc. tollend.* quorum & sententiam videtur hic Justinianus rejicere: *heredes autem suos eundem servum possidere minime voluit.* Vestigium hujus sententiae apud Ulpianum *L. 6. in fin. D. de hered. instit.* ubi ait servum sibi legari non posse: (1) Sed tamen Justinianus ait, duobus modis accipi posse voluntatem testatoris, quasi servum ex parte liberum esse voluerit, aut partem socio acquiri. Ex quibus diversis sententiis, controversiam restitui debere, planum est. (2) Quidam existimabant, testatorem servo pro parte libertatem relinquere voluisse; atque ita totum servum liberum esse debere, qui pro parte liber esse non poterat; veluti si aliàs unus ex dominis communem servum testamentò manumisisset: quod exposuimus in *L. 1. sup. hoc tit.* (3) Alii verò negabant, servum ex hujusmodi legato liberum fieri posse, quoniam diversa est ratio, si dominus servum communem testamentò manumisserit, aut si partem, quam habebat in servo, ipsi legaverit. Cum dominus manumittit, apparet satis, libertatem dare voluisse; at cum partem legat, pro parte tantum vult esse liberum, non in totum: nec enim servus totus est servus communis: sic est omnium dominorum, ut non sit singulorum totus, sed tantum in eo partem habeant, *L. 5. D. de stipulat. servor.* Vix nostrum dicere possumus, quod cum alio commune est, *L. re. d. 25. D. de verb. sign.* D. Augustinus *lib. 12. Confession. cap. 25. Veritas tua nec mea est, nec illius, aut illius, sed omnium nostrum, quos ad ejus communionem publice vocas.* (4) Vestigium hujus controversiae deprehendi potest in *L. illud. 44. D. de rit. nuptiar.* atque inter Labeonem, & Cassium, diversae scholae auctores, *L. 5. §. 1. D. de legat. 1.* Si fundum communem quasi meum legassim, Labeo aiebat, totum debere: Trebatius, & Cassius non nisi partem debere: (5) Isti igitur magis putabant, Titium partem servo legasse, non ut liberum esse vellet; sed ut ea pars Maevio socio acquireretur. Ut cum aliàs unus ex dominis servo communi quid legat, legatum socio acquiritur, d. *L. verum. 63. §. penult. D. pro soc. & d. L. Plautius. 49. D. ad leg. Falcid.* Justiniano sic voluntatem testatoris interpretari magis placuit, ut dominus servum pro parte liberum esse voluerit, quam ut pars servi penes heredem, aut penes socium remaneret: quare cum jam statuisset in *L. 1. sup. hoc tit.* unum ex domipis libertatem communi servo posse imponere; & teneri heredem, partem aliam redimere: rectè ait Justinianus, sic acceptà voluntate testatoris quasi servum liberum pro parte esse voluerit; ex illius sanctionis tenore, & hanc speciem esse definitam: ut servus in totum sit liber, & partem Maevii, vel aliorum dominorum heres redimere teneatur.

XXXIII.

Lex ult. C. de negot. gest.

Imp. Justin. A. Joanni P. P.

SI quis nolente, & specialiter prohibente domini rerum, administrationem earum sese immiscuit; apud magnos auctores dubitabatur, si pro expensis, quae circa res factae sunt, talis negotiorum gestorum habeat aliquam adversus dominum actionem: quam quibusdam pollicentibus directam, vel utilem, aliis negantibus: (in quibus & Salvius Julianus fuit) hoc decidentes sancimus, si contradixerit dominus, & eum res suas administrare prohibuerit; secundum Juliani sententiam nullam esse adversus eum vel directam, vel utilem contrariam actionem: scilicet post denunciationem, quam ei dominus transmiserit, non concedens ei res ejus attingere, licet res bene ab eo gestae sint. Quid deinde si dominus aspexerit, ab administratore multas expensas utiliter factas, & tunc dolosa adsimulatione habitam, eum prohibuerit, ut neque anteriores expensas praestet? quod nullomodo patimur, sed ex quo ea testatio ad eum facta est vel in scriptis, vel sine scriptis, sub testificatione aliarum tamen personarum; ex eo die pro faciendis meliorationibus, nullam ei competere actionem. Super anterioribus autem (si utiliter factae sunt) habere eum actionem contra dominum concedimus, sua natura currentem. Datum XIV. Kal. Decemb. Lampadiō, & Orelle Coss.

Ad L. ultim. C. de negot. gest.

1 Controversia inter Proculum, & Julianum reponitur.	dam.
2 Proculi sententia.	7 Ratio illius.
3 Vestigia quaedam illius.	8 Tribonianus Juliano favit.
4 Tertia opinio.	9 Martinus Justiniani Decisionem non probavit.
5 Ratio Proculi.	10 Justiniani Decisio adversus Martinum defenditur.
6 Sententia Juliani, & vestigia quaedam.	

TITIVS negotia Maevis absentis gerere coeperat, sumptuosque in ea fecerat: Maevis, aut quia suspectam haberet fidem Titii, aut quia rebus suis aliud modum prospicere vellet, denunciaverat Titio, ac nominatim prohibuerat, ne deinceps negotia gereret. Quaerebatur, an si Titius post denunciationem, & prohibitionem Maevis, nihilominus in negotiorum gestione perseverasset, eaque gessisset utiliter; an aliquam sumptuum nomine, quos fecisset, contrariam, directam, vel utilem haberet negotiorum gestorum actionem: idque inter magnos auctores quaerebatur, (ut hic Justinianus memorat) (1) hoc est, inter Proculum, & Julianum. Proculus non levis Juris auctor fuit, L. Divi. D. de jur. patronat. Julianus

lianus omnium conditorum Juris, qui olim fuerant, prudentissimus dicitur, *L. 3. §. 18. C. de vet. iur. enucl.* Illi saepe aliis dissentiebant, ut in d. *L. Divi. D. de iur. patron.* & non frustra Paulus observavit, *Proculo Julianum adfensisse*, *L. 1. §. si legatarius. D. ad leg. Falcid. in quâ specie, & Julianus Proculo adfensit* (2) Proculus igitur negotiorum gestorum actionem concedebat, aut saltem adversus exceptionem dabat replicationem de dolo malo: veluti siquis adversus prohibitionem domini servo pecuniam credidisset, eamque servus in rem domini vertisset, aut in peculium, (3) Proculus adversus exceptionem domini, qui prohibuerat, replicationem de dolo malo concedebat, *L. si quis. §. Proculus. D. de instit. a. l.* Ac veluti in ea specie, si quis mandati fines excessisset, & adversus mandatum fecisset, Sabinus negabat mandati actionem; Proculus concedebat, *L. 3. & 4. D. mandat. §. is, qui exequitur. Instit. de mandat.* ita & siquis adversus prohibitionem domini negotia gessisset, Sabinum actionem negotiorum gestorum denegasse non dubito, Proculum concessisse. (4) Alii quidem non directam contrariam, sed utilem negotiorum gestorum actionem Titio putabant competere, *L. si pro te. 40. D. mandat.* Directa contraria in hac *L. ult.* dicitur, habitâ ratione utilis contrariae, quae ex sententia edicti praetorii accommodatur. (5) Ratio Proculi fuerat, quod nemo ex aliena jactura lucrum sentire debeat, d. *L. si quis. §. Proculus. D. de instit. a. l.* idque suadet ratio naturalis, *L. navis hoc. D. de condit. indebit.* Atqui Maevius ex jactura Titii lucrum sentiret, si cum Titius, licet prohibitus, negotia illius gessisset utiliter, in eam sumptus fecisset, nullam eò nomine haberet actionem. (6) Contrâ Julianus Titio negotiorum gestorum actionem denegabat, non quidem ipsò jure, sed datâ exceptione, nisi Maevius prohibuisset, Titium negotia gerere; sic enim actio denegari dicitur, quae per exceptionem tollitur, *L. 12. D. de minorib. L. 1. D. de Senatusc. Macedon.* Eam Juliani sententiam retulit Ulpianus *ex lib. 3. Digestorum, L. 8. §. Julianus. D. de negot. gest.* In eâ sententiâ fuerat Pomponius, & ipse fortè Sabinianus, ut colligi potest ex d. *L. si pro te. 40. D. mandat.* in eadem Ulpianus, *L. 14. §. idem Labeo. D. de religiof. puta, si quis testatorem funeraverit, cum heres prohibuisset, nihilominus eum funerariâ actione adversus heredem posse agere; quia iudex meram negotiorum gestorum actionem imitari non debeat, in quâ scilicet ex prohibitione domini daretur exceptio, quae actionem ipsam negotiorum gestorum elideret.* (7) Ratio istorum fuit, quod ubi Titius in negotia Maevii sumptus adversus prohibitionem fecisset, donandi animò fecisse videretur: ut cum quis sciens in rem alienam sumptus facit, *L. si servus. 27. §. si olivam. D. ad leg. Aquil.* cum quis sciens indebitum solvit, licet eò animò solverit, ut postea repetat, *L. quod quis. D. de condit. indebit.* Justinianus sententiam Juliani hic adversus Proculum probare maluit, ut & Divi fratres in d. *L. Divi. D. de iur. patronat.* (8) Sanè Tribonianus impensè Juliano favisse videtur, quod jam observavimus ad *L. penult. sup. de condit. indebit.* Titio igitur negotiorum gestorum actionem contrariam sive directam, sive utilem denegat, si post denuntiationem, & prohibitionem Maevii negotia gerere perseveravit; licet utiliter gesserit. (9) Quae

qui-

quidem Justiniani Decisio Martino uni ex primis glossographis juris civilis probata non est; adeo ut post hanc ipsam Justiniani Decisionem, adhuc Titio actionem dandam putaverint, ita suadente aequitate naturali, quod nemo cum alterius detrimento, & injuriâ locupletior fieri debeat, d. L. nam hoc. D. de cond. indebit. (10) At non observabat, Maevium in specie hujus Decisionis, non fieri locupletiozem cum injuria Titii, qui suum donare voluit, dum sciens adversus prohibitionem in aliena negotia sumptus fecit. Nec si malae fidei possessor, qui sciens impensas utiles in rem alienam facit, eas potest deducere, earumque impensarum ratio habetur officio judicis, L. 38. D. de heredit. petit. vel per exceptionem doli mali, vel per retentionem, L. si in area. D. de condit. indebit. L. Paulus. D. de dol. mal. except. idem Titius impensas in negotia Maevii factas negotiorum gestorum actione ne consequi debeat. Nam praedo, qui sumptus in rem alienam facit, sibi, non alii negotium gerit; & ita non creditur animum donandi habuisse. Negotiorum autem gestor non sibi, sed alii negotium gerit: & propterea Julianus, qui negabat negotiorum gestori actionem, si adversus prohibitionem gerere perisset, d. L. 8. §. 3. D. de negot. gest. idem tamen negotiorum gestor malae fidei, & qui depraedandi causâ ad aliena negotia accessisset, actionem concedebat in id, quod dominus locupletior factus esset, L. 6. §. sed & si quis. D. de negot. gest.

XXXIV. Lex ultim. C. de postum. hered. instituend.

Idem A. Joanni P. P.

QUIDAM cum testamentum faciebat, his verbis usus est: Si filius, vel filia intra decem mensium spatium post mortem meam editi fuerint, heredes sunto. vel ita dixit: Filius, vel filia, qui intra decem menses proximos nascentur, heredes sunto. Juris antiqui interpretatoribus legum exortum est, an videantur non contineri testamentis, & hoc ruptum facere. Nobis itaque eorum sententiam decidentibus, cum frequentissimas leges posuimus testatorum voluntates adjuvantes; ex neutra hujusmodi verborum compositione, ruptum fieri testamentum videtur; sed siue vivus testatore, siue post mortem ejus intra decem menses à morte testatoris numerandos, filius, vel filia, fuerint progeniti; maneat testatoris voluntas immutata, ne poenam patiatur praeteritionis, qui suos filios non praeteriit. Datum XI. Kalend. Decemb. Constant. Lampadii, & Oreste VV. CC. Goss.

Ad L. ultim. C. de postum. heredib. instituend. vel exheredand. vel praeteris.

1 <i>Quaestio hujus Decisionis non satis aptè relata à Justiniano.</i> 2 <i>Restituitur.</i> 3 <i>Sententia Sabinianorum, & vestigia quaedam indicantur.</i> 4 <i>Ratio illorum.</i>	5 <i>Contrarias sententiae vestigium non extat.</i> 6 <i>Ratio illius colligitur.</i> 7 <i>Partus decem mensium legitimus; & intra undecimum.</i>

TITIUS postumum instituerat, qui sibi post mortem suam intra decem menses nasceretur: postumus non post mortem Titii patris, sed vivò eò natus erat. Vel finge; Titius postumum instituerat, qui vivò se nasceretur; postumus post mortem patris natus erat: quaerebatur, an postumus eò casu natus, quò non erat institutus, rumpere patris testamentum. (1) Et hanc quaestionem non satis aptè Justinianus hic refert: ubi & quaedam verba deesse quidam non imminerò suspicantur. Si nolum casum pater expressisset in exheredatione, vel institutione postumi, in utrumque casum postumus rectè exheredatus, vel institutus esset, L. 3. §. *nominatim. D. de injust. rupt. & irrit. L. 10. D. de liber. & postum.* ita in substitutione, cum neque casus vulgaris, neque pupillaris substitutionis exprimitur; veluti in reciproca substitutione; eosque invicem substituo; substitutus in utrumque casum admittitur, L. 4. §. 1. *D. de vulg. & pupill. substitut.* in stipulatione quoque nullò casu expressò, ea in omnem casum facta intelligitur, L. cum quaerebatur. 240. *D. de verb. sign.* At si unus casus expressus fuerit, tunc quaeri potest, an ad alium casum non expressum trahi debeat: idque in Curiano illo judicio jam olim disceptatum. Quintus Mutius putabat, legitimos heredes testamenti succedere; quia Curius in eum casum substitutus erat, si postumus nasceretur; non etiam in eum casum, si postumus non nasceretur. Quòd si testator alium casum expressisset, puta, si postumus natus non erit, substituo Titium; & postumus nasceretur, ac mox decederet: quaerebatur, an substitutus in casum mortis admitteretur, qui substitutus eò solum casu fuerat, si postumus non nasceretur, L. ult. C. de instit. & substit. Ante constitutionem D. D. Marci, & Veri casus vulgaris substitutionis non trahebatur ad casum pupillaris substitutionis, aut etiam casus pupillaris substitutionis ad casum vulgaris substitutionis, d. L. 4. in princ. *D. de vulg. & pupill. substit.* (2) Ea igitur fuit controversia hujusce Decisionis, an casus expressus in institutione postumi, ad alium non expressum trahi deberet. (3) Quidam ita sentiebant, postumum institutum eò casu, si post mortem nasceretur, testamentum rumpere, si vivò patre nasceretur, Pomponius lib. 1. ad Sabinum, d. L. 10. *D. de liber. & postum.* Julianus L. si pater. 26. *D. de vulg. & pupill. substit.* Paulus lib. 3. *sentent. tit. de testamentis*, sub finem. (4) Quia non eòdem jure, sed diversò instituebatur postumus, qui post mortem, aut qui post testamentum factum nasceretur: post mortem ex jure civili, seu jure antiquò; post testamentum.

stamentum, ex lege Velleja. Negabant igitur casum legis Vellejae trahi debere ad casum iuris antiqui, aut etiam casum juris antiqui ad casum legis Vellejae. (5) Contrariae sententiae vestigium non apparet, sed haec ratio esse potuit; (6) quidd postumus praeteritus dici non posset, siue vivō patre, siue post mortem illius nasceretur; & propterea non debere rumpere testamentum. Quod & hic Justinianus magis probat. Sed observandum est, quod ait, *intra decem menses à morte testatoris numerandos*: quasi post decem menses postumus natus non sit admittendus, quem nec ad legitimam hereditatem admittit Ulpianus, L. 3. §. penult. D. de suis, & legitimis. (7) Et quidem Decemviri in decimō mense gigni hominem, non undecimō scripserant. Gellius lib. 13. cap. 16. Hinc saepe apud veteres tempus illud decem mensium, quasi legitimum partitionis tempus. Justinianus tamen intra mensem undecimum partum legitimum edi deinceps probavit. *Novel. 39. cap. 2.*

XXXV.

Lex penult. Cod. de fideicommissis.

Idem A. Joanni P. P.

QUIDAM filium suum à sacris paternis remisit, & postea testamentū condidit cum praeteritis; nullū ei penitus reliquit, aliis heredibus derelictis: ipsum autem, quem neque heredem, neque exheredatum fecit, fideicommissū praegravavit. Quærebatur, si utile esset huiusmodi fideicommissum. Totā igitur antiquā dubietate super hoc explosā, nobis in hoc casu placuit, ut emancipatus (utpotē injuriā à patre adfectus) non compellatur fideicommissum à sua persona reliquum praestare. Quod etiam in aliis personis, quas exheredari necesse est, locum habere censuimus. Datum prid. Kalend. Mart. Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.

Ad L. penult. Cod. de fideicommissis.

1 Controversia plana.	6 Exceptio adversus rationem primae opinionis.
2 Prima opinio, & rationes ipsius colliguntur.	7 Decisionis Justinianae rationes.
3 Vestigia quasdam signantur.	8 L. 24. Cod. de legatis est ejusdem quaestio.
4 Contraria opinio, & rationes.	
5 Vestigium manifestum illius.	

CUM pater aliis heredibus institutis filium emancipatum testamentū praeterisset, & fideicommissum ab eo reliquisset; dubitabatur, an fideicommissum huiusmodi utile esset. (1) Quidam igitur putabant, utile;

Par. II.

9

ter

ter fideicommissum à filio emancipato relinqui posse: Nam veluti ab iis fideicommitteri potest, qui intestato succedunt, *L. Titiae. D. de iussic. testam. L. consuevitur. §. 1. L. si quis cum. D. de iur. codicillar.* ita pater, qui fideicommissum relinquit à filio exheredato, videtur rogare filium, ut restituat fideicommissario; quod petità bonorum possessione contra tabulas ad eum fit perventurum. Praeterea toties ab his fideicommissum relinqui potest, ad quos aliquid perventurum est, vel dum eis non admittitur, *L. 1. §. sciendum est. D. de legat. 2.* quod procedit in ista specie, quia cum pater filium praeterit, nihil dat quidem, sed & nihil admittit. (3) Vestigium huius sententiae, sed obscure apud Africanum deprehendi potest, *L. etsi contra. 35. D. de vulg. & pupil. substit.* ubi si pupillus habuerit substitutum, & petierit pupillus bonorum possessionem contra tabulas; putat in substitutum legati actionem dandam esse: & rationem affert Paulus *L. ab exheredati. 126. D. de legat. 1.* Perinde ac si id, quod per bonorum possessionem filius habuit, à patre accepisset. Neque alia ratione istius sententiae auctores uti poterant, scilicet filium praeteritum fideicommissò teneri, perinde ac si à patre accepisset, quod per bonorum possessionem habuisset. (4) Alii contra sentiebant, inutiliter à praeterito filio relictum esse fideicommissum: Tum quia nihil ab eo fideicommitteri potest, cui nihil relictum est; puta, à filio exheredato, *L. coheredi. §. quod si. D. de vulg. & pupil. substit.* *L. ab eo. sup. hoc tit.* tum quia praeteritio ipsa pater filium quodammodo injuriā affecerit, aliis heredibus institutis: est enim quaedam injuria praeteritionis, ut exheredationis, *L. 4. §. nam cum. C. de liber. praeterit.* Idem praeteriti Senatores, quorum nomina Censores in lustro faciendo praeterissent, habebantur ignominiosi. Sextus Pomp. lib. 19. de verb. sign. Valerius lib. 7. cap. 8. ut non solum fugitiosum silentium, sed etiam praeteritio contumeliosa videri possit. (5) Vestigium huius sententiae manifestum apud Gajum, *L. 2. D. de legat. 3.* quae loquitur de filio suo praeterito, & Paulum, *L. alieno. 31. §. si patronus. D. de fideicommiss. libertat.* atque etiam fortè deprehendi potest in *d. L. coheredi. §. quod si. D. de vulg. & pupil. substit.* quia eadem est ratio praeteriti, atque exheredati; ut à neutro fideicommissum relinqui possit. (6) Praeterea dicebant, non eandem esse rationem à filio praeterito fideicommissum relinqui, ut ab iis, qui succedunt intestato: nam qui testamentum facere potest, si non facit, sponte suā creditur ab intestato succedentibus relinquere hereditatem, quam non admittit: & ideo potest ab eis fideicommittere, *d. L. consuevitur. §. 1. D. de iur. codicillar.* At si pater filium testamentò praeterierit, non potest adimere beneficium edicti praetorii, aut facere ne filius praeteritus obtineat bonorum possessionem contra tabulas. Quod igitur bonorum possessio filio non iudicio patris, sed beneficium praetoris obtingeret; idem filium in eo, quod ad eum petità bonorum possessione perventurum esset, fideicommissò gravari non posse contendebant, argumentò *L. 6. D. de legat. 2.* Justinianus postremam hanc sententiam probare maluit, ut fideicommissum à praeterito filio inutiliter relinqueretur: (7) Tum quia nihil ex iudicio patris accipiat; tum quia injuriā praeteritionis affectus sit. Quod non solum in emancipati

cipatis filiis vult obtinere, sed etiam aliis in potestate constitutis; ut scilicet ab eis sive praeteritis, sive exheredatis, fideicommissum relictum non debeat. (8) Porro haec Decisio eandem habet quaestionem cum L. 24. inf. de legat. Ibi enim quaerebatur, an utile esset legatum, vel fideicommissum, ab exheredati substituto relictum: hic vero an fideicommissum à filio emancipato praeterito relictum valeret. Et haec mente illam praecessit.

XXXVI. *Lex penult. Cod. de necessar. serv. heredib. instituend.*

Idem A. Joanni P. P.

QUIDAM cum testamentum conderet, duobus heredibus scriptis, unum quidem ex parte heredem instituit; servum autem suum, cuius & nomen addidit, ex reliqua parte sine libertate scripsit heredem: & postea eundem servum alii legavit, vel post institutionem heredis, servum per legatum alii assignavit, & tunc heredem eum sine libertate instituit. Dubitabatur, si huiusmodi legatum, vel institutio aliquas vires posse habere, & cui acquiratur legatum, vel institutio. Dubitationis autem materia erat, quid adhuc servum suum constitutum heredem sine libertate scripserat. Et tanta inter veteres exorta est contentio, ut vix possibile sit videri, eandem decidere. Sed antiquitatem quidem haec altercantem relinquendo, nobis alius modus huius Decisionis inventus est; quia semper vestigia voluntatis sequimur testatorum. Cum igitur invenimus nostro iure hoc esse inducitur, ut si quis servum suum tutorem filiis suis reliquerit sine libertate, ex ipsa tutela datione praesumatur, etiam libertatem ei favore pupillorum imposuisse: quare non hoc etiam in hereditate, & humanius, & servore libertatis inducimus; ut si quis servum suum scripserit heredem sine libertate, omnino civis Romanus efficiatur? quod induci neque acquisitio, neque tam effusus veterum, atque inextricabilis tractatus locus habeat. Neque enim ferendum est, supponere quosdam esse ita supinos, ut eundem servum, & heredem instituunt sine libertate, & iterum alii per legatum eundem servum assignent. 1. §. Sed cum veteres & aliam proposuerunt ambiguitatem dicentes: si quis servum suum in testamento quidem heredem ex parte sine libertate scripserit, in codicillis autem libertatem ei reliquerit; si possit institutio valere, & ille tam heres, quam liber fieri: ne videatur per codicillos hereditas confirmari, in quibus hereditas dari secundum veteres regulas non potest. Nos itaque in tali dispositione, licet in codicillis fuerit scripta, & libertatem, & hereditatem simul servis per nostram liberalitatem, & benignam interpretationem indulgemus; ut gratulentur, cum non servi remaneant; sed & liberi, & heredes efficiantur: cum tanta in eis nostri Numini benevolentia effusa est, ut & si libertas eis neque testamen-

zō, neque codicillis data sit; tamen hereditate servis relicta, quasi injunctam esse libertatem videri possit. 2. §. Illō videlicet observandō, ut si legatum, vel fideicommissum eis sine libertate relinquatur, maneat in servitute: non tamen ita impii heredes existant, ut liberalitatem testatoris, & serviles labores debitā remuneratione defraudare cōventur, & non derogatum licet adhuc servis constitutis donec. 3. §. Quae juris nostri definitio, etiam ad aliam speciem dubitātam benignè extendatur: si quis etenim testamentis principal: servum suum cuiusdam legaverit, in pupillari autem substitutione eundem servum filio suo sine libertate substituerit: quaerebatur, siue utilis esset talis substitutio, & per servum legatum substitutio post mortem pupilli legatario acquiratur; siue inutilis esset huiusmodi substitutio, quia sine libertate in servum proprium facta est. Melius itaque nobis videtur, legatario eum non statim acquiri sancire, sed expostulandum esse substitutionis eventum: & si quidem pupillō mortuū locus fuerit substitutioni, & liber, & heres efficiatur: fin autem substitutio minime locum habuerit, forsitan pupillō iam in pubertatem perveniente, tunc ad legatarii dominium transcat. Quemadmodum enim veteres, si cum libertate substitutio fieret, hoc inducebant, quatenus in suspensio fiat libertas, & statim liber intelligatur: ita & ex nostra interpretatione, & sine adjunctione libertatis, in substitutione & liber, & heres pupillō existat. Datum 11. Kalend. Maii Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.

*Ad L. penult. C. de necessar. serv. heredib. instituend.
vel substituend.*

1 Controversia prima exponitur.

2 Non facile regituri possunt.

3 Prima opinio.

4 Secunda opinio.

5 Tertia opinio.

6 Controversia illa vix decidi poterat, nec Justinianus decidit.

7 Auctoritatem, & rationem affert suae Decisionis.

8 Alia controversia exponitur.

9 Prima opinio, & ratio ipsius.

10 Vestigium.

11 Secunda opinio, & ratio ipsius.

12 Tertia controversia.

13 Prima opinio.

14 Ratio ipsius.

15 Secunda opinio.

16 In tertia quaestione Justinianus caute legari non meminit.

TITIUS Maevium ex parte heredem instituerat, & Stichum servum suum ex alia parte sine libertate heredem quoque instituerat; deinde post heredum institutiones, Titius Stichum servum suum Gajo legaverat. Vel finge alio modo: Titius Maevium heredem instituerat, deinde Stichum servum Gajo legaverat, eundemque Stichum postea sine libertate heredem instituerat. (1) Quaerebatur primum, an institutio, vel legatum valeret; & si valeret, cuinam hereditas, aut legatum acquireretur. Si quidem Stichus fuisset prius heres institutus cum libertate, deinde alii

lega-

legatus, quia hereditas adimi non potest, *L. si ita. §. regula. D. de liber. & postum.* servi institutio per legatum non revocaretur, nisi dominus evidenter servo libertatem adimere voluerit, *L. si idem. 14. D. de legat. 2.* aut si servus prius fuisset legatus, ut in secunda specie; deinde heres institutus cum libertate, vel etiam substitutus cum libertate, *L. 2. §. 2. D. de statuliber.* datio libertatis praevalet, quali legatō ademptō, *L. si quis eum. 16. in princip. D. de vulg. & pupil. substit. d. L. 14. D. de legat. 2.* ita si maritus servum, quem uxori mortis causā donaverat, heredem cum libertate scripserit, videtur animum revocandae donationis habuisse, *L. uxori. 22. D. de donat. inter vir. & uxor.* At in quaestione hujus Decisionis controversiam faciebat, quod servus sine libertate fuisset heres institutus: (2) & hanc quidem controversiam testuere non levis operae fuerit. (3) Quidam dicebant, institutionem servi nullas vires habere, quia servos nostros non nisi cum libertate heredes instituere possumus. Ulpian. *lib. sing. reg. tit. 22.* neque aliter, quam si libertatem, & hereditatem simul accipiant, *L. servus. 76. D. de hered. instituend.* Titium igitur solum heredem esse dicebant, servō inutiliter sine libertate herede institutō: isti verō legatum valere dicebant, quia si cum libertate facta institutione, legatō deinde servō ipsius legatum quandoque valeret, non institutio, ex posteriore testatoris voluntate, ut in d. *L. 14. D. de legat. 2.* multo magis ubi nullius momenti fuerat institutio servi facta absque libertate. (4) Alii contra sentiebant, utilem esse heredis institutionem, quali dominus cum servum heredem instituisset, liberum quoque facere voluisset: sed legatum esse inutile, quod heredis institutio per legatum non revocatur, d. *L. 14.* (5) Alii autem esse utilem heredis institutionem, & legatum simul; verum hereditatem acquiri non servo, sed legatario; & jussu legatarii servum posse adire hereditatem, ut acquireretur. Si quidem fundus servo legatus est absque libertate, deinde servus alii legatus; certum est, fundum acquiri legatario, cui servus legatus est, *L. Plautius. 49. D. ad leg. Falcid. L. si Eros. D. de option. vel elect. legat.* quia servus aditā hereditate statim acquiritur legatario; deinde sequitur legatum, *L. servo. 69. D. de legat. 1.* sed alia est ratio, cum servus prius legatus deinde heres instituitur; quia per heredis institutionem videtur legatum servi revocari. (6) Hanc controversiam vix possibile erat decidere, ut hic Justinianus loquitur: neque id Justinianus praestitit: sed veluti ille, quem nodum solvere non poterat, praescidit; ita & quod Justinianus decidere vix poterat, propter effusam, atque inextricabilem tractatum (ut hic loquitur) non decidit, sed controversiae deinceps movendae occasionem sultulit. Nam cum quaestio hujusmodi oriretur ex eo, quod servus inutiliter absque libertate heres institueretur; Justinianus hodie servum utiliter sine libertate heredem institui voluit. Quare jam tractari non potest, cui acquiri debeat institutio, vel legatum. (7) Et hoc quidem se non per innovationem induxisse Justinianus proficetur, sed quoniam aequius erat, & Attilicino placuisse Paulus in *libris ad Sabinum, & Plautium* retulerat, §. 1. *Instit. de hered. instituend.* Nempe Attilicino placuerat, servum à domino sine libertate heredem institutum liberum fieri: quum non sit verisimile, eum, quem heredem si-

bi dominus elegit, si praetermiserit libertatis dationem, servum remanere voluisse: ut idem Justinianus, §. *idemque juris. Instit. quib. ex caus. manumit. non licet*. Hoc fortè Paulus scripserat lib. 12. ad Plantium, ex quo d. L. Plantius. D. ad leg. Falcid. Aliam verò in hac leg. penult. Justinianus suae Decisionis profert rationem; quia jam placuerat, servum esse liberum, si dominus eum tutorem liberis suis testamentò reliquisset; & tacite libertatem ei relictam videri, tanquam ex fideicommissò, L. si hereditas. 10. §. servus, L. quæro. 32. §. 2. D. de testament. tutel. L. & si non adscripta. C. de fideicom. libert. sed directam Justinianus tribuit, §. 3. *Instit. qui testament. tut. dar. poss.*

Ad §. Sed cum veteres, & §. Nos itaque.

Servus purè institui, & sub conditione libertatem accipere potest, L. quotiens. §. ult. D. de hered. instituend. L. ult. inf. hoc tit. si eodè testamentò hereditas purè, & libertas sub conditione reliquatur. (8) Sed siinge: Titius servum suum testamentò heredem instituerat, & codicillis ei libertatem reliquerat; quaerebatur, an servus ita rectè institutus esset, ut heres simul, & liber fieret. (9) Quidam dicebant, inutilem esse hujusmodi institutionem. Ratio illorum, fuit (quam & hic Justinianus attigit) quodd secundum regulam juris civilis hereditas codicillis neque dari, neque adimi possit, L. penult. D. de condit. instit. L. Scaevola. D. ad Senatufc. Trebell. Possunt quidem libertates relinqui codicillis, L. libertates. 43. D. de manumiss. testament. legata quoque, & fideicommissa, & tutores dari possunt, non heredes institui; ne jura testamentorum, & codicillorum commisceantur, L. si idem. C. de codicil. At si hereditas codicillis confirmaretur, codicillis dari videretur, ut hereditas testamentaria, quae lege XII. Tab. confirmatur, lege non improprie obvenire dicitur, L. lego. 130. D. de verb. sign. ut tutores, qui confirmantur decretò praetoris, ex eo auctoritatem accipiunt, L. iure. 26. §. 2. D. de testam. tutel. (10) In ea sententia fuisse Julianum ex Sabinianis deprehenditur in L. qui filio. 38. §. 1. D. de heredib. instituend. Cum enim servus testamentò purè scriptus fuisset, & codicillis sub conditione liber esse iustus; ait Julianus, ex codicillis quidem liberum esse, non heredem; ne scilicet ita hereditas codicillis dari videatur, contra regulas juris civilis, quibus maximè auctores ex eà schola insistebant, ut probavimus lib. 1. observant. cap. 3. (11) Alii dicebant valere heredis institutionem, si codicilli essent testamentò confirmati; & libertatem relictam codicillis, perinde habendam esse, ac si testamentò relictà esset. Veluti si servo legatum relictum sit testamentò absque libertate, & codicillis libertas reliquatur; perinde est, ac si testamentò libertatem accepisset, L. conficiuntur. §. si servo. D. de jur. codicillor. (12) Ratio istorum fuit, quia in iis, quae sunt juris, id, quod codicillis scribitur, quasi testamentò scriptum habetur, eodè tempore, quò codicilli confirmantur, L. 2. §. 1. & L. 3. §. 1. D. cod. Justinianus sic quaestionem decidit, ut quia servò herede institutò libertatem competere voluit, etsi relictà non fuerit; multò magis illi competat, cum codicillis relictà est.

Ad

Ad §. Illo videlicet.

Veluti servus à domino inutiliter heres instituitur absque libertate, ita & legatum inutiliter absque libertate ei relinquitur, *L. servus. 76. D. de hered. instituend. L. plane. 34. §. si conjunctim. D. de legat. 1. L. licet. D. de aliment. legat. nec si servus vivò testatore libertatem acceperit, legatum, quod erat inutile tempore testamenti, ex postfacto convalescit, L. 1. D. de regul. Cant. §. an servo. Instit. de legat. aut post mortem testatoris, L. 4. C. de legat. quam Harmenopolus lib. 7. epitomis, tit. 10. §. 12. malè accipit; recūs Ecloga Basilicō lib. 44. tit. 4. cap. 28. Sed non quemadmodum servò herede institutò voluit Justinianus illi libertatem competere; ita & voluit servo libertatem datam intelligi, si legatum, aut fideicommissum servo relictum esset. Ratio differentiae est, quòd heredis institutio honore pleniore, quàm legatum relinquatur, *L. filius. §. sed & si portio. D. de legat. praestand.* Verùm etsi Justinianus ex legato libertatem servo competere noloit, tamen si quid servo legatum fuerit, ei praestari voluit, puta, ad alimenta, ut in *L. servo. 113. §. 1. D. de legat. 1. & L. 17. D. de aliment. & cibis. legat.**

Ad §. ultimum.

(13) Finge Titius testamētò suò principali servum Maevio legaverat, deinde eundem servum filio suo substituerat; quaerebatur, an utilis esset substitutio, ut Maevio legatario acquireretur ex substitutione hereditas; vel inutilis esset, quia servus sine libertate fuerat substitutus. Testamentum Patris hic principale dicitur, quia priùs sibi pater debet facere testamentum, antequam filio suo substituat, hoc est, testamentum faciat, *L. 2. §. prius. D. de vulg. & pupil. substit.* & pupillares tabulae sunt pars prioris testamenti, *L. qui plures. 38. D. eod.* Unde si testamentum patris non valeat, vel quia nemo adiit hereditatem, vel quia ruptum, vel quia in officiosum pronuntiatum est; pupillaris substitutio, seu testamentum filii non consistit, *L. si nemo. D. de testament. tutel.* (14) Quis igitur putabant in prima quaestione hujusce Decisionis, quam sup. exposuimus, legatò servò, deinde herede institutò sine libertate, utile esse legatum; & ipsi legatario hereditatem ex institutione servi acquiri: sanè & in quaestione hujus §. ultim. putabant, utilem esse substitutionem, & legatario acquiri haereditatem ex substitutione. (15) Nam quod erat scriptum secundis tabulis, perinde accipiebant, ac si eodem testamētò scriptum esset, *L. si quis 36. D. de vulg. & pupil. substit.* Veluti igitur sentiebant, servò legatò herede institutò in primis tabulis, utile esse legatum, & acquiri hereditatem Maevio, cui servus legatus erat, antequam heres institueretur: iidem servò legatò in primis tabulis, eodemque substitutò absque libertate in secundis, putabant, Maevio acquiri substitutionem. (16) Sed qui in prima specie putabant, inutilem esse institutionem, iidem etiam pu-

putabant, inutilem esse substitutionem. Non quaerebatur, an utile quodque esset legatum, ut in prima specie: quod non frustra Iustinianus roticet: quia & hi, qui utilem substitutionem dicebant, saltem pendente pupillaris substitutionis eventu, legatum utile esse admittebant, quasi sub conditione legatum valeret, ut in *L. si fundi. §. penult. D. de legat. 1. L. cum ita. §. 2. D. de option. vel elect. legat.* quali nec aliter legatum tabulis primis relictum testator adimere voluisset, quam si casus pupillaris substitutionis extitisset. Iustinianus eorum probat sententiam, qui putabant, utile esse legatum; ita tamen, ut legatario statim non acquiritur, sed tum demum, cum certum fuerit, calum pupillaris substitutionis non posse existere: vultque interim, servum esse statuliberum. Nam veluti servus est statuliber, quando pupillo cum libertate substituitur, *L. in tabulis. D. de statuliber.* ita & vult, servum esse in conditione statutae libertatis, etsi pupillo absque libertate fuerit substitutus.

XXXVII.

Lex 24. C. de legatis;

Idem A. Joanni P. P.

CU M quidam suum filium familias impuberem exheredatum fecit, aliis heredibus scriptis; eidem autem pupillo alium substitutum reliquit: maximam scilicet ostendens ad filium suum affectionem, cui nihil quidem emolumenti reliquit; sed post exheredationis injuriam, etiam substitutionem ei addidit, & à substituto legatum reliquit. Quaerebatur, si huiusmodi legatum, vel fideicommissum posset valere: sed & si legatum eidem exheredato filio pater reliquerit, & substituerit ei exheredato facto aliquem extraneum; iterum certabatur, si saltem per eundem modum fideicommissum posset relinquere. Cum igitur antiquitas quidem hoc diversè tractare maluerit, nobis autem huiusmodi iurgia supervacua esse videantur, sancimus, nullò legato, nullò fideicommissò, huiusmodi substitutum, qui exheredato pupillo datus est, praegravari: nec si ipsam rem, quam pupillo legavit, à substituto ejus vel legare, vel fideicommittere voluit. Datum 11. Kalend. Maji Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.

Ad L. 24. C. de legat.

- 1 Controversia Decisionis plana.
- 2 Prima opinio, & ratio ipsius.
- 3 Vestigia signantur.

- 4 Secunda opinio, & ratio.
- 5 Alia controversia.
- 6 Prima opinio.

7 Resti-

7 *Vestigium, & ratio ipsius.*8 *Secunda opinio.*9 *Ratio ipsius.*10 *L. penult. Cod. de fideicommissis.
eiusdem quaestionis.*

PATER aliis heredibus institutis, filium impuberem, quem habebat in potestate, exheredaverat; eidemque filio exheredato substituerat Titium, si filius intra pubertatem decederet: & à Titio substituto filii exheredati, legatum reliquerat. Mortuò filio intra pubertatem, & casu pupillaris substitutionis existente, Titius substitutus hereditatem filii exheredati adiit: cui scilicet post mortem patris bona, & successiones obveniant, ut in *L. 10. §. 5. D. de vulg. & pupil. substitut. (1) Quærebatur*, an Titius substitutus filii exheredati legatum à se relictum præstare teneretur. Legata quidem non solum à primo gradu, sed etiam à secundo relinqui possunt, non solum ab heredibus institutis, sed etiam à substitutis. Quin etiam relicta ab instituto, debentur à substituto vulgariter; licet ab eo non sint nominatim repetita, post rescriptum D.D. Principum, *L. licet. 74. D. de legat. 1. L. si Titio. 61. D. de legat. 2. L. 4. C. ad Senatusc. Trebel.* Legata quoque ab instituto filio relicta, debentur à substituto pupillariter; maxime si filius patri heres extiterit, *L. in ratione. 11. §. quod vulgo. D. ad leg. Falcid.* In substituto filii exheredati id antiquitas diversè tractaverat, ut hic loquitur Justinianus. (2) Quidam igitur sentiebant, legatum inutiliter à Titio substituto filii exheredati relinqui: Ratio illorum fuit, quòd nihil ex bonis patris ad filium exheredatum, substitutumve perveniret. (3) In eà sententia fuerant Julianus ex Sabinianis, *L. qui fundum. 87. §. qui filios. 7. D. ad leg. Falcid.* Scaevola lib. *suæ quaestionum publicè tractatarum*, *L. ult. D. de legat. 3. Paulus L. ab exheredati. 126. D. de legat. 1. Tryphoninus lib. 18. disputationum, L. miles ita. 41. §. si miles. D. de testament. milit.* qui loci arguunt, quàm id diversè tractatum fuerit. Si quid ex bonis patris ad filium pervenisset, tunc quidem admittebant exheredatum fideicommissò teneri, *L. coheredò §. quid si. D. de vulg. & pupil. substit. & substitutum teneri ad legatorum præstationem; commissò, puta, edictò, & petità bonorum possessione contra tabulas, pro modo patrimonii, quod ad eum pervenerat, d. L. ab exheredati. D. de legat. 1. & d. L. ult. D. de legat. 3. aut si filius patri heres extitisset, L. si filius. 12. D. de vulg. & pupil. substit. L. 11. §. quod vulgo. & d. L. qui fundum. §. qui filios. D. ad leg. Falcid. (4) Alii contra sentiebant, substitutum exheredati legatò teneri. Ratio istorum fuit, quòd iudiciò patris hereditas ad substitutum perveniret, in cujus potestate fuerat, alium filio impuberi substitutum dare. Verum est quidem, nihil ex bonis patris ad exheredatum filium pervenisse, & patrem in substitutione non de bonis suis, sed de bonis filii testatum esse: sed etiam verum est, ex testamento filii, quod pater fecit, hereditatem deferri substituto. Quòd igitur pater Titium elegerit, quem filio substituerat, eumque pater substituendo honoraverat; idèd putabant, legatò gravari potuisse, *L. 6. D. de legat. 3.* Sed si nihil ex bonis patris ad filium perveniret, non idèd minus putabant, substitutum legatò teneri:*

Par. II.

P

quia

quia licet filius heres institutus abstinere bonis paternis, tamen substitutus legata praestat; non quidem ex primis, sed ex secundis tabulis, d. *L. si filius. D. de vulg. & pupil. substitut. L. legata. 19. §. 1. D. de legat. 1.* Nihil interest, filium per abintentionem bonis paternis submotum esse, vel exheredationem: cum utroque casu ex bonis paternis nihil ad filium, substitutumve illius perveniat. (5) Praeterea querebatur, an si pater exheredato filio legasset, vel fideicommissum testamentò reliquisset, ab exheredati substitutò utiliter legaret: (6) Julianus etiam hoc casu putat, inutiliter legare, d. *L. qui fundum. §. qui filios. D. ad leg. Falcid.* (7) Quia non hereditatis paternae portio, sed legata ad eum pervenit: à legatario legari non potest. Ulpianus *lib. sing. reg. tit. 24. de legat.* Quemadmodum igitur pater ab exheredato filio legare non poterat, ita nec ab exheredati substituto. Verùm fortè adnitebant, substitutum teneri fideicommissò, non legatò: quia si non pater à filio legare, saltem ab eo fideicommissum relinquere poterat, *L. ex facto. §. 2. D. ad Senatusc. Trebel.* ut scilicet substitutus ex eo teneretur, quod ex bonis patris ad filium pervenisset. (8) Alii contra sentiebant, substitutum exheredato omnimodò teneri legatò, & fideicommissò; si pater filio legasset, siue fideicommissum illi reliquisset: quia teneri putabant, etsi nihil profus pater filio reliquisset. (9) Ratio istorum fuit, quòd utrumque filius siue legatum, siue fideicommissum, non modò iudiciò patris, sed ex bonis ipsius habuisset. Justinianus tamen priorem sententiam hìc probare maluit, ut scilicet substitutus exheredato, neque legatò, neque fideicommissò teneretur: et hì tandem rem, quam filio pater legaverit, à substituto legare, aut fideicommittere voluerit; quia pater exheredans filium, cum quodammodò injurià attulerit, *L. 8. in princ. D. de inoffic. testam.* si quidem notatur existimatio filii, quem pater exheredaverit, *L. multi. D. de liber. & postum. L. non putavit. D. de honor. post. cont. tab. L. 1. D. de conjungend. cum emancip. liber. L. 1. §. 1. D. de assignand. libert.* si malà mente id fecerit, ut loquitur Ulpianus in *L. 11. §. 2. D. de bon. libertor.* aut cum elogio, ut Africanus *L. si postumus. 14. D. de liber. & postum.* Eadem ratione Justinianus noluit, fideicommissum à praeterito filio relatum valere, licet petitiò bonorum possessione ex bonis patris filius praeteritus aliquid habuisset, (10) *L. penult. (sup. de fideicom.)* quae mente istam praecessit, ut docet utriusque subscriptio.

XXXVIII.

Lex 20. C. de jur. deliberand.

. Idem A. Joanni P. P.

QUIDAM elogiò conditò heredem scripsit in certas uncias, & post certa verba testamenti eundem in alias uncias, vel tuncas, vel quantasvisque; & tertio vel in aliam partem hereditatis, vel in quendam

dam inciarum motum : ille autem unam institutionem, vel duas admittens ; unam, vel duas, vel quantascumque respondens esse consuit. Quærebatur apud veteres, si hoc ei fieri permittatur : similique modo dubitabatur, si impuberem quis filium suum heredem ex parte instituit, & quendam extraneum in aliam partem, quem pupillariter substituit : & postquam testator decessit, pupillus quidem patri ejus heres extitit, extraneus autem hereditatem adiit : & postea adhuc in prima ætate pupillus constitutus ab hac luce substractus est, & pupillaris substitutio locum sibi vindicavit. Cumque substitutus eandem partem admittere noluit ; quaesitum est, si potest jam heres ex principali testamento factus, pupillarem substitutionem repudiare, utramque igitur dubitationem simul decidendam esse censuimus. Placuit etenim nobis siue in institutione, siue in pupillari substitutione, ut vel omnia admittantur, vel omnia repudiantur ; & necessitas imponatur heredi particulari fidei, vel aliam, aut alias partes hereditatis admittere, vel etiam substitutionem pupillarem. Datum prid. Calend. Mart. Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.

Ad L. 10. C. de jur. deliberand.

1 Controversia hujus Decisionis duplex. 2 Primæ controversiæ prima opinio, & ratio ipsius. 3 Secunda opinio. 4 Ratio ipsius. 5 Secunda controversia.	6 Prima opinio, & ratio. 7 Secunda opinio. 8 Vestigium manifestum. 9 Ratio. 10 Vestigia utriusque controversiæ apud Ulpianum deprehenduntur.

TESTATOR Titium ex sextante heredem instituerat : deinde post certa verba testamenti ; puta, libertates, & legata, quæ inter medias heredum institutiones relinqui poterant, Ulpianus *lib. sing. reg. tit. 1.* Paulus *lib. 3. sent. tit. 6.* iterum Titium ex alio sextante, aliâve parte heredem instituerat. Quærebatur, an cum ex prima parte hereditatem testatoris adiisset, secundam repudiare posset. (1) Finge præterea ; Pater filium suum impuberem heredem instituerat, eidemque filio suo Titium coherentem adjecerat, & filio substituerat, si intra pubertatem decederet : filius heres patri extiterat, & Titius ex sua parte hereditatem quoque adiverat. Mortuò filio intra pubertatem, quaerebatur, an Titius, qui hereditatem ex testamento patris adiverat, hereditatem ex testamento filii, seu pupillari substitutione, adire teneretur. In prima igitur quaestione (2) quidam putabant, liberum esse Titio ex pluribus partibus instituto, quam vellet partem agnoscere, vel repudiare. Ratio illorum fuit, quod cum essent diversæ institutiones, nempe diversis partibus testamenti factæ, liceret aliam agnoscere, aliam repudiare : quia nemo invitus hereditatem adire compellitur, *L. nec emerg. C. hoc tit.* Si qui-

dem solus Titius heres fuisset institutus ex pluribus partibus, non potuisset aliam partem acquirere, aliam omittere, *L. si solus. 80. D. de hered. instituend.* ne testatorem pro parte testatum, & pro parte intestatum faceret; sed pluribus heredibus institutis, pars à Titio repudiata aliis accresceret, vel substitutis deferretur. (3) Alii contra negabant, Titium aliam partem agnoscere, aliam repudiare posse. Ulpianus in *L. 2. D. de acq. vel omit. heredit.* Gajus *L. qui ex duobus. 53.* Paulus *d. L. si solus. §. 1. D. eod.* ubi rationem affert, (4) quod Titius adeundò unam portionem omnes acquireret: nec enim licet iudicium defuncti partim comprobare, partim evertere, *L. 7. D. de bon. libertor.* (quae iungenda est cum *L. is, qui. 22. D. de vulg. & pupil. substit.*) *L. unic. §. his ita. C. de cad. tollend.* ita nec legatum pro parte acquiri, & pro parte repudiari potest. Paulus *lib. 3. sentent. tit. 6. L. legatarius. 38. D. de legat. 1. L. 4. D. de legat. 2. L. si legatarius. 22. D. de fideicom. libert.* Major verò disceptatio fuerat in secunda quaestione, an Titius, qui ex testamento patris hereditatem adiverat, ex pupillari substitutione ad rem teneretur. Sanè qui ex institutione repudiavit, potest ex substitutione vulgari hereditatem agnoscere, *L. si te. 75. in fin. D. de acq. vel omit. heredit.* Et qui institutionem repudiavit, potest pupillarem substitutionem agnoscere, *L. quaesitum est, & L. Julianus. D. eod.* cui iungenda est *L. si filius. D. de vulg. & pupil. substit.* (5) At quaerebatur, an cum Titius jam factus esset heres testamento, patris substitutionem sibi delatam repudiare posset. (6) Quidam putabant, Titium substitutionem repudiare posse. Ratio illorum fuit, quod duo essent testamenta; atque etiam duae hereditates, §. igitur. *instir. de pupil. substit.* quod esset duplex testamentum, patris, & filii, *L. in duplicibus. 49. D. ad leg. Falcid.* Ex uno igitur hereditatem adiri, ex alio repudiari posse. Ideo Cassius, adicà hereditate patris, negabat servum, cui secundis tabulis libertas adscripta fuerat, esse statuliberum, *L. 2. §. 1. D. de statulib.* quasi hereditas filii ex secundis tabulis repudiari posset, atque ita libertas servo adscripta deficeret. (7) Alii contra, Titium, qui institutus heres testamento, patris hereditatem adivisset, non posse hereditatem filii praetermittere. (8) Vestigium hujus sententiae manifestum apud Neratium ex Proculejanis in *L. qui patri. 59. D. de acquir. vel omit. hered.* & Ulpianum *lib. 4. disputatiumum, L. Julianus. 42. D. eod.* (9) Ratio istorum fuit, quod unum esset testamentum patris, & filii, *L. 2. §. illud. D. de heredit. vel act. vend. L. patris. D. de vulg. & pupil. substit. L. paterfamilias. 28. D. de reb. act. jud. possid.* Idque jam attigimus in *L. antepenult. sup. de necess. serv. hered. instituend.* Porro observatione dignum est, (10) Ulpianum tres illas quaestiones eodem libro tractasse; nempe quaestionem *d. L. antepenult. C. de necess. serv. hered. instituend.* & duas, quae in hac Decisione proponuntur: si conjungantur *L. 2. in fin. D. de statuliber. L. 2. D. de acq. vel omit. hered. L. 8. L. 10. §. filio. D. de vulg. & pupil. substit.* ex eodem *lib. 4. Ulpian. ad Sabinum.* Justinianus sic decidit, ut qui partem hereditatis agnovit, aliam agnoscere teneatur: & qui adierit hereditatem ex institutione patris, idem quoque ex testamento filii, seu substitutione pupillari hereditatem adire teneatur.

XXXIX.

Lex 4. C. de verbor. & rer. significat.

Idem A. Joanni P. P.

CUM quidam sic vel institutionem, vel legatum, vel fideicommissum, vel libertatem, vel tutelam scripserit: Ille, aut ille mihi heres esto; vel illi, aut illi do lego, vel, dari volo; vel, illum, aut illum liberum, aut tutorem esse volo, vel jubeo: Dubitabatur, utrumne inutilis sit hujusmodi institutio, & legatum, & fideicommissum, & libertas, & tutoris datio: an occupantis melior conditio sit, an ambo in hujusmodi lucra, vel munera vocentur, & an secundum aliquem ordinem admittantur, an uterque omnimodis; cum alii in institutionibus primum quasi institutum admitti, secundum quasi substitutum; alii in fideicommissis posteriorem solum accepturum fideicommissum existimaverint, quasi recentiore voluntate testatoris utentem. Et si quis eorum altercationes sigillatim exponere maluerit, nihil prohibet non leve libri volumen extendere; ut sic explicari possit tanta auctorum varietas: cum non solum juris auctores, sed etiam ipsae principales constitutiones, quas ipsi auctores regulerunt, inter se variasse videntur. Melius itaque nobis visum est, omni hujusmodi verbositate explosa, conjunctionem aut pro & accipi: ut videntur copulativè modò esse prolata, & magis sit *παράδειγμα*, ut & primam personam inducat, & secundam non repellat. Queniammodum enim (verbi gratia) in interdicto, Quod vi aut clam, aut conjunctio pro & apertissime posita est: ita & in omnibus hujusmodi casibus siue institutionum, siue legatorum, siue fideicommissorum, vel libertatum, seu tutelarum, hoc est intelligendum; ut ambo veniant aequà lance ad hereditatem, ambo legata similiter accipiant, fideicommissum in utrumque dividatur, libertas utrumque capiat, tutoris ambo fungantur officio, ut sic nemo defraudeetur à comodo testatoris, & major providentia pupillis inferatur: ne dum dubitatur, apud quem debeat esse tutela, in medio res pupillorum depereant. Sed haec quidem sancimus, cum in personas hujusmodi praeferatur scriptura; si autem una quidem est persona, res autem ita derelictae sunt, illam, aut illam rem illi do lego, vel per fideicommissum relinquo; tunc secundum veteres regulas, & antiquas definitiones, verustatis iura maneant incorrupta, nullà innovatione eis ex hac constitutione introducenda. Quod etiam in contractibus locum habere censuimus. Datum pridie Kalend. Maji Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.

Ad L. 4. C. de verbor. & rer. significat.

1 <i>Multiplex controversia hujus Decisio- sonis.</i> 2 <i>Diversae constitutiones principum.</i> 3 <i>Primae controversiae prima opinio, & ratio.</i> 4 <i>Argumenta quaedam illius senten- tiae colliguntur ex Sabinianis.</i> 5 <i>Secunda opinio, & ratio ipsius.</i> 6 <i>Vestigium.</i> 7 <i>In secunda opinione quatuor di- versae sententiae.</i> 8 <i>Prima.</i> 9 <i>Secunda.</i> 10 <i>Vestigium quoddam signatur.</i>	11 <i>Tertia, & ratio ipsius.</i> 12 <i>Quarta.</i> 13 <i>Ratio ipsius.</i> 14 <i>Iustinianae Decisiois ratio.</i> 15 <i>Alia ratio.</i> 16 <i>Differentia inter alternationem personarum, & rerum.</i> 17 <i>Differentia quaedam in legatis alternativis per vindicationem, & damnationem.</i> 18 <i>Ratio differentiae.</i> 19 <i>Differentia illa hodie cum ceteris sublata probatur.</i>

CUM testator sub disjunctione heredes instituisset, puta, *Titius, aut Gajus heres esto*; vel ita duobus tutelam, libertatem, legatum, fidei-
commissumve reliquisset: (1) plures fuerant Jurisconsultorum altercationes,
quae ad non leve libri volumen extendi poterant, ut hic Iulianianus loqui-
tur. Nec modò variae fuerant Jurisconsultorum sententiae, sed etiam
(2) principales ipsae constitutiones variaverant, quibus suam quisque sen-
tentiam tuebatur. Non novum est, eadem de re Principum diversas fuis-
se constitutiones: aliter Aurelius Antoninus constituit in *L. non putabam*.
48. *D. de condit. & demonstr.* aliter Severus, vel Antoninus Caracalla in
L. qui filium. 74. §. *Fabius*. *D. ad Senatusc. Trebel.* aliter D. Adrianus in
§. *thesauris*. *Instit. de rer. division.* aliter DD. fratres in *L. 3. §. 10. D. de
jur. fidei.* Varia quoque extant rescripta DD. fratrum in *L. Divi. D. de jur.
patronat.* Si igitur ita testator heredes instituisset, *Titius, aut Gajus heres
esto*; (3) quidam putabant, inutilem esse hujusmodi heredis institutionem.
Ratio illorum fuit, quòd certum debeat esse testantis iudicium. Ulpianus
lib. sing. regul. tit. 20. sed quòd sub disjunctione dicitur, incertum est.
Paulus *lib. singul. de injuriis in collat. leg. Moysae. cum leg. Roman. tit. 2.*
Certum dicit, qui suo nomine demonstrat injuriam, neque ita, ut per di-
sjunctionem hoc, aut illud accidisse comprehendat. Ulpianus in *L. praetor. 7.*
§. *quod autem*. *D. de injur.* Certum enim dicere *Labeo ait, qui dicat nomen
injuriae, neque sub alternatione, puta, illud, aut illud.* Qui illud, aut il-
lud stipulatur, incertum in stipulationem deducit, *L. ubi autem. 75. §. qui
illud. D. de verbor. oblig.* Quòd ergo incerta esset hujusmodi institutio, *Ti-
tius, aut Gajus heres esto*; idem inutilem esse existimabant: ita si servus
communis illi, aut illi domino stipulatus esset, puta, *Titius, aut Gajo, Cal-
sius inutilem esse stipulationem scripsit*; & Julianus sententiam Cassii pro-
bat *L. 9. 10. & 21. D. de stipulat. servor.* (4) Ex quibus locis non malè
argumentum in sententiam hujus quaestionis trahi possit, scilicet, Sabi-
nianos

nianos sensisse inutilem esse heredis institutionem. (5) Alii contra putabant, valere hanc heredis institutionem, & disiunctivè accipiebant verba illa, *Titius, aut Gajus heres esto*; ut unus tantum admitteretur; nam in disiunctiva oratione positò alterò, alterum tollitur. Proculus lib. 2. *epistol. in L. haec verba. 124. D. de verb. sign. ex qua* (6) vestigium huius sententiae signari potest. Idque Proculus à Stoicis acceperat, de quibus Lucius Seneca *epistol. 88. Philosophi* (& illi Stoici) *quantum habent supervacui, quantum ab usu recedunt*; ipsi quoque ad syllabarum distinctionem, & conjunctionum, ac praepositionum proprietates descenderunt, & invadere Grammaticis. Quod & observavimus lib. 1. *Observationum cap. 10. Gellius lib. 16. cap. 8. Ex omnibus, quas disiunguntur, unum verum esse debet, falsa cetera*. (7) Inter illos autem, qui disiunctivè verba illa testatoris accipiebant, adhuc quatuor fuerant diversae sententiae, quas faciliè ex verbis Justiniani hîc possis colligere. (8) Alii putabant, occupantis meliorem esse conditionem; puta, qui primus hereditatem adisset, tutelam, libertatem, legatum, aut fideicommissum occupasset. Nam inter eos, quibus ex eadem causa deberetur, occupantis melior est conditio, *L. fideicommissa. 11. §. plerumque. D. de legat. 3. L. inter eos. D. de re iudicat. L. si Titius. 9. D. de verb. oblig. ita si convenerit arbitratu Titii, aut Gaii fieri, postea litigatores quem velint occupare, L. item si. 17. §. sed si ita. D. de recept. qui arbit. receper.* (9) Alii dicebant, ordinem quandam substitutionis inter eos factum videri, ut, Titius primò nominatus pro instituto, Gajus autem secundò nominatus pro substituto esset; neque aliter Gajum admitti debere ad hereditatem, quàm si Titius heres non esset; quod Justinianus in institutionibus heredum tantum processisse his verbis innuit: *Cum alii in institutionibus primum, quasi institutum admitti, secundum quasi substitutum*. sed forte etiam in legatis, tutelis, & fideicommissis procedebat; in quibus substitui potest, *L. ut heredibus. 50. D. de legat. 2. L. penult. D. de testament. tutel. 110* Vestigium quoddam huius sententiae deprehendi potest in *L. cum pater. 77. §. penult. D. de legat. 2.* (11) Alii in fideicommissis, posteriore loco nominatum potiorum esse contendebant; quòd nudà voluntate fideicommissa infirmantur, *L. si iure. 18. D. de legat. 3.* & posterior voluntas sit firmitior, *L. clari. 19. C. de fideicommissis* quasi testator Titio fideicommissum ademisset, ut Gajo potius restituere-
 rur. (12) Sed & ex his, qui putabant, valere heredis institutionem, nonnulli verba illa, *Titius, aut Gajus heres esto*, conjunctionem accipiebant. Et id quidem ambiguum est. Julianus lib. *singul. de ambiguitatibus*, in *L. si is qui. §. ult. D. de reb. dub. Si mihi filius, aut filia heres non erit, Sejus heres esto*: non satis voluntatem suam declaravit, si non aliter extraneum heredem esse velit, quàm si neque filius, neque filia heres sit. Hoc est, si utrumque conjungere, vel disjungere voluerit: (13) quia verba disiuncta aliquando pro conjunctis secundum mentem pronuntiantis accipiuntur, & conjuncta pro disiunctis, *L. conjunctionem. 29. & L. saepe. 53. D. de verb. sign.* In edictis praetoris haec verba, *de itinere, atque privato*, licet conjuncta proferantur, pro disiunctis accipienda sunt: sufficit enim vel iter, vel actum in usu habuisse, *L. 1. §. si quis hoc interdixit. D. de itin. act.*

que privat. Contra in aliò praetoris edicto haec verba, *quod vi, aut clam factum est*, licet disiuncta proferantur, pro conjunctis accipienda sunt; neque enim praetor dat hoc interdictum, nisi cum aliquid & vi, & clam simul factum est, *L. is qui. §. hoc interdictum. D. quod vi, aut clam*. Cujus edicti argumentò Justinianus suam probat Decisionem; ut oratio illa, *Titius, aut Gajus heres esto*, pro conjuncta accipiat; & uterque ad hereditatem, tutelam, libertatem, legatum, vel fideicommissum admittatur; quasi sit magis *παράκλησις*, (ut Justinianus) hoc est, vitiosa disiunctio, quàm vera *διέκδοξις*: disiunctum mendacium, *παράκλησις ὑποκρίνεται δέξιμα*, Gellio d. cap. 8. Subdisiunctivam orationem Proculus dixit in d. *L. haec verba. D. de verb. sign.* ubi idem affert exemplum subdisiuncti, *aut sedet, aut ambulat*, quod Gellius d. cap. 8. *παράκλησις ὑποκρίνεται, aut currit, aut ambulat, aut stat*. Priscianus lib. 16. Subdisiunctivae sunt, quae vice disiunctivae utrumque tamen esse significant, vel simul, ut copulatae; vel discretas simul. In disiuncta oratione Titius debet Gajum, vel Gajus Titium excludere; ut unò positò alterum excludatur: in subdisiunctiva oratione utrumque simul esse potest, aut non potest, d. *L. haec verba. D. de verb. sign.* quod & hic Justinianus intelligit, ut *et primam personam inducat, & secundam non repellat*. (14) Quasi testator ita non disiuncta oratione usus esset, ut alterum necessariò excluderet; sed ut uterque admitti posset. Priscianus d. lib. 16. Similiter, si dicam, *Vel tunicam mihi accommoda, vel etiam penulam; subdisiunctivum est: videor enim in alterius petitione, libenter utrumque accipere*. Praeterea Justinianus (15) ex hac constitutione majorem pupillis providentiam inferri voluit, ne dum dubitatur, apud quos tutela esse debeat; puta, an apud Titium, vel Gajum, vel ex his neuter sit propter incertum, ut in *L. duo sunt Titii. D. de testam. tutel. res pupillorum pereant*. Et favorem quoque libertatis praetendere potuit, ut libertas Stichò, aut Pamphilo relicta, potiùs ambobus, quàm neutri competat.

Ad vers. Sed haec quidem.

(16) Non ut in alternatione personarum, Justinianus disiunctam orationem pro conjuncta haberi voluit; ita & in alternatione rerum: puta, si testator fundum Titianum, aut Maevianum sub alternatione legaverit, vel per fideicommissum reliquerit: sed vult, veteres regulas servari in legatis, & fideicommissis; scilicet ut utrumque non debeat, sed alternitrum. (17) In legatis quidem non semper fuit electio heredis; nam si per vindicationem legatum fuisset, legatarii fuit electio, *L. plane. 34. §. penult. D. de legat. 1. L. Lucio. 23. D. de legat. 2.* si verò per damnationem, electio fuit heredis. Ulpianus lib. sing. regul. tit. 24. *L. cum res. 47. §. 3. D. de legat. 1. L. si is cui. 19. L. si ita. 43. §. ult. D. de legat. 2.* (18) Ratio differentiae manifesta, quòd dominium rei per vindicationem legatae rectè viâ transfret ad heredem, *L. 3. §. si rem. D. de legat. 3. L. à Titio. D. de furt.* per damnationem verò legatum ab herede peti debuit. Itaque agente legatariò ex testamento, heredis utpote debitoris fuit electio, quam mallet

cx

ex duabus rebus sub alternatione legatis solvere. In fideicommissis heredis semper fuit electio, quia fideicommissum ab herede peti debuit. Sublatâ hodie differentiâ legatorum, L. 2. C. commun. de legat. (19) neque istam remansisse crederem, inter legatum vindicationis, & damnationis; tum quia Justinianus hic legata, & fideicommissa exaequavit, ut paulô antè per omnia exaequaverat, d. L. 2. scilicet, ut tam in legatis, quàm fideicommissis electio sit heredis. Tum quia Justinianus eandem regulam vult locum habere in contractibus. At in contractibus electio est debitoris, L. si in emptione. 34. §. si emptio. D. de contrab. emption. L. plerumque in fin. D. de jur. dot. L. quod autem. 7. §. si maritus, §. D. de donat. inter vir. & uxor. L. adigere. §. 1. D. de jur. patronat. L. eum, qui. 138. §. 1. D. de verb. oblig. Quemadmodum igitur in contractibus, ita Justinianus in legatis, & fideicommissis sub disjunctione relictis, secundum veteres regulas, heredis electionem esse voluit, nisi manifestò eam fuisse testatoris voluntatem appareat; ut legatario, non heredi electionem dare voluerit.

XL.

Lex 21. C. de jur. deliberand.]

Idem A. Joanni P. P.

CUM aliquis scripsit heredem eum, qui de sua conditione ei, qui dominum ejus vindicabat, in judicio adversabatur: is autem, qui dominum se esse dicebat, adire eum hereditatem imperabat, ut acquisitio hereditatis per eum celebraretur: indignatus est quasi domino, ei parere. Dubitatio veteribus exorta est, si qua pœna imponatur hujusmodi insolentiae. Veteres in multis trabuntur sententias; sed nos eorum discordians sic esse decidendam censuimus, ut distinctio subtilis causae ei imponatur; ut si quidem ita scripta est institutio, illum solum illius heredem instituo; quia apertissimum est, intuitu domini institutionem esse conscriptam: necesse sit omnimodò per competentem judicem eum compelli adire quidem hereditatem, & eam acquirere. Nulli autem ex postfacto subijci gravamini, si liber pronuntietur; sed omne sive lucrum, sive damnum, ad eum redundare, qui in servitutem eum traheret: & denegari ei, & adversus eum omnes hereditarias actiones, nullò ei ex hoc praejudiciò generandò. Sin autem quasi liber institutus est, nullâ domini, vel servi mentione in institutione habitâ; tunc nullò compelli modò eum adire hereditatem: nec denegari ei liberale iudicium, sed & hereditatem per summum ius decurrere, & liberale iudicium suam expectare sententiam, sive agente eò, sive pulsatò: ut si quidem servus pronuntietur, tunc domino suo hereditatem acquirat; sin autem liber, eam adipiscatur, si adire maluerit. Datum Kalend. Maji Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. GG.

Ad L. 21. C. de jur. deliberand.

1 <i>Controversia restituitur ex quaestione voluntatis.</i> 2 <i>Prima opinio.</i> 3 <i>Ratio ipsius.</i> 4 <i>Secunda opinio.</i> 5 <i>Rationes ipsius colliguntur.</i> 6 <i>Interpretatio l. 3. Cod. de heredib. instituend.</i>	7 <i>Vestigium quoddam controversiae deprehenditur.</i> 8 <i>Tertia quaedam opinio conjicitur.</i> 9 <i>Justiniani subtilis distinctio, ut videtur illi.</i> 10 <i>Et tamen saepe alijs tradita.</i>

TITIVS Stichum dominum sibi vindicabat, eique controversiam statim faciebat: Stichus se liberum esse contendebat, & Titio in judicio adversabatur (licet enim servo ex hac causa adversus dominum consistere, *L. vix certis. § 3. D. de judic.*) pendente iudicio liberali Maevius testamentò suò Stichum heredem instituerat. (1) Disceptabant juris auctores, utrum Stichus jussu Titii quasi domini hereditatem adire deberet; an verò Stichus quasi liber domino impune parère non posset: & in multis traherentur sententias, ut hic Justinianus, quas non ita facile est restituere, nec eas Justinianus retulit; nec earum extant vestigia. Fuit haec quaestio voluntatis, an Maevius Stichum quasi liberum, vel servum heredem instituisset. (2) Alii dicebant, Stichum ut servum fuisse heredem institutum, & ita jussu domini debere hereditatem adire. (3) Ratio illorum fuit, quòd Stichus heres institutus fuisset, non ut ipse heres esset, sed ut alium heredem faceret, *L. si paterfamilias. 40. D. de hered. instituend. L. 3. C. cod.* (4) Alii contrà sentiebant, Stichum non ut servum, sed ut liberum fuisse heredem institutum: (5) Ratio istorum fuit, quòd liberali causà ordinatà is, qui de sua conditione litigat, pro libero habeatur, *L. ordinata. L. si cui. §. licet. D. de liberal. caus. L. lite. C. cod.* atque ita videbatur Maevius Stichum non ut servum, sed ut liberum heredem instituisse; cum jam liberalis causa inter Titium, & Stichum mota esset. Praeterea dicebant, Stichum posse Titii jussum recusare, ne si jussu illius adiret hereditatem, praejudicium libertati faceret. Quod verò hic nonnulli existimant, servum heredem institutum etiam jubente dominò secundum quorundam sententiam non potuisse hereditatem adire ex d. *L. 3. C. de hered. instituend.* per quam absurdum est. Nam ejus est non nolle, qui potest velle, *L. 3. D. de reg. jur.* quae jungenda est cum *L. 4. D. de acqu. vel omis. haereditatis.* Servus non nisi jussu domini hereditatem adire potest; ita nec nisi jussu ipsius repudiare: & si servus dicto domini audiens non sit, qui hereditatem adire jusserit, compellendus est hoc facere, *L. 1. §. quid. ergo. D. si quis omis. caus. testament.* Idemque in filiofamilias obtinebat, ut non nisi jussu patris hereditatem adire, aut repudiare posset; ante constitutionem Justiniani, *L. cum non solum. C. de bon. quas liber.* (6) Ideo servus in d. *L. 3. C. de hered. instituend.* potuit quamvis jubente domino nolle adire: quia Julianus ibi non ut servus, sed ut libertus fue-

sat

rat institutus : & ita voluntati illius relicta erat , utrum hereditatem adire vellet , necne. (7) Vestigium quoddam hujus controversiae , sed sub- obscure deprehendi potest in *L. liber homo. 59. in princ. D. de hered. instituend.* & *L. liber homo. 19. D. de acquir. rer. domin.* atque etiam in *L. si eum hominem. 33. D. de fidejussor. & mandator.* (8) Alij fortè distin- guabant , utrum servus litigaret ex possessione servitutis in libertatem , ut eo cogi posset ; vel ex possessione libertatis in servitutem , ut eo cogi non posset. Justinianus distinguit hîc subtiliter , (ut sibi videtur) an Mae- vius instituendo Stichum , domini mentionem fecerit : puta , *Stichum ser- vum Titii heredem instituo* : ut ita domini factâ mentione , Stichus con- templatatione domini , non sui , heres institutus videatur ; jussuque ipsius he- reditatem adire teneatur . Ita tamen , ut si postea Stichus liber pronun- tietur , nullum gravamen propter hereditatem aditam sentire debeat ; quia necessitate id fecerit , d. *L. liber homo. 19. D. de acquir. rer. domin.* Si verb Titius simpliciter servum heredem instituerit , nullâ servi , aut domi- ni factâ mentione ; vel Justinianus , non compelli Stichum pendente ju- dicio liberali ad adeundam hereditatem : quali potius ut liber , quàm ut servus ; & potius contemplatione sui ipsius , quàm domini fuerit heres institutus : sed vult expectari finem liberalis judicii , ut finitò eò Stichus liber pronunciatus suo arbitrio hereditatem adeat ; vel jussu Titii , si ser- vus fuerit pronuntiatus : quod convenit omnino cum d. *L. si eum homi- nem. 33. D. de fidejussor. & mandat.* Planè si mortuus fuerit , & ideo dif- feram aditionem , ut cum vicerò , tunc eum jubeam adire . (10) Saepe il- la distinctio admittitur , an contemplatione domini , vel servi hereditas relinquatur , d. *L. liber homo. D. de acquir. rer. domin. vel legatum , L. filiofamilias. 42. D. de cond. & demonstr. vel donatio mortis causâ , L. si filiofamilias. 23. D. de mort. caus. donat.* Ceterum verba illa , nec de- negavi ei liberale judicium , sed & hereditatem per suum jus decurrere , sic intelligenda sunt ; quod propter hereditatis quaestionem quandoque susti- nebatur liberale judicium , ne praesudicium hereditati fieret , *L. 7. in princ. D. de hered. pet. sive agente ei , sive passivo* , hoc est , sive servus ex possessione servitutis in libertatem proclamaverit ; sive dominus ex pos- sessione libertatis in servitutem vindicaverit , *L. liberum. 7. §. si quis. D. de lib. caus.* quibus verbis aliorum distinctionem Justinianus rejicit.

XLI. Lex penult. C. de impub. & aliis substitut.

Idem A. Joanni P. P.

CUM quidam , duobus impuberibus filiis suis heredibus institutis , adje- cit , si uterque impubes decesserit , illum sibi heredem esse : dubita- batur apud antiquos legum auctores , utrumne tunc volueris substitutum ad- mitteri , cum uterque filius ejus in prima aetate decesserit , an alterutro de- cedente ,

cedente, illico substitutum in ejus partem succedere. Et placuit Sabino, substitutionem tunc locum habere, cum uterque decesserit: cogitasse enim patrem, primò filio decedente, fratrem suum in ejus portionem succedere. Nos ejusdem Sabini veriorē sententiā existimantes, non aliter substitutionem admittendam esse censuimus, nisi uterque eorum in prima aetate decesserit. Datum vi. Kalend. Aug. Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.

Ad L. penult. C. de impub. & aliis substitut.

- 1 *Controversia ex quaestione voluntatis.*
 2 *Sabini sententia, & ratio.*
 3 *Vestigium apud Papinianum.*
 4 *Contraria opinio, & ratio.*

- 5 *Vestigium illius, quod quidam asserunt, non probatur.*
 6 *Interpretatio l. 57. D. ad Senatusconsultum Trebellian.*
 7 *Prima aetas usque ad pubertatem.*

ERAT & haec quaestio voluntatis, (1) an id voluisset testator, ut alterò ex filiis defunctò impubere, substitutus statim admitteretur exclusò fratre; vel non aliter admitteretur, quàm si uterque filius impubes decederet. (2) Sabini sententia fuerat (quam & hîc Justinianus refert, atque utinam id saltem in aliis Decisionibus praestitisset) alterò mortuò fratrem succedere, non substitutum: quod pater cogitaverat, primò filio decedente, alterum illi jure legitimò succedere, vel, ut Florentinus, jus legitimarum hereditatum inter eos custodiri voverit, *L. vel singulis. 37. D. de vulg. & pupil. substit.* (3) Vestigium hujus sententiae apud Papinianum, *L. qui duos. 42. ff. de vulg. & pupil. substit.* pater enim substituerat filiis, si ambo mortui essent; nec diversum est, si uterque decesserit. Augustinus de Grammatica: *Uterque significat ambos, & tamen singularis sermo est, sed significatione duali.* (4) Alii contra, & ut videtur, diversae scholae auctores Proculejani sentiebant, alterò mortuò ad ejus successionem admitti debere substitutum: quod cum pater filios invicem non substituisset, substitutum potius, quàm fratrem ad haereditatem mortui admitti voluisset. (5) Vestigium hujus sententiae non signare in *L. heredes mei. 57. §. 1. D. ad Senatusconsultum Trebell.* (nec enim putandum est, Papinianum adeò sibi repugnantem fuisse, licet ei id aliquando contingerit, ut jam observavimus ad *L. ult. sup. de furt.*) ubi tamen *uterque* pro alterutro sumitur: Cum enim testator substituisset liberis per fideicommissum, si uterque sine liberis decessisset, novissimò sine liberis decedente, ad fideicommissum substitutus admittitur: licet non uterque, sed unus tantum sine liberis decesserit. (6) Hoc fortè in substitutione precarià, seu fideicommissarià, in quâ magis voluntatem spectari convenit, ut ibidem Papinianus, & *L. penult. D. de legat. 1. L. 11. §. item si quis. L. 18. & L. 95. D. de legat. 3.* In quâ etiam tacita substitutio ex conjectura voluntatis facillè inducitur, *L. cum quaerebatur. 64. D. de legat. 2.* Justinianus Sabini sententiam

tiam hñc probare maluit, ut non aliter substitutus admittatur, quàm si uterque filius in prima aetate decesserit: (7) in prima aetate, hoc est, pupillari, quae ad decimum quartum annum extenditur, L. unic. C. Theodof. de his, qui ven. aetat. impetrav. quod attigimus lib. 1. Observationum. cap. 14. Finge igitur in speci. hujus Decisionis, unum puberem decessisse, alium verò impuberem; substitutus ad portionem impuberis mortui non admittetur.

XLII. Lex ultim. Cod. de impuber. & aliis substitutis;

Idem A. Joanni P. P.

Si quis duobus heredibus institutis, filio suo impuberi eos una cum alio tertio substituerit: & verba testamenti ita compesuerit: Quisquis mihi heres erit, & Titius filio meo heres esto: Secundum quod apud Ulpianum invenimus, mortuò impubere filio, quaeritur, quomodo ad substitutionem vocentur tres substituti: utrumque duo priores, qui & patri heredes fuerant scripti, in dimidiam vocentur; tertius in reliquam dimidiam: an tres substituti unusquisque ex triente ad substitutionem vocentur. Alià applicatà dubitatione, si quis heredem ita scripserit, Titius una cum filiis suis, & Sempronius mihi heredes sunt. Es in praesenti enim specie quaerebatur secundum Ulpianum, voluntas testatoris utrumque Titium una cum filiis suis in dimidiam vocet, & Sempronium in aliam dimidiam; an omnes in virilem portionem. Nobis autem in prima quidem specie videtur, tres substitutos unumquemque in trientem vocari: in secunda autem specie, cum & naturà pater, & filius eadem esse persona pœnt intelligantur; dimidiam quidem partem Titio cum filiis suis, alteram autem partem Sempronio assignari. Datum vi. Kalend. August. Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.

Ad L. ult. C. de impuber. & aliis substitutionib.

1 Controversia conjecturis quibusdam repetitur ex lib. 4. Ulpian. ad Sabinum.	6 Vestigium.
2 Prima opinio.	7 Ratio.
3 Ratio ipsius colligitur.	8 Alia controversia exponitur.
4 Vestigium signatur.	9 Prima opinio, & vestigium.
5 Secunda opinio.	10 Secunda opinio, cujus & vestigium quoddam deprehenditur.

Pater

cedente, illico substitutum in ejus partem succedere. Et placuit Sabino, substitutionem tunc locum habere, cum uterque decesserit: cogitasse enim patrem, primò filio decedente, fratrem suum in ejus portionem succedere. Nos ejusdem Sabini veriorē sententiā existimantes, non aliter substitutionem admittendam esse censuimus, nisi uterque eorum in prima aetate decesserit. Datum vi. Kalend. Aug. Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.

Ad L. penult. C. de impub. & aliis substitut.

- 1 Controversia ex quaestione voluntatis.
2 Sabini sententia, & ratio.
3 Vestigium apud Papinianum.
4 Contraria opinio, & ratio.

- 5 Vestigium illius, quod quidam asserunt, non probatur.
6 Interpretatio l. 57. D. ad Senatuf. consultum Trebellian.
7 Prima aetas usque ad pubertatem.

ERAT & haec quaestio voluntatis, (1) an id voluisset testator, ut alterò ex filiis defuncto impubere, substitutus statim admitteretur exclusò fratre; vel non aliter admitteretur, quàm si uterque filius impubes decederet. (2) Sabini sententia fuerat (quam & hic Justinianus refert, atque utinam id saltem in aliis Decisionibus praecitasset) alterò mortuò fratrem succedere, non substitutum: quòd pater cogitaverat, primò filio decedente, alterum illi jure legitimò succedere, vel, ut Florentinus, jus legitimarum hereditatum inter eos custodiri voluerit, *L. vel singulis. 37. D. de vulg. & pupil. substit.* (3) Vestigium hujus sententiae apud Papinianum, *L. qui duos 42. ff. de vulg. & pupil. substit.* pater enim substituerat filiis, si ambo mortui essent; nec diversum est, si uterque decesserit. Augustinus de Grammatica: *Uterque significat ambos, & tamen singularis sermo est, sed significatione duali.* (4) Alii contra, & ut videtur, diversae scholae auctores Proculejani sentiebant, alterò mortuò ad ejus successionem admitti debere substitutum: quòd cum pater filios invicem non substituisset, substitutum potius, quàm fratrem ad haereditatem mortui admitti voluisset. (5) Vestigium hujus sententiae non signarem in *L. heredes mei. 57. §. 1. D. ad Senatuf. Trebel.* (nec enim putandum est, Papinianum adeò sibi repugnantem fuisse, licet ei id aliquando contigerit, ut jam observavimus ad *L. ult. sup. de furt.*) ubi tamen *uterque* pro *alterutro* sumitur: Cum enim testator substituisset liberis per fideicommissum, si uterque sine liberis decessisset, novissimò sine liberis decedente, ad fideicommissum substitutus admittitur: licet non uterque, sed unus tantum sine liberis decesserit. (6) Hoc fortè in substitutione precarià, seu fideicommissarià, in quà magis voluntatem spectari convenit, ut ibidem Papinianus, & *L. penult. D. de legat. 1. L. 11. §. item si quis. L. 18. & L. 95. D. de legat. 3.* In quà etiam tacita substitutio ex conjectura voluntatis facile inducitur, *L. cum quaerebatur. 64. D. de legat. 2.* Justinianus Sabini sententiam

tiam hic probare maluit, ut non aliter substitutus admittatur, quam si uterque filius in prima aetate decesserit: (7) in prima aetate, hoc est, pupillari, quae ad decimum quartum annum extenditur, L. unie. C. Theodos. de his, qui ven. aetat. impetrav. quod attingimus lib. 1. Observationum. cap. 14. Finge igitur in spec. hujus Decisionis, unum puberem decessisse, alium vero impuberem; substitutus ad portionem impuberis mortui non admittetur.

XLII. Lex ultim. Cod. de impuber. & aliis substitutis;

Idem A. Joanni P. P.

Si quis duobus heredibus institutis, filio suo impuberi eos una cum alio tertio substituerit: & verba testamenti ita composuerit: Quisquis mihi heres erit, & Titius filio meo heres esto: Secundum quod apud Ulpianum invenimus, mortuū impubere filiū, quaeribatur, quomodo ad substitutionem vocentur tres substituti: utrumque duo priores, qui & patri heredes fuerant scripti, in dimidiam vocentur; tertius in reliquam dimidiam: an tres substituti unusquisque ex triente ad substitutionem vocentur. Aliā applicatā dubitatione, si quis heredem ita scripserit, Titius una cum filiis suis, & Sempronius mihi heredes sunt. Es in praesenti enim specie quaerebatur secundum Ulpianum, voluntas testatoris utrumque Titium una cum filiis suis in dimidiam vocet, & Sempronium in aliam dimidiam; an omnes in virilem portionem. Nobis autem in prima quidem specie videbatur, tres substitutos unumquemque in trientem vocari: in secunda autem specie, cum & naturā pater, & filius eadem esse persona penē intelligantur; dimidiam quidem partem Titio cum filiis suis, alteram autem partem Sempronio assignari. Datum vi. Kalend. August. Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.

Ad L. ult. C. de impuber. & aliis substitutionib.

1 Controversia conjecturis quibusdam repetitur ex lib. 4. Ulpian. ad Sabinum.	6 Vestigium.
2 Prima opinio.	7 Ratio.
3 Ratio ipsius colligitur.	8 Alia controversia exponitur.
4 Vestigium signatur.	9 Prima opinio, & vestigium.
5 Secunda opinio.	10 Secunda opinio, cuius & vestigium quoddam deprehenditur.

Pater

PATER duos heredes Maevium, & Sejum testamentò sibi instituerat, deinde adiecerat, *Quisquis mihi heres erit, & Titius filius meo impuberi heres esto*. Mortuò filius impubere, quarebatur, quomodò dividenda esset hereditas filii impuberis inter substitutos: & hanc quaestionem apud Ulpianum se invenisse refert Justinianus. Formulam illam, *Quisquis mihi heres erit*, Ulpianus interpretatus fuerat lib. 4. ad Sabinum, ut constat ex L. 8. & L. 10. D. de vulg. & pupil. subst. & L. 3. D. de legat. 3. (1) Unde quis non malè conjiciat id Justinianum invenisse lib. 4. Ulpiani ad Sabinum: tum quia L. penult. sup. hoc tit. quae eodem die edita est, refert aliam Sabini sententiam. (2) Quidam in specie hujus leg. ultim. sic voluntatem testatoris accipiebant, quasi duos semisses facere voluisset; ita ut Maevius, & Sejus instituti testamentò patris alterum semissem haberent, & Titius in substitutione adiectus alterum semissem. (3) Ratio illorum fuit, quòd cum Maevius, & Sejus fuissent testamentò patris in ipsa institutione conjuncti, & in substitutione quoque pro conjunctis haberi deberent: velut in illa specie, *Titius heres esto, Maevius, & Sejus heredes sunt*; duo semisses sunt; quorum unum habet Titius, alterum Maevius, & Sejus, L. Attio. 11. & L. liber homo. 59. §. 2. D. de hered. instituend. (4) Vestigium hujus sententiae manifestum ex Labeone, L. si pater. 9. D. de vulg. & pupil. subst. (5) Alii sic voluntatem testatoris interpretabantur, quasi tres trientes, seu tres portiones hereditatis facere voluisset; ut unum trientem haberet Maevius, alterum Sejus, & tertium Titius; & ita aequalibus portionibus ad hereditatem filii impuberis admitterentur. (6) Vestigium quoque hujus sententiae deprehendi potest apud Julianum contrariae scholae, in L. qui complures. 32. D. de vulg. ubi Titius, qui ceteris heredibus adiectus fuit, in virilem portionem admittitur, non in semissem; & apud Scaevolam L. Lucius Titius. 88. §. Lucius Titius. 6. D. de legat. 2. (7) Ratio istorum fuit, quòd licet in institutione conjuncti essent Maevius, & Sejus, non tamen in substitutione: atque haec verba, *Quisquis mihi heres erit*, perinde accipienda sint, ac si testator ita substituisset filio, *Marcius, & Sejus, & Titius filio impuberi heredes sunt*: ut ita viriles portiones habere debeant. Quam sententiam Justinianus hic probare maluit, quae fuerat Sabinianorum: ut in d. L. penult. sup. hoc tit. priorem Sabini sententiam existimavit.

Ad vers. Alia applicata.

Subjicitur alia quaestio ab hoc tit. extranea, quae non pertinet ad substitutiones, sed ad institutiones heredum: Verùm quia superiori quaestioni proxima erat, eam Justinianus dirimere voluit. (8) Fingit testator Titium unà cum filiis suis, & Sempronium heredem instituerat; quarebatur, an duo semisses fieri deberent; ita ut unum semissem haberet Titius cum filiis, alterum Sempronius; vel in aequales portiones dividenda esset testatoris hereditas; & hanc quaestionem non minus, quàm superiorem inter eosdem juris auctores tractatam exilimo. (9) Quidam ita sentiebant, duos semisses fieri debere, & vestigium hujus sententiae signari potest

potest in L. si quis Attio. 7. D. de usufruct. atrescend. ex Pauli lib. 3. ad Sabinum: si quis Attio, & beredibus usufructum legaverit; dimidiam Attius, dimidiam beredes habebunt. (10) Alii contrà Titium, & filios Titij, & Sempronium ad viriles portiones admitti debere: in qua sententia videtur fuisse Scaevola, L. Lucius Titius. 88. §. Lucius Titius. 6. D. de legat. 2. Testator praedium libertis, & Sejae legaverat; Seja non ad dimidiam partem praedij, sed ad virilem cum libertis admittitur. Justiniano magis placuit in specie hujus quaestionis, ut dimidiam partem hereditatis habeat Titius cum filiis, & aliam dimidiam Sempronius. Rationem subiicit, quod pater., & filius naturâ eadem persona penè esse intelligantur: ut ita scilicet in unum semillem conjungi debeant. Ait, naturâ penè, nam civilis ratio magis facit, quàm naturalis, ut filius una cum patre persona esse intelligatur: quod attigimus lib. 3. Observationum cap. 4.

XLIII. Lex ult. C. qui, & advers. quos in integr. restit. non poss.

Imp. Justin. A. Joanni R. P.

CUM apud veteres dubitabatur, an liberi parentes suos, vel liberti patronos in querimoniam deducere possint; quasi non ritè in eos versatores quidam existimabant, nullam esse contra hujusmodi personas in integrum restitutionem; pondere naturali, vel patronali reverentiâ hujusmodi petulantiae refragante; nisi vel ex magna causa, vel adversus turpem eorum personam. Alii autem personarum quidem, vel causae distinctionem respuendam esse censuerunt; tunc autem tantummodò dandam esse restitutionem putaverunt, cum minor ex sua simplicitate se deceptum, non ex dolo patris, vel patroni circumscriptum esse diceret. Sed ut maneat in omnibus bonor. patroni, & patrono, vel patronae illibatus, atque intactus, sancimus, nullomodo neque adversus parentes utriusque sexus, neque adversus patronum, vel patronam dari restitutionem: nam personarum reverentia omnem eis excludit restitutionem, cum procul dubiò sit, etiam ipsas personas cavere, nequid suae opinioni contrarium existat. Datum Kalend. Septemb. Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.

Ad L. ultim. C. qui, & advers. quos in integr. restit. non poss.

1 Controversia plana.

2 Prima opinio cum distinctione.

3 Secundus quoque opinionis distinctio.

4 Vestigia quaedam illius opinionis signantur.

Justinianus ab hac Decisione postea recessit.

GUM

CUM quaereretur, an liberi adversus parentes, vel liberti adversus patronos restitutionem in integrum petere possent; quidam negabant, dandam esse in integrum restitutionem, propter honorem parentibus, & patronis debitum; nisi ex magna causa: idque versabatur in cognitione praetoris, utrum satis magna esset causa, propter quam restitutionem daret; vel levior, ex qua denegaret: nam veluti de modica summa actio de dolo non datur, *L. 9. in fin. 10. 11. D. de dol.* ita nec restitutio in integrum, *L. 4. D. de in integr. restitut.* aut si parentis, patronive persona turpis esset, quasi in eos posset cadere doli suspicio: vel quasi essent tales, quibus nullus honor haberi debeat; puta, infamiae, atque turpitudinis notâ aspersis. Ita Labeo apud Ulpianum dotis actionem patri denegabat, quae communis est illi cum filia, si turpis esset persona patris, *L. si cum dotem. 22. §. necnon. D. solut. matrimon.* Ita etiam filius ille contendebat apud Synesium *epistola 3. ἀνδρῶν τῶν ἐνέσθαι*. *μὴ πατέρα τῆς τῆς τῆς. 1. c. absolvi necessitate alenda matris meretricis.* Alii nec causae, nec personarum distinctionem faciebant; non causae, an magna esset, vel modica summa, propter quam in integrum restitutio peteretur; non personarum, quia liberto, & filio semper honesta, & sancta persona patris, ac patroni videri debeat, *L. liberto. D. de obsequ. parentib. & patron.* Sacra sunt nomina patrum, *L. 1. C. Theodof. de bon. matern.* Verum eò solum casu restitutionem in integrum dandam esse putaverunt, si se liberi, aut liberti proprio errore deceptos, non dolo patris, vel patroni circumscriptos esse dicerent. Cum aliqui minoribus viginti quinque annis subveniantur, non modo si facultate sua lapsi fuerint, sed dolo alterius decepti, *L. quidam. 38. D. de dol. L. praefecti. 17. & L. non omnia. 44. D. de minorib.* Cassiodorus *lib. 4. variar. ep. 45. De crevis Antiquitas, minores contrahens liberos non habere, ut & insidiantium laquei frustrarentur, & lapsis aetas lubrica subveniret.* Vestigium illius sententiae manifestum apud Gajum, *L. patri. 27. in fin. D. de minorib.* Adversus eos restitutio praestanda est, quorum de dolo agere non permittitur. Liberi adversus parentes, & liberti adversus patronos non possunt de dolo agere, vel excipere, *L. non debet. D. de dol. L. si superstitis. C. eod. L. apud. §. adversus. D. de dol. mal. & met. except.* Sed tamen Gajus liberis restitutionem adversus eos praestandam existimat: an omnimodo? an verò eò solum casu, si se proprio errore deceptos esse dicant? quod magis putarem. Id, quod sequitur in *d. L. 27. Nisi quaedam personae speciali lege exceptae sunt*, Triboniani manu appositum nemo non videt, propter hanc *Leg. ultim.* ut in *L. 1. C. de reb. credit. & iurejurand.* propter *L. ultim. C. eod.* Gajo subscribit Ulpianus in *L. 3. §. ergo. D. de minorib.* & putat, filiamfamilias in dote captam, restituendam; dum patri consentit, non statim quam dedit, dotem sibi reddi stipulanti: sibi que soli pater actionem quaesivit, quae communis erat filiae, & patri stipulatione non interposita. Ex eà sententiâ Impp. filio restitutionem concesserunt, qui patri res jam antea sibi donatas in alium transferre volenti consensum accommodaverat, *L. 2. C. si adversus donation. ibi enim filia adversus factum patris restituitur, cui facile confererat; nec tam adversus*

versus donatarium, quam adversus donationem à patre factam restituitur. Justinianus ex illis diversis jurisconsultorum sententis nullam probare, sed omnem proflus restitutionem liberis adversus parentes, & libertis adversus patronos denegare voluit; & parentes quidem, patronosque utriusque sexus. Parentum inaequalis est potestas, pietas tamen aequa illis debetur, L. 4. *D. de curatorib. furios.* L. ult. C. de in iur. vocand. Sed & in his personis nulla potest esse fraudis suspicio. Justinianus in *L. penult. sup. de adoptionibus*: Ubi nullius circumventionis suspicio potest aliquam sibi vindicare licentiam, avitâ & proavitâ affectionis haec omnia rescante. Hodie igitur filius minor sive se proprio errore, sive dolo patris deceptum esse dixerit, petens in integram restitutionem adversus patrem non audietur. Sed tamen actionem in factum ei non esse denegandam plerique existimant, d. L. non debet. *D. de dol.* Et actio in factum datur maioribus 25. annis deceptis, non minoribus; si datur restitutio in integrum, d. L. quidam. 38. *D. eodem.* At si omnis restitutio in integrum praeccludatur minoribus, nec detur illis actio in factum; deterioris erunt conditionis minores, quam majores: quia maioribus deceptis per actionem in factum subvenitur, minoribus nullò modò subveniretur per in integram restitutionem. Ergo licet illis in integram restitutio denegetur, habebunt nihilominus actionem verbis in factum temperatam; ne quoddam lucrum parentes, patronive ex improbitate sua consequantur. Nec novum est, actionem de dolo, vel utilem competere, ubi restitutio denegatur, *L. verum. 11. in princ. D. de minorib.* Hic cum ita Justinianus constituit, & sententiam eorum rejecisset, qui restitutionem in integrum ex magna causa quandoque dandam admittebant; tamen idem ipse Justinianus deinceps ex causa dandam esse judicavit, *Novell. 115.* ubi & hujusce legis ultimum meminit; videlicet si mater quae tutelam filiorum gesserit, ad secundas transiens nuptias, administrationis acceptilationem à filiis dolose receperit: idemque est, si pater liberorum tutelam gesserit. Titulus est in legibus Leonis, & Constantini Α Α. πρὸ τῆς δυνάμεως τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἐκπολιτευομένων γυναικῶν ἐκκαθίσταται, i. e. de facultate, quam habent filii, restitutionis in integrum adversus parentes curatores: scilicet, si ad secundas nuptias transierint, *Novell. 22. & d. Novell. 115.* Harmenop. lib. 1. tit. 12. §. 66. meminit solum hujusce legis ultim. utramque attigit *Eclog. Basilicor. lib. 10. tit. 4. & tit. 24.* Porro haec *L. ultim.* inter Decisiones fuit promulgata Kalend. Septemb. eodem die, quò & quatuor aliae Decisiones.

XLIII. Lex ult. C. de usufruct.

Idem A. Joanni P. P.

EX libris Sabinianis quaestio nobis relata est, per quam dubitabatur, si usufructus per servum acquisitus, vel per filiumfamilias, capitis de-
par. II. R quint.

minutione filii magnâ, vel mediâ, vel morte, vel emancipatione, vel servi quâcumque alienatione, vel morte, vel manumissione possit adhuc remanere. Et idem sancimus in huiusmodi casibus, neque si servus, vel filiusfamilias in præfatos casus incidit; interrumpi patri, vel domino, usumfructum, qui per eos acquisitus est, sed manere intactum. Neque si pater magnam capitis diminutionem, vel mediam passus fuerit, vel morte ab hac luce fuerit exemptus, usumfructum perire: sed apud filium remanere, etiam si heres à patre non relinquatur. Usumfructum enim per eum acquisitum apud eum remanere, etiam post patris calamitatem oportet: cum plerumque verisimile sit, testatorem contemplatione magis filii, quam patris usumfructum ei reliquisse. Datum xv. Kalend. Novemb. Constat. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.

Ad L. ultim. Cod. de usufructu.

1 Inter Decisiones vindicatur.

2 Controversia exponitur.

3 Primæ opinionis rationes quæ-

dam colliguntur.

4 Secunda opinio, & ratio ipsius.

5 Decisionis Justinianæ ratio.

(1) **N**ON veremur, hanc inter Decisiones admittere; nec sanè ulla est potior ratio, cur *L. ult. C. de servit. & aqu. & L. ult. C. de acquir. & retin. poss.* inter eas admitti debeant, in quibus quaestiones ex libris Sabinianis referuntur. Præterea eadem ferè est quaestio hujus legis ultimæ in *L. 15. sup. eod. tit.* ubi verbum Decisionis reperitur: & si controversia fuerat apud veteres, cum dominus servum ex parte alienaret, an usufructus per eum acquisitus interiret: multo magis quando servus in totum alienaretur, vel manumitteretur; aut quando filiusfamilias emanciparetur. (2) Finge; Titius usufructum servo, vel filiofamilias legaverat, & per servum, vel filiumfamilias usufructus domino, vel patri acquisitus fuerat; deinde servus per manumissionem potestate domini, & filius per emancipationem potestate patris exierat; quaerebatur, an usufructus per eos domino, patrive acquisitus interiret. (3) Quidam dicebant, usufructum interire, quod tam servus in manumissione, quam filiusfamilias in emancipatione, mutationem paterentur: unde servus post manumissionem novus videtur homo esse, *L. 27. D. de adimend. vel transfer. legat. alius homo*, *L. qui res. 98. §. aream. D. de solut. illiusque rei symbolum fuit vertigo, seu circumactio, quam in manumissionibus servorum, & emancipationibus liberorum faciebant; ut ostendimus lib. 3. Observationum, cap. 3. Tum quia in manumissione servi, & emancipatione filii, domini, ac patris persona divisa esse incipit, *L. si Pamphilo. D. de option. vel etat. legat.* Theophilus in §. *an servo. Instit. de legat.* & ita status mutationem patiuntur. (4) Alii dicebant, usufructum domino, patrive acquisitum penes eos manere; licet servus manumitteretur, aut filius emanciparetur: quod usufructus, qui servo relin-*

quitur, & per eum domino acquiritur, stat potius ex persona domini, quam persona servi. Argumentum est, quod servus hereditarius non potest ex sua persona usumfructum acquirere, *L. hereditas. 61. §. 1. D. de acquir. ver. dom. L. 26. D. de stipulat. servor.* & ut dies ususfructus, qui servo legatus est cedat, expectatur persona domini, *L. si servo. D. quib. mod. usus, vel usufr. amitt. L. unic. §. 2. D. quando dies usufruct. legat. cedat.* Nec aliā, credo, ratione Justinianus acquisitum domino, patris ususfructum interire noluit manumissione, aut quācumque alienatione servi, aut emancipatione filii; quā quod omnia per subjectas alieno juri personas confectum iis acquiruntur, in quorum sunt potestate; nec momentō aliquō subsistunt in persona eorum, per quos acquiruntur, *L. placet, D. de acquir. vel omit. hered.* ergo ususfructus per servum domino, & per filium patri acquisitus, jam non subsistit in persona eorum, per quos quaesitus est: idē Justinianus non personam servi, aut filii familias, quae mutaretur, sed potius domini, vel patris inspectam esse voluit. Verū huic rationi obloqui videtur Justinianus ipse in fine hujus *leg. ultim.* Etenim si ususfructus patri per filium quaesitus inhaeret patris personae, non filii; patre moriente, vel status mutationem patiente, ususfructus interire debet. Nec dubito, quin ij, qui ususfructum patri quaesitum, ipsius filii emancipatione, seu capitis minutione interire non putabant; iidem tamen, patris statu mutato, ususfructum interire dicerent. Et quidem ita suadet ratio, ut quia in persona patris consistit ususfructus per filium quaesitus, patre statu mutante, aut capitis minutionem patiente, intereat. (5) Justinianus contra nihilominus statuit, habet ratione constitutionis suae in *L. cum oportet. C. de bon. quas liber.* quae duobus antē annis edita fuerat. Finge enim, post dictam constitutionem, ususfructum filiofamilias relictum esse, semper relicti intelligetur contemplatione magis filii, quam patris; quia pater non habet jus, aut dominium ususfructus, sed tantum perceptionem fructuum, quae à jure distinguitur, *L. 66. D. de jur. dot.* Quod ergo pater non habuit dominium ususfructus, sed filius post dictam constitutionem; consequens erat, ut Justinianus statueret, nec morte, nec status mutatione patris, ususfructum filiofamilias relictum interire.

XLV. *Lex ultim. Cod. de reb. credit. & jurejurand.*

Idem A. Joanni P. P.

CUM quis legatum, vel fideicommissum (utpotē sibi relictum) exigeret; & testamentū fortē non apparente pro eo sacramentum ei ab herede delatum esset: & is religionem suam praestaret, affirmans, sibi legatum, vel fideicommissum derelictum esse: & ex hujusmodi testamentō id, quod petebat, consecutus esset; postea autem manifestum esset factum, nihil

ei penitus fuisse derelictum: apud Antiquos quaerebatur, utrū iurejurando standum esset, an restituere deberet, quod accepisset: vel si reverā ei derelictum fuisset legatum, vel fideicommissum, an daremus licentiam heredi Falcidiam ex hoc retinere. Nobis itaque melius visum est, repeti ab eo legatum, vel fideicommissum; nullumque ex huiusmodi perjuriū lucrum ei accedere. Sed si verum fuerit inventum, quartae detentionem introduci, (si tamen locus habeat) ne cui ex delicto impium sibi lucrum asserre nostris legibus concedatur. Datum xv. Kalend. Novemb. Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.

Ad L. ultim. C. de reb. credit. & iurejurand.

1 Controversia plana.

2 Primae opinionis variae rationes colliguntur.

3 Vestigia quaedam signantur.

4 Secunda opinio, & vestigia.

5 Ratio ipsius.

6 Decisio ista ad alios casus non

porrigenda.

7 Alia controversia exponitur.

8 Prima opinio.

9 Secunda opinio.

10 Iustiniani Decisio quomodo accipienda.

(1) **T**ITIVS ab herede petebat centum sibi relicta testamento Maevii: heres cum testamentum non haberet, Titio legatario iusjurandum detulit: legatarius deferente herede iuravit, sibi centum deberi, & post iusjurandum a legatario praestitum sententiā iudicis damnatus heres solvit: prolatis demum testamenti tabulis, heres nihil Titio relictum fuisse comperit. Quaerebatur, an heres posset centum à Titio repetere: iusjurandum hic erat necessarium, quod heres Titio id iudicio detulerat. (2) Quidam igitur putabant, iusjurandi religioni standum esse, L. quod si. L. de dol. nec de iurejurando cujusquam queri oportere, L. adversus. D. de exceptionib. sufficere poenam perjurii, quod Deum habet ultorem, L. nam sufficit. D. de dol. L. 2. sup. hoc tit. perjurium est ex iis, quae ad vindices Deos mittuntur. Lucius Seneca lib. 3. de beneficiis. cap. 6. Cuius esset difficilis rei incertae aestimatio, tantum adio damnatissimus, & inter ea reliquimus, quae ad vindices Deos mittuntur. Dicebant praeterea, iusjurandum transactum fuisse inter heredem, & Titium. (3) Pomponius, d. L. quod si. D. de dol. Gaius L. admonendi. 31. D. de iurejurand. Veluti igitur sub praetextu instrumenti post reperti transactione inita non rescinditur, L. sub praetextu. C. de transactionib. ita nec debere iusjurandum retractari; quod speciem transactionis continet, L. 2. D. de iurejurand. Denique solutum ex causa transactionis repeti non posse, L. in summa. 65. §. 1. D. de condict. indebit. Sed & quia iusjurandum necessarium in iudicio delatum sequitur sententia iudicis, L. iusjurandum. 34. §. ult. D. eod. L. cum de indebito. §. in omnibus. D. de probationib. dicebant, solutum ex causa iudicati repeti non posse, L. si fideiussor. 29. §. in omnibus. D. mandat. L. 1.

E. de

C. de condi& indebit. (4) Alii verò repetitionem heredi concedebant per additionem de dolo, cum perjurum Titii fuisset adprobatum. Ita Labeo de dolo actionem dabat in specie d. *L. quid si. D. de dol.* Ita nonnulli adversus exceptionem jurisjurandi replicationem doli concedebant: quod Julianus diversae scholae non probat, d. *L. adversus. D. de exceptionib.* Modestinus de perjurio crimen stellionatus fieri existimat, *L. ultim. D. de stellionat.* de perjurio igitur secundum istorum sententiam quaeri poterat. Atque ita Africanus posterior adversus C. Licinium Sacerdotem, quem dicebat conceptis verbis pejerasse, testimonium permittebat, apud Valerium lib. 4. cap. 1. (5) Ratio istorum fuit, quod iniquum esset, aliquem ex perjurio suo lucrum sentire, eique extorqueri debeat; *L. 10. §. penult. D. quae in fraud. creditor.* Quae secunda opinio Justiniano magis placuit, ut heres habeat legati, fideicommissive, quod solverit, repetitionem: eademque ratione, ne ullum Titio ex hujusmodi perjurio lucrum accedat. Interpretes aliam hujus Decisionis rationem asserunt; quod ut de controversia, quae pendet ex testamento, transigi non potest, nisi cognitis, inspectisque verbis testamenti, *L. 6. D. de transactiomb.* ita nec jusjurandum deferri, seu jurejurando transigi potuerit, testamentum non extante. (6) Ceterum haec Decisio ad alios casus non est porrigenda, neque jusjurandum praetextu perjurii in aliis casibus retractari debet: atque ita Graeci interpretes videntur accepisse, *Ecloga Basilicor. lib. 22. tit. 5.* Attalates in *Synopsi tit. 18.* Balsamo disertim ad *Nomocanonem Photii, tit. 13. cap. 18.* *Necessarium verò in uni, eisque solò casu retractatur, nempe ultimò cap. tit. 5. lib. 22. Basil.* Et quidem in *L. 1. sup. hoc tit.* Tribonianus enim solum casum hujusce legis ultimae videtur excepisse.

Ad vers. Sed si verum.

(7) Si legatarius herede deferente juraverit, centum sibi ex testamento deberi, & prolatò deinde testamento legatum quidem fuisse relictum constaret; verum Falcidiae legi locus esset, pluribus aliis legatis eò testamento relictis: quaerebatur, an ex eo legato, quod legatarius sibi deberi juraverat, posset heres Falcidiam retinere: idque etiam inter juris auctores disceptatum fuisse non dubito. (8) Quidam igitur negabant, heredem posse ex eo legato Falcidiam deducere, quod legatarius sibi deberi juraverat, propter religionem jurisjurandi: non enim jam quaerendum esse, an deberetur, sed an legatarius jurasset sibi debitum esse. (9) Alii quartae retentionem concedebant; puta, si ante solum legatum prolatò testamentò, legi Falcidiae locum esse constitisset. Siquidem, ubi legi Falcidiae locus erat, ante solutionem legatorum heres quartam retinere potuit, *L. 14. 15. & l. acceptis. 93. D. ad leg. Falcid.* quod & hîc Justinianus probat. Non enim legatarius juraverat, legi Falcidiae locum non esse, ut optimè Azo in *glossulis optimi codicis M. s.* sed tantum sibi deberi legatum ex testamento juraverat: eòdem igitur jure, quàm cetera legata, ex testamento debebatur. An verò etiam repetitionem Justinianus concessit? puta, si cum jurasset sibi Titius centum ex testamento deberi, & heres legatum solvisset;

visset; deinde post solutionem legati legi Falcidiae locum esse constitisset; (10) Justinianus ait, *Falcidiam retinere, quartae detentionem introduci*: quasi solam quartae retentionem heredi concedere voluerit ante solutum legatum; non etiam post solutam repetitionem. Et quidem heredi post solutum legatum datur tantum condicio, seu repetitio, cum per errorem facti solverit; puta, si nesciret legi Falcidiae locum esse, *L. 2. D. de condit. indebit. L. error. C. ad leg. Falcid.* hic autem non potuit esse error facti, cum heres testamentum haberet; & legi Falcidiae locum esse sciret, antequam legatum solveret. Rectè igitur ait Iulian. *quartae detentionem introduci*, scilicet ante solutum legatum, non post solutum, repetitionem. In *L. si legatarius*, datur heredi de dolo actio, quia legatarius ultra juraverat; & dolo heredem induxerat, ut integrum legatum solveret; hic verò heres iurjurandum detulerat. Quod si heres legatum solverit, antequam testamentum appareret, & postea prolato testamento legi Falcidiae locum esse constituit; minimè dubitamus, eò casu heredem habere repetitionem quartae, quam ex legato deducere poterat, cum per errorem integrum legatum solverit.

XLVI. *Lex ultim. Cod. de pact. inter emptor. & venditor. composit.*

Imp. Justin. A. Joanni P. P.

SI quis ita pacifcatur in venditionis, vel alienationis contractu: ut novo domino nullomodo liceat in loco vendito, vel aliò modo sibi concessò, monumentum extruere; vel aliò modo humano iuri eum eximere: sancimus, licet hoc apud veteres dubitabatur, tale pactum ex nostra lege esse fovendum; & immutatum permanere: forsitan enim multis ejus intererat, ne ei vicinus non solum, quem nollet, aggregaretur, sed etiam pro quo specialiter interdictum est. Cum etenim venditor, vel aliter alienator non alià lege jus suum transferre passus est; nisi tali fretus conventionione: quomodo ferendum est, aliquam capionem ex varia pati eum interpretatione? Datum xv. Kal. Novemb. Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.

Ad L. ultim. C. de pact. inter emptor. & vendit. composit.

- 1 Controversia exponitur.
- 2 Primae opinionis ratio.
- 3 Vestigium manifestum signatur.
- 4 L. penult. D. de pact. suo loco vindicatur, & exponitur.

- 5 Aliud vestigium deprehenditur.
- 6 Secunda opinio, & ratio ipsius conjectura repetitur.
- 7 Justinianae Decisionis rationes colliguntur.

TITIVS cūm fundum venderet, vel alienaret Maevio, inter alia pactum istud appositum fuerat contraclui venditionis; ne posset Maevius in fundo sibi vendito monumentum extruere, vel eum dedicare, vel aliō modō juri humano eximere: dubitabatur, an tale pactum valeret, & si Maevius in fundo sibi vendito monumentum extruere, vel eum dedicare, vel aliō modō juri humano eximere: dubitabatur, an tale pactum valeret, & si Maevius in fundo vendito monumentum fecisset, eumve dedicasset; an Titius adversus Maevium ex vendito agere posset. (2) Quidam hoc pactum inutiliter appositum existimabant. Ratio illorum fuit, quod nihil venditoris interesset, postquam rem suam vendiderit; vel aliter alienaverit; qualiter emptor re suā utatur, vel mortuum inferendō, vel dedicandō. Et (3) vestigium hujus sententiae manifestum apud Pompon. lib. 9. ad Sabinum, in L. penult. D. de pact. *Nemo paciscendō efficere potest, ne sibi locum suum dedicare liceat, aut ne sibi in suo mortuum sepelire, aut ne vicini invitō praedium alienet.* (4) Quae licet posita sit sub tit. de pactis, magis tamen pertinet ad tit. de contrab. empt. & jungenda est cum L. 4. D. eod. tit. de contrab. empt. ex eodem lib. 9. Pomponii ad Sabinum. Pomponius igitur in contrahenda emptione, pactum istud inutiliter appositum existimabat; non si quandoque dominus absque venditione ita pacisceretur, ne sibi locum suum dedicare liceret. (5) Aliud vestigium deprehendi potest apud Paulum lib. 27. ad edictum, in L. quod si locus. D. de religiof. & sumptib. funer. ubi ait, pactum non sufficere, si locus monumenti hac lege vaenierit, ne in eum inferantur, quos jus esset inferri. Nulla est differentia, siue locus monumenti purus vaenierit, & pactum fuerit appositum, ne in eum quidam mortui inferantur; vel si fundus vaenierit, & pactum fuerit appositum ne in eo monumentum hauriat igitur Paulus in d. L. quod si locus, pactum non sufficere, hoc est, non valere, seu inutiliter appositum fuisse, quia nihil interest venditoris, sed stipulatione poenali id caveri oportere: ex qua stipulatione agere potest is, cujus non interest, L. stipulatio ista. 38. §. alteri. D. de verb. oblig. Quare licet venditor ex pacto agere non posset, ex stipulatione recte ageret, si Maevius stipulationem committeret, ut in L. 7. D. de serv. exportand. (6) Alii contra sentiebant, pactum huiusmodi valere: istorum forte ratio fuerit, quod in traditionibus rerum quodcumque pactum valeat, L. in traditionibus. 48. D. de pact. ubi Gajus interpretabatur caput illud legis XII. Tabul. *Cum nexum faciet, mancipiumque; uti lingua nuncupassit:* Iustinianus posteriorem hanc sententiam probat, (7) eamque his rationibus confirmat: Primum, quod si venditor vicinum fundum habeat, illius interesset, ne propē monumentum fiat; ubi frequens turba convenire solet, lamenta etiam saepe audiantur. Generaliter autem Iustinianus hūc de vicino loquitur: *Forstau enim multum intererat, ne vicinus, quem nollet, aggregaretur: quasi non de eo solū dubitaretur, an pactum istud valeret, ne quis in fundo vendito monumentum extrueret; sed etiam ne fundum venditum vicino invitō alienaret.* Utrumque jungit Pomponius in d. L. penult. D. de pact. Sanē multum interest, quem vicinum habeat. Aristoteles lib. 2. Rhetoric. ad Theodect. cap. 21. *ὅστις γείτονας χαλεπεί.*

temp. l. e. nihil vicinitate difficilius. Julianus Caesar in epistola ad Eustochium, γάρτα πρὸς τὸν ἱεροῦ ἐγγρ. l. e. vicinum quidem contingit habere inimicum Sidonius lib. 2. epist. 14. Non magis cordi est, aut voluptati, ager cum redditibus amplis; quam vicinus aequalis cum bonis moribus. Propterea si quis in vendendo confinem celaverit, quem si emptor audisset, empturus non fuisset; tenetur venditor L. quod saepe. §. ultim. D. de contrab. empt. Aliâ adhuc ratione Justinianus utitur, quod licet venditor vicinum fundum non habeat, tamen id pactum servari debeat: quia sub hac conditione minoris vendiderit, ut in L. 6. D. de serv. exportand. vel ut hic loquitur Justinian. non aliâ lege jus suum in alium transferre volumerit. Plinius simile ferè pactum retulit lib. 36. cap. 5. Agoracritus ea lege signum suum vendidisse traditur, ne Athenis esset. Restituta est subscriptio ex Mss. codicibus.

XLVII. Lex ultim. C. de acquirend. & retinend. poss.

Imp. Justinianus A. Joanni P. P.

EX libris Sabinianis quaestionem in divinas nostri auminis aures relataam tollentes, definimus, ut sive servus, sive procurator, vel colonus, vel inquilinus, vel quispiam alius, per quem licentia est nobis possidere, corporaliter nactam possessionem cujuscunque rei dereliquerit; vel alii prodiderit, delictâ fortè, vel dolo, ut locus aperiatur alii eandem possessionem destinere; nihil penitus domino praejudicii generetur: ne ex aliena malignitate alienum damnum emergat. Sed & ipsè si liberae conditionis est, competentibus actionibus subjunctur: omni iacturâ ab eo restituendâ domino rei, vel ei, circa quem negligenter, vel dolose versatus est. Sin autem necdum sub manibus procuratoris, vel coloni, vel inquilini, vel servi, possessio facta est; sed ipse eam accipere desidiâ, vel dolo supersedit: tunc & ipse, qui eam transmisit, ex mala sua electione praejudicium circa eam possessionem patiatur; ex memoratarum personarum vel machinatione, vel negligentia accedens. Hoc etenim tantum saucimus, ut dominus nullomodo aliquod discrimen sustineat ab his, quos transmisit; non ut etiam lucrum sibi per eos aliquod acquirat. Cum & antiqua regula juris, quae definivit deteriorem conditionem per servum domino nullomodo fieri, tunc locum habeat cum dominus de damno periclitetur, non cum sibi lucrum per servum acquiri desiderat. Sane videlicet in hoc casu domino rei, vel ei, qui ad eam detinendam praefatas transmisit personae, adversus eas omni actione (si qua ex legibus ei competit) servatâ.

Ad L. ultim. C. de acquirend. & retinend. poss.

1 Circa possessionem plurimam inter Sabianos, & Proculianos controversiae indicantur. 2 Sabinianorum sententia in controversia hujus Decisionis. 3 Vestigia aperta signantur. 4 Ratio eorum colligitur. 5 Proculianorum sententia, & vestigia quoque manifesta.	6 Ratio illorum. 7 Pauli media inter eos sententia deprehenditur. 8 Lectio quaedam L. 3. D. de acq. vel amit. poss. vindicatur. 9 Oscitantia eorum magna, qui Pauli decias componebant. 10 Justiniani Decisio exponitur.

IN PLURIMIS juris auctores circa possessionem dissentiebant; an pupillus inciperet possidere absque tutoris auctoritate, L. 1. §. 3. D. de acquir. vel amit. posses. vel sine tutoris auctoritate naturalem possessionem amitteret, L. pupillus. D. de acquir. rer. dom. & L. possessionem. 49. D. de acquir. vel amit. posses. Sabinus possessionem penes duos esse posse admittebat: eum, qui precario dederit, & ipsum possidere; & eum, qui precario acceperit, L. 3. §. ex contrario. D. eod. Quam Sabini sententiam retulit Pomponius lib. 29. ad Sabinum, L. & habet. 15. D. de precario. Ex eorum sententia creditor, qui rem pignori accepit, possidet naturaliter; Gajus in L. quaecumque. 13. D. de publician. in rem action. Ulpianus ex sententia Juliani, ut videtur, L. 3. §. ultim. D. ad exhibend. & Julianus ipse L. per servum. 37. D. de acquir. rer. dom. debitor vero possidet civiliter; quia licet creditor pignori incumbat, debitor nihilominus usucapit. Javolenus ex Sabinianis, L. servi. 16. D. de usurpat. & usucap. Julianus L. non solum. 33. D. eod. Paulus ex Julianis, L. 1. §. 15. D. de acquir. vel amit. posses. Secundum eos quoque colonus, depositarius, commodatarius possident, L. 2. §. quod vulgo. D. pro herede. L. 7. §. neque. D. commun. dividund. & fructuarius, L. naturaliter, & L. possessio. D. de acquir. vel amit. posses. Contrā Labeo princeps alterius scholae negat, posse duos simul possidere, d. L. 3. §. ex contrario. D. eod. & Celsus L. si ut certo. §. si duobus. D. commodat. Pegasus ex eadem schola, non existimat, depositarium, commodatarium, aut colonum possidere, L. officium. D. de rei vindicat. sibi in colono adversatur Ulpianus d. L. 7. §. neque. D. commun. dividund. & L. 1. §. 9. & 10. D. de vi, & vi armat. & Julianus in L. non solum. 35. §. 1. D. de usurpat. & usucap. & in L. 2. §. quod vulgo. D. pro herede. (2) In quaestione hujus Decisionis (quam ex libris Sabinianis refert Justinianus) Sabinus putabat, interpellari dominum possessionem, si colonus deferendae possessionis causa fundi exisset. (3) Argumentum hujus sententiae à contrario manifestum est in L. si colonus. 31. D. de acquir. vel amit. posses. ex lib. 32. Pomponii ad Sabinum. Ex eadem schola Africanus ait, non interpellari dominum possessionem, si colonus decesserit; sed aliud existimandum, si sponte possessione discesserit, L. si de eo. 40. D. eod. Quod si istius scholae auctores putarent, interpellari dominum possessionem, si colonus, vel alius discessisset, possessionemve de-

Par. II.

S

servisset.

seruisset: multo magis si colonus possessionem alii tradidisset. Ita Iulianus putat, debitorem delinere possidere, si creditor possessionem alii tradiderit: idemque esse, si commodata, vel deposita res alii tradita fuerit ab eo, qui depositum, vel commodatum accepit, d. *L. non solum*. 33. §. *qui pignori*. D. de usurpat. & usucap. (4) Ratio Sabinianorum hæc fuit; ideò interrumpi possessionem domini, si colonus, vel servus, aut alius, qui nomine alienò possideret, eam defereret, vel alii proderet: quia putabant, naturalem possessionem penes eos translatam esse, penes creditorem, d. *L. 3. §. ultim.* D. ad exhibend. penes colonum, d. *L. 7. §. neque*. D. commun. dividund. penes depositarium, & commodatarium, d. *L. 2. §. quod vulgo*. D. pro herede: penes servum, *L. stipulatio*. 38. §. 7. D. de verb. oblig. Propterea iidem Sabiniani dabant actionem furti creditori, depositario, commodatario, colono: quam alii negabant, ut observavimus in *L. ult. sup. de furt.* (5) Proculus contra existimabat, dominum non amittere possessionem, si servus, procurator, colonus, vel qui alienò nomine possidet, possessione decessisset, *L. cum quis*. 31. D. de dol. & ex eà sententiā rescripserant Imp. *L. ult. si alien. res pig. dat.* *L. ult. C. Theodosian. de pignori*. quæ pugnat cum d. *L. non solum*. §. *qui pignori*. D. de usurpat. & usucap. (6) Ratio istorum fuit, quòd non putarent, eos possidere, ut Sabiniani, sed esse in possessione, Pegalus d. *L. officium*. D. de rei vindicat. vel alienae possessioni præstare ministerium, Celsus *L. quod meo*. D. de acq. vel amit. posses. vel tenere magis, quàm possidere, *L. Celsus*. §. *Iulianus*. D. ad exhibend. *L. 1. §. quod ait*. D. quid legator. *L. possessio*. §. 1. D. de acq. vel amit. posses. d. *L. stipulatio*. §. 6. & 7. D. de verb. oblig. *L. penes*. 62. D. de verb. sign. Inter Sabinianos, & Proculejanos, (7) Paulus mediæ sententiæ fuisse videtur lib. 54. ad edictum, *L. 3. §. 9. & 10.* D. de acq. vel amit. posses. ut sæpe in *L. 12. §. 3. & 4.* D. ad exhibend. & aliàs sæpe: quod observavimus lib. 1. observationum cap. 6. 7. Sabinus putabat, interpellari domini possessionem, si colonus, vel servus possessionem deseruisset, d. *L. si colonus*. D. de acq. vel amittend. poss. Proculus non amitti, d. *L. cum quis*. D. de dol. Paulus sic medius fuit, ut putaret dominum non amittere possessionem, si servus, vel colonus discesserint, decesserintve; sed tantum si possessionem alii tradiderint. (8) Ita legendum in d. *L. 3. Et si alii tradiderint, amitto possessionem*, non ut in Florent. *Et si alii tradiderim*: quam lectionem vindicamus lib. 1. observat. cap. 7. Eandem Papiniani sententiam licet deprehendere in *L. peregre*. §. *ultim.* D. de acq. vel amit. posses. non amitti possessionem, si colonus discederet; sed si colono tradente, alius invaderet. Justinianus hîc Pauli distinctionem non sequitur, sed sententiam Proculejanorum adversus Sabinianos probat: ut si servus, si procurator, si alius possessionem dereliquerit, vel alii prodiderit, nihil peritûs domino præiudicii generetur. Quod cum ita Justinianus decidisset, (9) mirum est tamen, aperta illarum disensionum vestigia in Pandectis adhuc supersse: nam nec Proculus cum Pomponio convenit, d. *L. cum quis*. D. de dol. & d. *L. si colonus*. D. de acq. vel amit. posses. nec Paulus cum Africano, d. *L. 3. §. 8.* & d. *L. si de eo*. D. de acquirend. vel amittend. posses. (10) Et hoc quidem solum Justinianus de acquisita possessione in-

telligit.

telligi voluit, non etiam de acquirenda. Si servus, vel alius ad possidendum missus, possessionem apprehendere neglexerit, non est quaesita domino possessio: potest servus possessionem non acquirere, sed acquisitam non potest amittere. Siquidem facilius possessio retinetur, quam acquiritur; non nisi animo, & corpore acquiritur, *L. 8. D. eod. L. fere. D. de regul. jur. sed animo solò retinetur, d. L. 3. §. 11. & 12. C. de acq. vel amitt. possesi. L. 4. sup. hoc tit.* Quamvis autem servus deteriore domini conditionem facere non possit, *L. melior. 137. D. de regul. jur.* sic eam regulam Justinianus interpretatur; ubi dominus damnum vitare, non etiam lucrum captare velit. Nec est deterior domini conditio, quando per servum nihil domino quaesitum est, *L. bona fide. 27. §. 1. D. ad Senatusconsult. Vellejan.* In eo, quod jam quaesitum est, fieri non potest deterior, *L. 3. C. de pact. Justinianus regulas illas juris antiqui suo sensu ita saepe interpretari avar, ut in L. ultim. C. per quas person. nob. acq. L. 21. C. de furt. L. ultim. C. de hered. instit. Quid igitur si colonus, procurator, servus ad possidendum missi, possessionem apprehendere neglexerint? domino adversus eas personas erit salva actio, adversus procuratorem mandati, colonum ex locatore adversus servum nulla ex legibus competit; nec enim magis cum his quos in potestate habemus, quam nobiscum agere possumus *L. ne cum, 16. D. de furt.* quod etiam Justinianus excepit.*

XLVIII. Lex ultim. C. de servitut. & ag.

Idem A. Joanni P. P.

CUM talis quaestio in libris Sabinianis verteretur; quidam enim patre erat cum vicino suo, ut liceret ei vel per se, vel per suos homines, per agrum vicini transitum facere, iterque habere uno tantummodo die per quinquennium; quatenus ei licentia esset in suam sylvam inde transire, & arbores excidere, vel facere quicquid necessarium ei visum fuisset: & quaereretur quando huiusmodi servitus non utendo amitteretur, & quidam putarent, si in primo, vel secundo quinquennio per eam viam itum non esset; eandem servitutem penitus tolli: quasi per biennium ea non utendo deperdita, singulo die quinquennii pro anno numerando. Aliis autem aliam sententiam elegantibus, nobis placuit ita causam dirimere: ut quia jam per legem latam à nobis prospectum est, ne servitutes per biennium non utendo deperdant; sed per decem, vel viginti annorum curricula: & in proposita specie, si per quatuor quinquennia, nec uno die, vel ipse, vel homines ejus eandem servitutem usi sunt; tunc eam penitus amittat viginti annorum desidia. Qui enim in tam longo, prolixoque spatio suum jus minimè consecutus est, serà poenitentia ad pristinam servitutem reverti desiderat. i. §. Cum autem apertissimi juris est, fructus aridos conculcatione, quae in area sit,

suam naturam, & utilitatem ostendere: aliquis vicinum suum vetabat, ita aedificium extollere juxta aream suam, ut ventus excluderetur; & paleae ex hujusmodi obstaculis secerni à frugibus non possent: quasi vetitò ventò suam vim per omnem locum inferre, ex hujusmodi aedificatione; cum secundum situm regionis, & auxilium venti aream accedit. Sancimus itaque nemini licere sic aedificare, vel aliò modò versari, ut idonum ventum, & sufficientem ad praefatum opus infringat; & inutilem domino aream, & fructuum inutilitatem faciat. Datum 11. Kalend. Novemb. Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.

Ad L. ultim. Cod. de servit. & aq.

- 1 Controversia plana.
- 2 Pauli locus in sententiis exponitur.
- 3 Prima opinio à Justiniano relata.
- 4 Secunda conjectura repetitur.

- 5 Alia controversia indicatur.
- 6 Primae opinionis ratio.
- 7 Secunda opinio.
- 8 Ratio ipsius.

TITILIUS cùm sylvam haberet, ut eam quintò quòque annò caederet, vel aliquid aliud in ea faceret; pactus erat cum vicino Maevio, ut per agrum illius transire, atque iter facere liceret unò die per quirsquentium: idque pactus erat vel in contractu venditionis, aut permutacionis, vel pactò stipulatione subdita; L. cùm essent. 33. D. de servitutib. praed. rustic. Servitus constituta erat per intervalla quinquennii; ita enim constitui possunt per intervalla temporum, L. arbor. 19. §. ult. D. comm. dividund. horarum, dierum, L. 4. & 5. D. de servitut. mensium, L. 7. D. quemadmod. servitut. amittant. ut quis interdiu, non noctu eat, L. iter, D. commun. praedior. ut alius habeat nocturnam, alius diurnam aquam, L. si prius. 17. D. de aq. & aq. plu. arcend. alius quotidianam, alius aestivam, L. cùm constet. D. de aq. quotid. & aestiv. vel per intervalla longiora, L. Quintus. D. de servitutib. praedior. rusticor. Quod quidem non ad temporis causam pertinet, quasi ex tempore, vel ad tempus servitutes constituantur; sed ad modum utendi, d. L. 4. D. de servitutib. Inter veteres quaerebatur quomodo servitutes hujusmodi per intervalla mensium, annorumque constitutae, non utendo amitterentur. Olim biennio continuò amittebantur servitutes live rerum, live personarum, quae usucapi non poterant. Paulus lib. 1. sententiar. tit. 17. (2) Non ait Paulus, ea usucapi non possunt, quae non utendo amittuntur: sed ait, ea non utendo amittuntur, quae usucapi non possunt; sicque interpungi debuit. *Viam, iter, actum, aquaeductum, qui biennio usus non est, amisisse videntur, nec enim ea usucapi possunt, quae non utendo amittuntur.* Ut ratio sit, ideo non utendo amitti, quia non possunt usucapi: non verò ista, ideo non posse usucapi, quia non utendo amittuntur. At continuò non

licet

licebat uti servitute, quando per intervalla temporum fuerat constituta. (3) Quidam igitur putabant, servitutem, de qua hic agitur, per decennium amitti non utendo; duobus diebus utriusque quinquennii, pro bienio computandis; ut hic Justinianus. Alii aliam sententiam eligebant, quam nobis divinandam reliquit; (4) sed haec, opinor, fuit; ut si Titius servitute per quinquennium usus non fuisset, ipso quinquennio amitteretur. Justinianus tempus decennii, quod ipse constituerat ad amittendam servitutem, *L. penult. sup. hoc tit.* in specie hujus Decisionis duplicari voluit, ut vicennio solum amittatur; quod & in aliis servitutibus per intervalla mensium, vel annorum constitutis obtinet; ut duplicato tempore, hoc est, vicennio, tam inter praesentes, quam inter absentes amittantur, d. *L. 7. D. quemadmodum servitus amittantur.*

Ad §. Cum autem.

Titius habebat aream, & juxta illam Maevius vicinus aedificium suum altius extollebat: Titius ita extollere vetabat, ut ventus excluderetur, & area fieret inutilis: Quaecebatur, an Titius Maevium prohibere posset, cum aedificium Maevii non deberet areae servitutem. (5) Justinianus non refert, id quaesitum fuisse apud veteres Jurisconsultos; sed tamen ex iisdem libris Sabinianis relatum fuisse videtur, ex quibus & superiorem quaestionem retulit. (6) Quidam existimabant non posse prohibere; quod nemo prohibeatur aedificium suum altius tollere, si servitutem altius tollendi non debeat, *L. 8. & 9. sup. hoc tit.* licet vicini aedes obscurerentur, *L. 9. & 10. D. de servitutib. praedior. urban.* & videtur damnum facere secundum Proculi sententiam, *L. l'oculus. 26. D. de damn. infect.* Et quemadmodum in area, quae nulli debet servitutem, licet aedificium ponere juxta insulam, *L. Impp. 14. D. de servitutib. praedior. urban.* ita & aedificium quod nulli debet servitutem, licet altius tollere juxta aream. (7) Alii contra sentiebant, Titium posse prohibere Maevium; quia sic ventum aedificio altius sublatò excluderet, & ita inutilem aream faceret. Area est locus ubi fructus conculcantur vel equis, vel bobus, vel subustibus tunduntur. Columella *lib. 2. de re rustic. cap. 21. L. Mala. §. ult. D. de aliment. & cib. legat.* Tempus messium, & arearum jungit Scaevola, *L. à filio. 15. §. 1. D. eod. tit. de aliment. & cib.* quia se consequuntur. Sed tamen aliud est tempus messium, aliud arearum. D. Augustinus de agone Christian. *cap. 12. Tempus messis, & tempus arearum, & tempus borreorum causè, diligenter quoque distinguat.* (8) Ratio istorum fuit, quod haec tamen in suo aliquid facere licet, ut nihil vicino officiat, *L. ultim. §. ult. D. de servitutib. praedior. urban. L. sicut. §. Aristu. D. si servit. vindicat.* Quod si altius non licet tollere aedificium, ut prorsus vicini aedes obscurerentur, d. *L. 10. in fin. D. de servitutib. praedior. urban.* ita nec juxta aream sublatò aedificio ventum excludere; ut prorsus sit inutilis, nec in ea fruges à paleis secerni possint. Columella d. *cap. 21. At ubi paleis immixti sunt frumenta*

menta, vento separentur. Et postea: itaque in area detrita frumenta sic sunt accipienda, ut omni flatu possint excerni. Iulianianus posteriorem hanc sententiam favore metisum probare maluit.

XLIX. Lex ultim. C. de conditionib. insert.

Idem A. Joanni P. P.

CUM quidam testamentò condidit, libertatem servo suo dereliquit sub conditione; si suo heredi certum numerum solidorum praestaret, vel aliam quamdam speciem, vel vicarium servum: ille autem servus non in eodem loco constituitur, ubi etiam heres fuerat, herili testamentò cognitò, properabat ad heredem cum ipso, quod iussus erat dare heredi: sed in medio latronum, vel hostium incurfione, vel alio fortuito casu, peremptum est, quod portabat. Quaerebatur inter Antiquos si praepediretur libertas, quia hoc dare servus non potest, propter memoratum fortuitum casum. Itaque veterum auctoritate quiescente nobis placuit, ut & libertas omnimodò competat, & commodum, quod heredi, vel extraneo relinquatur, non abstrahatur. Ex quacumque igitur causa impediatur, siue per heredem, siue per eum, cui dare aliquid iussus est, siue per fortuitos casus, in libertatem quidem ipse omnimodò perveniat (nisi ipse servus noluerit adimplere conditionem) obnoxius tamen constituitur post libertatem heredi, vel ei, cui dare aliquid iussus est (nisi & ipse oblatus pecunias non susceperit, quod enim semel repudiatum ab eo est, reintegrari minimè concedimus) quatenus hoc, quod dare iussus est, omnimodò implere compellatur: vel in ipso mancipio praestando, si extat; vel in aestimatione ejus, non amplius quàm in quindecim solidos computanda: vel in alia re, si & ipsa appareat; vel si non existat, vera ejus aestimatione praestanda. Datum pridie Kalend. Maii Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC. annò secundò.

Ad L. ultim. Cod. de condit. insert.

1 Quaesitio Decisionis.

2 Proculianorum sententia conjecturata repetitur.

3 Controversiae quaedam similes in-

dicantur.

4 Sabianorum sententia; & ratio.

5 Varias aestimationes servorum.

DOMINUS servo libertatem testamentò reliquerat, si heredi, aut extraneo, decem, puta, solidos daret, vel aliam speciem, vel servum vicarium, quem habebat in peculio. Conditione dandi servis imposita, sub

sub quâ libertatem accipiant, permittitur etiam contra domini voluntatem de peculio, quasi de proprio patrimonio alienare, *L. 3. §. ultim. D. de condit. caus. dat. L. si decem. D. de statulib.* Cùm igitur servus sub hac conditione liber esse iussus esset, si heredi decem, vel quid aliud daret; & servus ad heredem alibi agentem properaret conditionis implendae causâ, res, quam ferebat, in medio itinere perierat. Querebatur, an servo libertas competeret, quasi conditionem implevisset; vel non competeret, quasi conditione defectus esset. (1) Quidam dicebant, servum conditione defectum esse: quamvis enim conditio quandoque pro impleta habeatur, licet re verâ impleta non fuerit; si per eum steterit, cujus interest conditionem non impleri, *L. 24. D. de condit. & demonstrat. L. 161. D. de regul. iur.* (ubi negatio retinenda est) hic per heredem, aut alium non steterat, quominus conditio impleretur; sed per casum fortuitum. Non temere autem dici potest (2) Proculejanos ita sensisse, servo libertatem non competere, quasi conditione defectus esset: Sabinianos contra, quia conditio pro impleta haberi deberet, cùm per eum non stetisset. (3) Vestigium enim hujus controversiæ in simili ferè specie deprehendi potest, *L. 6. D. de condit. & demonstrat.* Si quis sub conditione heredem institueret, si certos servos manumississet, & quidam ex his mortui essent; Neratius ex Proculejanis putabat, defici eum conditione, licet alios superstites paratus esset manumittere. Contra Sabinus, & Cassius, quasi impossibiles eas conditiones esse. Ita si tibi legatum relictum esset, si servum manumitteres; ut mors servi impedisset manumissionem, putat Pomponius, nihilominus tibi deberi legatum: quia per te non stetit, quominus perveniat ad libertatem, *lib. 8. ad Sabinum, L. turpia. §4. §. 2. D. de legat. 1.* Sed tamen Julianus ab ijs descivit; si enim fuerit heres institutus sub illa conditione, si Stichum manumiserit, & Stichus post mortem testatoris occisus sit, putat Julianus, conditionem defecisse, apud Ulpianum *L. inde. §. Julianus. D. ad leg. Aquil.* Sed & haec species propius ad quaestionem hujus Decisionis accedit, in quâ dissentiebat: Si Stichus Attiae mille nummos dederit, liber esto: Attia vivò testatore decessit: non posse Stichum liberum esse Labeo, & Othilius responderunt: contra Trebatius, si ante testamentum factum Attia decessisset, idem si postea, Stichum liberum futurum. (4) Aliter tamen Javolenus ex Sabinianis existimat, servum ex testamento liberum esse, *lib. 4. ex posterioribus Labeonis, L. Stichum. 39. §. penult. D. de statulib.* Idem Javolenus *lib. 6. ex Cassio, L. si hereditas. 18. D. eod.* Jure quidem stricto ita manumissus liber esse non potest, quoniam conditione deficitur; sed favor libertatis eò rem perduxit, ut respondeatur, expletam conditionem, si per eum, cui data esset, non staret quominus expleretur. Marcianus in *L. libertate. 55. D. de manumiss. testament.* Huc jam decursus est, (post varias scilicet contentiones Auctorum) ut si per statuliberum non sit, quominus conditioni pareat, quamvis ne per heredem quidem sit, tamen ad libertatem perveniat. Iustinianus neutram sententiam, sed mediam viam sequitur, ut & servo libertas competat; & commodum, quod heredi, vel extraneo relinquitur, non abstrahatur. Quocumque ergo casu conditio im-

petita

pedita fuerit, siue per heredem steterit, siue per eum in cuius persona implenda erat, siue per casum fortuitum; vult Iustinianus ut servus quidem liber sit, sed & heres, vel alius habeat rem in conditione positam, vel ipsius rei iustam aestimationem. Et si quidem vicarius erat à servo dandus, (5) vult 15. solidis aestimari, non viginti, ut in *L. 1. C. de communi. serv. manumiss.* & *L. 3. C. commun. de legat.* quia minoris pretii est vicarius: nec ut optimus, sed ut mediocris pretii aestimatur, & in *L. si quis argentum. 35. C. de donationib.* Ita mancipium, ut à Iudaeis redimatur, 12. solidis tantum aestimatur in *Concilio Matiscensi*, cap. 16. quod saltem est in *Can. praesenti. 54. distinction.* At si per heredem steterit conditionem non impleri; puta, quia oblatam à servo pecuniam, vel aliam rem in conditione positam suscipere noluerit; vult quidem Iustinianus servum esse liberum, nec tamen eo casu rem heredi dare, aut ipsius aestimationem; nec quod ab herede semel repudiatum est, postea redintegrari, quia impleta semel fuit conditio, *L. 5. §. Idemque. D. quand. dies legat. aut fideicommiss. ced.* ubi autem extitit, postea non redintegratur; *L. quidam in princ. D. de fideicommiss. libertatib.*

L:

Lex ultim. C. de remission. pignor.

Imp. Justin. A. Joanni P. P.

SOLITA providentiâ utitur, etiam de pignoribus, vel hypothecis rerum, quae quibusdam creditoribus suppositae, postea à debitoribus venduntur, vel aliâ modò transferuntur: creditore suum consensum contractui praebente, & quoddam legitimò postea modò res ad priorem dominum revertuntur. In hoc etenim casu diversae sententiae à legum prudentibus habitae sunt; quibusdam dicentibus, ius pignoris renovari propter verbum futurarum rerum, quod in generalibus hypothecis poni solitum est; aliis penitus extingui. Nobis autem visum est eum, qui semel consensit alienationi hypothecae; & hoc modò suum ius respuit; indignum esse eandem rem, utpote ab initio ei suppositam vindicare, vel tenentem inquietare. Datum xv. Kalend. Novemb. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC. annò secundò.

Ad L. ultim. C. de remission. pignor.

1 Controversia exponitur.

2 Prima opinio, & ratio ipsius.

3 Vestigium quoddam ostenditur.

4 Et argumento colligitur.

5 Secunda opinio.

6 Hypotheca ipsò iurè tollitur, nec se-

Separanda ab aliis contradicibus. 8 Ratio secundae opinionis.
 7 Interpretatio L. si tibi. §. de pigno- 9 Dien subscriptionis resistens.
re. D. de pign.

TITIUS debitor generali obligatione omnia bona sua tam praesentia ; quam futura hypothecae supposuerat ; deinde permissa creditoris , eo consentiente , aut non contradicente fundum Titianum venderat . Cum fundus ille Titianus permissu creditoris venditus in dominium , & bona Titii debitoris rediisset ; diversae prudentum sententiae fuerant (ut hic Justinianus retulit) an jus pignoris creditori renovaretur , vel extinctum esset . (2) Quidam dicebant , renovari ea ratione , quam & Justinianus subiicit : quod generali obligatione non solum praesentia , sed etiam futura bona debitoris contineantur ; quae debitor habet , habiturusve est , L. 6. L. 15. §. quod dicitur , L. penult. §. ultius. D. de pignorib. & hypothec. idque in generalibus hypothecis poni solitum erat , L. ultim. C. quae res pignori . Ita igitur obligatione generali praesentium , & futurarum rerum constituta , videtur pignus in fundo Titiano renovari ; quamvis jus pignoris antea sublatum esset . (3) Vestigium forte hujus sententiae deprehendi potest in L. 8. §. supervacuum est . D. quib. mod. pign. vel hypoth. solvit . Debitor fundum specialiter obligatum permissu creditoris vendidit , & postea fundus in dominium debitoris rediit : si creditor jus pignoris in fundum persequatur ; excipere poterit debitor , quod fundus permissu creditoris vaenierit : sed ait Martianus , creditorem , si soluta sibi non sit pecunia , replicationem doli mali posse objicere ; ut ita jus pignoris salvum habeat . (4) Quod si id fundus specialiter obligatus admittebat , multo magis ubi obligatio rerum praesentium , & futurarum constituta esset . (5) Alii dicebant , jus pignoris in fundo Titiano penitus extinctum esse ; quod semel creditor remisisset . Pignus expressè , vel tacite remittitur ; expressè , cum creditor reddit pignus debitori , L. 3. D. de pign. L. 8. in princip. D. ad S. matiusconsult. Vellejan. L. 9. sup. hoc tit. vel si conveniat inter creditorem , & debitorem , ne res debitoris sit obligata pignori , L. 9. §. 3. D. de pignorat. actio . Et tunc (6) hypotheca ipso jure tollitur , L. major. C. de pignorib. Nec enim separanda est à ceteris contradicibus , qui consensu contrahuntur , & mutuo consensu quoque ipso jure dissolvuntur , quod alibi observamus . Neque obstat L. si tibi. §. de pignore . D. de pign. ubi per exceptionem tolli dicitur , quasi ipso jure non tollatur : (7) ibi enim non conenerat , ne res esset pignori obligata , ut in d. L. 9. de pign. act. sed tantum ne creditor pignus peteret : quare non ipso jure , sed exceptione pacti tollitur . Tacite pignus remittitur , si creditor consenserit alienationi pignoris , L. 7. D. quib. mod. pign. vel hypoth. solvit . vel si sciens pignus alienari , non contradixerit , L. 1. 2. 6. 8. sup. hoc tit. aut cum permittit alii obligari , L. creditor. 12. §. si secum. D. qui potior. in pignori . L. Paulus. D. quib. mod. pign. vel hypoth. solvit . Quod igitur creditor fundum Titianum sibi pignoratitium alienari permisisset , jus pignoris remisisset contendebant : & illud quidem non ipso jure , sed ope exceptionis sublatum esse . Nam extincta obligatio instaurari non posset ,

L. 83. §. sacrae. D. de verb. obligat. L. qui res. 98. §. aream. D. de solut. & liberat. L. 9. sup. hoc tit. (8) Quamvis autem obligatione generali res debitoris futurae continerentur, & ita jus pignoris in fundo remanere videatur; tamen per specialem remissionem generali obligationi creditor derogaverat, *L. si peculium. D. de pecul. legat. L. 80. D. de regul. jur.* Justinianus posteam hanc sententiam probare maluit, ut & si fundus permisso creditoris alienatus in bona debitoris revestatur, jus pignoris tamen non renovetur. (9) Dies subscriptionis ex Mss. restitutus.

FINIS EXPOSITIONUM IN QVINQVAGINTA DECISIONES JUSTINIANI.

EMUNDI MERILLII

TRICASSINI J. C.

A CONSILIIS REGIS,

Antecessoris in Academia Metropolis
Biturigum Primicerii,

EX CUJACIO LIBRI TRES,

Quorum argumenta sequens pagina indicabit.

NEAPOLI, A. 1720. Operis Typographicis Felicis Mosca:

SUMTU BERNARDINI GESSARI.

CENSORUM FACULTATE, ET PRIVILEGIO.

PRIMUS ; *continet Variantes Interpretationes ex Libris Digestorum.*

SECUNDUS, *Variantes Interpretationes ex Libris Codicis.*

TERTIUS, *Defensas Lectiones Florentinas.*

ADIECTAE SUNT EJUSDEM AUCTORIS

Variantes quaedam interpretationes, ex Libris Institutionum Imperialis, & ex Theophilo paraphrase.

ILLUSTRISSIMO,
& amplissimo Viro
PETRO SEGUIERIO
FRANCIAE CANCELLARIO.

EMUNDUS MERILLIUS J. C.

S.

NUS ex decessoribus tuis Michaël Hospitalius vir perquam magnae dignationis, juris, aliarumque disciplinarum sciens, Academiam Bituricensem invisisse, & hanc docendi rationem praecivisse memoratur, ut posthabitis glossarum enarrationibus, solos juris auctores attingeret; quam Duārenus, Cujacius, & alii deinceps tenuerunt; unde studiorum seges plurima extitit. Quanta enim erat ubertas soli Italici, cum triumphales viri stivam regerent, & agricolationem ipsi facerent: tanta fuit Academici, cum summates viri ipsius colendi curam susceperunt. Et quidem non
alios

¹⁴²
alios magis cura ista respicit, quàm *respublicas*, ut
leges tueantur; utque Antecessorum diligen-
tiam excitent, quibus maximè rebus excitari
potest. Nunc verò privata auditoria ubique
instituta, tempus studiorum inobservatum,
Codicilli Licentiatûs (pudibundum est dicere)
promercales habiti, infrequentiores scholas
juris publicas faciunt: tandemque futurum
est, ut subductis auditoribus, quantavis dili-
gentia Antecessorum oblanguescat. Utque ci-
vitates, quae solò commodò jus Academiae
sibi concessum aestimant, stipendia huic rei
decreta in alios usus quaerant transferre;
cum ab istis nihil sibi commodi videant ac-
cessurum. At tuae potestatis est (togatae mi-
litiae Princeps amplissime) malum istud uti-
litati publicae noxium, & in dies proserpens
abscindere: certò aliquò tempore studiis juris
praestitutò, & gravioris poenae sanctione ad-
hibitâ adversùs eos, qui constitutiones Re-
gias commiserint. Fors etiam ferat, ut Emi-
nentissimus Cardinalis rebus in pacato, &
tranquillo positis; cum inter alias pacis curas
Theologiam suam pulchrè adornaverit, ger-
manam ipsius Jurisprudentiam, non adeo
squalidam, incultamve esse patiatur. Vale
Avarici Biturigum. Idibus Decemb. Annò
Dom. M.DC. XXXVII.

IN-

INDEX

CAPITULUM,

QUAE SUNT IN LIBRIS

EX CUJACIO.

CAPITA LIBRI PRIMI.

- Cap. I. *Vid. fit ius, quod necessitas constituit, in L. penult. D. de legibus.* 169.
- Cap. II. *An Praesides & qui ius gladii habuerunt, alias correptiones habuerint, vel non.* 171.
- Cap. III. *An omnis iurisdictio sit cum imperio, vel quaedam sit iurisdictio simplex, & sine imperio.* 173.
- Cap. IV. *An in mixto imperio quaedam sint magis imperii, quam iurisdictio; & magis in L. 4. D. de iurisdictione, positivi, vel comparatiue sumi debeat.* 176.
- Cap. V. *An magistratus in iurisdictione voluntaria possit se subijcere alii magistratui aequalis, vel inferioris potestatis.* 179.
- Cap. VI. *An poena, quae imponitur ei, qui ius dicenti non obtemperavit actori, vel fisco, vel utrique vindicetur.* 180.
- Cap. VII. *An pactum sit genus, vel species conventionis.* 181.
- Cap. VIII. *An pacta incontinenti apposta contractibus stricti iuris, infirmam ex parte actoris.* 182.
- Cap. IX. *An procurator ex re domini sibi stipulando, domino acquirat actionem.* 185.
- Cap. X. *An pater in causa filii ius dicere possit, vel contra.* 187.
- Cap. XI. *An Paulus decretum Adriani non probaverit, in L. cum mater 28. D. de inoffic. testam.* 189.
- Cap. XII. *Quomodo servitutes praediorum aliae in solo, aliae in superficie consistant.* 191.
- Cap. XIII. *An servitute viae simpliciter legata, heredis, vel legatarii sit electio, quae parte fundi constituitur.* 193.

Cap.

144	
Cap. XIV.	<i>An legatū fundo, aditione hereditatis confundantur servitutes; & an dominium rei legatæ transcat in heredem, vel legatarius.</i> 195.
Cap. XV.	<i>An sit quaedam specialis certi conditio, vel tantum generalis certi conditio.</i> 197.
Cap. XVI.	<i>An socius omnium bonorum pecuniam propriam alienare possit, & an in specie L. si socius. 16. D. de reb. credit. contracta fuerit societas universorum, vel partis bonorum.</i> 199.
Cap. XVII.	<i>An lex viaum. 22. D. de reb. credit. referenda sit ad conditionem certi, vel ad conditionem triticiariam.</i> 200.
Cap. XVIII.	<i>De iurijurandi voluntarii, necessarii, & judicialis distinctione.</i> 202.
Cap. XIX.	<i>An species L. ult. D. de condit. caus. dat. caus. non secut. constituenda sit in permutatione, vel alio contractu innominato.</i> 204.
Cap. XX.	<i>An pupillus naturaliter obligetur absque tutoris auctoritate.</i> 207.
Cap. XXI.	<i>An conditio furtiva adversus heredem furis transcat, vel in solidum, vel pro parte, quæ ad eum pervenerit.</i> 209.
Cap. XXII.	<i>An, cum res petitur conditione triticiaria, aestimatio ex litis contestata, vel rei iudicatae tempore fieri debeat.</i> 213.
Cap. XXIII.	<i>An fidejussor simpliciter acceptus in omnem causam fidejussisse videatur.</i> 215.
Cap. XXIV.	<i>An cum colono partiario sit locatio, vel societas.</i> 217.
Cap. XXV.	<i>An pacta, quæ adiciunt, vel detrahunt, in L. pacta. 72. D. de contrahen. empt. intelligi debeant de adminiculis, vel de substantia emptionis.</i> 219.
Cap. XXVI.	<i>An perfectæ venditione periculum sit venditoris, vel emptoris, ante traditionem.</i> 222.
Cap. XXVII.	<i>An is, qui onus reventum conduxerit, teneatur conditione ex promutuo, vel ex locato, si cessaverit.</i> 224.
Cap. XXVIII.	<i>An necesse sit in permutatione dominium transferri; vel sufficiat rem tradi, ut in venditione.</i> 226.
Cap. XXIX.	<i>Unde actio præscriptis verbis dicta sit.</i> 228.
Cap. XXX.	<i>An actio in factum, quæ datur exemplo legis Aquiliæ, sit civilis, vel prætoria.</i> 230.
Cap. XXXI.	<i>An species L. si servus. 21. D. de evict. referenda sit ad actionem ex empto, vel ad actionem ex stipulatione.</i> 233.
Cap. XXXII.	<i>An sententia pro interlocutione, vel pro re iudicata intelligi debeat, in L. 3. D. de usur. & fructib.</i> 234.
Cap. XXXIII.	<i>An lex usuræ. 34. D. de usur. & fructib. intelligi debeat de usuris perceptis, quæ veniunt in restitutionem, vel de usuris percipiendis, quæ veniunt ex mora.</i> 236.
Cap. XXXIV.	<i>An concubinatus sit legitima, seu iusta conjunctio.</i> 237.
Cap. XXXV.	<i>An pupillus ex dolo tutoris conveniri possit.</i> 239.
Cap. XXXVI.	<i>An conditio furtiva morte furis intereat, vel adversus heredem furis transcat.</i> 241.
Cap. XXXVII.	<i>Cur hereditas divisa sit inter heredem institutum, & substitutum.</i>

- stitutum, in L. & hoc Tiberius. 41. D. de herediſ. inſtit.* 242.
- Cap. XXXVIII. *An retineri, vel expungi debeat clauſula in fine L. Lucius.* 243.
45. *D. de vulg. & pupillar. ſubſtit. quae in quibuſdam codicibus reperitur, & deſt in Florentiniſ.* 244.
- Cap. XXXIX. *An res iuris, vel facti facilius per ratihabitionem confir-
mari poterint, autem conſtitutionem Juſtiniani.* 247.
- Cap. XL. *An poſt legem Papianam ſublata fuerit ius accreſcendi, & con-
iunctionis.* 249.
- Cap. XLI. *De interpretatione L. legata. 41. D. de conditionib. & de-
monſtrat.* 252.
- Cap. XLII. *An patronus poſſit remittere debitam portionem in bonis li-
berti.* 254.
- Cap. XLIII. *An ob ſcientiam tutoris, dies petendae bonorum poſſeſſionis
cedant pupillo.* 255.
- Cap. XLIV. *An magiſtratus municipales habuerint pignoris capionem,
& multae dictionem.* 257.
- Cap. XLV. *An nota ſit Marcelli, vel Triboniani, in L. duobus. 30. D.
de liberal. cauſ.* 259.
- Cap. XLVI. *An ſpecies L. id tempus. 14. D. de uſurpat. & uſucap. re-
ferenda ſit ad longi temporis praſcriptionem, vel uſucapiem.* 260.
- Cap. XLVII. *An donator ex mora debeat uſuras, vel fruſtus rei dona-
tae.* 262.
- Cap. XLVIII. *De interpretatione L. in iudicati. 61. D. de re judi-
cata.* 264.
- Cap. XLIX. *An eadem ſit conditio, quae datur ex mutuo, & quae
datur ex promutuo.* 266.
- Cap. L. *De interpretatione L. actio. 28. D. de obligat. & actionib.* 268.
- Cap. LI. *An fidejuſſor acceptus in maiorem ſummam, quam reus princi-
palis debeat, nullo modo, vel ad ſummam debitam obligetur.* 270.
- Cap. LII. *An L. cui muneris. 12. D. de munerib. & honorib. intelli-
genda ſit de collatione, vel de cura viae publicae muniendae.* 272.
- Cap. LIII. *De verbo deſeſtationis in L. deſeſtatio. 40. D. de verbor. ſi-
gnificat.* 273.

CAPITA LIBRI SECUNDI

EX CUIUS AGIO.

- Cap. I. **A**N Praefides Provinciae potuerint de cauſa ſtatuſ cognoscere. 275.
- Cap. II. *An militia in heredes tranſmitti, vel conferri poſſit.* 277.
- Cap. III. *An in contractu locationis arrha detur.* 278.
- Par. II. V. Cap.

- Cap. IV. *An Justinianus in L. ult. C. de compensationibus aliquid novum induxerit.* 280.
- Cap. V. *An beneficium L. 2. Cod. de rescind. vendit. pertineat tantum ad venditorem, vel etiam trahi debeat ad emptorem.* 282.
- Cap. VI. *An actio praescriptis verbis concurret cum actione ex vendito & de interpretatione L. 2. C. de pact. inter empt. & vendit.* 284.
- Cap. VII. *An tutor levem, vel levissimam tantum culpam praestare debeat.* 286.
- Cap. VIII. *An usurae legatorum, vel fideicommissorum ex mora, aut lite contestata debeantur.* 288.
- Cap. IX. *An heres potuerit remittere Falcidiam, ante constitutionem Justiniani, in L. ult. Cod. ad legem Falcid.* 289.
- Cap. X. *An omnes differentiae legatarum sublatae fuerint à Justiniano.* 291.
- Cap. XI. *An Sexti Aelii, vel Sexti Catcili nomen retineri debeat, in L. 3. C. de comm. serv. manumiss.* 293.
- Cap. XII. *An Lex 3. Cod. de praescript. triginta annor. Theodosio seniori, vel juniori sit tribuenda.* 294.
- Cap. XIII. *Ut verba quaedam in L. 3. Cod. de annal. except. accipi debeant.* 296.
- Cap. XIV. *An idem sit edictum D. Hadriani, cujus sit mentio in L. 5. C. de aedific. privat. & Constitutio D. Marci, quae refertur in L. cum duobus. 52. §. 8. D. pro socio; vel distingui debeat.* 298.
- Cap. XV. *An L. 1. Cod. de fidejussorib. & mandat. intelligenda sit de debitore deportato, vel relegato.* 300.
- Cap. XVI. *An omnia iudicia fuerint extraordinaria, & an electi res principali fidejussor liberetur.* 302.
- Cap. XVII. *An Scimus Libonianum de testamentariis praecesserit Claudianum, vel Claudianum praecesserit Libonianum; & an unum fuerit, vel duo Scia.* 304.

CAPITA LIBRI TERTII

EX C U J A C I O.

- Cap. I. **D**efenditur lectio Florentina in L. usufructuarius. 61. D. de usufruct. & quemadmodum. 306.
- Cap. II. *Defenditur lectio Florentina in L. famosi. 7. §. ult. D. ad L. Jul. majest.* 308.
- Cap. III. *Defenditur lectio Florentina in L. in illa. 8. D. de verbor. obligat.* 310.
- Cap. IV. *Defenditur lectio Florentina in L. si pater familias. 40. D. de heredib. instituend.* 311.
- Cap.

- Cap. V. *Defenditur Leſio Florentina in L. Gaurus. 10. D. de ſervitut. praedior. urbanor.* 312.
- Cap. VI. *Defenditur leſio Florentina in L. ſi mulier. 59. §. ult. D. do jur. dot. ab immutatione, ſed à levi modo purgatur.* 314.
- Cap. VII. *Defenditur leſio Florentina in L. ſi quis duos. 67. D. de ſolut. & liberationib.* 315.
- Cap. VIII. *Defenditur leſio Florentina in L. qui decem. 72. §. Stichum. 3. D. de ſolut. & liberationib.* 317.
- Cap. IX. *Defenditur leſio Florentina in L. 3. D. de ſervitute legata* 319.
- Cap. X. *Defenditur leſio Florentina in L. quotiens. 41. D. de obligat. & actionib.* 320.
- Cap. XI. *Defenditur leſio Florentina in L. ſi in emptione. 34. D. de contrah. empt. & in L. ſi iudex. 41. D. de minorib.* 322.
- Cap. XII. *Defenditur leſio Florentina in L. ſi quis. 4. §. ſi averſione. D. de pericul. & commod. rei vendit.* 324.
- Cap. XIII. *Defenditur leſio Florentina in L. fidejuſſor. 26. in princip. D. de pignorib. & hypothec.* 325.
- Cap. XIV. *Defenditur leſio Florentina in L. penult. D. de jure codicilior. ibique oſtenditur non ſubſeſſe notam Ulpiani ad Marcellum.* 326.
- Cap. XV. *Defenditur leſio Florentina in L. ſolutione. 18. D. ad exhib. 328.*
- Cap. XVI. *Defenditur leſio Florentina in L. haeres. 19. §. proinde. D. de judic. L. pen. D. de dot. praeleg. & L. Lucius Titius. pen. §. teſtator. D. de legat. 2.* 329.
- Cap. XVII. *Defenditur leſio Florentina in L. ſi ſervus plurium. 50. §. 1. D. de legat. 1.* 330.
- Cap. XVIII. *Defenditur leſio Florentina in L. 2. §. ſi legatarius. D. quod legator.* 332.
- Cap. XIX. *Defenditur leſio Florentina in L. eum, qui. 13. D. de juridiſict.* 333.
- Cap. XX. *Defenditur leſio Florentina in L. 4. §. eadem. 17. D. de fideicommiſſ. libertatib.* 334.
- Cap. XXI. *Defenditur leſio Florentina in L. obligari. 43. D. de obligationib. & actionib.* 336.
- Cap. XXII. *Defenditur leſio Florentina in L. ſi homo. 8. D. de re judicata.* 338.
- Cap. XXIII. *Defenditur leſio Florentina in L. Stichum. 95. §. quod vulgò. D. de ſolut. & liberationib.* 340.
- Cap. XXIV. *Defenditur leſio Florentina in L. ſi per errorem. 15. D. de juridiſict.* 342.
- Cap. XXV. *Defenditur leſio Florentina in L. fundum. 45. §. cum tibi. D. de eviſionib.* 343.
- Cap. XXVI. *Defenditur leſio Florentina in L. ſi dictum. 56. D. de eviſionib.* 344.
- Cap. XXVII. *Defenditur leſio Florentina in L. ſi ego. 11. §. partus. D. de Publiciana in rem act.* 345.

- Cap. XXVIII. *Defenditur leſio Florentina in L. certè. 6. §. Julianus.* 348.
 D. de precario. 346.
 Cap. XXIX. *Defenditur leſio Florentina in L. ult. D. de ſolut.* 346.
 Cap. XXX. *Defenditur leſio Florentina in L. ſi quis extraneus. 21. §. ult. D. de acq. vel omitt. heredit. & conciliatur cum L. multum. 21. D. de condit. & demonſtrat.* 350.
 Cap. XXXI. *Defenditur leſio Florentina in L. hæc conditio. 29. D. de condit. & demonſtrationib.* 352.
 Cap. XXXII. *Defenditur leſio Florentina in L. deducta. 58. §. penult. D. ad Scutum Trebell. & conciliatur cum L. 3. §. nonnunquam. D. de uſuris.* 354.
 Cap. XXXIII. *Defenditur leſio Florentina in L. Herennius. 43. D. de uſur. & fructib.* 356.
 Cap. XXXIV. *Defenditur leſio Florentina in L. læpè. 63. D. de re iudicat.* 357.
 Cap. XXXV. *Defenditur leſio Florentina in L. idemque. 10. §. ſi procurator. D. mand. & conciliatur cum L. qui ſine. 38. D. de negot. geſt.* 360.
 Cap. XXXVI. *Defenditur leſio Florentina in L. quarundam. 51. in fin. D. de acq. vel amitt. poſſ. & ſententia Iavoleni ex alio loco vindicatur.* 361.
 Cap. XXXVII. *Defenditur leſio Florentina in L. fructus 7. §. ſi vir in fundo. 10. D. ſolut. matrim.* 362.
 Cap. XXXVIII. *Defenditur leſio Florentina in L. ſi exiſtimans. 48. D. de uſurpat. & uſucapionib.* 364.
 Cap. XXXIX. *Defenditur leſio Florentina in L. 2. §. item Varus. D. de aq. & aq. pluvi. arcend. act.* 365.
 Cap. XL. *Defenditur leſio Florentina in L. bona. 22. §. quod ſi filius. D. de captiv. & poſſim. reſerſ.* 367.

CAPITA ADJECTARUM

VARIANTIUM CUIACII

. Ex libris Inſtitut. Imperial. &c.

- Cap. I. **V**ariantes ex libris Inſtitutionum. 369.
 Cap. II. Variantes interpretationes Cuiacii ex Theophilo paraphraſte Inſtitutionum Imperialium. 372.
 Cap. III. Variantes quædam Cuiacii obſervatæ à Guillelmo Marrano Antecſſore Toſolano in Paratitlis Digèſtorum. 374.
 Cap. IV. Quædam aliæ variationes Cuiacii ab aliis obſervatæ. 378.

EMUN-

EMUNDI

MERILLII J.C.

DISSERTATIO

IN LIBROS TRES

EX CUJACIO

AD LECTOREM.

CAPITA DISSERTATIONIS

In Libros tres ex Cujacio.

Cap. I.	D E operis hujusce instituto.	151.
Cap. II.	Cur inscripti sint libri ex Cujacio.	152.
Cap. III.	De iis, qui Cujacium notarunt.	153.
Cap. IV.	Cur variantes Cujacii interpretationes fuerint observatae.	154.
Cap. V.	Non tantum variantes apud Cujacium interpretationes quaerendas, sed & multa alia in Libris Juris quaerenda superesse.	155.
Cap. VI.	An Cujacius consulto variantes interpretationes, sententiasque reliquerit.	156.
Cap. VII.	An per oblivionem, seu incogitantiam quaedam Cujacio variationes exciderint.	157.
Cap. VIII.	Variationes Cujacii quaedam tacitae, quaedam expressae.	158.
Cap. IX.	Nonnullas variantes interpretationes reliquisse Cujacium, quod novas Latinorum, & Graecorum interpretationes, emendationesque preferre voluerit.	160.
Cap. X.	Vera ratio ostenditur, cur Cujacius plures alias variantes interpretationes reliquerit cum alias ante protulisset.	161.
Cap. XI.	Cujacium variasse, ut primi ipsi juris auctores variarunt, & Papinianus: ut Principes in suis Constitutionibus variarunt, & Justinianus: ut interpretes alii juris variarunt, & Bartolus. Pauciores Cujacii, quam Bartoli variationes.	162.
Cap. XII.	An posterioribus interpretationibus Cujacii standum sit, & quomodo dignosci possint; & quanam fides postumis operibus haberi debeat.	164.
Cap. XIII.	De Florentina lectione defenso.	165.
Cap. XIV.	Elogia de non mutandis lectionibus.	167.
Cap. XV.	De hujusce operis utilitate.	168.

EMUNDI
MERILLII J.C.
DISSERTATIO
IN LIBROS TRES
EX CUJACIO
AD LECTOREM.

De operis hujusce instituto.

CAPUT PRIMUM.

UAM veniam sibi deprecatur Gregorius Nyssenus in praefatione ad Canticum canticorum, quod de eadem re post Origenem scriberet; eandem mihi veniam deprecari volo, quod de eadem re post Cujacium, & ex ipso Cujacio scripserim. Erat magna Origenis auctoritas in Theologicis, ut satis esset cuique ad tuendam opinionem suam, Origenem auctorem protulisse: Nec minor apud nos Cujacii in Nomicis, ut post Cujacium nihil juris scientiae adjici posse, nec quidquam aliud à Cujacio dicendum videatur. Verum ut Gregorius Nyssenus profitetur, non esse compositum sermonem suum ad ostentationem: *ἡμεῖς δὲ τοῦ πνεύματος ἁγίου συνέτακτοι ἐσμὲν* i. e. mihi autem non ad ostentationem est compositus sermo. Id ipsum quoque profiteri volo,
ad

ad ostentationem non scripsisse, sed ut eorum operam, quibus Cujacii doctrina cordi est, aliquā ex parte sublevarem: cum variantes ipsius interpretationes occurrerent. Mihi juris civilis studium ineunti occurrerant, & saepe accipiem habuerant; & cum plures deprehendissem, tandem obfcuratō concertationibus, disputationibus, & repetitis praelectionibus iudiciō, placuit variantes istas interpretationes expendere; & potiorē, uti exploratoriā iudicii ratione videretur, eligere. Ita tamen, ut nullis praepudicium imponatur, quominus & aliam eligant. Ultramlibet sumpserint, auctorem habebunt Cujacium, id saltem à nobis compendii fecerint, quod variantes interpretationes indicaverimus, quae fortē illos fefellerint: & non leves ad hanc, vel illam interpretationem firmandam, rationes attulerimus. Neque fortē succenseant attulisse; perinde enim est, ac si quis locorum gnarus peregrinantem in aliquo viarum divergio dubium, & cunctantem moneret, hac, vel illac potiùs iri oportere. Et me post quadraginta quinque annorum cum discendō, tum docendō iuge studium comiter magis, quàm audenter fecisse putaverint.

Cur inscripti sint libri ex Cujacio.

C A P U T II.

Quo exemplo juris Auctores ex aliis scripserunt, *Javolenus Priscus ex Cassio, Salvius Julianus ex Minicio Natali*, ejusdem suae scholae Auctoribus: non ut eos reprehenderent, quorum ipsi doctrinam sectabantur; sed ut supplerent, illustrarent, & aliquid de suo adjicerent: Eo exemplo libros istos inscripsi *ex Cujacio*, non ut reprehenderem. Quatenam enim ista esset vesania, hominis opiniosissimi post tot annos functi famam constantem velle aliquā reprehensione deteri, aut ex ea propriam augescere! Non adeo mens nobis laeva est: à puero Cujacium magnā semper veneratione sum prosecutus: siquidem patrem mihi habuisse contigit Cujacii studiosum, qui cum VV. CC. Petro, & Francisco Pithoeis, popularibus suis, in Bituricensē Academiam studiorum gratiā professionem susceperat; & cum notī illi essent Cujacio, per eos Cujacium faciliē adiverat: porque annos plures (ut ferebant tempora) sub eo profecerat. Contigit quoque, ab eodem genitore nostro, silentibus tū Galliarum Academicis propter partes, quae exarserant, & bella civilia excitarant, me prima juris civilis elementa accepisse: quae dum traderet, Cujacium praeceptorem suum perhonorificis (ut par est) elogiis memorabat; tantamque ipsius mihi venerationem indiderat, quantam pater filio indere potuit: hēcque potissimum incentivō ad juris studium hortabatur, cujus non mediocrem cognitionem ferasse affecutus. Atque ita effecit, ut Cujacii scripta tererem jam à prima pubertate; utque Antecessor renunciatus eum mihi prae ceteris interpretibus juris imitandum sum.

sumpserim : & ex aliâ Academia migraverim , eique cathedrae insidere maluerim , in quâ pleraque doctrinae suae monumenta tradidisset . Inscripti autem sunt libri *ex Cujacio* , non *ad Cujacium* : quamquam juris Auctores nullam differentiam videntur constituisse , sive ex aliis , sive ad alios scriberent. Quos enim Javolenus libros *ex Plantio* inscripserat , iidem etiam *ad Plantium* inscripti reperiuntur . Veruntamen qui ad alios scripserant , videntur quendam animum reprehensionis habuisse : ut cum Servius Sulpicius Q. Mucium Scaevolam notavit. *L. Mucius. 30. D. pro socio. L. 3. §. 6. D. de penn. legat. Gellius lib. 4. cap. 1.* ut cum Ulpius , Marcellus notas scripsit ad libros Digestorum Salvii Juliani , tentans quâcumque ratione cavillari : ut Cujacius ostendit *lib. 14. Observat. cap. 35.* ut cum Ulpianus , & Paulus notas ad Papinianum scripserunt : quas idem fortè Impp. Theodos. & Valent. sustulerant. *L. unic. C. Theodos. de respons. prudent.* Igitur nos potiùs *ex Cujacio* , quàm *ad Cujacium* , libros inscribere volumus ; atque ita omnem reprehensionis suspicionem amoliri . Cujacii honori ducendum est , quòd eum veluti aliquem ex primis auctoribus juris sumpserimus ; ex quo scriberemus , & cui operam daremus . Strabo *lib. 1. Geographiae* , in γὰρ πρῶτον αὐτοῦ ἀπὸς ἀπαιτῶν ἀντιλήψας , αὐτὰ τοὺς μὲν ἀπορῶντες ἴαν , οἷς μὲν δὲ ἀνακρινόμεν ἄξιον . ἐκ τούτων δὲ διακρίν , οὗτοί τε τῶν πρῶτων ἀποδοκιμασίας ἴσμεν . ἐπὶ οὗτοῖς αὐτοῦ ἀπαιτῶν ἀντιλήψας ἄξιον . Neque enim propositum est adversus omnes dicere , sed plerisque missos facere , quos sequi non decet : illos verò judicare , quos in plerisque cum laude agisse novimus quandoquidem non in omnes sapientiae studio certare dignum est . Atque ut reprehendendi animò libros istos ex Cujacio non instituimus , ita nec animò captandae gloriae . Id faciant juvenculi , quibus aut laeva , aut levis mens est : aetate sumus jam ingravescente , quae juveniles istas jactantias respuit , quaeque jam de operibus post mortem , non opusculis in vita cogitat , ut monebat per litteras non ita pridem ex Sidonio Apollinari R. P. Nicolaus Caussin : *post mortem pensanda esse opera non opuscula* . Cujus scriptoris elegantissimi meminisse perplacet , quia nos & patria , & cognatio , & amicitia , idemque scribendi studium , & tempora conjunxerint .

De iis , qui Cujacium notaverunt.

CAPUT III.

CUM professi fuerimus , istos libros *ex Cujacio* animò reprehendendi non inscripserit , satis , opinor , invidiae litatum est , cujus morsus felicioris cuiusvis ingenii fructum solet appetere , ut bruchus gemmas arborum laetiùs se explicantes depascitur . At non desuerunt , qui Cujacium dum viveret , & postquam vivis excessit , notandò acriter insectati sunt . Unus è soro Joannes Bodinus , qui Tolosae studiorum causâ agens , à partibus Stephani Forcatuli steterat , earumque partium dux fuerat : & tam

Par. II.

X

effi.

efficaciter, ut repulso à cathedra Cujacio praelatus fuerit Forcatulus. Nec defecit postea Bodinus Cujacium scriptis lacerare: quod quam contumeliosè fecerit, posterior aetas videt. Ita olim Caestius declamator aiebat, M. Tullium *litteras nescisse*, apud M. Setaeam in *sanctis*. Ita Rhemmius Palaemo Grammaticus M. Varronem *portum* appellabat, apud Suetonium *lib. de Illustribus Grammaticis cap. 27*. Plures è schola habuit Cujacius aemulos, & obrectatores; Biturigis Franciscum Duarenum, Aureliam Ioanhem Robertum, in Germania Franciscum Hotomanum, & Hugonem Donellum, cum Academia Biturigum excessissent: qui Cujacii famam increbrescentem, prae invidia ferre non poterant: *sed apud alios aru- diti, sed Oribasius dnu ednu: Non est alaunda sine crisi, non est Oribasius sine invidia*, ait Eunapius in *Oribasio*, ex paroemia. Sed & vivè Cujacio Rudiofi quidam, qui sub eo profecerant, scriptis praeceptoris sui adversati sunt, ut Hensicus à Suerin, Antonius Faber, Marcardus Frekerus, & alii, de quibus queritur *lib. 16. Observationum cap. 29*. Sunt huic (Ioannem Robertum Aurelianensem intelligit, sese enim invicem de vicinitate Academicarum collidebant,) *similes bodio multi alteli mei*, quibus singulis reponam *ita tempore quod debet*. Toti it sunt *dies totos in legendis nostris, nec ex alio jocore sapient, & quod mordeant, investigant: ubique traversa mente, nihil tamen quod imitantur, bene*. Plures etiam post excessum Cujacii extiterunt, qui scripta illius vellicarunt, & scribendò, & docendò: alii inscipient, alii improbi. Inscipient, cum aliquam interpretationem notarent, quam alio in loco aliter traditam fuisse nesciebant: improbi, cum id scirent, sed dissimularent; & aliquam existimationem accelerationem futuram sibi crederent, si Cujacium reprehenderent. Nos autem adversus istos potissimum variantes ipsius interpretationes protulimus, ut postea ostendamus.

Cur variantes Cujacii interpretationes fuerint observatae.

C A P U T IV.

CUIACIUS non modò ceteros juris interpretes (si quid mei est iudicium) superavit, sed etiam ipsos primos juris auctores aequavit, ne dicam etiam superavit. Etenim facile erat juris auctoribus jus scire, in quo versabantur; cum haberent conceptiones formularum, ordinem iudiciorum, cumque haberent integros Jctorum antecessorum suorum libros. At defecit usu juris, & immutatis moribus, & truncatis libris; magnam vim ingenii illius esse oportuit, qui ista omnia carie vetustatis obsita, in apertum reducere potuit. Eam scientiam Jctorum omnium habere oportuit, qui mentem omnium est abscurus. De Cujacio igitur dicere soleo, quod Plautinus Epidicus *Act. 3. Scen. 4. v. 85*.

De minoris factio prae illo, qui omnium...

....

Legum, atque iurium fitor, conditor cluit.

Quod Manilius de Servio Sulpicio lib. 4. Astronomico,

Qui leges potius posuit, quam iura retexit.

Sed dicetem præterea quod Aeschylus poeta apud Athenaeum, lib. 8. Deipnosophist. suas tragoedias esse frustra τῶν Ὀμήρου μυστῶν διπλῶν, ex magis Homeri coenit, Quod Alexander sophista, cum Athenis Herodem Atticum dicentem audisset apud Philostratum lib. 2. de vit. Sophist. τὰ μὲν αὖτε βιβλία ἢ ὁμοίως τῶντος: Frustra & fragmenta sui sumus, quotquot sophistae omnes sumus. Quod Gregorius Nazianz. de Basilio, Orat. 20. ἡμεῖς γὰρ οἱ οὐκ ἔσμεν τῶν ὁμοίων τῶν ὁμοίων τῶν ὁμοίων. Sufficit unus omnium locis studiosis ad eruditionem. At præterea, eum eruditissimum haberi, qui Basilii libros intelligat, quique eos possit exponere, & auditoribus suis intelligendos dare. De Cujacio ista omnia, sed qui tamen homo, & à quo alienum non fuit, ut varieret, variantesque interpretationes relinqueret. Quas in operibus Cujacii observari oportuit, ne si quis in illam, istamve interpretationem incidisset, eam sine defecto propter auctoritatem scribentis sequeretur. Ecquis ex politicis, seu civilibus, & in foro agentibus viris tantum habet otii, ut cum aliquam Cujacii sententiam nactus fuerit, de alia inquirenda cogitet? Eam, quam primum invenit, amplectetur. Nec si quid contra dixeris, ab ea se abduci facile patietur; quia probatum auctorem habeat: nisi aliam ejusdem auctoris sententiam adduxeris, ut jam non tibi, sed auctori suo fidem habeat. Ita saepe

Pravus favore labi mortales solent.

Id ingeniose ostendit Rusticus adversus scutram digrunniens apud Phaedrum lib. 5. Fabul. 86. Non omnes autem Cujacii variantes interpretationes observavimus: Possunt & aliae occurrere, quae nostram fugerunt, & acriorem aliorum expectant diligentiam. Id tamen sciant, non subitaria opera, sed frequenti meditatione, nec à quolibet, sed ab homine in terendis juris auctoribus, & scriptis Cujacii exercitatio, explorari posse. Eas igitur explorandas relinquimus, ut non indigens paterfamilias vinitor botros ad racemationem reliquerit.

*Non tantum variantes apud Cujacium interpretationes
quaerendas, sed & multa alia in libris
juris quaerenda superesse.*

C A P U T V.

Vulgò iactatum scio, juris libros Cujacii expositionibus aded excoltos esse, ut frustra in scholis hodie Antecessores adeantur; frustra que suos auditores habeant, qui nihil aliud à Cujacio proferant. Id etiam quibusdam Antecessoribus persuasum scio; ut non sint contemptui, si

Fabius de ICtis lib. 12. *hifituit. orat. cap. 2.* Non magnopere commovebitur, si quis ab eo consulens diffentiet; cum ipsis illis diversas inter se opiniones iuri concessimus sit. Et propterea ICti non semper dogmatis suae sectae insisterunt, ut ostendimus lib. 1. *observat. cap. 4.* & lib. 5. *observat. cap. 38.* Eò igitur animò Cujacius diversas interpretationes relinquere potuit, ut eam, quam probaret, quisque eligeret. Ars illa variè de quaque re dissendi ab Homero tradita:

--- Εἴη πολλὸς νόμος ὁδῶν, καὶ ὁδὸς.

--- Verborum multa lex hinc, & inde.

Sed Cujacius ab ea arte alienus fuit, quae certam doctrinam profertur. Una est veritas, nec contrariae de ea sententiae simul verae sunt. Gregorius Nyssenus, *Orat. 8. contra Eunomium*: τὸ παρὰ τῷ ἀληθινῷ λόγῳ, ψεύδος ἐστὶν αἰσῶτος, καὶ οὐκ ἀληθές. Quod praeter veritatem dicitur, mendacium est prorsus, & non veritas. Potuit etiam Cujacius aliò animò varias interpretationes consulèd relinquere, cum unam prius tradidisset, & alia magis placuisset: vel cum reprehensus esset, ut profiteretur lib. 2. *observat. cap. ult.* Si quis tamen alius ratione meliori coarguat, facili me vinci patiar: nec enim, quod plerique faciunt, scè traditiones meas quasi vulgus hęc i.e. templorum sacra, observari velim. & lib. 9. *observat. cap. 5.* Non muto, quae de eà quaestione ad eum Pauli locum adnotavi. Mutaturus, & erroris veniam positurus libenter, & prolixi, si ab altera parte veritas (cujus studiosissimus sum) stare videatur. At aegrè id fecisse reprehenditur ex lib. 15. *observat. cap. 19.* & lib. 16. *observat. cap. 32.* & lib. 19. *observat. cap. 27.*

An per oblivionem seu incogitantiam, quaedam Cujacio variationes exciderint.

C A P U T VII.

NON ita memoriosum Cujacium fuisse, nec ingenium ita in numero habuisse, compertum est: ut qui ex periculo suas expositiones in scholis recitabat, dissertationes, & disputationes refugiebat, in quibus praesenti ingenio opus est. At pervicaci labore, multaque operà mentem ICtorum exculpebat. Illi igitur in multijugà scriptione excidere potuit, ut varias interpretationes traderet. Non iidem semper sumus, & per tempora mutamur, nec idem semper sentimus. Basilii in *Psalm. 59. scriptum* iis, qui mutabuntur, ait elegantissimè, eum ad omnes homines pertinere, qui corpore secundum aetatis varietatem mutantur, mentes, ac proposito secundum rerum contingentium varietatem. τὸ μὲν σῶμα καὶ τὰς τῶν ἡμεῶν μετεωρίζου, αὐτομετέωροι, τῷ δὲ διάνοιαν ἀπὸ τὰς τοιαύτας τῶν συμπτωμάτων μετατρέφουσι. i.e. Corpus quidem secundum aetatem vicissitudines mutantur, mens-

mentem verò ad casum varietatem accommodantes. Diversis aetatibus scriptæ Cujacius primâ adolescentiâ, ætate virili, & ingravescente; quibus aetatibus par sibi semper esse non potuit. Non eodem semper impetu, eademque vi mentis agimus. Marc. Fabius lib. 10. *Instit. Orator. cap. 1.* Neque id statim legenti persusum sit, omnia quæ magni auctores dixerint, utique esse perfectâ; nam & labuntur aliquando, & ovari cedunt, & indulgent ingeniorum suorum voluptati, nec semper intendunt animam: cum Cicero dormitare interim Demosthenes, Horatio verò etiam Homerus ipse videatur. Summi enim sunt, homines tamen. Acciditque iis, qui quicquid apud illos repererunt, dicendi legem putant, ut deteriora imitentur, (id enim est facilius) ac se abundè similes putent, si vitia magnorum consequantur. Ita Cujacio contingere potuit per oblivionem, ut alias interpretationes traderet, cum alias traditas parum meminisset. Quod Chrysippo Stoico sæpe contigisse observat Plutarch. in lib. *æp. 27. in Asia. tractatu. & Diogenes Laërtius in Chrysippo. Didymo Grammatico. Athenæus lib. 4. in symp.* Qui tam multa scripserat, (tria millia librorum, & quingentos) ut suorum librorum esset immemor: qui & idem *disputandus*, i. e. *improbus librorum* dicebatur. Eunapius in Porphyrio ait, cum multa in libris suis pugnaptia reliquisset, nec se aliam rationem asserere posse, quàm quòd progressu ætatis sententiam mutaverit. Et quidem de Cujacio idem sentiendum est; ut plerisque in locis ipse indicavit. Lucius Seneca lib. 4. *de benefic. cap. 38.* Non est levitas à cognito, & damnato errore discedere, & ingenii sitendum est, aliud putavi, deceptus sum: hæc verò superbas Aulitine perseverantia est, quod semel dixi, quaecumque est, fixum, ratumque sit. Ita Cujacius monet alios juris interpretes lib. 2. *observat. cap. 37.* Usinam qui hoc tempore Justinorum interpretantur, Papinianum imitati, quæ vel falsæ, vel ineptæ aliquando & senserint, & scripserint, ingenii retrahant; nec in eis, contra quàm postea restiterint, tam obstinati, tamque obfirmati animi (uti facimus) perseverent.

Variationes Cujacii quaedam tacitæ, quaedam expressæ.

C A P U T VIII.

UBI Cujacius retractat, quod scripserat, sunt variationes expressæ, ut lib. 3. *observ. cap. 1.* Ubi Petri Pithoei iudiciū acquiescit, cum antea Harmenopoli interpretationem probasset in *L. ex conduçto. §. item cum quidam. D. locat.* Sed & sententiam Pithoei adhuc probavit lib. 8. *observat. cap. 31.* & in *recitat. ad tit. C. de locat. & conduçto. & ad lib. 11. C. tit. 24. de frument. urb. Constant.* Quod scripserat lib. 3. *Observat. cap. 5.* retractat lib. 6. *cap. 16. ad L. si uxor. D. ad leg. jul. de adulter.* Quod eod. lib. 3. *observat. cap. 15.* retractat lib. 13. *observat. cap. 35. ad L. Lucius*

cus. D. de actionib. empt. Quod lib. 5. observat. cap. 28. retractat lib. 19. observat. cap. 27. ad L. solutum. §. si in sortem. D. de pign. act. & eodem lib. 5. observat. cap. 38. quodd aliàs scripserat ad L. 4. §. pro operis. D. de nautic. fœnor. lib. 6. observat. cap. 37. retractat, quod scripserat in notis ad lib. sing. regul. Ulp. tit. 19. in verb. ereptitia. Quod scripserat eodem lib. 6. observat. cap. 11. ad L. transigere. G. de transactionib. retractat lib. 19. observat. cap. 39. In tit. de heredib. instituend. ad L. qui non militabat. 78. probaverat sententiam Alciati lib. 3. Paradox. cap. 4. & Duareni lib. 2. disputat. cap. 10. ad L. in quartam. 91. De ad leg. Falcid. quam rejicit lib. 8. observat. cap. 4. Negationem sustulerat, lib. 13. observat. cap. 39. ex L. 1. C. de heredib. tutor. & curat. quam postea retinet lib. 21. observat. cap. 2. Quod scripserat in not. priorib. Instit. ad tit. de societate, in V. quod non captaverit, retractat lib. 16. observat. cap. 11. circa capratorum institutionem. Quod scripserat eod. lib. 16. observat. & ad Novell. 97. in fine, solum abesse debere à contractu venditionis, non fraudem, retractat lib. 23. observat. cap. 31. Quod scripserat lib. singul. de praescript. & termin. Theodosium seniore auctorem L. 3. G. de praescript. trigint. vel quadrag. annor. retractat lib. 18. observat. cap. 26. Retractatio quaedam est ad L. 7. C. ad leg. Jul. de adulter. lib. 20. observat. cap. 16. & in L. si insulam. 84. D. de verb. oblig. Sed & in posterioribus operibus quaedam retractavit, quae in prioribus scripserat, veluti quod scripserat ad tit. de pact. in L. si unus. 27. unum ex correis stipulandi novare posse, retractat lib. 2. Pauli ad edictum in de L. si unus. Non excidit mihi hujus scopuli vitandi causâ, quod aliàs scripsi obiter in hunc locum: sed non sustineo esse consensum, nisi dissimulandi: & ingenuè confiteor, Paulum hoc locò planè negare, ab uno ex argentariis, vel reis stipulandi, novari veterem obligationem posse. Retractatio quaedam est in recitationib. ad tit. de iustit. & iur. in L. 1. §. hujus studii. D. de iustit. & iur. in quo errant plerique, erravi etiam ipse aliquando. Ac quod magis mirere, id, quod dixerat in recitationibus suis, aliquando retractabat; ut ad lib. 17. Quaest. Papin. in L. Maevius. 66. §. in fundo. D. de legat. 2. Hysterna explicatio non satisfacis vobis, nec certè mihi; & intempestiva hora mihi suis impedimento in cogitando, & dicendo. & ad lib. 27. Quaest. Papin. in L. si testamento. 49. §. ult. D. de fideiussorib. & mandatorib. Est quoddam emendare, aliquid corrigere, quae dixi ad §. ult. L. 49. (sic legendum) de fideiussorib. & postea: Ego nolui hoc dissimulare, & miror, quod nemo hoc animaliter teret, & reprehenderit. Retractationes istae sunt expressae variationes: at quaedam sunt tacitae, ut quas indicavimus lib. 1. & 2. ex Cujacio: ubi paucae sunt retractationes, sed variae interpretationes, quas aut consultò, aut per oblivionem reliquit. Et quidem illae consultò relictæ, retractationes dici possunt, sive expressim, sive dissimulanter, à priorè sententiâ recedere voluerint; at per oblivionem, seu incogitantiam relictæ, sunt potius variationes, quam retractationes.

Nonnullas variantes interpretationes reliquisse Cujacium, quod novas Latinorum, & Graecorum interpretationes, emendationesque referre voluerit, cum alias ante protulisset.

C A P U T IX.

USUS fuerat Cujacius primum Glossis Accursii, & quibusdam Latinis interpretibus; quibus postea abstinuit, cum poeniteret, eorum commentariis legendis tempus male insumpsisse, ut scribit *lib. 24. observat. cap. 35.* Posteriori tamen aetate adhuc etiam quibusdam Latinis interpretibus usus est, veluti Odofredò, Albericò, Fulgenciò; quibus & se familiarius uti non semel professus. Atque ita quidem fieri potuit, ut cum in alios interpretes incidisset, alias sententias nactus fuerit, easque magis probare voluerit. Venim cum Graeci interpretes prodissent, Theophilus, Harmenopulus, synopsis Basilicò, & Basilica ipsa reperisset, & scholia Graecorum interpretum: eorum novitate percussus à traditionibus Latinorum recessit, & novas Graecorum protulit sententias; & ita effectum, ut nonnullas variantes interpretationes reliquerit, dum Graecis adversus Latinos favere voluit, & saepe injustius. Quod quisvis facile deprehendat ex libris duobus Variantium interpretationum: *Lib. 1. cap. 8.* ubi Stephanini sententiam probavit, pacta incontinenti apposita contradietibus Itricti juris non inesse ex parte actoris, ex *L. rogasti. 11. §. si tibi decem, D. de reb. credit. Cap. 9.* in specie *L. quod procurator. 68. D. de procuratorib.* quam Graeci intelligunt de procuratore, qui ex re domini sibi non domino stipulatur. *Cap. 10.* circa interpretationem *L. in privatis. 77. D. de judiciis*, quam Graeci accipiunt, tam de magistratu, quam iudice dato. *Cap. 11.* in specie *L. cum mater. 28. D. de inoffic. testam.* quam Stephanus ad querelam inofficiosi non putavit pertinere. *Cap. 18.* in distinctione iurisiurandi voluntarii, necessarii, & judicialis: quod Graeci aliter à Latinis distinxerunt. *Cap. 19.* in specie *L. ult. D. de condition. caus. dat.* in qua Graeci permutationem esse existimaverunt, non emptionem. *Cap. 29.* circa interpretationem *titul. de praescriptis verbis*, quem C. Harmenopulus intelligit verbis conventis, & praeditutis, ut putat Cujacius, eamque interpretationem sequitur. *Cap. 34.* ubi probat Cujacius concubinatum esse conjunctionem legitimam, secundum Graecos interpretes. *Cap. 40.* circa interpretationem. *L. legata. 41. D. de conditionib. & demonstrat. Cap. 45.* ubi probavit C. Harmenopuli interpretationem in *L. si aedes. 32. §. libertas. D. de servitutib. praedior. urbanor. Cap. 47.* ubi detraxit negationem, secundum auctores Basilicò, in *L. in iudicati. 61. D. de re iudicat. Cap. 50.* ubi probat lectionem Basilicò in *L. Graecè. 8. §. illud. D. de fidejussorib. & mandatorib.* fidejussorem in majorem quantitatem obligatum nullomodo obligari. *Lib. 2. cap. 5.* ubi probavit, Novel-

lam

etiam ignorasse, rationemque inter alias istam affert: Deum ita voluisse, ut se homines esse cognoscerent, neve supra humanam naturam efferrentur. Quid igitur mirum, si nos homunciones in scientiis multa nesciamus, licet totam mentis aciem in earum contemplationem defigamus? Mihi quidem jam aetatis tempus longissimum in juris studio, aut discendò, aut docendò, consumplisse contigit: discendò, à primà pubertate, cùm vix quartum decimum annum excessissem: docendo, ab adolescentia, cùm vicesimum, & alterum annum vix attigissem; totà animi contentione in hoc studium operam collocavi, firmà latè valetudine, nec fonticis morbis divexatà (quae magna fuit Dei gratia) rejectis negotiis, & conversationibus, quae avocamento esse poterant; unum habens propositum, ut offucias, & tenebras, quae in libris juris occurrerent, à me dispellerem: & fortè aliquas dispuì, sed quanta est in aliis caecitas? Cujacius magnò, & praestanti ingenio magnum, & indefessum laborem adjiciens, multa & praeclara doctrinae monumenta tradidit, in quibus variantes sententias, interpretationesve reliquit, humanitùs, & prae vitio humanae mentis. Ut inde quidem multam alicui, sed nulli unquam homini totam, perfectamve scientiae cognitionem à Deo datam esse dignoscamus.

*Cujacium variasse, ut primi ipsi juris auctores variarunt,
& Papinianus: ut Principes in suis Constitutionibus
variarunt, & Justinianus: ut interpretes alii
juris variarunt, & Bartolus. Pauciores
Cujacii, quàm Bartoli variationes.*

C A P U T XI.

PAPINIANUM illum sublimissimū, & excellentissimū virum ingenii in eadem quaestione variasse observat Cujacius lib. 2. observat. cap. 37. & CERVIDIUM SCAEVOLAM lib. 4. observat. cap. 1. Sed plures alios juris auctores variasse ostendimus lib. 1. observation. cap. 9. SABINUM, PAULUM, MARTIANUM, Et alios adhuc variasse deprehendimus; MARCELLUM in L. juris gentium. 7. §. pen. D. de pact. ULPIANUM in L. si cui legatum. 92. D. de condit. & demonstrat. Maximè verò qui fuerant à schola Proculi, variare non dubitarunt, edocti à Stoicis, ut ostendimus d. cap. 9. lib. 1. observat. qui, ubi melior ratio appareret, facile mutabant sententiam, & à dogmatis sectae recedebant; ut de Pollidonio Philo Judaeus in lib. Quod mundus sit incorruptib. & de eodem Pollidonio Galeus in lib. Quod mor. animi seq. temp. ait, Sectam deserere maluisse, quàm veritatem. Principes in Constitutionibus variarunt, non modò ut variae essent de eadem re constitutiones aliorum, atque aliorum Principum, ut in L. non putabam. 48. D. de condit. & demonstrat. & L. quaesitum. 74. D. ad SC. Trebellian. ut in L. 3. §. 10. D. de jur. fisci. & §. Theaurus. Instit. de rer. divis.

divis. & apud Paulum *lib. 4. sententiar. tit. de vicefima.* Sed etiam, ut iidem Principes in eadem quaestione variaverint. *L. Divi. 17. D. de jur. patronat.* Justinianus quoque variavit, non tantum ut quod erat in prioribus constitutionibus primi codicis, immutaret in Codice repetitae praelectionis: aut ut constitutiones pleraeque ejusdem codicis Novellis tolleretur, emendaret; quod Cujacius ostendit in *paratit. C. ad SC. Terryllian.* Sed ut in ipsis Novellis variaverit. Quod enim constituerat *Novell. 2.* mutavit *Novell. 22.* ut & Cujacius ad *Novell. 2.* observavit. Quod si ipsi juris auctores, & Principes variarunt, mirum non sit, interpretes juris variasse. Bartolus, quem vulgo, & proverbialiter prae caeteris juris interpretibus firmæ, stabilisque sententiæ esse jactatum est, multas reliquit varietates; quas Nicetus quidam ad trecentas, & viginti collegit, & contrarietates vocavit: indignus earum conciliator, sed qui ostenderit Bartolum, *Lucernam juris*, (ut nonnulli vocitant) plerumque fuisse nubilam, & obscuratam. Bartolum quidem acuti, & præstantis ingenii virum, & ad juris scientiam accommodati fuisse non est disitendum. sed temporibus, quibus vixit, in summa rerum omnium ignorance, aliam nobis Jurisprudentiam tradidit, quam juris auctores tradiderant: cum summaria legibus præposuit; & ex specie non satis expensâ, & quæ propriam habet rationem, certam & generalem definitionem constituere voluit. Cujacius *lib. 12. observat. cap. 16.* ubi retulit laudes, quas Bartolo quidam tribuunt, postea subjicit: *Sed non ego facilis, neque credulus illis: nam neque Dinocrasyas i. e. juris depravatores, hujusmodi Jurisprudentibus comparaverim, & Accursium longe magis coronâ denaverim; à quo quidquid aberrat Bartolus, variae fictiones, & aegri semina videntur.* Bartolum suâ aetate virum eximium agnosceamus; sed posterior aetas felicior multa perdidit in libris juris, in quibus plane caecutiebat. At quisquis ille fuerit, plures variationes reliquit, quam Cujacius; nam Bartoli trecentae, & viginti numerantur: ex Cujacio in libris Digestorum, & Codicis sexaginta, & novem observavimus; vix est, ut alius totidem observare possit. Ita igitur apparet, Auctores juris, & Principes, & Interpretes variasse. Annon & hodie SC. in supremis tribunalibus variant? Non modò in diversis tribunalibus, sed etiam in eadem decuriâ aliter, atque aliter sæpè judicatum referunt: adeò ut nihil hodie tam incertum sit, quam niti auctoritate rei judicatae. Narrantem memini virum amplissimum, & juris studiosissimum, Nicolaum Verdunum, (id contigit crastino die à secundarum nuptiarum in convivio, ad quod Parisiis forè agentem, pro ea humanitate, quam erga Antecessores semper habuit, me vocaverat; quòdque amici qui aderant, siliicernium magis quam repotia esse discitabant,) narrantem, inquam, memini, se in Senatu Parisiensi solenniter pronuntiasse, omnia crimina vicennii præscriptione excludi: & postea in Senatu Tolosano, non excludi. Secundum variam interpretationem, quam patitur. *L. querela. 13. C. ad leg. Cornel de falsis.*

An posterioribus interpretationibus Cujacii standum sit, & quomodo dignosci possint; & quatenam fides postumae operibus haberi debeat.

C A P U T XII.

IN variationibus Cujacii expressis, seu retractionibus, quas supra indicavimus, & aliis, quae possunt occurrere; videretur posteriori sententiae stari oportere, quasi secundae cogitationes sint sapientiores, ut Justinianus uspiam. Tum quia Cujacius eo animo posteriorem interpretationem tradere voluit, ut à priorē recederet. Sed in variationibus tacitis, ubi deprehendi non potest, an consultò, an per incogitantiam fecerit; posteriorem sententiam semper amplecti, non satis tutum esset: quia posteriorem ita tradere potuit, ut alius non meminisset. Et idè priorem sententiam adversus posteriorem saepe probavimus *lib. 1. Variant. interpretat. capp. 3. 4. 5. 6. & 7.* Nam priùs scripserat ad *tit. de pact.* anno 1559. quàm paratitla *Codicis* anno 1569. *Cap. 9.* nam priùs scripserat ad *tit. de verb. oblig.* anno 1562. quàm ad *Papinianum* 1578. *Cap. 15.* nam priùs scripserat paratit. *Digest.* quàm ad *editum Pauli*, & *lib. 18. observ. cap. 17.* nam priùs scripserat ad *Africanum* anno 1565. quàm ad *Julianum*, extremà serè aetate. *Cap. 19.* nam priùs scripserat ad *tit. de pactis*, quàm ad *Africanum*. *Cap. 23.* nam priùs scripserat ad *tit. de verbor. obligationib.* 1562. quàm ad *Africanum* 1565. *Cap. 25.* ubi probamus magis, quod scripserat *lib. 2. observationum*, quàm quod postea scripsit *lib. 14. observat. cap. 28.* Idque & in aliis capitibus libri primi, & secundi Variantium interpretationum, similiter observari putent; nos priorem sententiam adversus posteriorem magis probasse. Ex subscriptione epistolarum deprehenditur posterior sententia: sed cùm epistolae operibus praeponere deliit, ut prohtetur in *epistola ad filium*, praeposità *tractatui 6. ad Africanum*, anno 1573. non facile posterior sententia deprehendi potest. Verùm studiosè in ordinem recitationum inquisivimus per seriem viginti serè annorum; eumque à VV. CC. accepimus, Francisco Pithoeo populari nostro, qui cum Cujacio hospitabatur, & latus ipsius perpetuò claudebat: quemque Cujacius vocat uspiam *invictum studiorum suorum comitem*: & de quo *lib. 10. observat. cap. 18.* Placet valde opinio *Franc. Pithoei, viri non minore eruditione, quàm probitate praediti, mihiq; persamiliaris.* Et à Claudio Dorfanne Praefecto Generali in jurisdictione Insoldunensi Biturigum; qui per septennium Cujacium audiverat, & cum eo protectionem in Academiam Taurinensem susceperat, anno 1565. quo & Cujacium tractatus ad Africanum narrabat inchoasse. Et à Gabriele Picaut Consiliario in Praesidatu Biturigum, etiam hodie ex Cujacii auditoribus superstite: qui post reditum Cujaci ex Academia Taurinensi recitationes ad Papinianum, & Paulum excepit. Ex quibus Cujacius plurimas observationes concinnavit, ut serè omnes ex aliis recitationibus. Et ita quidem posteriores sententiae deprehendi possunt, prae-

praeter id, quod ab aliis de ordine, & serie recitationum Cujacii traditum est. Adhuc tamen dubitationis esse potest, cum in Prioribus operibus Cujacii, & Postumis diversae sententiae reperiuntur, an non Prioribus magis stare debeamus, quae Cujacius probavit; non Postuma. Equidem fatendum est, Priora opera esse cultiora, quae diuturniori cogitatione emiserat: & in Postumis operibus recitationes subitaria opera (ut heri assolet) traditas fuisse, quae secundâ curâ egere poterant, ut Cujacius ipse agnovit ad lib. 17. *Quaest. Papiniani, in L. Maevius. 66. §. in fundo. D. de legat. 2. & lib. 27. Quaest. Papiniani, in L. si testamento. 49. §. ult. D. de fidejussorib. & mandat.* Nihilominus in Postumis operibus quaedam sententiae fortiori ratione nituntur; quas ideo secuti sumus, & quisque sequi debeat, ubi vim rationis perspexerit.

De Florentinâ lectione defensâ.

C. A P U T XIII.

Mirum quanta fuerit in omnibus codicibus mutandis improbitas, atque audacia. Judaei in sacris libris veteribus lectionem mutarunt. Augustinus lib. 15. *de Civit. Dei, cap. 11.* Judaei dum nobis invident, quid lex, & Prophetae interpretando ad nos transferunt, mutant quaedam in codicibus suis, ut in nostris impediatur auctoritas. Haereticos in novis codicibus sacris lectionem mutasse queruntur Patres, ut Irenaeus lib. 5. *advers. haeres.* Quid non apud Homerum Critici tentarunt? ut Strabo lib. 1. *Geograph.* Athenaeus lib. 4. *Summop.* referunt. Diogenes Laërtius in *Timone*. Apud Hippocratem, ut Galenus in lib. 6. *med. insidians.* Libros antiquos foederum, & legum ex frequenti transcriptione aliquid mutasse, ait Marius Victorinus lib. 1. *Artis Grammaticae, cap. de Orthographia.* Et Impp. in *L. unic. C. Theodos. de resp. prud. volunt.* JCorum librorum codicum collatione firmari: quia & frequenti transcriptione aliquid mutaverant. Atque istud mutandae lectionis cacothesis libros quoque joris post Justinianum attigit. Expenis autem lectionibus variis in libris Digestorum, Florentinâ, Noricâ, in manuscriptis codicibus, qui penes nos sunt, & quos alibi vidisse contigit, lectionem Florentinam certiorum esse agnovimus, & à qua non sit temerè recedendum. Plerique & optimi quique nostrae aetatis interpretes, sub auctoritate juris scientiae in eo perniciosissimè errarunt; dum aut verba ex alio loco in alium trajecerunt, alia expunxerunt, alia addiderunt. Graeci quidem interpretes quandoque negationem addunt, quandoque tollunt; & primi Glossographi Latini, dum mentem JCorum non assequuntur. Nobis quidvis potius tentandum est, quàm ut ad immutationem lectionis accedamus. Saepè demiratus sum, Cujacium nostrum tam crebras emendationes intulisse; librosque Emendationum inscribere voluisse. Nisi quiddam veluti quidam *Aristoxenus*, i. e.

Aemul-

Aemulator, adversus Antonium Augustinum aequalem, qui libros Emendationum, & observationum inscripserat, inversâ scriptione libros suos observationum, & emendationum inscribere voluerit. Vel quia Critici id auctoritatis sibi tribuebant eò tempore, ut quoscunque libros immutarent; Id etiam Cujacius in libris juris sibi licere putaverit. Joannes Robertus aemulus ferre non potuit, qui propterea libros duos Receptae lectionis edidit. Antonius Contius collega Cujacii, qui meditabatur editionem Nivellianam ad exemplar Florentinum, sibi temperare non potuit, quin scriberet lib. 1. *Lectionum subscripturarum juris*, cap. 1. *Cum longè Pandectarum Florentinarum desiderio teneremur, spes erat iis editis amplius de lectione neminem controversiam facturum. Ecce autem de integro lectionem Florentinam certatim, quod quisque doctus sibi videtur, eò ambitiosius oppugnat. Nec desuerunt post Cujacium, qui lectionem immutarent, & integras clausulas in libris juris rejecerunt, intolerabili profus audaciâ. Idèò enixè semper lectionem Florentinam tueri contendimus, non solum totò librò ex Cujacio, sed & aliis plerisque in locis lib. 3. observationum nostrarum, cap. 11. in L. si cum dotem. 22. §. si pater. solus. matrim. cap. 17. in L. cum tabulis. §. 1. D. de his, quae uti indigent. cap. 20. in L. unic. D. de remissionib. cap. 39. in L. non tantum. 17. §. uli. D. de excus. tutor. & curator. lib. 4. cap. 8. in L. sed si. 15. D. de evictionib. cap. 10. in L. 7. in fine. D. de exceptionib. cap. 17. in L. si fuerit. 11. D. de reb. dub. cap. 22. in L. cum servus. 18. D. de condit. institut. & in L. avia 77. D. de conditionib. & demonstrationib. cap. 38. in L. qui servum. 34. D. de obligat. & actionib. lib. 5. cap. 16. in pluribus legibus. cap. 29. in L. paterfamilias. 28. D. de reb. auct. judic. possid. lib. 6. cap. 6. in L. vestis. 23. D. de aur. & argent. legat. cap. 9. in L. haec conditio. 10. D. de conditionib. & demonstrationib. lib. 7. cap. 17. in L. postulante. 44. §. 1. D. ad SC. Trebellian. cap. 28. in L. actio. 28. D. de obligat. & actionib. lib. 8. cap. 8. in L. quidam. 13. D. de servitutib. praedior. urbanor. Sanè varium fuit Cujacii de Florentina lectione iudicium: aliud, lib. 2. observat. cap. 1. Sum omnibus studiosis aucter, ut etsi editis Pandectis Florentinis, nihil ad Pandectarum restitutionem praeterea quicquam desiderandum esse plerique vociferentur; quotquot poterunt alias tamen quoscunque manu scriptas Pandectas conquirant, certèque iudiciò earum scripturam expendant, & examinent. Nec enim fidem habendam censeo his, qui caeteras omnes ex Florentinis dimanasse profitentur. Aliud ad lib. 2. Definir. Papiniani, in L. 2. D. de divers. & tempor. praescriptionib. Ut scriptum est in Florent. scilicet, quibus nulli sunt vetustiores, nulli castigatiores; & scubi incofigati, ita tamen scripti, ut castigatae lectionis invenienda, & suspicianda sint. Divinum est munus, editio earum Pandectarum, nam levat nos magnâ parte quaestionum, & dubitationum illatarum frustra ab interpretibus: earum denique beneficiò, jus nostrum mirum in modum illustratum est. Et in recitationib. Cod. ad tit. de donationib. In Pandectis Florentin. quae nobis debent esse sacratissimae. Quod quidem Cujacii iudicium posterius facile sum amplexus, ut lectionem Florentinam defenderem. Idque omnes, quotquot sumus juris interpretes, prae-*

stare

Rare debemus, ut aliquam juris scientiam habeamus, quam mutatis, & interpolatis cuiusque arbitrio verbis nullam prorsus tandem haberemus.

Elogia de non mutandis lectionibus.

C A P U T XIV.

Patres Ecclesiae, quod haeretici sacros codices in suas sententias mutarent, lectionem non esse mutandam plerique contendunt. Irenaeus lib. 5. advers. haeres. cap. 30. Et primum quidem damnum est, excidere à veritate, & quod non sit, quasi arbitrari; post deinde apponenti, vel aufertenti de scriptura poenam non modicam fore, in quam incidere necesse est eum, qui sit talis.

Basiliius in serm. cœli ciuius. Οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἢ ἀδελφῶν τῶν γυναικῶν, ἢ ἀδελφῶν τῶν μὴ γυναικῶν. Manifestum infidelitatis, & superbiae argumentum, vel rejicere aliquid eorum, quae scripta sunt, vel introducere eorum, quae non scripta.

Gregorius Nyssenus in Psalmos, cap. 10.

Προσέειπε ὁ θεὸς ἰσχυρὸς ἐστὶν τὸ ἐν τῷ ἀποκαλύψει τῷ Ἰωάννῃ κείμενον κείμενον. καὶ τῶν μετακινήσεων τῆς διάνοιας, ἐκ προσδόκιμης, καὶ ἀσφαλείας. intelligit cap. ult. sub finem, Convenit ante oculos habere in Apocalypsi Joannis positum iudicium adversus transmutantes divina, per additionem, vel subtractionem. Idem Gregorius Nyssenus oratione prima contra Eunomium, Τὸ ἐν ἰσχυρῷ πνεύματι τῶν πνευματικῶν ἱμερῶν ἐσχατῶν κινήσεις κατασκευάζει, καὶ ἀσφαλείας. In exiguo perversione traditorum verborum, extremam iudicanter blasphemiam, & impietatem. Quod faciebant ἐκ τῶν στοιχείων ἀπλοῦς ὑπερλατῶν, malignarum haeresiῶν inventores, ut postea subiicit. Sed & alii scriptores extraneè similiter contendunt, librorum lectionem non esse mutandam, adversus Criticos.

Synesius in Dione hanc ex Philosophiâ legem refert, quam & Pythagoras tribuit ὁ νόμος οὐκ ἐκ τῶν βιβλίων ἐκείνων, ἀλλὰ βέλτερος μὲν ἐστὶν ἀπὸ τῶν πρῶτων χειρῶν, ὅπως οὐκ ἐσχατῶν, ἢ ἰσχυρῶν. Lex non finit in libris committi, sed vult manere ipsos, ut scripti fuerint primâ manu; ut habuerint fortunâ, vel arte.

Strabo lib. 1. Geographiae de Homerica lectione τὸ μὴ μὴ γράφειν οὐκ ἀνάγκη κινῆσαι παλαιὰ ἔχει. Scripturam non necesse est mutare, quae antiqua est.

Plutarchus facit lib. 8. Symposiacis quaest. 6. Μὴδ' ἐκείνους ἐκείνους ἔτος διὰ τὸν ὀνόματι ὅτι περὶ τῶν, τὰ μὴ ἐκείνους μὲν, τὰ δὲ καθάπερ, πνευματικῶν διδασκάλων. Non illis ita facile ad verba, veluti ad crines, ex quibus recidunt partes, & tollunt, aditum damus.

Galenus in Praefatione libri primi in sextum Hippocratis καὶ ἐνδεκάμηνον refert, ut interpretes Hippocratis librum istum sextum arbitrio suo immutaverint; & ideo se antiquitatem scriptorum conquisivisse, & commentaria eorum, qui primum istum librum exposuerant. Deinde subiicit,

Ἡμεῖς.

Πολύ βέλτιον ἰδοῦμαι φυλάττοντι τὴν ἀρχαίαν γραφὴν, ἀπὸ μὲν συνδίδου
ἐκείνου ἐξηγεσθαι. μὴ δυναδίητι δὲ ποτε τὸ πρᾶξαι, πιδανὴν τὴν ἐπαγέδωσιν
αὐτῆς ποιῆσαι. Multo melius visum mihi servanti antiquam scripturam,
semper studere illam interpretari, & cum id praeferre non potuerim, proba-
bilem aliquam emendationem ipsius facere.

Artemidorus lib. Οὐρανογραφ. cap. 75. Δίδομαι δὲ ἑλθεῖν τῶν ἐντυγχανόντων
τῆς βιβλίου, μὴτε προσθῆναι, μὴτε τῶν ὄντων ἀφελῶν. Rogo pauca eos, qui
in libros istos inciderint, non apponere quidquam, neque ex his, quae sunt,
adimere.

Athenaeus lib. xi. *De symposiis*. refert Sosibium Grammaticum *λυτικόν*, *soluti-*
οντι, ut vocat, quaestionem sibi propositam trajecit Homeri verbis dissolvere
voluisse; & à Ptolomaeo Philadelpho ob hanc praeclaram, & alias hujusmodi
ambiguitatum solutiones derisum aliquando. Eique Ptolomaeum ingeniosè sa-
nè commentò ostendisse, non sine fraude cuique adfuturum, & ipsi Sosibio,
si trajectione, adjectione, aut detractione verborum scripturam liceret im-
mutare. Cum igitur Patres Ecclesiae, & scriptores extranei, mutandam
non esse lectionem contendant, ecquis illi succenseat, qui in libris juris
lectionem Florentinam, ut antiquam, ab immutatione vindicavit?

De hujusce operis utilitate.

C A P U T XV.

Prima hujusce operis utilitas fuerit, variationes indicasse, quae apud
Cujacium occurrere poterant, & studiosos fallere: rationes attulisse,
quibus potior sententia eligi, & inferior rejici possit; cum alioqui varia
interpretatio studiosos alternantes moraretur. Utilitas alia fuerit, nonnul-
lorum calumniam detexisse, qui cum aliquam Cujacii sententiam minùs
fortè probabilem reperissent, eam dicendò, scribendòque insectati sunt;
dissimulantes, quod alibi aliam protulisset. Simul & quorundam igno-
rantiam arguisse, qui nullam apud Cujacium contrariam sententiam repe-
riri posse, pervaciter tuebantur. In quos homines incidisse aliquando
memini, qui unum Cujacium auditoribus suis praedicant, ad invidiam
superstitum: quique cum à proprià aliquà juris scientià commendatio-
nem quaerere non possint, totam sibi à Cujacio quaerendam excogita-
runt. Praeterea torpens studiosorum solertia excitabitur, ut alias Cujacii
Variationes investigent, investigatas pendant; & assensionem sustineant,
donec potioris sententiae lumen affluerit. Atque etiam ut lectionem Flo-
rentinam multis in locis vexatam, & conturbatam, ab immutatione
vindictent: omnique animi contentione mentem juris auditorum exquirant,
antequam emendationi acquiescant. Neque adhuc torpeant studiosi, quod
nullum hodie ex studiis excolendae jurisprudentiae fructum sint relaturi,
quodque improborum, & nequam hominum calumniam, protervitatem
magis, quàm proborum gratiam, laudemve sint inituri. Aequius fortè ju-
dicii posterior aetas feret, & agnoscat non ingenia temporibus, sed
tempora ingeniiis defuisse.

EMUN-

EMUNDI MERILLII JC. EX CUJACIO

LIBER PRIMUS,

Seu Variantium interpretationum CUJACII
ex Libris Digestorum.

---

*Quid sit jus , quod necessitas constituit , in L. penult.
D. de Legibus .*

CAPUT PRIMUM.

*MODESTINUS lib. 1. Regularum , In L. penult. D. de legibus , Senatus
consulto Conf.*

ERGO omne jus aut consensus fecit , aut necessitas constituit ,
aut firmavit consuetudo.

CUJACIUS in Paratit. Digestor. ad Titul. de legibus .

*Ergo omne jus aut consensus fecit , aut necessitas constituit , aut firma-
vit consuetudo . Jus enim , quod expressus consensus populi , vel plebis fe-
cit , Lex est : Quod necessitas constituit , Senatusconsultum . L. 2. §. de in-
de quia difficile , sup. tit. proximo :*

Par. II.

Z

Idem

Idem CUIACIUS lib. 14. Observat. cap. 16.

Breviter scripisse videtur Modestinus hanc juris partitionem, ex hoc Menandri loco : *ἡ δὲ ἀρχὴ τῆς δικαιοσύνης, ἢ ὡς ἀρχὴ τῆς δικαιοσύνης ; ἢ κατὰ νόμους , ἢ κατὰ ἀρχαίους , ἢ γὰρ ἡγεῖται ἰδὺ τῶν.* i. e. tria enim sunt potissimum, per quas omnia fiunt ; aut secundum leges, aut necessitatem, aut denique consuetudinem aliquam. Non jus omne tantum, sed & omnia aut leges efficiere, aut necessitatem, aut consuetudinem.

MERILLIUS.) Jus, quod consensus fecit, est jus civile scriptum ; puta, leges, rogationes, plebiscita, quae populi, aut plebis consensus fecit, L. de quibus, 32. sup. hoc tit. Jus, quod firmavit consuetudo, est jus civile non scriptum, quod fluxit ex interpretatione Prudentum ad leges XII. tabular. & tuit non scriptum, L. 2. §. 2. & §. novissimè, 6. D. de orig. jur. & longā utendi consuetudine fuit comprobatum. d. L. 32. sup. hoc tit. ut substitutio pupillaris moribus fuit introducta, L. 2. D. de vulg. & pupill. substit. seu jure civili, L. ex facto. 42. D. eod. Donationes inter virum, & uxorem moribus prohibita, L. 1. D. de donat. inter vir. & uxor. seu jure civili, L. 4. D. de pact. dotalib. In legibus ferendis expressus fuit populi consensus ; in moribus introducendis tacitus, seu illiteratus, ut Gellius lib. 12. cap. 17. Et hoc quidem satis constat, quid sit jus, quod consensus fecit, aut quod firmavit consuetudo ; at non satis constat, quid sit jus quod necessitas constituit, in d. L. penult. D. de legib. Cuiacius in Paratit. Digestor. ad tit. de legib. ait, SCta esse jus, quod necessitas constituit ; cum populus universus in tanta hominum multitudine difficile convenire posset, & necessitas ipsa curans Reip. ad Senatum deduxisset. d. L. 2. §. deinde quia difficile. D. de orig. jur. At lib. 14. observat. cap. 16. jus, quod necessitas constituit, interpretatur jus gentium ; quia usu exigente, & humanis necessitatibus gentes quaedam jura sibi constituerunt, §. jus autem. Instit. de jur. nat. gent. & c. puta, commercia, venditiones, locationes, bella, captivitates. Et ibi quidem Cuiacius attigit utramque interpretationem, ut jus, quod necessitas constituit, referri possit ad SCta, vel ad jus gentium. Magis tamen probarem, referendum esse ad jus gentium ; nam si verum est, Modestinum respexisse ad verba Menandri ; & si eadem mens fuit Modestini, quae Menandri, (ut probabile est) non cogitabat Menander de SCtis Romanorum, quae longè tempore antecessit : igitur cogitavit de iure gentium, quod necessitatibus humanis ita postulantibus fuit constitutum.

An Praefides; qui jus gladii habuerunt, alias coercitiones habuerint, vel non.

CAPUT II.

ULPIANUS in L. 6. §. qui universas. D. de offic. Praefid.

Qui universas provincias regunt, jus gladii habent; & in metallum dandi potestas eis permitta est.

CUIACIUS in *Paratit. Digestor. ad tit. de offic. Praefid. praetor.*

Praeter hunc, vel Vicarium ejus, nullus magistratus habet plenissimum imperium merum. Alii partes tantum aliquas habent, ut Consul jus gladii, sed non jus relegandi: ac similiter Praefes jus gladii, & jus damnandi in metallum; non jus deportandi, vel confiscandi. Eandemque sententiam tuetur Cuiacius in exposit. tit. de injust. rupt. & irrit. fact. test.

Sed aliter scripsit lib. 21. observat. cap. 30. Per eminentiam, gladii potestas, summa pars meri imperii: nam & omnem aliam facinororum gravissimam coercitionem, veluti damnationem in metallum, deportationem, publicationem bonorum, & judicii publici executionem sepe delatam, imperium merum complectitur. L. solet. D. de offic. Procons. & legat. L. 1. D. de offic. ejus, cui mandat. est jurisdict. L. aliud, in fine, D. de verbor. significat.

MERILLIUS.) Ex eo, quod Ulpianus in hac L. 6. ait, Praefides, qui universas provincias regunt, jus gladii habere, eisque potestatem in metallum dandi permissam esse; plerique inferunt, Praefides provinciarum non habuisse alias coercitiones, puta, jus deportandi; aut etiam leviores, puta, jus confiscandi. Et in ea sententia fuit Cuiacius in *paratit. Digest. ad tit. de offic. Praefid. praet. & in exposit. Tit. de injust. rupt. ad L. 6. in §. ejus, qui deportatur*. Quae quidem his rationibus juvari potuit; quod ea, quae sunt imperii meri, specialiter concedantur, L. 1. D. de offic. ejus, cui mandat. est jurisdict. L. solent. 6. D. de offic. Procons. & legat. L. 1. §. 2. D. de legat. 3. L. aliud. 121. in fin. D. de verbor. signif. Concessio igitur jure gladii, jus aliter animadvertendi specialiter concedi debuit. Tum quia Praefides, licet jus gladii habuerint, non potuerunt concedere liberam mortis facultatem, nec habuerunt jus venendi necandi. L. aut damnatum. 8. §. 1. D. de poenis, nec jus deportandi, L. inter poenas. 6. D. de interd. & rel. gat. nec jus confiscandi, L. unic. C. Ne sine iuss. Princip. cert. iudicib. liceat confiscare. Verius tamen videtur, eos omnes, qui jus gladii habuerunt, alias etiam coercitiones, seu graviores, seu leviores habuisse: nam gladius fuit symbolum hujusce summae potestatis: quem propterea Imp. in urbe gestabant, ut de Vitellio Tacitus lib. 3. *historiar.* & Praefectus Praetorio, Philostratus lib. 4. *de vit.*

vit. Apollonii; itque solus, ut observat Herodianus *lib. 3.* scilicet ad differentiam Praefecti urbi, cui licet jus gladii non quidem ab initio, sed postea concessum fuerit; tamen gladium in urbe non gestabat. Praefides in provinciis, seu legati Caesaris gladium in provinciis etiam gestabant, symbolum suae potestatis. D. Paulus *ad Roman. cap. 13.* Jure autem gladii concessio vel Praefectis Praetorio, vel Praefecto urbi, vel Proconsuli, vel legato Proconsulis, vel legatis Caesaris, vel aliis Provincialium rectoribus, omnimodam coercitionem habuisse videntur. Et hanc sententiam tandem probavit Cuiacius *lib. 21. observat. cap. 30.* ubi ait, gladii potestatem, summam esse partem imperii meri; & completi omnem aliam facinoram graviolem coercitionem; veluti *datationem in metallum, deportationem, publicationem bonorum, & judicii publici executionem lege delatam.* Nec desunt huic sententiae tuendae rationes: quia cum populus liberâ Rep. Imperatores, aut Proconsules cum exercitu in provincias mitteret, eis dabat summum imperium, atque omnimodam coercitionem. Sallustius in *conjurat. Catilin.* *Ea potestas per Senatum more Romano maxima permittitur; Exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis socios, atque cives: domi, militiaeque summum imperium, atque judicium summum habere.* Eo exemplò Augustus rerum potitus, legatos misit in provincias nondum pacatas cum exercito, & jus gladii eis concessit. Dio *lib. 53.* non tantum, ut haberent jus necandi militis, *L. de militibus. D. de custod. & exhibit. reor.* sed etiam, ut provinciales forte tumultuantes comprimerent, & modis omnibus coercerent. Ideo Praefides iis poenis quoniam afflicere possunt, quae aut vitam adimant, aut servitutem injungant, aut civitatem auferant, aut exilium, aut coercitionem corporis contineant. *L. 6. §. ult. D. de poenis.* Idque deprehenditur ex variis poenis, quibus Praefides provincialium Christianos affecerunt: quorum enim tam varias poenas inflixissent, nisi quia jure gladii concessio omnimodam coercitionem habuerunt? Ita Praefes provinciae minatur Basilio, quae sunt suae potestatis, *disponere, & exilium, cruciatus, mortem, apud Greg. Nazianz. Orat. 20.* Ita Praefectus urbi omnium criminum coercitionem intra urbem, urbisque terminos habuit, *L. 1. D. de offic. Praefecti urbi.* Habuit quoque jus deportandi, *L. 6. D. de interdict. & relegat.* Ita Praefides, qui jus habebant vitae noxiis adimendae, habebant quoque jus confiscandi, *L. unic. C. Theodof. Ne sine jussu Princip.* Ita Justinianus *Edict. 8. cap. 2.* dat jus gladii Pontici tractus Vicario, ut competentibus poenis fontes coerceret. Et cum varia sint criminum genera, quae aliam, atque aliam poenam mereantur, modò graviolem, modò leviolem; absurdum esset, ut poenâ gladii omnes punirentur. Nec minus absurdum esset, ut ei cui vitam gladiò adimere licuisset, non liceret id, quod minus est, puta, deportare, confiscare; siquidem *non debet, cui plus licet, quod minus est non licere, L. non debet. 21. D. de regul. jur.* Verum rationes rejiciendae sunt, quibus nonnulli ad priorem sententiam adduci possent: quod enim dicitur partes imperii neri specialiter concessas fuisse, puta, ut Princeps uni daret jus deportandi,

alii

alii exercitacionem iudicii publici, alii jus confiscandi id verum est. Sed & Princeps omne imperium merum generaliter concedere potuit: veluti cum Praefectum Praetorio, aut legatum suum, aut Proconsulem, aut legatum Proconsulis, aliumve provinciae Praefidem gladio cingeret, eique potestatem daret ad animadvertendum milites, & facinorosos homines, L. 3. D. de iurisdic. Generalis ista concessio imperii meri, speciales alias partes continebat: ut generalis hypotheca continet specialem. L. 2. D. qui potior. in pign. Praeterea d. L. 8. D. de poenis, ita debet intelligi; ut si Praefes provinciae aliquem noxium poenâ gladii affici iusserit, non possit deinde mutare sententiam, puta, ut noxio vita laqueò, vel venenò, vel fuste, vel aliâ genere mortis adimatur. Denique non movet, quod Ulpianus in hac L. 6. Provinciarum rectoribus jus gladii, & in metallum dandi tantum concesserit; quasi non habuerint jus deportandi, nec jus confiscandi, nec aliam majorem animadversionem. Etenim sciendum est, temporibus Ulpiani divitas fuisse provincias, quae à praeiudicio universae regebantur, ut observat Dio Ulpiani aequalis lib. 53. Qui universas provincias regebant, semper jus gladii habuerunt; atque alias etiam coercitiones; quod hic signare voluit Ulpianus. At Praefides alicujus provinciae divitiae peritumque nec jus gladii habuerunt, nec jus deportandi, L. 2. D. de poenis, nec jus confiscandi, L. unic. C. Ne sine iuss. princip. &c. nec aliam majorem animadversionem, L. 4. C. de locat. & conduct. puta, jus animadvertendi, coercendi, atrociter verberandi, L. si quid. 11. D. de offic. Praefecti. Substant aliorum dispositioni, veluti Praefecti Praetorio, d. L. 4. C. de locat. & conduct. aut Proconsulis, aut alius Recloris, qui universam provinciam regebat; quique jus gladii habebat, & omnimodam aliam coercitionem.

An. omnis iurisdiclio sit cum imperio, vel quaedam sit iurisdiclio simplex, & sine imperio.

C A P U T III.

ULPIANUS lib. 2. de officio Quaestoris. In L. 3. D. de Iurisdic.

Imperium aut merum est, aut mixtum est. Merum est imperium, habere gladii potestatem ad animadvertendum facinorosos homines: quod etiam potestas appellatur. Mixtum est imperium, cui etiam iurisdiclio inest, quod in danda bonorum possessione consistit. Iurisdiclio est etiam iudicis dandi licentia.

ULPIANUS, lib. 21. observationum, cap. 30.

Duo

Duo in ea lege proponuntur imperii genera ; duo sunt in ea termini tantum , *merum imperium* , & *mixtum imperium* ; non tres , ut plerique opinantur ; *merum* , & *mixtum imperium* , & *iurisdicchio simplex* : quia nulla est iurisdicchio simplex , vel nuda ; nulla sine imperio , cuius vi ad effectum perducatur : quod ex hac etiam societate , atque iunctura , quâ iurisdicchio connexum est , mixtum appellatur.

Idem CUIACIUS aliter in prima expositione Tit. D. de iurisdicchio. ad L. primam.

Haec sunt maioris cuiusdam potestatis , quàm sit iurisdicchio simplex , quam habet Magistratus municipalis : nam simplicem tantum iurisdictionem habet ; & ita rectè Graeci , ad d. L. ea quae , ajunt , Magistratus municipales non habere ea , quae sunt maioris potestatis , iurisdictionem simplicem habere.

Idem CUIACIUS ad L. Duumvirum. 53. C. de Decurionibus ; Duumviri imperium non habent , iurisdictionem habent.

MER'LLIUS .) Cùm Ulpianus in hac L. 3. mixto imperio inesse iurisdictionem dixerit ; haec verba variam interpretationem patiuntur. Quidam ex Latinis Interpretibus , & primis juris civilis Glossographis , existimantur , iurisdictionem ita inesse imperio , ut iurisdicchio ab imperio nullò modò separari possit ; quia & iurisdicchio inest imperio , & imperium iurisdictioni cohaereat. L. 1. in fine , D. de offic. ejus , cui mandat. est iurisdicchio. Hanc sententiam probavit Cuiacius lib. 21. observ. cap. 30. & iis rationibus firmari potest : quòd mandatâ iurisdictione imperium quoque transeat : quòd modica coërcitio sit imperii mixti ; & iurisdicchio nulla sit absque modica coërcitione , L. ult. D. de offic. ejus , cui mandat. est iurisdicchio. Praeterea , si ulla esset iurisdicchio absque imperio , maximè Magistratuum municipalium , qui sunt minores magistratus : At magistratus municipales ea facere possunt , quae sunt imperii mixti ; nam pignus capere possunt , L. quemadmodum. 29. §. Magistratus , D. ad legem Aquil. & pignoris capio est imperii. L. sacrilegi. 9. §. cum eo , D. ad L. Juliam peculat. Habent multae dictionem , L. aliud est. 131. D. de verb. sign. & multae dictio est imperii , d. L. 9. D. ad L. Jul. peculatus. Magistratus municipales habent coërcitionem cum iurisdictione , ut est apud Hygenum in libro de limitibus constituendis : & coërcitio vel modica , est imperii , d. L. ult. D. de officio ejus , cui mandat. est iurisdicchio. Magistratus municipales possunt mittere in possessionem damni infecti nomine. L. 4. §. duas , D. de damno infect. & missio in possessionem est imperii. L. 4. inf. hoc tit. de iurisdicchio. Denique si magistratus municipales non habent ea , quae sunt magis imperii , saltem ea facere possunt , quae sunt magis iurisdictionis , sed tamen imperii : & ita cum iurisdictione magistratuum municipalium , licèt sint minores magistratus , cohaeret semper imperium . Graeci verò Interpretes , & quidam ex Latinis , aliter sentiunt , iurisdictionem posse separari ab imperio , & quamdam esse simplicem iurisdictionem absque imperio . Et hanc Graecorum sententiam probavit Cuiacius in prima expositione Tituli de iurisdicchio. ad legem primam . Ita igitur variat Latinorum , & Graecorum interpretatio .

præratio; an quaedam sit jurisdictio simplex, vel mera, aut potius omnis jurisdictio mixta sit cum imperio. Verum cum quaeritur, an omnis sit jurisdictio cum imperio, vel quaedam sine imperio, differentia constituenda est inter Magistratus. Alii erant majores magistratus Romae, & illi cum imperio, ut Consules, Praetores, Aediles majores; alii erant minores magistratus, ut Aediles minores. Gellius lib. 13. cap. 14. & in provinciis minores magistratus erant Magistratus municipales, qui quidem jurisdictionem habebant, *L. unic. D. si quis jus dicenti non obtemp.* non imperium. Magistratus majores habebant imperium mixtum, id est, imperium cum jurisdictione; minores habebant jurisdictionem, sed sine imperio. *L. nec magistratibus. 32. D. de injuriis.* Quod si verum est, magistratus minores habuisse jurisdictionem, sed sine imperio; dicendum est, aliquam jurisdictionem simplicem, & sine imperio assignari posse. In majoribus magistratibus, qui habent mixtum imperium, semper jurisdictione inest imperio, & imperium semper cohaeret jurisdictioni: at in jurisdictione minorum magistratuum, nihil est quidquam imperii, licet Magistratus municipalis pignus capiat, multam dicat, coercionem inferat; id non facit pro imperio sui magistratus, quod non habet: sed quia à lege municipali concessum est, ut pignus capiat, d. *L. 29. §. Magistratus, D. ad leg. Aquil.* ut multam dicat, *L. ult. D. de decr. ab ord. faciend.* ut coerceat. Hygenus in lib. de limitibus constituendis. Cum verò magistratus majores id faciunt puta pignus capiunt, multam dicunt, coercent; id faciunt pro imperio sui magistratus. *L. 2. D. de in jus vocando.* Non movet, quod jurisdictio nulla sit sine imperio, *L. ult. D. de offic. ejus, cui mandata est jurisdict.* Non enim ea est mens Pauli, in d. *L. ult.* ut velit dicere, omnem jurisdictionem esse cum imperio; sed eam tantum jurisdictionem, quam magistratus privato mandaret, nullam esse, id est, nullius momenti: ut probamus lib. 2. observ. cap. 15. Et quidem si magistratus, qui habet imperium cum jurisdictione, seu imperium mixtum, mandaverit jurisdictionem suam privato homini, qui non est magistratus; nullius momenti erit illa jurisdictio mandata, nisi imperium cum mandata jurisdictione transeat: quia opus est imperio ad jurisdictionem illam explicandam. At jurisdictio minorum magistratuum, nulla non est sine imperio; quia non opus habent imperio ad jurisdictionem suam exercendam, utpote qui facere non possint ea, quae sunt imperii. *L. 4. infra, hoc tit. L. ea quae. 26. D. ad municipal.* Sed etsi magistratus municipalis mittat in possessionem, damni infecti nomine, id non facit jure proprio sui magistratus, sed ex delegatione Praefidis: *L. 4. §. duas, D. de damno infecto;* & cum ita mittit in possessionem, fungitur vice Praefidis, non suae; utitur imperio Praefidis, non suo. *L. 5. infra hoc tit. L. 1. §. qui mandatum, D. de officio ejus, cui mandata est jurisdictio.* Itaque in ista Interpretum varietate, magis admittendum videtur secundum Graecos Interpretes, quandam jurisdictionem esse sine imperio; quandam simplicem jurisdictionem, quae nihil habeat imperii, ut est jurisdictio minorum magistratuum. Denique in majoribus magistratibus jurisdictio non sine imperio, in minoribus magistratibus jurisdictio est sine imperio.

An in mixto imperio quaedam sint magis imperii ; quàm jurisdictionis ; & magis in L. 4. D. de jurisdictione, positivè, vel comparativè sumi debeat.

C A P U T IV.

ULPIANUS in L. 4. D. de Jurisdictione.

Jubere caveri praetoriâ stipulatione , & in possessionem mittere , impo-
rii magis est , quàm jurisdictionis.

CUJACIUS in secunda expositione Tit. D. de jurisd. ad L. 4.

*Observandum tum hoc, tum illò locò, magis, accipi συγκριτικῶς, & esse in comparando ; quoniam nihil est mixti imperii, quod non sit & jurisdic-
tionis : & haec etiam ipsa, jubere caveri, nominatim jurisdictioni vindic-
cantur, in d. L. 1. & L. 4. D. de damn. infeſt. & vice mutata, nihil est
jurisdictionis, quod non sit etiam mixti imperii : sed in hac mixtura est ta-
men aliquid, quod eminet, & excellit.*

Idem CUJACIUS ad lib. 1. Pauli ad Edictum, in L. ea quae. 26. D. ad
municipalem.

*Constituamus Magistratus municipales jurisdictionem, atque adeò mixtum
imperium habere ; sed ea, quae sunt magis mixti imperii, & majoris cu-
jusdam potestatis, quàm jurisdictionis nudaë, magistratum municipalem non
habere.*

Idem CUJACIUS aliter in prima exposuit. Tit. D. de jurisd. ad leg.
primam.

*Haec sunt majoris cujusdam potestatis, quàm sit jurisdictio simplex, qua-
lem habet magistratus municipalis : nam simplicem tantum jurisdictionem
habet : & ita rectè Graeci ad L. ea, quae, ajunt, magistratus municipa-
les non habere ea, quae sunt majoris potestatis, jurisdictionem simplicem
habere.*

MERILLIUS.) Quod ait Ulpianus in hac L. 4. Jubere caveri, & in pos-
sessionem mittere, magis esse imperii, quàm jurisdictionis ; συγκριτικῶς, id est ;
comparativè, vel δεικτικῶς, id est, positivè sumi potest. Quam diversam
acceptionem Pyrrho induxerat, ut refert Diogenes Laërtius in Pyrrhone ;
& ex eo Suidas in verbo, ἐδὲ μάλλον. Magis ita comparativè sumitur,
veluti cùm dicimus, sanitatem magis optandam esse, quàm divitias :
utrumque optandum esse dicimus, sed sit comparatio sanitatis ad divitias ;
& utriusque comparisonem factâ, alterum magis optandum esse dicimus.
Magis autem positivè, seu negativè, ita sumitur : veluti cùm dicimus vir-
tutem magis laudandam esse, quàm vitium ; utrumque laudandum esse
non

non dicimus; sed ita virtutem laudandam esse affirmamus, ut vitium laudandum negemus. Ita Justinianus in §. 1. *Instit. quib. mod. re contrah. obligat.* Indebitum magis esse ex distractu, quam ex contractu. Latini Interpretes in hac L. 4. & L. ea quae. 26. D. ad municip. magis comparative acceperunt: Accursius, & Olofredus Accursii antiquior: quasi cautio, quae exigitur damni infecti nomine, & missio in possessionem sit imperii, & jurisdictionis, sed magis imperii, quam jurisdictionis. Comparatio fit eorum, quae sunt imperii mixti ad invicem; & alterum dicitur esse magis imperii, quam jurisdictionis: non negatur esse jurisdictionis, sed dicitur magis esse imperii. Cujacius Latinorum Interpretum sententiam secutus est in *secunda exposit. tit. D. de Jurisdic. ad hanc L. 4. & lib. 1. Pauli ad edictum*, in d. L. 26. D. ad municip. Graeci Interpretes magis in d. L. 26. *positive* acceperunt: quorum sententiam refert, & probat Cujacius in *prima exposit. tit. de Jurisdic. ad L. 1.* Ita igitur intelligunt, mittere in possessionem, restituere in integrum, esse majoris cujusdam potestatis, puta, imperii mixti; quam jurisdictionis simplicis, puta, quae est sine imperio: atque ita esse imperii mixti admittunt, ut negent esse jurisdictionis. Qui nullam jurisdictionem simplicem admittunt, sed omnem jurisdictionem cum imperio esse existimant: necessariò debent comparative sumere hanc L. 4. & comparisonem facere inter ea, quae sunt imperii mixti: quorum alia sunt magis imperii, quam jurisdictionis; & alia magis jurisdictionis, quam imperii. Sed Graeci, qui jurisdictionem simplicem admittunt, ut in magistratibus municipalibus, *positive* sumunt: quasi Ulpianus senserit, jubere caveri praetoria stipulatione, & in possessionem mittere, magis pertinere ad Praesidem, qui habet imperium, quam ad Magistratum municipale, qui jurisdictionem habet simplicem. Et ita verba hujusce *leg. 4. positive* sumenda inadet inscriptio, juncta L. 1. & L. 4. D. de damn. infect. & d. L. 26. D. ad Municip. ex libris Pauli, & Ulp. ad edictum: ubi querebatur, an magistratus municipales possent exigere cautionem damni infecti nomine, & in possessionem mittere. Ulp. ait, id magis esse imperii, quam jurisdictionis, id est, magis pertinere ad Praesidem provinciae, qui imperium mixtum habet; quam ad magistratus municipales, qui jurisdictionem habent sine imperio. Imperium hic de imperio mixto debet intelligi, ut in L. *juriscentium*. 7. §. si paciscar. D. de pact. L. cum praetor. 12. & L. *judicium*. 78. D. de judic. L. *muto*. 6. §. *tutoris*. D. de tutel. L. *quod jussit*. 14. D. de re judicat. L. *potestatis*. 215. D. de verbor. *significat.* Jurisdictio verò hic debet intelligi de jurisdictione magistratuum municipalium, ut in L. *ut*. D. de Jurisdic. & in d. L. 6. D. de tutel. *tutoris dationem neque esse imperii, neque esse jurisdictionis*: id est, non competere jure magistratus, sive imperium habeat, ut Praetor; live jurisdictionem tantum habeat, ut magistratus municipalis. Quanquam ita facile constare potest de vera interpretatione hujusce *leg. 4. repetita* ex inscriptione, ut *positive* sumi debeat; apertius tamen constabit, si ostendamus, non posse sumi comparative. Quaecunque sunt imperii mixti, sunt aequè imperii, & jurisdictionis; sunt tam imperii, quam jurisdictionis; & tam jurisdictionis, quam imperii: veluti restituere in integrum, est impe-

rii, d. L. 26. D. *ad municipalem*: sed est etiam jurisdictionis, L. ult. C. ubi, & apud quem restituit. in integr. Imperium magistratûs in eo versatur, quod rescindit id, quod factum est, quasi factum non esset. Jurisdictio magistratûs in eo est, quod cognoscit, an restituere debeat. L. in causae. 16. §. ult. D. de minorib. Utrumque facit magistratus pro mixto imperio, pro imperio, cui inest jurisdictio. L. 3. D. de jurisdict. vel quod cohaeret jurisdictioni, L. ult. D. de offic. ejus cui, mandat. est jurisdict. Cùm cognoscit magistratus, an restituere debeat, haec cognitio non est magis jurisdictionis, quàm imperii; cùm restituit in integrum, haec restitutio non est magis imperii, quàm jurisdictionis: utrumque est imperii mixti; utrumque facit magistratus pro imperio, & jurisdictione sui magistratûs. Ita judicis datio est imperii, d. L. cum Praetor. 12. D. de judicis: sed est etiam jurisdictionis, d. L. 3. D. de jurisdict. Jubere caveri Praetoriâ stipulatione, est imperii, hac L. 4. sed est etiam jurisdictionis, L. 5. D. de verbor. obligat. L. 1. in fin. D. de stipulat. praetor. Mittre in possessionem est imperii, hac L. 4. & d. L. 26. D. ad municipal. sed est etiam jurisdictionis, L. 1. & L. 4. §. duas. D. de damn. infect. L. 1. D. ne vis fiat ei, qui in possess. Bonorum possessio est imperii, L. 3. D. de jurisdict. sed est etiam jurisdictionis. §. sed eas. Institut. de bonor. possess. Imperium Praetoris versatur in novi operis nuntiatione, d. L. 7. §. si paciscar. D. de pact. sed & jurisdictio quoque versatur, L. 1. §. & post, de oper. novi nuntiat. Quaecunque igitur sunt imperii mixti, sunt aequè imperii, & jurisdictionis: quodcunque facit magistratus, facit jure sui magistratûs, L. 1. D. de officio ejus, cui mandat. est jurisdict. At jure magistratus habet imperium, quod sequitur ipsum magistratum, ut est apud Dionysium Halicarnass. uspiam, & in d. L. potestatis. 215. D. de verb. sign. id est, imperium mixtum, sive imperium & jurisdictionem: non aliò jure habet imperium, aliò jure jurisdictionem. Quodcunque igitur facit, sive restituat in integrum, sive det judicem, sive mittat in possessionem, sive det bonorum possessionem; facit pro imperio, & jurisdictione: ita ut nihil magis imperii, quàm jurisdictionis; & nihil magis jurisdictionis, quàm imperii dici possit. Si quidquam est magis jurisdictionis, quàm imperii, est judicis dandi licentia, d. L. 3. D. de jurisdict. sed in judicis datione imperium Praetoris versatur, cùm jubet, aut vetat judicare, d. L. 12. D. de judic. L. judicium. 59. & L. de qua. 74. D. eod. cùm imponit necessitatem judicandi, L. ult. §. judicandi. D. de munerib. & honorib. atque ita judicis datio non est magis jurisdictionis, quàm imperii. Si quidquam est magis imperii, quàm jurisdictionis, illud est, cùm magistratus jubet in carcerem duci, L. 2. D. de in jus vocand. cùm pignus capit, corpus retinet, L. sacrilegi. 9. §. cum eo, D. ad leg. jul. peculat. At illud facit magistratus ad tuendam jurisdictionem suam, L. 1. §. 1. & §. quid ergo. D. de inspicienda vent. & ita non minus est jurisdictionis, quàm imperii. Denique in mixto imperio nihil est, quod magis imperii, quàm jurisdictionis, aut magis jurisdictionis, quàm imperii dici possit.

An magistratus in jurisdictione voluntaria possit se subijcere alii magistratui aequalis, vel inferioris potestatis.

C A P U T V.

ULPIANUS in L. est receptum. 14. D. de iurisdic.

Est receptum, eoque jure utimur, ut si quis major, vel aequalis subijciat se jurisdictioni alterius, possit ei, & adversus eum jus dici.

CUJACIUS in secunda expositione tit. D. de iurisdic. ad L. 14.

Voluntariam jurisdictionem magistratus, nec in magistratum volentem, qui par, aut major sit, exercere potest: ut puta, Praetor non potest manumittere, vel adoptare, vel emancipare apud collegam, qui actus s. ut voluntarii, & exercentur inter eum qui vult manumittere, & eum, qui vult manumitti emancipare & emancipari, adoptare vel adoptari. Denique haec sunt voluntariae jurisdictionis, & tamen haec Praetor apud collegam exsequi non potest. L. apud filium, §. 1. de manumiss. vindi. & ratio est, quia apud seipsum haec exsequi potest, apud seipsum servum manumittere, aut filium emancipare, apud seipsum extraneum in locum filii adoptare, L. §. D. de manumiss. vindi. L. 4. D. de adoptionib. L. 2. de offic. Praesid.

Idem CUJACIUS aliter in prima expositione tit. D. de iurisd. ad L. 14.

Nunc dico, si quis major, vel aequalis sua sponte adeat minorem Magistratum manumittendi causâ, (neque enim praest hoc exsequi per procuratorem) non magis sibi faciet injuriam, hoc est, suam majestatem minuet, quàm si litiget per se. Hoc verò non prohibetur, hoc est, litigare potest; ergo nec illud, injuriae illius metu: igitur in majorem, vel aequalem Magistratum nullam esse jurisdictionem contentiosam, vel voluntariam, nisi se ei subijciat.

MERILLIUS.) Satis constat, Magistratum se posse subijcere jurisdictioni alius Magistratus aequalis, vel etiam inferioris potestatis, in jurisdictione contentiosa: puta, ut apud eum actiones moveat, litiget, jusque suum persequatur. Sed dubium esse potest, an idem sit in jurisdictione voluntaria: puta, cum legis actiones exercentur, L. 2. D. de offic. Praesid. Cujacius in secunda expos. tit. D. de iurisdic. existimat, Magistratum parem, aut minorem non posse voluntariam jurisdictionem exercere in alium Magistratum, licet volentem: & ita intelligit L. apud. 14. D. de manumissionib. & L. apud. 18. D. de manumiss. vindi. ut Praetor ne volens quidem apud Praetorem possit servum suum manumittere; & rationem istam subijcit, quod Praetor apud seipsum id facere possit; frustra igitur apud alium faciat, quod apud seipsum facere potest. Tum quia minuitur dignitas Magistratus, si se alius aequalis, inferiorive jurisdictioni subijciat. Verùm in prima expos. ejusd. tit. de iurisdic. aliter

sentit, Magistratum posse apud alium Magistratum parem, minoremve, legis actiones exercere; seque posse ipsius jurisdictioni subicere: quod magis probarem; idque suadet verba hujusce *L. 14. ut ei possit, & adversus eum jus dici*. Ei jus dicitur, puta, in jurisdictione voluntaria: in eum jus dicitur, puta, in jurisdictione contentiosa. Et quidem si Magistratus se se alteri subicere potest in jurisdictione contentiosa, ubi adversus eum invitum, & nolentem iudicium redditur; multò magis in jurisdictione voluntaria, ubi non nisi volenti jus redditur. Nec magis minuitur dignitas Magistratus, si se in hac, vel illa jurisdictione alii subjecerit. Non movet, quod in d. *L. 14. D. de manumissis*, & d. *L. 18. D. de manumissis vindicta*. Praetor non possit apud Praetorem manumittere, aut emancipare: ita enim debent intelligi, nisi se Praetor collegae jurisdictioni subjecerit. Non movet etiam, quod cum Magistratus apud seipsum legis actiones exercere possit, eas frustra apud alium exerceret: quid enim, si legis actiones apud alium, quam apud seipsum exercere malit? istamne potestatem adimemus Magistratui, quae cuivis alii conceditur?

An poena, quae imponitur ei, qui jus dicenti non obtemperavit, aitori, vel fisco, vel utrique vindicetur.

C A P U T VI.

ULPIANUS in *L. unic. §. ultim. D. si quis jus dicenti non obtemperaverit*.

Hoc iudicium non ad id, quod interest, sed quanti ea res est, concluditur; & cum meram poenam contineat, neque post annum, neque in heredem datur.

GULACIUS in repetita praelectione ad *L. unic. D. si quis jus dicenti non obtemperaverit*.

Ea poena, quam statuerit Iudex ea de re aditus, utrique partienda erit, inter auctorem, & fiscum; ut plerumque sit in popularibus actionibus, *L. lege Cornelia, de Scto Sillan. vel ut Accursius sentavit, tota cogenda erit in fiscum, ut quandoque poena actionis popularis tota in publicum redigatur, L. ultim. inf. de term. moto*.

Idem **GULACIUS** aliter in prima expositione ad *L. unic. D. si quis jus dicenti non obtemp.*

Haec actio datur adversario in adversarium; non est dicendum dari fisco; unam fiscum, alteram adversario, ut male Accursius: sed datur haec actio adversario in adversarium, qui jus dicenti non paruit.

Idem **GULACIUS** lib. 24. observat. cap. 25. in fine, nihil definit.

ME-

MERILLIUS.) Hoc edictū proponitur poenale iudiciū, seu poenalis actio adversus eum, qui ius dicenti non obtemperaverit: cum rem restituere iussus fuerit, eamque non restituerit: & datur quanti ea res est, non quanti interest actoris. Proinde licet actor nullum ius in re petita habuerit, aut reus se exceptione tueri potuerit; is, qui non paruit ius dicenti, tenetur quanti ea res est: eaque actio non utilitatem actoris, sed meram poenam continet. At quaestionis est, an poena, quae hoc edictū proponitur, fisco vindicetur, vel actori, an inter fiscum, & actorem partienda sit. Cuiacius in *secunda expositione hujus legis*, ait, utrique partiendam esse, id est, inter actorem, & fiscum esse dividendam, vel totam esse cogendam in fiscum. Et *lib. 24. observat. cap. 25. in fin.* dubitanter ait, partiendam esse, vel inter fiscum, & actorem; vel inter actorem, id est, eum, qui egit populari actione, & eum, cui res restituta non est. At verò in *prima expositione*, ait dari poenam adversario in adversarium: puta, actori in reum, vel reo in actorem, & non dari fisco. Quam interpretationem magis admitterem: quia in *§. ult. hujusce leg.* poena mera utilitati actoris opponitur, quasi actor non utilitatem, seu id, quod interest, sed poenam meram ista actione consequatur. Praeterea, ut in poenali iudicio, quod datur adversus libertum, qui absque venia patronum in jus vocaverit, poena quinquaginta aureorum patrono datur, *L. si libertus. 12. D. de in jus vocand.* Ita ex hoc edicto poena ei dari debet, cui res non est restituta: ut etiam poena ei datur, qui in possessionem admissus non fuerit, *L. 1. §. ult. D. ne vis fiat ei, qui in poss.* Denique ubi poena edictō definita non est, eam actor aestimat, seu quanti ea res est, *L. penult. D. ne quis eum, qui in jus vocab.* At quorsum actor poenam aestimaret, nisi ipsi inferretur? Potius ergo dicendum videtur, poenam, quae hoc edictō proponitur, adversario esse inferendam, quam fisco, aut inter utrumque esse partiendam. Non movet, quod in popularibus actionibus poena quandoque fisco vindicatur, aut inter actorem, & fiscum dividitur: Nam actio, quae hoc edicto proponitur, non est popularis, ut nec poenale iudiciū in factum, quod datur adversus libertum, qui patronum in jus vocaverit, d. *L. 12. de in jus vocand.* In popularibus actionibus, cuivis ē populo agere permittitur; at ista actio datur tantum adversario in adversarium, hac *L. unic. §. penult.* Non movet etiam, quod ut actio albi corrupti popularis est, quā vindicatur contempta dignitas Magistratus, *L. si quis. 7. D. de jurisf.* Ita & actio, quae hoc edictō proponitur, popularis esse videatur: quia & hujusmodi actione contempta Magistratus dignitas vindicatur. Etenim actio albi corrupti popularis est, quia publice interest, non corrupti album Praetoris, ex quo Praetor ius cuique dicere debet: at non ita publice interest, rem petitam non restituere, ut popularis actio detur adversus eum, qui non restituerit.

An pactum sit genus, vel species conventionis.

C A P U T VII.

ULPIANUS in L. 1. §. conventionis, D. de pact.

Conventionis verbum generale est, ad omnia pertinens, de quibus negotii contrahendi, transigendique causâ consentiunt, qui inter se agunt.

CUJACIUS in paratit. D. ad tit. de pact.

Transactio est species, pactum genus; cuius definitio, ut sit duorum, pluriumve in idem placitum consensus, id est, nihil nisi consensus: ut in definitione legati, Donatio testamenti relicta, id est, non nisi testamentum.

Idem CUJACIUS aliter ad tit. D. de pact. in L. 1. §. conventionis.

Pacti igitur nomine expresso, reliqua erat conventi explicatio: & pactum quidem (ut diximus) species est, conventum genus: Nam & pacta, & contractus, conventa, sive conventiones sunt.

MERILLIUS.) Probarem magis, pactum dici debere speciem conventionis, quam genus. Conventionis nomen generale est, quod continet contractus nominatos, & innominatos, L. *jurisgentium*. 7. in princ. D. de pact. atque etiam pacta nuda continet, quae sunt tantummodo pacta, & remanent in nomine conventionis, & placiti sine stant, L. *si tibi*. 27. C. de locat. & conduct. Pactum ut est pactum nudum, est species conventionis; non est genus: nec transactio est species pacti, sed contractus innominati, L. *cum mota*. 6. C. de transactio. b. & pactum nudum non est, cum aliquid datur, L. *legem*. 10. C. de pact. cum subest aliqua causa dationis, vel facti, d. L. 7. D. de pact. sed est contractus innominatus.

*An pacta incontinenti apposita contractibus stricti juris,
insint etiam ex parte actoris.*

C A P U T VIII.

ULPIANUS in L. *Jurisgentium*. 7. §. *quinimo*, D. de pact.

Quoniam interdum format ipsam actionem, ut in bonae fidei judiciis; solemus enim dicere, pacta conventa inesse bonae fidei judiciis.

CUJA-

CUJACIUS lib. 10. *observationum* cap. 24.

Docui in L. jurisgentium, §. quinimo, D. de pact. male quosdam colligere ex L. petens. C. eod. tit. pactum ex continenti adjectum stipulationi, inesse ex parte actoris; quod loquatur L. petens, de stipulatione adjecta pacto, non è converso, de pacto adjecto stipulationi: & rectè, stipulatio enim, adjecta pacto obligat, pactum adjectum stipulationi non obligat. Et hac in re distat stipulatio maxime à contractu bonae fidei; pactum enim emptioni adjectum ex continenti obligat, L. venditor, D. commun. praedior. & si obligat, ex eo etiam competit actio, ut ait L. in bonae fidei, C. de pact. non quidem propria actio quaedam, sed actio empti venditi; format enim & praeparat pactum actionem ipsam ex vendito, vel ex empto, potius quam pariat novam.

Idem CUJACIUS aliter in prima expositione L. lecta est. D. de reb. credit.

Posterior ratio haec est, quia etiamsi concedamus illi; si demus, inquit, quod ille existimabat, pactum statim subiectum stipulationi prodesse tantum debitori ad exceptionem, & ipsò jure primà pensione non solutà sortem totam peti posse; etiamsi hoc demus, quod tamen non obtinuit; quoniam ipsò jure pactum inest stipulationi, & stipulationem tran format statim.

MERILLIUS.) Conventiones considerantur vel ut sunt contractus, vel ut apponuntur in ipsis contractibus; vel ut apponuntur ante, vel statim post contractum, vel ut apponuntur ex intervallo post contractum. Siquidem apponantur contractibus bonae fidei, partem faciunt contractus, & pariunt actionem ex eo contractu, cui insunt, L. venditor. 13. D. commun. praedior. L. contractus. 23. D. de regul. jur. Idem est, si ante, vel statim post contractum, seu incontinenti apponantur contractibus bonae fidei, L. in bonae fidei. 13. C. de pact. & hac L. 7. §. quinimo. Sed ex hoc, quod Ulpianus dixerit, pacta incontinenti appolita bonae fidei judiciis inesse ex parte actoris, seu proficere ad actionem; plerisque aliter visum est in contractibus stricti juris, veluti mutuò, & stipulatione. Stephanus Graetius Interpres ad L. rogasti. 11. §. si tibi decem. D. de reb. credit. scripsit pacta in contractibus stricti juris incontinenti appolita, inesse tantum ex parte rei, non ex parte actoris; id est, proficere tantum ad exceptionem, non etiam ad actionem. Cujacius hanc Graeci Interpretis sententiam secutus est in *exposit. ejus tit. ad L. 7. in §. quinimo, & lib. 10. observationum* cap. 24. quae pluribus rationibus juvari potest. Prima est, quam Stephanus colligit ex d. L. 11. D. de reb. credit. si tibi decem dedero, ut undecim debeas, amplius quam decem peti non posse: scilicet, quia pactum mutuò adjectum non insit ex parte actoris: si tibi decem dedero, ut novem debeas, non nisi novem peti posse: scilicet, quia pactum insit ex parte rei. Alia ratio petitur ex verbis Ulpiani in §. quinimo: cum enim ait, pacta incontinenti adjecta bonae fidei judiciis inesse ex parte actoris, aliud videtur constituisse in contractibus stricti juris: ut pacta ipsis adjecta incontinenti non insint ex parte actoris: veluti alias saepè judiciorum bonae fidei factà mentione, judicia stricti juris excluduntur. L.

notanda.

mora. 32. §. *in bonae fidei*, *D. de usur. & fructib.* L. *in actionibus*. 5. *D. de in litem iurand.* Tertio, in L. *lecta est*. 40. *D. de reb. cred.* pactum incontinenti stipulationi adjectum inest tantum ex parte rei, ut exceptio ipso jure insit; non etiam ex parte actoris, ut agere possit. Latini Interpretes, & Accursius ad hunc §. *quinimo*, aliter sentiunt; pacta incontinenti apposita contractibus stricti juris, veluti stipulationi, inesse ex parte actoris, & ex parte rei, eorumque sententiam Cuiacius secutus videtur in *prima expositione* d. L. 40. *D. de reb. credit.* ubi ait, pactum incontinenti stipulationi adjectum ipso jure inesse stipulationi, & stipulationem transformare confessim. Quod si verum est, pactum incontinenti stipulationi adjectum inest etiam ex parte actoris; & hoc magis admitterem. Et probatur manifestò ex L. *petens*. 27. *C. de pact.* ex stipulatione agi posse, siue antecessit pactum, siue postea secutum est. Propter pactum datur actio, quod stipulationem secutum est, quasi stipulationi insit; Igitur pactum, quod incontinenti stipulationi adjectum est, etiam ex parte actoris inest. Si quae dubitatio est, cur pactum stipulationi adjectum non insit ex parte actoris; ea est, quod non continetur verbis stipulationis, & sequatur stipulationem; at nihilominus parit actionem, d. L. 27. *C. de pact.* Praeterea, sententia Pauli obtinuit, in d. L. 40. *D. de reb. credit.* qui dicebat, pactum incontinenti stipulationi adjectum inesse stipulationi; at si inest, non minus inest ex parte actoris, quam ex parte rei: Nam idem est pactum inesse contractui, & contractui contineri, hac L. 7. §. *adeo*, & L. *pacta*. 72. *D. de contrahend. empti.* Sed cum pactum contractu continetur, ex eo agi potest, d. §. *adeo*: igitur si pactum insit stipulationi, inest etiam ex parte actoris. Et quanam esset ratio diversitatis, ut pactum inesset ex parte actoris, & impediret actionem; & non inesset ex parte actoris, ut actionem pareret? At in d. L. 40. debitor propter pactum incontinenti adjectum stipulationi, tutus fuit exceptione ipso jure; ita ut creditoris actionem impediret. Si pactum ita transformat stipulationem, ut actionem impediat; ita etiam transformare debet, ut actionem pariat: si inest ex parte actoris, ut actionem non habeat, inest etiam ex parte actoris, ut ad actionem proficiat. Denique Paulus in d. L. 40. *D. de reb. credit.* ait, pactum incontinenti stipulationi adjectum, perinde valere, ac si P. Maevius stipulatus esset: sed si P. Maevius stipulatus esset, ex stipulatione agere potuisset: igitur ex pacto incontinenti adjecto agere potuit. Finge, P. Maevius stipulatus erat à Titio quindecim millia reddi post annum; postea incontinenti pactum stipulationi adjectum est, ut Titius quindecim millia Kalendis proximis redderet: Ex hoc pacto Maevius adversus Titium agere poterit, & quindecim millia Kalendis proximis petere; quia pactum incontinenti adjectum perinde est, ac stipulatio: id est, non minus inesse creditor stipulationi, quam si stipulationis verbis comprehensum esset. Et ut pactum incontinenti adjectum stipulationi parit actionem ex stipulatione: ita pactum incontinenti adjectum mutuo parit actionem. L. *frumenti*. 12. *C. de usur.* Nec quidquam interest, si in ipsa datione fructuum accessionem praestari conveniat; an statim post dationem. Igitur siue pacta incontinenti stipulationi adjecta sint, siue mu-

tuo, etiam ex parte actoris insunt. Non movet in contrariam sententiam ratio Stephani Graeci Interpretis, ex d. L. 11. D. de reb. credit. Titius decem Maevio dedit, & convenit, ut Maevius undecim redderet; Titius non nisi decem petere potest: non quia pactum non insit ex parte actoris, sed quia mutuum, re contrahitur, nec pacto potest contrahi ultra, quam datum est, L. si tibi. 17. D. de pact. L. cum ultra. 9. C. de non numerat. pecun. Nisi in iis rebus, quarum pretium incertum est, d. L. 12. & L. oleo. 23. C. de usur. at semper pecuniae aestimatio certa est. Finge praeterea, Titius decem dedit Maevio, & convenit, ut novem redderet; Titius non nisi novem petere poterit: non quia pactum insit ex parte rei, sed quia Titius Maevio novem credendi animo, & reliquum donandi animo dedisse intelligitur. Non movet etiam, quod Ulpianus in hoc §. differentiam quandam signare voluerit, inter contractus bonae fidei, & contractus stricti juris: quia differentia non est inter hos, & illos contractus, circa pacta incontinenti apposita, quae insunt contractui; eodem enim modo insunt, & ex parte actoris, & ex parte rei. Sed est differentia circa pacta ex intervallo apposita, quae quandoque insunt contractibus bonae fidei, hac L. 7. §. adeo, & d. L. 72. D. de contrah. emp. At nunquam ex intervallo inesse possunt contractibus stricti juris, puta, in mutuo, stipulationi. Non est differentia, quod aliter insint his, & illis contractibus, sed est differentia, quod quandoque contractibus bonae fidei ex intervallo facta inesse possint; nunquam vero ex intervallo contractibus stricti juris inesse possint. Denique in d. L. 40. D. de reb. credit. pactum incontinenti factum stipulationi inesse creditur, id est, perinde habetur, ac si stipulatione comprehensum esset; igitur non minus ex parte actoris, quam ex parte rei inest.

*An procurator ex re domini sibi stipulando, dominum
acquirat actionem.*

CAPUT IX.

PAPINIANUS in L. quod procurator. 68. D. de procuratoribus:

Quod procurator ex re domini, mandato non refragante stipulatus, invito procuratore dominus petere potest.

CUIJACIUS ad lib. 3. Responsores Papiniani, in L. quod procurator. 68. D. de procuratoribus.

Apparet loqui Papinianum de procuratore, qui sibi stipulatus est ex re domini; alioqui non posset cedere actionem: & cessantis significatio inest illis verbis, invito procuratore; atque ideo non loqui Papinianum de procuratore.

Par. II.

Bb

721

re, qui domino stipulatur. Et postea. *Tota quaestio est de procuratore, non qui domino stipulatur, sed qui sibi stipulatur.*

Idem CUIACIUS aliter in *tit. de verbor. obligat. ad L. si procuratori. 79.*

Per liberam personam nonnunquam utiles actiones parantur nobis, si quid sibi procurator praesentis stipulatur: quod ita intelligendum est, si ex re, & ex negotio domini stipulatur. Alioquin, si quid extra rem domini sibi stipulatur, domino praesente; nullam ei parabit actionem, nec etiam res procuratoris quidquam habet commune cum re domini; & ob id rectè mihi videtur à quibusdam accepta de procuratore praesentis, L. quod procurator, sup. de procuratorib.

Idem scripsit in not. Digestor. ad L. 68. D. de procuratorib.

MERILLIUS.) Graeci Interpretes hanc L. 68. intelligunt de procuratore, qui ex re domini, sibi non domino dari stipulatur. Finge: Titius procurator Maevii pecuniam foeneravit Sempronio, & usuras hujus pecuniae sibi dari stipulatus est. Graeci legunt, insertà negatione, Maevium usuras hujus pecuniae petere non posse, nisi Titius Maevio actiones mandaverit. Graecorum sententiam refert Cuiacius ex lib. 8. *Basilicor. tit. 3. in recitationib. ad lib. 3. Respons. Papiniani*, ex quo sumpta est d. L. 68. eamque multis rationibus tuetur: sed praecipuae sunt, quòd per liberam personam actio nobis acquiri non potest, L. solutum. 11. §. per liberam. D. de pign. act. L. stipulatio. 38. §. alteri. 17. D. de verbor. oblig. L. quaecunque. 11. D. de obligat. & actionib. Tum quia haec verba, invito procuratore, inferunt cessionem actionum: at si procurator domino stipulatus esset, non posset cedere actiones. Igitur dicendum est, procuratorem sibi, non domino stipulatum fuisse, & dominum petere non posse, quod in stipulationem deductum est; nisi procurator domino actiones cesserit. Latini verò Interpretes aliter hanc L. 68. intelligunt de procuratore, qui ex mandato, & ex re domini, ipsi domino praesenti dari stipulatur. Finge: Titius procurator Maevii praesente Maevio, nec refragante, aut vetante, dedit mutuam pecuniam Maevii, & stipulatus est usuras: Maevius invito Titio usuras pecuniae petere poterit; (ita legunt, ut in Pandectis Florentinis, absque negatione,) invito Titio, id est, etsi Titius Maevio actiones non cesserit. Ratio illorum est, quòd cum praesens fuerit Maevius, ei utilis actio ex stipulatione acquiratur. L. si procuratori. 79. D. de verbor. oblig. Nec enim sufficit Titium ex re Maevii stipulari, ut ei acquiratur; sed & praesentem esse Maevium, d. L. 79. nec mandatum refragari, huc L. 68. id est, Maevium non vetare, aut contradicere. Latinorum sententiam retulit Accursius ad hanc L. 68. eamque probat Cuiacius in *exposit. tit. de verbor. obligat. ad d. L. 79. & in notis Digestorum*, ad hanc leg. 68. quam & magis probarem: quia licet regulariter per procuratorem nobis actio non acquiratur, tamen quandoque acquiritur, L. per procuratorem. 72. D. de procuratorib. ut in stipulationibus Praetoris, L. in omnibus. 5. D. de stipulat. Praetor. Sed has potissimum ratione, quòd Graeci negationem inferant in d. L. 68., quae docet

in Pandectis Florentinis, & aliis Codicibus vulgatis: nec temere negationes, quae contrarium sensum inducunt, sunt admittendae.

An pater in causa filii jus dicere possit, vel contra.

CAPUT X.

AFRICANUS in L. in privatis. 77. D. de judiciis.

IN privatis negotiis pater filium, vel filius patrem judicem habere potest.

CUJACIUS trañ. 3. ad African. ad L. in privatis. 77. D. de judiciis.

Non tam de iudice dato accipio, quam de magistratu, quem iudicem appellari frequentissimum est; ut in privatis litibus filium, qui magistratum gerit, pater iudicem habere possit; & contra filius patrem. Scio alterum in alterius re iudicem dari, vel arbitrum sumi. L. 6. D. de recept. qui arbitr. sed etsi magistratus sit, in re patris, aut filii eum iudicare, vel jus dicere posse ajo; nec quidquam in hac re inter iudicare, & jus dicere, esse.

Idem CUJACIUS aliter in exposit. tit. de judiciis, ad L. in privatis. 77.

Obstat L. qui jurisdictioni, sup. de jurisdic. sed respondetur eam legem loqui non de iudicando, sed de iure dicendo; plus enim est jus dicere; si- cut plus est magistratum esse, quam iudicem. Nam magistratus jurisdictionem habet, iudex non item; magistratus est bonus, iudicis officium est onus: nam iudices de qua re cognoscunt, etiam pronuntiant, L. de qua re. hoc tit. L. qui jurisdictioni, est de iure dicendo. Dici etiam potest, patrem filio jus dicere posse, & contra: nam L. qui jurisdictioni, non ait non posse, sed non debere; quod verbum non semper potestatem adimit.

Idem CUJACIUS in not. Digest. ad L. 77. D. de judiciis.

Pater iudicare potest, at jus dicere non potest: iudicare potest ex hac L. 77. jus dicere non potest, d. L. 18. de jurisdictione.

MERILLIUS.) Graeci Interpretes hanc L. 77. videntur accepisse tam de magistratu, quam iudice dato: scilicet, ut pater magistratus, aut iudex datus à magistratu, possit jus dicere, aut iudicare in causa filii, & contra: sed tamen parcissime. L. Scito. 16. D. de offic. Praesid. Graecorum sententiam refert, & probat Cujacius trañ. 3. ad African. ad L. 77. & quidem juvari potest, quòd ut magistratum gerere est munus publicum, L. filiusfamilias. 9. D. de his, qui sui, vel alieni juris. Ita & iudicare, L. quippe. 78. D. de iudic. Tum quia filius patri possit jus dicere, eum-

An Paulus decretum Adriani non probaverit, in L. cum mater. 28. D. de inoffic. testam.

CAPUT XI.

PAULUS in L. cum mater. 28. D. de inoffic. testamento.

CUM mater militem filium falsò audiisset decessisse, & testamentò alios heredes instituisse: Divus Adrianus decrevit, hereditatem ad filium pertinere; ita ut libertates, & legata praeferantur. Hic illud adnotatum, quod de libertatibus, & legatis adjicitur: nam cum inofficiosum testamentum arguitur, nihil ex eo testamentò valet.

CUJACIUS ad tit. D. de liber. & postum., ad L. Titius.

Id decretum probare Paulus non videtur sed more. Decreti ratio haec fuit; quid si mater filium vivere existimasset, filium, non extraneum instituisse: eademque (ut probabile est) à filio legata reliquisset: quae exigat, ut & in militis specie idem discernatur. Cum tamen contra Gordianus scribat, totum militis testamentum infirmari. d. L. sic ut. Quare novum est Adriani decretum, nec consentis cum juris nostri positionibus.

Idem CUJACIUS aliter lib. 10. observation. cap. 22.

Non pugnat L. Papinianus, §. penult. cum L. cum mater. D. de inoffic. testam., nec Adriani decretum à Paulo notatur. Nam, ut Stephanus rectè interpretatur, decretum Adriani tunc locum habet, cum non agitur filius de inofficioso testamento: quandoquidem, ut est in fine L. cum mater, si inofficiosum testamentum arguat, nihil ex eo testamentò valet. Sed cum agit, quasi ex tacita voluntate matris, quae si non errasset, heredem eum fecisset, conservantur libertates, & legata.

Idem CUJACIUS in recitationib. ad tit. D. de inoffic. testam. in hac L. 28.

MERILLIUS. Mater, quae filium militem in acie caesum existimabat, eum testamentò praeterit, & alios heredes instituit; à quibus legata, & libertates reliquit. Postea filius ex acie rediens invenit se testamentò matris praeteritum, & testamentum matris ut inofficiosum arguit; quia ut exheredatis à patre querela inofficiosi competit, ita & praeteritis à matre, cujus praeteritio pro exheredatione est L. filiam. 15. C. de inoffic. testam. D. Adrianus de ea re cognoscens rescidit institutionem heredum, & filium heredem esse decrevit; sed legata, & libertates à filio praestari voluit, quae ab heredibus institutis relicta erant. Idque adnotatum fuisse, ait Paulus, quia cum testamentum inofficiosum arguitur, nihil quidquam ex eo valere potest, L. Papinianus. 8. §. penult. L. Titia 13. sup. hoc tit. L. nec fideicommissa. 36. D. de legat. 3. Stephanus (is fuit iudicò Cujacii Graecorum Interpretum doctissimus, tract. 8. ad African. in L. penult. D. de

de reb. cred.) existimat in hac L. 28. filium non egisse querelâ inofficiosi testamenti, sed egisse ex tacita voluntate matris: quasi filium per errorem praeterisset, quem alias instituisset, si supersitem esse scisset. Movetur ille, quod si filius egisset querelâ inofficiosi; legata, & libertates non valerent, d. L. 13. sup. hoc tit. & d. L. 36. de legat. 2. At hic Adrianus decrevit legata, & libertates praestari: igitur dicendum, est filium egisse querelâ inofficiosi. Stephani sententiam probat Cuiacius lib. 10. observ. cap. 22. quod hic filius non egerit querelâ inofficiosi, sed ex tacita voluntate matris: atque ideo Adrianus legata, & libertates praestari voluerit, Latini Interpretes aliter sentiunt, motam fuisse querelam: eorumque sententiam probat Cuiacius in recitationib. ad h. l. in hac L. 28. & rejicit Stephani interpretationem. Quod quidem magis admitterem, cum expressum sit in L. 27. sup. hoc tit. filium queri posse, si mater filium perisse existimans, alium heredem instituit. Praeterea filius non potuisset aliter testamentum matris impugnare, quam instituta querela inofficiosi; & petitâ bonorum possessione litis ordinandae gratiâ. Denique praeteritio matris pro exheredatione est, d. L. 15. C. de inoffic. testam. Filius igitur praeteritus testamenti matris, ut exheredatus, agere potuit querelâ inofficiosi. Non movet quod Adrianus legata, & libertates praestari voluerit, cum de inofficioso actum esset: id enim decrevit adversus communes regulas; & ideo cognitione Principis, ejusque decretò opus fuit, ut legata, & libertates praestarentur; quae jure praestari non poterant. Decreta sunt sententiae Principum in cognitionibus, prolatae, L. ult. D. de hered. instit. puta, cum Principes cognoscerent ad relationem, aut consultationem, aut appellationem magistratuum, Praesidumve, L. verum, 11. §. ex facto. D. de minorib. L. 1. §. 1. D. de appellationib. Symmachus lib. 10. epist. 52. ad Theod. Facit plerumque ratio, aut fortuna causatus, ut in controversiis alter aequitate, alter jure nitatur: tunc humano labante consilio, deliberatio cognitoris ad clementiae vestrae recurrit oculus. Ut hic heredes jure nitebantur, quod heredes essent instituti; filius contra aequitate nitebatur, quod per errorem à matre praeteritus fuisset; & iniquum esset, filium à bonis maternis per errorem matris submoveri. Cognoscens Adrianus de ea quaestione, rescidit institutionem heredum ex tacita matris voluntate, quae filium supersitem praeterire noluisse; & ex tacita ejusdem matris voluntate libertates, legataeque praestari voluit: quasi ea non minus à filio, quam ab aliis heredibus relicta fuisset. Atque ita decretò, seu cognitione Principis opus fuit, ut heredum institutio rescinderetur, & rescisâ institutione, legata, libertatesque praestarentur: veluti in d. L. ult. D. de heredib. instituend. quae est ex lib. 1. Decretorum Pauli, seu Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum. Quidam ex Latinis interpretibus hanc L. 28. ita acceperunt, quasi probatum non fuerit à Paulo decretum Adriani; sed adnotatum, id est, reprehensum. Ex antiquis Azo, ex recentioribus G. Fornerius, lib. 2. select. cap. 16. Cuiacius in expos. tit. D. de liber. & postum. ad L. Titius. 25. Et quidem adnotare, est reprehendere. Cornel. Fronto, Adnotat, qui notat quid adjicit. Cum ergo Paulus ait, fuisse adnotatum, ita intelligi potest, quasi fuerit reprehensum

Rum. Stephanus aliter sensit, ut ex eo refert Cujacius lib. 10. *observat. d. cap. 22.* & ad hanc L. 28. in *exposit. tit. D. de ineffic. testam.* & cum Stephano Cujacius ait, Adriani decretum à Paulo non notari. Utramque interpretationem retulit Odofredus ex antiquis Interpretibus: sed posteriorem magis probat, uti & nos magis probamus. Nam *adnotare* apud auctores nostros est *observare*. L. si verò. 64. §. *penult.* D. *solut. matrim. L. prospexit.* 12. §. 2. D. *qui, & à quib. manumiss.* L. *Fulcinus.* 7. §. *Celsus.* D. *ex quib. caus. in poss. eat.* & apud alios quoque auctores. Luc. Seneca lib. 7. *natural. quæst. cap. 1.* Plinius lib. 2. *epist. 11.* Cum ergo Paulus ait, *adnotatum fuisse*, id est, *observatum*; quod Adrianus cum de inofficioso testamento actum esset, & heredum institutionem rescidisset, adversus regulas juris libertates, atque legata præstari decessisset.

Quomodo servitutes prædiorum aliae in solo, aliae in superficie consistant.

C A P U T XII.

PAULUS in L. 3. D. de servitutib.

Servitutes prædiorum aliae in solo, aliae in superficie consistunt.

CUJACIUS in recitationib. ad Tit. D. de servit. in L. 3.

Quidam sic eam legem interpretantur; Aliae imponuntur à domino soli, aliae à superficiario; superficiarius enim jure praetorid recte imponit servitutes, sed haec opinio falsa est, quia haec verba, in superficie consistunt, latius patent. Sic igitur interpretanda est; in solo consistunt servitutes rusticae, in superficie servitutes urbanae. L. servitutes. 20. D. de servitutib. urban. prædior. L. certo generi, 13. D. de servitutib. prædior. rusticor.

Idem CUJACIUS aliter ad lib. 21. Pauli ad Edictum, in L. 3. D. de servitutib.

Accurritur fertur in aliam omnino interpretationem, ac primum facit servitutum divisionem; sicque accipit, ac si saepe servitutes, quae in superficie consistunt, sint servitutes prædiorum urbanorum; quae autem in solo consistunt, rusticorum prædiorum. Adde, nam & servitus urbanae prædii in solo consistere potest; puta, ut mihi cloacam liceat immittere in tuas aedes, servitus est urbanae prædii, auctore Cajo 2. Insit. quae tamen in solo consistit aedium mearum, in quo est cloacarum origo. Idemque erit, si iter per urbana praedia constitutatur, ut L. iter. D. comm. praed. vel aquaeductus, L. si ego. §. 1. D. de public. in rem act. Contra, servitus rustici prædii potest in superficie consistere; puta, ut mihi liceat tollere aliis prædiorum

gium meum, & officere prospectui tuo, si tuum praetorium meo sit vicinior; ex servitus est rustica praetii; quae tamen in superficie consistit praetorii mei. Item si hoc agatur, ut vineis meis quandiu in eo habitu fuerint, servitus deberetur; rustica est servitus: quae tamen in superficie est, quae est in vicibus, non in solo consistit. d. L. certo.

MERILLIUS.) Plures interpretationes recipit haec L. 3. Primum, ut qui dominus est soli, possit servitutem solo imponere; & superficiarius, seu qui dominus est superficiei, possit quoque in superficie servitutem imponere. Qui dominus est soli naturali ratione dominus est superficiei; L. qui domum 50. D. ad L. Aquil. sed fieri potest, ut alius sit dominus soli, alius dominus superficiei, L. hoc amplius. 9. §. 4. D. de damn. infest. puta, si dominus soli superficiem, quam habet in solo, alii vendiderit, aut cesserit, L. 1. §. 1. D. de superfic. Ita igitur potest intelligi haec L. 3. ut tam dominus soli, quam dominus superficiei, possit servitutem imponere: si dominus soli imposuerit, servitus in solo consistit; si dominus superficiei, consistit in superficie. Alio modo intelligi potest haec L. 3. servitutes rusticas in solo, urbanas in superficie consistere. Servitutes rusticae in solo consistunt, veluti servitus itineris, aquaeductus; urbanae in superficie, veluti si ex meo aedificio tignum, vel moenianum immittam in tuum aedificium. L. servitutes. 20. D. de servitutib. praedior. urban. Eam interpretationem probat Cujacius in recitat. ad tit. de servitutib. in hac L. 3. ut servitutes, quae in superficie consistunt, sint urbanae servitutes, quae in solo, rusticae. Idem tamen Cujacius ad lib. 21. Pauli ad edictum, in hac L. 3. ait, tam servitutes urbanas, quam rusticas posse in solo, vel superficie consistere: Eaque est sententia Constant. Harmenopuli lib. 2. Epitomes tit. 4. §. 136. & Accursii ad hanc L. 3. quod & magis admittereunt. Nam urbanum praedium alii praedio urbano potuit debere servitutem aquaeductus; forte si per domum quis suam passus est aquaeductum transducere, L. si ego. 13. §. 1. D. de public. in rem act. At ea servitus consistit in solo. Contra, rusticum praedium potest alii praedio rustico debere servitutem, ut ex sylva, quandiu erit sylva, pali, & pedamenta ad vineam capiantur. L. certo. 13. D. de servitutib. praedior. rusticor. at ista servitus in superficie consistit. Igitur tam urbanae, quam rusticae servitutes in solo, aut superficie possunt consistere. Verum consistunt non in solo, aut superficie praedii dominantis: sed potius in solo, aut superficie praedii servientis. Servitutes quidem urbanae, aut rusticae, ut dicantur urbanae, aut rusticae, denominationem suam accipiunt à praedio dominante, non à praedio serviente. Si urbano praedio debeat servitus, est urbana servitus; licet rusticum praedium debeat servitutem: si rustico praedio servitus debeat, est rustica servitus, licet praedium urbanum debeat servitutem. Non inspicitur praedium, quod debet servitutem, sed cui servitus debetur. Alio modo servitutes tam urbanae, quam rusticae, consistunt in solo, aut superficie, non praedii dominantis, sed praedii servientis. Servitus urbana tigni immittendi consistit in superficie praedii, quod debet servitutem; & possessione in eo aedi-

aedificio retinetur, *L. servitus. 20. D. de servitutib. praedior. urbanor.* Servitus rustica itineris consistit in fundo, qui debet servitutem; & ea parte consistit, quâ primum iter determinatum est, *L. certo. 13. §. 1. D. de servitutib. praedior. rusticor.* Itaque servitutes denominationem suam accipiunt à praedio dominante, sed consistunt in praedio serviente. Veluti usufructus est servitus personae, & denominationem suam accipit à persona, cui debetur servitus: & nihilominus consistit in praedio, quod debet servitutem, *L. 3. §. 1. D. de usufruct. & quemadmodum.* Non negaverim, servitutes deberi posse aut solo, aut superficie praedii dominantis, *d. L. 13. in princ. D. de servitut. praed. rustic.* Consistere nihilominus in praedio serviente. Aliud est deberi servitutes solo, aut superficie; aliud consistere in solo, aut superficie. Quaedam deberi possunt solo, aut superficie praedii dominantis; nullae consistere possunt in solo, aut superficie praedii dominantis: omnes consistunt in solo, aut superficie praedii servientis.

An servitute viae simpliciter legatâ, heredis, vel legatarii sit electio, quâ parte fundi constituatur.

C A P U T XIII.

CELSUS in L. si cui simpliciter. 9. D. de servitutibus.

SI cui simpliciter via per fundum cujusquam cedatur, vel relinquatur; in infinito, videlicet per quamlibet ejus partem ire agere licebit: civiliter modò: nam quaedam in sermone tacite excipiuntur; non enim per villam ipsam, nec per medias vineas ire agere sinendus est, cum id aequè commodè per alteram partem facere possit; minore fundi servientis detrimentò. Verùm constitit, ut quâ primum viam direxisset, eâ demùm ire agere deberet; nec ampliùs mutandae ejus potestatem haberet.

CUJACIUS in recitationib. ad tit. D. de servitutib. in L. 9.

Lex ista obtinebit in contrahendis, L. si viae, in legatis: suspensioque, videntur haec verba, vel relinquatur: & probabile est, esse cujusdam interpretis, non Celsi; ut ex variis locis apparet.

Idem CUJACIUS aliter, lib. 47. Pauli ad edictum, in L. si via. 26. D. de servitutib. praed. rustic.

Sententiae Pauli statim opponitur, quod Celsus scribit in L. 9. D. de servit. Si cui simpliciter, vel (ut ibi est scriptum) simpliciter per fundum via relinquatur, quod est, legetur. Vivi cedunt viam; morientes autem relinquunt legati genere, aut fideicommissi. Si cui, inquam, simpliciter per fundum via legetur, legatario facultatem esse, per quam ejus fundi par-

rem viam munire, & ire agere velit. Et postea: Ex veteri iure verique, haec adhibenda distinctio est: Aut servitus legata est per damnationem, heres meus damnas esto illi viam dare, cedere, per fundum illum: & hoc casu electio est heredis; quia & sermo dirigitur ad heredem: Aut legata est per vindicationem, lego tibi viam per fundum meum; & electio est legatarii, per quam partem ire agere velit.

Idem CUJACIUS in notis Digestor. ad L. 9. D. de servitutibus.

Haec L. loquitur de servitute cessa, cum ait, cedatur; & de legata, cum ait, relinquatur. Sed obstat L. si via, inf. de servitutib. praedior. rusticor. Dicendum est, quod & in aliis omnibus locum habet; cum servitus legatur per vindicationem, ut hic electionem esse legatarii, quâ parte fundi servitutem constituat: cum per damnationem, ut in d. L. si via, heredis.

MERILLIUS.) Titius Maevio cessit, vel reliquit testamento servitutem viae, idque simplicius, id est, non demonstratâ parte fundi, quâ Maevius uteretur servitute. Quaeritur, an sit in arbitrio Titii, vel heredis, quâ parte fundi constituere velit servitutem; vel sit in arbitrio Maevii, quâ parte fundi uti velit servitute. Cellus ait in hac L. 9. Maevium posse decernere, & constituere, quâ parte fundi ire agere velit: modò id fiat minimò praedii servientis incommodò; neque enim ita licet uti servitute, ut fructus fundi laedantur, L. qui sella. 7. D. de servitut. praed. rustic. Verùm ubi Maevius certâ parte fundi Titiani ire agere coeperit, aliae partes fundi erunt liberae, nec in his Maevius uti poterit servitute, L. certo. 12. §. 1. D. de servitut. praedior. rusticor. Igitur constat ex hac L. 9. emptorem, vel legatarium, cui simpliciter cessa est, vel legata servitus, non demonstratâ ullâ parte fundi; posse decernere, seu eligere, quâ parte fundi uti velit servitute. Obstat v. detur maximè L. si via. 26. D. de servitut. praedior. rustic. ubi legatâ servitute viae, facultas est heredis, per quam partem fundi legatario velit constituere servitutem. Cujacius in *exposit. tit. D. de servitutib.* ait, hanc L. 9. obtinere in contractibus, d. L. 26. obtinere in legatis. Sed quia verbum, *relinquatur*, in hac L. 9. pertinet ad servitutes legatas, quae testamento relinquuntur; id verbum rejiciendum existimat. Sed *lib. 47. Pauli ad edictum*, retinuit in hac L. 9. verbum, *relinquatur*, quasi cessa, vel legata fuerit servitus; cessa, pactione aut stipulatione, legata, testamento. Atque ita non minus pertinere existimat *Leg. 9.* ad servitutes legatas, quam ad servitutes contractibus constitutas. Verùm distinguit inter legatum vindicationis, & damnationis; puta, ut si legata fuerit servitus per vindicationem, legatarius habeat electionem, ut in hac L. 9. si verò per damnationem legata fuerit, heres habeat electionem, ut in d. L. 26. Differentiae ratio est, quòd cum legatum per vindicationem relinquatur, servitus ipsò jure, & sine ullo facto heredis constituitur, & legatario adquiritur; & propterea legatarii est electio in hoc genere legati, quâ parte uti velit servitute. Cum verò servitus per damnationem legatur, constituitur factò heredis: Paulus *lib. 3. sentent. tit. de legat.* & ideo heredis est electio in hoc genere legati per damnationem, quâ parte velit legatario

tario constituere servitutem . Et haec distinctio videtur admittenda potius , quàm ut haec L. 9. tantùm habeat locum in contrahibus , & ut aliquid ex verbis legis rejiciatur .

*An legatò fundò , aditione hereditatis confundantur servitutes ;
& an dominium rei legatae transeat in heredem ,
vel legatarium .*

CAPUT XIV.

PAULUS lib. 31. *Quaestionum Papiniani notat in L. 18. D. de servitus.*

IN omnibus servitutibus , quae aditione confusae sunt , responsum est , doli exceptionem nocituram legatario , si non patiatur eas iterum imponi .

CUJACIUS ad lib. 31. quaest. Papin. in L. 18. D. de servitutibus.

Fundi legati per vindicationem dominium rectè transit ad legatarium , ex morte testatoris ; nec fit heredis : nisi sit legatum per vindicationem conditionalem , nam pendente conditione est hereditatis . Igitur ita ponenda est species , ut praedium illud serviens , quod à me legavit , meum factum fuerit aditione ; atque ita servitus interierit .

Idem CUJACIUS alter , in recitationib. ad tit. D. de servitutib. in L. 9.

Notandum etiam est , non esse observandam distinctionem Accursii inter legata pura , & conditionalia : quia lex non distinguit . Propterea , quoquo modo res sint legatae , dominium transit in heredem . Hoc etiam colligitur ex L. si heredis . D. de legat. 1. Quid ergo , dicet aliquis , nonne statim legatario acquiritur dominium ab adita hereditate ? Hoc non est censendum , sed ita demùm legatario acquiritur , si agnoverit : caeterum postea quàm agnovit , retrò videtur fuisse dominus . L. proinde . 8. D. de reb. credit.

MERILLIUS .) Haec Lex 18. habet inscriptionem ex notis Pauli ad lib. 31. quaest. Papiniani . Ulpianus , & Paulus discipuli Papiniani , iidemque assessores in praefectura Praetoriana , notas ad eum scripserant ; quae antea sublatae fuerant , L. unic. C. Theodos. de respons. prudentum : sed Justinianus eas restituit in concept. Digestor. §. sed neque . Finge ad hanc L. 28. praedium Titii debebat servitutem praedio Maevii : Titius Maevium heredem instituit , & praedium , quod debebat servitutem Maevio , legavit Sempronio . Maevius adiit hereditatem Titii ; Sempronius à Maevio fundum legatum petiit . Scripserat fortè Papinianus confusam fuisse servitutem , cùm Maevius Titii hereditatem adiisset . Confunditur servi-

tus, cum idem praedii dominantis, & servientis dominus esse coeperit. L. 10. D. *comm. praedior. L. 1. D. quemadmodum servitut. amitt. L. 2. §. penult. D. de heredit. vel act. vendit. L. legatarius. 38. D. de legat. 1. Ratio hujus confutionis est, quod res sua nemini servire potest; & ideo cum Maevius aditâ hereditate Titii, factus fuerit dominus fundi Titiani; jam praedium Titianum praedio Maevii, quâ utriusque fundi est dominus, servire non potest. Cum igitur scripsisset Papin. confusam esse servitutem additione; Paulus in *notis ad Pap.* subjecerat, quod est in hac L. 18. posse Maevium heredem Titii, Sempronio legatum fundum petenti, exceptionem doli mali opponere, nisi patiatur servitutem additione confusam iterum imponi, antequam ei fundus tradatur: dolo enim malo facit Sempronius, qui petit fundum liberum servitute, qui legatus erat cum servitute. Verum valde obstat, quod dominium rei legatae ipsâ jure, & rectâ viâ ad legatarium transeat. *L. servo. 69. D. de legat. 3. L. à Titio 64. D. de fur.* adeo ut dominium rei legatae, nunquam penes heredem fuisse videatur. *L. sed si. 9. §. sed &. 4. D. de peculio.* Nunquam igitur Maevius fuit dominus fundi Titiani, nec additione confusa servitus, quam praedium Titii debebat praedio Maevii. Cujacius, ut hanc dubitationem amoveat, ad *lib. 21. quaest. Papiniani*, ait in hac *lege 18. legatum fuisse conditionale, & Maevium pendente conditione factum dominum*, atque ita additione confusam fuisse servitutem. Quod si legatum fuisset purum, nullò tempore Maevius fundi Titiani dominum habuisset. Quam distinctionem inter legatum purum, & conditionale, assert Accursi ad hanc L. 18. Sed Cujacius in *tit. D. de servitutib.* ait, non esse observandam istam distinctionem inter legata pura, & conditionalia; quia licet ista non distinguit: & praeterea existimat, quoquomodo res legatae fuerint, dominium rei legatae transire in heredem: *quoquomodo*, id est, sive purum, sive conditionale fuerit legatum: vel sive legatum fuerit vindicationis, aut damnationis. Denique existimat, non aliter dominium rei legatae acquiri legatario, quam cum legatum agnoverit, ex *L. proinde. 8. D. de reb. credit.* Verum putarem in hac L. 18. latere differentiam quae erat inter legatum vindicationis, & damnationis: Si enim res per vindicationem legata esset, licet legatarius aliquâ post tempore legatum agnosceret; à die aditae hereditatis dominus rei legatae fuisse videbatur: ita ut nullò momento res legatis heredis fuisse intelligeretur, d. *L. 9. §. 4. D. de pecul.* Sed & ante agnitionem legati per vindicationem relictî, illud ad heredes transmittebatur. Paulus *lib. 3. sentent. tit. de legat. L. nec semel. 12. D. quando dies legator.* At cum legatum erat per damnationem, heres mediò tempore erat dominus rei legatae; antequam legatarius legatum peteret, & petendo agnosceret. Et de hoc genere legati intelligi potest d. *L. 8. D. de reb. credit. L. is, cuius. 85. D. de fur.* atque etiam ista L. 18. ubi heres aditâ hereditate factus fuit dominus praedii legati: neque enim aliter confundi posuit servitus, quam si heres dominus factus fuerit: At in legato vindicationis, nunquam dominus fieri potuit; Reliquum est igitur, ut dominus factus fuerit in legato damnationis.*

An sit quaedam specialis certi conditio, vel tantum generalis certi conditio.

CAPUT XV.

ULPIANUS in *L. certi. 9. D. de reb. credit. si cert. pet. & de condit.*

Certi conditio competit ex omni causa, ex omni obligatione, ex qua certum petitur: sive ex certo contractu petatur, sive ex incerto: licet enim nobis ex omni contractu certum condicere, dummodò præsens sit obligatio.

CUJACIUS in paratit. Digestor. ad *tit. de reb. cred.*

A vindicationibus transit ad conditiones, à quibus duas hoc tit. proponuntur. Una est certi conditio, quae datur in eum, cui res, vel pecunia certa credita est; id est, qui corpus vel quantitatem certam debet. Non adjicitur quæ ex causa; proinde generalis, non specialis certi conditio, quæ in hoc tit. dicitur actio, si certum petitur. Et postea.

Altera est, conditio ex mutuo, de qua præcipue hoc tit. tractatur; nam & creditum propriè est mutuum; & his verbis significatur, & de conditione.

Idem CUJACIUS tract. 2. ad African. in *L. si eum servum. 23. D. de reb. cred.*

Nam & si titulus hic, de reb. credit. si cert. petat. & de conditione, polliceatur tantum certi conditionem generalem, & specialem conditionem ex mutuo; tamen & in eo specialiter nonnunquam tractatur de aliis, quæ generali subsunt.

Idem CUJACIUS aliter, in paratit. C. ad *tit. si cert. pet.*

Actio si certum petitur, de rebus creditis, propriè datur ex mutuo; vel ex stipulatione, quæ mutuationem præcedit, aut sequitur; & postea.

Actio in personam, quæ ei, qui mutuam pecuniam dedit, in debitorem competit, propriè dicitur certi conditio, vel actio si certum petitur de rebus creditis: & tamen sicut creditoris, & crediti nomen accommodatur ad omnes causas, ex quibus certum petitur; & ei adversa conditio incerti, etiam generalis actio est.

MERILLIUS.) Plerique existimant, aliam esse conditionem certi generalem, quæ hoc tit. proponitur; & de qua agitur in hac *L. 9.* aliam esse conditionem specialem ex mutuo, quæ & hoc tit. proponitur, & de qua passim in eo agitur. Conditionem generalem esse, quæ datur ex omni causa, ex omni contractu, ex quo certum petitur: quæ & concurrat cum aliis actionibus, puta ex empto, ex stipulatu, ex testamento, *L. si institorum. 29. D. de reb. credit. L. in duobus. 28. §. exceptio, D. de jur. jur. L. si quis. 27. §. ult. D. de institor. act. §. ult. instit. quod cum eo, qui*

qui in alien. potest. Aliam verò conditionem certi specialem esse, ex qui mutuum petitur, aut certa pecunia numerata. L. 1. D. de condition. triticiar. L. 5. §. is quoque. 4. D. de obligationib. & actionib. Cujacius in paratit. Digestor. ad hunc tit. ait his verbis, si certum petitur, proponi conditionem certi generalem; his verbis & de conditione, proponi conditionem specialem ex mutuo. Idem Cujacius admittit conditionem certi generalem, & conditionem certi specialem, tract. 2. ad Africanum, in L. 23. D. de reb. credit. Sed aliter in paratit. C. ad tit. si cert. petit. ait his verbis, si certum petitur, proponi conditionem ex mutuo, vel ex stipulatione, quae mutuum praecesserit, aut secuta fuerit. L. 6. & 7. D. de novationib. & delegationib. Ibi quae unam agnoscit conditionem certi generalem; cui & opponit conditionem incerti generalem, ex qua incertum petitur. Ut enim conditio certi datur ex omni contractu, ex quo certum debetur, hac L. 9. Ita & incerti conditio ex omni causa, ex qua incertum debetur. L. si binarum. 35. D. de servitutib. praedior. urbanor. L. sed & si. 22. D. de condit. indebit. L. 3. D. de condit. sine caus. L. si quis. 12. D. de noxalib. actionib. L. si tibi. 8. D. de actionib. empt. L. scire. 6. C. de contrahend. & committ. stipulat. Hanc posteriorem sententiam magis admitterem, unam esse conditionem certi, ex qua mutuum petitur, & aliae quoque res certae petuntur: non enim his verbis hujus tit. & de conditione, proponitur specialis conditio certi ex mutuo; sed omnis conditio, de qua sub hoc tit. agitur, puta, conditio ob injustam causam, conditio sine causa, conditio indebiti, conditio triticiaria; ut aliàs ostendimus. Una tantum conditio certi proponitur his verbis, si certum petitur, ex qua certa pecunia numerata petitur, d. L. 1. D. de condit. triticiar. & aliae quoque res certae petuntur, cum in personam agitur. L. 1. D. de interrogationib. in jur. faciend. Si specialis esset certi conditio ex mutuo, ex ea tantum mutuum peteretur: sed eadem actione, seu conditione, qua mutuum petitur, indebitum peti potest. d. L. 5. §. is quoque. 4. D. de obligat. & actionib. cum tantundem, quod datum est, petitur; non cum idem, quod datum est, petitur. L. penult. D. de praescript. verb. Igitur non est specialis conditio certi ex mutuo, & mutuum petitur eadem conditione, qua & aliae res certae petuntur, id est, conditione certi. hac L. 9. Denique, nihil quidquam assignari potest proprium conditioni certi speciali, quod non infit & generali: atque ita frustra diceretur conditio certi specialis. Non negaverim propriè conditionem certi dari ex pecunia mutuo data, quia semper certa est; d. L. 1. D. de condit. triticiar. Tum quia alià actione mutuum peti non potest, quam conditione certi ex mutuo: At aliae res certae aliis actionibus peti possunt, puta, ex stipulatu, ex testamento, ex vendito. Non tamen ideo dicerem, specialem quandam esse conditionem certi ex mutuo; sed potius unam esse conditionem certi, ex qua & mutuum petitur, & aliae quoque res certae petuntur ex aliis causis, & contrariis. h. L. 9.

An socius omnium bonorum pecuniam propriam alienare possit, & an in specie L. si socius. 16. D. de reb. credit. contracta fuerit societas universorum, vel partium bonorum.

C A P U T XVI.

PAULUS in L. si socius. 16. D. de reb. credit.

SI socius propriam pecuniam mutuam dedit, omnimodò creditam pecuniam facit; licet caeteri dissentiant, quòd si communem numeravit, non aliàs creditam facit, nisi caeteri quoque consentiant; quia suae partis tantum alienationem habuit.

CUJACIUS lib. 23. observant. cap. 27.

De pecunia autem communi credita scribis in §. 1. facta distinctione inter omnium bonorum, & non omnium bonorum socios. Cui quidem §. conjungi velint quod ex eodem libro Pauli est relatum in L. 16. D. de reb. credit. ut intelligamus pecuniam communem ab uno ex sociis creditam fieri non posse, sine sociorum consensu; nisi pro parte sua, ut L. 13. §. ult. eod. tit. propriam autem omnimodò creditam fieri posse, licet socii dissenserint. Quae mentio propriae pecuniae, simul & conjunctio illius, §. satis demonstrat, eam legem de his accipiendam esse, qui non omnium bonorum socii sunt.

Idem CUJACIUS aliter ad lib. 31. Pauli ad edictum, in L. si socius. 16. D. de reb. credit.

Haec est sententia leg. 16. quae locum etiam habet in re propria, ut scilicet res propria unius socii, invito caeteris, omnimodò alienari possit, si nondum societatis judicio eam communicare coactus fuerit; quam totorum bonorum societas coita erat. L. 73. pro socio; nam antequàm eam communicaverit, possit socius omnium bonorum proprium aliquid habere.

MERILLIUS.) Titius cum Maevio, & Sejo societatem omnium bonorum contraxit, & dissentientibus sociis mutuam pecuniam dedit: quaeritur, an pecunia tota, vel pro parte Titii, credita fiat. Movet, quòd contracta omnium bonorum societate; nudò consensu, sine traditione, bona omnia inter socios communicantur: & traditio intervenisse fingitur, quali ipsi bona sua sibi invicem tradidissent. L. 1. & 2. D. pro socio. Titius igitur non nisi pro parte communem pecuniam credere, aut alienare potuit. L. 13. §. penult. D. de reb. credit. L. nemo. 68. D. pro socio. L. 3. C. de comm. rer. alienat. Paulus tamen, ait, non pro parte Titii, sed omnimodò creditam esse, licet socii dissenserint. Cujacius lib. 23. observant. cap. 27. ait, hanc legem accipiendam esse de his, qui non omnium bonorum socii sunt; & movetur inscriptione hujus Leg. 16. quae est ex lib. 31. Pauli
ad

ad edictum, & jungenda videtur cum *L. si unus. 67. §. 1. D. pro socio.* ubi agitur de socio, qui non erat totorum bonorum socius. Tum etiam hac ratione, quod Titius contraxit omnium bonorum societate, propriam pecuniam habere non potuerit: nam id, quod nobis cum aliis commune est, nostrum dicere non possumus *L. illud. 46. D. de rit. nupt.* Gregor. Nazianzenus *orat. 36. aut 34. idem 119. 2. m. 1. & 1. m. 1.* Quomodo enim proprium cuiusquam, aut solius, quod commune. Idem Cujacius ad *lib. 32. Pauli ad edictum*, aliter sentit; Titium in specie hujus *Leg. 16. bonorum omnium societatem* contraxisse; & tamen Titium propriam pecuniam habere, eamque mutuum dare potuisse. Pata, si Titio post contractam societatem omnium bonorum, aliquid vel ex donatione, vel ex hereditate, vel ex legato obveniret; id proprium est socii, antequam sociis communicet. *L. si societatem. 73. D. pro socio.* Idque magis admitterem, quia contraxit omnium bonorum societate, praesentia quidem communicantur, in quibus traditio fingitur intervenisse: d. *L. 2. D. eod. tit. pro socio.* At futura non communicantur, nec in his traditio fingi potest, cum nondum obvenierint. Atque ita Titius contraxit omnium bonorum societate, propriam pecuniam habere, eamque creditam facere potuit. Praeterea, nulla est ratio, cur socii dissentirent, in hac *L. 16. cum Titius propriam pecuniam credere vellet; nisi quia omnium bonorum societatem* contraxerat. Denique, nulla esset etiam dubitatio, quin contraxit societate partis bonorum, Titius pecuniam propriam dissentientibus sociis creditam facere potuerit. At cum Titius omnium bonorum societatem contraxisset, maxime dubitari potuit, an propriam pecuniam habere, eamque creditam facere posset: ita ut ei soli actio, non sociis, ex mutuo competere.

An Lex Vinum. 22. D. de reb. credit. referenda sit ad conditionem certi, vel ad conditionem triticiariam.

C A P U T XVII.

JULIANUS in L. Vinum. 22. D. de reb. credit.

Vinum, quod mutuum datum erat, per judicem petitum est. quaesitum est, cujus temporis aestimatio fieret; utrum cum datum esset, an cum litem contestatus fuisset, an cum res judicaretur. Sabinus respondit; si dictum esset, quo tempore redderetur, quanti tunc fuisset: si non, quanti tunc, cum petitum esset. Interrogavi, cujus loci pretium sequi oporteat. Respondit; si convenisset ut certo loco redderetur, quanti eo loco esset; si dictum non esset, quanti ubi esset petitum.

CUJA.

CUJACIUS ad lib. 4. Juliani ex Minicio, in *L. Vinum. 22. D. de reb. cred.*

Non aestimari igitur, quanti vinum fuisset, cum contraberetur, vel cum res judicaretur; sed quanti fuisset litis contestatae tempore: quia stricti iudicii vinum petiturum est: puta, conditione triticiaria, vel conditione certi. Condicio certi, ex necessitate, ob vini penuriam, poscente reo vel actore, redigitur ad instar conditionis triticiariae, in qua arbitrio iudicis rei petita, & litis aestimatio fit.

Idem CUJACIUS aliter, traç. 3. ad African. in *L. centum. D. de eo, quod cert. loc. dar. oport.*

Sed tamen & conditionem triticiariam arbitrariam esse ajo, & rationem admittere loci, temporisque: namque in ea tanti lis aestimatur officio iudicis, quanti merx, vel res debita fuit eo die, vel loco, quo dari debuit. L. ult. D. de condiç. triticiar. L. quotiens in diem, & L. sequ. D. de verb. oblig. L. vinum. D. de reb. cred. quae accipiendae sunt de conditione triticiaria, non de conditione certi. Condicio certi est stricta; condicio triticiaria, arbitraria.

Et traç. 8. ad Africanum, in *L. hominem. 37. D. mandat.*

Lex 3. §. in hac. D. commodati, docet, in strictis iudiciis litis contestatae tempus spectari, ut & hoc loco Africanus tradit, & confirmat L. vinum. D. de reb. cred. & L. ult. D. de condiç. tritic. quae omnes sunt de conditione triticiaria.

MERILLIUS.) Aliter fit aestimatio rei debita ex bonae fidei iudiciis, aliter in strictis. In bonae fidei iudiciis, fit aestimatio ex tempore rei iudicandae; In strictis, ex tempore petitionis, seu litis contestatae. *L. 3. §. in hac. D. commod.* Siquidem dies obligationi adjecta fuerit, fit aestimatio ex die, quo res dari debuit. *L. quotiens. 59. D. de verb. obligat. & L. ult. D. de condiç. triticiar.* Si dies adjecta non fuerit, fit aestimatio ex tempore petitionis, seu litis contestatae. *L. hominem. 37. D. mandat. d. L. ultim. de condiç. triticiar.* & hac *L. 22. ubi* quaesitum est, an referri debeat ad conditionem certi, vel conditionem triticiariam. Cujacius ad lib. 4. Juliani ex Minicio, ait, vinum in hac *L. 22.* petiturum fuisse conditione triticiaria, vel conditione certi; & factam esse aestimationem vini in conditione certi, poscente reo, vel actore, Verum traç. 3. ad Africanum, in *L. centum. 8. D. de eo, quod cert. loc. dar. oport. & traç. 8. ad African. in L. hominem. 37. D. mandat.* ait, hanc *L. 22.* accipiendam esse de conditione triticiaria, non de conditione certi: quod magis admitterem. Nam conditione certi res ipsa petitur, puta, res ejusdem bonitatis, & qualitatis. *L. 2. D. de reb. credit. condiç. triticiaria* petitur aestimatio rei, cujus aestimatio ex tempore variat. *L. pretia. 63. D. ad leg. Falcid.* Ideo conditione certi petitur pecunia numerata, conditione triticiaria res aliae, pondere, numero & mensura constantes peti debent, *L. 1. D. de condiç. triticiar.* ut earum fiat aestimatio: & fieri debet ex tempore litis contestatae, seu ex tempore petitionis, quando dies adjecta non est: hac *L. 22.* quam plerique ad conditionem certi retulerunt, cum putarent sub *Tit. de reb. credit.* agi tantum de conditione certi

Par.H.

Dd

aut

aut speciali, aut generali; non de aliis conditionibus. Attamen non solum de conditione certi agitur, sed & omnibus aliis conditionibus: atque ita hæc L. 22. referri debet ad conditionem triticariam: & sit aestimatio vini, quia actum est conditione triticaria, non conditione certis, ex qua non fieret aestimatio, sed condemnatio ad vinum ejusdem bonitatis, & qualitatis. d. L. 3. D. de reb. credit.

De iurijurandi voluntarii, necessarii, & judicialis distinctione.

C A P U T XVIII.

CUJACIUS ad lib. 5. sentent. Pauli, tit. 32.

Post iurjurandum, quod ego quidem appello: necessarium, id est, quod in iudicio deferretur ab adversario, appellari non potest: quia & id, sicut voluntarium, ex conventionione proficiscitur.

Idem CUJACIUS ad lib. 18. Pauli ad edictum, in L. iurjurandum. 17. D. de iurejurand.

Aliud autem esse necessarium, quod scilicet (ut Graeci rectius interpretantur, quam Latini) pars partis deferret in iudicio: quod & ex conventionione, nimirum ex placito litigantium, quodammodo proficiscitur: maxime si suscipiatur ab eo, cui deferretur. L. 25. & 26. hoc tit. Et postea: Et hoc iurjurandum necessarium dicitur, quoniam Praetor, ut edicti proficetur, eum, cui pars detulit iurjurandum, aut solvere, aut jurare cogit: videlicet, si nolit referre. L. 34. §. ait praetor. hoc tit.

Idem CUJACIUS lib. 18. observat. cap. 35.

Alia est ratio iurijurandi delati à parte, quod voluntarium, aut necessarium dicitur, L. 1. C. de reb. cred. & d. L. admonendi, quia inter se partes videntur iurjurando rem transgisse: & praetextu novorum instrumentorum, transactione bonâ fide terminatâ non instaurantur. L. sub praetextu. C. de transactionib.

Idem CUJACIUS aliter in paratit. Digest. ad tit. de iurejurand.

Eius tria genera. Judicialia, quod à iudice deferretur: Voluntarium, quod à parte deferretur in iudicio, vel extra iudicium: Necessarium, quod pars, cui delatum est, refert delatori.

Idem CUJACIUS in not. Digestor. ad L. 1. D. de iurejurand. Eandem affert distinctionem triplicis iurijurandi, ex Graecis.

MERILLIUS.) Titul. Digest. conceptus est: De iurejurando, sive voluntario, sive necessario, sive judiciali. Circa quam triplicis iurijurandi distinctionem, non modò Graeci interpretes à Latinis, sed & Graeci in-

ter se, & Latini quoque inter se dissentiunt. Aliter distinguunt Graeci in *Ecloga Basilicâ*, lib. 22. tit. 5. Aliter Bassamo in *Novopocanone Phasii*, tit. 13. cap. 18. ubi quatuor jurisjurandi species constituit. *Voluntarium*, quod datur ex voluntate partium extra iudicium: *Necessarium*, quod datur ex delatione aitoris, & sententiâ iudicis: *Judiciale*, quod iudicis sententiâ, etiam nolentibus iis, qui litigant, controversiam decidit: & *Jusjurandum in litem*, quod rei, quae in iudicio versatur, aestimationem ad certam quantitatem redigit, quando rei dolo, vel consumaciâ non redditur. Est etiam *juramentum calumniae*. Et *voluntarium* quidem nunquam retractatur; *necessarium* autem retractatur in uno, & solo decreto, seu cap. 2. tit. 5. lib. 22. Latini omnes in hoc consentiunt, ut *voluntarium* sit, quod extra iudicium à parte parti deferretur: sed circa *necessarium*, & *judiciale* dissentiunt. Quidam ex Latinis, *necessarium* esse ajunt, quod à iudice deferretur propter inopiam probationum: *judiciale*, quod à parte parti deferretur in iudicio. Alii, (& hi rectius) *necessarium* esse, quod à parte parti deferretur in iudicio; *judiciale*, quod deferretur à iudice. Cujacius ad lib. 5. *sentent. Pauli* tit. 32. & ad lib. 18. *Pauli ad edictum*, videtur ita distinxisse secundum plerumque Latinorum, ut *voluntarium* sit, quod à parte parti deferretur extra iudicium; *necessarium*, quod à parte parti deferretur in iudicio; *judiciale*, quod à iudice deferretur. Lib. 18. *observ. cap. 35.* ait, *jusjurandum* à parte parti delatum, *voluntarium*, aut *necessarium* dici; *voluntarium*, puta, quod extra iudicium deferretur; *necessarium*, quod in iudicio deferretur; idque etiam secundum Latinos Interpretes. Ac in *paratit. Digest. & in notis ad eundem tit.* omnino secutus est Graecos in *Basilicis*; ut *voluntarium* sit, quod à parte parti deferretur in iudicio, vel extra iudicium; *necessarium* sit, quod referretur; *judiciale*, quod à iudice deferretur. In ista Graecorum, & Latinorum variâ distinctione triplicis jurisjurandi, probarem magis, *Voluntarium* esse, quod deferretur extra iudicium; quia nemo *jusjurandum* sibi delatum extra iudicium suscipere, aut referre cogitur. *L. jusjurandum 17. D. de iurejurand. & propterea voluntarium est*, cum nulla sit jurandi, aut referendi necessitas. *Necessarium* esse, quod à parte parti deferretur in iudicio, vel referretur; quia is, cui delatum est, jurare cogitur, aut referre. *L. iusjurandum 34. D. eod. tit. L. delata 9. C. de reb. credit. & iurejurand.* Nec minus est *necessarium*, quod referri possit; nam ipsa referendi necessitas facit *necessarium*. *L. manifestae 38. D. de iurejurand.* Id, quod referretur, est omnino *necessarium*; quia is, cui referretur, jurare debet. *d. L. 34. eod. L. 12. §. 1. C. de reb. credit.* atque ita *necessarium* est ex ipsa jurandi necessitate. *Judiciale* vero esse, quod à iudice deferretur, propter inopiam probationum. *L. admonendi 31. D. de iurejurand. L. 3. C. de reb. credit.* quod quidam ex Latinis perperam dixerunt *necessarium*.

An species L. ultim. D. de condiēt. caus. dat. caus. non secut. constituenda sit in permutatione, vel alio contractu innominato.

C A P U T XIX.

CELSUS in L. ult. D. de condiēt. caus. dat.

Dedi tibi pecuniam, ut mihi Stichum dares: utrum, id contractus genus pro portione emptionis, & venditionis est; an nulla hinc alia obligatio est, quam ob rem dati re non secutā? in quod proclivior sum: & ideo si mortuus est Stichus, repetere possum, quod ideo tibi dedi, ut mihi Stichum dares. Finge, alienum esse Stichum, sed te tamen eum tradidisse; repetere à te pecuniam potero, quia hominem accipientis non feceris. Et rursus, si tuus est Stichus, & pro evictione ejus promittere non vis; non liberaberis, quominus à te pecuniam repetere possum.

CUIACIUS tract. 8. ad African. ad L. 50. D. de jur. dot.

Rei meae cum pecunia aliena, vel contrā, permutationem fieri nihil valet; si modo pecunia non detur pro pretio, si permutationis, non emptionis contrahendae animus fuerit. Ea ratione, in specie L. ult. D. de condiēt. caus. dat. permutatio est, ut Graecis videtur, non emptio.

Idem lib. 3. observationum, cap. 29.

Si tibi pecuniam dedi, ut mihi Stichum dares; Celsus ait L. ult. D. de condiēt. caus. dat. hunc contractum non esse pro portione emptionis venditionis; id est, non esse emptionem venditionem; non esse portionem, sive speciem emptionis venditionis; sed esse permutationem, ut additur in Basilicis.

Idem in paravit. Cod. ad tit. de rer. permutat.

Emptio est mutatio rei cum pretio; permutatio est negotium do, ut des, datio rei pro re, vel etiam pecuniae pro re, ut L. ult. D. de condiēt. caus. dat.

Eandem sententiam sequitur tract. 8. ad Afric. in L. si fundus. 33. D. locat. & in repetit. praelect. L. naturalis. D. de praescript. verb. in princ.

Idem CUIACIUS aliter ad lib. 32. Pauli ad edictum, in L. 1. D. de rer. permutat.

In L. ult. D. de condiēt. caus. dat. proponitur ita gestum fuisse negotium: Dedi tibi pecuniam, ut mihi Stichum dares, id est, ut Stichum meum faceres: hoc negotium nulla emptio est, nulla etiam permutatio est. Nulla igitur emptio, nulla permutatio, negotio ita gesto, ut proposui, contracta intelligitur.

Idem ad tit. D. de pact. ad L. 7. §. 2.

Nec obstat L. ultim. inf. de condiēt. caus. dat. in cuius casu nec emptio, quia

quia id adsum est, ut res accipientis fieret; quod abhorret à natura emptionis: nec fortè (si Graeci interpretes ferrent, qui me addubitare faciunt,) permutatio contrahitur: quia in permutationem pecunia non cadit; nec ulla alia obligatio, quam ob rem dati, re non secuta. Eo igitur casu, nec civile negotium contrahitur, nec civili proximum.

In eadem sententia est in notis Digestor. ad *L. ult. D. de condiç. caus. dat. caus. non secut.* & in recitationibus Cod. ad *tit. de rerum permut.* sub finem.

MERILLIUS.) Cùm in specie hac *L. ult.* Titius Maevio pecuniam dedisset, ut ei Maevis Stichum daret; videtur fuisse emptio: quia si pecuniam dederò, ut rem accipiam, contrahitur emptio, *L. 5. in princip. D. de praescript. verb.* Negat tamen Celsus, id genus contractus esse pro portione emptionis, id est, non esse emptionem, emptionisve speciem, aut partem. Sed dubitatum est, an sit permutatio, quae accedit ad contractum emptionis, *L. 1. D. de contrahend. empt. L. ult. D. quib. ex caus. in possess. eat.* Permutatio contrahitur, cùm res pro re datur, *d. L. 5. §. fin. autem. D. de praescript. verb.* Hic autem data fuit pecunia, ut Stichus daretur; & data fuit, non ut pretium; sed ut corpus aliquod, quod vicissim pro Sticho daretur. Cùm pecunia datur, potest dari ut pretium, aut quantitas; vel ut corpus, *L. sed si. 51. D. de legat. 1. L. si is, cui nummos. 94. D. de solut. & liberat.* veluti, cum peregrini nummi dantur ob mercem, puta, Poeni, nummi Attici; non est emptio, sed permutatio. Volusius Maetianus in *lib. de assè.*

Quidam ex Latinis Interpretibus, ut Joân. Bosianus hic in-gloss. apud Accursium, existimarunt in hac *L. ult.* fuisse contractum permutationis; & Graeci Interpretes, ut ex eis refert Cujacius *lib. 23. observat. cap. 29.* Quam sententiam probat ibidem Cujacius, & in *paratit. Cod. ad tit. de rer. permutat.* & in repetita praelectione, ad *d. L. 5. D. de praescript. verb. & tractat. 8. ad African. in L. si fundus. 33. D. locat. & eodem tract. 8. in L. quae fundum. 50. D. de jur. dot.* Et ista quidem sententia pluribus rationibus defendi potest: quia cùm Celsus ait, *id genus contractus non esse pro portione emptionis*, negat, emptionem esse, partemve emptionis; sed non negat, esse permutationem. Tum quòd Titius pecuniam dederit, ut corpus aliquod, non ut pretium; & ita contracta fuit permutatio, in qua nec merx, nec pretium distinguitur; sed utrumque est merx, & pretium, *L. 1. D. de rerum permutat.* in qua persona venditoris, & emptoris non distinguitur, *L. sciendum est. 19. §. 1. D. de aedit. edit. Tum* quia Titius habuerit animum contrahendae permutationis, non contrahendae emptionis: cùm Maevio pecuniam dederit, ut ab eo Stichum acciperet. Tum quia in hac *L. ult.* Stichus dari debuit, id est, accipientis fieri, §. sic itaque. *Instit. de actionib. L. ubi autem. 75. §. ult. D. de verb. oblig. quod ad permutationem accedit, in qua dominium transfertur. L. scribit. 34. D. de aur. & argent. legat.* Denique in hac *L. ult.* pecunia data repetitur *condiçione ob rem dati*, seu condiçione causà datà, causà non secutà: At id, quod datum est ex causà permutationis, eadem condiçione

repetitur, d. L. 5. in princip. *D. de praescript. verb.* Et hae sunt rationes, quibus dici potest in hac *L. ult.* esse permutationem.

Cuiacius tamen Graecorum Interpretum sententiam reiicit in comment. ad tit. de pact. in *L. iurisgentium. 7. §. 2. & lib. 32. Pauli ad edictum in L. 1. D. de rer. permutat. & in not. Digest. ad hanc L. ult. & in recitat. Cod. ad tit. de rer. permutat. probatque in hac *L. ult.* non esse permutationem, quia in permutatione res pro re datur, d. L. 5. in princip. *D. de praescript. verb.* at hic pecunia pro re data fuit. Tum quia, ex hoc contractu nulla alia actio datur, quam conditio ob rem dati; igitur non est civile negotium, aut civili proximum, puta, permutatio: quia ex permutatione datur actio praescriptis verbis, non tantum conditio, d. L. 5. in princip. *D. de praescript. verb.* Et hoc magis probarem, in *L. ult. D. de condit. caus. dat.* non esse contractum permutationis, sed aliud genus contractus innominati, quod non accedit ad emptionem, neque ad permutationem. Idque tribus rationibus probat Celsus, quas expendimus *lib. 2. observationum, cap. 14.**

Non moveor rationibus, quibus prior sententia juvari potest; Cum enim Celsus negat, hunc contractum esse pro portione emptionis, negat esse permutationem. Siquidem permutatio est portio emptionis, species quaedam emptionis, contractus accedens ad emptionem: Si igitur non est portio emptionis, non est permutatio. Nec satis probatur in hac *L. ult.* pecuniam datam fuisse ut corpus, non ut pretium: aut etiam Titium animum contrahendae permutationis habuisse. Imò habere non potuit animum contrahendae permutationis, cum pecuniam daret, ut sibi Stichus daretur; quia ut in venditione dominium transferri non debet. *L. ex empto. 11. §. 2. D. de act. empt. L. 4. D. de usur.* ita nec in permutatione. Siquidem is, qui rem dat ex causa permutationis, sit dominus, transfert dominium, d. *L. scribit. 34. D. de aur. argent. legat. ut venditor. L. traditio. 20. D. de acquir. rer. domin.* Sufficit rem dare, qualem habet; non etiam necesse est, ut rem faciat accipientis, dominumve transferat; at hic Stichus dari, & accipientis fieri debuit. Denique licet in hac *L. ult.* detur conditio ob rem dati, ut in permutatione; non tamen sequitur esse permutationem; quia in permutatione datur actio praescriptis verbis: si quis agere velit ad id, quod interest; vel conditio ob rem dati, si quis malit rem suam condicere: At in hac *L. ult.* non datur actio praescriptis verbis, sed tantum conditio: igitur dicendum est non esse permutationem, sed aliud genus contractus innominati.

An pupillus naturaliter obligetur absque tutoris auctoritate.

CAPUT XX.

NERATIUS lib. 6. Membranarum, in L. 41. D. de condi& indeb.

Quod pupillus sine tutoris auctoritate stipulanti promiserit, solverit; repetitio est: quia nec naturâ debet.

CUIACIUS in notis priorib. Instit. ad §. *praeterea*. Instit. quib. mod. tollitur obligat.

Nulla est, ne naturalis quidem; nimirum, quia pupillus animi iudicio caret. L. quod pupillus. D. de condi& indebit. L. pupillus. D. de obligat. & actionib. Sed tamen si pupillus factus sit locupletior, jure naturali obligatur, ut ait L. naturaliter. §. ult. & L. prox. D. de condi& indebit.

Idem CUIACIUS in notis Digest. ad L. quod pupillus. §. 1. D. de condi& indebit. & lib. 17. observat. cap. 4.

Idem CUIACIUS ad lib. 28. quaest. Papiniani, in L. Stichum. 95. §. additio, D. de solut. & liberat.

Et ut id intelligatur, sciendum est, quod exemplo utitur Papinianus, pupillum accipiendo mutuum pecuniam sine tutoris auctoritate, neque civiliter, neque naturaliter obligari; videlicet, si ex ea pecunia locupletior factus non sit. Et ita accipienda L. pupillus. de obligat. & act. & L. quod pupillus. de condi& indeb.

Idem CUIACIUS in commentar. ad tit. de verb. oblig. ad L. 127.

Pupillus sine tutoris auctoritate non obligatur civiliter. Tractemus, an obligetur naturaliter. Sunt loci, quibus ostenditur, pupillum sine tutore non obligari naturaliter. L. pupillus. sup. tit. prox. L. quod pupillus. sup. de condi& indebit. Sunt, quibus ostenditur, pupillum sine tutore obligari naturaliter, L. 1. inf. de novationib. L. si ejus pupilli. sup. ad Trebellian. L. si pupillus. sup. ad leg. Falcid. quod discidium ita componi debet; ut si non fiat locupletior, non obligetur naturaliter; sin vero fiat locupletior, obligetur, L. naturaliter. §. ult. & L. prox. sup. de condi& indebit.

Idem CUIACIUS aliter ad tit. D. de verb. oblig. in L. 6.

Furiosus si promissit, naturaliter non obligatur; pupillus ex sua promissione naturaliter obligatur, L. 1. inf. de novationib.

Idem CUIACIUS in notis secund. Instit. ad §. *praeterea*. Instit. quibus mod. tollit. obligat.

Nulla, quia non civilis; naturalem tamen esse ponendum est; atque ob id etiam, quasi in causam quodammodo novationis translata fueris prior obligatio, jure pristino cum debitore agi non posse.

MERILLIUS.) Non est absque dubitatione , an pupillus naturaliter obligetur , puta , ex jure gentium , si fidem illius secuti sumus ; si promiserit , si mutuum , aut depositum acceperit , aliâve contraxerit . CUJACIUS in *notis priorib. Instit. ad §. praeterea . Instit. quib. mod. collit. obligat.* interpretatur verba Justiniani , nullam esse obligationem pupilli ; id est , nec civilem , nec naturalem ; quia pupillus animi judicio caret , & nihil scire posse intelligitur , *L. qui jurasse. 26. D. de regul. jur.* Non igitur consentire potest , ut naturalem obligationem contrahat . In eademque est sententia Cujacius in *notis Digest. ad L. 41. D. de condiç. indebit.* pupillum naturaliter non obligari . Verùm in *notis secund. Instit. ad d. §. praeterea , & in comment. ad tit. de verb. obligat.* ait , *sive distinctione* , pupillum ex sua promissione naturaliter obligari . Et quidem si naturalis obligatio contrahitur ex jure gentium , cum alicujus fidem secuti sumus , d. *L. cum amplius. 89. D. de regul. jur.* dici potest , naturalem obligationem cadere in pupillum ; cum stipulanti promiserit , mutuum pecuniam acceperit , aliâve contraxerit . Ista quidem sunt valde pugnancia , pupillum naturaliter obligari , & pupillum naturaliter non obligari : sed non desunt rationes , quibus in concordiam adducantur . Cujacius eam distinctionem admittit , in *notis Digest. ad L. 41. D. de condiç. indebit. in comment. ad tit. de verb. obligat. in L. si pupillus. 127. ad lib. 28. quaest. Papinian. in L. Stichum. 95. §. aditio. D. de solut. & liberat. & lib. 17. observat. cap. 4. & in notis priorib. Instit. ad d. §. praeterea* , ut si pupillus locupletior factus sit , obligetur ; si locupletior factus non sit , non obligetur . Verùm haec distinctio stare non potest , quia pupillus ex sua promissione naturaliter obligatur , cum stipulanti promisit , d. *L. 1. in fin. D. de novat. & delegat. & d. L. si pupillus. 127. D. de verb. obligat.* At ex eâ promissione pupillus non sit locupletior , cum nihil acceperit , sed tantum stipulanti promiserit . Tum quia expressum est , pupillum naturaliter obligari , licet locupletior factus non sit , *L. cum illud. 25. D. quand. dies legator. d. L. 95. §. aditio . D. de solutionib. & liberat.* retentâ in hisce duobus locis lectione Florentinâ , quae mutari non debet . Denique pupillus locupletior factus non tantum naturaliter tenetur , sed etiam civiliter , & conveniri potest ex rescripto D. Pii. *L. 3. §. pupillus. D. de negot. gest. L. 1. & L. 5. D. de auctorit. & consens. tutor.* Alii aliam distinctionem asserunt , pupillum pubertati proximum naturaliter obligari , licet locupletior factus non sit : sed pupillum remotum à pubertate , non aliter obligari , quam si locupletior factus sit . Et hanc posteriorem distinctionem magis probarem ; quia pupillus pubertati proximus , jam aliquem intellectum habere creditur , & consensum suum in negotiis contrahendis accommodare potest , *§. sed quod diximus . Instit. de inutilib. stipulat. ut ex delictis obligatur , L. impuberem. 23. D. de furt. L. pupillum. 111. D. de regul. jur.* Pupillus autem locupletior factus quacumque aetate naturaliter obligatur , ob hanc rationem naturalem , ne quis cum damno , & injuria alterius locupletetur , *L. nam hoc. 14. D. de condiç. indebit. L. si quis. 27. §. Proculus. D. de institor. auct.* Idque constabat inter omnes juris auctores , pupillum cujusvis aetatis locupletiozem factum naturaliter obli-

obligari: at non constabat inter omnes, an pupillus pubertati proximus obligaretur naturaliter, si locupletior factus non esset. Etenim Proculejani admittere non poterant, obligationem naturalem cadere in pupillum, antequam pubes esset, & quatuordecim annos complevisset; quâ aetate pubertatem aestimabant. Ulpian. *lib. sing. regular. tit. 11. de tutel.* Nec prius usum rationis in pupillo admittebant, quàm cum perfectam aetatem ex duabus annorum hebdomadis complevisset: secundum doctrinam Hippocratis, qui perfectam aetatem constituit ex isto annorum numero, in *lib. de carnib.* sub finem, ubi perfectam aetatem esse ait, quae ex duobus septenariis numeris perfectis completur, & quatuordecim annos etiam septingentas hebdomadas dierum. Quem Stoici secuti sunt, & Stoicos Proculejani; vel potius Soloneum in legibus Atticis, ut ex eo refert Philo Judaeus in *lib. de officio Mundi*, & Clemens Alexandrinus *lib. 6. stromat.* Indeque observandum, Neratium ex eâ scholâ non admittere naturalem obligationem ex promissione pupilli, in d. *L. 41. D. de condit. indebit.* At Sabiniani non ita praecise annis pubertatem aestimabant, sed ex aspectu corporis, Ulpian. *d. tit. 11. de tutel.* Iliodor. *lib. 11. Origin. cap. 2.* Facile igitur admittere poterant, ut pupillus pubertati proximus ex sua promissione obligaretur, licet locupletior factus non esset: quasi jam usum rationis haberet, & consensum negotiis contrahendis accommodare posset. Et ita observandum est, Julianum ex Sabinianis admittere, ut pupillus pubertati proximus ex delictis teneatur, vel alius impubes, d. *L. 23. D. de furt.* Et Gajus ex eadem schola, d. *L. 111. de regul. jur.* atque etiam Julianus admittit naturalem obligationem pupilli, d. *L. ult. D. de jurejurand.* & Ulpian. *lib. 45. ad Sabinum*, in d. *L. 1. D. de novatienib. & delegat.* Quare in hac disceptatione naturalis obligationis, quae in pupillum cadit, ita statuendum videtur: ut pupillus pubertati proximus secundum Sabinianos naturaliter obligari potuerit, non secundum Proculejanos. Secundum omnes, pupillus cujusvis aetatis locupletior factus, naturaliter obligatus fuerit, etiam ante rescriptum D. Pii, post rescriptum D. Pii locupletior factus, non modò naturaliter, sed etiam civiliter teneri coeperit. Obligatio naturalis pupilli tantum in duobus locis non admittitur, sed in pluribus locis admittitur, & absque distinctione.

An conditio furtiva adversus heredem furis transeat vel in solidum, vel pro parte, quae ad eum pervenerit.

C A P U T XXI.

ULPIANUS in *L. 9. D. de condit. furtiva.*

IN conditione ex causa furtiva non pro parte, quae pervenit, sed in solidum tenemur, dum soli heredes sumus: pro parte autem heres, pro ea parte, pro qua heres est, tenetur.

Par. II.

E e

CU-

CUIACIUS lib. 7. observationum cap. 37.

Videamus, an verum sit, conditionem furtivam in heredem in solidum dari. Omnibus placet dari, secundum L. 9. D. de condi& furt. quae si deesset, omnibus placeret non dari. Nam & in patrem in solidum peculium non datur, L. 3. §. penult. D. de pecul. cuius eadem per omnia est in caeteris, quae heredis causa. Heres non tenetur ex poenali causa; pater non tenetur ex poenali causa. Heres tenetur post condemnationem, vel post litis contestationem defuncti testator: pater tenetur post condemnationem, mortuū, aut vivū filiū; vel post litis contestationem mortuū filiū. Heres merā poenali non tenetur, etiam si quid ad eum pervenerit, idem est in patre. Heres actiones, quae ex delicto videatur esse, licet rei persecutionem tantum continent, non tenetur, nisi in id, quod pervenit; veluti conditiones rerum amotarum. Cur & idem non statuamus in conditione furtiva; cum & hanc constat in patrem non dari, nisi in id quod pervenit; cum & ad eundem modum dicatur in heredem dari utraque? L. contra, §. si post. D. rec. amotar. cum & aperte dicatur L. 9. §. ult. adhibita L. 10. D. de tutel. & rationib. distrahend. conditionem furtivam morte furis interire. Cur dubitamus potius conditionem furtivam in solidum, quam conditionem rerum amotarum, de dolo malo? Quod iudicii mutandi causa? quae ejusdem conditionis sunt, id est, ex delicto, & ad rem persequendam.

CUIACIUS aliter lib. 13. observat. cap. 37.

Non datur, inquam, in heredem conditio rerum furtivarum, vel conditio rerum amotarum, nisi lis fuerit contestata cum defuncto, ut L. 9. D. de condi& furt. adhibita L. 2. in fin. D. de Praetor. stipul. L. si hominem. §. 1. D. deposit. vel rem heres ipse contrahet. L. 7. §. ult. D. de condi& furt.

CUIACIUS adhuc aliter in recitationib. ad tit. de regul. jur. in L. sienti. D. de reg. jur.

Excipitur sola conditio furtiva, quae datur in heredem in solidum. L. in conditione. 9. D. de condi& furt. Levis est submovere, quam subripere. Ex iis constituimus, omnes actiones ex delicto morte interire, exceptā conditione furtivā. Quod quovis dissuadere videatur L. 9. §. ult. & L. 10. de tutel. & rat. distrah. quae leges videntur conditionem furtivam numerare inter eas actiones, quae morte intereunt; omnino eam distinguere oportet à caeteris actionibus. Et quidem furti, & damni injuriā dati actio interis morte; conditio vero furtiva non interis. Itaque separari debet à caeteris actionibus.

MERILLIUS.) Finge ad hanc L. 9. Titius subripuit Maevio rem dignam trecentis, quae trecentis nummis aestimari poterat. Titius Sempronium heredem reliquit, ad quem centum nummi ex re furtiva pervenerunt. Ulpianus ait, Sempronium heredem furis, si solus fuerit, teneri in solidum, id est, in trecentos nummos; non pro parte, seu in centum nummos, qui ad eum pervenerunt. Sed finge Titium tres heredes reliquisse, Primum, Secundum, & Tertium, ad Primum ex re subrepta viginti tantum nummos pervenisse: non tenebitur Prius tantum ad viginti, quae ad eum pervenerunt: sed tenebitur pro parte hereditaria in

centum

centum nummos; & tenebitur in solidum. Quod duriusculum fortè videatur, heredem pro parte, & in solidum teneri. Duobus modis in solidum heres teneri dicitur; ut in solidum opponitur parti hereditariae; vel ut in solidum opponitur parti, quae ad heredem pervenit. Primò modò, heres non potest teneri in solidum, & pro parte, *L. de eo. 12. & L. si duo. 22. D. de deposit. L. 2. in fin. de stipulat. praetor.* Secundò modò heres teneri potest in solidum, & pro parte hereditaria, *L. ad ea. 157. §. 1. D. de regul. iur.* Et ita in specie hujus *L. 9.* Primus tenetur in solidum, non ad viginti, quae ad eum pervenerunt: & tenetur pro parte, id est, centum, quae est pars hereditaria, cum tres heredes fuerint heredes instituti. Verùm non absque dubitatione est, an conditio furtiva adversus heredem furis dari debeat in solidum, pro parte hereditaria, vel tantum pro parte, quae ad eum pervenit. Cujacius *lib. 7. observation. cap. 37.* tenet non dari debere in solidum, sed pro parte, quae ad eum pervenit. Puta, ut si res subrepta trecentis nummis aestimari possit, & centum nummi ad heredem furis pervenerint; heres qui solus est, non ad trecentos nummos, sed ad centum conditione furtiva teneatur. Moveret ille tribus rationibus; prima est, quòd sit eadem ratio conditionis furtivae, & conditionis rerum amotarum: Si quidem conditio furtiva oritur ex delicto, *L. 10. §. quotiens. D. de compensationib. & conditio rerum amotarum ex delicto quoque oritur, L. si mulier. 21. §. 1. D. de act. rer. amotar.* Praeterea, heres mulieris tenetur conditione rerum amotarum; sicut heres furis tenetur conditione furtiva, *L. 6. §. 2. D. eod. tit. de act. rer. amotar.* At heres mulieris non tenetur in solidum conditione rerum amotarum; sed tantum pro ea parte, quae ad eum pervenerit. *L. ult. C. rer. amotar.* Igitur heres furis conditione furtiva teneri debet non in solidum, sed pro parte, quae ad eum pervenit. Secunda ratio est, quòd si filiusfamilias furtum fecerit, aut si filia res mariti amoverit; pater non tenetur in solidum actione de peculio; sed quatenus ad eum pervenit, *L. 3. §. penult. D. de pecul. L. 3. §. 2. D. de act. rer. amotar.* Tertia est, quòd conditio furtiva morte furis extinguirur, *L. 9. §. ultim. D. de tutel. & rationib. distrabend.* Igitur adversus heredem furis non datur, nisi quatenus ad eum pervenerit, *L. 7. §. ult. sup. hoc tit. L. 2. in fin. D. vi bonor. raptor.* Cujacius aliam interpretationem affert, *lib. 13. observat. cap. 37.* ad hanc *L. 9.* scilicet, ut heres furis conditione furtiva teneatur, non quatenus ad eum pervenit; sed in solidum, si lis cum fure fuerit contestata: quia conditio furtiva ex delicto oritur, d. *L. 10. D. de compensat. & eadem debet esse ratio conditionis furtivae, quae est aliarum actionum ex delicto venientium.* At non dantur adversus heredes, nisi lis cum defuncto fuerit contestata, *L. 1. D. de privat. delict.* Sed & alia est sententia Cujacii, in *L. sicuti. 38. D. de regul. iur.* heredem furis teneri in solidum conditione furtiva, sine distinctione; sive lis cum fure fuerit contestata, vel non. Ibiq. conditionem furtivam separat à cæteris actionibus ex delicto venientibus. Et hanc posteriorem sententiam magis admitterem, ut heres furis in solidum teneatur, non quatenus ad eum pervenerit, et si lis cum fure non fuerit contestata. Nec enim est eadem

ratio conditionis furtivae, & conditionis rerum amotarum: licet utraque ex delicto oriatur, non tamen idem delictum est, furtum facere, & rem amovere. Cum uxor divortii causâ res mariti amovet, levius coërcetur, *L. penult. D. de act. rer. amotar.* Et quod dicitur in *d. L. 6. §. 2. D. eod.* heredem mulieris conditione rerum amotarum teneri: sicut conditionis nomine ex causa furtiva: ita intelligendum est, non ut omnino similes sint istae conditiones. Verbum, sicut, non infert omnimodam similitudinem; sed eam tantum, quod ut conditio furtiva adversus heredem furis datur; ita & conditio rerum amotarum adversus heredem mulieris. Praeterea, pater actione de peculio tenetur, non in solidum, sed quatenus ad eum pervenit: quia alia est ratio patris, alia est ratio heredis, qui furi heres extitit. Heres cum defuncto eadem persona esse intelligitur; & ut heres furis succedit in jus universum, quod defunctus habuit; ita etiam succedit in odium furis: cuius odii conditio furtiva est introducta, *§. sic itaque. Instit. de actionib.* At pater licet teneatur actione de peculio nomine filii, non succedit in jus universum filii; nec in odium filii, qui furtum fecit, ut in solidum teneatur. Denique in *L. 9. §. ult. D. de tutel. & rationib. distrabend.* non est intelligendum, conditionem furtivam generaliter morte furis interire; sed tantum cum tutor res pupillares subripuerit, & durante tutelâ mortuus fuerit. Ita quidem conditio morte furis interit, quia pupillus durante tutelâ adversus tutorem conditione facile experiri non potuit: sed pupillus adversus heredem tutoris his actionibus experiri potest. *L. 10. D. eod. tit. de tutel. & rationib. distrabend.* Et licet tutor conventus non fuerit à pupillo, sibi tamen tutor solvere debuit, quod debebat pupillo ex conditione furtiva; ut negotiorum gestor sibi solvere tenetur, *L. si autem. 8. §. 3. D. de negot. gest.* Atque his rationibus rejicitur prima opinio; Heredem furis non teneri in solidum conditione furtivâ, sed quatenus ad eum pervenerit; & nullô modô teneri, si nihil ad eum pervenerit. Non probarem etiam, heredem furis non aliter teneri conditione furtiva, quam si lis cum fure fuerit contestata. Quia conditio furtiva, licet ex delicto oriatur; distinguî debet ab actionibus poenalibus, quae poenam persequuntur; & ab actionibus mixtis, quae partim poenam, & partim rem persequuntur. Nam conditio furtiva non poenam, sed tantum rem persequitur, *d. L. 7. §. 1. D. de cond. dist. furt.* Ut igitur persecutoriae rei actiones adversus heredes transeant, lite necdum cum defuncto contestatâ; ita & conditio furtiva adversus heredem furis transire debet. Verius est igitur conditionem furtivam adversus heredem furis dari in solidum, non quatenus ad eum pervenerit, & dari quoque adversus heredem furis, lite necdum cum fure contestatâ. Tentari quidem posset ex *d. L. 2. §. ult. D. de vi bon. rapt.* nec levi ratione, conditionem furtivam adversus heredem tantum dari, quatenus locupletior factus est, non in solidum: Cum enim ait Ulpianus, Praetorem non dedisse actionem vi bonorum raptorum adversus heredes raptoris, in id, quo locupletiores facti sunt; quia putavit sufficere conditionem, scilicet furtivam: Ita potest intelligi, ut eâ conditione tantum agi possit adversus heredes; non in solidum, sed quatenus ad eos pervenerit. Imò

Prae-

Praetor non dedit actionem adversus heredes raptoris in id, quo locupletiores facti sunt: quia putavit sufficere conditionem furtivam, quā in solidum adversus haeredes raptoris, ut adversus heredes furis, agi potest.

An, cum res. petitur conditione triticiaria, aestimatio ex lisis contestatae, vel rei judicatae tempore fieri debeat.

CAPUT XXII.

ULPIANUS in L. penult. D. de condit. triticiariae.

IN hac actione, si quaeratur, res, quae petita est, cujus temporis aestimationem recipiat; verum est, quod Servius ait, condemnationis tempus spectandum: si vero desierit esse in rebus humanis, mortis tempus. Sed de *πλάτῃ* secundum Celsum, erit spectandum; non enim debet novissimum vitae tempus aestimari, ne ad exiguum pretium aestimatio reducat, in servo forte mortifere vulnerato. In utroque autem, si post moram deterior res facta sit, Marcellus scribit lib. 20. habendam aestimationem quanto deterior res facta sit: & ideo si quis post moram servum eluscatum dederit, nec liberari eum: quare ad tempus morae in his erit reducenda aestimatio.

CUIACIUS in commentar. ad tit. de verbor. obligat. in L. 59.

Quid vero de strictis iudiciis statuendum? an vero etiam perpetuum est, quod diximus, in eis spectari tempus lisis contestatae? Minime. Badem exceptio addenda est, quae est addita iudiciis bonae fidei: nisi ante litem contestatam debitor moram fecerit: quod casu debitor condemnabitur utro tempore res pluri fuerit, vel quō moram fecit, vel quō res iudicata est: & ita accipienda est L. penult. Species enim, quae ponitur in fine, pertinet ad totam legem. Ponit moram debitorem fecisse, & ad tempus morae aestimationem referri, si post moram res depretiata fuerit: vel ad tempus rei judicatae, si post moram fuerit pretiosior facta; vel ad tempus mortis, si post moram interierit, ante rem iudicatam.

Idem ferē in notis Digestor. ad L. penult. D. de condit. triticiariae.

Sed aliter tractatū 3. ad African. in L. mercis. 207. D. de verbor. significat.

Si merx petatur conditione triticiaria, tanti aestimatur, quanti fuit eo die, vel loco, quō dari debuit: aut non adiecti die, vel loco, quanti fuit lisis contestandae loco, & tempore. L. ult. D. de condit. triticiariae. Sed videntur iuris auctores mercem in ea re separasse a ceteris rebus: nam L. penult. eod. tit. in ceteris rebus immobilibus, aut moventibus, puta, fundis, aedibus, bovino, spectat rei iudicandae tempus: vel si bono interierit, mor-

sit tempus. Nisi si deteriores factae sint post litem contestatam, vel aliàs post moram contrariam. & postea: Sed permanere melius est in his, quae diximus L. 59. de verb. obligat.

MERILLIUS.) Condiçãoe certi res ipsa petitur, condiçãoe triticiariâ rei aestimatio; si merx aliqua petita sit, puta, vinum, oleum, frumentum, &c., sit aestimatio quanti res erat, cum petita est, ubi de die nihil convenerit. *L. vinum. 22. D. de reb. credit.* seu cum iudicium acciperetur. *L. ult. hoc tit.* Si verò alia res petita fuerit condiçãoe triticiariâ, quae pondere, numero, & mensurâ non constet; puta, fundus, vestis, servus: sit aestimatio quanti res fuit, à tempore morae ad tempus condemnationis, vel ad tempus mortis, hac *L. penult.* Finge, servum petitura fuisse, & post moram, seu litem contestatam, fuisse debilitatum, eluscatum: si heret aestimatio ex tempore rei iudicatae, vel tempore mortis, captio esset actoris; quia ad exiguum, servi debilitati pretium redigetur. Igitur aestimari debet servus, quanti fuerit à tempore morae, seu litem contestatae, ad tempus condemnationis. Mora licet contestata in strictis iudiciis committitur. Sed cur in merce spectatur tempus litem contestatae, d. *L. 22. D. de reb. cred.* in aliis rebus tempus condemnationis? Cojaciùs ad *tit. de verb. oblig.* in *L. quotiens. 59.* & in *not. Digest.* ad hanc. *L. penult.* ait generaliter in strictis iudiciis spectari tempus condemnationis, si debitor moram fecerit ante litem contestatam; ut fiat aestimatio quanti plurimi res fuerit à tempore morae, ad tempus condemnationis: quomodo sit aestimatio in condiçãoe furtiva. *L. in re furtiva. §. 1. & L. ex argentea. 13. D. de condiç. furt.* & in condiçãoe rerum amotarum. *L. penult. D. de acq. rer. amotar.* Idque, ut videtur, secundum Graecos interpretes. Idem Cuiacius *traç. 3. ad Africanum*, in *L. mercis. 207. D. de verb. signif.* differentiam constituit inter merces, & alias res, quae petuntur condiçãoe triticiariâ; veluti si servus petitus fuerit. In mercibus, fieri aestimationem ex tempore iudicii accepti, seu litem contestatae: in homine, aliisque rebus, ex tempore morae ad tempus condemnationis: scilicet ut aestimentur, quanti fuerint à tempore morae ad tempus rei iudicandae. Rationem differentiae affert, quod merx variam aestimationem recipiat, pro varietate temporum; aliamque habere possit tempore petitionis, aliam tempore condemnationis. Fit aestimatio ex tempore petitionis, quia praesumitur eò tempore mercem petitam fuisse, quò majus pretium ipsius fuerit. Aliae verò res certam habent aestimationem, puta, servus, fundus, vestis: ideoque earum fit aestimatio ex tempore condemnationis. Nec frustra Africanus in d. *L. 207. D. de verb. signif.* ait, hominem mercis appellatione non contineri; quasi aliud in servo, aliud in mercibus constitui debeat. Cuiacius eod. *traç. 3. ad African.* magis probat, quod scripserat in d. *L. 59. D. de verbor. obligat.* Sed posteriorem sententiam magis admitterem, quia Ulpianus ait, in hac *L. penult. in his rebus* ad tempus morae reducendam esse aestimationem; id est, in aliis rebus, quae non sunt merces. Moram Ulpianus intelligit item contestatam, quia in strictis iudiciis eò tempore mora committitur.

Cur

Cur verò propter moram commissam ante litem contestatam, fieret aestimatio tempore condemnationis? Cur non etiam morâ factâ post litem contestatam; eodem tempore fieret aestimatio? Denique alia est ratio conditionis furtivae, & conditionis triticariae. Conditione furtivâ intendimus rem dari, quae nostra est. §. *sic itaque. Instit. de act. & quasi. semper nostra fuerit*, fit aestimatio quanti plurimi unquam fuit. d. L. 8. §. 1. *D. de condi. furt.* Conditione triticariâ intendimus dari rem, quae nostra non est; neque ipsam rem dari, sed aestimationem rei, quae spectatur tempore condemnationis. In aliis rebus praeter merces; quia servus, vestis, fundus, deteriores fieri possunt, à lite contestatâ ad tempus condemnationis: ideo fit aestimatio, quò deteriores factae fuerint, post litem contestatam.

An fidejussor simpliciter acceptus in omnem causam fidejussisse videatur.

C A P U T XXIII.

AFRICANUS in L. centum. 8. D. de eo, quod cert. loc. dar. oport.

CEntum Capuae dari stipulatus, fidejussorem accepisti; ea pecunia ab eo similiter, ut ab ipso promissore peti debebit. Id est, ut si alibi quàm Capuae petantur, arbitrariâ actione agi debeat, lisque tanti aestimetur, quanti ejus, vel actoris interfuerit, eam summam Capuae potius, quam alibi solvi. Nec oportebit, quod fortè per reum iterit, quominus tota centum Capuae solverentur, obligationem fidejussoris augeri: neque enim haec causa rectè comparabitur obligationi usurarum. Ibi enim duae stipulationes sunt, hic autem una pecuniae creditae est: circa cujus executionem, aestimationis ratio, arbitrio judicis committitur. Ejusque differentiae manifestissimum argumentum esse puto; quod si post moram factam pars pecuniae soluta sit, & reliquum peratur; officium judicis tale esse debeat, ut aestimet, quanti actoris intersit, eam duntaxat summam, quae petetur, Capuae solutam esse.

CUIACIUS tract. 3. ad Africanum in L. centum. D. de eo, quod cert. loc. dar. oport.

Quicumque actionis, aut negotii alienius nomine intercedit, in omnem causam intercedere intelligitur, nisi taxationem certam fidejussioni apposuerit. L. fidejussores. §. 1. D. de fidejussorib. & mandat. L. 2. §. ult. D. de administr. ad civitat. pertinent. L. 2. in fin. D. qui satisd. cogant. & bis consequenter, in specie proposita, si fidejussor, qui intercessit nomine actionis arbitrariae, conveniatur aliò locò, actione arbitraria, damnabitur in id, quod interest actoris, propter moram rei: sicut & reus ipse, si conveniretur.

Idem.

Idem CUJACIUS aliter in commentar. ad tit. de verbor. obligat. ad L. si seruum. 91. §. nunc videamus.

Culpa rei, fidejussori nocet. d. L. mora. L. si à colono. §. ult. in fin. de fidejussorib. nunc fidejussor (quantum ad eam rem attinet, quae in obligationem deducta est,) accedit in omnem causam, quae reum principalem tenet; etiam si simpliciter acceptus sit. Non tamen crescit obligatio fidejussoris ex mora rei, nisi nominatim in quamlibet causam accipiat. L. centum. sup. de eo quod cert. loc. L. quaero sup. locat.

MERILLIUS.) Titius à Maevio stipulatus est centum dari certò locò, puta, Capuae; ejusque obligationis Sempronium fidejussorem accepit: Maevius moram fecit, quominus centum Capuae promissa solveret; puta, cùm tempus praeteriisset, quò Capuam venire, ibique solvere potuerat. L. cum, qui. 41. §. 1. L. continuus. 137. §. 1. D. de verbor. oblig. L. §. testamento. 49. §. 2. D. de fidejussorib. & mandat. Cùm Maevius moram fecerit, quominus centum Capuae daret; poterit Titius Maevium aliò locò convenire arbitrarià actione; quae datur, cùm aliquid certò locò solvi promissum est. L. 1. sup. hoc tit. L. unic. C. ubi conveniat. In quà actione iudex arbitratur, quanti interlit actoris, Capuae potius, quàm aliò locò solvi: nec tantum damni facti, sed & lucri non facti ratio habetur. L. 2. in fin. hoc tit. Ita igitur post moram rei, qui destinatò locò non solvit, augeri potest obligatio ipsius, propter utilitatem loci: ut non tantum ad centum, quae promiserat, sed in majorem quantitatem condemnetur. Sed quaerit Africanus in hac L. 8. an, ut augetur obligatio rei principalis propter moram, ita fidejussoris obligatio augeatur; & potest non augeri. Cujacius trañ. 3. ad Afric. in hac L. 8. ait, fidejussorem, qui alicujus actionis, aut negotii nomine intercedit, in omnem causam intercedere; nisi taxationem certam fidejussioni apposuerit. Idque probat ex L. 2. in fin. D. qui satisf. cogant. L. fidejussores. 68. §. 1. D. de fidejussorib. L. 2. §. ult. D. de administrat. rer. ad civit. pert. & adjici potest L. 10. D. rem pupill. Tum quia mora rei noceat fidejussori. L. si quis. 24. §. 1. D. de usur. L. mora. 88. D. de verbor. obligat. L. si à colono. 55. §. 1. D. de fidejussorib. Idem tamen Cujacius, ad tit. de verbor. obligat. in L. 91. ait, fidejussorem simpliciter acceptum, non teneri in omnem causam; nisi nominatim expressum fuerit, ut in omnem causam teneretur; puta, in sortem, & usuras. Idque probat ex hac L. 8. ubi Africanus ait, non crescere obligationem fidejussoris, ob moram rei: & ex L. quaero. 54. D. locat. & adjici potest L. 5. C. de pact. inter emptor. & vendit. comp. & L. fidejussor. 10. C. de fidejussorib. Et quidem verius existimo, fidejussorem, qui simpliciter acceptus est, teneri tantum in principalem obligationem; non etiam in accessiones principalis obligationis; nisi id expressum fuerit, ut teneretur: nisi etiam pro conductoribus vestigalium intercesserit, aut pro tutore pupilli. Nec movet, quòd mora rei noceat fidejussori; nocet enim non ad augendam, sed ad perpetuandam obligationem fidejussoris. Nam quia debitor post moram interitu rei non liberatur, sed perpetuatur ipsius obligatio; & conveniri potest, quasi adhuc

adhuc res extaret *L. si ex legati. 23. & L. si servum. 91. §. sequitur. D. de verb. oblig.* Ita & propter moram rei, perpetuatur obligatio fidejussoris. *L. si à colono. §8. §. 1. D. de fidejussorib. & mandat.*

An cum colono partiaro sit locatio, vel societas.

C A P U T XXIV.

ULPIANUS in L. cum duobus. §2. §. si in coëunda. D. pro socio.

SI in coëunda societate (inquit) artem, operamve pollicitus est alter: veluti, cum pecus in commune pascendum, aut agrum politori damus in commune quaerendis fructibus: nimirum ibi etiam culpa praestanda est: pretium enim operae artis est velamentum. Quod si rei communi socius nocuit, magis admittit, culpam quoque venire.

CUIJACIUS in recitationib. C. ad Tit. de locat. & conduct. in L. §.

Sunt coloni partiarum. L. si merces. §. vis major D. eod. tit. hi non videntur proprie esse conductores. Qui nummis colit, est conductor: partiarum non videntur esse conductores; id est, qui partem fructuum conferunt domino, & nihil praeterea: (quam partem pro cultura sibi reservant.) Hoc genere societas contrahitur potius, quam locatio. L. cum duobus. §. si in coëunda. D. pro socio.

Idem CUIJACIUS aliter tract. 8. ad Africanum, in L. 35. D. locat.

At in locatione conductione, dico etiam in alia quantitate consistere posse, veluti mensura, aut pondere: ac proinde cum colono partiaro contrahi locationem, & conductionem, si contrahendae locationis animus fuerit: ac praesertim si de certa fructuum quantitate, veluti modis, vel amphoris tot, quotannis inferendis conveniret. Plinius ix. epistol. Non nummo; sed partibus locavi. Quin etiam sentari potest, & locationem esse, si cum partiaro ita conveniret, ut inferret quotannis fructuum, qui perciperentur, partem dimidiam, aut tertiam: nullò adjecto modò.

MERILLIUS.) Titius dedit Maevio pecus pascendum in commune; puta, ut communicaretur pecus, & communis esset pecoris foetus: vel Titius Maevio agrum poliendum dedit, ut communis esset ager, & communes fructus, qui ex agro perciperentur. Dubitationis est, quinam contractus ille dici debeat. Ulpianus in hac *L. §2. §. 1. ait, societatem esse, cum pecus pascendum datum fuerit; quia dominus pecus communicat, & qui pecus pascendum suscipit, operam suam confert: atque ita est societas. L. si tibi. 13. §. 1. D. de praescript. verb.* Quandoque verò pecus ita pascendum datur, ut sit locatio: puta, si dominus pecuniam dedit, ut pecus pasceretur. *L. si domum. 9. §. Celsus. D. locat.* Quandoque verò est con-

Par. II.

Ff

tra-

tractus innominatus; puta, si pecus non communicatum fuerit; sed tantum convenerit inter dominum, & pastorem, ut foetus pecoris communis esset; vel certis partibus inter eos divideretur. *L. 8. C. de pac.* Ita dubitari potest, an cum dominus fundum dederit colono, ut quotannis certos modios fructuum, vel certam partem, puta tertiam, aut quartam fructuum, pro pensione inferret: an ille contractus, societas, vel locatio dici debeat. Movet, quod merces locationis in pecunia numerata, seu pretio consistere debeat. §. 1. *Instit. de locat. & condu.* *L. 1. §. ult. D. mandat.* *L. 1. §. 7. D. deposit.* *L. si quis. 10. §. ult. D. de acquir. vel amitt. poss.* Alioqui, si pecunia in locatione non intervenierit, est contractus innominatus, ex quo datur actio praescriptis verbis. *L. 5. §. at cum do. D. de praescrip. verb.* vel est societas, ut in hac *L. 52.* Cuiacius in *recitat. C. ad tit. de locat. & condu.* in *L. 5.* ait, proprie conductores esse, qui nummis colunt; & qui dant pecuniam, seu pretium pro pensione fundi conducti: sed partiaris colonos, id est, qui partem fructuum pro pensione fundi domino inferunt, non esse conductores: nec contractum hunc, locationem esse; imò potius societatem. Et hoc probat ex *L. si merces. §. vis major. D. locat.* & hac *L. 52.* Idem Cuiacius *tra.* 8. *ad African.* in *L. & haec distinctio. 35. D. locat.* ait, mercedem locationis in alia quantitate, quam pecunia, posse consistere: puta, si convenit inter dominum fundi, & colonum, qui fundum conduxit, ut colonus certos modios, certamve quantitatem fructuum domino inferret, aut certam partem fructuum, nullà expressà quantitate, aut modò. Id probat ex d. *L. 35. in sup. D. locat.* ubi locatio est, si fructus pro mercede praestentur. Quod & magis admitterem; nam locatio est, cum certa quantitas fructuum datur, aut certa ponderatio. *L. licet. 8. & L. si olei. 21. C. de locat. & condu.* Licet autem merces locationis in pecunia consistere debeat; id fortasse verum est, quando opera, non quando fundus locatur: & pecuniae appellatio, non tantum ad numeratam pecuniam, sed etiam ad eas res pertinet, quae pondere, numero & mensura constant. *L. ult. C. de constit. pecun.* Nec movet, quod in hac *L. 52. §. 1.* contracta fuerat societas inter dominum, & politorem fundi, ut fructus communes essent: quia ager etiam in commune datus fuerat, id est, communicatus inter dominum, & politorem fundi. Denique in d. *L. 25. §. vis major. D. locat.* partiaris colonus, seu qui partem fructuum domino inferre debet, pro pensione fundi; non dicitur societatem contrahere, sed quasi societatis iure damnum, & lucrum cum domino partiri. Nihil igitur obstat, quominus cum partiaris colono locatio contrahatur; at in isto contractu locationis pactum quoddam societatis intervenire potest.

An pacta, quae adjiunt, vel detrahunt, in L. pacta. 72. D. de contrah. empt. intelligi debeant de adminiculis, vel de substantia emptionis.

CAPUT XXV.

PAPINIANUS in L. pacta. 72. D. de contrahenda emptione.

PACTA conventa, quae postea facta detrahunt aliquid emptioni, contineri contractu videntur, quae vero adjiunt, credimus hoc non inesse: quod locum habet in iis, quae adminicula sunt emptionis; veluti ne cautio duplae praestetur, aut ut cum fideiussore cautio duplae praestetur. Sed quo casu, agente emptore, non valet pactum; idem vires habebit iure exceptionis, agente venditore. An idem dici possit, aucto postea vel diminuto pretio, non immerito quaesitum est: quoniam emptionis substantia consistit ex pretio. Paulus notat: Si omnibus integris manentibus, de augendo, vel minuendo pretio rursus convenit; recessum à priori contractu, & nova emptio intercessisse videtur.

CUIJACIUS lib. 14. observat. cap. 28.

Quod ait Papinianus in L. pacta conventa. D. de contrah. empt. Sed quo casu, agente emptore, non valet pactum; idem vires habebit iure exceptionis, agente venditore. Quod loco in verbo, agente, est *etiam*. nam agente emptore, id est, litem faciente, & provocante: Agente venditore, id est, defendente vendente causam suam adversus emptorem, qui agit de evictione, vel de evictionis cautione praestanda. Et postea. Et rursus verba illa, iure exceptionis, satis demonstrant consequentia, agente venditore, esse accipienda de venditore reo: qui locus non tam fuerat explicatus bene. Sed his addamus etiam de pactis aliquid, quae ex intervallo detrahunt emptioni; haec sunt ex eodem contractu, ex natura, & substantia emptionis, quae his potissimum constat, re, pretio, consensu. Et detrahunt emptioni non tantum, quae pretium minuunt, sed etiam quae augent pretium: quia utrique genere disceditur à priori emptione, & nova constituitur. Mutatio enim pretii, ex quo consistit substantia, natura, status emptionis; & emptio mutatur. Mutatis adminiculis, emptio non mutatur; sed adjicitur aliquid emptioni; siue convenerit de praestanda, siue de non praestanda cautione evictionis. Detrahere, est recedere ab emptione; Adjicere, integrâ substantiâ emptionis, pacisci de adminiculis, & accessionibus, & ut Iustinianus loquitur, pedisequis emptionis.

Idem fere lib. 10. observat. cap. 14.

Sed aliter lib. 2. observat. cap. 15.

Quae ex intervallo sunt de satisfactione praestanda ob evictionem, actionem emptori non dant; quae sunt ex intervallo de non praestanda evictione, haec stultum est quaerere, an actionem pariant; nec enim venditori aliter utilia esse possunt, quam excipiendâ. His vero pactis detrahitur emptioni,

F f 2

illis

illis additur: his levior, illis sit gravior conditio. Sed utraque sunt de adminiculis: evictiones enim non perficiunt emptionem, sed jam perfectae emptioni subsidio, & auxilio sunt. At verò si ex intervallo pacta fiant de his, quae sunt ex substantia contractus; ut puta, re, pretio, consensu; quibus scilicet emptio perficitur: si res non sit integra, nulla nascitur actio: si res sit integra, emptio tollitur minus dissensu, vel etiam reformatur, renovatur, repetitur. Et hoc quidem posteriore casu, datur actio; non quidem ex pacto, sed ex nova emptione.

Et ad tit. de contrah. empt. in L. 72.

Quaedam interponuntur super adminiculis contractus; quaedam super substantia contractus, sive substantialiter. Quae interponuntur super adminiculis, ea vel addunt, vel detrahunt contractui: quae addunt, non insunt contractui: quae detrahunt, insunt. Exemplum eorum, quae addunt, est, ut cautio duplae praestetur cum fidejussore. Solebant enim in emptione tantum cavere de dupla; non autem satisficere, id est, fidejussorem dare. L. emptori. D. de evictionib. Hoc igitur pactum non inest contractui. Itaque ait hic JCtus: quod quidem casu, agente emptore, non valet pactum; id est, hoc pactum emptori non prodest; nec ejus actionem infirmat. Intelligit igitur hoc pactum non ius esse, ut producat actionem. Nam quod attinet ad exceptionem, prodest: ut omnia alia pacta, ex quibus exceptio, non actio nascitur. Et huc pertinent verba haec hujus legis, Idem vires habebit jure exceptionis agente: quae significant, hoc pactum tribuere exceptionem emptori, quod non potuit illi tribuere actionem.

In eadem est sententia in Commentar. ad Tit. D. de pact. in L. 7. §. quinquimo. v. & in tutelae actione.

MERILLIUS.) Pacta, quae incontinenti bonae fidei contractibus, veluti emptioni, apponuntur; parant actionem, sive ante contractum, sive in ipso contractu, sive statim post contractum fiant. L. jurisconsultum. 7. §. quinquimo. D. de pact. L. in bonae fidei. 13. C. eod. L. 3. C. de aedilit. actionib. Pacta, quae ex intervallo, sive postea contractibus bonae fidei apponuntur, quandoque insunt, seu contractu ipso videntur contineri; quandoque non insunt. Inesse videntur, quae detrahunt: non inesse, quae adiungunt. Ex intervallo autem fieri dicuntur, quando contrahentes ad alios actus diverterint. L. continuus. 137. D. de verb. obligat. L. 6. §. ult. D. de duob. reis. L. quod ait. 23. §. ult. D. ad leg. Jul. de adulter. Sed non satis constat, quoniam sint pacta, quae detrahunt; vel quae adiungunt contractui emptionis. Cuiacius lib. 10. observat. cap. 14. & lib. 14. observat. cap. 28. putat, pacta detrahentia esse, quae fiunt circa substantiam contractus emptionis, puta, rem, aut pretium: pacta adjicientia, quae fiunt de adminiculis emptionis, veluti evictione, cautione duplae, arrhis, satisfactione. Et pacta detrahentia esse, sive augeatur pretium, sive minuat: & pacta adjicientia esse, sive conveniat, ne de evictione caveatur; sive conveniat, ut cum fidejussore caveatur. Finge, Titius servum, vel aliam rem vendidit Maevio, cujus nomine de dupla cavere debet, seu duplam promittere, si res evincatur. Postea, seu ex intervallo, convenit inter Titium venditorem, & Maevium emptorem, ut servus majori, aut minori

minori pretio sit venditus. Id pactum existimat detrahere contractui emptionis; quia sive angeatur, sive minuatur pretium rei venditae, utroque modo mutatur prior contractus, & novus constituitur, aucto, vel minuto pretio: & ita detrahitur contractui. Si postea, vel ex intervallo conveniat, ne Titius venditor de dupla caveat, aut etiam, ut de dupla caveat dato fidejussore, si servus evincatur; hoc pactum adjicere existimat, quia cautio duplae est de adminiculis, ut de caeteris consequentiis emptionis: at mutatis adminiculis, emptio non mutatur; sed adjicitur aliquid emptioni, sive convenit de praestanda, aut non praestanda cautione evictionis. Verum idem Cujacius *lib. 2. observat. cap. 15. & ad L. 7. D. de pact. & ad tit. de contrab. empt.* in hac *L. 72.* aliam interpretationem affert, scilicet, utraque pacta detrahentia, & adjicientia fieri de adminiculis: & pactum detrahens esse, si conveniat inter venditorem, & emptorem, ne duplae cautio praestetur: quia cum servus vaenit, duplae cautio est ex adminiculis, seu consequentiis contractus. *L. emptori. 37. §. 1. D. de evictionib.* Si igitur, conveniat ne venditor de dupla caveat, hoc pactum detrahit aliquid, quod est ex adminiculis contractus. Pactum autem adjiciens esse existimat, si convenerit, ut cum fidejussore duplae cautio praestetur: quia hoc pactum adjicit aliquid, quod non est ex natura contractus; siquidem venditor tantum tenetur de dupla cavere stipulatione interposita, non etiam fidejussorem dare, *L. 4. & d. L. 37. D. de evictionib.* Et hanc posteriorem interpretationem magis admitterem, pacta detrahentia, & adjicientia fieri circa adminicula, non circa substantiam contractus. Nam in priori interpretatione, pactum detrahens dicitur, quod est de augendo, vel minuendo pretio: at vix est, ut pactum detrahens dici possit, cum sit de augendo pretio: augere non est detrahere. Secundum eandem interpretationem, pactum adjiciens est, si conveniat, ne duplae cautio praestetur; at vix est, ut pactum adjiciens dici possit, quod detrahit aliquid contractui: detrahere non est adjicere. Praeterea si pactum detrahens intelligatur de pretio aucto, vel minuto, id pactum inesse non potest contractui, vel contractu contineri: quod tamen vult hic Papinianus. Finge ex intervallo convenisse inter Titium venditorem, & Maevium emptorem, ut servus, qui vaenierat centum, venditus esset quinquaginta: & ita detractum esse de pretio rei venditae; vel convenisse, ut servus venditus esset centum, & viginti; & ita adjatum esse aliquid pretio rei venditae: hoc pactum, quod fit de augendo, vel minuendo pretio rei venditae, mutat priorem contractum, & facit novum contractum. *d. L. 7. §. adio. & L. si unus. 27. §. pactus. D. de pact.* Hoc igitur pactum, quod adjicit aliquid, vel minuit pretio rei venditae, inesse non potest contractui, à quo recessum est. Eaque ipsa ratione Paulus hic Papinianum notare voluit: cum enim prius Papinianus egisset de pactis, quae sunt circa adminicula; & postea quaesivisset de pactis, quae sunt circa substantiam, puta, de augendo, vel minuendo pretio; id frustra quaeri notat, quia eo pacto prior contractus tollitur; & pactum inesse non potest contractui, qui sublatus est. Ita igitur apparet, pacta, quae sunt circa substantiam ex intervallo, inesse

non

non posse contrahi: sed tantum pacta, quae sunt de adminiculis; quaeque detrudere, vel adicere possunt contrahi, manente ipsius contractus substantia. Ad extremum, observandum est, haec verba *L. 72. sed quo casu agente emptore non valet pactum, idem vires habebit iure exceptionis agente venditore*; variam quoque interpretationem apud Cuiacium subisse. Nam *lib. 14. observ. c. 28. agente venditore*, inquit, id est, defendente venditore causam suam adversus emptorem, qui agit de evictionis cautione praestanda. Finge, ex intervallo convenit inter venditorem, & emptorem, ne duplae cautio praestaretur: emptor agit adversus venditorem, ut de dupla caveat; venditor pacti exceptionem opponit, quod convenit, ne duplae cautio praestaretur; & ita venditorem excipientem agere existimat, ut in *L. 1. D. de edend. At in tit. de contrab. empt.* ad hanc *L. 72.* aliter verba illa accipit, *agente venditore*, id est, causam movente. Finge, post perfectam venditionem ex intervallo convenisse, ut venditor caveret de evictione dato fideiussore; illud pactum adjicit aliquid contrahi, quod est extra naturam contractus, d. *L. 7. §. quinimo, D. de pact. &* ideo non videtur contractui contineri, aut inesse contractui, ut pariat actionem. Maevius emptor agere non potest adversus Titium venditorem, ut caveat de dupla cum fideiussore. Sed si Titius venditor petat pretium servi à Maevio emptore; agenti venditori, & pretium petenti, Maevius poterit opponere exceptionem pacti; quod convenit, evictionis nomine fideiussorem dari: neque ante emptor pretium solvere tenebitur, quam Titius venditor fideiussorem dederit. Pactum igitur adjiciens, ex intervallo factum, non proficit emptori, ut actionem habeat; sed ei proficit, ut habeat exceptionem *agente venditore*, id est, actionem movente, & pretium petente. Quam posteriorem interpretationem magis admitterem, rejecta priori: quid enim opus est agendi verbis minus propriam significationem asserere? puta, ut agere sit excipere; cum propria convenire possit, ut agere sit actionem movere.

An perfecta venditione periculum sit venditoris, vel emptoris, ante traditionem.

C A P U T XXVI.

AFRICANUS in L. si fundus. 33. D. locati.

SI fundus, quem mihi locaveras, publicatus sit; teneri te actione ex conducto, ut mihi frui liceat; quamvis per te non stet, quominus id praestes. Quemadmodum (inquit) si insulam aedificandam locasses, & solum corruisset, nihilominus teneberis. Nam & si vendideris mihi fundum, isque prius, quam vacuus traderetur, publicatus fuerit; tenearis ex empto

empto. Quod hæcenus verum erit, ut pretium restituas; non ut etiam id præstes, si quid pluris mea interfit, cum vacuum mihi tradi.

CUJACIUS tractatu 8. ad Africanum, in *L. si fundus. 33. D. locati.*

Vendidisti mihi fundum, is publicatus est sine culpa tuâ ante traditionem; quamvis absit culpa, vel vicia tua, tamen teneris mihi ex empto, sed in simplicium; ut scilicet vel me liberes actione ex vendito, vel pretium, quod accepisti, restituas: non etiam in omne id, quod interest fundum mihi tradi. Ex quo intelligitur, post perfectam venditionem, periculum non recipere ad emptorem.

Idem **CUJACIUS** lib. 23. observationum, cap. 29.

In specie propoſita, si mortuus sit Stichus, antequam mihi eum dares; perit is mihi quidem, nec possumus agere præscriptis verbis, quanti interest, Stichum mihi dari: d. L. naturalis. §. 1. sed pecunia, quam dedi, mihi non perit, quia eam condicere possumus. Quod fit exemplum emptionis. L. si fundus. D. locat.

Sed aliter in recitationibus ad *tit. C. de actionib. empt.* ubi attingit *L. 13.*

Præterea in actione ex empto veniunt fructus, & foetus post perfectam venditionem. L. 13. & L. penult. hoc tit. & generaliter omne commodum, quod rei venditæ accessit post perfectam venditionem: cum etiam emptor omne periculum sustineat, & omnis functionum, capitationum publicarum, L. 13. Sed emptor periculum sustinet etiam ante traditionem: onus autem publicarum functionum non nisi post traditionem.

MERILLIUS. Si Titius fundum vendiderit Maevio, & pretium fundi acceperit, deindeque fundus publicatus fuerit; ait Africanus in hac *L. 33.* Titium debere pretium fundi Maevio restituere. Quâ ratione probat Cujacius tract. 8. ad Africanum, in eadem *L. 33.* post perfectam venditionem, puta, cum de re, & pretio convenerit; ante traditionem periculum esse venditoris, non emptoris. Idque aliâ ratione probat Cujacius lib. 23. observat. cap. 29. quod in *L. ult. D. de conduct. caus. dat.* sit permutatio, & periculum sit ejus, qui rem dare debet; exemplum venditionis, in quâ periculum est venditoris, qui rem debet tradere. Tentari etiam potest ex *L. quod si. 114. §. 1. D. de pericul. & commod. rei vendit. ante traditionem* periculum esse venditoris, post traditionem emptoris: Tum quia res suo domino perire debet, *L. pignus. 8. C. de pign. act.* At venditor ante traditionem manet dominus rei venditæ, *L. si pater. 8. C. de actionib. empt.* Igitur ante traditionem, res venditori, ut domino, potius quam emptori perire debet. Verum idem Cujacius in recitationibus ad *tit. C. de act. empt.* ait, post perfectam venditionem, emptorem omne periculum sustinere, etiam ante traditionem. Quod magis admitterem, ut expressum est in *§. cum autem. 3. Instit. de empt. & vendit.* in quibus libris certa juris principia sunt tradita: & in *L. ult. C. de pericul. & commod. rei vendit.* ubi re emptâ ante traditionem, emptoris est periculum, ita ut nec pretii repetitionem habeat. Et quidem cum omne emolumentum pertinet

neat ad emptorem ante traditionem, si quid rei venditae accesserit; periculum quoque ad eum debet pertinere, *L. id, quod. 7. D. de pericul. & commod. rei vend.* Non movet, quod in hac *L. 33.* venditor emptori pretium restituere tenetur, publicatio fundi ante traditionem; quia fundus non perit, sed est tantum quaedam difficultas circa traditionem: cum auctoritate principis publicatus fuerit, seu militibus assignatus, *L. item si is. D. de rei vindicat. L. Lucius. 11. D. de evictionib.* Venditor publicatione, veluti vi quadam maiore prohibetur, ne fundum possit tradere; ideo tenetur pretium fundi, quod accepit, emptori restituere. Non movet etiam d. *L. ult. de condiç. caus. dat.* ubi non est permutatio, ut suo loco ostendimus. Nec *L. 14. D. de pericul. & commod. rei vendit.* ubi materia perit venditori ante traditionem, quod culpa ipsius perierit: etenim ob culpam venditoris ante traditionem res ipsi perire debet, *L. leas. 12. D. eod. tit. de pericul. & commod. rei vendit.* Denique licet venditor maneat dominus rei venditae, donec tradita fuerit; tamen periculum est emptoris, quia & commodum ipsius est, si quid rei venditae accesserit ante traditionem. Ajunt Impp. in d. *L. 8. C. de pign. act.* rem domino perire: non ajunt, rem alii, quam domino perire non posse. Regulariter verum est, ut domino pereat; sed alii quam domino perire potest: veluti emptori perit, antequam per traditionem factus sit dominus.

An is, qui onus vehendum conduxerit, teneatur conditione ex promutuo, vel ex locato, si cessaverit.

C A P U T XXVII.

ULPIANUS in *L. ex conducto. 15. §. Item cum quidam. penult. D. locati.*

Item cum quidam nave amissa, vecturam, quam pro mutua acceperat, repeteretur; rescriptum est ab Antonino Augusto, non immerito procuratorem Caesaris ab eo vecturam repetere: cum munere vehendi functus non sit: quod in omnibus personis similiter observandum est.

CUIACIUS lib. 3. observationum, cap. 1.

*Si nautae, qui onus transvehendum conduxit, vectura prorogata fuerit; naufragio facti, ab eo repeti vecturam in persona Procuratoris Caesaris, Antoninus rescripsit: quia transvehendi munere nauta perfunctus non est. Quod & in aliis personis onus vehendum locantibus obtinere locum, Ulpianus tradit in *L. ex conducto. §. Item cum quidam. D. locat.* Et postea: *Libentiusque nunc Pet. Pistori adolescentis eruditissimi, & acutissimi iudicio acquiesco, qui recte Flor. legi, promutua: & quasi mutuum dari, quodcumque**

enimque prorogatur: atque ita *veſturam* prorogataſi præcipi pro *mutua*, & non *transſuſa* onere, in credito remanere dicebat.

Idem CUJACIUS lib. 8. observationum, cap. 34.

Si ſolvero pecuniam, quam nondum debeo, nec poſtea debere coepi; ut ſi veſturam nautæ ſolvero, qui vehendi munere poſtea non fungitur: ex promutuo eſt actio, ſive repetitio, id eſt, condictio, L. ex conducto, §. item cùm quidam. D. locat. quæ quaſi ex mutuo datur.

Sed aliter in recitationib. Cod. ad tit. de locat. & conducto, in L. 5.

Si veſtor ille conduxerit annonam vehendam, accepta mercede promutuo, & fidem ſullat, tenetur ex locato, L. 13. & d. §. item cùm quidam, vel ut mercedem reddat, vel quod intereſt.

MERILLIUS,) Ulpianus ait, veſturam, quam quis promutuum de-
derit, poſſe repeti; ſi vehendi munere perſunctus non ſit. Legitur in
Florent. pro mutua, alii Codices legunt, pro inveſto, alii, prae manu;
ſed Florentina lectio eſt rectior: nam promutuum dari dicitur, cùm ali-
quid prorogatur. L. nomen. 34. §. ult. D. de legat. 3. L. Stichus. 40. §.
ſervo. & item quaero. D. de ſtatulib. Licet ergo per caſum fortuitum ſte-
terit, puta, per naufragium, ne nauta onus tranſveheret; veſtura tamen
ei prorogata repeti poteſt. Ut etiam aliis omnibus, qui onera vehenda
ſuſcipiunt, puta, per rhedario, ſi rheda in medio itinere fracta fuerit. Nec ob-
ſtat L. penult. §. navem. D. locat. ubi dominus tenetur veſturam ſolve-
re, licet merces tranſveſtæ non fuerint: quia merces erant illicitæ, &
in commiſſum ceciderant: atque ita domini culpâ factum erat, ut na-
vis retineretur, & onus impoſitum non tranſveheretur. Veſtura igitur
prorogata repeti poteſt. Sed quaeritur, quâ actione repeti debeat. Cui-
acius lib. 3. obſerv. cap. 11. & lib. 8. cap. 34. putat, repeti poſſe condictione
ex promutuo, ſive condictione indebiti: quia is, qui indebitum ac-
cepit, perinde tenetur, ac ſi mutuum accepſſet; & eâdem actione, L. 5.
§. is quoque. D. de obligat. & act. Idem tamen Cuiacius in recitat. Cod.
ad tit. de locat. & conduct. in L. 5. ait, nautam, qui merces vehendas
ſuſceperit, & mercedem promutuum, ſeu prorogatam acceperit; teneri
ex locato. Idque probat ex hac L. 15. §. item cùm quidam: quaſi ea
mens ſit Ulpiani, ut veſtura poſſit repeti à nautâ actione locati: quod
verum eſt; & dandam eſſe potiùs actionem locati, quàm condictionem
indebiti. Nam condictio indebiti, ſtricti juris eſt; actio locati, bonæ fi-
dei. Conditione indebiti veſtura, ſeu merces oneris ferendi tota repe-
teretur; actione locati haberetur ratio ejus, quod nauta oneris vehendi
cauſâ in navem inſtruendam impendii fecerit; nec totum haberet domi-
nus actione locati, quod haberet condictione indebiti, ſeu condictione
ex promutuo.

*An necesse sit in permutatione dominium transferri; vel
sufficiat rem tradi, ut in venditione.*

C A P U T XXVIII.

PAULUS in L. 1. §. ideoque. D. de rer. permut.

Ideoque Paedius ait, alienam rem dantem, nullam contrahere permutationem.

CUIACIUS in repetita praelect. L. naturalis. D. de praescript. verb.

Permutatio nomen suum, id est, proprium non habet; ergo rei traditionem exigens in permutatione; & enim scilicet, quae dominium facit accipientem. Nullam enim contrahit permutationem, qui tradit rem alienam; & ideo ex altera parte, rei alienae traditione facta, si alter nolit rem tradere, tenetur tantum conditione ab rem dati, non actione praescriptis verbis, quasi ex permutatione: quia nulla permutatio est; & conditio competit, non ex permutatione, sed ex aequo, & bono. L. in summa. 68. D. de condict. indebit.

Idem CUIACIUS in paratit. Cod. ad tit. de rer. permutat.

Permutatio est mutatio dominii, L. scribit. D. de aur. argent. legat. emptio non semper rei dominium mutat.

Sed aliter in recitat. ad lib. 32. Pauli ad edictum in L. 1. D. de rer. permutat.

Et in hoc est differentia, quia inveniri non potest, contracta permutatione, quis sit venditor, quis emptor; quid merx, quid pretium; & utrumque potius merx esse videtur, & ut Paulus significat in L. 1. D. de contrah. empt. illi loco: Nec ultra merx utrumque, sed alterum pretium vocatur: & consequenter, quia utrumque merx esse videtur, uterque contrahentium tenetur evictionis nomine duntaxat; non etiam omnino ut rem faciat accipientis.

Et lib. 23. observationum, cap. 28.

In permutatione non apparet quid sit merx, quid pretium; & utrumque potius merx esse videtur, ut Paulus significat in L. 1. D. de contrah. empt. illi loco: Non ultra merx utrumque, sed alterum pretium vocatur. Et consequenter, uterque contrahentium tenetur evictionis nomine duntaxat, non omnino ut rem faciat accipientis.

MERILLIUS. J. Paulus ex Paedio refert, rem alienam dantem, nullam contrahere permutationem. Finge: Titius rem alienam, puta, quae erat Sempronii, dedit Maevio permutationis causam, ut ab eo rem aliam acciperet: Titius non contrahit permutationem. Nec potest agere adversus Maevium, ut aliam rem tradat: quia non est permutatio, nulla re interveniente. At cum Titius rem alienam dederit, perinde est, ac si nullam

nam dedisset; & ideo non contrahitur permutatio. Plerique ex hoc loco inferunt, quod in permutatione dominium transferri, & res accipientis fieri debeat: nam quia rei alienae permutatio non contrahitur, sequens esse videtur, ut res propria dari debeat, & ita dominium transferri. Cujacius in ea est sententia in *recitat. ad tit. D. de contrab. empt. in l. 1. in repetit. praedict. ad l. naturalis. D. de praescript. verb. in §. 1. & in paratit. C. ad tit. de rer. permut. ubi & alius rationibus probat, quod in permutatione dominium transferre necesse sit, ex *L. scribit. 34. D. de aur. argent. legat. & L. ult. D. de condit. caus. dat. idem verb. Cujacius lib. 32. Pauli ad edictum, in l. 1. D. de rer. permutat. & lib. 23. observat. cap. 28. aliter sentit, quod ut in emptione venditor non tenetur rem facere accipientis, *L. si ita. 25. D. de contrab. empt. L. ex emptio. 11. §. 1. D. de actionib. empt.* Ita in permutatione neuter tenetur rem facere accipientis; quia utrumque est merx, uterque venditor esse intelligitur. Et hoc magis probarem: nam in permutatione sufficit rem tradi; res tradita initium obligationi praebet: at traditio non infert dominii translationem, *L. traditio. D. de acquir. rer. domiu. L. si rem. 28. D. de verb. obligat.* Nec verò rectè ex hoc §. colligitur, in permutatione dominium transferri debere: licet enim rei alienae permutatio non contrahatur, non tamen sequitur dominium transferri debere. Sufficit in permutatione, rem propriam dari dominio in bonis, vel possessionis, licet propria non sit dominio juris civilis. Satis est ad contrahendam permutationem, si res quoquò modò propria detur; dominum non detur aliena. Bonae fidei possessor permutationem contrahit, quia rem suam dat: non dat alienam, sed dat propriam, quaeque ad eum pertinet, *L. verbum. 181. D. de verb. signific. in qua habet dominium in bonis, L. si fur. 32. D. de usurpat. & usucap. l. quamvis. 84. D. de furt. vel dominum possessionis, l. 4. §. 2. D. de alienat. judic. mutand. caus. fin. l. 1. C. Greg. si sub alter. nom. res empt. er.* Non dicimus, bonae fidei possessorem dominium transferre, aut rem facere accipientis; quia dominium, quod nondum habet ex jure civili, in alium transferre non potest: & tamen permutationem contrahit. Igitur non est necesse in permutatione, ut dominium transferatur. Tantùm ex hoc §. colligitur, quod re aliena data non contrahatur permutatio: sed non potest colligi, quod in permutatione dominium transferri necesse sit. Nec melius probatur ex *d. L. 34. D. de aur. argent. legat.* siquidem in permutatione dominium mutatur, ut in venditione, si venditor sit dominus, *d. L. 20. D. de acquir. rer. domiu.* Non tamen necesse est, ut venditor rem faciat emptoris, aut dominium in emptorem transferat. Venditor tenetur ad factum traditionis, non etiam ad effectum dominii per traditionem transferendi. Si quis dominus rei datae, ex causa permutationis dominium transfert; veluti si quis aurum suum dederit auri, ut ex eo auro annulum faceret, dominium transfertur, *d. L. 34. Caeterum in d. L. ult. D. de condit. caus. dat.* non fuit permutatio, sed alius contractus innominatus, ut ostendimus *lib. 2. observationum, cap. 14.***

Unde actio praescriptis verbis dicta sit.

C A P U T XXIX.

CELSUS in L. 2. D. de praescript. verb. & in fact. actionib.

NAm cum deficient vulgaria, atque usitata actionum nomina, praescriptis verbis agendum est.

GUAJACIUS in notis priorib. Institut. ad tit. de locat. & condu.

Huic actioni nomen est, quod datur ex praescripto conventionum, vel proinde uti convenit, si conventio scripta non sit, L. 1. §. si quis servum. D. de polit. L. si dominus. D. de praescript. verb. Est igitur praescriptis verbis, id est, ~~expressum est~~ actio: sic enim à Constantino nuncupata est lib. 2. Epitom. tit. 3. Ex quo apparet, non omnem in factum actionem & praescriptis verbis esse: siquidem non omnis in factum actio ex conventionione descendit; omnis tamen actio praescriptis verbis, ex conventionione descendit.

Idem **GUAJACIUS** in Comment. ad tit. D. de pact. in L. jurisgentium. 7. in princip.

Praescriptis verbis cur dicta sit, Institut. 3. exposuimus, tit. de locat. Quod in hunc locum omnino, transferendum est. Nec probanda illorum sententia, qui quoddam ejus verba rei gestae explicationem contineant, id ei nomen datum putant: hac enim ratione in factum civilis accommodata legi Aquilae, in omnes in factum actiones, praescriptis verbis appellabuntur.

Idem **GUAJACIUS** in paratit. Cod. ad tit. de rer. permutat.

Praescriptis verbis, quia datur ex conventionione uti praescripta est, nec habet aliud nomen proprium: nam si negotii non est proprium nomen, nec possit esse actionis, quae ex eo nascitur; nec aliter ea demonstrari, quam dicendo agi secundum verba conventionione praescripta.

Sed aliter in recitationib. ad tit. de praescript. verb. in L. 1. in princ.

Et notandum, hanc ideo vocari praescriptis verbis, quod rei gestae narrationem contineat. Dicitur etiam in factum, quasi in factum composita, tit. de exceptionib. in princip. vel quasi in factum concepta. Et postea: Si haec actio, qua ratione in factum dicitur, eadem dicitur praescriptis verbis; recte omnes actiones in factum, dicuntur etiam praescriptis verbis: quod falsum est.

MERILLIUS.) Ex contractibus innominatis prodita est actio praescriptis verbis in factum, ad instar actionum, quae ex contractibus nominatis dantur: non tamen ex omnibus contractibus innominatis, L. ult. D. de condit. caus. dat. sed quatenus contractus innominati accedunt ad contractus nominatos. Veluti actio in factum proxima locati, datur quatenus contractus accedit ad locationem, L. 5. §. rem tibi. 12. D. commodat.

modat. L. 1. §. si quis servum. 7. D. deposit. Actio in factum proxima empti, datur ex contractu innominato, qui similis est contractui emptionis. *L. si convenit. 6. D. de rescind. vend.* Actio in factum proxima mandati, datur ex contractu innominato, ut accedit ad contractum nominatum mandati. *L. 5. §. 4. D. de praescript. verb. & in fact. actionib.* Actio in factum proxima commodati, datur ex contractu innominato, qui accedit ad commodatum, *L. si gratuitam. 17. in princ. D. de praescript. verb.* Ista verò actio praescriptis verbis, dicitur civilis; quia jure civili, seu interpretatione Prudentum est prodita; ne litigantes causâ caderent, si aliam pro alia actionem exercerent: quod in contractu incerto facile evenire poterat. Ista quoque actio utilis dicitur, *L. cum nota. 6. C. de transact.* quia comparata est ad instar directae actionis ex contractibus nominatis. Dicitur in factum, quia factum, & rem, uti gesta est, demonstrat. *d. L. 6. C. de transact.* Verùm non satis constat, cur dicta sit praescriptis verbis. Cujacius ad *tit. de pact. in L. 7.* negat, ideo dictam fuisse praescriptis verbis actionem, quia ejus verba rei gestae explicationem contineant. Idem tamen in recitationib. ad *tit. D. de praescript. verb. in L. 1.* ait, hanc actionem ideo vocari praescriptis verbis, quod rei gestae narrationem contineat. In *notis prioribus Institut.* ad *tit. de locat. & conduct.* refert ex Constantino Harmenopulo, dictam esse praescriptis verbis, ex praescripto conventionum. In *paratit. C. de rer. permutat.* dari secundum verba conventionis praescripta: & praescripta verba interpretatur conclusa conventionis, praefinita conventionibus; sive conventiones scriptae fuerint, sive non, *d. L. 1. §. si quis servum. 7. D. deposit. L. si dominus. 8. D. de praescript. verb.* Verius est tamen, actionem praescriptis verbis dici, non propter verba conventionis praescripta, seu praefinita; sed ob verba praescripta, seu proposita ante actionem. Atque ita voluit Harmenopulus intelligere, *πρὸς τὴν ἀποκρίσιν συνηθῶσαν, praescriptis conventionibus*, quod praescriberentur, seu proponerentur conventiones, ex quibus in factum agebatur: proponebatur, seu praescribatur conventio, negotium uti gestum erat; & postea ex verbis illis praescriptis in factum agebatur. Veluti, si contractus permutationis initus esset, cùm Titius rem suam dedisset Maevio, ut ab eo aliam acciperet; praescribebat Titius, se rem suam dedisse Maevio, ut ab eo aliam acciperet: & ita praescriptis verbis agebat, ad id, quod iteraret sibi à Maevio rem, datam non fuisse, uti convenerat. Idemque dicendum est de ceteris contractibus innominatis, ex quibus datur actio praescriptis verbis, ad id, quod interest, non esse datum, aut factum, quod convenit. In contractibus nominatis non erat necesse verba conventionis, seu negotij gesti praescribi; sed sufficiebat actionem proponere, puta, empti, locati; quarum actionum certa erat natura. *L. in emptionibus. 43. D. de pact.* At cùm esset contractus incertus, necesse erat praescribi verba conventionis, ut ex praescriptis verbis ageretur. Licet autem actio praescriptis verbis dicatur in factum, quia factum, & rem gestam demonstrat; non tamen omnes actiones in factum dicendae sunt praescriptis verbis. Omnes praescriptis verbis actiones sunt in factum actiones; sed non omnes in factum actio-

nes sunt praescriptis verbis. Actiones praescriptis verbis in factum, tantum dantur ex civilibus negotiis, seu contractibus innominatis, qui sunt similes contractibus nominatis: at aliae actiones in factum, dantur ex aliis causis. *L. actionum. 25. §. in factum. D. de obligationib. & actionib.*

An actio in factum, quae datur exemplò legis Aquiliae, sit civilis, vel praetoria.

C A P U T XXX.

Ulpianus in L. qui servandarum. 14. D. de praescript. verb. & in fact. actionib.

Qui servandarum mercium suarum causâ alienas merces in mare projecit, nullâ tenetur actione; sed si sine causa id fecisset, in factum; si dolo, de dolo tenetur.

Cuiacris in recitationib. ad tit. de praescript. verb. in L. 1.

Alia est actio civilis in factum, quae non est praescriptis verbis: id declaratur exemplò ex lege Aquilia. Ex lege Aquilia est actio directa, quae etiam civilis dicitur. *L. si heres institutus. §. 1. D. ad Trebel. quae tunc competit, cum corpus corpori damnum dedit: ut si quis sua manu servum alienum occiderit, tunc competit actio legis Aquiliae directa. At quid, si corpori damnum datum sit, sed non à corpore; verum corporis occasione? ut si quis servum inclusiverit, atque ita fame perierit; corpus damnum non dedit, sed causam damni. Hic non agitur directa lege Aquilia, sed dabitur utilis actio legis Aquiliae, quae est in factum civilis, quia datur in casu simili legis Aquiliae.*

Idem Cuiacius in not. priorib. Instit. ad tit. de lege Aquil. in §. ult.

Utilis actio, quae & in factum dicitur: est autem in factum civilis, id est, ad instar legis Aquiliae.

Idem Cuiacius in not. secund. Instit. ad tit. de leg. Aquil. in §. ult. Utilis est in factum civilis, comparata ad exemplum Aquiliae: haec est in factum praetoria.

Sed aliter in Commentar. ad tit. de pact. in L. 7. in princip.

Quamobrem in L. qui servandarum, in princip. inf. de praescript. verb. in factum actionem pro praetoria, non pro civili, accipimus necessariò.

MERILLIUS.) Plures sunt species actionis in factum, non satis distinctae in Glossariis; nec de omnibus sub hoc tit. agitur. Alia est actio praescriptis verbis in factum ex contractibus innominatis, seu incertis: quae

quae comparata est ad instar directarum actionum, ex contractibus nominatis. Alia est actio utilis in factum, quae datur ad instar directarum actionum ex legibus, & SCtis: veluti actio in factum, quae datur ad exemplum directae actionis ex lege Aquilia; veluti ex lege Aquilia. L. 1. de vi. §. 3. D. ad leg. Aquil. Ulpianus in collat. leg. Moysae. cum L. Roscit. 12. quae accommodatur legi Aquiliae. L. quia actionum. 11. D. de praescript. verb. Alia est actio in factum praetoria, quae datur à Praetore causâ cognita, deficientibus aliis actionibus: cum nec directa actio competit, nec utilis accommodari potest. L. Jurisgentium. 7. §. 2. D. de pact. L. 1. D. si mensor fals. mod. dixer. §. ult. Instit. de leg. Aquil. Alia est actio in factum, quae est subsidaria omnium actionum; quando & ipsa actio de dolo non competit. L. non debet. 11. D. de dol. mal. Aliae sunt actiones in factum, quae ex delictis dantur, vel ex edicto Praetoris: si quis adversus edictum Praetoris fecerit. Veluti si libertus absque venia patronum in ius vocaverit. L. si libertus. 12. D. de in ius vocand. L. actionum. 25. §. 1. D. de obligat. & actionib. Si quis missum in possessionem non admiserit. L. 3. D. Ne vis fiat ei & qui in possesi. Cum igitur plures sint species actionis in factum; dubitari saepe potest, quaeenam actio in factum intelligi debeat, ut in principio hujus legi. 14. Finget Titius, & Maevius habebant merces in eadem navi; Titius merces Maevii in mare projecit: si Titius id fecerit navis exonerandae causâ, nulla actione tenatur Maevio; licet mercibus jactis ei damnum dederit; id est, non teneatur directâ actione legis Aquiliae, nec utili actione in factum, quae datur exemplò legis Aquiliae; quia Titius id fecit imminente periculo, ut navis nimium onusta levaretur. L. 2. §. 2. D. ad L. Rhod. de jactu. Sed si Titius sine causâ, id est, nullò imminente periculò id fecerit; Ulpianus ait, Titium teneri actione in factum; vel actione de dolo, si dolo id fecerit: puta, si ideo merces Maevii jecerit, ut suas servaret, easque solus majori pretiò venderet. Cum Ulpianus ait, Titium teneri actione in factum, si sine causâ merces Maevii in mare jecerit; non immerito quaeritur, quaeenam actio in factum intelligi debeat? & videtur, intelligendam esse actionem in factum, quae datur exemplò legis Aquiliae, quando aliò modò, quàm à corpore damnum datum est. d. §. ult. Instit. de leg. Aquil. veluti si quis mihi de manu nummos excusserit, ut in flumen, vel cloacam caderent. L. si servus. 27. §. si quis de manu. 13. D. ad leg. Aquil. Sed adhuc quaestionis est, an ista actio utilis in factum, quae datur exemplò legis Aquiliae, civilis, vel praetoria dici debeat. Cujacius in notis prioribus, & in not. secund. Instit. ad d. §. ult. Instit. de leg. Aquil. & in recitationib. ad tit. de praescript. verb. in L. 1. & praeterea in recitat. ad tit. de servitutib. praedior. urbanor. in L. si fistulae. 18. civilem dici debere existimat: nec desunt rationes, quibus haec sententia juvari potest. Primum, quod ut actio praescriptis verbis in factum, quae datur ex contractibus innominatis, exemplò directae actionis, quae datur ex contractibus nominatis, civilis est. d. L. 7. §. 2. D. de pact. L. si convenerit. 23. D. comm. divid. Ita etiam actio utilis, quae datur exemplò directae actionis ex lege Aquilia, civilis dici debeat. Secundò, quod

in d. §. ult. *Instit. de leg. Aquil.* actio in factum praetoria distinguitur à directa, & utili actione legis Aquiliae: quasi hae actiones sint civiles, illa tantum praetoria. Tertio, quia verbum *ex legibus*, accipiendum sit tam ex legum sententiâ, quam ex verbis earum. *L. verbum. 6. D. de verb. signific.* Si igitur actio, quae datur ex verbis legis Aquiliae, civilis est; actio quoque, quae datur ex sententia legis Aquiliae, civilis dicenda est. Idem tamen Cujacius ad tit. *de pact.* in d. *L. 7. in princip.* ait, principium hujus legis 14. de actione in factum praetoriâ necessariò accipiendum. Et quidem, si intelligit actionem in factum utilem, quae datur exemplò legis Aquiliae; eam praetoriam esse existimat. Sed fortè intelligit actionem in factum praetoriam, quae non est utilis; quae non datur exemplò legis; sed cum sententia legis deficiat: & tamen aequitas dandam actionem suadet, d. §. ult. *Instit. de leg. Aquil.* Magis tamen probamus, actionem in factum utilem debere intelligi; eamque praetoriam, non civilem dici oportere: quia actiones civiles, vel praetoriae dicendae sunt ratione originis: prout originem habent à jure civili, vel praetorio, §. *sed istae quidem. Instit. de actionib.* At actiones Praetor supplet legibus, ex earum sententia, *L. quia. 11. D. de praescript. verb. & ideo sunt juris praetorii. L. 7. D. de justit. & jur. ut ostendimus lib. 3. observatio-num, cap. 26.* Non movet, quòd actio praescriptis verbis in factum sit civilis, quae datur exemplò directae; quia habet originem ex jure civili, sen interpretatione Prudentum: at actio utilis in factum ex lege Aquiliâ, suppletur jurisdictione Praetoris. Non movet etiam, quòd in d. §. ult. *Instit. de leg. Aquil.* actio utilis ex lege Aquilia, ab actione in factum praetoriâ distinguitur: ideo enim distinguitur, non quia ista sit civilis, haec verò praetoria; sed quia ista sit utilis, & exemplò legis Aquiliae, haec verò nò sit utilis, sed subsidiaria, deficiente directâ, & utili actione. Denique licèt Praetor aliquid faciat ex sententia legum, non tamen id juris civilis est, sed praetorii: veluti cum dat bonorum possessionem ex legibus, ex Senatufconsultis. *L. unic. D. Ut ex legib. Senatusveconf.* vel cum aliàs jus civile subsequitur. *L. scio. 14. D. de testibus.* In d. *L. 6. D. de verbor. signific.* dicitur aliquem teneri *ex legibus*; sive ex verbis: sive ex sententia legum teneatur: nec enim minùs committit in legem, qui adversùs sententiam, quàm qui adversùs verba legis fecerit. *L. contra. 29. D. de legibus.* At si faciat contra legis verba, directâ est actio civilis: si faciat contra sententiam, utilis est actio, eaque praetoria: quia Praetor eam supplet suâ jurisdictione. *L. nam ut. 13. D. cod. tit. de legib. & d. L. quia. 11. D. de praescript. verb.* Denique absurdum effec, principium hujus leg. 14. de actione in factum praetoriâ subsidiariâ; alias verò species, quae sequuntur, de actione in factum utili, veluti ex lege Aquilia: cum principium de eadem actione utili non modò intelligi possit, sed etiam necessariò intelligi debeat.

An species L. si servus 21. D. de evictionib. referenda sit ad actionem ex empto, vel ad actionem ex stipulatione.

CAPUT XXXI.

ULPIANUS in L. si servus. 21. D. de evictionib.

SI servus venditus decesserit, antequam evincatur; stipulatio non committitur, quia nemo eum evincit, sed factum humanae fortis: de dolo tamen poterit agi, si dolus intercesserit.

CUIACIUS tract. 6. ad Africanum, in L. 24. D. de evictionib.

Solennia hujus stipulationis esse, verba illa, habere licere, nemo ambigit: Partis ad actionem necessariam docet L. si dictum. §. in stipulatione, hoc tit. Adjici etiam doli clausulam. L. si cum fundum. D. de contrah. empt. L. stipulatio ista. §. si quis dolum. D. de verb. oblig. & haec fortis intelligitur, L. si servus. in princip. hoc tit.

Sed aliter lib. 3. observationum, cap. 37. in fin. In L. si servus. D. de evictionib. haec verba de dolo non male interpretis refert ad actionem ex empto, nomine doli.

MERILLIUS.) Titius servum alienum vendidit Maevio, stipulatione duplae interposita, si servum emptori habere non liceret. Sempronius servum venditum Maevio vindicabat: et iudicio pendente, sed ante litem contestatam, servus decessit. Quaeritur, an committatur duplae stipulatio, adversus Titium venditorem. Movet, quod in ea causa erat servus, ut eum emptori habere non liceret, cum eum Sempronius vindicasset, eumque jure, iudicioque auferre posset. Ulpianus tamen ait, non committi stipulationem duplae, quia servus non fuerit evictus iudicio, sed per casum humanae fortis, puta, mortem servus. L. si quis. 26. C. de evictionib. Id autem intelligendum est, si ante litem contestatam decesserit: mortuus servus post litem contestatam, nihilominus committitur stipulatio. L. utique. 16. D. de rei vindicat. L. si servus. 11. D. judicat. solu. L. ult. C. de adfert. tollend. Verum licet non committatur stipulatio duplae; Ulpianus ait, agi posse de dolo adversus venditorem, qui dolo male alienum servum sciens vendidit. Sed dubitationis est, quamnam actione de dolo agi debeat; an actione ex stipulatione, an vero actione ex empto. Cuiacius tract. 6. ad Africanum, in L. 24. D. de evictionib. ait, hic posse intelligi stipulationem, seu agi posse ex stipulatione; quia in stipulatione duplae addebatur doli mali clausula: puta, dolum malum abesse, abfuturumque esse. L. si cum fundum. 68. D. de contrah. empt. Idem tamen Cuiacius lib. 3. observationum, cap. 37. non male refert posse exigi.

Par. II. H h Sumat

rimat ad actionem ex empto, nomine doli; idque verius est. Actio ex stipulatione duplae potest concurrere cum actione ex empto. d. L. 68. D. de contrab. empt. L. non tamen. 24. D. de evictionib. At non committitur stipulatio duplae, nisi cum emptori propter dolum malum venditoris servum habere non licet: actio ex empto statim competit propter dolum malum venditoris, L. Julianus 13. in princip. D. de actionib. empt. L. 1. D. de rer. permutat. Titius igitur in specie hujus L. 21. conveniri non potuit ex stipulatione duplae, seu ex clausula huius stipulationi adjecta; quia per dolum malum Titii factum non fuit, ne Maevio servum habere liceret; nec commissum fuit stipulatio: At conveniri potuit actione ex empto, quod sciens dolo malo servum alienum vendiderit, etiam antequam servus evinceretur. L. servus, quem. 30. §. ult. D. de act. empt. Atque ita apparet manifestè, Ulpianum in hac lege 21. non actionem ex stipulatione, sed actionem ex empto intelligere voluisse.

Ad sententia pro interlocutione, vel pro re judicata intelligi debeat, in L. 3. D. de usur. & fructib.

C A P U T XXXII.

PAPINIANUS in L. 3. in princip. D. de usur. & fructib.

IN fideicommissi persecutione, cum post judicis sententiam moram fecisset heres, iussit Imperator Marcus Antoninus (intermissis legitimis tempore, quod condemnatis praestatur) ut usque ad sententiam, commoda fideicommissarius accipiat.

GUYACIUS in notis Digestorum, ad L. 3. D. de usuris.

Cum post sententiam judicis moram fecisset heres; id est, admonitionem.

Sed aliter in recitationibus ad lib. 20. Quaest. Papiniani, in L. 3. D. de usur.

Sententia hoc loco, non est admonitio, non interlocutio, ut voluit Accursius; sed res judicata. Et postea: Atque ita erat, quaestio de praeteritis usuris, & fructibus; post tempora judicati, moram faciente herede.

MERILLIUS. Testator Titium heredem instituit, eumque rogavit, fundum Maevio restituere. Maevius persecutus est restitutionem fundi; puta, apud Praetorem fideicommissarium, qui de fideicommissis extra ordinem cognoscebat. Ulpianus lib. sing. Regul. tit. 25. Et propterea hic dicitur persecutio fideicommissi, quia persecutiones sunt extraordinariae actiones. L. pecuniae. 178. §. actionis. D. de verb. significat. Condamnatus fuit Titius heres ad restitutionem fideicommissi; & moram fecit post condemnationem, nec fundum restituit. Tandem vero manu militari, seu officio

officiò judicis Titius coactus est fundum restituere. *L. qui restitueret. 68. D. de rei vindicat.* Quærebatur de restitutione fructuum, quos Titius heres ex fundo perceperat. Papinianus refert decretum D. Marci, ut si heres post sententiam moram fecerit, commoda fideicommissarius accipiat; puta, usuras pecuniae per fideicommissum relictae, vel fructus fundi per fideicommissum relicti. Cujacius in *not. Digest.* ad hanc *L. 3. post sententiam*, interpretatur, post admonitionem, seu interlocutoriam sententiam. Et ad *lib. 20. quæst. Papiniani*, in eadem *L. 3. post rem judicatam*. Et hoc verius est; quia sententia propriè est res judicata. *L. quod iussit. 14. D. de re judicat.* Et ita expressum est, damnatum ab his faciendum esse, qui post dictam sententiam judicatum solvere, seu fideicommissum restituere superfederint. *L. qui solidum. 78. §. etiam. D. de legat. 2.* Deceverat igitur D. Marcus, ut si heres moram fecisset post sententiam; id est, condemnationem: postquam damnatus esset restituere fideicommissum, commoda fideicommissarius acciperet; puta, usuras pecuniae, vel fructus fundi: intermissò tamen legitimò tempore judicati faciendi, quod humanitatis gratià debitoribus concessum est, *L. si debitorib. 21. D. de judic. L. cum militi. 16. D. de compensationib.* Verùm non abque dubitatione est, quomodò verba illa, *usque ad sententiam commoda fideicommissarius accipiat*, intelligi debeant; an à tempore morae, seu litis contestatae, usque ad sententiam; an à tempore restitutionis, usque ad sententiam retrò computandò. Cujacius post Accursium intelligit, retrò cedendò à die litis contestatae usque ad sententiam. Sed magis probarem retrò computari tempus à tempore restitutionis, usque ad sententiam. Nam D. Marcus voluit, intermittere legitimum tempus iudicari faciendi: sed intra tempus litis contestatae usque ad sententiam, tempus legitimum interponi non potest; imò tantum post sententiam. Et quâ ratione mora tantum facta post condemnationem, retrò traheretur ad tempus litis contestatae? major est ratio, ut retrò computetur tempus à die restitutionis usque ad sententiam; quam ut retrò trahatur à sententia, usque ad litem contestatam. Denique si heres moram non fecerit, ante sententiam, si iustam causam litigandi habuerit, puta, cum legis Falcidiae rationem obtenderet, nec satis certum esset, quid restituere deberet, ut in *L. si quis. 24. D. de usuris. d. L. 78. §. etiam. D. de legat. 2.* heres non tenetur ad restitutionem fructuum, quos percepit ante condemnationem. At cum post condemnationem moram fecerit, debet fructus restituere ex decreto D. Marci, à tempore condemnationis usque ad restitutionem fideicommissi; seu à tempore restitutionis, usque ad sententiam, retrò computandò: intermissò tamen legitimò tempore, quod condemnatis praestatur. Si verò heres moram fecerit ante sententiam, ex mora, seu lite contestatâ, fructus restituere debet. Paulus *lib. 3. sentent. tit. ult. L. Titia. 87. §. 1. D. de legat. 2. L. 1. 2. & 4. C. de usur. & fructib. legator.* Nec intermittere debet tempus legitimum, si heres moram fecerit ante sententiam, ut hic Papinianus. Vel igitur heres moram fecit in restitutione fideicommissi, ante sententiam, antequàm condemnaretur ad restitutionem fideicommissi: ex die morae tenetur usuras, atque fru-

ctus restituere, nullò tempore intermissò usque ad restitutionem: At si ante condemnationem, moram non fecerit, sed tantùm post condemnationem, fideicommissum restituere supersederit; tenetur usuras, & fructus restituere, à die sententiae usque ad restitutionem fideicommissi; intermissò tempore legitimò.

An Lex usurae, 34. D. de usur. & fructib. intelligi debeat de usuris perceptis, quae veniunt in restitutionem; vel de usuris percipiendis, quae veniunt ex mora.

C A P U T XXXIII.

ULPIANUS in L. usurae. 34. D. de usur. & fructib.

Usuras vicem fructuum obtinent; & meritò non debent à fructibus separari: & ita in legatis, & fideicommissis, & in tutelae actione, & in caeteris judiciis bonae fidei, servatur. Hoc idem igitur in caeteris obventionibus dicemus.

CUIACIUS in paratit. C. ad tit. C. de usur. & fructib. legator. vel fideicommissorum.

Quod ad usuras attinet, actio legatorum, vel in personam, quae stricta est; vel in rem, quae arbitraria: similis est actioni bonae fidei, quoniam usuras recipit ex mora. L. 34. D. de usuris.

Sed aliter lib. 18. observationum, cap. 3.

Non est per omnia verum, quod ait L. usurae. D. de usur. usuras vicem fructuum obtinere; & meritò à fructibus non separari. Quae sententia propriè pertinet ad Sæctum de petitione hereditatis.

MERILLIUS.) Ulpianus ait, usuras vicem fructuum obtinere, & non debere à fructibus separari: ut in legatis, & fideicommissis, & bonae fidei judiciis servatur. Cuiacius in paratit. C. ad tit. de usur. & fructib. legator. hanc interpretationem affert; ut usurae, & fructus veniant in legatis, & fideicommissis ex mora: veluti veniunt in tutelae actione, & aliis bonae fidei judiciis. Finge: Titio legata est pecunia, vel fundus: agit ex testamento adversus heredem; hæres moram facit solutioni: hæres post moram debet restituere fructus fundi legati, & usuras pecuniae legatae: Paulus lib. 2. sentent. tit. ult. L. Titia. 87. §. usurae. D. de legat. 2. L. 1. & L. ult. C. de usur. & fructib. legator. In hoc igitur usurae vicem fructuum obtinent, ut quemadmodum fructus post moram, ita & usurae restitui debeant in legatis, & fideicommissis. Idem Cuiacius lib. 18. observat. cap. 3. aliam interpretationem affert ad hanc L. 34. quòd ad titulum de petitione hereditatis referenda sit. Finge: Titius possidet hære-

hereditatem, in qua est pecunia hereditaria; sunt etiam fundi hereditarii. Maevius agit petitione hereditatis adversus Titium possessorem; Titius post litem contestatam, vel etiam post motam controversiam, tenetur fructus restituere, quos ex fundis hereditariis perceperit; ex Scto facto remporibus Adriani, de petitione hereditatis, *L. item veniunt. 20. D. de heredit. petit.* Similiter etiam Titius tenetur uluras restituere, quas ex pecuniâ hereditariâ perceperit, quia ulurae vicem fructuum obtinent. Ut possessor hereditatis tenetur fructus ex Scto restituere, ita & uluras, quae sunt instar fructuum. Prima species pertinet ad uluras percipiendas, quae veniunt ex mora, seu propter moram. Secunda species pertinet ad uluras perceptas, quae veniunt in restitutionem hereditatis; ut fructus, ut aliae quoque obventiones; puta, pensiones praediorum, operas servorum, vecturae navium, & jumentorum. Et hanc posteriorem interpretationem magis admittendam suadet inscriptio hujus *leg. 34. quae jungenda est cum L. ancillarum, 27. & L. mercedes. 29. D. de heredit. petit. ex eodem lib. 15. Ulpiani ad edictum.* Tum quia non est verum, semper, eandem esse rationem usurarum, & fructuum. Fructus vel industria, vel naturâ proveniunt, *L. fructus. 25. D. de usur. L. bonae fidei. 48. D. de acquir. rer. domin.* Ulurae sunt obventiones civiles, quae proveniunt jure; non naturâ, *L. si navis. 62. D. de rei vindicat. L. usura. 121. D. de verb. significat.* In Scto autem de petitione hereditatis, ulurae vicem fructuum obtinent eadem est ratio usurarum, & fructuum, id est; ulurae, & fructus in restitutionem veniunt.

Ar concubinatus sit legitima, seu justa conjunctio.

C A P U T XXXIV.

MARCIANUS in L. 3. D. de concubinis.

IN concubinatu potest esse & aliena liberta, & ingenua; & maxime ea, quae obscuro loco natus est, vel quaestum corpore fecit. Alioquin si honestae vitae, & ingenuam mulierem in concubinatum habere maluerit; siue testatione hoc manifestum faciente, non conceditur; sed necesse est ei, vel uxorem eam habere, vel hoc recusantem, stuprum cum ea committere. Nec adulterium per concubinatum ab ipso committitur; nam quia concubinatus per leges nomen assumpsit, extra legis potestas est: ut & Marcellus libro 7. *Digestorum* scripsit.

GIJACIUS in paratit. Digestor. ad tit. de concubinis.

Matrimonio subicit rectè concubinatus, nam, & concubinatus matrimonium imitatur, & est utraque legitima conjunctio.

Idem

Idem aliter in *exposit. Novellae 22. de nuptiis*, in secunda parte.

Concubinatus non est conjunctio iusta, ut matrimonium: concubina non est iusta uxor.

MERILLIUS.) Quod Martianus in hac *L. 3. ait*, *concubinatum per leges nomen assumpsisse*; id est, per leges Juliam, & Papiam, quae procreandae sobolis causâ latae fuerant, *L. hoc modo. 64. D. de condit. & demonstrat. Dio lib. 56. Isidorus lib. 5. Orig. cap. 5.* & ideo concubinas habere permiserant. Inde Cujacius in *paratit. Digestor. ad tit. de concubinis*, ait, concubinatum esse legitimam conjunctionem; putâ, ex legibus Julia, & Papia, quae concubinas habere permiserant. Idque secundum Graecos Interpretes, Julianum Constantinopolit. Antecessorem ad *Novellam Justiniani. 18. cap. 5.* Theodorum Balsamonem in *Nomocanon. Photii. tit. 13. cap. 5.* sub finem. Ideo cum concubina est licita conjunctio, *L. 5. C. ad SCtum Orphitiam.* Idem Cujacius ad *Novell. Justiniani 23. in secunda parte*, ait, concubinatum non esse conjunctionem iustam; & concubinam non esse iustam uxorem, id est, legitimam, *L. 3. D. pro socia.* Et hoc verius est, concubinatum non esse legitimam conjunctionem; quia ea demum iusta, seu legitima conjunctio est, quae sit secundum praecepta legum, §. 1. *Instit. de nuptiis*, id est, legis Juliae, & Papiae. At in concubinatu praecepta ista legum non servantur: & ideo legitima conjunctio dici non potest, neque concubinae sunt legitimae uxores; sed amicae, quae cum aliis vivant, *L. libro. 144. D. de verbor. significat. & ex L. Titia. 35. D. de aur. argent. legat. Titige amicae meae, cum qua sine mendacio vixi*: Et si concubina uxor est, iniusta est uxor, *L. si uxor. 13. D. ad leg. Jul. de adulter.* id est, non jure ducta, non observatis legum praeceptis, sine testatione, & tabulis dotalibus, absque solenni deductione in domum, sine auspiciis, & pronubis, sine aquas, & ignis acceptione, *L. penult. §. virgini. D. de donat. inter viri. & uxor.* Atque ita fortè Virgilianus pastor *injustam novercam* intellexerit; puta, concubinam, quam post mortem matris non jure pater duxerat, & cum quâ consuetudinem habebat. Non movet, quod Martianus hîc dixerit, concubinatum per leges nomen assumpsisse; id enim ita debet intelligi, non ut leges eam conjunctionem legitimam fecerint: sed quod ex iis legibus concubinatus permissus fuerit: puta, ut concubinas quasdam habere liceret, quae uxores haberi non poterant: veluti damnatae lege Julîâ de adulteriis, *L. 1. §. qui autem, D. de concub.* Et toleratus fuit aliquandiu sub Christianis; quia adversus leges istas palam facere nolebant, quae augendae sobolis causâ latae fuerant: ne adversus rempublicam, & sanctiones Imperatorias aliquid facere viderentur. Tandem verd vetitus oratio

Novell. Leonis Sophi. 91.

An pupillus ex dolo tutoris conveniri possit.

CAPUT XXXV.

PAPINIANUS in L. 3. D. quando ex fact. tutor. vel curat. minor. ag. vel. conven. poss.

Dolus tutorum puero neque nocere, neque prodesse debet. Quod autem vulgò dicitur, *tutoris dolus pupillo non nocere*; tunc verum est, cum ex illius fraude locupletior pupillus factus non est. Quare merito Sabinus tributoriâ actione pupillum conveniendum ex dolo tutoris existimavit; scilicet, si per iniquam distributionem pupilli rationibus favit. Quod in depositi quoque actione dicendum est, item hereditatis petitione; si modò quod tutoris dolo defuit, pupilli rationibus illatum probetur.

CUIJACIUS in recitationib. ad tit. D. de actionib. empt. in L. Julianus. 13. §. sed cum in facto. 7.

Cum tutor solvendo non est, pupillus ex dolo ejus quodammodo non tenetur; effectus non tenetur, quia absolvitur, si paratus sit cedere quales quales actiones eo nomine habet cum tutore, L. ult. D. de admin. tut. Et postea. Sed & in L. 3. §. penult. de tributor. act. ex d. L. ult. de administrat. tutor. absque dubio legendum est, si solvendo tutor non sit.

Idem CUIJACIUS in recitat. ad tit. de regul. jur. in L. neque. 198.

Hinc regulas locus est, siue solvendo tutor sit, siue non; videlicet si pupillus ex dolo tutoris locupletior factus non sit. Nam si locupletior factus sit, tenetur, L. sed & ex dolo. 13. D. de dolo. L. apud. 4. §. illa etiam. 23. D. de doli except. & tenetur indistinctè, siue solvendo tutor sit, siue non: cum scilicet dolus ex contractu descendat. Extra contractum non tenetur, nisi tutor solvendo sit.

Sed aliter in recitationib. ad lib. 20. quaest. Papiniani, in L. 3. D. quando. ex fact. tutor.

Concludamus verissimum esse, Aristonem, & Pomponium distinxisse, solvendo esset tutor, an non: & ex dolo tutoris, qui est solvendo, actionem dedisse in pupillum. Sed haec sententia Pomponii non obtinuit; & eam quasi velamentò quòdam excusavit apertè Ulpianus in d. L. 3. §. si servus. Nam verius est, ex dolo tutoris pupillum non teneri, siue tutor solvendo est, siue non.

MERILLIUS.) Tutor cum tutelam pupilli gereret, dolum fecit: puta, in contractu venditionis cum fundum pupillarem venderet, sciens dolo malo, onera, & functiones fundi pupillaris emptorem celavit, L. Julianus. 13. §. sed cum in facto. D. de act. empt. vel cum servus pupilli in peculiaribus mercibus negotiaretur, tutor dolo malo iniquam fecit distributionem.

butionem mercium, §. *introducitur*. *Instit. quod cum eo, qui in alien. po-
test.* Queritur, an ex dolo tutoris, post depositam tutelam, actio in
pupillum dari debeat. Si quidem tutor bonâ fide contraxerit, depositâ
tutelâ transferuntur actiones in pupillum; veluti si tutor rem pupillarem
vendiderit, eaque evincatur; pupillus tenetur de evictione, L. 4. §. 1.
D. de evictionib. Nec tutor post depositam tutelam conveniri potest ex
eo, quod nomine pupilli contraxerit, L. 5. D. *quand. ex facti. tutor.* L.
cuius quaedam. 26. C. de administrat. & peric. tutor. Si verb tutor in ge-
stione tutelae dolose versatus sit, dolus tutoris pupillo obesse non debet,
de L. 13. D. de actionib. empt. L. 13. §. 7. D. de actionib. empt. L. 3. §.
L. penult. D. de tabul. exhib. L. neque. 198. D. de regul. jur. Neque
etiam dolus tutoris pupillo prodesse debet; & eod nomine pupillus conve-
niri potest, quatenus ex dolo tutoris locupletior factus fuerit, L. sed &
ex dolo. 15. D. de dol. mah. d. L. 13. §. 7. D. de actionib. empt. L. 3. §.
si servus. D. de tribut. act. L. summa. 21. §. 1. D. de peculio. L. ne-
que. 198. D. de regul. jur. & hac L. 3. Sed dubitationis est, an indistin-
ctè verum sit, pupillum ex dolo tutoris non teneri. Cuiacius ad sit. de
act. empt. L. 13. eam distinctionem admittit, ut si tutor solvendo sit,
pupillus ex dolo tutoris conveniri possit; quia regressum adversus tuto-
rem idoneum habeat. Si verb solvendo tutor non sit, pupillus non pos-
sit conveniri; sed teneatur tantum mandare actiones, quas habet ad-
versus tutorem. Et haec distinctio peti potest ex d. L. 3. §. si servus.
D. de tribut. act. L. summa. 21. §. 1. D. de pecul. L. ultim. D. de ad-
ministrat. & pericul. tutor. Idem Cuiacius aliam distinctionem afferre ad
tit. de regul. jur. in L. 198. ut si tutor in contractu dolum admisit,
pupillus omnimodò ex dolo tutoris teneatur; si verb tutor solvendo
sit, si non. Si verb tutor extra contractum dolum admisit; pupil-
lum non aliter teneri, quam si tutor solvendo sit. Idem Cuiacius ad
lib. 20. quest. Papiniani, in hac L. 3. ait, pupillum nullò modò ex do-
lo tutoris teneri; si verb tutor solvendo sit, si non. Idque verius est:
quia regulariter traditum est, in d. L. 198. D. de regul. jur. dolum tuto-
ris pupillo nocere non debere, si verb tutor solvendo est, si non est; ne-
que ullâ distinctione assertur in d. L. 13. §. 7. D. de act. empt. & in
hac L. 3. Pomponius quidem, & Aristo, anteriores isti istam distinctio-
nem admiserant; sed posterior Ulpianus non probavit. d. L. 3. §. pe-
nult. D. de tribut. act. Alia autem distinctio Cuiacii, quam assertur in d.
L. 198. D. de regul. jur. si tutor in contractu, vel extra contractum
dolum admisit, nullò ex loco satis probari potest.

An conditio furtiva morte furis intereat, vel adversus heredem furis transeat.

CAPUT XXXVI.

PAULUS in L. sed non. 10. D. de tutel. & rationib. distrahend.

Sed non dantur pupillo, dum tutor tutelam gerit; quamvis enim morte tutoris intereat, tamen pupillus cum herede ejus actionem habet; quia sibi solvere debuit.

CUJACIUS lib. 13. observationum, cap. 37.

Non datur, *inquam*, in heredem conditio rerum furtivarum, vel conditio rerum amotarum nisi fuerit lis contestata *cum defuncto*, ut *L. 9. D. de condic. furt. adhibita L. 2. in fin. D. de praetor. stipulationib. L. si hominem. §. 1. D. deposit. vel rem heres ipse contrahet. L. 7. §. ult. D. de condic. furt.*

Idem CUJACIUS aliter in L. ficuti. 38. D. de regul. jur.

Ex iis constituimus, omnes actiones ex delicto morte interire, excepta condicione furtiva: quod quavis dissuadere videatur. L. 9. §. ultim. & L. 10. de tutel. & rationib. distrahend. quae leges videntur numerare condicionem furtivam inter eas actiones, quae morte intereunt; omnino eas distinguere oportet à caeteris actionibus. Et quidem furti, & damni injuria dari actio interit morte; conditio verò furtiva non interit. Itaque separari debet à caeteris actionibus.

MERILLIUS.) Tutor cum tutelam gereret, res pupillares intercept; subripuit; actio furti, & conditio furtiva statim pupillo competunt; licet tutelae actio, & rationibus distrahendis, non nisi finita tutelâ pupillo competant, & cum ad pubertatem pervenerit, *L. 1. in fine. L. 4. L. 9. §. 2. & L. 18. D. de tutel. & rationib. distrahend. L. 1. §. finito. 2. D. de contrar. tutel. & util. a. l.* ut etiam pupillus ex stipulatione adversus fidejussores tutorum, non nisi finita tutelâ, agere potest, *L. 4. §. 1. D. rem pupilli. vel adolefc. salu. fur.* Sed finge, tutorem, qui res pupillares interceptat, durante tutelâ decelisse; cum pupillus neque furti, neque condicione furtivâ egisset; quaeritur, an istae actiones morte tutoris intereant. Movet, quod actiones poenales, non aliter adversus heredes transeant, quam si lis cum defuncto contestata fuerit, *L. sciendum est. §8. D. de obligat. & actionib. L. 1. D. de privat. delict. L. poenalia. 164. D. de regul. jur. L. unic. C. ex delict. defunctor.* At cum pupillus adversus tutorem non egerit, ita videatur nec actionem furti, nec condicionem furtivam adversus heredem tutoris dandam esse; & morte tutoris interire. *Cujacius lib. 13. observat. cap. 37.* in ea est sententia, (quam & probat ex hac *L. 10.*) condicionem furtivam in heredem furis non dari, nisi lis cum defuncto fuerit contestata. Tum quia istae actiones oriuntur ex deli-

Par. II.

li

do,

do, seu ex maleficio. *L. si ambo. 10. §. quotiens. de compensationib. at actiones ex delictis in heredes non dantur, nisi lite cum defuncto contestata, vel si quid ad eos pervenerit, d. L. unic. Cod. ex delict. defunctor.* Idem Cujacius ad *L. 38. D. de regul. jur.* ait, conditionem furtivam in heredem furis dari oportere, & dari in solidum, non quatenus ad eum pervenit. Idque verius est, & nos supra probavimus, ad *L. 9. D. de condict. furt.* Non movet, quod conditio furtiva morte furis intereat; id enim solum contingit, cum tutor pupillo furtum fecerit; & pendente tutela tutor decessit; nec pupillus adversus eum agere potuit: Ita quidem sit, ut conditio furtiva morte tutoris intereat; non tamen generaliter verum est, conditionem furtivam morte furis interire. Nec separanda est conditio furtiva ab actione furti, & damni injuriæ dati, quas pariter morte tutoris intereunt; cum adversus eum pupillus agere non potuit: sed adversus heredem tutoris dantur; quia tutor sibi solvere tenebatur, quod debebat pupillo ex his actionibus, furti, damni, injuriæ; ut negotiorum gestor sibi tenetur solvere, *L. si autem. 8. §. 3. D. de negot. gest.* Non movet etiam, quod conditio furtiva ex delicto oriatur. habet quidem originem ex furto; sed tamen rei persecutionem continet, non poenam, *L. si pro fure. 7. D. de condict. furt. & ided datur in solidum adversus heredem furis, non quatenus ad eum pervenerit.*

Cur hereditas divisa sit inter heredem institutum, & substitutum, in L. & hoc Tiberius. 41. D. de heredib. instit.

C A P U T XXXVII.

POMPONIVS in E. & hoc Tiberius. 41. D. de heredib. instituend.

ET hoc Tiberius Caesar constituit in persona Parthenii, qui, tanquam ingenuus, heres scriptus adierat hereditatem, cum esset Caesaris servus: nam divisa hereditas est inter Tiberium, & eum, qui Parthenio substitutus erat, ut refert Sextus Pomponius.

CUJACIUS lib. 17. observationum, cap. 21.

In re tam obscura, utrinque prolatis iustis, & magnis rationibus; ex decreto Tiberii divisa est hereditas ex aequo inter substitutum, & dominum servi: ut apud Philostratum legimus, lib. 2. Apollonium, inventum thesaurum divisisse inter duos, qui de eo invicem contendebant, in re scilicet dubia, & admodum obscura, & jure quoque veteri: ut Ulpianus scribit, lib. sing. Regul. cum cretione beves institutus, si non cernat, sed pro bevede gerat, in partem substitutum admittit.

Idem

Idem CUIJACIUS aliter in not. posteriorib. Institut. ad §. ult. *Insistit. de vulg. substitut.*

Quia non suo arbitrio adivit, ideo ex assu heres non fit; sed in partem admittit substitutum, quasi heredem adiectum. Ut & olim sub cretione heres institutus, si non crevisset, ei substitutus datus, non cernendus, sed probere gerendus, in partem admittebat substitutum: quia non ita, ut scelerat testator, hereditatem sibi quaesierat. Quod Ulpianus ostendit lib. singul. Regular.

MERILLIUS.) Titius Parthenium Tiberii servum heredem instituerat, quem ingenuum esse putabat; & quidem facile erat, ut Titius Parthenium liberum esse crederet, quia servi Caesarum inter liberos agebant, atque inter ipsos quandoque Senatores, ut refert Spartianus in *Adriano*. Praeterea Titius testamentò Maevium substituerat, si Parthenius heres non esset: quae est vulgaris substitutio, & fit in casum non existentium heredum, *L. Lucius. 45. D. de vulg. & pupill. substitut.* sive heres institutus hereditatem adire nolit, aut non possit, *L. 3. C. de heredib. instituend.* Parthenius jussu Tiberii hereditatem Titii adiit: etenim jussu domini, in cuius potestate erat servus, praecedere debuit, ut hereditatem adiret: nec satis fuit in ipso negotio consensum adhiberi: nec rati habitio domini inutilem, jussu non praecedente, additionem confirmare potuit, *L. si quis. 25. §. jussum. D. de acqu. vel omittend. heredit.* Licet autem Parthenius hereditatem Titii adisset, substitutus Maevius in partem hereditatis admittitur, divisâ hereditate inter Parthenium heredem institutum, & Maevium Parthenio substitutum; ex Tiberii decreto. Quod quâ ratione Tiberius constituerit, non satis liquet in hac *L. 41. & in §. ult. Inst. de vulg. substit.* ubi enim est locus instituto, non est locus substituto; & substitutio vulgaris facta in casum non aditae hereditatis, aditâ hereditate debet evanescere, *L. verbis. 7. D. de vulg. & pupill. substit.* *L. post aditam. 5. C. de impub. & al. substit.* Idemque est in legatis, *L. si legata. 6. C. de legat.* Cuiacius lib. 17. observat. cap. 21. ait, divisam fuisse hereditatem inter dominum, & substitutum, quod utrinque essent dubiae rationes; puta, quod testator fortè Parthenium non scripserat heredem, si eum servum esse scivisset; quodque Parthenium, non dominum Parthenii, per ipsum Parthenium, heredem fieri voluisset, *L. si paterfamilias. 40. sup. hoc tit. & d. L. 3. C. eod.* Idem Cuiacius in not. posteriorib. *Insistit.* ad d. §. ult. *Inst. de vulg. substit.* aliam rationem asserit, cur divisâ fuerit hereditas inter dominum Parthenii, & Maevium substitutum: scilicet, quod Parthenius heres institutus hereditatem Titii non crevisset, id est, solennitèr adisset, ex voluntate testatoris. Et haec postrema ratio prior est, quia Tiberii Caesaris temporibus id jus adhuc obtinebat, & usque ad D. Marcum obtinuit. Ulpian. lib. sing. Regular. tit. 25. sub finem: si non adiretur, aut cerneretur hereditas ex voluntate testatoris, substitutus in partem hereditatis admittebatur. Rationem verò attulimus lib. 4. observat. cap. 34. cur Parthenius, in specie hujus *L. 41.* hereditatem Titii non adiret, secundum voluntatem testatoris; & propterea duo semisses hereditatis

facti sint, divisâ hereditate inter Parthenium institutum, & Maevium substitutum. Aliâ verò minimè probandum est, in re dubia, & obscura, utrique partem tribui debere: id iudicium rusticorum esse, ait non infacete Accursius ad *L. Nefemius. 34. D. de negot. gest.* tentandum est potius, cui jus competat, omni solertia deprehendere, quàm inter utrumque dividere.

An retineri, vel expungi debeat clausula in fine L. Lucius. 45. D. de vulgar. & pupillar. substit. quae in quibusdam Codicibus reperitur, & deest in Florentinis.

C A P U T XXXVIII.

PAULUS in L. Lucius Titius. 45. D. de vulgar. & pupill. substit.

Lucius Titius legitimum filium, & alterum naturalem heredes instituit, eosque invicem substituit. Titianus legitimus filius, quem pater anniculum reliquit, post patris mortem impubes decessit, superstitio matre, & fratre naturali, quem etiam coheredem habebat. Quaero, an hereditas ejus ad Titium naturalem fratrem ex causa substitutionis pertineat, an verò ad matrem. Respondi, ad primum casum non existentium heredum, substitutionem, de qua quaeritur, pertinere; non ad sequentem, si quis eorum postea decessisset intra pubertatem: cum in naturalis filii persona duplex substitutio locum habere non poterit: & ideo ad matrem legitimi filii hereditas ab intestato pertinet. *Aliter, si ejusdem aetatis liberi instituti, invicemque substituti fuissent; tunc enim alterò defunctò intra pubertatem, ejus successio non ad matrem, sed ad substitutum fratrem ejus devolvitur.*

CUJACIUS lib. 17. observationum, cap. 26.

Merito videntur abesse à Pandectis Florentinis in L. Lucius. D. de vulg. & pupill. substit. haec verba: Aliter si ejusdem aetatis liberi instituti, invicemque substituti fuissent; tunc enim alterò defunctò intra pubertatem, ejus successio non ad matrem, sed ad substitutum fratrem ejus devolvitur. Nam cum velle videntur opponere his, quae ante scripta sunt, adversum casum, dum ait, aliter; non opponit tamen.

Idem CUJACIUS in recitationib. ad tit. de vulg. & pupill. substitus. ad L. 4.

Sequitur, aliter si ejusdem. Quae verba Digestis Florentinis prorsus desunt; & Haloander suppositicia esse dicit. Quod verum esse, ut dicam, moveor hoc argumento: Quod ex eo videntur diversus casus consisti, cum dicat, aliter si, &c. cum tamen diversus casus non possetur. Inde etiam con-

constat, non intellexisse interpretem, cuius illa verba sunt, aliter, si ejusdem, verum casum hujus Leg. cum debueris dicere, aliter si ambo.

Idem CUIACIUS in recitat. ad tit. C. de impuber. & al. substit. in L. 2. & 4.

Et haec est sententia L. Lucius. D. de vulg. & pupill. substit. in qua vulgò adijcitur in haec verba: aliter si ejusdem aetatis liberi. Haec, inquam, clausula, de qua hodie magna est contentio, meritò abest à Digestis Florentinis, & Noricis. Et postea: Sed & quia non satis est eam clausulam non congruere superioribus, demonstrabimus etiam, eam clausulam esse supervacaneam.

Idem CUIACIUS ad lib. 12. Responso. Pauli, in L. Lucius. 45. D. de vulg. & pupill. substit.

Quod autem vulgò additur in extremo hujus responsi, aliter si ejusdem aetatis, &c. meritò abest à Noricis, & Florentinis Pandectis, & à Euficis: quia nec congruit cum specie superioris responsi, quò proponitur, utrumque filium ejusdem aetatis fuisse; id est, impuberem utrumque.

Sed aliter idem CUIACIUS in recitat. ad tit. Cod. de insti. & substit. ad L. 9. & ultim.

Sane non obstat, si abesse debet ea extrema clausula L. Lucius: quemadmodum rectè abest à Pandectis Florentinis, & videtur ex ora libri irroptasse in contextum. Sed retineamus eam clausulam, quoniam & ratione subnixata est.

MERILLIUS.) Pater Titianum filium legitimum, qui ex iustis nuptiis erat susceptus, & Titium filium naturalem heredes instituit; eosque invicem, seu reciprocè substituit. Titianus legitimus filius post mortem patris in pupillari aetate decessit, matre superstiti, & Titio fratre naturali. Quaesitum fuerat, an hereditas Titiani ad matrem ab intestato ex Scto Tertulliano, vel ad Titium fratrem ex causa substitutionis pertineret. Movebat, quòd Titianus, & Titius invicem substituti fuerant; & reciproca substitutio utrumque casum continet; casum vulgaris, & casum pupillaris substitutionis. L. 4. §. 1. D. de vulg. & pupill. substit. Eaque voluntas patris fuisse videbatur, ut sive alter heres non esset, sive heres esset, & intra pubertatem decederet; alter superstes hereditatem haberet. Paulus tamen aliter respondit, legitimam hereditatem Titiani ad matrem pertinere. Rationem adest Paulus, quòd substitutio in specie hujus leg. 45. tantum habere locum potuit in casum vulgarem, non in pupillarem. Etenim pater filio suo naturali tantum potuit substituere vulgariter, non pupillariter: cùm eum non haberet in potestate. Filio quidem legitimo in utrumque casum substituere potuit; sed incongruum esset, in persona filii naturalis simplicem esse substitutionem, in persona filii legitimi duplicem esse. Ut igitur sit reciproca substitutio, tantum in primo casu valere debet. Et generaliter id obtinet, quando substitutio reciproca facta est personis disparis aetatis, puta, puberibus, & impuberibus. d. L. 4. §. 1. D. de vulg. & pupill. vel disparis conditionis, puta, filio legitimo, & naturali, hac L. 45. filiis legitimis, & extraneis, L. 2. & 4. C. de impub. & al.

& al. *substitut.* & L. 6. C. de testam. milit. Post illud responsum Pauli, in quibusdam codicibus sequitur: *Aliter, ac si ejusdem aetatis liberi, invicem substituenti fuissent; tunc enim alteri defuncti intra pubertatem, ejus successio non ad matrem, sed ad substitutum fratrem ejus devolvitur.* Quae verba agnovit Accursius. Plexique tamen rejicienda putaverunt, Haloander, Antonius Augustinus; tum quia defuncti in Pandectis Florentinis, Noricis, atque etiam Basilicis; cum quia superioribus verbis parum aptè cohaerent: tum quia si retinerentur, valdè pugnet haec L. 45. cum L. *precibus*. 8. C. de impub. & al. *substitut.* & L. *alt.* C. de institut. & *substitut.* ubi substitutio pupillaris tacita, quae continetur sub expressa vulgari, matrem non excludit à successione filii: ac hinc substitutio pupillaris, quae continetur sub reciproca, matrem excludit, & substitutus matri praefertur. Cuiacius lib. 17. *observat. cap.* 26. & ad tit. de vulg. & pupill. *substit.* in L. 4. & ad lib. 12. *Responso.* Pauli in hac L. 45. & ad tit. C. de impub. & al. *substitut.* haec verba rejicit, quia superioribus non respondeant, nec ad verum casum constituent: Quia prius Paulus egerat de filio naturali, & legitimo, qui erant ejusdem aetatis; sed disparis conditionis: Hic autem agitur de filiis ejusdem aetatis, cum agi deberet de filiis ejusdem conditionis, ut diversus casus constitueretur. Cuiacius etiam ad tit. C. de impub. & aliis *substitut.* hanc clausulam, ait, esse supervacuam: Sed ad tit. C. de institut. & *substitut.* eandem clausulam retinet, quoniam & ratione subnixi est. Idque magis admitterem: nam & superioribus convenit; & diversus casus proponitur; & supplendum est, patrem filius ejusdem aetatis, ejusdemque conditionis, reciprocè substituisse: unòque defuncto intra pubertatem, substitutum matrem excludere. Nec si retineamus haec verba, ullò modò pugnabunt cum d. L. 8. C. de impub. & aliis *substit.* ubi agitur de substitutione vulgari, quae non continet tacitam pupillarem matre superflite: hic autem agitur de substitutione reciproca, quae continet substitutionem pupillarem. Ratio differentiae est, quòd in formula vulgaris substitutionis, si beres non beris, primus tantum casus exprimitur; & favore matris non extenditur ad secundum: ex praesumpta voluntate patris, qui matrem potius habere voluit lucuosam hereditatem filii, quam substitutum: At in formula reciprocae substitutionis, *Eosque invicem substituo, invicem substituti sunt*, uterque casus continetur. Verbum *substituto* commune est, tam ad vulgarem, quam ad pupillarem substitutionem. d. L. 4. §. 2. D. de vulg. & pupill. *substitut.* Ex ea igitur substitutione reciproca, substitutus matri praefertur: quasi testator utrumque casum expresserit, & in utrumque casum substituere voluerit. At cum vulgaris substitutionis casus tantum expressus est, id nocet substituto matre superflite; ut in casum vulgarem, qui expressus est, tantum admittatur, non in casum pupillarem, qui expressus non est.

An res juris, vel facti facilius per ratihabitionem confirmari poterint, ante constitutionem Justiniani.

CAPUT XXXIX.

MARTIANUS in L. quaedam. 7. D. de jur. codicillar.

QVAEDAM non referuntur ad confirmationem codicillorum: veluti si ante captivitatem quis codicillos confirmaverit, & in captivitate codicillos scribat; nam non valent. Idem est, si aliquod modò jus testamenti faciendi defuerit habere. Praeterea, in illis, quae non juris, sed facti sunt, non est perinde habendum, quod codicillis scribitur, atque si, ubi confirmatio, scriptum fuisset: veluti si ita in codicillis scriptum erit: *Vestem, quae mea est*: codicillorum tempus spectandum, non quò confirmantur. Item, si *Titius vivus est*, vel, si *tot annis est*, codicillis legavit Sejo: tempus codicillorum, non quò tempore sit testamentum, spectandum.

CUIACIUS tract. 7. ad Africanum in *L. penult. D. Ratam rem hab.* Hodie Justinianus generaliter definit, ratihabitionem retrotrahi. *L. ult. C. ad SCtum Macedon. id est, sublatà differentià facti, & juris. L. donationes. C. de donationib. inter vir. & uxor. Nam plerique dicebant, in iis, quae sunt juris, ratihabitionem retrotrahi; in his, quae sunt facti, non item.*

Idem CUIACIUS in paratit. *C. de donationib. inter vir. & uxor.*

Generaliter idem definit, omnem confirmationem, vel ratihabitionem retrotrahi; sublatà differentià veterum, inter ea, quae sunt juris, & ea, quae sunt facti: nam ea, quae sunt juris, retrotrahebantur; non ea, quae sunt facti, arg. *L. 7. D. de jur. codicill.*

Sed aliter idem Cuiacius in recitat. ad *tit. C. ad SCtum Macedon.*

Omnem generaliter ratihabitionem non retrotrahant: plerique dicebant, ratihabitione confirmari, quae sunt facti, ut possessionem, actionem; non ea, quae sunt juris.

MERILLIUS.) Martianus in hac *L. 7.* affert differentiam inter res facti, & juris, quae codicillis scribuntur. Res facti sunt, in quibus factum versatur, ut possessio, *L. denique. 19. D. ex quib. caus. major. L. 1. §. 2. & L. possessionem. 29. D. de acq. vel amittend. possess.* ut traditio, venditio, solutio, *L. consilio. 7. §. ult. Di de curatorib. furios. & al. ext. min. fund.* Res juris sunt, in quibus jus magis versatur, quam factum; ut hereditatis aditio, & alii actus solennes, seu legitimi, ut usucapio. Ait igitur Martianus, in iis, quae sunt juris, perinde habendum, quod codicillis scribitur, ac si testamentò scriptum esset; non in iis, quae sunt facti. Finge: Dominus servo proprio legatum sine libertate reliquit testamentò, quò
& co-

& codicillos confirmavit. Legatum istud servo inutiliter sine libertate relictum est. *Ulp. lib. sing. Regular. tit. 24. de legat. L. servus. 76. D. de heredib. institutend. L. servis. 4. C. de legat.* Si verò dominus deinde servo libertatem codicillis adscripserit, perinde est, ac si testamentò adscripta esset: & legatum testamentò relictum est utile, quasi & dominus testamentò legatum cum libertate reliquisset, *L. confirmantur. 8. §. si servo. 4. D. de jur. codicillor.* Ita igitur res juris, puta, libertatis datio, codicillis confirmatur. At in iis, quae sunt facti, spectatur tempus codicillorum, non tempus testamenti: Nec tempus codicillorum trahitur ad tempus confirmationis, seu testamenti, quò codicilli confirmantur. Finge: Testator Titio codicillis centum legavit, si Maevius viveret; legati conditio deficit, nec debetur legatum, si Maevius non vixerit tempore codicillorum; licet vixerit tempore testamenti. Idem est, si testator vestem, quae sua est, legaverit; legatum non debetur, si vestis sua non fuerit tempore codicillorum; licet sua fuerit tempore facti testamenti, hac *L. 7.* quia istae res facti non reducuntur ad tempus testamenti, ut res juris. Cujacius *tract. 5. ad African. & in paratit. C. de donationib. inter vir. & uxor.* ex hac *L. 7.* colligit ante Justinianum, qui differentiam inter res facti, & juris sustulit, *L. ult. in fin. C. ad Sctum Macedon. L. donatione. 25. C. de donationib. inter vir. & uxor.* res juris facilius, quàm res facti per ratihabitionem confirmari potuisse: quia in hac *L. 7.* facilius res juris, quàm res facti, codicillis confirmantur. Idem tamen Cujacius in *recitationib. ad tit. C. ad Sctum Macedon.* ait, res facti facilius, quàm res juris, per ratihabitionem confirmari potuisse: quod & verius est. Namque auctores utriusque scholae, Sabiniani, & Proculijani, videntur in eo convenisse, ut res facti per ratihabitionem retraherentur. Verùm Proculijani videntur subtilem divisionem juris, & facti introduxisse; puta, ac donatio facta esset traditione, quae facti est; vel mancipatione, quae juris est, in *d. L. 25. C. de donationib. inter vir. & uxor.* Eorumque disensionem, sublata istarum rerum differentia, ibidem pacavit Justinianus. Ea omnia ratihabitione confirmantur; maleficia, negotiorum gestio, pignori datio, venditio, mutui datio, solutio, actio; quia facti sunt: ita autem confirmantur, non ut valeant ex eo tempore, quò ratihabitio secuta est; sed ex eo tempore, quò gesta sunt: & ad id tempus ratihabitio retroducitur. *d. L. 25. C. de donationib. inter vir. & uxor.* At non ita res juris ratihabitione confirmari poterant; ut hereditatis aditio, *L. si quis. 25. §. iussum. D. de acq. vel omittend. heredit.* ut nuptiae, *L. quid ergo. 13. in princip. D. de his qui not. infam.* ut auctoritas tutoris, quae in ipso negotio interponi debet, non postea adhiberi, *L. obligari. 9. §. penult. D. de auctor. & consens. tutor. & curat.* Non movet in contrarium *d. L. 7. D. de jur. codicillor.* ubi non agitur de ratihabitione, sed de confirmatione codicillorum. Confirmatur id, quod codicillis scribitur; non tamen retrahitur. Aliud est, res juris codicillis posse confirmari, non res facti: aliud est res juris, vel facti per ratihabitionem posse confirmari. In codicillis res facti non retrahuntur ad tempus confirmationis, seu tempus testamenti, quò codicilli confirmantur. In maleficiis, contrahibus, judiciis, ratihabitione

retro-

retroducitur ad tempus, quod res gesta est. Non movet etiam, quod bonorum possessio sit juris, L. 3. §. 1. D. de bonor. possess. & tamen rati habitione confirmatur. L. ult. D. eod. L. servo. 65. D. ad SCrum Trebellian. Namque ita confirmatur, non ut retrahatur; sed ut eo tempore petita videatur, quod rati habitionis facta est; nisi in quibusdam casibus. d. L. ult. D. de bonor. possess. & L. penult. D. ratam rem haberi. At hereditatis aditio nunquam rati habitione retrahi potest, cum iustus adeundae hereditatis praecedere debeat. d. L. 25. §. 4. D. de acquir. vel omitt. heredis.

*An post legem Papiam sublatum fuerit jus accrescendi;
& conjunctionis.*

CAPUT XL

PAULUS in L. Re conjuncti. 89. D. de legat. 3.

RE conjuncti videntur, non etiam verbis, cum duobus separatim eadem res legatur. Item verbis, non etiam re, Titio, & Sejo fundam aequis partibus do, lego: quoniam semper partes habent legatarii. Praefertur igitur omnimodo caeteris, qui & re, & verbis conjunctus est. Quod si re tantum conjunctus sit; constat non esse potiorum. Si verbis quidem conjunctus sit, re autem non; quaestio est, an conjunctus potior sit? & magis est, ut & ipse praefertur.

CUJACIUS lib. 24. observationum, cap. 34.

Paulus scribens ad legem Juliam, & Papiam, tractavit de conjunctis heredibus, legatariis, quia tunc (cujus gratia potissimum illae leges perlatae sunt) si moria ut heres, aut legatarius, vivus testatore, vel ante apertas tabulas, (quae ex causa testamento relicta in causa caduci, vel caduca plerumque sunt,) praefertur is, qui mortuo re conjunctus fuit.

Sed aliter lib. 12. observationum, cap. 11.

Nec enim hanc collationem jus novum patitur, quod inter heredes scriptos non versatur jus accrescendi.

Et in paratit. C. ad tit. de caduc. tollend.

Paulus ipse scribens ad legem Papiam, de conjunctis tractat, L. re conjuncti. de legat. 3. L. triplici. de verbor. significat. Lex Papia tollebat jus antiquum, id est, jus accrescendi; jus conjunctionis simplex, (exceptis certis casibus) hinc praelat.

Et in recitationib. C. ad eundem tit. de caduc. tollend.

Paulus ipse scribens ad legem Papiam accuratè tractat in L. re conjuncti. de legat. 3. L. triplici. de verbor. significat. Lex Papia tollebat jus

Par. II.

kk

anti-

antiquum, *id est*, jus accrescendi, jus conjunctionis, *jus collegii*, & *relic*
non tollebat *jus substitutionis*.

MERILLIUS .) Inter legatarios, quibus eadem res legata est, jus est accrescendi; puta, ut deficientium, aut repudantium portiones aliis accrescant. §. *si eadem*. *Institut. de legat.* sed conjuncti aliis praeferuntur, qui conjuncti non sunt, *jure conjunctionis*; ut loquitur Ulpianus *L. si sub conditione*. 16. *D. quib. mod. usufruct. amitt.* Et inter conjunctos praeferuntur, qui magis conjuncti sunt. Triplici autem modo inter legatarios fit conjunctio: re, & verbis, re tantum, & verbis tantum, hac *L. 89. & L. triplici*. 142. *D. de verb. significat.* Re, & verbis conjuncti dicuntur, quos rei, & nominum complexus jungit, veluti, *Titio, & Maevio fundum Cornelianum do, lego*; in hoc legato Titius, & Maevius conjuncti sunt nomine; conjuncti sunt etiam re, quia eadem res, idem fundus ipsis legatus est. Alii sunt conjuncti re tantum; veluti, *Titio fundum Cornelianum do, lego*; *Maevio fundum Cornelianum do, lego*. Titius, & Maevius non sunt conjuncti verbis, aut nomine; sed tantum re, quia ipsis idem fundus legatus est; & quia non sunt conjuncti verbis, disjuncti quandoque dicuntur, ad differentiam eorum, qui re, & verbis conjuncti sunt. *L. unic. §. bis ita*. 10. *C. de caduc. tollend. d. §. si eadem*. *Instit. de legat.* Alii sunt conjuncti verbis tantum, non re: veluti, *Titio, & Maevio fundum Cornelianum aequis partibus do, lego*. Titius, & Maevius conjuncti sunt verbis, seu nomine; non sunt conjuncti re; quia partes separatas habent, cum fundus aequis partibus legatus est. Verum cum pluribus eadem res legata est, & alii re, & verbis, alii re tantum, alii verbis tantum conjuncti sunt; Paulus ait, eum, qui re & verbis conjunctus est, omnimodo ceteris praeferendum esse; id est, iis, qui re tantum, aut etiam verbis tantum conjuncti sunt. Finge: Testator ita legavit: *Titio, & Maevio fundum Cornelianum do, lego*; *Sejo fundum Cornelianum do, lego*; *Sempronio, & Cajo fundum Cornelianum aequis partibus do, lego*. Si Maevius defecerit, Titius ceteris legatariis praefertur; sed si legatarii re tantum conjuncti fuerint, unus aliis non praefertur; portio deficiens omnibus aliis accrescit. Veluti, si testator ita legaverit: *Titio, & Maevio fundum Cornelianum do, lego*; *Cajo fundum Cornelianum do, lego*; *Sempronio fundum Cornelianum do, lego*. Si Sempronius defecerit, pars Sempronii non tantum accrescit Cajo, qui conjunctus est re cum Sempronio; sed accrescit quoque Titio, & Maevio: quia Titius, & Maevius etiam re conjuncti sunt, cum eadem res ipsis legata fuerit, quae Cajo, & Sempronio. Si vero legatarii sunt conjuncti verbis tantum, aliis praeferuntur, hac *L. 89.* veluti cum testator ita legaverit: *Titio, & Maevio fundum Cornelianum do, lego*; *Sejo fundum Cornelianum do, lego*; *Cajo, & Sempronio fundum Cornelianum aequis partibus do, lego*; si Sempronius defecerit, in parte Sempronii, Cajo ceteris praefertur: quia alii tantum re conjuncti sunt cum Sempronio; hic autem re conjunctus est, & praeterea verbis. Nec enim Cajo Sempronio tantum verbis, sed etiam re conjunctus esse intelligitur. Dicitur verbis tantum conjunctus, ad differentiam

eorum,

eorum, qui re, & verbis conjuncti sunt; non ad differentiam eorum, qui re conjuncti sunt. Eleganter Paulus in hac *L. 89. verbis conjunctum videri, non etiam re*. Videri quidem non esse re conjunctum; quia legatarii partes separatas habent; sed tamen re conjunctum debere intelligi. Et istud quidem fuit jus conjunctionis inter collegatarios. Verum cum essent diversa genera legatorum, ex diversa formula; sæpe eveniebat, ut inter conjunctos quandoque esset jus accrescendi, quandoque non esset. Siquidem inter conjunctos re, & verbis per vindicationem erat jus accrescendi; atque etiam inter disjunctos, seu tantum re conjunctos per vindicationem; quia solidum cuique ab initio relictum esse intelligebatur, concursu partes faciebant. Ulpianus *lib. sing. Reg. tit. 24. de legat. L. 1. §. interdum. & L. 2. De de usufruct. accrescend. L. conjunctim. 80. D. de legat. 2. L. unic. §. ubi autem. 11. §. fin. verò. C. de caduc. tollend.* Adeo verò solidum cuique in legato per vindicationem ab initio relictum esse intelligebatur, ut etsi testator vires partes expressisset in legato vindicationis, nihilominus inter conjunctos esset jus accrescendi, *L. si duobus. 16. §. ult. D. de legat. 1.* Quandoque inter conjunctos re, & verbis non erat jus accrescendi; puta, si per damnationem legatum esset: quia in hoc genere legati partes cuique ab initio relictæ esse intelliguntur, ex præsumpta voluntate testatoris, qui totum utrique dare voluit, sed partem cuique ab initio assignavit. At in legato vindicationis, quemque solidum vindicare voluit; sed concurrente altero partes fieri, & legatum inter eos scindi. Cum ergo inter conjunctos per damnationem, non esset jus accrescendi; alterò deficiente, alter solidum legatum non habebat; sed pars non capientis in hereditate remanebat. Ulp. *d. tit. 24. de legat. L. plani. 34. §. si conjunctim. D. de legat. 1. L. ult. §. Sejo. D. de legat. 2.* quæ referendæ sunt ad legatum damnationis: aliquin deficientis pars conjuncto accresceret. Inter disjunctos per damnationem non erat etiam jus accrescendi, nec concursu partes faciebant; sed solidum quisque habebat: alter rem legatam, alter rei legatæ aestimationem. Gajus in *fragment. Institut. lib. 2. tit. 5. d. L. unic. §. ubi autem. 11. C. de caduc. tollend.* Hodie sublatae sunt istæ differentiae constitutione Justiniani, qui unam, eandemque naturam omnibus legatis esse voluit. At quaestionis est, an lege Papiæ jus conjunctionis inter collegatarios sublatum fuerit: an post legem Papiam conjunctus fisco praeferretur, vel fiscus conjuncto, & pars deficientis caduca fieret. Cujacius *lib. 24. observat. cap. 24.* ex inscriptione hujus legis *89. & d. L. 142. D. de verb. significat.* quæ sunt ex *lib. 6. Pauli ad legem Juliam, & Papiam*: colligit, ideo Paulum, cum scriberet ad leges Juliam, & Papiam, de conjunctis egisse; quia conjunctus fisco praeferrebat jure conjunctionis. Cur enim de conjunctis egisset Paulus, si jus conjunctionis lege Papiæ sublatum fuisset; aut si fiscus conjuncto in deficientibus partibus praelatus esset? Idem tamen Cujacius tribus aliis in locis ait, jus conjunctionis, & jus accrescendi lege Papiæ sublatum fuisse. Quod verius est. Disertim Ulpianus *d. tit. 24. de legat. Post legem Papiam non capientis pars caduca fit*. Propterea, post legem Papiam ad excludenda caduca substitutiones reciprocae introductæ sunt, *d.*

L. unie. in princ. *C. de cad. toll.* ut partes caducae heredum conjunctionum non fierent : quibus substitutionibus reciprocis opus non fuisset , si partes deficientes jure conjunctionis conjunctis heredibus accrescere potuissent . Ideo verò Paulus scribens ad *leg. Juliam, & Papianam*, de conjunctionis egerat ; quia in aliis casibus , qui ad leges istas non pertinebant , jus conjunctionis remanserat . Puta , si legatarius apertis tabulis legatum repudiaret , aut deficeret ; tunc enim repudiantis , aut deficientis portio conjunctionis potius , quàm aliis accrescebat . Sed etsi in caducis lex Papia jus conjunctionis sustulisset , semper obtinuit in iis , quae pro non scriptis habebantur . d. *L. unie. §. in primo. C. de caduc. tollend.*

*De interpretatione L. legata. 41. D. de conditionib.
& demonstrat.*

C A P U T XLI.

ULPIANUS in L. legata. 41. D. de conditionib. & demonstrationib.

Legata sub conditione relicta non statim , sed cùm conditio extiterit , deberi incipiunt ; ideoque interim delegari non potuerunt .

CUIACIUS ad lib. 15. Quaest. Papiniani , in *L. 3. de regul. Caton.*

Legata conditionalia , vel in diem incertum relicta , non cedunt à morte testatoris ; sed cùm conditio extiterit post mortem testatoris , L. legata sub condit. D. de condit. & demonstrat. Legata sub conditione non cedunt statim à morte , sed cùm conditio extiterit ; & ideo , inquit , interim delegari non potuerunt . (Sic rectè Florentinae scriptum est :) quod quid est aliud , quàm transmitti ad heredem non potuerunt ? Videlicet moriente legatariò , pendente conditione , ante cessationem .

Sed aliter idem **CUIACIUS** in recitationib. *C. ad L. unie. C. de caduc. tollend. in §. si autem aliquid.*

Hoc Graecis visa est velle L. legata , quam hic ponimus . Legata conditionalia non statim , id est , à morte testatoris , sed cùm conditio existit , deberi incipiunt . Verùm sequitur , ideoque interim delegari non potuerunt . Graeci delegari interpretantur , ut interim non possint transmitti in heredem legata , pendente conditione moriente legatariò . Verùm melius est , ut verbum delegari accipiamus propriè ; ut scilicet conditionalia legata , dum pendet conditio , non possint cedi , & mandari alteri , ut scilicet nomina ceduntur : quia nondum est ullum nomen , nullum debitum , nulla actio : quam ob rem frustra ceduntur eorum actiones , quae nulla sunt .

MERILLIUS.) Ulpianus ait , legata sub conditione relicta non statim deberi , sed cùm conditio extiterit , deberi incipiunt : id est , diem legatorum

torum sub conditione relictorum non statim cedere, non statim incipere deberi, sed tantum post eventum conditionis, *L. 5. §. 2. D. quando dies legator. vel fideicommiss. L. unic. §. cum autem. 7. Cod. de caduc. tollend.* Legata vero pure relicta statim cedunt, & deberi incipiunt post mortem testatoris, & ad heredes transeunt, *L. quae legata. 18. D. de regul. jur.* subiicit Ulpianus in hac *L. 41. ideoque interim delegari non poterunt*, ut legitur in *Pandeſt. Florent.* Graeci Interpretes haec postrema verba intelligunt; ut si pendente conditione legatarius decesserit, non possit interim legatum heredibus suis delegare, seu ad heredes transmittere. Finge: Titio centum legata sunt, si navis ex Asia venisset; pendente conditione decessit Titius: legatum heredibus suis non delegabit, id est, transmittet. Graecorum interpretationem secutus est Cujacius, *lib. 15. quaest. Papiniani*, in *L. 3. D. de regul. Caton.* Sed in *recitationib. Cod.* Graecorum interpretationem rejicit, & verbum *delegari* proprie accipit: scilicet, ut legatum sub conditione relictum, pendente conditione, alii delegari, seu cedi non possit. Et hoc magis probarem: tum quia verbum delegandi proprie sumitur; tum quia major subest dubitatio. Finge: Testator Titio legavit centum sub conditione; pendente conditione Titius cessit centum sibi relicta, seu delegavit heredem debitorem Maevio creditori suo, ut heres loco suo esset debitor Maevii. Dubitari poterat, an legatum conditionale delegari, seu cedi posset; quia legatarius, cui sub conditione legatum est, mittitur in possessionem legati servandi causa, *L. officium. 9. D. de rei vindicat. L. 3. §. ult. D. de acquir. vel amitt. possess. L. cum legatorum. 12. D. quib. ex caus. in possess. eat.* Tum quia legatum conditionale in stipulationem deduci potest, *L. 4. D. de transactionib. & novari. L. Stichum. 8. §. 1. & L. quotiens. 14. D. de novat. & delegat.* Ulpianus ait, legatum sub conditione, interim non posse delegari, seu alii cedi: ita delegare proprie sumitur, *L. delegare. 11. D. eod. tit. de novation.* quod verbum aliis minus proprie sumeretur secundum Graecos. Ideo vero legatum sub conditione relictum non potest delegari, quia nondum debetur antequam conditio extiterit: nec legatarius, cui sub conditione legatum est, pendente conditione creditor esse intelligitur, *L. is cui. 42. D. de obligat. & actionib.* nec pendente conditione legatum transmittitur, *L. si cui. 49. §. 3. D. de legat. 1. L. si pecunia. 12. §. ult. & L. si Titio. 22. D. quando dies legator.* Non movet, quod legatarius conditionalis mittitur in possessionem; aut legatum conditionale in stipulationem deducitur: id enim non fit, quasi debeatur: quale est, in stipulationem deducitur, & novatur: At cum alii legatum conditionale ceditur, quasi jam debitum delegatur, d. *L. 11. D. de novationib. & delegat.* Ceterum vel ex hoc loco deprehendi potest, Graecos in suis interpretationibus saepe lapsos fuisse, cum Latini sermonis vim non satis assequerentur.

An patronus possit remittere debitam portionem in bonis liberti.

C A P U T XLII.

PAULUS in L. patronus. 60. D. ad SCtum Trebellian.

Patronus ex debita portione heres institutus, sextam partem restituere rogatus restituit: non transeunt ex Trebelliano actiones, quoniam non fuit debitum, quod restituit: & ideo si per errorem fecit, etiam repetetur.

CUJACIUS in exposit. Novellae 1.

Hodie igitur differentia est inter legem Papiam, & legem Falcidiam: patronus post mortem liberti legem Papiam si omisissurum se caverit, non tenetur: debetur haec portio reverentiae patroni; idcirco non est arduus, ut eam invidus omittat, etiam si ita promiserit. Heres extraneus si se legem Falcidiam omisissurum caveris quibusvis, vel omnibus, post mortem testatoris; sanè tenetur. Cessat in eo reverentiae ratio: & ut sciens si solverit solida legata, non repetit: ita si caverit, non inducit Falcidiam. Non conducit cautionem.

Sed aliter ad lib. 11. quaest. Pauli, in L. patronus, 60. D. ad SCtum Trebellian.

Puto igitur patrono, qui cavet, dari incerti conditionem, videlicet si is stipulanti caverit per errorem facti: & multò magis si conveniatur ex stipulatione, ei dari exceptionem doli mali, ne solvere cogatur: & ita est accipienda L. si patronus. D. de donationib. Nam si id sciens, prudensque caverit, cessat conditio, & exceptio doli mali, quia de suo donasse videtur, L. ita. 40. §. ult. de jure fisci.

MERILLIUS.) Libertus patronum suum heredem instituit ex debita portione, quam habere debet patronus in bonis liberti ex lege Papia. §. 3. Instit. de success. libertor. deinde rogavit libertus patronum sextam partem hereditatis restituere, & patronus restituit. Paulus ait, non transire actiones ex SCto Trebelliano in fideicommissarium, quia patronus non debitum restituit. Patronus debitam portionem habet ex beneficio legis, non iudicio testatoris; & ideo nullò fideicommissò onerari potest, L. ita. 27. §. si patronus. 10. D. ad SCtum Trebellian. L. 4. D. de bon. libertor. Quod si patronus sciens, volensque indebitum solverit, non poterit repetere, quasi de suo donaverit, L. ita. 40. §. ult. D. de jure fisci. Sed finge, patronum scientem, volentemque cavisse, se fideicommissum soluturum, quod ex debita portione relictum erat: Quaestio est, an solvere teneatur; vel possit cautionem condicere, vel agenti fideicommissario ex stipulatione, exceptionem doli mali opponere. Cujacius lib. 11. quaest.

Pauli

Pauli, in hac *L. 60.* ait, si patronus sciens caverit, se debitam portionem non petiturum, cessare conditionem incerti; id est, patronum non posse condicere cautionem conditione incerti: nec agenti stipulatori posse doli mali exceptionem opponere, quia de suo id donasse videtur. Sed in expositione *Novellae 1.*, ait patronum, qui caverit, se legem *Papiam* omis-
surum, vel non petiturum debitam portionem ex lege *Papia*; non teneri ex hac promissione. Quod magis probarem, & expressum est in *L. si patronus. 20. D. de donationib.* ne pars ex legibus verecundiae patronali debita minuat. Si quidem heres caverit, se beneficiò legis *Falcidiae* non usurum, cum ex legatis quartam retinere posset; id tenetur solvere, *L. quidquid. 46. D. ad leg. Falcid. d. L. patronus. 20. D. de donationib.* Id potius admissum est adversus legem *Falcidiam*, quam adversus legem *Papiam*: & ratio differentiae est, quòd lex *Falcidia* privatam tantum utilitatem heredis respiciat, quam heres potest contemnere: ut & alia, quae pro nobis introducta sunt, licet contemnere. *L. si iudex. 41. D. de minorib.* At reverentia patronalis ad jus publicum spectat, quod privata cautione à patrono remitti non potest, *L. jurisgentium. 7. §. & generaliter. 16. L. jus publicum. 38. D. de pact. L. Neratius. 20. D. de religiof. & sumptib. fin. L. ult. D. de suis, & legit. L. si stipulator. 35. §. 1. D. de verb. obligat.*

An ob scientiam tutoris, dies petendae bonorum possessionis cedant pupillo.

C A P U T XLIII.

Ulpianus in L. 7. §. ult. D. de bonor. possessionib.

IMpubes nec bonorum possessionem admittere, nec iudicium, sine tutoris auctoritate, accipere potest: quia tutor pupillo, & pater infanti filio bonorum possessionem petere possunt. Dies, quibus tutor, aut pater scit, cedere placet.

Cujacius lib. 14. observat. cap. 8.

Supposititia videntur esse haec verba in L. 7. §. ult. D. de bonor. possess. aut pater, & perperam repetita ex §. penult. nam dies quidem, quibus tutor scivit, pupillo cedere constat, Exemplo actoris civitatum, cui tutor comparatur quasi persimilis, L. qui solidum. 78. §. etiam. D. de legat. 2. & pupillae respub. L. 3. C. de jur. reip.

Idem *Cujacius* ad lib. 15. quaestionum *Papiniani*, *L. 1. in fin. D. de bonor. possessionib.*

Tutoris quidem scientia nocebit pupillo; sed non potest jure scientia pa-

tris

*tris infanti nocere; & supposititia sunt haec verba L. 7. §. 1. ut certi omni-
modi pugnant cum L. 1. & cum L. 3. quis ord. in poss. servet.*

Idem CUIACIUS ad lib. 6. Responsor. Papiniani, in L. ult. D. de jur.
& fact. ignor.

*Dies, quibus tutor scivit, cedere placet, pupillo nimirum; & valet
argumentum ab auctore municipum ad tutorem, ut in L. qui solidum. 78.
§. etiam. de legat. 2.*

Sed aliter CUIACIUS in recitationib. ad tit. de bonor. poss. in L.
7. §. ultim.

*At ex quo tempore cedent centum dies petitionis patri, vel tutori? Ce-
dent ex eo tempore, quod scierit pater, vel tutor: praeteritis centum diebus,
non petent: Cedent autem patri, vel tutori; non filio, non pupillo: nam
scientia patris non nocet filio. L. 3. D. quis ord. in poss. servet. L. 1. §.
1. tit. 2. inf. Sic est finis hujus legis accipiendus, cedere, patri videlicet,
vel tutori, non filio.*

MERILLIUS.) Pupillus, vel filiusfamilias fuerunt heredes instituti,
tutor nomine pupilli, si infans fuerit, bonorum possessionem petere po-
test; & pater nomine filiusfamilias infantis, L. 1. D. de bonor. poss. fu-
riof. L. 7. C. qui admitti ad bonor. poss. L. si infanti. 18. C. de jure de-
liber. Centum autem dies utiles extraneis heredibus praestituti sunt, ad pe-
tendam bonorum possessionem, quibus sciverint se fuisse heredes institu-
tos, & potuerint bonorum possessionem petere. L. 2. D. quis ord. in
possessionib. servet. Exemplum cretionis vulgans, in qua centum dies utiles
ad cernendam, seu adeundam hereditatem praestituti erant. Ulpianus lib.
singul. Regul. tit. 22. Largius tempus, nempe anni utilis, parentibus, li-
berisque ad petendam bonorum possessionem tribuitur; neque enim ita
breui tempore centum dierum actandi visum sunt, qui paene ad propria
bona veniebant, L. 1. §. largius. 6. D. de success. edict. Cum igitur pu-
pillus, vel filiusfamilias fuerit heres institutus; quaestio est, cujusnam
scientia spectari debeat, ut dies petendae bonorum possessionis cedant:
an scientia tutoris pupillo nocere debeat, vel scientia patris filio, ut post
dies petendae bonorum possessionis praeteritos, quibus sciverint, & po-
tuerint bonorum possessionem petere, ab ea excludantur, Cuiacius lib.
14. observat. cap. 8. lib. 15. quaest. Papin. in L. 1. in fin. D. de bonor.
poss. & lib. 6. Responsor. Papin. ad L. ult. D. de jur. & fact. ignorant.
distinguit inter tutorem, & patrem; & putat, scientiam tutoris nocere
pupillo; exemplum auctoris municipum, cujus scientia nocet. L. 14. D. ad
Municipal. & cui tutor comparatur. L. qui solidum. 78. §. 2. D. de le-
gat. 2. scientiam vero patris non nocere filio. L. 1. & L. 3. D. quis ord.
in poss. servet. Verum quia Ulpianus in hac L. 7. §. ult. conjungit tu-
torem, & patrem, haec verba, aut pater, supposititia esse existimat, &
ex §. superiore repetita. Idem Cuiacius in exposit. tit. de bonor. poss. ad
hanc L. 7. §. ult. ait, tutoris scientiam ipsi quidem nocere, non pupillo;
& patris scientiam ipsi quidem patri nocere, non filio; nec distinguit in-
ter tutorem, & patrem. Sed utrique ait scientiam suam nocere, ut utri-
que cedant dies petendae bonorum possessionis, non pupillo, aut filio:
atque

atque ita hunc §. ult. intelligit recentâ lectione Florentinâ. Et hoc magis admitterem, quia scientia alterius non nocet, neque ignorantia alterius prodest, in petendis bonorum possessionibus, L. 5. D. de jur. & fact. ignor. nec scientia patris nocet filio, d. L. 3. D. quis ord. in poss. servet. sed ipsi patri. d. L. 1. D. de bonor. poss. furios. Idque vult Ulpianus in hoc §. ult. dies petendae bonorum possessionis, quibus tutor, aut pater scit pupillum, filiumve heredes institutos, cedere tutori, aut patri; non cedere pupillo, aut filio: Atque ita non pugnabit d. L. 3. D. quis ord. in poss. servet. si retineatur lectio Florentina. Et haec posterior interpretatio admittatur.

*An magistratus municipales habuerint pignoris capionem,
& multae dictionem.*

C A P U T LXIV.

ULPIANUS in L. 4. §. 1. D. de damn. infect.

SI intra diem à Praetore constituendum non caveatur, in possessionem ejus rei mittendus est. Ejus rei sic accipe, sive tota res sit, sive pars sit rei. An tamen is, qui non admittit, etiam pignoribus à magistratibus coërceatur? non puto; sed in factum actione tenebitur: nam & si à Praetore missus non admittatur, eadem actione utendum est.

CUJACIUS in not. Digestor. ad L. 4. §. 1. D. de damn. infect.

Hinc colligit, non esse jus municipalibus magistratibus capiendi pignoris. Idem docet L. nominatori. C. de pignorib. ut nec iudicibus datis. Solis Rom. Pop. Magistratibus est jus capiendi pignoris, aut in Provinciis Praesidibus, qui eos iudices dederunt.

Idem CUJACIUS in not. Codicis, ad L. nominatori. Cod. de pignorib. & hypothec.

Jus capiendi pignoris solis P. R. Magistratibus competit. L. aliud. 71. §. ult. D. de verbor. significat. Magistratus municipales, quales ferè erant nominatores, non habent, argumentò l. 4. D. de damn. infect.

Aliter CUJACIUS in paratit. Cod. ad tit. de modo multar. quae à iudicib. inflig.

Omnes, qui judicationem habent, idest, qui publicè iudicium exercent, multae dictionem, & pignoris capionem habent; quâ suam teneantur jurisdictionem.

MERILLIUS.) Titius egit damni infecti nomine adversus Maevium, cum ab aedibus ipsius damnum timeret. Jussus est Maevius cavege damni
Par. II. L! infe-

infecti; & cautioni dandae dies praefinitus fuit. Maevius cautionem dare omisit. Magistratus municipales ex delegatione Praefidis miserunt Titium in possessionem aedium Maevii. Maevius non admisit Titium in possessionem. Querit Ulpianus, an magistratus municipales Maevium pignori-
bus captis coercere possint, quod Titium in possessionem missum non admiserit. Ulpianus non putat; sed Maevium in factum actione teneri, quā tenetur is, qui missum in possessionem à Praetore, vel Praefide, non admisit, *L. 1. §. 1. & L. 3. §. 2. D. de vi publica, qui in possess. Cuiacius in not. Digest. ex hoc §. colligit, magistratus municipales non habuisse jus capiendi pignoris. Et in notis Codicis aliud argumentum ducit ex L. nominatori. 11. C. de pignorib. & hypothec. ubi magistratui municipali, qui tutorem nominaverit, pignus nominati tutoris, si tutelam detre-
ctaverit, sine auctoritate Praefidis capere non licet. Quasi id facere non possit iure suo magistratus municipalis, neque aliter quam iussu auctoritateve Praefidis. Idem Cuiacius in paratit. Cod. ad tit. de mod. multar. quas à iudicib. infligunt. ait, omnes magistratus, qui publice iudicium exer-
cent, multae dictionem, & pignoris capionem habere; ut jurisdictionem suam tueantur. Non excipit magistratus municipales, sed tantum defen-
sores plebis, ex *L. 5. C. de defensorib. civitat.* qui alii sunt à magistrati-
bus municipalibus. Et hoc quidem verius est, magistratus municipales pignoris capionem habuisse, non iure magistratus, sed lege municipali, *L. quemadmodum. 29. §. magistratus. D. ad leg. Aquil.* ut etiam multae dictionem, *L. ult. D. de decret. ab ord. faciend.* & quaedam alia. *L. magi-
stratus. 25. D. ad municipal.* Non movet, quod in hac *L. 4. §. 1. Ulpianus* non putat, magistratus municipales pignori-
bus captis posse coercere; quia cum mittunt in possessionem damni infecti ex delegatione Praefidis; non funguntur iure magistratus sui, sed vice illius, qui man-
davit jurisdictionem, partemve jurisdictionis; nec utuntur jurisdictione sua, sed jurisdictione illius, qui mandavit, *L. 1. §. 1. D. de offic. eius, cui mandat. est jurisdictio. L. solet. 16. D. de jurisdictio.* Si magistratus mu-
nicipales pignus capeant illius, qui missum in possessionem non admisit, uterentur suā jurisdictione: At verò uti debent jurisdictione Praefidis, & dare actionem in factum, ut Praefes daret, quanti ea res est, d. *L. 1. D. de vi publica, qui in possess. miss. er.* Non movet etiam, quod magistratus municipales absque auctoritate Praefidis pignus non capiant, in d. *L. 11. C. de pignorib. & hypothec.* quia Praefes cognoscebat, an nominatus ad munus publicum, illud iustā de causā recularet. *L. 1. §. solent. D. quand. sit appelland.* Interim igitur pendente cognitione, non potuerunt magi-
stratus municipales nominati pignus capere.*

*An nota sit Marcelli, vel Triboniani, in L. duobus. 30.
D. de liberal. caus.*

CAPUT XLV.

JULIANUS lib. 5. ex Minicio, in L. duobus. 30. D. de liberal. caus.

DUOBUS parentibus hominem in servitutem pro parte dimidia separatim; si uno iudicio liber, altero servus iudicatus est; commodissimum est, eò usque cogi iudices, donec consentiant: si id non continget, Sabinum refertur existimasse, duci servum debere ab eo, qui vicisset. Cujus sententiae Cassius quoque est, & ego sum: & sanè ridiculum est arbitrari, eum pro parte dimidia duci, pro parte libertatem ejus tueri. Commodius est autem, favore libertatis, liberum quidem eum esse; compelli autem pretii sui partem, viri boni arbitratu, victori tuo praestare.

CUJACIUS ad lib. 11. Responsor. Papiniani, in L. judicatae. 29. D. de except. rei iudicat.

Julianus, qui ex Sabinianis fuit, se etiam hujus opinionis esse nominatim scribit. L. duobus. sup. de liberal. caus. Verum contra quam se sensisset Julianus scribit, additur in ea lege: non ex Juliano igitur, sed ex alio. Ex quo verò, nisi ex Marcello, qui notas scripsit in Julianum? Additur ergo ex Marcello, commodius esse contra opinionem Sabinianorum, favore libertatis, servum ad libertatem perducere ab utroque domino, parte pretii praestata victori, viri boni arbitratu.

Idem CUJACIUS aliter in paratit. Cod. ad tit. de commun. serv. manumiss.

Verum ad extremum Justinianus id constituit, quod dixi supra: quod videtur Tribonianus etiam traduxisse ad speciem L. duobus. D. de liberal. caus. ut quod libertas dividi non possit, L. alieno. §. 1. D. de fideicommissi libertatib. magis ad se integram libertatem trahat, quam retineat hominem in servitute.

MERILLIUS.) Titius, & Maevius petierunt hominem Stichum in servitutem pro dimidia parte, cum partes in Stichò haberent indivisas intellectu magis, quam corpore. L. 5. D. de stipul. serv. & contenderent, se ex parte dominos esse. Id autem disceptabatur apud diversos iudices, puta, apud Centum viros, qui de liberalibus causis cognoscebant, ut majores iudices, L. non distinguimus. 32. §. de liberali. D. de recept. qui arbit. receper. Interdum eveniebat in iudiciis centumviralibus, quorum diversa erant tribunalia, ut divisae essent sententiae iudicum: veluti ut testamentum pro parte inofficium judicaretur, & pro parte confirmaretur, L. si pars. 10. D. de inoffic. testam. L. cum filius. 76. D. de legat. 2.

L. iudicatae. 29. D. de except. rei judic. Et ita in liberali causa contingere potuit, ut Titius vinceret, & partem servi ad eum pertinere pronuntiaretur: Maevius contra vinceretur, & partem servi ad eum non pertinere pronuntiaretur. Finge igitur contigisse, ut Titius vicerit Stichum, & contra Maevius victus fuerit: Julianus refert sententiam Sabini, & Cassii, (ex quorum schola fuit) ut Titius, qui vicerit, servum ducat, & ita servus maneat, nec fiat liber. Ratio est, quod cum victus fuerit Maevius in iudicio liberali, pronuntiatus non fuerit Stichus liber; sed pronuntiatum fuerit, partem Stichi ad Maevium non pertinere; puta, quia Maevius dominium partis suae non probaverit. At fieri potest, ut pars Stichi ad Maevium non pertineat, & Stichus tamen non sit liber. Ideo totus manere debet servus secundum Sabinanos, quia pro parte liber esse non potest, *L. alieno. 21. D. de fideicommiss. libertat. d. L. iudicatae. 29. D. de except. rei judic.* Subjicit tamen Julianus, servum debere esse liberum; ita ut libertas potius trahat ad se servitutem, quam servitus trahat ad se libertatem: at Stichum partem pretii victori Titio debere praestare; puta, si servi pretium sit lexaginta, Titio, qui vicit servum in iudicio liberali, triginta praestare debet. Cuiacius ad *lib. 11. Responsor. Papin. in d. L. 29. de except. rei judicat.* & in *Recitationibus ad lib. 5. Juliani ex Minicio*, putat in postremis verbis huius *leg. 30. commodius est autem favore libertatis*, subesse notam Marcelli ad Julianum. Marcellus fuit Proculianus, ut aliis ostendimus. Cum igitur Sabiniani Stichum in specie huius *leg. 30.* servum manere dixerint; Marcellus diversae scholae aliter sentiebat, ut & cum alter ex dominis communem servum manumisisset, *L. 1. in princ. C. de commun. serv. manumiss.* Idem Cuiacius in *paratit. C. ad tit. de commun. serv. manum.* ait, Tribonianum traduxisse postrema verba huius *leg.* ex constitutione Iustiniani, in *d. L. 1. C. de commun. serv. manum.* ubi voluit, potius libertatem ad se trahere servitutem. Et quidem Triboniani emblemata potius, quam nota Marcelli; quia Marcellus notas scripserat ad *libros Digestorum Iuliani*, non ad *libros Iuliani ex Minicio*; ex quibus haec *L. 30.* relata est.

Ad species L. id tempus. 14. D. de usurpat. & usucap. referenda sit ad longi temporis praescriptionem, vel usucapionem.

C A P U T XLVI.

PAULUS lib. 13. ad Plautium.

ID tempus venditionis prodest emptori, quod antequam venderet, possedit: nam si postea nactus est possessionem venditor, haec possessio empto-

emptori non proficiet. In re legata, in accessione, emptoris, qua testator possedit, legatarius quodammodò quasi heres est.

CUIJACIUS in expositione *tit. D. de usurpat. & usucapionib. ad leg. 14. Ex his apparet, hanc legem non de usucapione, sed de longa possessione accipi oportere.*

Idem CUIJACIUS aliter in Recitationib. ad lib. 34. Pauli ad edictum, in L. 2. §. emptori. 20. D. pro emptore.

Emptori tempus venditoris prodest, id est, tempus quò venditor possedit rem venditam, ad usucapionem procedere. Quod probat etiam L. 14. *sup. tit. prox. & L. Pomponius. §. praeterea. de acquir. possess. & L. si duobus. inf. de divers. & temp. praescriptionib.*

MERILLIUS.) Plures erant inter usucapionem, & longi temporis praescriptionem differentiae, antequàm Justinianus usucapionem in longi temporis praescriptionem transformaret, jusque usucapionis, & longae praescriptionis commisceret, in L. unic. C. de usucap. transform. Cujacius in *tit. de usurpat. & usucapionib.* unam agnoscit differentiam inter usucapionem, & praescriptionem, ex hac ipsa L. 14. Quòd in usucapione tempora inter emptorem, & venditorem non conjungerentur: Idque probat ex L. si aedes. 32. §. libertas. D. de servitut. praedior. urbanor. post Const. Harmenopolum lib. 4. Epitom. tit. 4. Sed in longi temporis praescriptione tempora conjungerentur, ex rescripto DD. Severi, & Antonini, §. inter venditorem. Insist. de usucapionib. atque ideo hanc L. 14. de longi temporis possessione, non de usucapione accipi oportere existimat. Finget Titius, antequàm fundum venderet Maevio, per annum possedit: Maevius emptor eundem fundum per annum alium possedit. Ita completa non est possessio biennii, quae ad usucapionem rerum immobilium ex L. XII. tabul. requiritur. Nec conjunguntur tempora possessionis inter venditorem, & emptorem; ut possessio venditoris prosit emptori, & emptor usucapiat, quasi antea possedisset. Idem tamen Cujacius in L. 2. §. emptori. D. pro emptor. in exposit. Tit. pro empt. in Recitationib. ad tit. de acq. vel amitt. possess. ad L. Pomponius. 12. in princip. & in Recitationib. ad lib. 34. Pauli ad edictum, in L. 2. §. si à pupillo. §. si à furioso: & §. emptori. D. pro empt. ait, in usucapione tempora conjungi inter venditorem, & emptorem: idque probat ex L. 2. §. emptori. 20. D. pro emptore. L. Pomponius. 12. §. praeterea. D. de acquir. vel amitt. possess. L. si duobus. 6. D. de divers. & temp. praescript. & ex hac L. 14. Quod magis admitterem, neque differentiam hac in re constituendam esse inter usucapionem, & longi temporis praescriptionem: sed in utrâque accessione temporis, quo possedit venditor, proficere emptori; & conjungi tempora inter venditorem, & emptorem. Et hanc L. 14. de usucapione debere intelligi, cum alibi expressum sit, emptori tempus venditoris ad usucapionem procedere. d. L. 2. §. emptori. D. pro empt. ubi verba Tribonianus non immutavit. Contra verò apparet, hanc L. 14. de possessione longi temporis intelligi non oportere, neque §. inter. Insist. de usucapio-

capionib. quia multò ante rescriptum DD. Principum obtinuerat, ut possessio venditoris accederet emptori. Africanus in d. L. 6. D. de divers. & tempor. praescript. Scaevola in L. de accessionibus. 14. D. eod. Et quidem aliud fuit rescriptum DD. Principum, quàm ut possessio venditoris proficeret emptori: quod & Theophilus deprehendit in d. §. inter. cui species ista assignari potest. Titius vendidit Maevio fundum sub lege commissoria, vel pacto additionis in diem, & tradidit. Maevius intra diem praestitam pretium non solvit, & commisit in legem venditionis; vel alius meliorem conditionem attulit. Dubitabatur, an resolutò venditionis contractu, Maevii emptoris possessio proficere deberet Titio venditori; quia Maevius non Titio, nec nomine Titii, sed sibi possederat. d. L. Pomponius. 12. §. praeterea. D. de acquir. vel amitt. possess. Et haec dubitatio rescriptò Imp. sublata est, cum inter emptorem, & venditorem conjungi tempora voluerunt; id est, possessionem venditoris proficere emptori, & emptoris quoque possessionem proficere venditori, si venditio resolvatur. Atque ita Cuiacius d. §. inter. Instit. de usucapionib. interpretatur ad Tit. de acquir. vel amitt. possess. in d. L. Pomponius. Non movet Harmenopuli interpretatio in d. L. si aedes. 32. §. libertas. D. de servitutib. praedior. urbanor. Finge: Titius, qui debebat servitutem alti non tollendi vicini aedibus Maevii, alti aedificavit in aedibus suis contra servitutem Maevio debitam; ita Titius libertatem servitutis usucapiet, si per statutum tempus, id est, legitimum, aedes possederit, & sublata erit servitus. L. 4. §. ult. D. de uscap. & uscap. At si Titius aedes possidere desierit, interpellabitur usucapio servitutis. Julianus in d. L. 32. ait, Quod si alius aedes Titii possidere coeperit integrò statuto tempore, libertatem usucapiet. Ex quibus verbis Graecus interpret colligit, non conjungi tempora inter venditorem, & emptorem; quia si conjungerentur, emptori integrò tempore ad usucapionem opus non esset. At non rectè colligit; quia non ait Julianus, Titium aedes vendidisse, sed possidere desuisse; & fieri potest, ut Titius aliò modò possidere desierit, quàm venditione; & ut alius ex alia causa quàm venditionis, aedes possidere coeperit, atque ita uti non potuerit accessione venditoris; illique opus fuerit integrò tempore, quod ad usucapionem requiritur. Cacterùm & ex hoc loco apparet, non temerè Graecorum interpretationes admitti oportere.

An donator ex mora debeat usuras, vel fructus rei donatae.

C A P U T XLVII.

PAULUS in L. Nefennius. 41. §. fundum. D. de re iudicata.

Fundum quis donavit: si non restituat, ut quisvis possessor damnandus est. Si autem fundum restituit, fructuum nomine, si non eos con-

consumplerit, in solidum condemnandus est: potuit enim non periclitari, si statim restituisset. Si dolo desit possidere, in litem jurabitur, & tanti sequetur condemnatio.

CUJACIUS ad lib. 14. quaest. Pauli, in *L. Neseunius. 41. §. fundum. D. de re judicat.*

Dicendum est, hoc esse singulare in donatore, ut de consumptis non teneatur, etiam si consumpti sint post litem contestatam; quia donator avari exigendus non est: unde etiam ex mora neque fructus, neque usuras debet.

Idem CUJACIUS aliter ad lib. 17. Digestorum Juliani, in *L. qui sine dolo. 63. D. de regul. jur.*

Is, qui donationis causâ aliquid promissit, ex mora quidem non debet usuras, si quod promissit, consistat in numero, pondere, vel mensura. L. eum qui. 22. D. de donationib. Liberalis non est avari exigendus: debet tamen fructus saltem extantes, si agrum promiserit, ex tempore morae scilicet, L. Neseunius. §. ult. D. de re judicat.

MERILLIUS.) Titius à Maevio fundum dari stipulatus est donationis gratiâ: Egit Titius ex stipulatione adversus Maevium donatorem fundi, ut fundum donatum restitueret, & condemnatus fuit restituere. Queritur, an etiam teneatur ad restitutionem fructuum, quos ex fundo donato post litem contestatam perceperit. Cujacius in *Recitationibus ad lib. 14. quaestionum Pauli*, in hac *L. 14.* ait, donatorem ex mora, neque usuras, neque fructus debere. Et quidem si quis pecuniam donationis causâ promiserit interpositâ stipulatione, & moram fecerit, usuras liberalitatis ab eo non exiguntur, *L. eum qui. 22. D. de donationib.* etiam si liberalitas in Rempub. facta sit, *L. liberalitatis. 16. D. de usur. & ad opus publicum, L. 1. D. de pollicitationib.* At eadem est ratio usurarum, & fructuum: Igitur ut ex morâ usurae pecuniae donationis causâ promissae non debentur, ita nec fructus ex fundo donationis causâ promissos. Idem tamen Cujacius in *Recitationib. ad lib. 17. Digest. Juliani*, in *L. qui sine dolo. 63. D. de regul. jur.* ait, eum, qui donationis causâ promiserit, ex mora non debere usuras; debere tamen fructus saltem extantes, si fundum promiserit, ex tempore morae: quod probat ex hac *L. 41.* & certum est. Etenim Paulus disertim ait, donatorem fundi, si non restituat, ut quemvis possessorem condemnandum esse; ut etiam manu militari cogi possit ad restitutionem fundi, *L. qui restituere. 68. D. de rei vindicat.* Subjicit etiam Paulus, donatorem, fructuum nomine, si consumpti non fuerint, in solidum damnari oportere. Quod intelligendum est de fructibus perceptis post litem contestatam: Ex quo tempore fructus percepti debent restitui; quia qualis est fundus, cum petitur, talis restitui debet, *L. cum fundus. 31. D. de reb. credit. L. 2. & L. videamus. 38. §. si actiones. D. de usur.* Excipit tamen Paulus perceptos, & consumptos à donatore, quos restituere non tenetur. Idque singulare est in donatore, ut fructus tantum extantes, non consumptos, restituat: quali id tantum facere posse intelligatur. Alias enim fructus consumpti post litem

litem contestatam restitui debent. §. *si quis à non domino*. 37. *Instit. de rer. divis.* L. *certum est*. 22. *Cod. de rei vindicat.* Verus est igitur, donatorem post litem contestatam fructus ex fundo donationis causâ promissio restituere debere. Non movet, quod usurae pecuniae donationis causâ promissae non exiguntur. d. L. 16. *D. de usur.* in multis enim alia ratio est usurarum, & fructuum. Nec d. L. 34. *D. eod.* pertinet ad usuras, quae debentur ex mora, seu lite contestata; sed ad usuras perceptas, quarum est eadem ratio, quae fructuum perceptorum, ut ostendimus sup. in d. L. 34. Non movet etiam, quod fructus ex fundo donato percepti in donationem computari non debeant; quali donati non sint, L. *in aedibus*. 9. *D. de donationib.* Namque ita debet intelligi, ut cum de modo donationis quaeritur lege Cincia permissae, seu lege Munerali, (ut Plautus, & Sextus Pompejus loquuntur,) habeatur ratio tantum fundi donati, non etiam fructuum ex fundo donato perceptorum. Finge, fundum quingentos aureos non excedere; & donatorem fructus ex fundo donato percepisse; Isti fructus non venient in computationem, quasi donatio excedat modum lege Cincia praestitutum; Sed nihilominus venire debent in restitutionem, si quos donator post litem contestatam perceperit, nec consumpserit. Denique fructus non intelliguntur esse ex re donata ratione donatarii, sed ratione donatoris, ut eos restituere teneatur.

De interpretatione L. in iudicati, 61. D. de re iudicata.

C A P U T XLVIII.

JULIANUS Lib. 45. Digest. L. in iudicati, 61. D. de re iudicata.

IN iudicati actione non prius ratio haberi debet ejus, cui prior reus condemnatus fuerit.

CUIACIUS in recitationib. ad lib. 45. Digest. Juliani, in L. *iudicati*, 61. *D. de re iudicat.*

Quod restat ex hoc libro in L. 61. D. de re iudicat. in actione iudicati, non haberi prius rationem ejus, cui prior reus condemnatus fuerit; pugnat omnino cum L. 19. eod. tit. quae prius rationem esse habendam ejus ait, qui occupaverit agere, atque prior condemnaverit reum; ut sit in actione de peculio. Et ut paucis absolvam, Basilicam quoque auctores, quod admodum placet, in d. L. 61. legunt detractâ negatione: In iudicati actione, prius ratio debet haberi ejus, cui prior reus condemnatus fuerit. Et postea: si duobus condemnatus fuero, is praefertur, in actione scilicet iudicati, qui prior pervenerit ad sententiam, quive me prior condemnaverit.

Idem

Idem CUIJACIUS aliter in Recitationib. ad lib. 1. Responfor. Ulpiani, in *L. si & jure. 10. D. qui potior. in pign. habeant.*

Ex hoc genere pignoris, quod non ex conventionē venit, sed ex auctoritate magistratus in causa judicati capitur, is potior erit, in cujus persona pignus prius constitutum erat, *L. inter, & L. in judicati. D. de re judicat.*

Idem CUIJACIUS aliter lib. 9. observat. cap. 37.

Falluntur dum *L. si & jure, accipimus quasi adversus L. inter, & L. in judicati. de re judicat.* Nam quod in his de actione judicati, idem in illa de judiciali pignore constituitur: ut non qui prior sententiam consecutus est; sed qui occupavit agere judicati, pignusve capere in causam judicati, potior sit.

MERILLIUS.) Titius duobus creditoribus erat obligatus, Maevio, & Sejo. Maevius prius adversus Titium condemnationem obtinuit; deinde Sejus egit adversus eundem Titium, & pariter judicatum fecit. Sejus autem in executione rei judicatae praevenit Maevium, & prior ex causa judicati pignora Titii recepit: deinde Maevius & ex causa judicati eadem pignora Titii cepit. Quaeritur, an Maevii causa sit potior, qui prius sententiam adversus Titium obtinuit, licet posterior pignora Titii ceperit: An verò Seji causa potior esse debeat, qui prius rem judicatam executus est; licet posterior sententiam obtinuerit. Cujacius in *Recitationibus ad lib. 45. Digest. Juliani* in hac *L. 61. detrahit negationem*, secundum auctores Basilicōs; & ita intelligit, ut si quis duobus condemnatus fuerit, is praefertur in executione judicati, qui prior ad sententiam pervenerit. Movetur, quod retentā negatione, pugnaret cum *L. inter. 19. sup. eod. tit. de re judic.* Tum quia regulariter occupantis, seu, ejus, qui prior ad sententiam pervenerit, melior est conditio, *L. si quis. 14. D. de noxalib. actionib. L. si vero. 10. D. de pecul. & d. L. 19. sup. hoc tit.* Sed aliter idem Cujacius sentit, ad lib. 1. Responfor. Ulpiani; ut is potior sit, in cujus persona prius constitutum fuerit; id est, qui prius pignus ceperit; nec enim sententiā, sed capione constituitur. d. *L. 10. D. qui potior. in pignor. habeant.* Sed apertius Cujacius lib. 9. observat. cap. 37. ait, ut non qui prior sententiam consecutus est, sed qui occupavit agere judicati, pignusve capere in causam judicati, potior sit: retentā negatione, ut est in Pandectis Florentinis. Et hoc magis probarem; quia pignus non constituitur sententiā judicis, sed tum demum, cum capitur. d. *L. 10. D. qui potior. in pignor. & L. 1. C. si in caus. judicat. pign. capt. sit.* Et ratio est, quod jus civile vigilantibus scriptum est. *L. 6. §. sciendum, & L. penult. in fin. D. quas in fraud. creditor.* At is sibi vigilavit, qui prior rem judicatam executus est, & pignus ex causa judicati cepit. Alia est ratio pignoris praetorii; puta, cum unus ex creditoribus mittitur in possessionem rerum debitoris, debiti servandi causā; vel unus ex legatariis, legatorum servandorum causā, mittitur in possessionem bonorum heredis: non est illius causa potior, *L. 5. §. qui prior. D. Ut in posses. legator. L. cum unus. 12. D. de reb. auct. judic. possidend.* Verius est igitur,

Par. II.

M m

hanc

hanc *L. 61.* ita debere intelligi ; ut non sit potior causa Maevii , qui prior ad sententiam pervenit ; sed Seji , qui prior sententiam executus fuerit . Non movet Graecorum auctoritas , qui in *d. L. 61.* negationem detraxerunt : Hoc enim saepe illis contigit , cum pugnantes leges esse crederent , & pugnantiam earum conciliare vellent . At nullomodo pugnat *d. L. inter* , 19. cum hac *L. 61.* & in eandem rem eas assert Cujacius ad *lib. 1. Responsor. Ulpiani* , in *d. L. 10. D. qui potior. in pign.* quasi conveniant , ut sanè conveniunt . *Lex 19.* ita debet intelligi , ut occupantis sit melior conditio : id est , illius , qui prior ad sententiam pervenerit , & sententiam executus fuerit . *Lex 61.* ita debet intelligi , ut non sit potior conditio illius , qui prior sententiam obtinuerit ; si alius eum in iudicati executione praevenerit , & prior sententiam executus fuerit : Atque ita semper verum est , meliorem esse conditionem occupantis.

An eadem sit conditio , quae datur ex mutuo , & quae datur ex promutuo .

C A P U T XLIX.

GAJUS in L. 5. §. is quoque. 3. D. de obligat. & actionib.

IS quoque , qui non debitum accipit per errorem solventis , obligatur quidem quali ex mutui datione ; & eadem actione tenetur , quâ debitorum creditoribus.

CUJACIUS in Recitationib. ad tit. Digestor. de obligat. & actionib. in L. 5. §. is quoque.

Indebiti solutio non est mutuum , sed est promutuum ; & tenetur eadem actione , quae nascitur ex mutuo . puta , conditione huiusmodi , si paret eum dare oportere . §. 2. Instit. Quib. mod. re contrahit. obligat. ut hoc genere , quod accepit , ab eo repetatur : tenetur , inquam , eadem actione , non specie quidem prorsus , sed genere eodem .

Idem CUJACIUS aliter lib. 8. observationum , cap. 34.

Quâ actione tenetur is , qui mutuam pecuniam sumpsit ; eadem tenetur , qui quasi à debitore indebitam pecuniam accepit . Qui mutuam sumpsit quasi à creditore , conditione tenetur : eadem tenetur , qui quasi à debitore solutam accepit . Quod aperte indicat , L. 5. §. is quoque. D. de obligat. Qui non debitum accepit , eadem , inquit , actione tenetur , quâ debitores creditoribus . Ubi debitorum , & creditorum nomen strictè ad mutui duntaxat causam refertur . Et §. item is , cui . Instit. de obligat. quae quasi ex contract. Perinde , inquit , is , qui accepit indebitam pecuniam obligatur , ac si

ac si mutuum daretur; & ideo conditionis tenetur. Eadem igitur actio datur ex mutuo, & ex promutuo: ex contractu, & quasi ex contractu mutui.

MERILLIUS.) Titius solvit centum Maevio per errorem, cum putaret, se Maevio centum debere, quae tamen non debebat. Ait Gajus in *L. 5. §. is quoque. 3. D. de obligat. & actionib.* Maevium Titio obligari quasi ex mutuo, perinde ac si Maevius à Titio pecuniam mutuum accepisset. Et ita indebiti solutione promutuum contrahitur, ut mutuum rei datione. *L. 1. D. de condit. triticiae.* Ex mutuo naturalis obligatio contrahitur, id est, re ipsa. *L. certi. 9. §. quoniam. D. de reb. credit. L. quia. 10. D. de Scto Macedon. L. si ita. 126. §. Chrysgonus. D. de verbor. obligat.* Ex promutuo naturalis quoque obligatio contrahitur solutione, quae fit naturaliter, & re ipsa, *L. solutam. 49. §. ratam. & L. penult. D. de solut. & liberat.* In mutuo res ejusdem generis, & qualitatis reddi debet, *L. 2. §. mutui, & L. 3. D. de reb. cred.* In promutuo tantundem ex eodem genere reddi debet, *L. penult. D. de praescript. verb.* Ex mutuo usurae non debentur; nec si ex pacto promissae fuerint. *L. si tibi decem. 17. D. de pact. L. rogasti. 11. §. si tibi decem. D. de reb. credit. L. 3. C. de usur.* Neque ex mora; si debitor in solutione mutui moram fecerit. *L. Titius. 24. D. de praescript. verb.* Ex promutuo etiam usurae non debentur. *L. 1. C. de condit. indebit.* Indebitum igitur est quasi mutuum, seu promutuum; & ideo Gajus ait in *L. 5. §. is quoque. D. de obligat. & actionib.* eum, qui indebitum accipit, quasi ex mutui datione obligari; & eadem actione teneri, quā tenentur debitores creditoribus; puta, debitores, qui à creditoribus mutuum pecuniam acceperunt. Sed quaestio est, atq; teneantur eadem actione prorsus, puta, quae sit eadem specie. Cujacius in *Recitationibus ad tit. D. de obligationib. in L. 5.* ait, eum, qui indebitum accepit, eadem actione teneri, non quae sit eadem specie, sed quae sit eadem genere; id est, teneri quidem conditione, seu actione in personam, ut qui mutuum accipit. *L. 1. D. de interrogat. in jur. faciend.* sed non teneri conditione certi, ut qui mutuum accipit; teneri conditione indebiti, non conditione ex mutuo. Et quidem aliud est indebitum, quàm mutuum: Qui mutuum dat, de contrahenda obligatione cogitat: qui indebitum solvit, magis de distrahenda, quàm de contrahenda obligatione cogitat, ut hic Gajus subjicit: & indebiti solutio magis est distractus, quàm contractus. §. *item is, cui. Instit. de obligat. quae quasi ex contractu.* Aliud negotium geritur, & contrahitur indebiti solutione, quàm fuerit animus contrahentis. *L. si in area. 33. D. de condit. indebit.* Ut igitur aliud est mutuum, aliud promutuum; alia videtur esse actio, quae datur ex mutuo, & alia, quae datur ex promutuo. Idem Cujacius *lib. 8. observat. cap. 34.* ait, eandem esse actionem, quae datur ex mutuo, & promutuo; nec distinguit, an eadem sit genere, vel specie: quod magis admitterem, & eandem prorsus esse conditionem, ut hic Gajus expressim ait, eandem esse conditionem specie: puta, conditionem certi, quae datur ex mutuo, & ex promutuo, & ex aliis contractibus nominatis, &

innominatis. *L. certi. 9. D. de reb. credit.* quam sup. attigimus; si quis malit certum condicere, quam agere propriâ actione, quae ex contractu certo datur: aut actione praescriptis verbis, quae ex contractu incerto datur. *L. 5. D. de praescript. verb.* Haec conditio certi, quae datur ex mutuo, & ex promutuo, seu indebito eadem est specie; nec enim distinguimus conditionem certi generalem, ab eâ conditione, quae datur ex mutuo, ut ostendimus in d. *L. 9. D. de reb. cred.* Ita verò intelligendum est, eandem esse actionem ex promutuo, ut quae datur ex mutuo, si pecunia indebitè soluta fuerit: vel aliae res pondere, numero, & mensurâ constantes solutae fuerint: quia & in his rebus consistit mutuum, quae functionem in suo genere recipiunt. *L. 2. D. de reb. cred.* Ex aliis verò rebus datur conditio indebiti; puta, si homo, velis, indebitè soluta fuerint. *L. indebiti. 15. & L. in summa. 65. §. ei, qui indebitum. D. de condic. indebit.* quia in his rebus mutuum non contrahitur, nec itur in creditum; utpote, quae in suo genere functionem non recipiant. Tantundem igitur quod solutum est, petitur, non tantundem ex eodem genere. d. *L. penult. D. de praescript. verb.*

De interpretatione L. actio. 28. D. de obligat. & actionib.

C A P U T L.

PAPINIANUS lib. 1. Definitionum, in L. actio. 28. D. de obligat. & actionib.

Actio in personam inferitur, petitio in rem; persecutio in rem, vel in personam, rei persequendae gratiâ.

CUIACIUS in Recitationib. ad tit. D. de obligat. & actionib. in L. actio. 28.

Papinianus videtur simpliciter scripsisse, propriè actionem, esse actionem in personam; petitionem, esse actionem in rem; persecutionem, esse commune nomen actionis, & petitionis, persecutionem dici, tam in rem, quam in personam. Apage illud, rei persequendae gratiâ; in personam enim, quae poenae persequendae gratiâ est actio, cur non dicitur persecutio?

Idem CUIACIUS aliter lib. 1. Definitionum Papiniani, in L. actio. 28. D. de obligat. & actionib.

Divisit actionem, in d. L. 28. in actionem, petitionem, persecutionem: actionem inferri in personam, rei persequendae gratiâ. Propriè ita accipi actionem, & specialiter.

Et lib. 22. observationum, cap. 21.

Animadvertendum est, sumptum esse L. 28. esse ex lib. 1. Definitionum Papi-

Papiniani; qui cum fortè Papinianus proposuisset veterem illam regulam juris; Quà de re actio, petitio, persecutio adversus defunctum fuerit, & adversus heredem ejus esse, vel bonorum possessorem: eam interpretatur esse accipiendam de actione, petitione, persecutione, quae rem persequitur non poenam: nam poenalis actio, quaeve poenae nomine concipitur, non descendit ad heredem.

MERILLIUS.) Sumpta est *L. actio. 28. D. de obligat. & actionib. ex lib. 1. Definitionum Papiniani*; id est, *Regularum*. Siquidem & apud juris auctores, definitio est regula. *L. non non aliter. 69. D. de legat. 3. L. 1. D. de regul. Caton. L. 10. D. de aur. argent. legat. L. omnis. 202. D. de regul. jur. & apud Gellium. lib. 1. cap. 25. Papinianus eo lib. 1. Definitionum egerat de Aquiliana stipulatione, ut deprehenditur ex inscriptione *L. 5. D. de transactionib.* Et quia verba illa, *Actio, petitio, persecutio*, sunt ex formula Aquilianae stipulationis, *L. & uno. 18. §. 1. D. de acceptatione*, ideo Papinianus eodem lib. 1. *Definitionum*, distinxerat actionem, petitionem, persecutionem, in hac *L. 28. Ait*, actionem propriè esse quae in personam infertur, seu conditionem; puta, cum actor adversus reum intendit aliquid dare, facere oportere, *L. quod re. 5. D. de reb. credit. d. L. 18. D. de acceptilatis*. petitionem verò esse ait propriè, actionem in rem, seu vindicationem; puta, cum actor rem suam petit, vindicat. Theophilus in §. atque. *Instit. de actionib.* & hinc petitorium judicium, *L. qui petitorio. 36. D. de rei vindicat.* in quo res petitur, & vindicatur; in quo agitur de dominio, seu proprietate rei. Persecutionem verò Papinianus esse ait, vel in rem, vel in personam rei persequendae gratià: quae persecutio in rem, vel in personam, est extraordinaria actio, *L. pecuniae. 178. §. actionis. D. de verb. significat.* Persecutio in rem est, veluti hypothecaria actio, *L. pignoris. 17. D. de pignorib. & hypothec. L. pignoris. 18. C. eod. L. sicut. 21. C. de fidejussorib. & mandatorib.* quae est utilis in rem actio. *L. 3. §. est autem. D. ad exhibend. & non petitur per formulam ordinariam, sed extra ordinem cognitione magistratùs, L. mandati. 14. C. de fidejussorib. & mandat.* Quandoque tamen hypothecaria actio dicitur ordinaria, ut in *L. 5. C. si aliena res pign. dat. sit.* Extraordinaria, & ordinaria dicitur diversâ ratione. Hypothecaria actio est, extraordinaria, seu utilis, ad differentiam directae vindicationis, seu actionis in rem. *d. L. 3. §. est autem. D. ad exhibend.* Quo modò actiones utiles sunt extraordinaria judicia, *L. actio. 47. D. de negot. gest.* Ordinaria verò actio dicitur, ad differentiam actionis in factum, quae ex aequitate datur: ut in *d. L. 15. C. si alien. res pign. & ordinaria*, veluti ex edicto Praetoris, seu jure honorario prodita. *L. si tibi decem. 17. D. de pactis.* Persecutio in personam est, veluti fideicommissi persecutio. *L. 3. D. de usuris, & fructib.* quod non petitur per formulam, sed extra ordinem, & cognitione magistratùs. Ulpianus *lib. sing. Regul. tit. 25. de fideicommissi.* & in *d. L. 178. §. actionis. D. de verb. significat.* Cujacius autem in recitationib. ad *tit. de obligat. & actionib.* postrema verba hujusce *L. rei persequendae gratia*, rejicienda existimat, quia persecutio non minus*

nus dici debeat, cum poenam persequimur, quam cum rem persequimur in personam. *L. constitutionibus. 33. D. de obligat. & act. L. si pigmore. 34. §. 3. D. de furtis.* At si retinerentur haec verba, *rei persequendae gratiâ*; videretur persecutionem tantum dici oportere, quae rem in personam persequitur. Idem verò Cujacius in *recitationib. ad lib. 1. Definitionum Papiniani*, haec verba retinet in hac *L. 28. & lib. 22. observationum. cap. 21.* Quod magis admitterem; quia differentia est inter persecutiones, quae fiunt in personam rei persequendae gratiâ; & persecutiones, quae fiunt in personam, poenae persequendae gratiâ. Illae adversus heredes transeunt, quae rem persequuntur; sed non transeunt, quae poenam persequuntur. Et propterea hic Papinianus persecutionem distinguere voluit, quae sit rei persequendae gratiâ, ad differentiam earum, quae poenam persequuntur.

An fidejussor acceptus in majorem summam, quam reus principalis debeat, nullo modo, vel ad summam debitam obligetur.

C A P U T L I.

UPLIANUS in *L. Graecè. 8. §. illud. 7. D. de fidejussorib. & mandatorib.*

Illud commune est in universis, qui pro aliis obligantur; quod si fuerint in duriores causam adhibiti, placuit eos omnino non obligari.

CUJACIUS in *recitationibus ad lib. 11. Responsor. Papiniani, in L. pecunias. 9. D. de usuris.*

Obstat *L. Graecè. §. illud. D. de fidejussorib. quae lex ostendit, fidejussorem, qui pro debitore obligato in decem, promisit quindecim, nulla ex parte teneri: neque in decem, in quae tantum, si promississet, teneretur utiliter; neque in quindecim, ut loquitur ea lex, omnino non obligari, L. 4. §. 1. D. rem pupill. salv. for. Basilica, sed haec, nullo modo obligari.*

Idem CUJACIUS aliter in *not. secundis Institutionum, ad §. fidejussores. Instit. de fidejussorib.*

Si reus decem aureos promiserit, fidejussor in quinque rectè obligatur: Contra verò obligari non potest, in majorem summam scilicet; in debitam enim summam obligari magis est. *L. si à reo. D. de fidejussorib.*

Et in *Recitationib. ad lib. 4. Juliani ex Minicio, in L. rogatus. 33. D. mandat.*

Si is fidejussor fidejusserit in majorem summam, rectè obligatur. *L. Graecè.*

cà. §. illud. D. de fidejussorib. L. ult. de eo, per quem fact. erit. Et postea. Ex hoc loco perquam evidenter apparet, quod dicitur in d. §. illud. fidejussorem, qui se obligavit in duriores causam, omnino non obligari: sic esse accipiendum, ut omnino non obligetur, quatenus se obligavit, sed quatenus duntaxat rogatus est, ut fidejuberet. Quod confirmat etiam L. si à reo. D. de fidejussorib. & L. 11. §. ult. D. de constit. pecun.

MERILLIUS.) Ulpianus ait, fidejussorem in duriores causam acceptum omnino non obligari, secundum lectionem Florentinam. Haloandrina lectio habet, non omnino obligari, praeposita negatione. In leviores tamen causam fidejussor potest accipi, puta, si reus purè sit obligatus, fidejussor potest accipi sub conditione: & cum debitor fuerit in totum, veluti fundum obligatus in partem accipi potest; puta, usumfructum fundi. L. si à reo. 70. D. de fidejussorib. & mandatorib. Eademque ratione fidejussor in minorem summam accipitur: puta, si Titius debeat centum, fidejussor poterit accipi in quinquaginta. Sed finge: Titius debebat centum Maevio; Sempronius fidejussit pro Titio in centum, & quinquaginta. Quaestio est, an Sempronius fidejussor nullò modò obligetur, vel in eam summam sit obligatus, quàm Titius Maevio teneatur, puta centum. Cujacius in Recitationib. ad lib. 11. Respons. Papijani, in L. pecuniae. 9. D. de usur. probat ex hac L. 8. fidejussorem, qui promisit quindecim pro debitore obligato in decem, nulla ex parte teneri, neque in decem, neque in quindecim. Id probat etiam auctoritate Basilicor., quae legunt fidejussorem id est idem, id est, ut ille interpretatur, nullò modò obligari, si in duriores causam acceptus fuerit: Atqui durior est causa fidejussoris, qui majorem quantitatem promiserit, quàm reus principalis tenebatur. Ea quoque fuit sententia Joannis Bosiani ex primis Glossographis Juris Civilis, ut hic refert Accursius. Idem Cujacius in notis secundis Institutionum, ad §. fidejussores. Instit. de fidejussorib. & ad lib. 4. Juliani ex Minicio, in L. rogatus. 33. D. mandat. probat ex L. 8. §. illud. D. de fidejussorib. & mandat. fidejussorem acceptum in majorem summam rectè obligari; non quidem in totum, sed quatenus reus principalis tenebatur. Quod & plerisque interpretibus Latinis placuit; & magis probarem. Haec enim sententia multis rationibus firmari potest. Primo ex d. L. 33. D. mandat. ubi fidejussor, qui in majorem quantitatem se obligavit, tenetur in eam, quae mandatò comprehensa fuerit. Secundo, ex L. baenus. 11. §. 1. D. de pecun. constit. ubi si quis pro debitore obligato in centum, constituerit se soluturum ducenta, tenetur in centum: At constitutum est quaedam species fidejussionis. Tercio, si quis stipulanti decem promiserit viginti, in decem obligatur; quia majori summae minor inest. L. 1. §. si stipulanti. 4. D. de verb. obligat. Ita igitur fidejussor, qui majorem quantitatem promisit, in debitam quantitatem minorem obligatur, quae majori inesse intelligitur. Quarto, quod est utile, non debet viciari per id, quod est inutile. d. L. 9. D. de usur. d. L. 1. §. 4. D. de verb. obligat. & L. si quis argentum. 35. §. ult. C. de donationib. Igitur promissio debitoris, licet inutilis sit, in quo excedit debi-

tam quantitatem ; utilis esse debet in debitam quantitatem . Non movet in contrariam sententiam Graecorum auctoritas ex Basilicis , imò secundum eorum lectionem (cui Haloandrina convenit) probatur , fideiussorem in duriorum causam acceptum *id est* , id est , *non omnino* obligari , seu in totum non obligari . Ex parte igitur obligatur , puta , ad debitam quantitatem , licet , majorem promiserit .

An L. cui muneris. 12. D. de munerib. & honorib. intelligenda sit de collatione , vel de cura viae publicae muniendae .

C A P U T LII.

JAVOLENUS lib. 6. ex Cassio , in L. cui muneris. 12. D. de munerib. & honorib.

Cui muneris publici vacatio datur , non remittitur ei , ne magistratus fiat ; quia id ad honorem magis , quam ad munera pertinet . Cetera omnia , quae ad tempus extra ordinem exiguntur , veluti munitio viarum , ab hujusmodi persona exigenda non sunt .

CUIACIUS in not. ad lib. 5. sentent. Pauli tit. 6. de interdictis.

Hujus rei cura mandata est Viccuris , seu curatoribus viarum ; à quarum munitione nemo excusatur , nisi qui muneris publici vacationem impetravit . L. cui muneris. D. de munerib. & honorib.

Idem CUIACIUS aliter ad lib. 2. quaest. Papiniani , in L. 6. D. de vacat. & excusat. muner.

Beneficium immunitatis non ita latè interpretatur , quia vetas publica utilitas : hoc quidem beneficium remissa videntur ea omnia , quae à magistratu extra ordinem indicuntur : veluti munitio viarum , vel aggerum , vel riparum , flumine se effundente : quò exemplo utitur L. 12. D. de munerib.

Et ad lib. 1. Responsor. Papiniani , in L. 8. §. qui muneris. D. de vacat. & excusat. muner.

Rescriptò Principis specialiter certae personae datà vacatione publici , & civilis muneris , videntur tamen remissa munera extraordinaria , quae ex improvviso ad tempus inducuntur ; ut munus muniendae , vel sternendae viae militaris , L. cui muneris. sup. tit. prox. L. 6. hoc tit.

MERILLIUS.) Titius obtinuit à Principe vacationem , seu immunitatem munerum publicorum : ait Javolenus , nihilominus Titium posse eligi magistratum ; puta , magistratum municipalem , sive Duumvirum , qui
juri

juris dicundo praestit in municipio. Et rationem affert; quia magistratus potius est honor, quam munus: & honorem sustinenti munus imponi non potest; munus sustinenti honor deferri potest. *L. honorem. 10. sup. hoc tit.* Atque ita Philostratus in *Phavorino* refert, cum patriae sacerdotem renuntiatum fuisse: cum tamen Philosophi, & Sophistae haberent munus personale, corporale, vacationem; & eorum, quae extra ordinem indicebantur. *L. 6. §. 7. D. de excusat. tutor. & curator. & quorundam munerum patrimonii; ut recipiendi hospitis. L. ab his. 10. & L. sunt munera. 11. D. de vacat. & excusat. munus. & L. ult. C. de professorib. & medic.* Sed dubitationis est, an quod Javolenus subjicit in hac *L. 12.* de munitione viarum, referendum sit ad collationem viae muniendae, vel ad curam viae muniendae; quae multum differunt. Cura viae muniendae munus est personae. *L. 1. §. 2. & L. munerum. 18. §. lrenarchae. 7. sup. hoc tit.* Collatio viae muniendae munus est patrimonii, non personae. *L. honor. 14. §. 2. D. eod.* Cujacius in *not. ad lib. 5. sentent. Pauli. tit. 6. de interd. hanc legem 12.* intelligit de collatione viae muniendae, à qua neminem excusari ait: eaque mens est. *Pauli, d. tit. 6. de interd. tit. 12.* Sed & viarum munitione exceptus sit, id est, à collatione viae muniendae. Idem Cujacius *lib. 2. quæst. Papin. in L. 6. D. de vacat. & excusat. muner. & ad lib. 1. Responso. Papin. in L. 8. §. quia. D. eod. tit. hanc. L. 12.* intelligit de cura viae muniendae, quae non debet ab eo exigi, cui vacatio munerum data est. Et haec interpretatio magis convenit verbis Javoleni; quia collatio viae muniendae munus est patrimonii, à quo nemo exceptus est. *Paulus d. tit. 6. L. 3. C. Theod. de itiner. muniend.* nullique privilegium immunitatis, hujus muneris tribuit excusationem. *d. L. 12. D. de vacat. & excusat. muner.* Praeterea collatio viae muniendae munus est ordinarium, quod pro modo possessionum cuique indicitur: Cura viae muniendae est munus, quod extra ordinem imponitur; puta, viae militaris ad transitum exercitus, vel ut aggeres flumine inundante muniatur. Et hoc munus, seu cura viae muniendae, remittitur iis, qui vacationem publici muneris impetraverunt: ut & alia munera, quae extra ordinem exiguntur. Non tamen iis remittitur munus, seu collatio viae muniendae. Atque ita necesse est, ut haec. *L. 12.* intelligatur de cura, non de collatione viae muniendae: quia illa non exigitur impetratà vacatione munerum; haec autem nulli requiritur.

De verbo detestationis in L. detestatio. 40. D. de verbor. significat.

C A P U T XLIII.

ULPIANUS lib. 56. ad Edictum, in L. detestatio. 40. D. de verbor. signif.

Detestatio est denunciatio facta cum testatione.

Par. II.

Na

Eu.

CUIJACIUS ad tit. de verbor. significat. in *L. subfigmatum. 39. §. de-
testari.*

Cum in hac *L. 39. Paulus dicat, detestari esse absenti denunciare, testa-
to scilicet, & prodere sacra, ut ea suscipiat, & faciat: vel quid heres sis
defuncti, vel quid ex legato tantam partem bonorum ceperit. Et postea: Es
ita detestari in 12. Tabul. accipitur pro absenti denunciare cum testatione,
L. 238. inf. hoc tit. quae est ex libris ad 12. Tabul.*

Idem CUIJACIUS aliter ad lib. 5. sentent. Pauli, tit. 6. de interdict.

*Verum ne quid omittatur, ideo & interpretationem edicti de vi bonorum
raptorum, quid sit detestatio, Ulpianus explicat; quod vis sit, etiam si
quid contra detestationem fiat, L. 1. §. & si contra. D. quod vi, aut
clam. Quod posito, consequens erat, detestatio quid esset, ostendere.*

MERILLIUS.) Duplicem affert interpretationem detestationis: & in
L. 39. de verb. signific. ait, detestationis verbum, quod est in *L. 40. cod.
tit.* pertinere ad sacrorum detestationem: de qua Gellius *lib. 6. cap. 12.*
ubi refert, Servium Sulpicium libros scripsisse de sacris detestandis. Puta;
quomodo testatores, cum testamentum facerent, sacra detestari deberent
id est, testato denunciare heredibus, ut sacra, quae in familia fieri sole-
rent, retinerent, neque ea interire sinerent: & quibus ritibus, & cerimo-
niis, quibusve sumptibus ea procurarent. Eamque interpretationem dete-
stationis suadere potest, *L. plebs. 238. §. detestatum. D. de verb. signific.*
ex *lib. 6. Gaii ad leg. 12. Tabul.* quali denunciatio ista sacrorum fieret ex
12. Tabulis. Idem Cuijacijs in *not. ad lib. 5. sentent. Pauli, tit. 6. de in-
terdict.* & in *notis Digestorum ad tit. de verbor. signific.* in hac *L. 40.* ait,
detestationem esse denunciationem factam cum testatione, ut interpre-
tatur Ulpianus in interdicto *Quod vi, aut clam. L. 1. §. sed & si con-
tra. D. quod vi, aut clam.* Et quidem verius est, detestationem in hac
L. 40. non specialiter pro sacrorum detestatione; sed generaliter pro qua-
libet denunciatione accipi oportere, quae fieret testato, seu testibus prae-
sentibus; ut quis docere posset, se vim passum esse. *L. 2. §. 1. D. vi bo-
nor. raptor.* quae jungenda est cum hac *L. 40.* ex eodem *lib. 56. Ulpiani
ad Edictum.* Neque profecto Ulpianus in hac *L. 40.* ad sacrorum dete-
stationem respicere voluit; Tum quia modos jam olim iCti invenerant,
quibus sacra hereditaria interirent, ut auctor est M. Tullius pro *Murena*:
Tum quia, ut testamentum fiebat calatis comitiis, ita & sacrorum dete-
statio. Gellius *lib. 15. cap. 27.* At temporibus Ulpiani testamentum cala-
tis comitiis fieri desierat. Ulpianus *lib. sing. Regul. tit. 20. de testament.*
Igitur & sacrorum detestatio isdem temporibus abolita. Atque ipsa Ulpia-
nus in hac *L. 40.* ad sacrorum detestationem respicere non potuit.

*Finis Variantium interpretationum ex Cuijacio, in libris
Digestorum.*

EMUNDI

MERILLII JC.

EX CUJACIO

LIBER SECUNDUS,

*Seu Variantium interpretationum CUJACII
ex Libris Codicis.*

*An Praefides Provinciarum potuerint de causa status
cognoscere.*

CAPUT PRIMUM.

IMPP. SEVERUS, & ANTONINUS in L. 1. C. de ordine judicior.

ADITE Praesidem Provinciae, & ruptum esse testamentum Fabii Praesentis agnatione filii docete; neque enim impedit notionem ejus, quod status quaestio in cognitionem vertitur; etsi super status causa cognoscere non possit. Pertinet enim ad officium judicis, qui de hereditate cognoscit, universam incidentem quaestionem, quae in iudicium devocatur, examinare: quoniam non de ea, sed de hereditate pronuntiat.

Nn 2

Cu.

CUIACIUS in paratit. C. ad tit. *Ubi caus. stat. ag. deb.*

Exigit causa statim maximos iudices, L. ult. hoc tit. maiores iudices. L. non distinguemus. §. de liberali. D. de recept. adeo ut nec pedaneis delegari possit, aut compromissariis. Quin & Praesidium olim de statu cognitio non fuit. L. 1. sup. de ord. iudicior.

Et ad lib. 22. *Quaest. Papiniani, in L. 4. D. si ingenuus esse dicatur.*

Ait, non quoscunque Praefides, sed tantum Proconsules potuisse cognoscere.

Idem CUIACIUS aliter in Recitationib. ad tit. C. de reb. credit. & iurejurand. ad L. 6.

Caesarem si in quaestione hereditatis, cui arbitrum est datus, quaestio status ingenuitatis inciderit; Tum arbitrum delegatus etiam de eo cognoscat, quod incidat quaestio, non etiam principaliter cognoscat, ut L. 3. sup. de iudiciis, L. 1. de ord. iudicior. ubi quid ait L. 1. docete, interpretandum est, iudicem à praefide datum; alioqui lex diceret hoc, Praefidem non posse cognoscere de causa status.

Et in not. Cod. ad L. 1. C. de ordin. cognit. idem sentit.

MERILLIUS) Praefides in quibusdam causis ipsi cognoscebant; in aliis iudices dabant, qui cognoscerent. Et de quibus causis ipsi debebant cognoscere, non poterant iudices delegare, L. saepe. 8. D. de offic. Praefid. Dubium autem est, an haec L. 1. intelligi debeat de Praefide provinciae, quasi de causa status cognoscere non potuerit; vel de iudice dato à Praefide provinciae. Cuiacius in paratit. C. ad tit. *Ubi caus. stat. ag. deb. & in recitationibus ad lib. 22. Quaest. Papiniani in L. 4. D. si ingenuus esse dicat.* ait, Praefidem non potuisse de causa status cognoscere; id est, de causa libertatis, aut servitutis; de causa ingenuitatis, aut libertiniratis. Idque probat ex hac L. 1. quasi intelligi debeat de Praefide provinciae; & disertim ait, eum non posse de causa status cognoscere, nisi incidenter. Id etiam probat ex Plinii lib. 10. *Epist. 77.* ubi Plinius ait, concessum fuisse quoddam scito tantum Proconsulibus; qui Proconsulares provincias regunt, non aliis rectoribus provinciarum, ut de huiusmodi causis cognoscerent. Sicque intelligit d. L. 4. D. si ingenuus esse dicat, ut ad Proconsules tantum, non ad alios Praefides, seu rectores provinciarum referatur. Et ut Consules Romae de huiusmodi causis cognoscebant, L. Divi, L. 27. D. de lib. caus. Ita & Proconsules in provinciis, non alii Praefides. Idem Cuiacius in recitat. C. ad tit. de reb. credit. in L. 6. & in not. C. ad hanc L. 1. eam accipit de iudice dato à Praefide provinciae, qui non potuit de causa status, nisi incidenter, cognoscere; alioqui si intelligeretur de Praefide provinciae, id falsum esset. Et quidem istae causae majores iudices habere debent, L. non distinguimus. 32. §. de liberali. D. de recept. qui arbit. receper. maximos iudices, L. ult. C. *Ubi caus. stat. ag. deb.* At Praefides in provinciis sunt majores iudices, & majus imperium habent post Principem L. 4. D. de offic. Praefid. & si Romae cognitio fuerit Consulum de causa status, Praefides omnia magistratuum munia, & ipsorum Consulum, in provinciis sustinebant. L. 9. & L. 10.

D. de

D. de offic. Praesid. & si Praesides in provinciis de hujusmodi causis cognoscere non potuerint, nulli alii cognoscere potuerunt. Denique Praesides de causa status cognoscere potuisse, manifestè probatur ex *d. l. 1. D. si ingen. esse dicat. L. penult. C. Ne de stat. defunctor. L. 1. C. de ord. cognit. L. penult. & ult. C. Ubi caus. stat. ag. deb.* Et hoc magis admit-
terem: Nec movet, quòd verba hujus *L. 1.* pertineant ad Praesidem provinciae, quae postea referri possunt ad judicem datum à Praeside: etenim truncata fuerunt rescripta Imp. in libris Cod. ut deprehenditur ex collatione legum, quae sunt in Codice Theodosiano, & Justiniano. Licet igitur prima verba hujus *L.* ad Praesidem pertineant, posteriora ad judicem datum referri possint; qui non ponit de causa status cognoscere, nisi incidenter. *L. 3. C. de judiciis.* Non movet etiam Plinii auctoritas, quia SCto id Recloribus provinciarum concessum fuit, ut de causa status cognoscerent. *d. l. 4. D. si ingen. esse dicat.*

An militia in heredes transmitti, vel conferri possit.

C A P U T II.

JUSTINIANUS in *L. Omnimodò 30. §. imputari. C. de inoffic. testam.*

Imputari verò filiis, aliisque personis, quae dudum ad inofficiosi testamenti querelam vocabantur, in legitimam portionem & illa volumus, quae occasione militiae ex pecuniis mortui iisdem personis acquisita, posse lucrari eas manifestum est: eo quòd talis sit militia, ut vendatur, vel mortuo militante certa pecunia ad heredes ejus perveniat.

CUIACIUS in Recitationib. *D. ad tit. de Collat. in L. 1. §. 1.*

Ea, quae emancipatus non transfert in heredem suum, & quae cobraerent personae emancipati, ea non confert. Quomodò enim possum in alium transferre id, quod in heredem meum transferre non possum? nam quae nobis ita haerent, non possum à nobis discedere, sine sui interitu. Denique nihil confertur, nisi quod ita possit conferri, ut sit perpetuò penes eum, cui confertur. Ergo ea, quae personae cobraerent, transferri, transmitti, & conferri non possunt. Itaque militia, quae non transfertur, non confertur. *L. omnimodò. C. de inoffic. testam. L. penult. C. de collat.*

Idem CUIACIUS aliter in Recitationib. *C. ad tit. de collat. in fin.*

Nomine militiae significatur officium palatinum, quod quis exerceat in palatio; veluti officium adiutoris, quaefforis: & hae militiae poterant vendi. Et postea: Distrabi poterant, & transmitti in heredes.

Et in expositione *tir. D. de minorib. in L. 3. §. si quod minori.*

(MERILLIUS.) Hic agitur de militiis, seu officiis palatinis, quae erant in commercio, & vendi poterant. *L. creditor. 52. §. inter. 2. D. de act. empt. & comparari. L. penult. §. ult. D. de legat. 3. & legat. L. Lucius. 27. & L. mortuo. 49. D. de legat. 2. L. libertis. 18. §. ab heredibus. D. de aliment. & cibariis. legat. pignori, & ad heredes transmitti. L. ult. C. de pignori. & hypothec. L. 5. C. Qui milit. non poss. Sed quaestio est, an militiae huiusmodi, seu officia palatina, in collationem venire debeant. Finge, filio patrem militiam, seu officium palatinum comparasse; postea filium cum fratribus ad successionem patris venire, vel legitimam portionem petere. Queritur, an filius militiam, quam pater ei comparavit, coheredibus conferre debeat. Cuiacius in *recitationib. ad tit. D. de collat. in L. 1. §. 2.* ait, militiam nec in heredem transmitti, nec venire in collationem; quia militiae jus personae cohaeret. *L. 3. §. si quid minori. 7. D. de minorib.* At quae personis cohaerent, ad heredes non transeunt. *L. non solum. 8. §. tale. 3. D. de liberat. legat.* Idem Cuiacius in *recitationib. C. ad Tit. de collationib. & ad d. L. 3. D. de minorib. in expostit.* ait, militiam in legitimam imputari, & conferri debere; quia & distrahi potuit, & in quemcumque heredem transmitti. Quod magis admitterem; & expressum est in hac *L. 30. §. imputari. d. L. ult. C. de pignori. & hypothec. L. si quis. 12. & L. ult. C. de proxim. sacrar. scrip. or.* Non movet, quod militia dicitur personae cohaerere, *d. L. 3. §. 7. D. de minorib.* Nec enim ideo ait Ulpianus, militiam personae filii cohaerere, quasi distrahi, aut pignori, aut ad alium transferri, aut ad heredes transmitti non possit: sed ut probaret, post mortem patris filio acquiri; & restitui posse filium, si consenserit patri, ne legatam militiam peteret. Quaecumque filius acquirit, patri, in cuius potestate est, acquiruntur; adeo ut ne momentò quidem in persona filii subsistisse videantur. *L. placet. 79. D. de acquir. vel amitt. heredit.* At jus militiae legatae, personae filii cohaeret, ut & non aliis patris heredibus acquiratur.*

An in contractu locationis arrba detur.

C A P U T III.

JUSTINIANUS in L. contractus. 17. C. de fide instrumentor.

Contractus venditionum, permutationum, vel donationum, quas intimari non est necessarium: dationis etiam arrharum, vel alterius cuiuscunque causae, quas tamen in scriptis fieri placuit: transactionum etiam, quas in instrumentis recipi convenit; non aliter vizes habere sancimus, nisi instrumenta in mundum recepta, subscriptionibusque partium confirmata; & si per tabellionem conscribantur, etiam ab ipso completa, & postremo à partibus absoluta sint. *Et postea:* Illud etiam adjicientes,

cientes, ut in posterum, si quae arrhae super faciendâ emptione cuiusque rei datae sint; sive in scriptis, sive sine scriptis, (licet non sit specialiter adiectum, quid super iisdem arrhis, non procedente contractu emptionis, fieri oporteat) tamen & qui vendere pollicitus est, venditionem recusans, in duplum eas reddere cogatur: & qui cinere pactus est, ab emptione recedens, datâ à se arrhis cadat, repetitione earum deneganda.

CUJACIUS lib. 4. observationum, cap. 26.

Non tantum in emptione, & venditione; verum etiam in locatione, & conductione intervenit pretium: arrha autem in emptione tantum intervenit, non in locatione.

Idem CUJACIUS aliter lib. 11. observationum, cap. 17.

Arrhas dat plerumque emptor venditori; & non impletus contractum culpâ venditoris, arrhas venditor restituit in duplum: conditione ex lege, ut opinor: nam haec poena legitima est. L. contractus. C. de fide instrument. Non impletus contractum culpâ emptoris, arrhas datas emptor amittit. Non est dispar eorum conditio, sive poena; nam & emptor de suo quod dedit, amittit; & venditor de suo dat tantundem: alterum non dat, sed reddit; & ita in locatione, & conductione, quae ἀλλόθεν (i. e. ex adverso respondens) est emptionis, venditionis, conductor arrham amittit; locator duplum reddit, lege Rbodîa, cap. 19.

MERILLIUS.) Si convenerit inter venditorem, & emptorem, ut contractus venditionis in scriptis redigeretur; Justinianus constituit in hac L. 17. contractum venditionis non prius perfectum debere intelligi, quam si instrumentum de ea confectum, in mundum redactum, & à contractantibus subscriptum fuerit: atque interim licet paenitere. §. 1. *Insit. de empt. & vend.* ubi Justinianus huiusce constitutionis meminit. Subjicit Justinianus in fine, ut si emptor arrhas dederit venditori, & postea velit emptor ab emptione recedere, arrhas amittat: si autem venditor velit recedere, ut duplum restituat emptori. Non est quidem necesse, arrhas in venditione dari; sed dari solent ab emptore venditori, ut ita constet, venditionem esse factam, & de pretio conventum fuisse. L. *quod saepe. 35. D. de contrab. empt.* Et si pretium datum fuerit, partem pretii constituit. L. *ult. D. de leg. commissor.* Si quid aliud datum fuerit, ut annulus. L. *ex empto. 11. §. is qui vina. D. de actionib. empt. vel aliud pignus, aut symbolum; id non accedit pretio, sed perfectâ venditione ab emptore repetitur actione ex empto. d. L. ex empto. 11. §. ego. 6. D. de actionib. empt. non vindicatur. L. 3. C. ead. Sed quaestio est, an arrha non modò in contractu venditionis detur, sed etiam in contractu locationis. Cujacius lib. 4. *observat. cap. 26.* ait, arrham in emptione tantum intervenire, non in locatione. Et quidem saepe arrhae datio in contractu venditionis intervenit. d. L. 35. *D. de contrab. empt. L. 5. §. item si insit. D. de insit. ag.* Et hinc arrhiatores dicti mercatores sub arrhis empturientes, apud Sext. Pompejum lib. 1. *de verbor. significat.* Idem tamen*

tamen Cuiacius *lib. 11. observat. cap. 17.* ait, idem esse in contractu locationis: & probat ex lege Rhodiâ; atque etiam ex Harimenopulo probari potest *lib. 3. tit. 8.* Et quidem verius est, arrham non, modò in contractu venditionis, sed & in contractu locationis dari; quia affines sunt isti contractus. *L. 21. D. locat.* Et ut in venditione pretium intervenit; ita etiam in locatione merces, seu pretium. *L. si quis. 10. D. de acquir. vel amitt. poss. & pars pretii, seu mercedis in conductione dari potest arrhæ nomine, ut in emptione.* Tum quia in aliis contractibus arrhæ dantur, ut in sponsalibus. *L. si quis. 38. D. de rit. nuptiar. L. 3. & L. ult. C. de sponsalib. & arr. sponsalit. & in aliis sponsionibus. Plinius lib. 33. natural. histor. cap. 1.*

An Justinianus, in L. ult. C. de compensationib. aliquid novi induxerit.

C A P U T IV.

JUSTINIANUS in L. ult. C. de compensat.

Compensationes ex omnibus actionibus ipso jure fieri sancimus, nullâ differentiâ in rem vel personalibus actionibus inter se observandâ. Ita tamen compensationes obijci jubemus, si causa, ex qua compensatur, liquida sit, & non multis ambagibus innodata; sed possit judici facilem exitum sui præstare. Satis enim miserabile est, post multa fortè, varique certamina, cum res jam fuerit approbata; tunc ex altera parte, quæ jam penè convicta est, opponi compensationem jam certò, & indubitatò debitò, & moratorijs ambagibus ipem condemnationis excludi. Hoc itaque judices observent, & non procliviores ad admittendas compensationes existant; nec molli animò eas suscipiant: sed jure strictò utentes, si invenerint, eas majorem, & ampliore expolcere indaginem; eas quidem alii judicio referent; litem autem pristinam jam penè expeditam sententiâ terminali componant. Exceptâ actione depositi, secundum nostram sanctionem, in qua nec compensationi locum esse disposuimus. Possessionem autem alienam perperam occupantibus compensatio non datur.

CUIACIUS *lib. 8. observationum, cap. 16.*

Tandem constitit inter prudentes, eam ubique ipso jure fieri. d. *L. postquam. Quod & confirmavit constitutio Severi, id est, Alexandri. L. 4. & 6. C. de compensationib. ac deinde constitutio Justiniani. L. ult. C. eod. in qua & cetera, quæ continentur, fuerant jam ante recepta. Et in*
notis

notis Digest. ad L. 21. D. de compensationib. ait *Justinianum in L. ult. C. de compensationib. nihil novi induxisse.*

Idem CUIACIUS aliter lib. 15. observationum, cap. 12.

Debitum, quod deducebat olim iustus possessor conventus in rem actione, id veluti compensationis iure, id est, ipso iure rem minuit, quae petitur. L. ult. C. de compensationib. Atque ita compensatio hodie obstat etiam actioni in rem. Et postea: & in eo tantum nova est constitutio d. L. ult. Nam cetera, ut compensatio fiat ipso iure, ut debiti tantum liquidi, ut non in actione depositi, ut nec detur compensatio, vel deductio malae fidei possessori; constabant etiam iure veteri.

Idem etiam sentit in paratit. C. ad tit. de compensationib.

MERILLIUS.) Cum olim non nisi in bonae fidei iudiciis admitteretur ipso iure compensatio, & in strictis iudiciis opposita doli mali exceptione; postea placuit, ut in iudiciis strictis, puta, mutuo, stipulatione, compensatio ipso iure admitteretur. *L. cum aliter. 11. & L. postquam. 21. D. de compensat. L. 4. & 5. C. eod. L. ejus. 7. C. de solut. & liberationib.* atque etiam ut ex causa dispari fieret compensatio. *Paulus lib. 2. sentent. tit. 5. de pignorib.* Sed quaestionis est, quid Justinianus novi in *L. ult. C. de compensationib.* induxerit. Cujacius lib. 8. observat. cap. 16. & in not. Digestorum, ad L. 21. D. de compensationib. putat, Justinianum nihil novi induxisse: & omnia, quae in ea *L.* continentur, jam ante Justinianum fuisse recepta. Et quidem ante Justinianum obtinebat, ut debiti non liquidi compensatio non admitteretur. *L. quod in diem. 7. & L. quaecunque. 14. D. de compensationib.* Nec admitterebatur compensatio ex causa depositi. *Paulus lib. 2. sentent. tit. 12. de deposit.* Nec ante Justinianum in causa momenti, seu momentariae possessionis, potuit admitti compensatio: quia possessio ablata statim, & absque ulla dilatione reformari debuit. *L. 8. C. de iudiciis. L. 7. C. ad leg. Juliam de vi publica, & privat. L. unie. C. si per vim, vel al. mod. absent. turb. fuer. poss. L. si coloni. 14. C. de agricol. & censit. & propterea momentum dicitur, & celeritatis beneficium, L. 22. C. Theodos. quorum appellat. non recipiant.* Et cum haec ante Justinianum obtinerent, nihil novi Justinianus constituisse videtur in d. *L. ult.* Idem tamen Cujacius lib. 15. observat. cap. 12. & in paratit. C. ad hunc tit. ait, in hoc novam esse constitutionem Justiniani, ut obijci possit compensatio actioni in rem: puta, si Titius convenerit Maevium rei vindicatione, & Titius Maevio aliquid debeat; poterit Maevius obijcere compensationem Titio, & possessionem fundi retinere. Quod quidem primum est Justiniani constitutum inductum, cum antea in actione in rem non admitteretur compensatio: Nec corporis cum quantitate fieret compensatio: puta, si Titius Maevio rem suam commodasset, & Titius pecuniam deberet Maevio; petenti Titio rem commodatam, non poterat Maevius obijcere compensationem pecuniae debitaе, ut rem commodatam retineret. *L. ult. C. de commodat.* quae recte sub hoc tit. posita est, nec transferenda ad tit. depositi: nec lectio immutanda, ut pro commodato legatur commendatum. Ac cum Justinianus

Par. II.

O o

actio.

actioni in rem compensationem obijci posse voluerit; consequens est, ut hodie corporis cum quantitate compensatio admittatur.

An beneficium L. 2. C. de rescind. vendit. pertineat tantum ad venditorem, vel etiam trahi debeat ad emptorem.

C A P U T V.

IMPP. DIOCLETIANUS, & MAXIMIANUS, in L. 2. C. de rescind. vendit.

Rem majoris pretii si tu, vel pater tuus minoris distraxerit; humanum est, ut vel pretium te restituente emptoribus, fundum vendundatum recipias, auctoritate judicis intercedente: vel si emptor elegerit, quod deest iusto pretio, recipias. Minus autem pretium esse videtur, si nec dimidia pars veri pretii soluta sit.

CUJACIUS in exposit. tit. de minorib. ad L. in causae. 16. §. idem Pomponius.

Trahitur autem d. L. 2. etiam ad emptorem; & ideo emptore fraudato supra dimidiam, vel pati debes venditor rescissionem venditionis, vel reddere id, quod ex iusto pretio superest.

Et in not. C. ad L. 2. C. de rescind. vendit.

Sic & emptori subvenitur, si dimidio plus emerit: eadem datâ electione venditori. Videtur legendum, eandem datâ electione, quae venditori.

Idem CUJACIUS aliter lib. 16. observationum, cap. 18.

Aequum erat subvenire venditori, qui minoris vendidit; quem plerumque necessitas rei familiaris compellit vendere pretio minore. L. 2. 12. & 16. C. de rescind. vendit. L. 1. C. de praed. curial. L. 2. C. sine cent. vel reliq. L. ita ut. §. 1. D. mandat. non etiam emptori ultra accedenti ad emptionem praedii, saepe fraudandi causa: & plerumque ementi pretio imminens, & immodicâ affectione opportunitatis, vel vicinitatis, vel coeli. Et postea. Inde etiam leges omnes, L. 2. & L. 8. C. de rescind. vendit. & L. 1. C. si major fact. alien. rat. hab. & cap. 3. & penult. de empt. & vendit. & Novel. Romani senioris, de rescindend. vendit. venditori tantum fraudato supra dimidiam iusti pretii, dant rescissionem: nulla opitulatur emptori majori 25. annis, qui fundum iniquissimâ pretio emit.

MERILLIUS.) Imp. ajunt in hac L. 2. venditorem deceptum ultra dimidiam partem iusti pretii posse venditionem revocare: nisi emptor, quod deest iusto pretio supplere malit. Iustum pretium, est verum pretium, & quanti res communi aestimatione venire posset. L. pretia. 63.

D. ad

D. ad leg. Falcid. Jure gentium quidem, & naturaliter licet contrahentibus sese invicem decipere. Aristoteles *lib. 4. Eudemior. cap. 2.* in fine: & ex eo nostri auctores retulerunt. Ulpianus *L. in causas. 16. §. ult. D. de minorib.* Paulus *L. item §. 22. §. ult. D. locat.* & propterea Leo magnus *epist. 90.* ait: *Difficile est inter euentis, venditorisque consuetudinem, non intervenire peccatum.* Nec propter modicam deceptionem, seu laesionem revocari debet emptio. *L. res bona. 34. D. de contrab. empt.* Sed Impp. humanitatis ratione venditori immodicè decepto succurrere voluerunt; puta, si deceptus fuerit ultra dimidiam partem iusti pretii. Verùm quia in hac *L. 2.* tantum agitur de venditore; Quaesitum est, an beneficium rescindendae venditionis, quod hñc venditori conceditur, etiam emptori sit concedendum. Cujacius in *expositione tit. de minorib.* ad d. *L. in causas. 16. §. Idem Pomponius:* & in *notis Codicis* ad hanc *L. 2.* ait, hanc *L. 2.* etiam trahi debere ad emptorem; & emptore fraudatò supra dimidiam iusti pretii, venditorem pati debere rescissionem venditionis, vel reddere id, quod iustum pretium excedit. Et haec fuit sententia Constant. Harmenopuli ex Graecis, *lib. 3. Epitom. tit. 8. §. 44.* & omnium ferè juris civilis Interpretum post Accursium in *L. 6. C. hoc tit.* atque etiam juris Pontificii interpretum, post glossam in *cap. penult. de empt. & vendit.* apud Greg. Qui omnes in hoc consentiunt, ut emptor deceptus ultra dimidiam partem iusti pretii, non minus, quam venditor, huiusce *L.* beneficio uti possit. Quae sententia pluribus rationibus defendi potest: quòd in contractu venditionis sint mutuae praestationes. *L. in emptionibus. 43. D. de pact. L. ex empto. 11. §. 2. D. de act. empt. L. 1. D. de rer. permant.* atque ideo par ratio venditoris, & emptoris esse debeat. Tum quia emptio, bonae fidei contractus, inaequalitatem pati non debet. *L. 3. C. commun. utriusque judic. famul. arcisc. & fin. regund.* At inaequalitas esset, si emptori non concederetur beneficium huius *leg. 2.* quod venditori conceditur. Praeterea, quòd leges fraudem, seu mendacium venditoris pariter, & emptoris prohibent. Suidas ex *Theophrasto in lib. de legib. in V. αἰσῶν τῶν ἀγορῶν*, i. e. in foro: & non minus Venditor emptorem sagaci astutia circumvenire potest; ut eil apud Arnulphum Lexoviensem *epist. 35.* quàm emptor venditorem. Idem tamen Cujacius *lib. 16. observat. cap. 18. & lib. 23. observat. cap. 32.* ait, hanc *L. 2.* ad emptorem non pertinere, quòd se primum indicasse proficetur d. *cap. 18.* sub finem. Nec desunt rationes, quibus & ista posterior sententia juvari possit: quòd in hac *L. 2. & L. 8. C. hoc tit.* agitur tantum de venditore; non igitur ad emptorem porrigi debet: & si hoc beneficium Impp. emptori concedere voluissent, id suis constitutionibus expressissent: cum non expresserint, venditori tantum concedi debet. Tum quia in *Novella Romani senioris.* & in *cap. 3. & cap. penult. de empt. & vendit.* apud Gregor. agitur tantum de venditore, quasi id venditori tantum, non etiam emptori concedi debeat. Denique Impp. in hac *L. 2.* humanitatis ratione id se venditori concedere profitentur, qui plerumque necessitate rei familiaris cogitur ad venditionem rei suae. *L. ita ut. 36. §. 1. D. mandat. L. non idcirco. 12. & L. si quis. 16. C. hoc tit.* At haec humanitatis ra-

tio cessat in emptore, qui non coactus, sed sua voluntate accedit ad emptionem. *L. cum postulassim. 44. §. 1. D. de dam. infect. & ideo invidia est penes emptorem, miseratio penes venditorem. Libanius declamat. 8. Praeter locos de ea re observatos iudicant utrumque dicitur, uti dicitur in *Ulpianus*: Felix, qui potest emere; infelix, qui cogatur vendere. Si emptor deceptus fuerit ultra dimidiam partem iusti pretii, id potius suae stultitiae imputare debet, quam fraudi venditoris: & quod calore nimio ad emptionem accesserit, nec pretium rei satis expendit. Et hanc posteriolem sententiam magis admitterem; quam & probavius lib. 6. observat. cap. 16. Nec movent prioris sententiae rationes: Nam licet contractus venditionis, emptionisque sit reciprocos, & sint mutuae praestationes; sunt tamen diversae. Venditor non tenetur rem facere emptoris; emptor nummos tenetur facere venditoris. d. L. 11. §. 2. D. de actionib. empt. Praeterea, quod dicitur in d. L. 3. C. commun. utriusque iudic. ad alios contractus bonae fidei referendum est, quam ad contractum emptionis, in quo ista circa pretium inaequalitas iure gentium probata est. d. L. 16. §. ult. D. de minorib.*

An actio praescriptis verbis concurras cum actione ex vendito; & de interpretatione L. 2. Cod. de pact. inter emptor. & venditor.

C A P U T VI

IMP. ALEXANDER in L. 2. C. de pact. inter emptor. & venditor. composuit.

SI fundum parentes tui ea lege vendiderunt, ut sive ipsi, sive heredes eorum, emptori pretium quandocunque, vel intra certa tempora obtulissent, restitueretur; teque paratò satisfacere conditioni dictae, heredes emptoris non pareat; ut contractus fides servetur, actio praescriptis verbis, vel ex vendito tibi dabitur: habita ratione eorum, quae post oblatam ex pacto quantitatem, ex eo fundo ad adversarium pervenerunt.

GUJAGIUS in recitationib. ad tit. C. de pact. inter emptor. & vendit. composuit.

Lex commissoria dicitur, si res venierit ea lege, ut venditori restitatur, pretio intra certum tempus redditò: ex qua certè est actio ex vendito ad diem pretio oblato, & obsequato, vel soluto emptori, ex L. 2. quae ait, esse actionem praescriptis verbis, & statim subicit, vel ex vendito. Quibus verbis significat, superfluum esse actionem praescriptis verbis.

Idem

Idem CUJACIUS aliter in recitationib. ad tit. D. de contrab. empt. in L. Labeo. 50.

Ex quibus apparet, actionem praescriptis verbis concurrere interdum cum actionibus aliis; ut hic concurrit cum actione ex vendito. *Simile exemplum est in L. 2. C. de pact. int. emptor. in L. si convenit. inf. de rescind. vend.*

MERILLIUS.) Titius fundum vendidit Maevio centum nummis, eâ lege, ut quandocunque Titius fundi pretium redderet, Maevius emptor fundum redderet. Hoc pactum appositum contractui formam dat contractui? veluti lex commissoria pactum additionis in diem: & parit actionem. L. 7. §. adeo: D. de pact. L. venditor. 13. D. comm. praedior. L. contractus. 23. D. de regul. jur. Sed quaeritur, quoniam actio venditori adversus emptorem competat; an actio ex vendito, quasi ex certo contractu; an actio praescriptis verbis in factum, quasi ex contractu incerto. Et de ea re videntur juris auctores dissensisse. Sabiniani dabant actionem ex vendito, ut deprehenditur in L. 2. §. Sabinus. & §. si in diem. D. pro emptore. Iavolenus ex ea schola. L. fundi. 79. D. de contrab. empt. Iulianus quoque ex eadem schola. L. ex empto. 11. §. is, qui. 3. D. de actionib. empt. Et ratio illorum fuit, quod pactum resolvendae venditionis ita contractui esset appositum, ut formaret actionem ex contractu, & ex eo pareret actionem. L. 6. §. 1. D. de contrab. empt. Proculjani contra dabant actionem praescriptis verbis, tanquam ex dubio, & incerto contractu. Proculus in L. si vir. 12. D. de praescrip. verb. ut & aliis Proculjanos, dubitationis tollendae gratiâ, actionem praescriptis verbis dare maluisse observavimus. Ratio istorum fuit, quod pactum contractui venditionis appositum, ut ipsam resolveret, videbatur aliud genus contractûs facere; cum res vendita ex natura contractûs apud emptorem manere debeat. L. cum manu. 80. D. de contrab. empt. Videbatur, aliud negotium gestum esse, & agi non posse ad rescindendam venditionem actione ex vendito. d. L. 6. §. 1. D. eod. tit. Tam probabiles utrimque rationes erant, ut Imp. in specie hujus leg. 2. actionem praescriptis verbis secundum Proculjanos, vel actionem ex vendito secundum Sabinianos, concesserit. Cujacius in recitationib. C. ad hunc tit. ait his verbis, *vel ex vendito*, significari superfluum esse actionem praescriptis verbis: ut ex ea agi non debeat, sed potius actione ex vendito. Moverur, quod actio praescriptis verbis non aliter datur, quam cum alia actio deficit. L. Quotiens. 21. D. de praescrip. verb. Si igitur actio ex vendito competit, actio praescriptis verbis dari non debet. Tum quia, contractûs venditionis sub lege commissoria, Imp. rescipserunt, decimam esse quaestionem utriusque scholae, & ex vendito agi posse. L. 4. D. de leg. commissor. jam igitur actione praescriptis verbis agi non debet, cum ex vendito agi possit. Idem tamen Cujacius in recitationib. ad tit. D. de contrab. empt. in L. Labeo. 50. utraqûe actione agi posse existimat. Quod magis admitterem; & Imp. utriusque scholae sententiam conjungere voluisse. Et ita Cujacius tract. 2. ad Africanum, in L. filiofamilias. 23. D. de mort. caus.

dena-

donationib. existimat, conjunctam fuisse utriusque scholae sententiam, ut daretur conditio ob rem dati, vel utilis in rem actio ad revocandam donationem, si donatorem poenitisset. Tum quia, actio praescriptis verbis potest concurrere cum actione ex vendito. *L. Labeo. 50. D. de contrab. empt. & cum aliis actionibus. L. si convenit. 23. D. comm. divid.* Non movet in contrarium d. *L. 21. D. de praescript. verb.* quia non datur actio praescriptis verbis, cum certa, & tuta actio competit: at cum dubius est contractus, dubitationis tollendae gratia, datur actio praescriptis verbis. *L. si gratuitam. 17. L. si apud. 18. & L. apud 20. §. 1. D. cod. tit.* Non movet etiam d. *L. 4. D. de leg. commissor.* quae ita debet intelligi, ut praeter actionem praescriptis verbis, etiam ex vendito agi possit. Et ita utraque actio datur in d. *L. 23. D. comm. divid.* quae jungenda est cum d. *L. 4. D. de leg. commissor. ex cod. lib. 32. Ulp. ad edictum.*

*An tutor levem, vel levissimam tantum culpam
praestare debeat.*

C A P U T VII.

IMPP. DIOCLETIANUS, & MAXIMIANUS, in. L. 7. C. arbitr. tutel.

Quicquid tutoris dolo, vel lata culpa, aut levi, seu curatoris, minores amiserint; vel cum possent, non acquisierint: hoc in tutelae, seu negotiorum gestorum utile iudicium venire, non est incerti juris. .

GUJACIUS in recitationib. ad tit. de reg. jur. in L. contractus 23.

Nunc sic statuamus: in tutela, mandato, gesto, commodato, levissimam culpam venire: nam exigitur exactissima diligentia. L. 9. 11. 13. C. mandat. §. 1. Inst. de obligat. ex quasi contract.

Idem GUJACIUS aliter in paratit. C. ad tit. arbitr. tutel.

Quae sunt scripta de actione tutelae, trahuntur ad utilem actionem negotiorum gestorum, quae competit administratoribus, curatoribus. Et postea: Quicquid dolo, vel lata culpa, aut levi eorum, qui negotia gesserunt, minores amiserunt, vel non acquisierunt. d. L. 7.

MERILLIUS.) Alia culpa est lata, seu magna, alia levis, alia levissima. Lata culpa est dissoluta negligentia. *L. si fidejussor. 29. D. mandat.* manifesta negligentia. *L. 2. C. arbitr. tutel.* Et haec lata, seu magna culpa dolo comparatur. *L. 1. §. 1. D. si mens. falsi. mod. dixer.* dolo est proxima, *L. quaesitum est. 8. §. 3. D. de procario.* Imò & dolus est, *L. ma-*

qua. 226. D. de verbor. significat. Latæ culpæ exemplum est, si quis talem rebus alienis diligentiam non adhibeat, qualem rebus suis adhibere solet. *L. quod Nervæ. 32. D. deposit.* Non scire, quod omnes sciunt, vel intelligunt. *L. latæ. 223. D. de verbor. significat.* Levis culpa est, non facere, quod bonus paterfamilias faceret; non adhibere talem diligentiam, qualem ceteri rebus suis adhibere solent; seu ad eum modum, quem natura hominum desiderat. d. *L. 32. D. deposit.* & cum dicitur, aliquem de culpa teneri, levis culpa debet intelligi. Levissima culpa est, non facere, quod diligentissimus paterfamilias faceret. *L. si marces. 25. §. qui columnam. D. locat.* Is, qui tantum de latâ culpa tenetur, tantum præstare debet dolum, non diligentiam; is, qui de levi culpa tenetur, præstare debet diligentiam; is, qui de levissima culpa tenetur, præstare debet exactam, seu exactissimam diligentiam. Ex natura autem contractuum, aliter atque aliter culpa præstari debet. In quibusdam contractibus latâ tantum culpa, seu dolus præstatur. *L. 7. §. illud. D. de passis. L. 1. §. illud. D. deposit.* & in precario, d. *L. 8. §. 3. D. de precar.* Levis culpa præstatur in contractibus, qui gratiâ utriusque sunt, dantis, & accipientis: in quibus utriusque utilitas vertitur, ut in commodato, pignore, emptione, locatione, dote. *L. 5. §. 2. D. commodat.* Modestinus lib. 2. *differentiarum, in collat. leg. Mosaic. tit. 10.* in ceteris partibus hanc regulam custodiri ait, Levissima culpa præstari debet in commodato, quod sit tantum gratiâ accipientis. d. *L. 5. §. 2. & L. in rebus. 18. D. commodat.* & in mandato, & in negotiorum gestione: nam procurator omnem culpam præstare debet, id est, levem, & levissimam. *L. à procuratore 13. C. mandat.* & negotiorum gestor exactam diligentiam. Paulus lib. 1. *sentent. tit. 4.* vel exactissimam. §. 1. *Institut. de obligat. quæ quasi ex contract.* Sed quaeritur, an tutor pupilli, vel curator adolecentis, de levi tantum culpa teneatur; vel etiam de levissima. Cujacius in *recitationib. ad tit. de regul. jur.* ait, tutorem de levissima culpa teneri, ut commodatarium, negotiorum gestorem; nec tamen probat. Fortasse movebatur, quod tutor sit veluti procurator pupilli, & curator veluti negotiorum gestor: at illi tenentur de levissima culpa. Idem verò Cujacius in *paratit. C. ad hunc tit. arbit. tutel.* ait, tutorem tantum de levi culpa teneri; quod probat ex hac *L. 7.* Et verius est, tutorem tantum de levi culpa teneri, & curatorem: quia tutor, & curator talem rebus pupilli, & adulti diligentiam adhibere debent, qualem rebus suis solent. *L. à tutoribus. 35. D. de administrat. & pericul. tutor. L. 1. in princip. D. de tutel. & rationib. distrabend.* Sufficit tutori talem diligentiam rebus pupillaribus adhibere, qualem ipse, vel diligens paterfamilias rebus suis adhibet. Licet autem procurator, & negotiorum gestor de levissima culpa teneantur; non tamen dicendum est, tutorem, & curatorem pariter teneri: quod mandatarius, seu procurator, & negotiorum gestor, sponte suscipiunt negotiorum gestionem; at tutoribus, & curatoribus invitis administrationis officium imponitur. *L. tutori 20. C. de negot. gest.* Quod si tutor sponte se administrationi obtulerit, oblata satisfactione, cum plures essent tutores dati testamentò; diligentiam exactam præstare debet. *L. qui in iuride.*

juriae. §. 3. §. 2. *D. de furt.* Igitur tutores, & curatores eo casu de levissima culpa tenebuntur.

An usurae legatorum, vel fideicommissorum ex mora, aut lite contestata debeantur.

C A P U T VIII.

IMPERATOR GORDIANUS in L. ult. C. de usur. & fructib. legator. seu fideicommiss.

IN legatis, & fideicommissis, fructus post litem contestationem, non ex die mortis, consequuntur; sive in rem, sive in personam agatur.

CUIACIUS ad lib. 6. Quaestionum Papiniani, in L. 2. *D. de usur. & fructib.*

An, dices, fructus legatorum, vel fideicommissorum praestari ex die mortis ante moram? Minime; sed ut usurae legatorum, & fideicommissorum, ita & fructus praestantur tantum ex mora, hoc est, ex litem contestatione: non ex mora, si quae antecesserit litem contestationem, ut ostendit L. 3. hoc tit. L. ult. C. de usur. & fructib. legator.

Idem CUIACIUS aliter in paratit. C. ad tit. de usur. & fructib. legator. seu fideicommiss.

Nec tamen inficior, quin & si ratio morae congrui possit ex mora controversia instanti, atque continua, antequam ad iudicem eatur, & lis apud eum contestetur; ex eo tempore sit habenda ratio usurarum, & fructuum. Nam ut in SCto Adriano, quod scriptum est de lite contestata, facile trahitur ad motam controversiam, L. sed & si lege. §. si ante. D. de petit. hered. Ita constitutiones huius tit. quae loquuntur de lite contestata, trahi concedo ad controversiam motam: & ita constituo, ex lite contestata, vel controversia mota, legatariis, aut fideicommissariis moram fieri.

Et in not. Cod. ad hunc tit.

Mora fit & ante litem contestatam per interpellationem. L. 36. §. ult. D. de legat. 1. L. 3. D. de usur.

Idem CUIACIUS lib. singul. de praescriptionib. cap. 18.

Reliquorum legatorum usurae, & fructus ex tempore morae debentur, si fuerint per damnationem: vel ex tempore aditionis, si per vindicationem; non ex tempore mortis testatoris. L. ult. C. de usur. legator.

MERILLIUS.) Testator fundum legavit Titio; Titius petit fundum à Maevio herede; heres moram fecit, & secum litem contestari passus est. Quaeritur, an Maevius heres fundi fructus restituere debeat. Cuiacius ad lib.

lib. 6. Quaest. Papiniani, in *L. 2. D. de usur.* ait, *usuras, & fructus legatorum, & fideicommissorum praestari tantum ex mora*, hoc est, ex litis contestatione; non ex mora, quae antecesserit litis contestationem. Quod probat ex hac *L. ult. & L. 3. D. de usur.* & adhuc probari potest ex *L. quaesitum est. 91. §. ult. D. de legat. 1.* Tūm quia actiones ex testamento sunt stricti juris; & in iudiciis strictis fructus veniunt tantum post litem contestatam. *L. videamus. 38. §. si actionem. 4. D. de usur.* Idem Gajacius in *paratit. Cod. & ad b. tit.* ait; *usuras, & fructus in legatis, & fideicommissis venire non tantum à lite contestata, sed à controversia mota, quae praecedit litis contestationem. L. sed & si. 25. §. si ante. 5. D. de heredit. petit. & in notis C. ad b. tit.* ait, venire post moram. Idem Gajacius in *lib. singul. de praescript. & termin. cap. 18.* distinctionem adhibet inter legatum vindicationis, & damnationis; ut *usurae* veniant in legato vindicationis à die aditae hereditatis; & in legato damnationis, ex die morae. Quam distinctionem non probat, nec satis probari potest; quia legatum vindicationis peti poterat actione in rem, vel actione in personam. *L. quod legatur. 38. D. de judic. L. huiusmodi. 84. §. ult. D. de legat. 1.* legatum damnationis, tantum actione in personam. *L. duos. 14. D. de usu. usufr. & redit. legat.* At nulla differentia constituitur in hac *L. ult.* siue in rem, siue in personam actum fuerit. Verius autem existimo, *usuras, & fructus in legatis, & fideicommissis venire ex mora: & probari potest ex L. cum servus. 39. §. fructus. D. de legat. 1. & L. Titia. 87. §. usurar. D. de legat. 2. Paulo lib. 3. sentent. tit. ult. ad leg. Falcid.* Licet enim actiones legatorum, & fideicommissorum sint stricti juris, tamen quoad *usuras, & fructus* attinet, bonae fidei iudiciis comparantur. *L. usurae. 34. D. de usur. L. in minoribus. 3. C. in quib. caus. in integ. restit.* Quod verò dicitur, *usuras, & fructus in legatis, & fideicommissis tantum venire ex lite contestata; L. 1. 2. & L. ult. b. tit.* ideo dicitur, quia lite contestata certius mora facta deprehenditur. Dixerim Paulus ait, venire ex mora. *d. tit. ult. ad leg. Falcid.* At mora praecedit litis contestationem in iudicio, *L. 3. D. de usur. & fructib.* si instantia legati petendi facta sit; si legatarius heredem extra iudicium interpellaverit. Atque ita verius est, *usuras, & fructus venire in legatis, & fideicommissis ex die morae, quam ex lite contestata, aut controversia mota.*

An heres potuerit remittere Falcidiam, ante constitutionem Iustiniani, in L. ult. Cod. ad legem Falcid.

CAPUT IX.

JUSTINIANUS in L. ult. C. ad leg. Falcid.

Cum certum sit, heredem, qui plenam fidem testatori exhibet, in solidum legata dependentem, non posse postea rationem legis Falcidiae.

pp

cidiae praetendentem, repetitione uti; quia videtur voluntatem testatoris sequi: jubemus hoc simili modo firmum haberi, etsi cautionem super integra legatorum solutione fecerit: quod veteribus legibus in ambiguitatem deductum est. In utroque etenim casu; id est, siue solverit, siue super hoc cautionem fecerit; aequitatis ratio similia suadere videtur.

CUJACIUS in expolit. *Novellae primae.*

Post mortem testatoris non constabat olim, sed hodie constat, ex constitutione Justiniani valere conventionem, ne heres Falcidia utatur.

Idem CUJACIUS Consultat. 59.

Dixi, non valere conventionem, quae expugnat jus publicum; & portiones, quae legibus, aut moribus deferuntur, nullâ cautione onerari posse. L. si patronus, in princip. D. de donationib. Quod obtinuit etiam in Falcidia debita heredi extraneo, ante constitutionem Justiniani, L. ult. G. ad leg. Falcid.

Idem CUJACIUS aliter in Recitationibus ad lib. 13. Respons. Papiniani, in *L. quod bonis. 15. §. 1. D. ad leg. Falcid.*

Si post mortem fratris idem promississet, se non usuram Falcidiâ; vel si contra faceret, daturam certam pecuniam poenae nomine; committeretur stipulatio. L. quod quis. inf. h. tit. L. ult. C. eod. tit. L. si patronus. §. 1. D. de donat. Et ratio haec est, quod unicuique licet de comodo suo detrâhere. Ergo heredi licet non uti Falcidiâ, cum ea locum habet (ita videtur legendum) puta post mortem testatoris. Lex Falcidia heredis causa data est. d. L. potest. hoc tit. ergo heres eâ non uti potest.

MERILLIUS.) Si heres institutus, cum sciret legi Falcidiae locum esse, sponte integra legata solverit, non habet legatorum repetitionem: quia voluntati testatoris parere voluisse intelligitur. *L. 5. §. si quis rogatus, D. de donationib. inter vir. & uxor. L. qui totam. 45. D. ad SCtum Trebellianum. L. error. 9. & L. ult. b. tit. & quia sciens, volensque donasse intelligitur, quod retinere poterat. L. cuius. 53. D. de regul. jur. Sed finge, heredem institutum cavisse legatariis, se beneficiis legis Falcidiae non ulurum; an integra legataolvere tenebitur? Justinianus in hac *L. ult.* ait, id veteribus legibus in ambiguitatem deductum fuisse: quod & deprehenditur in *L. si patronus. 20. §. 1. D. de donationib.* ubi Marcellus forte putaverat, heredem non posse remittere quartam sibi debitam ex lege Falcidia; ut nec patronus potest remittere legitimam portionem sibi debitam ex lege Julia, & Papia. Ratio illius fuit, quod jus publicum versatur in legibus. *L. 3. D. qui testam. facere poss.* At jus publicum nec privatorum testamentis mutari potest. *L. nemo. 55. D. de legat. 1. nec privatorum pactis. L. jus publicum. 38. D. de pact. L. nemo. 20. D. de religiof. & sumptib. L. ult. D. de suis, & legitim.* Considerabat jos publicum in lege Falcidia, quatenus publicè interest, testamenta non fieri irrita: & ideo lex Falcidia quartae deductionem ex legatis heredi concesserat; & SCtum Pegasus ex fideicommissis, ut ad hereditatem adeundam invitaretur. §. *sed quia. Instit. de fideicommiss. hered.* Considerabat etiam
jus*

ius publicum in lege Julia, & Papia, quatenus publicè interest, patronis reverentiam exhiberi, & debitam portionem legibus servari. d. L. 20. D. de donationib. Alii putabant, heredem, cum cavisset se beneficio legis Falcidiae non usurum, ex sua promissione teneri, & quartam ex legatis non posse detrudere. Et in ea sententia fuit Ulpianus, L. qui quod. 46. D. ad leg. Falcid. Paulus L. potest. 71. D. eod. Maecianus de Scro Pegasianno, L. fideicommissum. 62. D. de condiç. indeb. Ratio illorum fuit, quòd unicuique liceat contemnere ea, quae pro se introducta sunt, & renunciare juri suo. L. si iudex. 41. D. de minorib. L. penult. C. de pact. At gratia heredis constitutum fuit, ut quartam ex legatis detraheret. d. L. 71. D. ad leg. Falcid. Considerabant isti non ius publicum, sed privatam utilitatem, seu commodum rei familiaris; quod adversus leges, & edicta Praetorum pacto remitti potest. L. iurisperitum. 7. §. si pactiscar. D. de pact. Cujacius eam dubitationem inter juris auctores agnoscit in *expositione Novellae 1.* sed aliàs utramque sententiam secutus est; primam, *consultat.* 59. ubi ait, ante constitutionem Justiniani heredem in hac L. ult. non potuisse quartam lege Falcidiâ debitam cautione remittere. Secundam, ad lib. 31. *Respons. Papiniani* in L. quod bonis. 15. §. 1. D. ad leg. Falcid. ubi ait, heredem, quartam Falcidiam cautione posse remittere, quòd ejus causa data fuerit. Et quidem utraque sententia ante Justinianum suos habuit auctores: sed magis receptum fuisse videtur, ut heres posset cautione quartam legis Falcidiae remittere, & cavere se lege Falcidiâ non usurum. Et hoc ut magis receptum Justinianus probavit, ut in plerisque aliis. *deditionibus*: Et quidem si heres potuit adversus legem Falcidiam integra legata solvere, ita potuit Falcidiam cautione remittere; eadem enim ratio solutionis, & remissionis.

*An omnes differentiae legatorum sublatae fuerint
à Justiniano.*

CAPUT X.

JUSTINIANUS in L. unic. §. ubi autem. 11. C. de caduc. tollend.

NOS autem omnimodò repellimus, unam omnibus naturam legatis, & fideicommissis imponentes; & antiquam dissonantiam in unam trahentes concordiam.

CUJACIUS in parat. C. ad L. unic. C. de caduc. tollend. sub finem.

Pars quoque collegatarii collegatario accrescit, si disjuncti fuerint, ex hac constitutione; sublata hac in re veteri differentia legatorum per damnationem, & per vindicationem. Itemque si conjuncti fuerint per vindicationem.

Pp 2

L. 6

L. si duobus. §. ult. L. legatum. §. 1. L. planè. §. si duobus. D. de legat. 1. L. si servo. D. de statuliber. *At non etiam si conjuncti fuerint per damnationem.* L. 7. D. de legat. 2. L. si duobus, in princ. L. hujusmodi. §. si Titio. L. planè. §. si conjunctim. D. de legat. 1. Quam differentiam legatorum non invenio esse sublatam.

Idem CUJACIUS aliter in not. ad Ulpianum tit. 24. de legat. in verbo, si per damnationem.

Hinc verò apparet, L. conjunctim. de legat. 3. de legato vindicationis, L. planè. §. si conjunctim. de legat. 1. de legato damnationis accipiendam esse. Sed hoc ideo in eis locis suppressum est, quòd jam sublatae essent à Justiniano legatorum differentiae: non tamen ita ab iis locis sublatae sunt, ut haec manifestè non supersint hujus differentiae vestigia.

MERILLIUS.) Inter diversa genera legatorum erant complures differentiae, ex quibus unam Justinianus attigit in hoc §. ubi autem. 11. L. nunt. C. de caduc. tollend. puta, si duobus eadem res per vindicationem legata fuisset, concursu partes faciebant. L. 1. §. interdum. & L. 3. D. de usufr. accresc. L. coheredi. 41. §. coheres. D. de vulg. & pupill. substitutis. solidum cuique ab initio relictum esse intelligebatur: altero concurrente, scindebatur inter eos legatum; non concurrente, pars collegatario, seu conjuncto accrescebat. Si verò duobus eadem res dilunctim per damnationem legata fuisset, in hoc legato non concurrebant; neque deficient altero inter eos fuit jus accrescendi; sed cuique totum debitum erat: eique res debebatur, qui primus legatum petere occupasset; alii debebatur aestimatio rei. Gajus in fragmentis Instit. lib. 2. tit. 6. & vestigium est in L. duos. 14. D. de us. usufr. & reat. legat. L. Titiae. 36. §. ult. & L. filiusfamilias: 114. §. ult. D. de legat. 1. & Justinianus in hoc §. ubi autem. istam differentiam, quae erat inter legata vindicationis, & damnationis, intelligit. Plures alias differentias inter hujusmodi legata alibi observavimus. Sed quaeritur, an omnes istae differentiae legatorum hodie sublatae fuerint constit. Justiniani in L. 2. C. Com. de legat. & in hoc §. ubi autem. Cujacius in paratit. C. ad h. tit. sub finem ait, non esse sublatam differentiam, quae erat circa jus accrescendi, in legato vindicationis, & damnationis: neque alias differentias, quae inducuntur ex voluntate testatoris. Tum quia si Justinianus istas differentias tollere voluisset, tam manifesta earum vestigia in Pandectis non reliquisset: siquidem in legato per vindicationem portio deficiens conjuncto accrescit. L. si duobus. 16. §. ult. & L. planè. 24. §. si duob. D. de legat. 1. L. si servo. 31. §. 1. D. de statuliber. in legato per damnationem portio deficiens conjuncto non accrescit. d. L. 16. in princip. D. de legat. 1. d. L. 34. §. si conjunctim. eod. L. si Titio. 61. D. de legat. 2. Idem Cujacius in not. ad Ulpianum, tit. 24. de legat. ait, sublatae fuisse à Justiniano differentias legatorum; sed earum quaedam vestigia supersse; quod est verius. Nam cum Justinianus unam, eandemque naturam omnibus legatis tribuerit, d. L. 2. C. Com. de legat. §. ult. Instit. de obligat. quae quasi ex contractu nascunt. & in hoc §. ubi autem, sequitur, Justinianum nullam diffe-

differentiam inter diversa genera legatorum relinquere voluisse. Alioquin non esset una, eademque natura omnium legatorum, si quaedam adhuc differentiae superessent. Licet autem vestigia quaedam istarum differentiarum in libris juris remanserint, non ideo remanserunt, quasi hodie obtinere debeant; sed quia Pandectarum compositores festinantius agentes, vestigia omnia juris antiqui, quod Justinianus immutavit, interdelere non potuerunt.

*An Sexti Aelii, vel Sexti Caecilii nomen retineri debeat
in L. 1. C. de comm. serv. manumiss.*

C A P U T XI.

JUSTINIANUS in L. 1. in princ. C. de comm. serv. manumiss.

SECUNDUM ea, quae & Ulpianus lib. 6. *fideicommissorum*, & Paulus lib. 3. *fideicommissorum* refert: ubi & hoc relatam est, quod & Sextus Aelius juris antiqui conditor designavit, socium per Praetorem compelli partem suam vendere.

CUIACIUS lib. 7. observat. cap. 24.

Eutropius Ulpianum juris conditorem vocat, Justinianus Sextum Caecilium;
L. 1. C. de comm. serv. manumiss.

Idem CUIACIUS aliter legit in Paratit. C. ad tit. de comm. serv. manumiss.

Idemque Sextum Aelium antiquum Interpretem XII. Tabular. refert scripsisse ex Ulpiani 6. & Pauli 3. fideicommissor. & notis Marcelli ad Julianum.

Et in Recitationib. ad tit. C. de comm. serv. manumiss.

Scribit etiam, idem sensisse Sextum Aelium antiquum interpretem XII. Tab. ut socius involtus socio manumittenti vendat partem suam: & hanc Aelii sententiam refert Ulpianus 6. fideicommissor.

MERILLIUS.) Si unus ex dominis communem servum manumitteret, Latinâ libertate, puta inter amicos per epistolam, nihil agebat. Ulpian. lib. sing. Reg. tit. 1. sed si vindictâ, aut testamento manumitteret; dubitatum fuit, an servus maneret, vel ei libertas competeret. Sabinus, & ex ea schola auctores, videntur in ea fuisse sententia, ut servus maneret: & ratio illorum fuit, quod unus ex dominis, invito sociò, in re communi nihil facere potest. L. in re. 25. D. de servitutib. praedior. urbanor. L. Sabinus. 28. D. comm. divid. Et socius, qui in re communi vult aliquid facere invito sociò, jus socii magis ad se praecipit. L. au unus.

II. D.

11. *D. si servus vindicet.* Cùm igitur unus ex sociis, invitò sociò, servum manumittit, jus socii ad se praeipit; & propterea servo manumisso libertas non competit. Et quia servus pro parte liber esse non potest, & pro parte servus. *L. alieno. D. de fideicommiss. libertat.* pars socii manumittentis, secundùm istorum sententiam, socio non accrescit. §. ult. *Instit. de donationib.* & hac *L. 1. in princip.* Proculejani videntur sensisse, ut servus ab uno ex dominis manumissus liber fieret, & libertas ad se traheret servitutem. Ratio istorum fuit, quòd si libertas servo non competeret, melior esset conditio saevioris, quàm domini mitioris: at favor libertatis hoc non patitur. Proculejani, & ex ea schola auctores, secundùm Stoicorum dogmata, maximè favebant libertati, ut aliàs ostendimus. Aequius igitur esse aiebant, ut servus liber esset; & tamen indemnitas alteri domino praestaretur; puta, dimidium aestimationis. Cujus sententiae vestigium est in *L. duobus. 30. D. de liberal. caus. & L. judicataz. 29. D. de except. rei judic.* Quam posteriorem sententiam Justinianus hic probare maluit: eamque confirmat auctoritate plurium Istorum, & Sexti Aelii. Cujacius *lib. 7. observat. cap. 25.* legit, *Sextus Caecilius*; puta, Sextus Caecilius, qui passim laudatur in Pandectis, cujus & elegantissima est disertatio cum Phavorino Philosopho de legibus XII. Tabul. apud Gellium *lib. 20. cap. 1.* Idem Cujacius in *paratit. C. ad b. tit. & in recitationib. ad eundem tit.* legit, *Sextus Aelius*: quod magis probarem, quia ita legitur in omnibus codicibus editis, & manuscriptis: Tum quia Sextus Aelius fuit ex antiquissimis Ictis, quem & Ennius versibus suis laudaverat, ut refert Pomponius in *L. 1. §. deinde. 19. D. de orig. jur. & versus Ennii extat apud Varronem lib. 6. de ling. Lat.*

Catus Aelius Sextus.

id est, acutus, ut ille interpretatur. Atque etiam Sexti Aelii fit mentio in *L. si venditor. 38. D. de actionib. empt.* itaut Sexti Aelii nomen in *d. L. 1. C. de comm. serv. manumiss.* retinendum videatur.

*An Lex 3. C. de praescript. trigint. annor. Theodosio
seniori, vel juniore sit tribuenda.*

C A P U T XII.

*IMPP. HONORIUS, & THEODOSIUS AA. ASCLEPIODOTO PP. in
L. 3. C. de praescript. trigint. vel quadragint. annor.*

Sicut in rem speciales, ita de universitate, ac personales actiones ultra triginta annorum spatium minimè protendantur. Sed si quae res, vel jus aliquod postuleretur, vel persona qualicunque actione, vel persecutione pulsaretur; nihilominus erit agenti triginta annorum praescriptio me-

tuen-

tuenda. Eodem etiam jure in ejus persona valente, qui pignus, vel hypothecam non à suo debitore, sed ab alio per longum tempus possidente, nititur vindicare. Quae ergo antea non motae sunt actiones, triginta annorum jugi silentiò, ex quo competere coeperunt, vivendi ulterius non habeant facultatem. Nec sufficiat precibus oblati speciale quoddam (licet per annotationem) promeruisse responsum, vel etiam in judiciis allegasse; nisi allegatò sacrò rescriptò, aut in judicio postulatione deposità, fuerit subsecuta per executores conventio: non sexus fragilitate, non absentia, non militia contra hanc legem defendendà; sed pupillari aetate duntaxat, quamvis sub tutoris defensione consistat, huic eximendà sanctioni. Nam cum ad eos annos pervenerint, qui ad sollicitudinem pertinent curatoris; necessariò eis, similiter ut aliis, annorum triginta intervalla servanda sunt. Hae autem actiones annis triginta continuis extinguantur, quae perpetuae videbantur; non illae, quae antiquis temporibus limitabantur. Post hanc verò temporis definitionem, nulli movendi ulterius facultatem patere censemus, etiam si se legis ignorantia excusare tentaverit. Dat. VIII. Kalend. Decemb. Constantinop. Victore, & Symmacho Cons.

CUJACIUS lib. sing. de praescriptionib. cap. 30.

Ac primum quidem Theodosius constituit, ut in provinciis, exemplo actionum in rem, tempore etiam tollerentur personales: non tamen decem, aut viginti annis, sed triginta. L. sicut. C. de praescript. 30. annor. Cujus inscriptio talis esse debet: Theodosius A. Fuit Theodosius Magnus hujus praescriptionis auctor, vel juniore teste. Novell. de 30. annor. praescript.

Idem CUJACIUS aliter, lib. 18. observat. cap. 26.

At sane eam Theodosii magni constitutionem non habemus. Nam L. 3; C. de praescript. 30. annor. Theodosii junioris est, non senioris: Quae tamen idem statuit, quod illa: & similiter tricennio subtrahit pupillarem aetatem domini, vel creditoris. Et ut hodie malim soli Theodosio juniore illam L. 3. adscribere, facit Cod. Theodof. & inscriptio ad Asclepiodotum; cui solum passim alibi lego, Theodosium suas constitutiones dirigere; & solius Victoris Cons. subscriptio.

MERILLIUS.) Triginta annorum praescriptio hac L. 3. inducitur, quae omnibus causis opponatur, & extat in L. unic. C. Theodof. de actionib. cert. temp. finiend. ut quemadmodum actiones in rem praescriptione decennii antea tollebantur. L. 2. C. si advers. creditor. L. 2. C. de praescript. long. tempor. Ita & actiones personales tricenniò tollantur; quia & spatium illud triginta annorum quoddam saeculum brevius est, ut ait Servius ad 8. Aeneid. Saeculo longiore, puta, centum annis vita hominum definita est. L. proponebatur. 76. D. de judic. L. an usufructus. 56. D. de usufr. & quemad. saeculo brevior, puta, triginta annis actionum vita finita est. Sed non satis constat, an haec constitutio Theodosio magno, seu seniori, an juniore sit tribuenda. Cujacius lib. sing. de praescriptionib. cap. 30. Theodosio magno tribuit; quem Theodosius junior intelligit, & patrem

trem suum vocat, *Novell. de 30. annor. praescript. omnib. caus. opponend.* Idem tamen Cuiacius *lib. 8. observat. cap. 26.* ait, Theodosium quidem magnum tulisse legem de praescriptione triginta annorum, ut omnes actiones personales (subtrahâ aetate pupillari) triginta annorum praescriptione tollerentur: non tamen esse hanc *L. 3.* sed desiderari, & non extare. Hanc verò *L. 3.* adscribit. Theodosio juniori: idque probat ex *d. L. unic. de actionib. cert. temp. finiend. in Cod. Theodof. ad Asclepiodotum*, ad quem Theodosius junior pleraque alias constitutiones suas scripsit: quod quia Cuiacio magis placuit, facile admitterem. Quidam tamen existimant, nullam fuisse constitutionem Theodosii senioris de praescriptione triginta annorum, sed tantum junioris; quae & debet intelligi in *Novell. de praescript. triginta annor. omnib. caus. opponend.* & in *Novell. Valentin. de Episcopal. judic.* quod ex verbis hujus *L. 3.* videatur Theodosius junior eam triginta annorum praescriptionem primus induxisse, quâ actiones personales tolluntur: exemplo ducto à praescriptione decennii, quo actiones in rem antea tollebantur, *d. L. 2. C. de praescript. long. temp. decem, vel triginta annor.*

Ut verba quaedam in L. 3. C. de annal. except. accipi debeant.

C A P U T XIII.

JUSTINIANUS in L. 3. C. de annal. except.

SI ex multis causis quidam obnoxium habent, & maximè ex similibus quantitatibus; in unius quidem causae summa libellum conventionis composuerit, causam tamen non expresserit; apud veteres agitabatur, an videatur omnes causas in iudicium deduxisse, an vetustissimam earum, aut omnino nihil fecisse; cum ejus sensus incertus esse apparebat. Sed & in iudiciis tales altercationes ventilatas invenimus, & maximè propter longi temporis interruptionem. Si enim personali, fortè fuerat mota actio, hypothecariae autem actionis nulla mentio procedebat: quidam putabant, personalem quidem esse temporis interruptione perpetuatam; hypothecariam autem evanescere, taciturnitate sopitam. Et si quis generaliter dixerat obnoxium sibi aliquem constitutum, aliae dubitationes emergebant; si omnes ei competentes actiones hujusmodi narratione contineri credantur; an verò quasi silentio circa eas habitò, tempore expirare, nullò ex incerta libelli confessione adminiculò ei acquilitò. Sancimus itaque, nullam in iudiciis in posterum locum habere talem confusionem; sed qui obnoxium suum in iudicium clamaverit, & libellum conventionis ei transmiserit, licet generaliter nullius causae mentionem habentem, vel
unius

unius quidem specialiter; tantummodò autem personales actiones, vel hypothecarias continentem; nihilominus videri jus suum omne in judicium deduxisse, & esse interrupta temporum curricula: cum contra desides homines, & sui juris contemptores, odiosae exceptiones oppositae sunt. Datum Constantinop. post Consul. Lampadii, & Orestis VV. CC.

CUJACIUS in paratit. C. ad hunc tit. de annal. except.

Quod ait in principio, & maxime ex similibus causis, sic accipitur, ut minime idem sit ex dissimilibus causis.

Idem CUJACIUS aliter in recitationib. ad hanc L. 3.

Quod ait in prima parte, ex similibus quantitatibus, sic accipite, ut minime idem sit ex dissimilibus quantitatibus.

MERILLIUS.) Titius debebat centum Maevio ex causa legati, centum ex causa mutui, & centum ex causa venditionis. Maevius convenit Titium, & ab eo centum generaliter petiit, nullam causam debiti expressam in libello conventionis: Querebatur, an Maevius omnes causas debiti in judicium deduxisse videretur, vel vetustiore tantum causam debiti, vel nullam potius: & hoc quaerebatur, ad interruptionem praescriptionis, quae fit solâ conventionem. In ea quaestione tres diversae sententiae fuisse videntur. Quidam existimabant, omnes causas debiti in judicium deductas fuisse, cum nulla causa expressa fuisset: ut cum quis in libello appellationis nullam causam expresserit, ex omnibus causis potest appellationem persequi. L. 3. §. quid ergo. 1. & L. appellanti. 13. D. de appellationib. Ita qui non expressit causam debiti in libello conventionis, ex omnibus causis debitorem suum convenisse intelligitur. Alii dicebant, non omnes obligationes, sed vetustissimam earum in judicium deductam; veluti debitor ex pluribus causis, si non expresserit ex qua causa solverit, in antiquiorem causam solvitur existimatur. L. 5. & L. cum ex pluribus. 97. §. ult. D. de solut. & liberat. Tertia fuit opinio eorum, qui dicerent, cum Maevius in libello conventionis nullam causam expressisset, nihil in judicium deductum esse; eo quiddam incertum est, quod petitur. L. inter. 83. §. 1. D. de verb. oblig. veluti & aliâ incerta actio nulla est. L. 5. in fin. D. de rei vindicat. incerta stipulatio nulla. L. 9. 10. 11. D. de stipulat. servor. incertum legatum nullum. L. 4. C. de verbor. significat. & ita incerta conventio, non expressa causam, nulla esse debeat. Justinianus quaestionem istam ita dirimit; ut si Maevius generaliter libellum conventionis Titio transmiserit, nullam causam expressam, puta, si centum petierit; omnes causas in judicium deduxisse videatur, & ex causa legati, & ex causa mutui, & ex causa venditionis: atque ita interrupti praescriptionem. Subjicit Justinianus, ut si, unius causae specialiter facta sit mentio in libello conventionis; puta, si actor expresserit causam personalis actionis, vel causam hypothecariae actionis, omne jus suum in judicium deduxisse videatur: quiddam ex causa personalis, vel ex causa hypothecariae actionis, personali actione expressam, hypothecaria interruptitur: hypothecaria actione expressam, personalis interruptitur. Verum dubitari po-

Par. II.

Q9

test,

trem suum vocat, *Novell. de 30. annor. praescript. omnib. caus. opponend.* Idem tamen Cujacius lib. 8. *observat. cap. 26.* ait, Theodosium quidem magnum tulisse legem de praescriptione triginta annorum, ut omnes actiones personales (subtrahâ aetate pupillari) triginta annorum praescriptione tollerentur; non tamen esse hanc L. 3. sed desiderari, & non extare. Hanc verò L. 3. adscribit Theodosio juniori: idque probat ex d. L. *unic. de actionib. cert. temp. finiend. in Cod. Theodos. ad Asclepiodotum*, ad quem Theodosius junior plerasque alias constitutiones suas scripsit: quod quia Cujacio magis placuit, faciliè admitterem. Quidam tamen existimant, nullam fuisse constitutionem Theodosii senioris de praescriptione triginta annorum, sed tantum junioris; quae & debet intelligi in *Novell. de praescript. triginta annor. omnib. caus. opponend.* & in *Novell. Valentin. de Episcopal. judic.* quod ex verbis hujus L. 3. videatur Theodosius junior eam triginta annorum praescriptionem primus induxisse, quâ actiones personales tolluntur: exemplò ductò à praescriptione decennii, quo actiones in rem antea tollebantur, d. L. 2. C. *de praescript. long. temp. decem, vel triginta annor.*

Ut verba quaedam in L. 3. C. de annal. except.
accipi debeant.

C A P U T XIII.

JUSTINIANUS in L. 3. C. de annal. except.

SI ex multis causis quidam obnoxium habent, & maximè ex similibus quantitatibus; in unius quidem causae summa libellum conventionis composuerit, causam tamen non expresserit; apud veteres agitabatur, an videatur omnes causas in judicium deduxisse, an vetustissimam earum, aut omnino nihil fecisse; cum ejus sensus incertus esse apparebat. Sed & in judiciis tales altercationes ventilatas invenimus, & maximè propter longi temporis interruptionem. Si enim personali. fortè fuerat mota actio, hypothecariae autem actionis nulla mentio procedebat: quidam putabant, personalem quidem esse temporis interruptione perpetuatam; hypothecariam autem evanescere, taciturnitate sopitam. Et si quis generaliter dixerat obnoxium sibi aliquem constitutum, aliae debitationes emergebant; si omnes ei competentes actiones hujusmodi narratione contineri credantur; an verò quasi silentiò circa eas habitò, tempore expirare, nullò ex incerta libelli confessione adminiculò ei acquisitò. Sancimus itaque, nullam in judiciis in posterum locum habere talem confusionem; sed qui obnoxium suum in judicium clamaverit, & libellum conventionis ei transmiserit, licet generaliter nullius causae mentionem habentem, vel unius

unius quidem specialiter; tantummodò autem personales actiones, vel hypothecarias continenter; nihilominus videri jus suum omne in iudicium deduxisse, & esse interrupta temporum curricula: cum contra desides homines, & sui juris contemptores, odiosae exceptiones oppositae sunt. Datum Constantinop. post Consul. Lampadii, & Orestis VV. CC.

CUJACIUS in paratit. C. ad hunc tit. de annal. except.

Quod ait in principio, & maximè ex similibus causis, sic accipitur, ut minimè idem sit ex dissimilibus causis.

Idem CUJACIUS aliter in recitationib. ad hanc L. 3.

Quod ait in prima parte, ex similibus quantitatibus, sic accipitur, ut minimè idem sit ex dissimilibus quantitatibus.

MERILLIUS.) Titius debebat centum Maevio ex causa legati, centum ex causa mutui, & centum ex causa venditionis. Maevius convenit Titium, & ab eo centum generaliter petiit, nullà causà debiti expressà in libello conventionis: Quaecebatur, an Maevius omnes causas debiti in iudicium deduxisse videretur, vel vetustiore tantum causam debiti, vel nullam potius: & hoc quaerebatur, ad interruptionem praescriptionis, quae fit solà conventione. In ea quaestione tres diversae sententiae fuisse videntur. Quidam existimabant, omnes causas debiti in iudicium deductas fuisse, cum nulla causà expressa fuisset: ut cum quis in libello appellationis nullam causam expresserit, ex omnibus causis potest appellationem persequi. L. 3. §. quid ergo. 1. & L. appellanti. 13. D. de appellationib. Ita qui non expressit causam debiti in libello conventionis, ex omnibus causis debitorem suum convenisse intelligitur. Alii dicebant, non omnes obligationes, sed vetustissimam earum in iudicium deductam; veluti debitor ex pluribus causis, si non expresserit ex qua causa solverit, in antiquiorem causam solvisse existimatur. L. 5. & L. cum ex pluribus. 97. §. ult. D. de solut. & liberat. Tertia fuit opinio eorum, qui dicerent, cum Maevius in libello conventionis nullam causam expressisset, nihil in iudicium deductum esse; eo quòd incertum est, quod petitur. L. inter. 83. §. 1. D. de verb. oblig. veluti & aliàs incerta actio nulla est. L. 5. in fin. D. de rei vindicat. incerta stipulatio nulla, L. 9. 10. 11. D. de stipulat. servor. incertum legatum nullum. L. 4. C. de verbor. significat. & ita incerta conventio, non expressà causà, nulla esse debeat. Iulianus quaestionem istam ita dirimit; ut si Maevius generaliter libellum conventionis Titio transmiserit, nullà causà expressà, puta, si centum petierit; omnes causas in iudicium deduxisse videatur, & ex causa legati, & ex causa mutui, & ex causa venditionis; atque ita interrupti praescriptionem. Subjicit Iustinianus, ut si unius causae specialiter facta sit mentio in libello conventionis; puta, si actor expresserit causam personalis actionis, vel causam hypothecariae actionis, omne jus suum in iudicium deduxisse videatur: quòd ex causa personalis, vel ex causa hypothecariae actionis, personali actione expressà, hypothecaria interruptitur: hypothecaria actione expressà, personalis interruptitur. Verùm dubitari potest,

Par. II.

Q9

test,

test, an haec verba, quae sunt in principio hujus L. 3. & *maxime ex similibus quantitatibus*, intelligi debeant etiam de causis, seu actionibus similibus. Cujacius in *paratit. Cod. ad hunc tit.* ait, *ex similibus causis* sic accipite, ut minime idem sit ex dissimilibus causis: & ita confundit quantitates, & causas. Idem Cujacius in *recit. Cod. ad hanc L. 3.* Quod ait in prima parte, *ex similibus quantitatibus*, sic accipite, ut minime idem sit ex dissimilibus quantitatibus. Et hoc magis probarem; quia distinguere debent in hac L. 3. quantitates, & causae. *Quantitates*, id est, summae debitae: *Causae*, id est, actiones, ex quibus summae debentur. Et ex hac constitutione, qui quantitatem unam in iudicio deduxerit, alias similes quantitates in iudicium videtur deduxisse, non tamen dissimiles quantitates. Sed qui unam actionem moverit, ex una causa egerit, ex alia dissimili egisse intelligitur: puta, cum moverit personalem actionem, videtur movisse hypothecariam, ut utriusque fiat interruptio. Ceterum hoc mendum scripturae potius, quam interpretationis, in *paratit. Cod.*prehendit ante nos V. C. Franciscus Raguellus in commentariis suis ad constitutiones Justiniani, & ad hanc L. 3.

An idem sit edictum D. Hadriani, cujus fit mentio in L. 5. C. de aedific. privat. & Constitutio D. Marci, quae refertur in L. cum duobus. § 2. § 8. D. pro socio; vel distinguere debeat.

C A P U T XIV.

IMPP. DIOCLETIANUS, & MAXIMIANUS, in L. 5. C. de aedific. privat.

SI is, contra quem preces fundis, sciens, prudensque soli partem ad se pertinere, non quasi socius, vel collega, communis operis sollicitudine solidam balnearum extruccionem eâ mente, ut sumptus pro portione tua non reciperet, aggressus est; sed ut totius loci dominium usurparet, & collapsum balneum refabricare enisus est: cum aedificia, quae alieno loco imponuntur, solo cedant; nec impensae his, qui improbe id fecerint, restitui debeant: antiquatò D. Hadriani edictò, Praefes provinciae memor juris publici, in dirimenda disceptatione, legum placita custodiet.

CUJACIUS in recitationibus Cod. ad tit. de aedific. privat. in L. 3. Dicam hodie de alio edicto D. Hadriani, juxta L. 5. hujus tit. quod etiam D. Marci tribuitur in L. cum duobus. §. idem respondit. D. pro socio. Ita etiam confundit nomen Hadriani, & Marci in hoc Codicis, ad eundem tit. de aedific. privat. in L. 5. D. Hadriani, id est D. Marci.

Sed

Sed aliter lib. 19. observat. cap. 20.

Vespasianus, & Hadrianus dominium dederunt inflauratori statim; D. Marcus dominio dando interposuit quatuor menses.

MERILLIUS.) Titius, & Maevius habebant aedes communes : aedes dirutae, vel exustae sunt. Titius, Maevius nolente sumptus inire ad restitutionem aedium, eas solus restituit. Antiquo jure ex constitutione Vespasiani, quam refert Svetonius, dominium aedium restitutarum Titio quaerebatur ; & ex edicto D. Hadriani, cujus fit mentio in hac L. 5. quia publicè interest, ne civitates depositis aedificiis deformentur. L. 23. hoc tit. Et ideo curator reipub. adversus dominos aedium, ut dirutae domus in civitatibus ab iis extruantur, agere potest. L. ad curatorem. 46. §. 1. D. de damn. infect. Cum id ita esset constitutum, ut cessantibus dominis aedificia diruta restituere, aliis restituentibus dominium eorum quaereretur ; D. Marcus postea quatuor menses dedit, intra quos dominus aedificiū restituti posset sumptus factos restituere cum usuris. L. cum duobus. 52. §. idem respondit. 8. D. pro socio : id est, cum usuris centesimis, quae sunt maximae. Quod si dominus post quatuor menses cessaret sumptus in restitutionem factos cum usuris reddere ; post illud tempus D. Marcus dominium dedit, d. L. 52. §. 8. D. pro socio : id est, voluit eum, qui aedes restituisset, earum habere dominium : eademque constitutione D. Marci, restitutori aedium datum fuisse videtur jus tacitae hypothecae, ut in sumptibus ad restitutionem aedium factis, praeferretur anterioribus creditoribus. L. 1. D. in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. Aliud est igitur edictum D. Hadriani, cujus fit mentio in hac L. 5. & constitutio D. Marci, in d. L. 52. D. pro socio. Cujacius in not. Cod. ad hunc tit. confundit nomen Hadriani, & D. Marci, quasi una, eademque fuerit constitutio ; & nomen Hadriani etiam D. Marco tributum fuerit, quia D. Marcus ab Hadriano adoptatus nomen ipsius praeferebat. Idem etiam censuit in not. ad lib. sing. Regul. Ulpiani, tit. 24. de legat. ubi quod auctore Hadriano constitutum esse dicitur, id D. Marco tribuit. Verum idem Cujacius lib. 19. observat. cap. 20. distinxit edictum D. Hadriani, cujus fit mentio in hac L. 5. à constitutione D. Marci, quae refertur in d. L. 52. pro socio ; quia Hadrianus restitutori aedium statim earum dominium dederat : D. Marcus autem quatuor menses ad sumptuum solutionem praefituerat ; & nisi soluti essent, dominum dederat. Et hoc quidem verius est, atque etiam SCtum, cujus meminit Ulpianus d. tit. 24. de legat. distinguendum esse ab alio SCto temporibus D. Marci facto, ut aliàs ostendimus. Quod autem diximus de restitutis aedibus, id est, repositis, seu reaedificatis, non idem fortè dici potest de resecatis aedibus, quia non sic publicè interest, aedes ruinosas resciri, ut dirutas restitui.

An L. 1. C. de fidejussorib. & mandat. intelligenda sit de debitore deportato, vel relegato.

C A P U T XV.

IMPP. SEVERUS, & ANTONINUS in L. 1. Cod. de fidejussorib. & mandat.

SI Lysias ademptâ parte bonorum exulare jussus est, non nisi pro parte, quam retinuit, creditoribus obligatus est. Verum qui pro eo fidem suam adstrinxerunt, jure pristino conveniri possunt.

CUJACIUS ad lib. 9. quaest. Papiniani, in L. si debitori. 47. D. de fidejussorib. & mandat.

Possunt bona publicari sine capitis diminutione, si quis relegatur in insulam, & specialiter ei adimatur magna pars bonorum, ac redigatur in fiscum. Pro ea parte bonorum relegatus liberatur, quasi pro ea parte videatur fiscum habere successorem, & semivivus esse. Pro ea parte, quae publicata est, pro mortuo habetur; pro ea parte, quam retinet, non videtur mortuus: atque ita quodammodo partim successorem habet, partim non habet. L. 1. C. de fidejussorib. L. 2. C. ad leg. Jul. de vi. ubi eleganter successorem pro oneribus portionis suae respondere ait: fiscum igitur respondere pro parte bonorum relegati, quae ei adempta est; pro reliqua parte, responderi ipsum relegatum. Ergo non deportatio tantum quasi mors est, sed etiam relegatio, cui juncta est publicatio partis bonorum.

Idem CUJACIUS aliter lib. 15. observat. cap. 35.

Si parte bonorum publicatâ debitor liberetur pro parte, fidejussor tamen obligatus manet in solidum: videlicet si debitor capite minutus sit, ut L. 1. C. de fidejussorib. si exulare jussus sit: quod verbum propriè significat deportatio, non relegatio. Nec quominus deportatio significetur, retenta ab exule pars bonorum dissuadere debet: cum & ab eo nonnunquam eveniat, ut retineantur omnia bona. L. 14. de interdict. & relegat. Relegatus verò ademptâ parte bonorum, vel bonis; unâ cum fidejussoribus suis maneret obligatus.

MERILLIUS.) Lysias Titio erat obligatus in centum; ejusque obligationis nomine Maevium fidejussorem dederat. Postea Lysias ob aliquod delictum, parte bonorum ademptâ, & publicatâ, in exilium missus est. Impp. ajunt, Lysiam, non nisi pro parte bonorum, quam retinet, Titio manere obligatum; puta, in quinquaginta: quia fiscus, qui partem aliam bonorum vindicavit, pro ea parte tenetur creditoribus satisfacere. L. si marit. 31. D. solut. matrimon. L. 2. C. ad leg. Julianam de vi publ.

& pri-

et privat. L. 2. *et* 3. *C. de sentent. pass. et restitut.* Subjiciunt Impp. in hac L. 1. Maevium fidejussorem Titii, jure pristino conveniri posse: id est, in solidum, seu eò modò, quò ante exilium Lysiae conveniri potuit: quia exceptio illa, quam habuit Lysias, ut pro parte solum teneretur, personae Lysiae cohaerebat; puta, quòd pars bonorum adempta fuerit: neque fidejussoribus competit. L. etsi. 24. *D. de re judicat. L. defensiones.* 11. *C. de exceptionib.* Si fidejussor solverit, non habet mandati actionem adversus debitorem, cum bona publicata sunt; sed adversus fiscum, ad quem bona pervenerunt. L. 2. *D. de capit. minut.* Sed quaeritur, an species hujus L. 1. de Lysia deportato, aut relegato intelligi debeat. Cujacius in *recitationib. ad lib. 9. quaest. Papiniani*, in L. si debitori. 47. *D. de fidejussorib. et mandat.* hanc L. 9. intelligit de relegato; puta, ut Lysias relegatus fuerit, non deportatus. Quia exilium etiam de relegatione dicitur. L. minus. 73. *D. de jur. dot. L. 4. et* 5. *D. de interdict. et relegendat.* Tum quia relegatis in insulam pars bonorum adimitur. d. L. 4. *D. de interdict. et relegendat.* ut hic Lysiae adempta fuerat. Tum quia Lysias pro ea bonorum parte, quam retinuit, Titio mansit obligatus, ab eoque conveniri potuit. At si deportatus fuisset Lysias, nullo modò teneretur, per deportationem totà obligatione extincta. d. L. si debitori. 47. *D. de fidejussorib. et mandat.* Idem verò Cujacius *lib. 15. observant. cap. 35. et in recitationib. Cod. ad tit. de exceptionib. in L. defensiones.* 11. *et in recitationib. Cod. ad hunc tit. hanc L. 1. accipit de deportato*, quia Lysias exulare jussus erat. Exilium autem propriè est deportatio. L. 2. *D. de public. judic.* Tum quia, deportatus non solum partem bonorum, ut relegatus, sed etiam omnia bona retinere potest, d. L. relegatus. 14. in fin. *D. de interdict. et relegendat.* Et quidem magis admitterem speciem hujus L. 1. potius de deportato, quàm de relegato accipi oportere: quod suadent maximè verba illa, *fidejussorem jure pristino conveniri posse*. Id enim arguit, Lysiam contra non jure pristino, non ex antiqua obligatione conveniri potuisse; ut qui deportatus fuerat, cujusque obligatio per deportationem extincta fuerat. Etenim deportatus personam non habet, L. quorrens. 14. §. 1. *D. de novation. et delegat.* in qua subsistat obligatio. Deportati mortuorum loco habentur. L. 1. §. filium. *D. de honor. posses. contrà tabul. et deportatio mortis loco est.* L. 5. *D. qui satisd. cogant.* Lysias igitur deportatus jure pristino conveniri non potuit; extincta obligatione per deportationem; sed tantum conveniri potuit utili actione, ob partem bonorum, quam retinuerat. d. L. 14. *D. de interdict. et relegendat.* Et utili quidem actione tantum conveniri potuit: quia ad eas capituli diminutiones, quibus civitas amittitur, edictum Praetoris de capite minutis pertinet. d. L. 2. *D. de capit. minut.* Quòd si Lysias tantum relegatus fuisset, civitatem retinuisset; neque obligatio ejus extincta fuisset. Igitur dicendum est, potius Lysiam deportatum fuisse, quàm relegatum. Non movet in contrariam sententiam, quòd exilium dicitur de relegatione; nam magis propriè ad deportationem pertinet. d. L. 2. *D. de public. judic.* Nec quia pars bonorum Lysiae adempta fuerat, ideo dicendum est, Lysiam fuisse relegatum; nec enim deportati tantum partem bo-

bonorum, sed & omnia bona retinere possunt. d. L. 14. D. de interd. & relegat. Denique Lysias deportatus, non quidem prius iure conveniri potuit, sed utili actione; quia partem bonorum retinuerat. Ceterum vel ex hac specie observari debet, legum species non temerè ex tempore, sed accuratà meditatione, & peniculis veluti ad aurariam stateram omnibus verbis, affingi oportere.

An omnia iudicia fuerint extraordinaria, & an electi reo principali fidejussor liberetur.

C A P U T XVI.

IMP. GORDIANUS in L. mandati. 14. Cod. de fidejussorib. & mandatorib.

Mandati actio personalis est; quae si nomine fidejussoris, vel adversus debitorem, seu heredes ejus competit; Praefes Provinciae, quae deberi comperit, reddi jubebit. Pignora etenim, quae reo stipulandi nexa fuerunt, ita demum ad vos transeunt; si facta nominis redemptione, solutio celebrata est; vobisque mandata sunt actiones. Quod si factum est: ea quoque vobis persequentibus, adversus pignorum possessores extraordinariam jurisdictionem idem vir clarissimus impetietur.

CUIACIUS in recitationib. Cod. ad L. 14. Cod. de fidejussorib. & mandatorib.

Electio principalis sola, nondum secuta exactione, non est statim liberatio fidejussoris, aut mandatoris; sicut nec electio unius ex fidejussoribus, vel mandatoribus, vel reis promittendi, liberatio est rei, aut contri, aut fidejussoris, aut alterius mandatoris ejusdem pecuniae: id est, non electio sola, sed exactio pecuniae.

Idem CUIACIUS in not. Cod. ad L. ult. hoc. tit. ait, petitionem pro exactione debere intelligi.

Idem CUIACIUS aliter in notis ad lib. 2. sentent. Pauli, tit. 17. sub finem.

Creditori est potestas eligendi cum quo agere malit, cum reo, an cum fidejussore: sed si reum elegerit, fidejussor liberatur. Aliud est dicendum in mandatore; nam reo electo, mandator non liberatur.

Et lib. 23. observat. cap. 25.

Ante constitutionem Justiniani, quae est ult. in tit. de fidejussorib. haec erat differentia inter fidejussores, & mandatores; quod unus ex mandatoribus electis, lite cum eo contestata, caeteri non liberabantur, L. amissi. §. ult.

D. de

D. de fidejussor. L. reos. C. eod. *unò autem ex pluribus fidejussoribus electò, cæteri liberabuntur: & similiter, quod electò reò, mandator non liberabatur.* L. 14. D. de fidejussorib. d. L. reos. At reò electò fidejussor liberabatur. *Paulus lib. 11. sentent. tit. 17. in fin. Electò, inquit, reò principali, fidejussor, vel heres ejus liberatur.*

MERILLIUS:) Duo sunt observanda ex Cujacio ad hanc L. 14. in recitationib. Cod. Primum, quod dicit jurisdictionem extraordinariam, ideo dici in hac L. 14. quasi omnia judicia essent extraordinaria. Contra verò in not. Cod. ad eand. L. 14. distinguit judicia ordinaría, & extraordinaria: quod verius est. Namque actio hypothecaria dicitur ordinaria, & extraordinaria: non quali eadem sit actio ordinaria, & extraordinaria; sed quod sit ordinaria, & extraordinaria divisa ratione, ut ostendimus supra ad L. actio. 28. de obligationib. & actionib. Alterum est, quod ait, solà electione rei fidejussorem non liberari, sed exactione pecunie. Creditor habebat electionem, adversus quem mallet agere, puta, reum principalem, vel fidejussorem. L. 3. sup. hoc tit. Sed putat, ita demum fidejussorem liberari, si creditor debitum exegerit, non si cum convenisset; non solà petitione, seu conventionione, sed exactione. Et hoc satis verum est, exactò reò principali, fidejussorem liberari. Sed major dubitatio est, an electione solà rei principalis fidejussor liberatus fuerit. Idem Cujacius in not. ad lib. 2. sentent. Pauli, tit. 17. & lib. 23. observat. cap. 25. ait, electione rei principalis fidejussorem liberari; & creditorem non posse regredi adversus fidejussorem, sive debitor solvendo sit, vel non. Idque verius est; & probatur manifestò ex Paulo, lib. 2. sentent. tit. 17. Electò tamen reò, nec satisfaciente, creditor adversus mandatorem regredi potuit. L. si mandatu. 13. D. de fidejussorib. L. reos. 23. inf. hoc tit. Electò etiam correat debendi, creditor adversus alium correum regredi potuit. L. 5. in fin. D. commodat. L. 1. §. si apud duos. D. deposit. L. si ex toto. 8. §. 1. D. de legat. 1. d. L. 23. hoc tit. Quia alia est ratio correi, & mandatoris, qui principalis debitoris personam sustinent; alia ratio fidejussoris, qui accedit principali obligationi. Justinianus illam differentiam sustulit, in L. ult. hoc tit. nec vult, electione rei fidejussorem, aut mandatorem, aut correum liberari.

An SCtum Libonianum de testamentariis praecefferit Claudianum, vel Claudianum praecefferit Libonianum; & an unum fuerit*, vel duo SCta.

C A P U T XVII.

IMP. ALEXANDER in L. 3. C. de his, qui sibi adscrib. testament.

SCtò, & edictò D. Claudii prohibitum est, eos, qui ad scribenda testamenta adhibentur, quamvis dictante testatore, aliquod emolumentum ipsis futurum scribere: & poena legis Corneliae facienti irrogata est, cujus veniam deprecantibus ob ignorantiam, & profitentibus à relicto discedere, amplissimus ordo, vel Divi Principes veniam. raro dederunt.

CUJACIUS in paratit. D. ad tit. de leg. Cornel. de fals. & de SCto Liboniano.

SCtum Libonianum ad poenam L. Corneliae de falsis redegit testamentarium, qui sibi sua manu hereditatem, aut legatum adscripsit voluntate testatoris: ac praeterea legatum pro non scripto esse jubet, & apud heredem manere cum onere. Id etiam dixere Claudianum, quia ex edictò manavit Claudii Neronis.

Idem CUJACIUS aliter in paratit. C. ad tit. de his, qui sibi adscrib. in testam.

Non est omittendum hac de re, quòd de primium factum est SCtum Libonianum auctore Tiberio, etiam postea factum fuisse aliud SCtum ex edictò D. Claudii. L. 3. hoc tit. d. L. Claudius; quod SCtum Claudianum dicitur. Sunt igitur hanc de re duo SCta. Quod & inscriptio probat libri singularis Pauli ad SCtum Libonianum, seu Claudianum; & quod L. 10. D. eod. hoc provisum fuisse ait SCtis, non SCto.

MERILLIUS.) Titius cum testamentum facere vellet, rogavit Maevium, ut illud scriberet. Titius dictavit testamentum, & scripsit Maevius: eoque testamento Titius legavit centum Maevio. Ait Imp. ex SCto scilicet Liboniano, & edictò D. Claudii, quod secutum est, poenam legis Corneliae ei irrogatam fuisse, qui sibi aliquid testamento adscripsisset, quasi falsum commisisset. Lex Cornelia adversus eos lata est, qui falsum testamentum conderent: at poenà hujus leg. teneri non poterant, qui ex voluntate testatoris aliquid scripsissent testamento. Verum SCtò Libonianò ad legem Corneliam factò, producta est lex Cornelia ad eos, qui sibi aliquid testamentò adscriberent. L. edictò. 15. D. ad leg. Cornel. de fals. & hac L. 3. sive quis hereditatem, sive legatum sibi adscripserit. L. 1. D. de his, quae pro non script. habent. sive quid scripserit in codicillis ad testamentum pertinentibus. Ratio SCti fuit, quòd is, qui testa-

testamentum scriberet; non distante testatore, neque ex voluntate testatoris, facile sibi posset aliquid testamentò scribere. Si tamen testator eodem testamentò, vel codicillis specialiter manu suâ caverit, se legatum, aliudve reliquisse; testamentario id debetur. Generalis autem subscriptio non sufficit ad legatum capiendum; puta, si testator generaliter scripserit, se dixasse testamentum d. L. 15. §. *Divos. D. ad leg. Cornel. de fals. & L. 2. hoc tit.* Subjicitur in hac L. 3. ei, qui per ignorantiam juris aliquid sibi testamentò scripserit; puta, militi, mulieri, rustico, aliisve, qui propter ignorantiam juris excusantur; veniam dari, si deprecentur, & profiteantur à relicto discedere. In quibusdam Codicibus legitur in hac L. 3. *Rarè*, & ita Graeci legerant. Sed in levioribus delictis, quale illud est, sibi testamentò adscribere; ignorantia juris facile excusatur, ut est in rescripto quodam Diocletiani, in *collat. leg. Mosaic. cum leg. Rom. tit. 6.* Verùm non satis constat, an Sctum Libonianum idem sit cum edicto Claudii; vel aliud ab alio distingui debeat. Cujacius in *paratit. D. ad leg. Cornel. de fals.* ait, Sctum Libonianum dictum fuisse Claudianum, quasi unum, idemque fuerit: & quidem Sctum Libonianum à Consule, Claudianum à Claudio Nerone dici potuit. Paulus etiam *lib. singularem* scripsit ad Sctum Libonianum, seu Claudianum; ex quo superest L. 22. *D. de leg. Cornel. de fals.* quasi unum, idemque fuerit. Idem Cujacius in *recitationib. ad hunc tit. & in paratit. C. ad eund. tit.* alterum ab altero distinguit: & diversis temporibus facta esse ait; alterum Tiberii, alterum Claudii temporibus: & propterea in L. 10. *D. de leg. Cornel. de fals.* dici Scta, quasi duo fuerint. Quod magis admitterem, & aliàs probavimus, ut quidem in hac L. 3. distinguuntur. Sctum autem Libonianum videtur praecessisse, & subsecutum fuisse edictum Claudianum; quod Sctum confirmavit, vel Scto aliquid adjecit. Cujacius in *not. Codic. ad L. 1. hoc tit.* putat in hac L. 3. memorari edictum Claudii Neronis; sed in *recitationib. Codic.* ait, non fuisse Neronis, ut qui inter *Divos* nunquam relatus fuerit.

*Finis Variantium interpretationum ex Cujacio
in libris Codicis.*

EMUNDI MERRILLI JC. EXCUJACIO

LIBER TERTIUS,
Qui est Defensarum Lectionum
Florentinarum.

*Defenditur lectio Florentina in L. usufructuarius. 61. D.
de usufruct. & quemadmodum.*

CAPUT PRIMUM.

NERATIUS lib. 2. Responsum, in L. usufructuarius. 61. D. de usufruct. & quemad. quis utat. fruatur.

Usufructuarius novum rivum parietibus non potest imponere. Aedificium inchoatum, fructuarius consummare non posse placet, etiam si eo loco aliter uti non possit: sed nec ejus quidem usufructum esse; nisi in constituendo, vel legando usufructu, hoc specialiter adjectum sit, ut utrumque ei liceat.

CUL.

CUJACIUS lib. 1. observationum, cap. 36.

Frustrarius tueri, & reficere id, quod accepit, potest; nihil autem novi facere, nisi casam frustrarium colligendorum, & recondendorum gratia. Ideoque usufructuarius novum tectorium parietibus inducere, vel imponere non potest: & hoc Neratius scribit in L. 44. D. de usufructu. Idem Neratius in L. 61. eod. tit. Usufructuarius, inquit, novum rivum parietibus non potest imponere. Rogo quis sic loquitur, rivum imponere? Deinde, cur parietibus, ut ita loquamur, potius negavit rivum imponi posse, quam solo, quo plurimum rivus duci solet? Credo, alium ex alio loco emendandum esse; atque ut in L. 44. sic & in L. 61. legi debere, novum tectorium. Erroris causa forsitan haec fuit in L. 61. quod excisis prioribus syllabis hujus vocis, tectorium, apparebant solae posteriores, rivum. Unde quidam ita sibi statim, rivum, scribi oportere persuaserint. Sed possit etiam aliquis errorem hunc & vetustissimum, & ab ipso auctore admissum dicere: quando saepe fit, uti nos manus in scribendo fallat.

Idem CUJACIUS in Recitationib. ad lib. posteriorem Responsor. Neratii Prisci, in L. usufructuarius. 61. D. de usufructu.

Ex posteriori libro Responsorum Prisci Neratii, primum dabitur L. 61. D. de usufructu. cujus initio jampridem offendi legendum, Usufructuarius novum tectorium parietibus, qui rudes fuissent, imponere non posse: ut ex ejusdem Neratii tertio Membranarum proponitur, in L. 44. sup. in eandem sententiam, iisdemque verbis. Tectorium, inquam, legendum esse, non, rivum, ut vulgo. Tectorium imponere parietibus, id est, praelinire parietes. Et rectè quidem dicitur, tectorium imponere; rivum imponere, ineptè, & barbarè. Deinde cur in pariete potius, quam in solo, rivum novum ducere frustrarius prohiberetur?

MERILLIUS.) Mirum non est, Cujacio cum in primis observationibus animum ad scribendum appulisset, istam emendationem, sanè ingeniosam, excidisse: dum fervescente scribendi studio, & aetate, in novis rebus quaerendis, & tradendis erat audaculus. Sed mirum est, eum jam senio rem factum, post tot annorum recitationes cum attigisset libros Responsorum Neratii, (qui ferè postremus ipsius labor fuit) in eadem emendatione perituisse; quae licet ingeniosa sit, non est tamen vera. Retinere omnino debet lectio Florentina. Aliud est enim, tectorium parietibus imponere, seu parietes tectorio oblinire, dealbare, incrustare, in L. usufructuarius. 44. D. de usufructu. & quemadmod. aliud rivum parietibus imponere. L. 61. D. eod. Ita rivi aquae fluentis parietibus per fistulas imponebantur, ut sursum ascenderent, seu per canales struiles, ut Vitruvius lib. 8. cap. 7. Manilius lib. 5. Astronomic.

Et peregrinantes domibus suspendere rivos.

--- Undas inducere tectis,

Ipsaque conversis aspergere fluctibus astra.

Novum igitur rivum parietibus non posse imponere frustrarium, ait Neratius; scilicet, ut aquas tectis inducat; & peregrinantes rivos in domo faciat. Quod ad voluptatem multum confert, sed aedificiorum aetati obest.

Rr 2

pluri-

plurimum. Fructuarius quidem refectiones necessarias facere potest; atque etiam voluptuarias, ut in tectoriis, & pavimentis. *L. 7. & 8. D. de usu fructu.* & in rivis igitur: sed non novum rivum parietibus imponere, hac *L. 61.* Ex qua apparet, non temere ad immutationes verborum accedi oportere, quae saepe nobis incognitam habent rationem. Et ab hac emendatione lectionis Florentinae, aliae omnes, quae sequuntur, disci possunt.

Defenditur lectio Florentina, in L. famosi. 7. §. ult. D. ad leg. Jul. majest.

C A P U T II.

MODESTINUS lib. XII. Pandectarum in L. famosi. 7. §. ult. D. ad leg. Jul. majest.

Crimen majestatis factio, vel violatis statutis, vel imaginibus, maximè exacerbat in milites.

GUJACIUS in not. ad lib. 5. sentent. Pauli, tit. 29. ad leg. Jul. majest.

Est autem judicium de majestate duplex, perduellionis, & majestatis. L. ult. D. ad leg. Jul. majest. Rursus aut de facto aliquo est, aut de maledicto: nec enim factio tantum hoc crimen, sed etiam verbis impiis, & maledictis maximè exacerbat, ut Paulus ait. Idemque prorsus, ut opinor, Modestinus scripserat in L. 7. §. ult. D. ad leg. Jul. majest. Sed quia ex maledicto non contrahi crimen majestatis, postea constitutum est, constitutioque relata in Codice Justiniani, L. 1. C. si quis Imp. maled. Ideo Modestini verba sic Tribonianus immutavit: Crimen majestatis factio, vel violatis statutis, vel imaginibus, maximè exacerbat. Haud tamen periti, cum factum satis violatas statuas comprehenderet. Illa etiam, quae addita sunt verba, in milites, non recipio.

MERILLIUS.) Paulus scripserat lib. 5. Sentent. tit. 29. ad leg. Jul. majest. Crimen Majestatis non solum facti, sed etiam verbis impiis exacerbat. Verba impia, si quis vel de Imperatore jocosus esset. Seneca lib. 3. de beneficiis, cap. 16. Excipiebatur ebriosorum sermo, simplicitas jocantium. vel si quis de legibus ab eo latis obmurmurasset. Arnobius lib. 1. adversus gentes: Majestatis apud vos sunt rei, qui de vestris secus obmurmurant legibus. vel si quis aliter Imperatori maledixisset. Ideo fru-

frumentarii in provincias summittebantur, qui singulorum dicta observarent, *cum delatoria curiositate*, ut loquitur Ulpianus *L. 6. D. de jur. & fact. ignorant.* Modestinus quidem aliter quàm Paulus in *L. 7. §. ult. Crimen majestatis facti, vel violatis statuis, vel imaginibus, maxime exacerbatur in milites.* Sed & alia est mens Modestini; scilicet, crimen majestatis non adeo severè vindicari in milites, si verbis Imperatorem laeserint; sed si factò laeserint, puta, violatis statuis, vel imaginibus. Etenim saepe eveniebat, ut milites Imperatorem verbis laederent; veluti cum legiones immodestè missionem postularent. Svetonius in *Augusto, cap. 24.* aut congiarium, aliudve donativum peterent, aut de stipendiis quererentur. Verba quidem impia in ceteris vindicabantur. Paulus *d. tit. 29. Quod jam à Tiberio coeperat.* Svetonius in *Tiberio, cap. 38.* Sed ob verba non facillè crimen majestatis intendebatur militibus; quae graves militiae labores, & stipendia non praebita saepe illis poterant extorquere. Seditiosi milites ob querelam, vel vociferationem, tantùm de gradu desiciuntur. *L. 3. §. si intra. 20. D. de re milit. At factò crimen majestatis in milites maxime exacerbatur,* secundùm lectionem Florent. in *d. L. 7. §. ult. D. ad leg. Jul. majest.* Et facti exemplum subiicit Modestinus: puta, si Caesaris statuas, aut imagines violassent. Erat magna signorum religio, ac veneratio, ut quae Caesaris imagines praeferebant. Vegetius *lib. 2. de re milit. cap. 6. Haec enim suscipit Aquilam, quod praecipuum signum in Romano est semper exercitu, & totius legionis insigne. Haec imagines Imperatorum, hoc est, divina, & praesentia signa veneratur.*

Cùm autem milites defectionem cogitabant, imagines à signis detrahebant. Tacitus *lib. 4. Historiarum. Vexillarius comitantis cohortis direptam Galbae imaginem solo adfixit; & lib. 3. Primores castrorum nomen, atque imagines Vitellii amoluntur.* Herodianus *lib. 8. in Maximino,* refert, milites Maximinum, & filium ipsius tentoriò prodeuntes obtruncasse, *ταὶς τοῖς οὐλοῦν καταστῆσαι, postquam imagines ex signis detraxissent.* Non frustra igitur Modestinus, crimen majestatis *in milites factò exacerbari*, ait, si statuas Imperatoris, aut imagines violaverint: quia sic defectionem moliri videntur. Tantumque abest, ut *in milites*, ex *d. L. 7. §. ult. D. ad leg. Jul. majest.* rejiciendum sit; quin potius summà cum ratione retineri debeat. Quod & in omnibus libris extat, & in *Ecloga Basilicâ* reperitur. Nullum est sanè verbum apud auctores juris supervacaneum. Plerumque abstrusae sunt rationes, cur ita scripserint; sed diligentius requirendae, & ex aliis auctoribus repetendae.

Defenditur lectio Florentina in L. in illa. 8. D. de verbor. obligat.

C A P U T I I I.

PAULUS lib. 2. ad Sabinum, L. in illa. 8. D. de verbor. obligationib.

IN illa stipulatione, si kalendis Stichum non dederis, decem dare spondes? mortuò homine, quaeritur, an statim ante Kalendas agi possit. Sabinus, Proculus, expectandum diem aëtori putant: quod est verius. Totā enim obligatio sub conditione, & in diem collata est; & licet ad conditionem committi videatur, dies tamen superest.

GUJACIUS lib. 1. observat. cap. 22.

Cum sic enuntietur (i. e. per notas) Paulus ita scripisset, A. D. conditio, Tribonianus notas pro non notis accepisse, conjecturam duxit: atque adeo ita scripisset. Et licet ad conditionem committi videatur, dies tamen superest. Quod potius tamen ita explanari debuit: Et licet ante diem conditio committi videatur, dies tamen superest. Constat enim, veteres verba hæc, ante diem, his designasse literis, A. D. ex quibus non interpunctis, ad, particula constatur. Idque apparet ex Varrone lib. 1. de re rustica. cap. 28. & Valerio Probo, qui has notas, A. D. P. sic interpretatur, ante diem pridie. Sensus igitur legis in illa, hic erit: Licet antequam kalendæ existant, conditio committi videatur; utpote cum Stichus intra kalendas visus fuisset sit, adhuc tamen dies superest; nec ante eum diem ex stipulatu decem peti possunt. Alioquin vis profectò verbis nulla est idonea subiecta sententia: idque mihi sic videtur.

MERILLIUS.) Decipi aliàs potuit Tribonianus in notis, quibus libri Jctorum scripti fuerant; hic tamen minimè deceptus fuit; & retinenda est lectio Florentina; & licet ad conditionem committi videatur: Id est, quoad conditionem stipulatio committi videatur. Non voluit Paulus dicere, committi conditionem, ut Gujacius; sed committi stipulationem, quoad conditionem, non quoad diem. Stipulatio ita erat concepta: si kalendis Stichum non dederis, decem dare spondes? Mortuò Stichò committitur stipulatio, quia Kalendis dari non potest: sed quia stipulatio & in diem collata est, ut kalendis Stichus deditur; decem ante Kalendas peti non possunt. Veluti, si legatum sub conditione, & in diem relictum sit; non sufficit conditionem extitisse, ut legatum debeatur, nisi & dies venerit. L. 4. §. 1. D. de condit. & demonstrat. Gujacius ita legem 8. intelligit, quasi committatur conditio: sed elegantius multò dicitur committi stipulatio, secundum lectionem Florentinam. Existens quidem conditio committit stipulationem. L. quotiens. 14. D. de condit. & demonstrat. id est, facit, ut stipulatio committatur; sed

sed ipsa conditio non committitur. Denique, ad conditionem, loquutio Graeca est; ut ex hoc ipso Iulii Pauli observat V. C. & in dispungendis scriptoribus acutissimus Claudius Salmasius, ad *lib. Tertulliani de pallio*:

Defenditur lectio Florentina in L. si paterfamilias 40. D. de heredib. instituend.

CAPUT IV.

JULIANUS lib. 30. Digest. in L. si paterfamilias. 40. D. de heredib. instituend. sub finem.

Igitur in hoc casu semisses fient; ita ut alter semis inter eum, qui dominus instituti heredis fuerit, & substitutum aequis portionibus dividatur.

CUIACIUS in prioribus notis ad Institut. in §. ult. Institut. de vulg. substituit.

Obstare creditur L. si paterfamilias, in illo loco, ita ut alter semis. Nec poteris unquam quisquam ullâ ratione, quominus obstare videntur, efficere: siquidem in eo loco Tribonianus non notas pro notis accepit. Haec namque verba, ita ut as, sic explananda esse censuit, ita ut alter semis. Cujusmodi à nobis multa sunt in Pandectis notata, & animadvertenda; quae post sua tempore, ac loca proferebantur. Sic ergo rectè cum dixisset Julianus, in L. si paterfamilias, in hoc casu semisses fieri; subintulit, ita ut as aequis portionibus dividatur.

Idem **CUIACIUS** lib. 1. observat. cap. 22.

In notis ad Institutiones D. Justiniani, & ad titulos Ulpiani multos errores indicavimus creatos ex notis, quibus libri juris auctorum perscripti erant; nam etsi summam in eis explicandis diligentiam Tribonianus posuerit, valde tamen in plerisque hallucinatus est.

MERILLIUS.) Non negarem, in notis, quibus scripti erant libri Ictorum, decipi potuisse Tribonianum; sed ut superiori capite manifestè ostensum est, non fuisse deceptum in L. 8. D. de verbor. obligationib. Ita & defendi potest ab errore, & lectio Florentina ab immutatione, in L. si paterfamilias. 40. D. de hered. instituend. Neque enim ea mens est Juliani, alterum semissem, seu unum semissem ex duobus dividi inter heredem institutum, & substitutum; sed alterum ex duobus, ita ut heres institutus unum semissem, & substitutus alterum semissem habeat. Quod obtinebat, si heres institutus sub imperfectam cretionem, non cernebat hereditatem, sed pro herede gereret. Ulpianus lib. singul. Regul. tit. 22.

sub

sub finem. Eaque ratione factum est in d. L. si paterfamilias. 40. D. de hered. instituend. ut cum Parchenius servus, quin testator putabat esse liberum, non crevisset hereditatem secundum voluntatem testatoris, substitutus in partem hereditatis admissus fuerit: veluti ostendimus lib. 4. observat. cap. 34. Omnino igitur retinenda est lectio Florentina. Nam cum ait Julianus, ita ut alter semis, Non unum semissem, sed duos semisses intelligit. Siquidem Alter de duobus dicitur. Servius ad Eclog. 3. v. 34.

Bisque die numerant ambo pecus, alter & boedos.

Et ad Eclogam 8. v. 39.

Alter ab undecimo tum me jura ceperat annus.

Caper Grammaticus: Alter de duobus, Unus de pluribus.

Quem locum & Cuiacius affert lib. 10. observat. cap. 26. Apertius Eugraphus in Andriam, Unus, & item alter: Hic arguto intellectu tres accipiuntur; nam Unus utique suum numerum ostendit, Alter verò de duobus post unum est. Ita si alter est, duo significantur. Veluti igitur his verbis, unus & item alter, arguto intellectu tres accipiuntur: Ita cum Julianus dixisset, in hoc casu semisses fieri; & postea subjecerit, ita ut alter semis: arguto intellectu duos semisses dividendos esse intelligimus, *aut non*, i. e. ex communi, secundum artigraphos; ita ut alterum ex duobus habeat institutus, & alterum substitutus: seu alter inter heredem institutum, & alter inter substitutum dividatur.

Defenditur lectio Florentina in L. Gaurus 10. D. de servitutib; praedior. urbanor.

C A P U T V.

MARCELLUS lib. 4. Digestorum, in L. Gaurus. 10. D. de servitutib; praedior. urbanor.

GAURUS Marcello. Binas aedes habeo; alteras tibi lego: heres aedes alteras altius tollit, & luminibus tuis officit. Quid cum illo agere potes? & an interesse putes, tuas aedes altius tollat, an hereditarias? & de illo quaero, an per alienas aedes accessum heres ad eam rem, quae legatur, praestare debet. Sicut solet quaeri, cum usufructus loci legatus est; ad quem locum accedi, nisi per alienum, non potest. Marcellus respondit: Qui binas aedes habebat, si alteras legavit; non dubium est, quin heres alias possit altius tollendo, obscurare lumina legatarum aedium. Idem dicendum est, si alteri aedes, alteri aliarum usufructum legaverit.

CUIACIUS lib. 1. observat. cap. 7.

Valde

Valde modò quidem iudiciò corrupta est L. 10. D. de servitutib. praedior. urbanor. in illo loco : Idem dicendum est, si alteri aedes, alteri aliarum usufructum legaverit. Quod etsi nullius exemplaris auctoritate confirmare possim, dabo tamen operam, (quod in me quidem erit,) ut omnes intelligent, ita locum illum restituendum esse. Idem dicendum est, si alterarum aedium usufructum legaverit: & ex his verbis, alterarum aedium, forsitan male descriptis, confusus, commixtasque fuisse illas voces, alteri aedes, alteri aliarum. Quod ut intelligatur, tota legis species accuratissimè nobis explicanda est, &c.

Idem CUIACIUS suam emendationem confirmat ex Basilicis, lib. 11. observat. cap. 11.

Observatio prima docuit, esse legendum hoc pacto: Idem dicendum est, si alterarum aedium usufructum legaverit. Et ita quoque scriptum est in Basilicis, lib. 58. Τὸ αὐτὸ ἐστὶν εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν τῶν ἑστέων ἐστὶν ἀντικείμενα. i. e. Idem est, quamvis alterius domus usus alteri legaverim.

Idem CUIACIUS in recitationib. ad tit. D. de servitutib. praedior. ar. banor. & ad L. 10.

Ita legendum est hoc in loco, ut Paulus legis in L. si is, qui. 30. Legis autem sic: Idem dicendum est, si alterarum aedium usufructum legavit. Hic verò erit sensus: Si testator cum binas aedes haberet, alterarum usufructum legaverit, alteras in hereditate reliquerit: heres reliquas in hereditate aliàs tollere potest, & obscurare aedes fructuarias.

MERILLIUS.) Species quidem hujus legis constituenda est, ut de lectione constare possit. Testator duas aedes habebat vicinas; alteras hereditarias aliàs tollere, & ita obscurare lumina legatarum. Subjicit Marcellus: Idem dicendum est, si alteri aedes, alteri aliarum usufructum legaverit. Quod ita intelligendum non est, ut heres possit aliàs tollere aedes fructuarias, & obscurare aedes legatas: alioquin obstarèt inconciliabili ratione L. 7. §. 2. & L. si cuius. 13. §. sed si aedium. 7. D. de usufruct. & quemadmod. sed ut legatarius, cui aedes legatae sunt, possit eas aliàs tollere. Finge, testator duas aedes habebat; unas legavit Titio, aliarum usufructum legavit Maevio. Titius poterit aedes sibi legatas aliàs tollere, & officere luminibus earum aedium, quarum usufructus Maevio legatus est. Ita speciem constituit Cuiacius, ut possit heres aliàs aedes fructuarias tollere, & legatarum aedium lumina minuire. Ita verò constituimus, ut legatarius possit aedes sibi legatas aliàs tollere, & obscurare fructuarias. Heres quidem aliàs tollendò aedes hereditarias, poterit obscurare aedes fructuarias. Idque ex Marcello Paulus retulit. L. si is, qui. 30. D. eod. tit. de usufruct. Neque aliud sensit paraphrasis Basilicor., ut refert Cuiacius lib. 11. observ. cap. 11. Idem est, & si alterius domus usufructum alii legavis: quàm ut heres possit aedes hereditarias aliàs tollere, & obscurare fructuarias, ex d. L. 30. D. de usufructu. veluti hereditarias aedes aliàs tollere potest, & obscurare aedes legatas, hac L. 10. & adjicitur secundum lectionem Florentinam, legatarium possit aedes sibi legatas aliàs

Parall.

S f

tol-

tollere, & obscurare fructuarias. Ex his igitur colligendum est, heredem posse altius tollere aedes hereditarias, & obscurare aedes legatas, sive legatae fuerint cum proprietate, sive earum ususfructus tantum legatus sit; Legatarium quoque posse aedes sibi legatas altius tollere, & obscurare alias aedes, quarum ususfructus legatus est: Quia cuique permillum est suas aedes altius tollere; modò sint liberae, & servitutem altius non tollendi non debeant. *L. cum eo. 9. & L. cuius. 24. D. de servitutib. praedior. urbanor.* Non tamen colligendum est ex lectione Florentina, ut vult Cujacius, heredem posse aedes fructuarias altius tollere, & obscurare legatas aedes.

*Defenditur lectio Florentina in L. si mulier. 59. §. ult.
D. de jur. dot. ab immutatione, sed à levi
mendo purgatur.*

C A P U T VI.

*MARCELLUS lib. 7. Digestorum, in L. si mulier. 59. §. ultim. D. de
jure dot.*

EJUS nomine, quae libera videbatur, decem in dote dedisti: eo casu habebis conditionem, quo habere potuisses, si mulieris liberae nomine dedisses, nec nuptiae secutae essent. Si manumissa nupsit; ita demum dos erit, si ea mente dedisti, ut quandoque secutis nuptiis dos esset. Igitur si mulieri donaturus dedisti, dominus condicet: quemadmodum si eum, qui sibi donaturus esset, mulieri. * ipsam donare iussisset.

CUJACIUS lib. 13. observationum, cap. ult.

In *L. 59. in fin. D. de jur. dot. addisâ voce, marito, ita lego: quemadmodum si eum, qui sibi donaturus esset, mulier ipsa marito dare iussisset. Cujus vocis primam tantum litteram habent Pandectae Florentinae: & ita Basilica: *ὡς ἂν γὰρ ἐντολῇ τῇ μὲν αὐτῇ δαδῇ, οὕτως τῇ δὲ αὐτῇ. i. e.* quemadmodum si mulier iussisset dare marito, qui sibi donaturus est. Et sententia est aperta: et, qui dotem dedit pro serva, quam liberam esse existimabat, dari conditionem ob causam; nisi mulieri donaturus dedit. Hoc enim casu, domino mulieris conditionem dari; itemque si eum donaturus mulieri erat, iussu mulieris marito donaverit.*

MERILLIUS. Titius decem dotis nomine dedit ancillae, quam putabat esse liberam. Nuptiae cum ancilla esse non possunt, nec dos intelligi potest. §. si adversus. *habet. de nupt.* Nuptiis igitur non secutis, Titius decem condicere poterit conditione ob rem dati: nam dotis datio, ut & dotis

& dotis stipulatio, tacitam habet hanc conditionem, si nuptiae sequantur. *l. stipulationem. 21. D. de jur. dot.* At si ancilla manumissa nupterit; dos constare poterit; si Titius eâ mente decem ei dederit, ut quâdocunque ancilla nuberet, decem doti essent. Sed finge, Titium mulieri, seu ancillae donare voluisse, siue nuptiae sequerentur, siue non: nuptiis non secutis, Titius decem non condicet, sed dominus ancillae: quia Titius omnimodò mulieri donare voluit. Et ita quidem species hucusque factis aperta est. Sed & id, quod sequitur, secundùm lectionem Florentinam; *Quemadmodum si eum, qui sibi donaturus est, mulieri ipsam donare iussisset.* Nunquid legatur, ipsum. Finge, Titius decem dare volebat Maevio; Maevius iussit, Titium ipsum dare mulieri. Non Titius, sed dominus ancillae habebit conditionem, veluti si Maevius dedisset: quia Titius nomine Maevii ancillae dedit. Ita quidem lectio Florentina defendi potest, levi mendò sublato, quod facillè irrepere potuit. Et hoc fortè rectius est, quàm si verba alia adijciantur, aliaque immutentur.

Defenditur lectio Florentina in L. si quis duos, 67. D. de solution. & liberationib.

C A P U T . VII.

MARCELLUS lib. 13. Digestorum in L. si quis duos, 67. D. de soluti. & liberationib.

SI quis duos homines promiserit, & Stichum solverit; poterit ejusdem Stichi dominium postea consecutus, dando liberari. In nummis minor, vel prope nulla dubitatio est. Nam & apud Alfenum Servius, eum, qui minus à debitore suo accipere, & liberare eum vellet, respondit, posse saepius aliquos nummos accipiendo ab eo, eique retro dandò, ac rursus accipiendò id efficere. Veluti si centum debitorem, decem acceptis liberare creditor velit; ut cum decem acceperit, eadem & retro reddat, mox ab eo accipiat, ac novissimè retineat. Et si in dubitationem à quibusdam hoc malè deducatur; quòd non possit videri is, qui ita accepit, ut ei, à quo accepit, retro reddat, solvisse potius, quàm decessisse.

CUJACIUS ad lib. 17. quaest. Papiniani, in L. Maevius. 66. §. 3. D. de legat. 2.

Si quis velit paucos nummos accipere, & liberare debitorem infolidum; poterit accipere certos nummos, & retro dare; ac rursus accipere. Puta, est debitor centum; nolo enim liberare acceptilatione, sed solutione: nec totum volo mihi solvi; sed decem tantum. Quia faciam? accipiam decem, & retro ei reddam: quae mox mihi referet, & ultima tantum retinebo.

S I 2

Cum

Cum pluries, hoc est, decies mihi solveris, videbitur debitor solvisse centum. Quia de re dubitari tamen poterat: quia qui accipit, & retro dat, & deinde accipit; non potest videri solvisse potius, quam decessisse; ut est scriptum Florent. Sed legendum, ut est rectius in aliis libris; videri accepisse potius, quam dedisse. L. qui sic. 55. eod. tit.

MERILLIUS.) Ubi igitur lectio Florentina habet, *decessisse*, Cuiacius legit, *dedisse*. Contius legerat, *decidisse*; alii legerant, *accepisse*. Sed Florentina retineri debet. Siquidem jungenda est L. si duos. 67. D. de solut. & liberat. cum L. Titius. 83. D. de legat. 1. ex eodem lib. 13. Digest. Marcelli. Hic querebat, an pars servi saepius dari posset: ibi, an totus servus saepius in solutionem dari posset. Utamque quaestionem similiter attigit Papinianus lib. 17. *quaest. in L. Marvius*. 66. §. 2. & 3. D. de legat. 2. in d. L. 67. D. de solut. & liberationib. Titius Maevio duos homines promiserat, & Stichum solvit Maevio; Maevius Stichum alienavit, & in potestatem Titii recidit: Titius eundem Stichum solvit Maevio. Quaeritur, an hac solutione sit liberatus? Movet, quod cum Stichus Maevii factus sit prima solutione, iterum in solutionem dari posse non videtur; nam obligatio in eum casum recidit, à quo incipere non potest. At si ab initio Titius Stichum promississet, & Stichus eo tempore fuisset Maevii; inutilis fuisset obligatio. Ita ex post facto cum Stichus Maevii factus sit, desinit Stichus esse in obligatione: nec igitur in solutionem dari potest. d. L. 66. §. 3. D. de legat. 2. & L. qui decem. 72. §. Stichum. 4. D. de solut. & liberationib. Marcellus tamen existimat, Titium, cum prius Stichum solverit, eundem iterum in solutionem dare posse: veluti idem nummi saepius in solutionem dari possunt. Finge, Titius debebat centum Maevio; Maevius ea decem accepit, & postea reddidit Titio. Id saepius inter eos factum est, donec tota centum solvisset. Titius; & novissime decem soluta retinuit Maevius. Ita saepius idem nummi in solutionem dati sunt. Ait tamen Marcellus, quosdam in dubitationem deduxisse, an ita solutio facta dici possit; quod Titius, qui decem Maevio solvit, & eadem à Maevio accepit, ut retro redderet; non tam videtur solvisse, quam *decessisse*, secundum lectionem Florentinam, id est, *decessisse obligatione*. Ita amant loqui Juris auctores, *decedere possessione*. L. cum quis. 31. D. de dol. mal. L. 1. §. 2. D. si vent. non. L. haec autem. 5. §. 2. D. quib. ex caus. in possess. eat. vel discedere possessione. Ita etiam discedere ab obligatione. L. Paulus. 30. D. denovationib. & delegationib. & L. §. C. de obligat. & actionib. & ut discedere, est possessione discedere, L. 3. §. si quis nuntiet. 8. D. de acq. vel amitt. possess. ita & *decessisse*, in d. L. 65. D. de solut. & liberat. id est, obligatione *decessisse*. Haec est igitur Marcelli sententia, Titium debitorem, qui decem pluries Maevio creditori solverit, non tam solvisse centum, quae debebat; quam voluntate creditoris fuisse liberatum, & obligatione *decessisse*. Minus convenit vulgata lectio *dedisse*, quia dubitatio est, an Titius centum solverit, qui nihil nisi decem dedit: & ita non videtur potius dedisse, quam solvisse. Magis quidem alia conveniret, *accepisse*. Quia Titius plus à Maevio accepit,

perit, quam solverit. Sed est contra fidem librorum; & præterea Titius nihil videtur accepisse, qui accepta non retinuit, sed solvit.

*Defenditur lectio Florentina in L. qui decem. 72. §. Stichum. 3:
D. de solutionib. & liberationib.*

CAPUT VIII.

MARCELLUS lib. 20. Digest. in L. qui decem. 72. §. Stichum. D. de solut. & liberat.

STichum, aut Pamphilum stipulatus sum, cum esset meus Pamphilus: nec si meus esse desierit, liberabitur promissor Pamphilum dandò. Neutrum enim videtur in Pamphilo homine constituisse, nec obligatio, nec solutio. Sed ei, qui hominem dari stipulatus est, * unum etiam ex his, qui tunc stipulatori servierant, dandò promissor liberatur. Vi quidem ipsa & hinc ex his dari stipulatus est, qui ejus non erat.

GUJACIUS ad lib. 17. quaest. Papiniani, in L. Maevius. 66. §. duorum. D. de legat. 2.

Duo concludamus in hoc §. Primum est, stipulatione hominis concepta generaliter, non contineri hominem, qui tunc fuit stipulatoris. Obstat huc sententia L. qui decem. §. Stichum. D. de solut. & liberat. In illo §. tres ponuntur species, & in omnibus idem ius est. Prima est; stipulatus sum Stichum & Pamphilum, & tamen meus erat Pamphilus: si is desierit esse meus, promissor solvendò Pamphilum non liberabitur; quia in Pamphilo nec obligatio, nec solutio consistit. Idemque erit, si Pamphilus postea fiat meus. L. 16. D. de verb. obligat. quia res recidis in eam causam, à qua incipere non potuit. Secunda species haec est; stipulatus sum hominem generaliter: eadem est ratio stipulationis, & legati, ergo stipulatione non continetur is homo, qui tunc meus fuit. Et ita tamen est scriptum in d. §. Stichum: unum ex his, qui tunc stipulatoris servi erant, dandò promissor liberabitur. Quod rationem nullam habet: nam hac stipulatione non continetur is homo, qui tunc fuit stipulatoris; sed de alto, non de suo sensit. (sic legendum) Et ut legatò homine generaliter, non continetur, qui fuit legatarii; ita nec is, qui fuit stipulatoris; & eadem est ratio stipulationis, & legatarii: & legendum in illo §. num ex his, qui stipulatori tunc servi erant, promissor dandò liberabitur? ut & in specie tertia ejusdem §. num mortuis duobus, qui alterius erant. Si igitur quis hominem stipulatus sit generaliter, num ex his, qui tunc stipulatoris erant, postea servi esse desierunt, postea dandò liberabitur? & respondet, vi quidem ipsa, & hinc ex his dari stipulatus est, qui ejus non erant. Ac si diceres; non tantum
prior

prior ille, qui stipulatus est Stichum, & Pamphilum, intelligitur stipulatus eos, qui ejus non erant; sed etiam hic, qui homines est stipulatus generaliter, intelligitur vi ipsa stipulatus ex his, qui tunc non erant ejus: & vi ipsa, id est, tacite, etiamsi non expresserit.

Idem CUIACIUS lib. 14. observat. cap. 20. eam emendationem probat, eandemque sententiam in not. Digestor. ad d. L. qui decem. 72. §. Stichum. D. de solut. & liberat.

MERILLIUS.) Exscripta est tota observatio 20. lib. 14. ex recitationibus ad Papin. lib. 17. quaest. in l. Marcius. 66. §. duorum. D. de legat. 2. ut & observatio 21. ejusdem lib. 14. observat. ubi observari potest, quomodo ex recitationibus suas observationes concinnaret. Duae sunt autem rationes, quibus movetur, ut hunc locum emendet. Prima, quod Papinianus in d. L. 66. §. non idem, scripserit, eandem rationem esse legati generaliter, & stipulationis generaliter conceptae; puta, hominem dari. At legatō homine generaliter, solutio non consistit hominis, qui fuit legatarii; ita nec possit consistere hominis, qui fuerit stipulatoris. Si autem lectio Florentina retineretur, manifestō pugnet Marcellus cum Papiniano. Verū dici potest, non eandem esse rationem legati, & stipulationis. Nam ut differt legatum sub alternatione reliquum, & stipulatio alternata: quod ostendimus lib. 2. observat. cap. 10. Ita & differt legatum generis à stipulatione generis. Promissor hominis quemlibet dandō liberatur: Heres, à quo legatum est generaliter, quemlibet dandō non liberatur. L. legato. 38. D. de legat. 1. Et quamvis recentā lectione Florent. Marcellus pugnet cum Papiniano; novum non est, juris auctores circa regulam Catonianam in stipulationibus dissensisse. L. existimo. 98. & L. pluribus. 140. D. de verb. obligat. sive stipulatio ab initio inutilis veniret in eum casum, à quo incipere poterat: puta, si servus, qui meus erat tempore stipulationis, postea meus esse desineret; sive stipulatio ab initio utilis rediret in eum casum, à quo incipere non poterat; puta, si servus, qui erat alienus tempore stipulationis, postea meus factus sit. Alia ratio Cuiacii est, quod Marcellus in d. L. 72. §. fugamus, per interrogationem loquitur. Sed non ita apparet interrogatio in §. Stichum. Dicendum est igitur, Marcellum differentiam constituisse inter stipulationem alternatam, & stipulationem generis: & ratio differentiae asserri potest, quod in stipulatione alternata (puta, Stichum, aut Pamphilum dari) vitium stipulationis appareat, cum Stichus, aut Pamphilus fuerit stipulatoris: At in stipulatione generis, vitium illud non appareat, sed insit vi ipsa stipulationis. At in stipulationibus alia ratio est expressi, & taciti. L. eum, qui. 138. D. de verb. obligat. Denique stipulatione alternatā expressā est voluntas stipulatoris, ut Stichus, aut Pamphilus non detur, qui fuerit stipulatoris: At in stipulatione generis, id quidem tacitē inesse intelligitur, sed expressum non est. Ita mallem, dissidium inter Marcellum, & Papinianum agnoscere, quā lectionem immutare.

Defenditur lectio Florentina in L. 3. D. de servitute legata.

C A P U T IX.

MARCELLUS lib. 29. Digestorum, in L. 3. D. de servit. legat.

UT responsum est, cum alteri ex vicinis, qui fundum communem habebant, viam sub conditione, alteri purè legasset; pendente conditione * decedisset: quia alterius legatarii persona impedimento esset, quominus solidus fundus cum via vindicaretur.

CUJACIUS lib. 1. observat. cap. 13.

Verba Marcelli haec sunt: Ut responsum est, cum alteri ex vicinis, qui fundum communem habebant, viam sub conditione, alteri purè legasset: pendente conditione decedisset. Ubi pro, decedisset, emendandum esse assero, dies celsisset. Ut enim in superiore casu dies pendente conditione celsisset: ita & hoc casu diem ponit celsisse pendente conditione: atque ideo efficitur, ut inutiliter diem utroque casu cedat. Quinimò sic rursus affirmo legendum esse: alteri purè legasset, & pendente conditione dies celsisset. Quod si legas, decedisset, atque ita testatorem pendente conditione ponas decedisse: non statim efficies, ut viae legatum intreat: nisi prius adierit heres, quam extiterit conditio: quandoquidem non à morte testatoris, sed ab adita hereditate servitutes legatae cedunt: ut iam antè demonstravi ex L. ult. D. comm. praedior. & ita censio.

MERILLIUS. Repetenda est tota legis species, ut de lectione constare possit. In ea Marcellus tres quaestiones attigit. Finge, ad primam: Testator fundum Cornelianum Maevio legavit per vindicationem, eidemque Maevio servitutem viae legavit per alium fundum, puta Sempronianum: deinde testator legavit Titio eundem fundum Cornelianum, quem antea Maevio legaverat. Cum ita Titio, & Maevio fundus Cornelianus per vindicationem legatus fuerit, uterque fundum vindicare potest: quia in hoc genere legati, utrique solidum ab initio relicum esse intelligitur, & concursu partes fieri. L. 1. §. interdum. D. de us. fr. accresc. L. cohereditio 45. §. coheres. D. de vulg. & pup. subst. L. huiusmodi. 84. §. quibus. D. de legat. 1. Maevio igitur, & Titio fundum vindicante, sine via legato fundus cedit: id est, Maevius habebit quidem partem fundi Corneliani, sed non habebit legatum viae per fundum Sempronianum: quia concurrente Titio in alia parte fundi Corneliani, Maevius habet tantum partem fundi: & servitutem viae per partem fundi Corneliano non potest acquirere. L. pro parte. 11. D. de servitutib. L. si quis. 6. §. 1. D. comm. praedior. L. ult. D. de servit. legat. L. pluribus. 140. D. de verbor. obligat. Finge, ad secundam, Maevium prius fundum Cornelianum vindicasse deli-

deliberante Titio; postea Titium omisisse legatum. Pars Titii Maevio accrescit; quia licet separatim utriusque fundus legatus esset, in hoc legato per vindicationem, cuique solidum ab initio relictum fuisse intelligitur. d. L. 1. §. *interdum*. D. de usufr. accresc. Titio igitur omittente legatum, vel non concurrente in parte fundi; totum fundum habet Maevius; & ideo legatum viae saluum est, puta, quod legatum erat Maevio per fundum Sempronianum. Finge, ad tertiam: Testator legavit fundum Cornelianum Maevio sub conditione, & legavit eidem Maevio viam purè per fundum Sempronianum. Vel, fundum Cornelianum purè legavit Maevio pro parte, & pro parte eundem legavit sub conditione; eidemque Maevio viam legavit purè, & sine conditione. Si pendente conditione dies legati fundi cesserit; puta, si adita hereditas fuerit; quo tempore dies legatae servitutis cedit. d. L. ult. comm. praedior. L. si partem. 19. §. 1. D. *Quemadmod. servit. amittant*. Eo casu legatum viae Maevio interibit: quia cum fundi Corneliani partem tantum habeat, viam pro parte ei fundo non potest acquirere. Idque in aliâ simili specie probat Marcellus. Maevius, & Titius habebant fundum Cornelianum communem: Testator legavit Maevio viam purè per fundum Sempronianum; Titio sub conditione. Pendente conditione testator decessit, ejusque adita hereditas fuit: & ita dies servitutis legatae cessit. Servitus viae non debetur Maevio; quia Titius, cui sub conditione legata est etiam via, impedit, ne Maevius totam servitutem viae vindicare possit. Nihil igitur mutandum est in verbis Marcelli; sed tantum supplendum est, testatorem pendente conditione decessisse, ejusque hereditatem aditam fuisse; & diem servitutis purè legatae Maevio cessisse, pendente adhuc conditione, sub qua Titio legata fuerat. Quod potius intelligendum videtur, quam ut verba Marcelli immutentur.

Defenditur lētio Florentina in L. Quotiens. 41. D. de obligat. & actionib.

C A P U T X.

PAULUS lib. 22. ad edictum, in L. Quotiens. 41. D. de obligat. & actionib.

Quotiens lex obligationem introducit, nisi si nominatim caverit, ut solâ eâ actione utamur, etiam veteres eo nomine actiones competere. Si eodem facto duae competant actiones; postea iudicis potius partes esse, ut quo plus sit in reliquâ actione, id actor ferat: si tantundem, aut minus; id consequatur.

GUJACIUS lib. 3. observat. cap. 25.

Est in eadem quaestione de concurrentibus actionibus aliud mendum, nisi fallor, in extremo L. Quotiens. D. de obligat. & actionib. Ait lex, eodem ex facto duabus competentibus actionibus, unâ si actum sit, & plus sit in reliqua actione, id auctorem ferre; quod verissimum est. At si tantundem sit, vel minus, in reliqua actione, id auctorem consequi ait. Imò verò nihil consequitur; nam actio reliqua omnimodò consumpta est. Itaque perspicuum esse puto, ibidem pro, id, legendum, nihil: ut si plus sit in reliqua actione, id auctorem consequi; si tantundem, vel minus, nihil auctorem consequi, lex dicat.

CUIACIUS emendationem istam quoque tuetur ad lib. 22. Pauli ad edictum, in L. Quotiens. D. de obligat. & actionib. & in recitat. ad tit. D. de obligat. & actionib. in d. L. Quotiens.

MERILLIUS.) Legis appellatione per eminentiam lex 12. Tabul. intelligitur: sed tamen L. quotiens. 41. D. de obligat. & actionib. referenda est ad legem Aquiliam, ut suadet inscriptio L. penult. D. arbor. furt. caesar. & L. 1. D. vi bonor. raptor. quae jungendae sunt cum d. L. 41. ex eod. lib. 22. Pauli ad edictum. Si Titius arbores Maevii succiderit, utraque actione Maevius adversus Titium experiri potest, & legis 12. Tabul. & legis Aquiliae. Quamvis enim lex Aquilia ceteris legibus, & ipsi legi 12. Tabul. derogaverit. L. 1. D. ad leg. Aquil. tamen utraque concurrat. L. 1. D. arbor. furt. caesar. quia lex Aquilia tantum derogavit ei parti legis 12. Tab. quae fuit de arboribus succisilis. Sed finge, cum Maevius Titii arbores succidisset, prius egit graviori actione; puta, legis 12. Tabul. postea non poterit agere ex lege Aquilia; quia gravior actio levioris tollit. L. qui servum. 34. D. de obligat. & actionib. L. 1. D. vi bonor. rapt. Gravior est actio legis 12. Tabul. cujus poena fuit, viginti quinque aeris in singulas arbores succisilas. Plinius lib. 17. cap. 1. seu altissima libralium, ut Gellius ex 12. Tabul. interpretatur lib. 20. cap. 1. Levior est actio legis Aquiliae, quae est tantummodò in duplum damni dati. Finge contra, prius Maevium egisse actione legis Aquiliae; adhuc poterit agere ex lege 12. Tab. quia levior actio graviores non consumit, ut gravior leviores. Verum Paulus in d. L. 41. D. de obligat. & actionib. & d. L. 1. D. vi bonor. raptor. ait officium iudicis esse, si leviori actione prius actum fuerit, ut admittat reliquam actionem, non in totum, sed in id, quod amplius est in graviori actione, postquam leviori actione, actum fuerit. Ait Paulus in d. L. 41. Ut quod plus sit in reliqua actione, id auctor ferat: si tantundem, aut minus, id consequatur. Ita habet lectio Florent. Gujacijs legit, contrariò omnino sensu, nil consequatur. Movetur hac ratione, quia si in posteriori actione tantundem, aut minus est, quam in priori actione; auctor nil debet consequi: veluti si prius actum fuerit vi bonorum raptorum, nihil debet consequi actione furti. d. L. 1. D. vi bonor. rapt. At verba illa debent intelligi, ut si quod amplius est in actione legis 12. Tabul. sit tantundem, vel minus, quam quod Maevius consecutus fuerit actione legis

Par. II.

T c

Aqui-

Aquiliae; id praeterea consequatur: id est, Maevius debet consequi ex reliqua actione, tantundem, vel minus, quam primâ actione consecutus fuerit. Et quidem verba illa, *si tantundem, aut minus*, in d. L. 41. D. de obligat. & actionib. referri non possunt ad actionem legis 12. Tabul. quia gravior est actione legis Aquiliae. Non est igitur tantundem, aut minus in ea actione; sed est semper aliquid amplius, quam in actione legis Aquiliae: & nisi esset aliquid amplius, post actionem legis Aquiliae, ex ea agi non posset. Denique verba illa referri debent non ad totam actionem legis 12. Tabul. sed ad id, quod amplius est in ea actione: puta, ut si quod amplius est in actione legis 12. Tabul. sit tantundem, vel minus, quàm quod Maevius consecutus fuerit ex lege Aquilia, id praeterea consequatur. Ita lectio Florentina defenditur evidenter. Et ex hoc apparet, omni nisi prius esse contendendum ad lectionis defensionem, quàm ut ad immutationem accedamus.

Defenditur lectio Florentina in L. si in emptione. 34. D. de contrah. empt. & in L. si iudex. 41. D. de minorib.

C A P U T XI.

PAULUS lib. 33. ad edictum, in L. si in emptione. 34. D. de contrah. empt.

SI in emptione fundi dictum sit accedere Stichum servum; neque intelligatur, quis ex pluribus accesserit; cum de alio emptor, de alio venditor senserit: nihilominus fundi venditionem valere constat. Sed Labeo ait, eum Stichum deberi, quem * venditor intellexerit. Nec refert, quanti sit accessio; sive plus in ea sit, quàm in ipsa re, cui accedat, an minus; pleraque enim res aliquando propter accessionem emimus; sicut cum domus propter marmora, & statuas, & tabulas pictas ematur.

CUIACIUS lib. 1. observat. cap. 10.

² In ea lege cum Labeonis sententia refertur, sic scribendum esse reor: Sed Labeo ait, eum Stichum deberi, quem emptor intellexerit: Emptoris pro Venditoris nomine restituitur. Quod etsi haec frequens nominum adfinitum commutatio, & sententia Labeonis, relata in L. Labeo, & ipsa legum consequentia suadeat: satis adhuc tamen confirmari id etiam ex eo potest, quòd post ea verba subiungitur: pleraque enim res emimus. Nec iam ipse reor affirmare, ita prorsus hunc locum restituendum esse.

CUIACIUS eam emendationem tuetur lib. 9. observat. cap. 37. & lib. 23. observat. cap. 31. & in not. Digestor. ad L. si in emptione. 34. D. de contrah. empt. & in recitat. ad lib. 33. Pauli ad edictum, in d. L. si in emptio-

emptione. & ad lib. 5. Quæst. Papiniani, in L. veteribus. 39. D. de pact.

MERILLIUS.) Ita istam emendationem Cujacius enixè tuebatur, cum à Guillelmo Fornerio reprehensus fuisset: sæpe tamen illi contigit, ut ingenuè à priori sententia recederet; cum plenior lux veritatis affuisset: quod alijs ostendimus. Pluribus autem rationibus istam emendationem tuetur: Ex legum consequentia: Ex sententia Labeonis, quæ est in *L. Labeo. 21. D. de contrab. empt.* cujusque Paulus meminit in *d. L. 34. eod.* Puta, quòd si venditor Stichum accessurum dixit, adversùs eum fieri debeat interpretatio: & ita Stichus debeat, non quem venditor, sed quem emptor intellexerit. At venditoris est, legem dicere venditioni, & rei venditæ aliam accessuram, non emptoris; ut probat *lib. 23. observat. cap. 31.* Denique ex Græcis interpretibus eam conatur asserere ad *lib. 33. Pauli ad edictum, in d. L. 34. D. de contrab. empt.* Retinenda est tamen lectio Florentina, quam & G. Fornerius in *lib. 2. Select. cap. 18. & Anton. Contius in notis ad d. L. 34. & Petrus Faber Sanjorius ad L. in contrabend. 172. de regul. jur.* defendi posse existimarunt: & Cujacius ipse defendi posse ait, in *L. comprehensum. 60. D. eod. tit. de contrab. empt.* Ubi & in *d. L. 34. adversùs emptorem* fit interpretatio obscuræ pactionis: quia emptor dixerat, Stichum accessurum, & dolia accessura venditioni: & ita emptor servum emit, ut aliud servo accederet. *L. 5. §. ult. D. mandat.* Vel igitur ex parte venditoris, pactio obscura adjicitur, & adversùs eum fit interpretatio; vel ex parte emptoris, & adversùs eum quoque fit interpretatio, secundùm regulam veterum. *L. veteribus. 39. D. de pactis. & d. L. Labeo. 21. D. de contrab. empt.* Eademque distinctio est adhibenda in contractu locationis, ut modò adversùs locatorem, modò adversùs conductorem fiat interpretatio. *d. L. 39. de pact. & L. in lege. 29. D. locat. & in stipulationibus, ut modò fiat adversùs stipulatorem. L. 2. §. quid ergo. 13. D. de heredit. vel act. vendit. L. cum quaeritur. 26. D. de reb. dub. L. stipulatio. 38. §. in stipulationib. 18. L. qui ex pluribus. 106. D. de verb. obligat. modò adversùs promissorem. L. quicquid. 99. & L. si mihi. 110. §. 1. D. eod. Ceterùm & in *d. L. si iudex. 41. D. de minorib.* Cujacius lectionem Florent. mutat similiter, & ubi legitur: *nec queri poterit venditor*: legit ille, *nec queri poterit emptor*: & id imagis videtur convenire. Sed tamen lectionem Florent. defendi posse alii observarunt; & ita defendi potest, si constituas minorem, eundemque venditorem queri non posse: si cum ab emptore velis pretium petere, utili exceptione submoveatur. Quia cum beneficio restitutionis uti noluerit, ipse se in ea causa constituerit, ut exceptione submoveri possit: quæ tamen illi non objiceretur, nisi restitutionem implorasset.*

Defenditur lectio Florentina in L. si quis. 4. §. si averfione. D. de pericul. & commod. rei vendit.

C A P U T XII.

ULPIANUS lib. vicefimo octavo ad Sabinum.

SI averfione vinum venit, custodia tantum praestanda est. Ex hoc apparet, si non ita vinum venit, ut degustaretur; neque acorem, neque mucorem, venditorem praestare debere; sed omne periculum ad emptorem pertinere. Difficile est autem, ut quisquam sic emat, ut ne degulget. Quare si dies degustationi adiectus non erit, quandoque degulare emptor poterit; & quoad degustaverit, periculum acoris, & mucoris ad venditorem pertinebit. Dies enim degustationi praestitutus meliorem conditionem * emptoris facit.

CUJACIUS lib. 23. observat. cap. 34.

Simili modo in L. 4. §. si averfione. D. de pericul. & commod. rei vendit. cum dixisset idem Ulpianus, die degustationi vini venditi non praestitutum, quoad degustaverit emptor, periculum acoris, & mucoris ad venditorem pertinere, inconsequenter subjicit: dies enim degustationi praestitutus meliorem conditionem emptoris facit. Nec adduci possum, ut credam unquam Ulpianum ita scripsisse: sed vel hoc modo: dies enim degustationi praestitutus meliorem conditionem venditoris facit: scilicet, non in infinitum, sed in eum diem duntaxat periculum venditorem respicit. Vel hoc potius: dies enim degustationi non praestitutus meliorem conditionem emptoris facit. Quia scilicet in infinitum periculum eximit emptorem, quoad vinum degustare, & probare commodum ei fuerit. Relativa nomina saepe in scribendo permutantur: & haec ipsa, ut jampridem ostendi in L. 34. D. de contrah. empt. & L. 5. C. qui manumitt. non poss.

MERILLIUS.) In L. si iudex. 41. D. de minorib. & L. si in emptione. 34. D. de contrah. empt. locò venditoris, repositum fuerat, emptoris: at in hac L. 4. locò emptoris, repositum, venditoris: sed lectio Florentina retineri potest. Etenim si vinum in mensura certa veneat, ante mensuram periculum est venditoris; atque etiam ante degustationem. L. quod saepe. 35. §. in his. de contrah. empt. L. 1. D. de pericul. & commod. rei vendit. Sed si singula dolia veneant, aut per averfionem, statim emptoris est periculum, licet degustaverit, vel non. L. 4. §. si averfione. & L. si vina. 15. D. de pericul. & commod. rei vendit. Quid sit per averfionem vendere, ostendimus lib. 6. observat. cap. 25. Finge igitur, vinum simpliciter veniisse per averfionem, nec quidquam de vini degustatione dictum fuisse; periculum erit emptoris, si vinum acorem, aut mucorem contraxerit; quasi perfectà jam venditione. d. L. quod saepe. 35. §. in his.

D. de

D. de contrah. empt. Sed si convenerit, ut vinum per averfionem venditum deguftaretur; fi quidem dies deguftationi praeftitutus non fuerit, in infinitum eft periculum venditoris, donec emptor deguftaverit: veluti & die praeftituto periculum eft venditoris, donec deguftetur. Quod hifce verbis Ulpianus intelligere voluit, fecundum lectionem Florentinam: *Dies enim deguftationi praeftitutus meliorem conditionem emptoris facit.* Ita enim rationem ducere voluit à die praeftituto ad diem non praeftitutum: ut quemadmodum die praeftituto deguftationi, periculum eft venditoris; meliorque eft conditio emptoris, ut intra diem praeftitutum deguftationi de periculo non teneatur: Ita & die non praeftituto emptor de periculo teneri non debeat, donec vinum fuerit deguftatum. Differentia eft tamen inter diem praeftitutum deguftationi, & non praeftitutum: quia fi praeftitutus fuerit, emptor tenetur intra diem deguftare, & fi non deguftaverit, periculum eum refpicit: fi non praeftitutus fuerit, quandocunque deguftare poterit; & femper periculum venditorem fefpicit, donec emptor deguftaverit.

Defenditur lectio Florentina in L. fidejuffor. 26. in princip.

D. de pignorib. & hypothec.

C A P U T XIII.

MODESTINUS lib. 4. Refponfor. in L. fidejuffor. 26. in princip. D. de pignorib. & hypothec.

Fidejuffor impetravit à * potestate, ut & antequàm solveret, pignora ipfe poffideat, quali fatisfactorus creditoribus, nec fatisfecit. Modò heres debitoris paratus eftolvere creditoribus. *Quæro*, an pignora fidejuffor reftituere cogendus fit? Modestinus refpondit, cogendum effe.

CUIACIUS ad lib. 4. Refponfor. Modestini, in L. fidejuffor. 26. D. de pignorib. & hypothec.

Hoc verò refponfum eft de fidejufforibus, qui pignora impetrant à Principe, ut poffideant jure dominii, sub onere dimittendorum creditorum. Lego in contextu hujus refponfi, impetrant à Principe, non à potestate: quoniam hoc folus Princeps concedere poteft.

MERILLIUS.) Ita emendandum exiftimat, quali potestatis verbum pertineat tantum ad magistratus, *L. potestatis. 215. D. de verbor. fignificat.* non ad Principem, qui cellior eft omni magistratu. At potestatis verbum etiam pertinet ad eos, qui habent gladii potestatem ad animadvertendum facinorofos homines, quæ & per eminentiam potestas appellatur.

tur. *L. 3. D. de iurisdic.* Eam autem gladii potestatem penes Principem fuisse constat, qui ideo gestabat gladium, ut de Vitellio Tacitus *lib. 3. Historiar.* Edque respicere voluit D. Paulus in *epist. ad Romanos cap. 13.* ubi versio vulgata recte habet: *Non vis timere potestatem?* id est, Principem; quem gladium gestasse, ait ad animadvertendum facinorosos homines. Quanquam & eo tempore, quo D. Paulus scribebat, Tigellinum habuisse gladium Neronis, scribit Philostratus *lib. 4. de vita Apollonii*; id est, fuisse Praefectum Praetorio, & gladium ante Principem gestasse. Ita & versio vulgata recte habet, Matthaei *cap. 8. Nam & ego sum sub potestate constitutus*; id est, Caesare, aut etiam Praefide Provinciae, qui in partibus Iudaeae habebat Imperium merum, & potestas dicebatur. Neque erat, cur huiusce rei inscii vulgatam istam lectionem attentarent. Hic igitur potest intelligi, fideiussorem impetrasse à Principe, ut pignora jure domini possideret; ut in *L. eleganter. 24. D. de pignor. act.* Intra annum tamen mittebatur debitori offerre debitum creditori, atque ita pignus recuperare. *L. si is, qui. 62. §. ult. D. de acquir. rer. dom.* Quod cum pietatis intuitu permissum esset ipsi debitori, *L. ult. §. 3. C. de jur. dom. impetrandi.* personale videtur fuisse beneficium, nec transiisse ad heredes debitoris, si fideiussor creditori satisfecisset; ut ex hoc loco deprehenditur. Et quia hic non satisfecerat, ideo pignora heredibus debitoris restituere cogitur.

Defenditur lectio Florentina, in L. penult. D. de jur. codicillor. ibique ostenditur, non subesse notam Ulpiani ad Marcellum.

C A P U T XIV.

MARCELLUS lib. 14. Digestorum. in L. penult. D. de jur. codicillor.

IS, qui unum filium habebat, cum codicillos ad eum scripsisset, decessit intestatus, herede eo, & quem postea procreavit: agnatione sui heredis nemo dixerit, codicillos evanuisse. Igitur si nihil tum de postumis speravit; & codicilli non evanescant, & quae relicta sunt, pro parte dimidia filius, ad quem codicillus factus est, solvere compellitur; non etiam postumus. Sed & si codicillos reliquisset, duobus superstitis filiis decedens, cum putaret, alterum ex his prius decessisse; simili modo dici potest, omnia perinde debere filium, ad quem scripti sunt codicilli, atque si solus heres extitisset patri. * Imò duntaxat partem debet. Eorum tamen, quae pro parte praestari non possunt, nihil eorum praestandum: quoniam illi non fuerit filio ablaturus, nisi solum putaret successorem sibi futurum.

CU-

CUJACIUS tract. .... ad Africanum, in *L. sed cum. 15. D. de jur. co-
dicillor.*

Nota Ulpiani d. L. penult. incipit ab his verbis: imò duntaxat partem debet. Quod etsi Florentinis non sit scriptum, tamen verissimum esse ostendunt L. 27. D. de pignor. & L. 28. D. de administrat. tut. Sequitur: Eorum tamen, quae pro parte praestari non possunt, nihil eorum praestandum. Ubi, ne quid obset, adnotandum, nihil eorum praestandum; si ve relicta sit servitus, si ve libertas fideicommissaria; nisi offeratur aestimatio partis. L. cum filius. D. de legat. 2. nam & solida ea filius praestare non potest, nisi redimat partem à coherede. L. qui gravi. 11. & seq. h. t. Ex nota Ulpiani, d. L. penult. nimis prope, & inconcinne Marcelli verbis inserta sunt haec pro parte dimidia, prima parte: nam ut casu posito secundà parte, palam filium, à quo pater nominatim codicillis fideicommissa reliquerat, Marcellus fideicommissis obligat insolidum: & simili modo, ut ipse ait, primò. Utrouque igitur casu insolidum: Ulpianus utroque pro parte dimidia.

MERILLIUS.) Ulpianus quidem notas scripserat ad libros Digestorum Marcelli, ut constat ex *L. si quis. 41. D. ad leg. Aquil. l. servum, quem. 27. D. de pignorib. & hypothec. l. tutor. 28. D. de administrat. & pericul. tutor. l. Aristo. 9. D. de jur. codicill.* Non tamen putarem, subesse notam Ulpiani in *L. is, qui. penult. D. eod. tit. de jur. codicillor.* quae deest in Pandect. Florent. Finge; Pater codicillos ab intestato fecerat, & in iis quaedam à filio reliquerat: natus postumus, de quo pater nihil speraverat, partem hereditatis fratri abstulit. Ait Marcellus, filium codicillis relicta tantum pro dimidia parte debere. Idque etiam aequitatis ratione, & edicti perpetui auctoritate Papinianus probat, *L. cum pater. 77. §. cum existimaret. 29. D. de legat. 2.* Postea similem speciem Marcellus subjicit in *d. L. penult. D. de jur. codicillor.* Pater cum duos filios haberet, Primum, & Secundum, putabat Secundum decessisse, & codicillos ad Primum scripsit, & fideicommissa ab eo reliquit. Marcellus ait, dici posse, Primum omnia codicillis relicta debere, quod ad eum Pater codicillos scripsit. Sed hoc proponit Marcellus dubitationis locò: Tandem verò concludit, Primum partem debere: *imò duntaxat partem debet.* Quibus verbis notam Ulpiani subesse existimavit Cujacius. Sed si dubitatio Marcelli pro sententia ipsius capiatur, pugnaret secum Marcellus, cum diceret in prima specie, filium relicta codicillis pro parte dimidia debere; in secundà specie, omnia, si ve integra fideicommissa debere. Non est igitur nota Ulpiani ad Marcellum; sed Marcelli ipsius dubitatio. Nec ut existimes, Marcellum sensisse à filio omnia fideicommissa debere, *U. post emancipationem. 40. D. de legat. 2.* quasi Scaevola Marcello consenserit. Ibi quidem parte hereditatis ablata patruo, nihilominus insolidum fideicommissa praestare: quia voluntas fuerat ejus, qui codicillos fecerat, ut patruus haberet tantum dimidiam partem hereditatis, cum onere fideicommissorum: & voluit, avunculum aliam partem habere, si non jure successionis, saltem jure fideicommissi: & ideo licet avunculus partem hereditatis abstul-

lent,

lerit, patruus solida fideicommissa debet. At in d. *L. penult. D. de jnr. codicillor.* pater de postumo nil speraverat, & putabat, alterum ex filiis decessisse: & ita verisimile est in utraque specie, patrem non aliter filium fideicommissis onerasse, quàm quòd eum solum libi successorem futurum speraret. Equidem in secunda specie cum pater putaret unum ex filiis decessisse, major erat dubitatio, an filius omnia fideicommissa deberet; quasi & ab eo aliàs relicturus fuisset, etiamsi duos filios superstitēs habuisset: quam Marcellus proponit. Sed sententia ejus est, ut partem tantum debeat: veluti & in prima specie, quia in utràque eadem est cōnectura voluntatis.

Defenditur lectio Florentina in L. solutione. 18. D. ad exhibend.

C A P U T XV.

Ulpianus lib. 6. Opiniorum, in L. solutione. 18. D. ad exhibend.

Solutione chirographi inani facti, & pignoribus liberatis; nihilominus creditor, ut instrumenta ad eum contractum pertinentia ab alio, quàm debitore exhibeantur, agere potest.

GUJACIUS lib. 9. observat. cap. 7.

Legem 18. D. ad exhibendum, emendandam esse censeo, ita ut in ea pro creditor, reponatur debitor; pro debitore, creditore. Confirmor Βασιλικῶν μεταφράσι, quam subscribam. Ο' χρεῖσται καταβαλὼν ἅπαν τὰ ἐν τῇ ἀπογραφῇ αὐτοῦ ἀναγεγραμμένα, καὶ τὰ ἀλλὰ δικαιώματα τὰ ἀνήκοντα τῷ συντάλασματι. i. e. Debitor solutus, quae debet, litem de restitutione intentat, petens chirographum, seu schedam sibi exhiberi, & alia jura pertinentia ad contractum. Confirmor L. ult. C. ad exhibend. quae usquepatris verbis ipsis L. 18. debitori non creditori datur actionem ad exhibendum.

MERILLIUS.) Probat emendationem suam ex L. ult. C. ad exhibend. & ex metaphrasi Basilicā, ubi datur actio debitori ad exhibendum, non creditori. Et id quidem verum est, competere debitori actionem ad exhibendum. Sed & creditori competere potest, ut in d. L. 18. Nam si ad exhibendum possunt agere omnes, quorum interest. L. penultim. D. cod. creditoris interesse potest, tabulas licet inanes solutione factas sibi exhiberi: puta, si calumniatur debitor, indebitum solutum esse. L. qui tabulas. 27. D. de furt. Praeterea metaphrasis Basilicā pertinet ad d. L. ult. C. ad exhibend. non ad d. L. 18. quae jungenda est cum L. petenti. 27. D. de

*D. de pign. act. ex eod. lib. 6. Opiniones Ulpiani, ubi agitur & de actio-
ne ad exhibendum, & de pignoribus solutione liberatis.*

*Defenditur lectio Florentina in L. heres. 19. §. proinde. D. de
judic. L. penult. D. de dot. praelegat. & L. Lucius
Titius. penult. §. testator. D. de legat. 2.*

C A P U T XVI.

*ULPIANUS lib. 60. ad edictum, in L. heres. 19. §. proinde; D. de
judiciis.*

Proinde & si merces vendidit certo loci, vel disposuit, vel comparavit;
videtur, nisi alio loci ut defenderet, convenit, ibidem se defendere.

PAULUS lib. 2. ad Vitellium, in L. penult. D. de dot. praelegat.

Qui dotem à matre uxoris acceperat, & stipulanti ei promissorat testa-
mento uxori dorem legavit. Cum quaesitum esset, an uxor dotis sum-
mam consequi posset; respondit Scaevola, non videri dari uxori, quod ne-
cesse sit matri reddi. Alias sic respondit, non videri (nisi manifestè uxor
docuisset) eam testantis voluntatem fuisse, ut onerare heredes duplici prae-
statione dotis vellet.

*PAULUS libro quartodecimo Responsorum, in L. penult. §. testator. D.
de legat. 2.*

Testator legata ante quinquennium vetuit peti, praestaturque; sed heres
quaedam suà sponte ante quinquennium solvit. Quaesitum est, an ejus,
quod ante diem existentem solum est, repraesentationem in reliqua so-
lutione legati reputare possit. Respondi, non propterea minus selectum
videri, quòd aliquid ante diem sit solum.

CUJACIUS lib. 11. observat. cap. 12.

*Ulpianus in L. heres. D. de judic. cum in §. 1. edictum proposuisset, quo
omnis obligatio certo loci contracta, fori praescriptioni subtrahitur; mox in-
tulit; Proinde & si merces vendidit certo loci, vel disposuit, vel com-
paravit; debet (nisi alio loci ut defenderet, convenit) ibidem se de-
fendere. Et postea. Lego pro, videtur, debet: quae menda est frequens in
Pandectis. L. penult. D. de dot. praelegat. L. penult. §. testator. D. de
legat. 2.*

MERILLIUS.) Leves sunt istae emendationes; sed quid opus est le-
ctionem immutare, ubi aliter sensus erui potest? ut quidem eruitur in
L. heres. §. proinde. D. de judic. Nam ea est Ulpiani sententia: Eum,
Far. l. *Vu* qui

qui certò loco merces comparavit, vel distraxit, ibi videri se defendere, quòd ibi merces comparaverit, vel distraxerit. In *L. penult. §. testator. D. de legat. 2.* ea est Pauli sententia: Cum heres legatum ante diem solvisset, quo testator praestari voluerat, non videri minus relictum à testatore; nec heredem legati ante diem soluti repraesentationem reputare posse. Quanquam enim minus solvit, qui tardius solvit; & minus tempore solvisse intelligitur, *L. ut si. 12. §. 1. D. de verbor. significat.* non tamen plus solvit, qui citius solvit, & in legati solutione voluntatem testatoris antevenit. Nec enim minus relictum est, quod tardius praestari voluerit. Et in his quidem duobus locis, in *L. heres. §. proinde. D. de judic. & in L. penult. D. de legat. 2.* emendatio Icteorum apertior sententiam facit. At in *L. penult. D. de dot. praelegat.* omnino lectio Florentina retineri debet, vel adfertore Modestino, qui responsum Scaevolae iisdem ferè verbis retulit, *L. Titia. 34. §. qui invita. §. D. de legat. 2.* Non esse verisimile, duplici praestatione dotis heredem suum onerare voluisse. Scaevola ait, non videri: Modestinus, non esse verisimile. Sed quidem apertior erit lectio Florentina in *d. L. penult. D. de dot. praelegat.* si ita interpungatur: Non videri (nisi manifestè uxor docuisset) eam testantis voluntatem fuisse, ut onerare heredes duplici praestatione dotis vellet.

Defenditur lectio Florentina in L. si servus plurium. 50. §. 1. D. de legat. 1.

C A P U T XVII.

Ulpianus lib. 24. ad Sabinum, in L. si servus. 50. §. 1. D. de legat. 1.

SI hereditatis iudex contra heredem pronuntiaverit non agentem causam, vel iusorie agentem; nihil hoc nocebit legatariis. Quid, ergo si per injuriam fuerit pronuntiatum, non tamen provocabis? injuria ei facta non nocebit legatariis, ut & Sabinus significat.

Cujacius lib. 2. observat. cap. 7.

Opponitur *L. 3. D. de pignorib. cui multae aliae consimiles adiunguntur*: ex quibus hoc efficitur, victoriam legitimè heredis legatariis, & libertatibus nocere; si ve sciverint, si ve ignoraverint, heredem scriptum de re litigare: praeterquam si collusum sit, ex constitutione Antonini Pii; vel si heres praescriptione superatus sit, ex constitutione Fratrum. Quid si per injuriam iudicis superatus sit, injuriam ei factam verius est legatis, & libertatibus nocere. Alioquin nulla erit differentia inter creditorem, & legatarios, eosque, qui libertatem acceperunt: quod Papinianus negat in *d. L. 3. & ideo putem in L. si servus plurium. §. 1. D. de legat. lib. 1. negatio-*

non

nem abundare, ac legendum ita; injuria ei facta nocebit legatariis. Nocebit autem, si secundum heredem legitimum fuerit iudicatum; non ita, si secundum substitutum: quoniam substitutus est successor testamentarius.

Idem CUIACIUS suam emendationem tenet adversus Joannem Robertum, quem intelligit lib. 16. observat. cap. 32. & ad lib. 20. Quaestionum Papiniani, L. 3. *De de pignoris. & hypothec.* Ubi affirmativè legendum esse ait; Injuria facta heredi scripto, nocebit legatariis.

MERILLIUS.) Quaestio est, an si heres scriptus, seu testamentarius, victus fuerit ab herede legitimo in petitione hereditatis, sententia adversus heredem scriptum lata noceat legatariis. Ulpianus in L. si servus. 50. §. 1. *De de legat. 1.* ait, si iudex contra heredem pronuntiaverit, nihil hoc nocebit legatariis. Papinianus in L. 3. §. 1. *De de pignoris. & hypothec.* ait, nocere legatariis, licet non noceat creditoribus; quia, inquit, legatarii non bene per omnia creditoribus comparantur. Ideo Cuiacius, ut aliqua inter legatarios, & creditores differentia constituatur, negationem expungit ex d. L. 50. Veruntamen ibi lectio Florentina retineri debet, quam & Joannes Robertus retinendam esse contendit. Viderat ille plerisque locos apud Cuiacium adnotamentis dignos, quos & aggressus est, & oppugnavit. Sed non erat Roberto ea vis ingenii, ut acriter repugnantem expugnare posset. Veluti qui urbes obsident, plerumque vident portarum effracturas, murorum dissectiones arietantibus machinis factas; sed desunt ipsis copiae, ut obfessos fortiter stantes valeant petrumperere. Distinctio videtur adhibenda, an sententia lata fuerit adversus heredem non agentem causam, vel litoris agentem; & ea non nocet legatariis. d. L. 50. ut nec libertatibus. L. statuliberi. 29. §. Quintus. *De de statuliber. nec auctori, si adversus emptorem lata fuerit. L. si per imprudens. 51. De de evulsionib.* Nec igitur nocebit creditoribus; & in eo creditores legatariis comparari possunt. Sed si sententia jure lata fuerit adversus heredem, nocet legatariis, & libertatibus. L. Papinianus. 8. §. penult. *De de inoffic. testam.* Quae tamen non nocet creditoribus; & in eo creditores, & legatarii non comparantur. Ratio differentiae est, quia in petitione hereditatis, quam aut heres scriptus instituit adversus heredem legitimum, aut legitimus heres adversus heredem scriptum, agitur de jure testamenti: Cum igitur pronuntiatum fuerit adversus heredem scriptum, nec legata, nec libertates debentur. At non agitur de jure pignoris, quod rectè contrahi potuit: & fortè heres rectè se non defendit, & vincere potuit, qui victus est. L. argentarius. 10. §. cum autem. *De de edend.* Et ideo creditores possunt persequi jus pignoris, quod heres, idemque debitor contraxerit; licet ab herede legitimo victus fuerit.

- *Defenditur lectio Florentina in L. 2. §. si legatarius, D. quod legator.*

C A P U T XVIII.

PAULUS lib. 63. ad edictum, in L. 2. §. si legatarius. D. quod legator.

SI legatarius repromissione retentus fuit, dandum est interdictum. Idem dicendum est, si legatarius pignoribus * noluit sibi caveri.

EUJACIUS ad lib. 63. Pauli ad edictum, in L. 2. §. si legatarius. D. quod legator.

Legendum in hoc §. voluit; non ut in Florentinis, noluit.

Idem EUJACIUS ad lib. 3. Quaestionum Pauli, in L. si legati. 28. D. de pignorib. & hypothec.

Ubique valde rectè: Idem dicendum est, si legatarius pignoribus voluit sibi caveri: male Florentinae, noluit.

MERILLIUS.) Ultramque lectionem agnovit Accursius, & utraque rationem habet; nec interest, hoc, vel illo modo legeris: sed tantillum Florentinam mutare religio est, cum defendi possit. Satisfidatur personis, aut rebus; fidejussoribus, aut pignoribus. Caveatur etiam nudà repromissione. L. 2. §. penult. D. de jud. L. 4. §. 8. D. de fideicommiss. liberatib. In quibusdam sufficit nuda repromissio; In quibusdam sufficit cautio pignorum; In aliis satisfacere oportet personis, seu fidejussoribus, ut in Praetoriis stipulationibus. L. 7. D. de praetor. stipulat. L. 3. §. 1. D. si cui plus, quam per leg. Falcid. L. 4. §. 1. D. rem pupilli, vel adolese. At verò stipulatio legatorum praetoria est; & tamen sufficit cautio pignorum: puta, si is, cui caveri oportet, contentus fuit pignoribus; ut L. si legati. 28. D. de pignorib. & hypothec. L. 1. §. jabet. D. de collat. L. 2. §. si legatarius. D. quod legator. ubi lectionem Florentinam necesse non est immutare. Idem dicendum est, si legatarius noluit sibi pignoribus caveri. Puta, legatarium nudà repromissione contentum fuisse, cum fidejussorem accipere potuisset: & pignoribus sibi caveri noluisse, cum pignora accipere potuisset. Utroque modò rectè cavetur, hoc, vel illo. L. si mandatu. 59. §. ult. D. mandat. L. habere. 188. D. de verbor. significat. At in praetoris stipulationibus, ubi satisfacere oportet, si is, à quo cautio exigitur, cavere velit pignoribus, non cavebit idoneè. d. L. 7. D. de praetor. stipulationib. Sed is, qui cautionem exigit, potest contentus esse pignoribus, atque etiam nudà repromissione, si pignoribus sibi caveri noluit; ut habet lectio Florentina.

Defen-

*Defenditur lesio Florentina in L. cum, qui. 13.
D. de juridict.*

CAPUT XIX.

ULPIANUS lib. 51. ad Sabinum, in L. cum, qui. 13. D. de juridict.

EUm, qui judicare jubet, magistratum esse oportet. Magistratus autem, vel is, qui in potestate aliqua sit (ut puta * Proconsul, vel Praetor, vel alii, qui Provincias regunt) judicare jubere eo die, quo privati futuri essent, non possunt.

CUJACIUS in prima recitatione ad tit. de juridict. in L. 13.

Malim autem in hac L. 13. ita legere: ut puta Consul, vel Praetor; Atque ita in L. 3. §. ult. de arbitr. in aliquo magistratu positus, vel potestate, Consul fortè, vel Praetor. Deinde sequitur in hac L. vel alii, qui Provincias regunt: hi sunt potestates, veluti Praesides, aut Proconsules.

Idem CUJACIUS in secunda recitatione ad tit. de juridict. in L. 13.

Magistratus autem, inquit, vel qui in potestate aliqua sit, ut puta Proconsul, vel Praetor. In potestate, hoc est, qui pro magistratu sit, ut Proconsul, aut Propraetor: & quia praecedat Proconsul hoc loco, quasi communi repetitio illis articulis, pro, quod sequitur, vel Praetor, sic accipi debet, vel Propraetor, omnino; ut in L. penult. inf. ad leg. Jul. repetund. Quod contra legem repetundarum Proconsuli, vel Propraetori donatum est, non poterit ulcapi.

MERILLIUS.) Magistratus sunt, vel Pop. Rom. vel magistratus municipales. Hi, & illi magistratuum nomine possunt intelligi. Quandoque dicuntur cum adfectione, magistratus Pop. Rom. quandoque magistratus municipales. Sed & illi plerumque simpliciter magistratus. *L. cum aliqui. 26. & L. ex facto. 30. D. de negot. gest. L. si privatus. 17. D. qui, & à quib. manumiss.* & in *tit. de magistratib. conveniend.* Haec autem *L. 13.* pertinet tantum magistratus Pop. Rom. qui sunt cum imperio. *L. 2. D. de in jus vocand. & propter vim imperii iudices dare possunt. L. cum Praetor. 12. D. de judic. jubere, judicare. L. 3. D. de jurid. cogere judicare; vel vetare judicare. L. iudicium. 59. & L. de qua. 74. D. de judic.* Nec tantum magistratus iudices dare possunt; sed & qui aliquam potestate praediti sunt à Principe. *L. penult. D. de judic. puta, legati Caesaris, seu Imperatoris. L. legatus. 20. D. de offic. Praesid. L. hos accusare. 12. D. de accusat. & inscript.* Vtroque in loco Cujacius lectionem Florentinam immutavit, in hac *L. 13.* levissimam quidem emendationem, sed quae tamen mentem Ulpiani aliud torquet. Praemisit enim magistratus, puta Proconsulem, & Praetorem; deinde eos, qui sunt aliqua praediti potestate: quorum exempla non subiecit. Movebat Cujacium in prima
emendatione

emendatione, quodd non putaret, Proconsulem esse Pop. Rom. magistratum: & ideo *Consul* reposuit. Movet in secunda emendatione, quodd Ulpianus eorum exempla subijcere voluerit, qui sunt aliqui praediti potestate, puta Proconsulis, aut Propraetoris. Ultrumque à mente Ulpiani alienum; siquidem Proconsul, licet generali appellatione Praefidis Provinciae intelligatur, ut & omnes alii Provinciarum rectores. *L. 1. D. de offic. Praesid.* Tamen fuit Pop. Rom. magistratus. *Gellius lib. 2. cap. 2. de Praefide Cretae Provinciae: Sedent hic potius Pop. Rom. magistratus.* Quae Provincia Proconsularis fuit, ut auctor est *Dio lib. 53. & Proconsul Cretae dicitur. L. Divus. 14. D. ad Sctum Turpil.* Nec Praetoris nomen etiam mutari debuit; quia sunt illi duo Pop. Rom. magistratus, Proconsul, & Praetor. Generaliter verd subijcit eos, qui sunt in potestate, & qui non sunt magistratus, ut sunt Provinciarum rectores; alii à Proconsulibus, quique distinguuntur à magistratibus. *L. 3. D. quod met. caus. l. penult. D. de judic. l. 1. & 3. D. ad leg. Jul. majest. l. eos accusare. 12. D. de accusat. & inscript. l. aliud est. 131. D. de verbor. signific.* Haec est igitur mens Ulpiani in hac *L. 13.* ut per Proconsulem, & Praetorem, magistratus Pop. Rom. intelligat, qui iudices dare possunt: Praetor quidem, more majorum; Proconsul, lege. d. *L. 12. D. de judic.* Et opus fuit lege, ut Proconsul iudicem dare posset, cum in Provincias mitteretur; ut non solum Consulis, sed etiam omnium magistratum munia exerceret; plenissimamque haberet jurisdictionem. *L. si in aliam. 17. §. cum plenissimam. D. de offic. Procons. & legat.* quâ lege dabatur ei iurisdiclio, eadem lege dabatur & iudicis datio, ut in fragmento legis Agrariae, *Jurisdiclio, iudicis datio.* Generaliter verd Ulpianus eos subijcit, qui potestate aliquâ praediti sunt, post magistratus P. R. ut sunt provinciarum rectores, qui non sunt magistratus, & à magistratibus distinguuntur; & tamen imperium habent. *L. 4. D. de offic. Praesid. & iudices dare possunt. d. L. 12. D. de judic.* Ita ergo lectio Florentina ab emendatione merito defendi potest. Neu verd quis miretur, nos minutias istas emendationum consuetari, quae nec contemnendae sunt, & gravioribus inquirendis causis praeberunt.

Defenditur lectio Florentina in L. 4. §. eadem. 17. D. de fideicommiss. libertatib.

C A P U T XX.

ULPIANUS lib. sexagesimo ad edictum, in L. 4. §. eadem. 17. D. de fideicommiss. libertatib.

EAdem constitutio prospexit, ut si fiscus bona admiserit, aequè libertates competant. Ergo sive jacent bona fisco spernente, sive adgnoverit

verit; constitutio locum habet, Ceterum si alia ratione adgnoscat; apparet, cessare debere constitutionem. Quare & si ? caducis legionis bona delata sint, idem erit probandum.

CUJACIUS in not. ad lib. sing. Reg. Ulpiani, tit. 28. de possessionib. dand.

In L. ergo. §. eadem constitutio de fideicom. libert. illo loco: Quare & si caducis legionis; vel, ut alii codices habent, caducis legionibus bona delata sint, idem erit probandum. Nams, caducariis legibus, legendum esse, omni asseveratione confirmamus; id est, legibus Julii: quae enim delata dicuntur, legibus delata ut sint, necesse est. Denique hoc significat, vacantibus bonis fisco vindicatis, constitutionem cessare; ut in L. quod Divo. D. de manumiss. testament. Hae verb notae, Cad. leg. errori causam dederunt. Idem **CUJACIUS** in notis Digestor. ad L. 4. §. eadem. D. de fideicom. libertat. in verb. & si caducis legionis.

Legendum, caducis legibus. vide scripta ad tit. 18. fragm. Ulpiani. Licet Graeci hoc male secuti sint, & hunc §. explicent ex L. 6. §. ejus, qui, supra, de injust. rupt. testam.

MERILLIUS.) Pagani intestati deficientibus cognatis bona populo deferuntur, militis intestato mortui, cui cognati non sunt, bona legioni vindicantur. L. 6. §. ejus, qui deportatur. §. D. de injust. rupt. & irrit. fact. testam. Quo exemplo voluit Constantinus, ut bona Martyrum, quasi militum Christi, qui intestati, & sine cognatis morerentur, Ecclesiae haberent. Eusebius lib. 2. de vit. Constant. cap. 21. & 36. τὰς ἐκείνων ἀδελφὰς τῶν ἡμετέρων ἀποκαταστήσας; ἐν δὲ ταῖς ταῖς αὐτῶν, τὰς ἐκείνων ἀδελφὰς τῶν ἡμετέρων ἀποκαταστήσας. Martyrum substantias iussit genere proximos accipere: si nullus eorum fuerit, Ecclesias habere hereditates. Sed quas Ecclesias? an ubi baptismum acceperant? vel ubi clerici inscripti fuerant, & titulum habebant? ut milites in numeris: quod ostendimus lib. 3. observat. cap. 2. vel ubi martyrium patii fuerant: πατρὶς γὰρ μέγιστος, τὸ πάτριον ἡ χόρη. οὐκ οὐκ δὲ ἡ συγγένεια οὐκ ἀποκαταστήσας ἡ ἰχθυὶς καὶ ἡ λιμὸντις. Patria martyris, est locus passionis: cives, cognati, qui eam protegent, habent, venerantur. Quare nihil notandum est in L. ergo. §. eadem. D. de fideicommiss. libertatib. ex lectione Florent. Si caducis legibus bona delata sint, idem erit probandum: quia bona militis intestato mortui absque cognatis, legioni vindicantur: & ea sunt caduca legionum. Et hinc forte Librarii caducorum apud Paternum lib. 1. militarium, in L. ult. D. de jur. immunit. qui rationes hujusmodi caducorum conficerent: quibus jungantur in d. L. ult. Librarii depositorum, litterati homines, qui pecuniam militum apud signa depositam servarent, singulisque rationes redderent. Vegetius lib. 2. de re milit. cap. 20. Graeci interpretes istam expositionem, in d. L. 4. §. eadem. D. de fideicom. libertat. attulerunt, lib. 45. Basilicor., ut ex eis refert Cujacius ad d. L. 6. §. ejus, qui. D. de injust. rupt. & irrit. fact. testam. & in notis Digestorum ad d. L. 4. §. eadem. D. de fideicommiss. libert. Cujacius prius notas

scripserat ad lib. sing. Regul. Ulpiani, antequam incideret in Graecos interpretes. Sed si in eos prius incidisset, haud dubito, quin eorum sententiam probaturus fuisset, ut aliis plerumque injussu tueri voluit.

Defenditur lētio Florentina in L. obligari. 43. D. de obligat. & actionib.

C A P U T XXI.

PAULUS lib. 72. qd. editum, in L. obligari. 43. D. de obligationib. & actionib.

Obligari potest paterfamilias, * suae potestatis, puer, compos mentis. Pupillus sine tutoris auctoritate non obligatur jure civili. Servus autem ex contrahiis non obligatur.

CUJACIUS in Recitationib. ad tit. de obligat. & actionib. in *L. is, qui. 45. D. de obligat. & actionib.*

At, ut breve faciam, & paucis dicam quod in re est, sine quo nodus ille expediri non potest: ea lex octava non est de actione in personam, sed de actione in rem, ut & *L. si servus. judicatum solvi, & L. utique. de rei vindicat. quae idem omnino statuit. Et quod in ea scriptum est, si Stichus ex stipulatu petitis post litens contestatum moneamus sit; illud ex stipulatu, institutum est: profecto super glossographum. Aliud (ut plane loquar) habuimus non ita dudum in *L. 43. confectum* his verbis, suae potestatis. Quod, procul dubio, est glossena, quo paterfamilias definitur, aut quid sit, declaratur. Ergo & in *L. 8. detracti* illi glossenae, ex stipulatu, legendum est, homo petitus, i. e. vindicatus iudicio in rem.*

Idem **CUJACIUS** ad lib. 72. Pauli ad editum, in *L. obligari. 43. D. de obligat. & actionib.*

Obligari posse patremfamilias suae potestatis. Ubi frustra videtur addere, suae potestatis; quoniam nullas videtur esse paterfamilias, quin sit suae potestatis: imò paterfamilias nihil aliud est, quam homo sui juris, suae potestatis, suae spontis. Ergo, ut dixi, frustra videtur addere, suae potestatis; nisi sit aliquis paterfamilias non suae potestatis. Et sanè non suae potestatis paterfamilias videtur esse, qui in potestate curatorum est, ut loquitur *L. 1. de curat. furios. veluti is, cui bonorum suorum administratione ob. dissolutos mores interdictum est: de quo etiam in L. xii. Tab. In eo pecuniaque ejus, agnatorum gentiliumque potestas esto. Hic non videtur esse suae potestatis: quoniam etiam constat, cum ex contrahiis obligari non posse. *L. 6. tit. seq. Ergo, ut paterfamilias obligetur, necesse est, ut prorsus sit suae potestatis; ut nec sub tutorum, neque sub curatorum potestate agat.**

Idem

Idem CUJACIUS in Recitationib. ad tit. de obligat. & actionib. in L. obligari. 43.

Ut paterfamilias obligari possit, primâ fronte hæc tria exigere videntur; ut sit suæ potestatis, ut pubes, ut compos mentis. At certè primùm, ut sit suæ potestatis, non exigitur ullomodò; nam & filiusfamilias, qui non est suæ potestatis, tanquam paterfamilias obligari potest omnibus ex causis. L. 39. hoc tit. Item non exigitur, (ne hoc quidem dixeris) ut paterfamilias curatorem non habeat: quasi paterfamilias, qui curatorem habet, quodammodò sit in ejus potestate, ut d. L. 1. D. de curator. furior. nam & pubes, qui curatorem habet, paterfamilias est; & sine suo curatore obligari potest. L. puberes. tit. seq. At uno tenore, uno spiritu, in hac lege ita hæc legenda sunt, Obligari potest paterfamilias suæ potestatis, non additâ subdistinctione, live: quasi scripta sint hæc verba, plurius patrisfamilias demonstrandi gratia, &c.

MERILLIUS.) In tribus locis, quos supra ex Cujacio præmisimus; tres diversas interpretationes attigit, ad L. obligari. 43. D. de obligat. & actionib. In prima lectioni Florentinae detrahit, rejectis his verbis, suæ potestatis: quæ glossèma quoddam esse existimat. In secunda retinet lectionem Florent. eamque interpretatur rectè; ideoque verba illa, suæ potestatis, adjecta esse ait; quod quidam paterfamilias esse possit non suæ potestatis: veluti furiosus, qui est in potestate curatoris: veluti etiam pupillus, qui est in potestate tutoris. In tertia lectionem quoque Florentinam retinet, sed diversam affert sententiam; nam hæc verba, suæ potestatis, addita esse existimat demonstrandi patrisfamilias causâ: non quod Paulus exigat ad obligationem patrisfamilias, ut sit suæ potestatis, veluti in secunda interpretatione acceperat; sed tantùm, ut sit pubes, ut sit compos mentis: quasi nullus sit paterfamilias, qui non sit suæ potestatis. Ec cum Paulus dixerit, obligari patremfamilias suæ potestatis, magis his verbis patremfamilias demonstrare voluerit, seu eum, qui est suæ potestatis. At neq; prima interpretatio placet, quia lectioni Florentinae detrahit: neque tertia, quia Paulus exigat ad obligationem patrisfamilias, ut sit suæ potestatis. Secunda autem verbis Pauli magis convenit; non enim omnis paterfamilias est suæ potestatis: ut pupillus, qui quidem est sui juris, sed non est suæ potestatis. Nam in eum tutor habet potestatem, ut ex definitione tutelæ constet, L. 1. D. de tutel. quam non de potestate dandi tutoris, sed de potestate tutoris in pupillum aliàs accipiendam esse observavimus. Tantam verbò habet potestatem tutor in pupillum, ut eum nihil à servo differre dixerit D. Paulus ad Galatas cap. 6. ex jure civili, cujus peritissimus erat. Etenim secundùm regulas juris civilis nihil quidquam pupillus facere potest absque tutoris auctoritate. L. contra. 28. D. de pact. vel secundùm morem civitatis. L. more. 8. D. de acq. vel omittend. heredit. Tantam denique tutor habet potestatem in pupillum, ut Cujacius ipse senserit, majorem esse potestatem tutoris in pupillum, quam patris in filium, lib. 14. observat. cap. 8. Quod tamen rejecimus lib. 5. observat. nostrarum, cap. 3. Quia ergo Paulus dixerat in d. L. 43. obligari

Par. II.

X x

patrem.

paterfamilias suae potestatis; postea subiecit, pupillum sine tutoris auctoritate jure civili non obligari. Licet enim pupillus sit paterfamilias, *L. pronuntiatio. 195. D. de verbor. significat.* non tamen est suae potestatis, qui est in potestate tutoris. Ex Justiniani quidem divisione in princip. tituli *Instit. de Tutel.* colligitur, pupillum non esse in potestate; scilicet eâ potestate, de qua Justinianus supra egerat in *Tit. de bis, qui sui, vel alieni iur. sunt*, puta parentum, vel dominorum; sed est in potestate tutoris, nec est omnino suae potestatis. Eoque respicere voluit Paulus in *d. L. 43. D. de obligat. & actionib.*

*Defenditur lesio Florentina in L. si homo, 8.
D. de re judicat.*

C A P U T XXII.

PAULUS lib. 5. ad Plautium, in L. si homo. D. de re judicat.

SI homo * ex stipulato petitus, post litem contestatam decesserit; absolutionem non faciendam, & fructuum rationem habendam placet.

CUIACIUS in Recitationib. ad *tit. de obligat. & actionib. in L. is, qui ex stipulatu. 49.*

Haec lex est Pauli ex lib. 5. ad Plautium, ex quo etiam est *L. 8. D. de re judicat.* quae tamen ostendit, post litem contestatam Stichum mortuum, rem non liberari, quoad Stichum causam, vel actionem; & fructuum tantum remanere persecutionem. At, ut breve faciam, ut paucis dicam, quod in re est, sine quo nodus ille expediiri non potest: ea lex octava non est de actione in personam, sed de actione in rem, ut & *L. si servus D. judicatum solvi. & L. utique. D. de rei vindicat.* quae idem omnino statuit. Et quod in ea scriptum est: si Stichus ex stipulato petitus, post litem contestatam mortuus sit; illud, ex stipulatu, insertum est: profecto sapientis glossographum. Et postea: Ergo & in *L. 8. detractio illo glossmate*, ex stipulatu, legendum est, homo petitus, vindicatus iudicio in rem. Et ratio differentiae est evidens, inter actionem in rem, & actionem in personam. In actione in rem, post litem contestatam suo fato defuncti homine petita, hoc periculum non pertinet ad bonae fidei possessorem, cum quo lis contestata est: ac prout in ejus estimationem non damnatur; sed fructuum tantum post litem contestatam perceptorum, & partium ratio habenda est. *d. L. utiq. d. L. si servus. L. illud. D. de pet. heredit.* In actione in personam, post litem contestatam, atque adeo post moram debitoris, periculum omne pertinet ad debitorem. Moram non facit bonae fidei possessor, qui iudicium in rem suscipit; sed

sed moram facit debitor, qui iudicium in personam suscipit, & litigare quam solvere mavult. L. 8. §. 1. tit. seq.

Idem CUIACIUS ad lib. 20. Pauli ad edictum, in *L. illud. 40. D. de heredit. petit.*

Ex hac sententia Pauli, hoc distat hac in re, praedo à bonae fidei possessore; quod si res naturâ suâ interciderit, interierit, post litem contestatam, omnimodò bonae fidei possessor absolvi debet: sive agatur petitione hereditatis, sive actione in rem speciali; & sive res fuerit apud actorem interitura, sive non. Praedo autem non aliter absolvitur, quam si neque res interitura est, etiamsi statim restituta fuisset actori. Quod etiam quandoque servatur in actione in personam; maxime si ea non agatur cum fure, aut cura raptores, aut cum eo, qui metum intulit. Qui tres indistinctè in his causis damnantur, sive res apud actorem interitura fuerit, sive non. *L. si cum exceptione. §. quatenus. D. quod met. causl. Alius autem malae fidei possessor absolvitur, veluti depositarius, cum quo agitur depositi, qui rem depositam domino restituere recusat, cunctatur, ac proinde malè fidei eam tenet. Absolvitur, inquam, si res naturaliter interit post litem contestatam suâ naturâ, eo modo, quo interitura erat apud actorem, etiamsi statim ei restituta fuisset. *L. si plures. §. ult. D. deposit. in qua explicandum est, quod ait, naturalem interitum ad actorem, non ad reum pertinere; reus absolvi debere. Est quidem ex Sabini, & Cassii sententia &c.**

MERILLIUS.) Quaestio est, an cum homo petitus post litem contestatam naturali fatò decesserit, & sine culpa possessoris, possessor absolvi debeat, neque hominis aestimationem praestare teneatur. Cuiacius ad tit. *de obligat. & actionib.* in *L. is, qui. 45. differentiam constituit inter actionem in rem, & actionem in personam; ut quidem in actione in rem absolvi debeat, non in actione in personam; ibique rationem affert differentiae. Sed ad lib. 20. Pauli ad edictum, in L. illud. 40. D. de heredit. petit. id etiam servari ait in actione in personam; veluti si agatur depositi, ex *L. si plures. 14. §. 1. D. deposit.* quae est ex lib. 9. Gaii ad edictum Provinciale. Ibiq; Sabini, & Cassii praeceptorum suorum sententiam probat, qui indistinctè hoc admittebant. Proculejani cum distinctione, si eo modo res peritura fuisset apud actorem. *L. item si. 15. D. de rei vindicat. L. illud. 40. D. de heredit. petit. L. §. in fine. D. de condiç. causl. dat.* Contra & in actione in personam, seu noxali actione, quae personalis est, homine mortuò post moram, periculum est possessoris. *L. electio. 26. §. si is, quem. D. de noxalib. act.* ut in utraque actione videatur juris auctores dissenisse. At si in d. *L. 24. D. deposit.* cum agitur actione in personam, possessor post moram absolvitur: Cur non & in d. *L. si homo. 8. D. de re iudicat.* secundum Plautii, aut Pauli sententiam, retentâ lectione Florentina? Ceterum d. *L. 8. D. de re iudicata* ita etiam potest intelligi, ut homine post litem contestatam mortuò reus absolvi non debeat; sed & hominis, & fructuum aestimatio fieri.*

Defenditur lectio Florentina in L. Stichum. 95. §. quod vulgò. D. de solut. & liberationib.

C A P U T. XXIII.

PAPINIANUS lib. 8. Quæstiduum, in L. Stichum. 95. §. Quod vulgò. D. de solut. & liberat.

QUOD vulgò jactatur, fidejussorem, qui debitori heres existit, ex causa fidejussionis liberari; totiens verum est, quotiens rei plenior promittendi obligatio invenitur. Nam si reus * duntaxat fuit obligatus, fidejussor * liberabitur. E contrario, non potest dici non tolli fidejussoris obligationem, si debitor propriam, & personalem habuit defensionem: nam si minori 25. annis bonæ fidei pecuniam credidit, isque nummos acceptos perdidit, & intra tempora in integrum restitutionis decessit, herede fidejussore; difficile est dicere, causam juris honorarii, quæ potuit auxilio minori esse, retinere fidejussoris obligationem, quæ * principalis fuit, & cui fidejussor is accessit sine contemplatione juris prætorii. Auxilium igitur restitutionis fidejussori, qui adolescenti heres existit, intra constitutum tempus salvum est.

CUJACIUS lib. 11. observat. cap. 34.

Cæterum id, quod vulgò jactatur, fidejussorem liberari ex causa accessio-
nis, si debitori heres existit; totiens verum est Papinianus ait in d. §. quod vulgò, quotiens rei promittendi plenior obligatio invenitur. Plenior utique est semper, & major, cum principalis sit obligatio, si ex ea modo efficax petitio competat. L. §. L. debitori. D. de fidejussorib. L. debitor. D. de separationib. Sequitur, nam si reus duntaxat fuit obligatus, fidejussor liberabitur: quæ verba nemo adhuc tentavit explicare, cui non conatus is successerit infelicitè. Nec verò potuit aliter, quandoquidem neque sensum, neque rationem ullam admittunt. Dico, Papinianum ita scripsisse: Nam si reus naturâ duntaxat fuit obligatus, fidejussor non liberabitur. Nempe quia, hoc casu, rei promittendi obligatio non invenitur plenior, cum ex ea non sit petitio; quæ tamen competit ex fidejussoria. Et ita quoque Graeci locum illum in suum sermonem transferunt, Βασίλειον. 26. tit. 5. Et γὰρ ἐν τῷ νόμῳ οὐδὲν πλεον ἐστὶν, οὐκ ἀνέχεται τὸ ἐστῆν. i. e. Si enim reus naturaliter solum obligatus fuerit, non perit fidejussor. Unde è contrario, si reus naturaliter, & civiliter fuit obligatus, dicendum est, additione hereditatis fidejussoriam obligationem tolli, etiam si reus personale auxilium habuerit restitutionis in integrum. Nec enim ideo minus plena fuit obligatio rei principalis, quod potuit principalis in integrum restitui beneficiò Prætoris; fidejussor non potuit, qui & sine ulla beneficii hujus contemplatione, principali accessit re ipsâ circumscripto, non dolo ejus, cum quo contraxit. Utroque omnia iure principalis obligatio consistit, & nihil
muta.

mutavit restitutionis auxilium, quod etiam incertum fuit. L. si Titius. de fidejussorib.

CUIACIUS eandem emendationem tuetur ex Graecis, *tragi. 2. ad Africanam. in L. heres. 21. §. servo. D. de fidejuss. & mandat.* ubi & observationis istius meminit: & praeterea eam tuetur ad *lib. 28. quaest. Papiniani*, in d. *L. Stichum. 95. §. quod vulgo. D. de solut. & liberat.* ubi & locum istum alio in loco emendavit.

MERILLIUS.) Suspectae mihi semper fuerunt Graecorum Interpretum emendationes, qui quos juris locos intellectu assequi non poterant, emendationibus interpolant: sed tentemus mentem Papiniani ex verbis ipsius exsculpere. Si fidejussor debitori, pro quo fidejussit, heres extiterit, fidejussor liberatur ex causa fidejussionis; quia minor obligatio, & accessoria per majorem, seu principalem tollitur. Sed hoc ita verum esse ait Papinianus, si rei promittendi sit plenior obligatio; & subjicit: *Nam si reus duntaxat fuit obligatus, fidejussor liberatur*; id est, dummodò reus, seu debitor principalis fuerit obligatus, vel si reus solùm fuerit obligatus; *duntaxat*, id est, *solum*; fidejussoris obligatio tollitur. Non haec est mens Papiniani, ut solus reus sit obligatus, & fidejussor non sit obligatus: cur enim quaereretur de liberatione fidejussoris, si non esset obligatus? Sed hoc vult; sufficere ad liberationem fidejussoris, qui debitori heres extitit, ut debitor fuerit obligatus: non enim potest esse reus obligatus civiliter, quin sit plenior obligatio rei, quam fidejussoris. *L. §. D. de fidejussor. & mandat.* Ita igitur retentâ lectione Florentinâ necesse non est ponere, reum duntaxat naturaliter fuisse obligatum: ita quidem non esset plenior rei obligatio. *L. heres. 21. §. servo. D. de fidejussor. & mandat.* & dicendum esset secundum Graecorum lectionem, fidejussorem non liberari. At si ita negationem addas, & legas, *fidejussor non liberabitur*, non conveniret, quod sequitur: *E contrario non potest dici, non tolli fidejussoris obligationem, si debitor propriam, & personalem habuit defensionem*. Finge enim, ut voluit Graeci, reo duntaxat naturaliter obligato fidejussorem heredem extitisse; & tunc non liberari fidejussorem, quod sit plenior obligatio fidejussoris civiliter obligati, quam rei naturaliter tantum obligati: non est è contrario, fidejussorem non liberari, quando reus propriam habuit defensionem: Si primò casu fidejussor non liberetur, ut Graeci legunt, non est è contrario, secundò casu fidejussorem non liberari. At si primò casu fidejussor liberatur, secundum lectionem Florentinam, è contrario secundò casu diceretur fidejussorem non liberari, cum reus propriam quandam habuit defensionem. Et hoc casu dubitari potuit, an plenior esset obligatio fidejussoris, qui hanc defensionem non habuit personae rei cohaerentem. *L. exceptiones. 7. §. ult. D. de exceptionib.* At inspectâ obligatione rei, non propriâ ipsius defensione, plenior semper obligatio rei esse intelligitur; & ideo fidejussor liberatur ex causa fidejussionis. Sic igitur defendi potest lectio Florentina, quam & Cuiacius *lib. 28. quaest. Papin.* alio in loco immutavit. Ubi enim legitur, *resineri fidejussoris obligationem, quae principalis fuit*: legit ille, *personalis fuit*, id est, personae cohaerens.

Et

Et quidem fideiussoris obligatio non est principalis, sed accessoria. d. L. 5. D. de fideiussorib. & mandatorib. At principalis hîc dicitur, non ratione debitoris, sed ratione causae juris honorarii, seu restitutionis in integrum, quae minori decepto iure honoratiô conceditur. Tres fuerunt Cuiacii emendationes in hoc §. In prima verbum additur, in secunda negatio inferitur, in tertia verbum immutatur. Prima, & secunda à Graecis Interpretibus; Tertia ab ipso Cuiacio. Quae omnes retentâ lectione facile rejiciuntur. Nec mihi soli venit in mentem, ut rejiciendas putarem; id enim & ab aliis tentatum scio.

Defenditur lectio Florentina in L. si per errorem. 15.

D. de iurisdic.

C A P U T XXIV.

ULPIANUS lib. 2. de omnibus tribunalibus, in L. si per errorem, 15. D. de iurisdic.

SI per errorem alius pro alio Praetor fuerit aditus, nihil valebit, quod actum est, nec enim ferendus est, qui dicat: consensisse eos in Praesidem; cum, ut Julianus scripsit, non consentiant, qui errant. Quid enim tam contrarium consensui est, quam error, qui impericiam detegit?

CUIACIUS lib. 1. observat. cap. 32.

Haec sunt verba L. si per errorem. D. de iurisdic. in qua id mihi per absurdum videtur, quod initio cum aditum ab litigatoribus Praetorem fuisse dicat, statim in Praesidem subiungat eos non videri consensisse: debuit enim potius dicere, in Praetorem; nisi legamus, In praesentem; & hoc probat. In praesentem, id est, in Praetorem, quem per errorem adierint; ut in hoc exemplo, si Praetorem fideicommissarium adierint, pro tutelari, in fideicommissarium consensisse non videntur: nec enim consentiunt, qui errant.

MERILLIUS.) Nil opus erat istam lectionem immutare, quae rectè habet, consensisse eos in Praesidem; id est, cum, qui praesidebat, seu praecerat iurisdictioni: eademque ratio est, si dicamus in Praesidem, sive in praesentem consensisse. In hac autem specie non Praetor fideicommissarius pro tutelari, sed magis Praetor tutelaris pro urbano aditus fuerat: quia urbanus de rebus minorum distrahendis cognoscere debuit, ex oratione D. Severi, L. 1. D. de reb. eor. qui sub tutel. Idque deprehendi potest ex L. 6. & 8. D. eod. tit. de reb. eor. & L. urbana. 198. D. de verb. significat. Quae iungendae sunt cum hac L. 15. ex eodem lib. 2. Vlpiani, de omnibus tribunalibus.

De-

*Defenditur lectio Florentina in L. fundum. 46. §. cum tibi.
D. de evictionib.*

CAPUT XXV.

*AFRICANUS lib. 6. Quaestionum, in L. fundum. 46. §. cum tibi. D. de
evictionib.*

Cum tibi Stichum venderem, dixi, eum statuliberum esse, sub hac
conditione manumissum, si navis ex Asia venerit: is autem, si Titius
Consul factus fuerit, manumissus erat. Quaerebatur, si prius navis ex Asia
venerit, ac post Titius Consul fiat, atque ita in libertatem evictus sit;
an evictionis nomine teneatur? Respondit, non teneri eum; etenim doli
malis emptorem facere, cum prius extiterit ea conditio, quam evictionis
nomine exsolverit. Item si post * biennium, liberum fore dixi, qui
post annum libertatem acceperit, & post biennium in libertatem evinca-
tur: vel decem dare iussim, dixerim quinque; & his decem datis, ad
libertatem pervenerit: magis esse, ut his quoque casibus non teneatur.

*CUJACIUS tractatu 6. ad Africanum, in L. fundum. 46. §. cum ti-
bi. D. de evictionib.*

Non lego, exsolverit, sed, exceperit, ut d. L. qui libertatis. Repelletur
ergo emptor exceptione doli mali, si agat ex stipulatu; quia nihil ejus inter-
est, vel ipso jure, si agat ex empto. Et similis penae distractio observatur in
hoc specie, si dixeris venditor, statulibero post annum relicta libertatem,
quae erat relicta post biennium; non tenetur, quia diutius apud emptorem
mansit, quam dixeris venditor; atque eo etiam minoris servum redemis-
emptor. At è contrario, si dixeris post biennium, cum esset relicta post an-
num, tenetur: quia ex mendacio ejus laeditur emptor, qui eo plus emit
servum, quod speraret eum apud se diutius fore, & mali Florentin. hoc
loco ita scriptum est: Item si post biennium liberum fore dixi, qui post
annum libertatem acceperit: cum vel ex sequentibus, & certissima ratio-
ne, perspicuum sit ita legendum: Item si post annum liberum fore dixi,
qui post biennium libertatem acceperit; & post biennium in libertatem
evinctur.

MERILLIUS. In hoc §. duobus in locis lectionem Florentinam immu-
tavit; quae tamen utroque in loco rectè habet. Et prima quidem emen-
datio non juvatur ex L. qui libertatis. 69. §. quid ergo. inf. eod. tit. de
evictionib. sed secundum lectionem Florentinam. Finge: Titius vendidit
Stichum Maevio, quem dixit manumissum fuisse sub ea conditione, si
navis ex Asia veniret; cum tamen sub alia conditione manumissus fuisset
si Titius Consul factus esset. Emptor quidem ob mendacium venditoris,

evi-

evictionis nomine agere potuit. d. L. 69. §. *quid ergo*: sed antequam ageret, & venditor conventus id, quod intererat, evictionis nomine extolvisset, Titius Consul factus fuit; eaque conditio extitit, sub qua Stichus manumissus fuerat. Si emptor, post istius conditionis eventum, ob mendacium emptoris agere velit, exceptione doli mali repellatur; quia iam ipsius nihil interest, aliam conditionem expressam fuisse à venditore; cum ea extiterit, quam exprimere debuerat. Nec magis alio in loco emendatio est admittenda, licet in quibusdam Codicibus reperiatur; quia secundum lectionem Florentinam subest dubitatio. Finge: venditor servum post biennium liberum fore dixerat, qui post annum liber esse iustus erat. Venditor mentitus est, & ob mendacium tenetur. L. *si decens*. 10. D. *de statutis*. Sed cum servus tantum post biennium in libertatem evictus fuerit, emptor agere non poterit ob mendacium venditoris: quia cum servus apud eum manserit per id tempus, quod venditor expresserat; nihil interest emptoris, aliud tempus à venditore expressam fuisse. Non igitur nocet mendacium venditori, si aliam conditionem expresserit, aliud tempus, aliam summam, cum nihil emptoris interit.

*Defenditur lesio Florentina in L. si dictum. §6.
D. de evictionib.*

C A P U T XXVI

PAULUS lib. 2. ad edictum Aedilium curulium, in L. si dictum. §6. in princip. D. de evictionib.

SI dictum fuerit vendendo, ut * simpla promittatur, vel triplum, aut quadruplum promitteretur; ex empto perpetua actione agi poterit. Non tamen, ut vulgus opinatur, etiam satisfacere debet, qui duplam promittit; sed sufficit nuda repromissio, nisi aliud convenerit.

CUJACIUS lib. 11. observat. cap. 4.

in L. si dictum. D. de evictionib. sic scribendum esse censeo: Si dictum fuerit in vendendo, ut dupla promittatur, non simpla; quia sequitur, vel triplum, aut quadruplum. Idemque ordo est in L. si curator. D. de jur. fisci; & quia subjicit, non tamen qui duplam promittit. Item quia, etiamsi dictum non sit, ut simpla promittatur, praestetur; ex empto est actio in simplam, & in id, quod interest. L. si in venditione. D. de evictionib. Contra non est actio ex empto in duplam, vel triplum, aut quadruplam; nisi id dictum, vel actum sit, ut dupla, aut tripla praestetur.

MERILLIUS.) Tres sunt rationes, quibus hunc locum emendari debere

bere existimat, quae sunt expendendae. Prima est, quia Paulus post simplam, omisâ duplâ, triplum, aut quadruplum non rectè subjecerit; sed post duplam triplum, aut quadruplum consequenter dixerit. Imò duplâ omisâ, post simplam triplum, aut quadruplum subijcere voluit etenim quaerebat hic Paulus, ut docet inscriptio, quae est *lib. 2. ad edictum Aedilium curulium*; an convenire posset, ut simpla, vel triplum, vel quadruplum promitteretur: quia ex edicto duplam promitti oportet in venditione Mancipii. *L. emptori. 37. D. hoc tit. de evictionib.* ut ita adversus edictum Aedilium conventio fiat. Sed ait Paulus, aliter convenire posse, ut venditor in minus, puta, in simplam; vel in plus, puta, in triplum, aut quadruplum teneatur: quia licet jus publicum privatorum pactis mutari non possit, *L. jus publicum. 38. D. de pact. L. Neratius. 20. D. de religiof.* tamen pacisci licet contra Aedilium edictum, *L. pacisci. 31. D. de pact. L. in conventionalibus. 52. D. de verb. obligat.* quod utilitatem privatam respicit; ut & contra edictum Praetoris. *L. 7. §. si paciscar. D. de pact. L. nec ex praetorio. 27. D. de regul. jur.* Tantùm igitur abest, ut dupla hîc legi debeat, quin potius expungi: quia non quaerebatur, an dupla, sed an simpla, vel triplum, aut quadruplum promitti posset; cum ex edicto Aedilium duplam promitti oporteret. Secunda ratio Cujacii est, quod in hoc §. sequitur: *Non tamen qui duplam promittit*: quasi & hîc dupla, non simpla promissa fuerit. Sed est haec Pauli sententia, ut si convenerit simplam, triplum, aut quadruplum promitti; non tamen venditor propterea satisficere teneatur: quia nec qui duplam promittit, satisficere tenetur. *d. L. 37. hoc tit. de evictionib.* Tertia ratio est, quia etsi dictum non fuerit, ut simpla non promittatur; ex empto est actio in simplam, & in id, quod interest, praeter simplam. *L. si in venditione. 60. eod. tit.* Igitur non opus est, ut simpla promittatur. Sed cum venditor Mancipii in duplum teneatur ex Aedilium edicto, vel ex empto, etiamsi omisâ fuerit, *L. quid si. 31. §. quia. D. de Aedil. edict.* opus est simplam promitti, ut de dupla non teneatur; vel triplum, aut quadruplum promitti, ut in plus quàm duplam teneatur. Atque ita apparet repetitâ specie ex inscriptione legis, nullâ prorsus ratione lectionem Florentinam adtentari debuisse.

Defenditur l. 31. Florentina in L. si ego. 11. §. partus.

D. de Publiciana in rem act.

C A P U T XXVII.

ULPIANUS lib. sextodecimo ad edictum, in L. si ego. 11. §. Partus. D. de Public. in rem act.

Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendus est; etiamsi ab eo, qui emit, possessus
Par. II. *Y y* *non*

non est. Sed heres furis hanc actionem non habet, quia vitiiorum defuncti successor est. Interdum tamen licet furtiva mater distracta non sit, sed donata ignorantibus mihi; & apud me concepta, & pepererit; competet mihi in partu Publiciana, ut Julianus ait: si modò eo tempore, quo experiar, furtivam matrem ignorem.

CUIACIUS ad tit. de usurpat. & usucapionib. in L. 4. §. heres, qui in ius.

Quid autem est, si apud bonae fidei possessorem ancilla furtiva conceperit? & places, partum pro suo usucapi posse. d. §. ancilla. L. qui vas. 48. D. de furt. L. si matrem. C. pro emptor. videlicet si datur eo tempore, quo furtivam esse matrem ignorat. Et haec est Juliani sententia. L. non solum. in princip. infr. hoc tit. quae recitatur in L. si ego. §. partus. D. de Public. in rem act. Est tamen §. partus, valde in illo loco depravatus, quo experiar; & nisi fallor, legendum est, quo & pariat: nam Julianus, cuius auctoritate utitur, tempus editionis duntaxat inspicit: & in Publiciano iudicio, eo tempore, quo agitur, bonam fidem non desiderari certum est. L. eum, qui. §. penult. & §. ult. D. eod. tit. Necessè est insinuari, ut editionis tempore furtivam esse matrem emptor ignoret: atque hoc etiam ostendit §. prox.

Idem **CUIACIUS** eam emendationem tuetur in recitationib. ad lib. 54. Pauli ad edictum, in L. 4. §. heres, & §. de illo. D. de usurpat. & usucap. & in not. Digestor. ad L. si ego. 11. §. partus. D. de Publiciana in rem act.

MERILLIUS.) Ille emptor, seu possessor bonae fidei possit usucapere partum ancillae furtivae apud se conceptum, & editum, Cuiacius satis esse existimat, si emptor furtivam matrem esse ignoraverit, tempore conceptionis, & editionis: nec spectandum esse tempus, quo emptor Publicianâ actione experitur; & ideo emendat L. si ego. 11. §. partus. D. de Publician. in rem act. Movetur potissimum, quòd ea fuerit Juliani sententia, tantùm conceptionis, & editionis tempus spectari oportere. L. non solum. 33. D. de usurpat. & usucapionib. ut ab Ulpiano refertur in d. L. 11. de Public. in rem act. & L. qui vas. 48. §. ancilla. D. de furt. Et quidem verum est, eam fuisse Juliani sententiam, & Trebatii antiquioris. L. 4. D. pro suo, qui putabat, partum apud emptorem bonae fidei conceptum, & editum usucapi posse omnimodò, id est, sine distinctione: puta, si matrem furtivam postea sciverit, vel ignoraverit. Sed Pomponius ibi distinctionem adhibet, ut si quidem bonae fidei emptor ignoraverit, usucapiat; si sciverit, & dominum certiore non fecit, non procedat ei usucapio: quia ex quo sciverit matrem furtivam esse, & dominum, cum posset, certiore non fecerit, clam possidere intelligitur. Eamque Pomponii distinctionem Cuiacius admittendam existimat in tit. de usurpat. & usucap. in §. de illo, in ver. quid si cum iam usucaperet. d. L. 4. & lib. 54. Pauli ad edictum, in d. L. 4. de usucap. & in tit. pro suo, ad d. L. 4. pro suo. Quae si vera est, habenda est ratio temporis, quo quis Publi-

bliciana experitur, an furtivam matrem esse sciverit, vel ignoraverit: nam si ignoraverit, ei procedit usucapio, & rectè Publiciana experitur; si sciverit, ob clandestinam possessionem non usucapit, & Publiciana ei non competit, quia ei non procedit usucapio: ut contra, qui potest usucapere, Publicianam habet. *L. sed & si. 7. §. Marcellus. D. de Publiciana in rem act.* Verum est igitur, Ulpianum, in d. *L. 11. D. eod.* Juliani sententiam retulisse, & secundum Pomponii distinctionem, qui Juliano posterior fuit, subjecisse: *si modo eo tempore, quo experiar, furtivam matrem ignorem*, ut est in lectione Florentina. Præterea, quod Cujacius ait, in Publiciano judicio, eo tempore, quo agitur, bonam fidem non desiderari; id quidem verum est, ubi res furtiva non fuerit: sed hic agitur de partu ancillae furtivae, ad cujus usucapionem requiritur, ut matrem furtivam esse ignoraverit.

Defenditur lectio Florentina in L. certè. 6. §. Julianus.

D. de precario.

C A P U T XXVIII.

ULPIANUS lib. septuagesimo primo ad edictum, in *L. certè. 6. §. Julianus. D. de precario.*

Julianus ait, eum, qui vi alterum deiecit, & ab eodem precario rogavit, desinere vi possidere, & incipere precario: neque existimare, sibi ipsum causam possessionis mutare, cum voluntate ejus, quem deiecit, coeperit precario possidere. Nam si ab eodem emisset, incipere etiam pro emptore * posse dominium capere.

CUJACIUS lib. 24. observat. cap. 13.

Probabilius est, Julianum, quemadmodum priore loco dixit, incipere precario possidere, & posteriore dixisse, incipere etiam pro emptore possessionis dominium capere: atque ita pro suo, non pro vi possesse, ut *L. si fur, in princip. D. de usurpat. & usucap. nec scripsisse, incipere etiam pro emptore posse dominium capere. Quae locutio etiam dura, & inelegans est, incipere posse capere, confecta ex tribus infinitivis. Denique illud posse, decurtatam esse possessionis vocem. Hanc verò lectionem si admittas, & res eas etiam dominum vi dejectum; à quo si praedicta res vi possedant emerit, & pro tradita habuerit, desinit vi possidere, & incipit possidere pro emptore. Ac res non ab ipso quidem, quia dominus est, sed ab alio quandoque usucapi potest, quasi purgato perversionis vitio, ut *L. quamvis. de furt. L. 4. §. tunc. de usucap.* Non nego tamen, quod in domino, idem etiam in bonae fidei possessore dici posse. *L. servi. §. ult. de furt.**

MERILLIUS.) Speciem L. 6. §. *Julianus. D. de precar. constituerat* Accursius in non domino, qui vi dejectus erat: quia si dominus vi dejectus fuisset, nudâ voluntate dominium in emptorem protinus transiisset; nec deberet emptor usucapere, cui jam dominium ex causa traditionis, vel quasi traditionis contigisset. L. 3. §. *ex plurimis. D. de acqu. vel amitt. possess.* Et Cujacius Accursii interpretationem probat, si haec verba, *posse dominium capere*, significant, posse usucapere. Sed ita emendavit, *possessionis dominium capere*: quasi non opus habeat usucapione, sed statim dominus fiat, & dominium possessionis apprehendat: vel quasi tantum à bonae fidei possessore dominium possessionis habere incipiat. At verò dicendum est, etiam si dominus rem suam vi possessam quasi tradiderit praedoni, adhuc opus esse usucapione; sicut in re furtiva, ita quasi tradita à domino, adhuc opus esse usucapione, ostendimus lib. 8. *observationum*, ex L. si fur. 32. *D. de usurpat. & usucapion. & L. quamvis. 86. D. de furt.* Finge igitur, dominum fundum suum vi dejectum fuisse, eundemque fundum praedoni, qui vi dejecerat, vendidisse; & voluntate domini praedonem in possessione fundi fuisse; atque ita fundum quasi traditam à domino fuisse: adhuc praedo fundum usucapere debebit, ut ei dominium civile, seu ex jure Quiritium acquiratur: quia fundus erat res mancipi in Italico solo, & non nisi per mancipationem alienari potuit, auctore Boëtio lib. 3. *comment. in Topic. M. Tullii*. Hic autem constat, non fuisse mancipatum à domino, nec traditum; sed quasi traditum: & ideo adhuc opus fuit usucapione, ut praedo dominium ex jure Quiritium acquireret. Idemque omnino dicendum est in re vi possessa, quod in re furtiva. Ex sola traditione, vel quasi, neque fur, neque praedo dominium habuit; sed tantum dominium in bonis, seu dominium possessionis. At uterque usucapit, ut habeat dominium ex jure Quiritium.

*Defenditur lectio Florentina in L. ult. D. de solut.
& liberationib.*

C A P U T XXIX.

PAULUS lib. 2. *Manualium*, in L. ult. D. de solut. & liberat.

EI, qui mandatū meū * post mortem meam stipulatus est, rectè solvitur: quia talis est lex obligationis; ideoque etiam invitò me rectè ei solvitur. Ei autem, cui jussu debitorem meum * post mortem meam solvere, non rectè solvitur: quia mandatum morte dissolvitur.

CUJACIUS lib. 1. *observac. cap. 38.*

Nunc

Nunc ostendamus, non omnes quidem, sed nonnullos ex his, quos jamdudum deprehendimus, errores creatos ex prava verborum, aut versuum collocacone: ut hoc velut indice, studiosi vel ad ceteros, quos supprimimus, investigandos; vel ad alios, quos adhuc non deprehendimus, inveniendos excitentur. Est erratum, mi falor, hac in re, in L. ult. D. de solutionib. Verba legis hæc sunt: Ei, qui mandatu, &c. ut supra. Quæ verba videntur esse aliena à principiis juris civilis. Nam si simpliciter iussi, debitorem meum solvere, fateor equidem extinguere morte mandatum: at si iussi, meum debitorem post mortem meam solvere, non video, cur morte mandatum finiatur, quod in tempus mortis nominatim collatum est. L. si verò non remunerandi. §. ult. & L. prox. D. mandat. Non video etiam, cur prior ita ponatur species, ut aliquis mandatò meò post mortem meam stipulatus fuerit sibi solvi. Nam etsi id non adjiciatur, post mortem meam, ei etiam, me me invito, ita me mortuò rectè solvitur. L. aliud. D. de solut. Quamobrem sic existimo restituendam esse L. ult. Ei, qui mandatu meò stipulatus est, post mortem meam rectè solvitur: quia talis est lex obligationis; ideoque, etiam invito me, rectè ei solvitur. Ei autem, cui iussi debitorem meum solvere, post mortem meam non rectè solvitur, quia mandatum morte dissolvitur. Quin etiam ad hanc posteriorem speciem id adjici potest, me invito ei rectè non solvi: id est, si dum res est in integro, ipse mutavero voluntatem.

MERILLIUS.) Differentias juris civilis Paulus in libris Manualium excutecus fuerat; quod libro singulari ad id factò ostendimus. Unamque differentiam attingere voluit in L. ult. D. de solut. & liberat. inter eum, qui mandat stipulari post mortem suam, & qui jubet debitorem suum post mortem suam solvere. Finge: Titius mandavit Maevio, ut stipularetur à Sempronio centum post mortem suam; post mortem Titii Sempronius centum rectè solvet: quia talis est lex obligationis, ut Sempronius centum Maevio post mortem Titii solvere teneatur. Nec ex mandato, sed jure stipulationis Sempronius rectè solvit. L. aliud. 106. D. eod. tit. de solut. quia scilicet ex stipulatione Sempronius tenetur, & vivò adhuc Titio, eoque invito potuit solvere. Ac licet post mortem Titii tantum teneretur, potuit antevenire diem solutionis. L. cum, qui. 41. D. de solut. & liberat. Sed si Titius iusserit, Maevium debitorem post mortem suam Sempronio solvere, Maevius non rectè solvet Sempronio post mortem Titii: quia mandatum morte ipsius dissolvitur. L. inter. 26. & L. si quis. 27. §. morte. D. mandat. L. cum pater. 77. §. Maevio. D. de legat. 2. Cùm mandavit Titius Maevio, ut stipularetur, præter mandatum fuit stipulatio; & jure stipulationis Sempronius solvere potuit. At cùm mandavit Titius Maevio, ut post mortem suam solveret; solum mandatum intercessit, quod morte extinguitur. Non movet, quod in L. si verò. 12. & L. seq. D. mandat. mandatum in tempus post mortem mandantis collatum, morte ipsius non extinguitur; puta, si Titius Maevio mandaverit, ut post mortem suam monumentum faceret, vel ut post mortem heredibus suis fundum emeret. Quia cum Maevius vivò Titio mandatum, quod

quod in faciendo consistit, faciendum susceperit, potuit res non esse integra; puta, si quaedam ad monumentum faciendum, vel pecuniam ad emptionem fundi paraverit. Ideo victum heres Titii, & Maevius obligantur: Maevius, ut mandatum, quod suscepit, impleat; heres, ut pecuniam refundat Maevio, quam ad monumenti extructionem, aut emptionem fundi impenderit. Cum autem Titius iussit, Maevium debitorem post mortem suam solvere, mandatum istud, quod in solvendo consistit, implere non potest debitor, nisi post mortem Titii: & antequam impleat, morte mandantis dissolvitur. Denique aliud est mandatum, quod in faciendo; aliud, quod in solvendo consistit. Mandatum in faciendo si vivò testatore susceptum sit, res potest non esse integra; puta, si mandatus pecuniam ad monumentum faciendum, vel ad emendum fundum, paravit. At cum mandatum est in solvendo, non potest non esse res integra: quia non nisi post mortem mandatoris debitori licet solvere. Ita constituta specie in *L. ult. D. de solutionib. & liberationib.* & observata differentia, quam ibi Paulus attingere voluit, apparet, verba d. *L. ult.* non esse trajecta, quae secundum lectionem Florent. optimam interpretationem patiantur.

Defenditur lectio Florentina in L. si quis extraneus. 21. §.

ult. D. de acq. vel omitt. heredit. & conciliatur cum

L. multum. 21. D. de condit. & demonstrat.

C A P U T XXX.

ULPIANUS lib. 7. ad Sabinum, in L. si quis extraneus. 21. §. ult. D. de acquir. vel omitt. heredit.

SI quis partem, ex qua institutus est, ignoravit; Julianus scribit, nihil ei nocere, quominus pro herede gereret. Quod & Cassius probat, si conditionem, sub qua heres institutus est, non ignorat: si tamen extitit conditio, sub qua substitutus est. Quid tamen, si ignoret, conditionem extitisse? Puto, posse adire hereditatem: quemadmodum si ignoret, an coheredis, cui substitutus est, repudiatione portio ei delata sit.

CULACIUS tract. 1. ad Africanum, in L. 46. D. de acquir. vel omitt. heredit.

L. si quis extraneus. §. ult. D. de acq. hered. quum dixisset, nihil gesti pro herede nocere ignorationem partis; consequens erat adnotari non hoc, nihil etiam nocere scientiam conditionis, quod est dissentaneum; sed nihil nocere ignorationem conditionis: si tamen extiterit conditio ante gestionem pro herede. Igitur demptâ negatione legendum d. §. ult. Quod & Cassius

sius probat, si conditionem, sub qua heres institutus est, ignorat: si tamen extiterit conditio, sub qua institutus est. Et postea. *Resat, illud ut quæramus, quid sit dicendum, si scierit heres conditionem, sub qua institutus est; & adierit, antequam sciret conditionem impleri; si aditionis tempore ipsa fuerit impleta. Et constat, non rectè eum adiisse, quia mandum putavit, delatam sibi hereditatem esse. L. multum. D. de condit. & demonstrat. Sed contradicit palam d. L. si quis extraneus. §. ult. nisi audeas affirmare, quod est verissimum, negationem, quam paulo ante in eo diximus abundare, esse in hunc locum transferendam, hoc modo: Puto, non posse adire hereditatem. Aberrabat: suò locò, sed restituenda est, ut dixi, ut & subiecta similitudo substituti coheredis, ignorantis coheredem repudiasse, aperit demonstrat: quem nemo dixerit ex substitutione adire hereditatem posse.*

Idem CUJACIUS in Recitationibus ad lib. 31. Digestorum Juliani, in L. multum. 21. D. de condit. & demonstrat.

Nemo potest adire hereditatem, quam nescit sibi esse delatam. Unde etiam jampridem ostendi, initiò primi ad Africanum, in L. si quis extraneus: §. ult. de acquir. heredit. esse legendum, Puto non posse adire hereditatem: enim heredem scilicet, qui nescit, conditionem facti, sub qua heres institutus est, existisse.

MERILLIUS.) Si quis institutus fuerit sub conditione facti, puta, si navis ex Asia venerit, si Titius Consul factus fuerit, non sufficit eam impletam fuisse, ut hereditatem adire possit; sed scire debet heres, eventum conditionis extitisse. L. multum. 21. D. de condit. & demonstrationib. quia is, qui vult hereditatem adire, scire debet quemadmodum hereditatem adeat; an institutus sit purè, vel sub conditione. L. heres. 32. §. 1. D. de acquir. vel omittend. heredit. Si institutus fuerit sub conditione, & ignorat conditionis eventum; errat adeundò hereditatem, quasi purè institutus; & ita nullius momenti est aditio. Si institutus fuerit purè, & putaverit se sub conditione institutum, cujus & eventum expectaverit; rectè adit, nec propter errorem hujusmodi aditio impeditur. L. sed & si. 34. §. 1. D. eod. Non rectè adit institutus sub conditione, si quasi purè institutus adeat: rectè adit purè institutus, si quasi sub conditione institutus adeat. Verùm in L. si quis extraneus. 21. §. ult. D. eod. tit. de acquir. vel omitt. heredit. institutus sub conditione hereditatem adire potest, etsi ignoret, conditionem extitisse, secundum lectionem Florent. Si tamen extitit conditio, sub qua substitutus est. Quid tamen, si ignorat, conditionem extitisse? Puto, posse adire hereditatem. Et quidem defendi potest lectio Florent. si intelligatur de substituto sub conditione, non de instituto: ut substitutus quidem sub conditione possit hereditatem adire, licet ignoret, conditionem extitisse. Finge, Titius fuerat heres institutus sub conditione; si navis ex Asia veniret; idemque sub alia conditione coheredi suo substitutus, si Titius Consul factus fuerit. Queritur, an utrinque conditionis eventum Titius scire debeat. Satis esse existimat Ulpianus, si non ignorat conditionem extitisse, sub qua fuit institutus; licet ignoret, con-

ditio.

ditionem extitisse, sub qua fuit substitutus. Ratio est, quod cum semel rectè adierit ex una parte hereditatem, ei partes aliae accrescunt; sive ex substitutione, sive jure tacito, & jure accrescendi. *L. si quis. 35. L. cum heres. L. 52. & L. seq. & L. qui patri. 59. D. de acquir. vel omitt. heredit. L. quidam. 20. C. de jur. deliber.* Vtrumque jungit Vlpianus in hac *L. 21. & cum jam adierit ex institutione, secunda aditio ex substitutione necessaria non est: nec igitur scientia conditionis, sub qua fuit substitutus.*

Defenditur lectio Florentina in L. haec conditio. 29. D. de condit. & demonstrationib.

C A P U T XXXI.

JULIANUS lib. 1. ad Ursejum Ferocem, in L. haec conditio. 29. D. de condit. & demonstrat.

HAEC conditio, si in Capitolium * ascenderit, sic recipienda est, si cum primum potuerit Capitolium ascendere.

CUIACIUS ad tit. de heredib. instituem. in *L. 23. in V. conditionem trahat.*

Is, cui conditio potestativa adscripta est, eam si trahat, nec, cum potest, impleat; non ideo deficit conditio. Fefellit interpretes *L. haec conditio. inf. de condit. & demonstrat. in qua & species ponenda, & legendum fortè sic est:* Si in Capitolium non ascenderit, ex *L. 17. §. 1. D. de manumissi. testam. Quod & ejus legis, uti Flor. scripta est, ultimum verbum subindicat. Nec enim in eis Pandectis scriptum est, ascenderit, sed, ascendere.*

Idem **CUIACIUS** in recitat. ad lib. 1. Juliani ad Ursejum Ferocem, in *L. haec conditio. 29. D. de condit. & demonstrat.*

Sequitur *L. 29. D. de condit. & demonstrat. in qua haec conditio proponitur, si Capitolium ascenderit, illi do, lego, ut vulgè legitur. Quae conditio sic accipienda est; si cum primum potuerit, Capitolium ascenderit, illi do, lego; ut vulgè legitur. Quae sententia est falsa: quia conditio haec potestativa est, id est, in arbitrio, & potestate legatarii, cui adscribitur: & potestativa conditio, quae in dando, vel in faciendo consistit, quo, cumque tempore, nec statim atque impleri potest, impleri potest invito legatario. *L. 23. §. 1. de hered. instit. Trahi potest in longum tempus. Et repugnat etiam scriptura Florentina, quae in fine habet, ascendere, non ut vulgè, ascenderit: & exigit omnino, ut conditio in non faciendo fuerit concepta, hoc modo: si capitolium non ascenderit, ut in *L. 17. D. de manumissi.***

numiss. testam. si non manumiserit . L. si peculium. §. ult. de statulib. *Hæc enim conditio* , si capitolium non ascenderit , *rectè dicitur sic recipienda esse ; si cum primùm potueris ascendere , non ascenderis.*

MERILLIUS.) Quæstio est , an conditio potestativa , cui dies adscripta non est , deficiat , si cum primùm ea impleri potuerit , impleta non fuerit. Quaedam in faciendo consistit : veluti , si Titius in Capitolium ascenderit , si Titius servum manumiserit . Quaedam in non faciendo : veluti , si Titius in Capitolium non ascenderit , si Titius servum non manumiserit . Verius est autem , eam , quæ in faciendo consistit , non ideo deficere ; etsi impleta non fuerit , cum primùm impleri potuerit . *L. si quis 23. §. 1. D. de heredib. instituend. L. ult. D. de conditionib. institut.* Si quis non fecit , quod facere debuit conditionis implendæ causâ , non propterea deficit conditio ; sed tum demum deficit , cum certum est , id , quod fieri debuit , fieri non posse . Nec obest *L. 29. D. de conditionib. & demonstrat.* Etenim non ait Julianus , deficere conditionem , sed eam impleri debere , cum primùm impleri potest . Puta , ut si heres institutus conditionem trahat , cum implere possit ; ex eo tempore postulancibus creditoribus , vel aliis , præstetur ei tempus , intra quod conditioni parere debeat . d. *L. 23. D. de hered. instituend.* Atque ita negatio in d. *L. 29.* inferri non debuit , quæ dicit in Florent. lect. Neque obstat , quod conditio , quæ in non faciendo consistit , puta , "si in Capitolium non ascenderit , existere intelligitur , cum primùm Capitolium ascendere potuit . *L. libertas. 17. §. 1. D. de manumiss. testam. & L. si peculium. 20. §. ult. D. de statulib.* Quia id favore libertatis receptum est , ne inutilis sit servo libertas , si conditio referatur ad novissimum vitæ tempus ; seu ad id tempus , quo certum sit , jam fieri non posse quod in conditione positum est : ut in stipulationibus . *L. ita. 115. §. 1. D. de verb. obligat. & in aliis non faciendi conditionib.* In utrâque igitur conditione potestativa , sive in faciendo , sive in non faciendo consistat ; nullò tempore præstitutò , liberum est semper facere , quod in conditione positum est . Nec conditio in faciendo deficit , si cum primùm fieri potuit , factum non sit : nec existit conditio in non faciendo , si non factum sit , cum primùm fieri potuit . In conditione faciendi , si trahatur , remedium est , ut Praetor tempus ad faciendum præstituatur . d. *L. 23. D. de hered. instituend.* In conditione non faciendi , remedium est Mucianæ cautionis , ne adversus eam fiat . *L. 7. D. de condit. & demonstrat.*

Defenditur lectio Florentina in L. deducta. §8. §. penult.

D. ad SCtum Trebell. & conciliatur cum L. 3.

§. nonnunquam D. de usuris.

C A P U T XXXII.

PAPINIANUS lib. 9. Responsorum, in L. deducta. §8. §. penult. D. ad SCtum Trebell.

Quod ex hereditate superfuisset, cum moreretur, restituere rogatus, fructus superfluos restituere * non videtur rogatus: cum ea verba diminutionem quidem hereditatis admittunt, fructuum autem additamentum non recipiant.

CUJACIUS lib. 12. observat. cap. 10.

Uti Scaevola, ita Papinianus, quod libris Quaestionum scribit, fere etiam reponit libris Responsorum. Libris autem Quaestionum, eum, qui rogatus est post mortem suam restituere, quod ex hereditate superfuisset, scribit, deminuere quidem bonâ fide posse, ex eis bonis, sed non etiam fructus superfluos retinere. Venire namque eos in restitutionem fideicommissi, ex voluntate defuncti, qui contentum esse voluit heredem mediis temporis diminutione, quam modo bonâ fide faceret; & quidquid superasset, id omne plenissimè restituere. L. 3. §. nonnunquam. D. de usur. Et postea: Hoc verò, cum ita de priori exemplo scripseris Papinianus Quaestionum libris, consequens est, ut libris Responsorum non responderis aliud. Et tamen legitur adhuc in Pandectis, ex Papiniani Responsorum libro nono, Heredem, qui quod ex hereditate superfuisset, post mortem suam rogatus est restituere, fructus superfluos restituere non debere. L. deducta. §. penult. ad SC. Trebell. Sed videamus, an ea, quam subijcit, ratio consentiat cum assertione. Cum, inquit, ea verba diminutionem quidem hereditatis admittant; fructuum autem additamentum non recipiant. Hujus rationis hic procul dubio sensus est: his fideicommissi verbis, quod ex hereditate superfuisset, heredi tantum permitti diminutionem medio tempore; non etiam hoc, ut possit fructus sibi adijcere superfluos, nec restituere fideicommissum debere: igitur heredem fructus superfluos restituere. Ac proinde ratio non consentit cum assertione, & ex ea potius emendanda est assertio, sublata negatione; quam ex assertione ratio vel castiganda, vel detorquenda aliorum. Quae aperta, & aequa, & voluntati defuncti, & ejusdem Papiniani Quaestionibus admodum consentanea est.

Idem CUJACIUS eandem emendationem tuetur lib. 20. Quaestionum Papiniani, in L. 3. §. nonnunquam. D. de usur. & ad lib. 9. Responsor. Papiniani, in L. deducta. §8. §. penult. D. ad SCtum Trebell.

MERILLIUS.) Dûas rationes suae emendationis affert. Prima est, quod Papinianus sibi obloqueretur, qui cum respondisset lib. 20. Quaestio-

nam, in eadem specie, fructus venire in restitutionem fideicommissi. L. 2. §. nonnunquam. D. de usuris & fructib. non aliter postea responderit lib. 9. Responso. in L. deducta. §8. §. penult. D. ad SCtum Trebell. Secunda est, quia nisi negatio rejiceretur ex d. §. penult. ratio, quam subijcit Papinianus, cum adfersione non conveniret. Verum si utrumque locum expendamus, non est, cur negatio rejici debeat ex lectione Florentina; aut cur dicamus, rationem cum adfersione non convenire. Ait Papin. in d. L. 3. §. nonnunquam. D. de usur. Nonnunquam evenit, ut quanquam fructus hereditatis, aut pecuniae usurae nominatim relictas non sint; nihilominus debeantur; nupta, si quis rogetur post mortem suam quicquid ex bonis supererit, Titio restituere. Ut enim ea, quae bonâ fide deminuta sunt, in causa fideicommissi non deprehenduntur; si pro modo ceterorum quoque bonorum deminuantur: ita quod ex fructibus supererit, iure voluntatis restitui oportebit. Hic verba fideicommissi sunt, ut heres restituat, quicquid ex bonis supererit. Et his verbis tenetur heres fructus superfluos restituere. Nam verum est, eos ex bonis testatoris superesse: & ita ex voluntate testatoris restituendi sunt; qui aliter in restitutionem fideicommissi non venient. L. in fideicommissaria. 18. D. ad SCtum Trebell. Alia autem verba sunt in L. deducta. §8. §. penult. D. eod. quibus rogatus fuerat heres, quod ex hereditate superfuisset, restituere: & ideo fructus non veniunt in restitutionem. Idque intelligo non de fructibus inventis in hereditate, qui sunt hereditatis, & auctiorem faciunt hereditatem. L. contrario. 15. D. de vulg. & pupillar. substit. sed de fructibus mediò tempore perceptis ab herede, ante restitutionem fideicommissi: & propterea non veniunt in restitutionem, quia sunt heredis, non hereditatis. d. L. 18. D. ad SCtum Trebellian. In prima specie d. L. 3. de usur. latior est bonorum interpretatio, quàm hereditatis in secunda specie d. L. §8. D. ad SCtum Trebell. Bonorum appellatio continet fructus, ut etiam pecuniae appellatio. L. Balista. 32. D. eod. non etiam hereditatis appellatio continet fructus, qui post mortem testatoris ab herede percepti sunt. Ista distinctio bonorum, & hereditatis, petitur ex L. quod his verbis. 83. D. de legat. 3. ubi ea sunt verba fideicommissi: quicquid ex hereditate, bonisve meis ad te pervenerit. Et testator utrumque junxit, quia aliud hereditatis, aliud bonorum appellatio continetur. Ceterum distinguenda sunt illa verba, quod ex hereditate pervenerit, ab istis, quod ex hereditate supererit. ut & distinguit Cujacius d. cap. 10. lib. 12. observat. Et in illis non videtur Modestinus convenire in d. L. 83. D. de legat. 3. cum Ulpiano in L. 2. §. 1. D. de dot. praelegat. Sic autem constituta differentia inter fideicommissi verba, quae in utroque loco referuntur apud Papinianum; videndum est adhuc, an non ratio Papiniani conveniat adfersioni d. L. §8. §. penult. D. ad SCtum Trebell. quo potissimum ductus Cujacius negationem ex lectione Florent. expunxit. Quanquam benè convenit, si intelligas his verbis, quod ex hereditate supererit, deminutionem quidem hereditatis contineri: puta, ut heres minus possit restituere, quàm fuerit in hereditate: non tamen ea verba additamentum recipere; ut heres, quod hereditati additum fuerit, puta fructus, restituere teneatur. Id est, testatorem vo-

misit, ut quod ex hereditate, licet deminutâ, superesset, restitueretur; non tamen quod hereditati additum fuisset: quo sensu nihil est apertius. Cujacius alio accipit, ut heres quidem hereditatem deminuere possit, sed additamentum ex fructibus restituere debeat. Ad lib. 20. *Quaest. Papin. in d. l. 3. D. de usur.* intellexerat de fructibus inventis in hereditate: sed ad lib. 10. *Respons. Modestini, in d. l. 83. D. de legat. 3.* postea de fructibus mediò tempore perceptis: quod verius est.

Defenditur lectio Florentina in L. Herennius. 43. D. de usur. & fructib.

C A P U T XXXIII.

MODESTINUS lib. octavo-decimo Digest. in L. Herennius. 43. D. de usur. & fructib.

HERENNIIUS Modestinus respondit, ejus temporis, quod cessit, postquam fiscus debitum percepit; eum, qui mandatis à fisco actionibus expetitur, usuras, quae in stipulatum deductae non sunt, petere posse.

CUJACIUS in recitationib. ad lib. 18. Resp. Modest. in L. Herennius. 43. D. de usur. & fructib.

Apparet, Graecos omnes legisse in extremo hujus responsi, petere non posse: ac sanè omnino ita legendum, ratio pervincit. Alioquin est manifestè falsum, quod prae se ferunt verba hujus legis, ut vulgò percepta sunt.

MERILLIUS.) Postquam speciem ex Basilicis, & ex Cyrillo retulit Cujacius, concludit secundum Graecos, negationem inferendam esse, quae in lectione Florentina, & aliis codicibus deest. Graeci speciem ita constituunt: Titius erat debitor fisci; Maevius solvit fisco, quod debebat Titius; & fiscus mandavit actiones Maevio, quas habebat adversus Titium. Ait Modestinus, Maevium licet in locum fisci successerit, usuras petere non posse, nisi in stipulatum deductae fuerint; id est, nisi nomen Titii usurarium fuisset, deductis usuris in stipulationem. Veruntamen cum fiscus in ea specie actiones Maevio mandaverit; saltem usurae Maevio deberentur, quae fisco currere coeperant, ex quo nomen Titii inter debitores fisci relatum fuerat. Aptius ergo videtur constituenda species secundum lectionem Florentinam; Finge. fiscus successit Titio, in cujus successione repertum est nomen, quod Maevius Titio debebat sine usuris. Ex eo tempore, quo fiscus Titio successit, & Maevius fuit inter debitores fisci; seu, ut loquitur Modestinus, Maevii debitum percepit, usurae fisco deberi coeperunt. *L. fiscus. 6. D. de jur. fisc.* Ut usuras ex omnibus

bus contractibus accipit, licet in stipulatum deductae non fuerunt. *L. cum quidam. 17. §. fiscus. D. de usur. & fructib.* Cum autem fiscus Titio successisset, & ex debito Maevii usurae fisco currere coepissent; postea fiscus actiones, quas habebat adversus Maevium debitorem Titii, mandavit Sempronio. Quaeritur, an Sempronius usuras ejus temporis, quo Maevius fuit fisci debitor, petere possit. Rationem dubitationis attigit Modestinus, quia usurae in stipulatum deductae non fuerant, & debitum Maevii fuerat ab initio sine usuris. Modestinus tamen ait, Sempronium, cui fiscus nomen Maevii cesserit, usuras ejus temporis petere posse: quia Sempronius mandatis actionibus in locum fisci successit, *L. 3. C. de privilegio fisci*, ut usuras petere possit, non quidem post mandatas actiones, lite[m]ve contestatam; sed quae fisco currere coeperant, ex quo tempore fiscus debitum Maevii percepit; & nomen Maevii inter debitores fisci relatum fuit. *d. L. 6. D. de jur. fisc.* Haec species valde congruit lectioni Florentinae. Sed Graeci, cum mentem auctorum juris plerumque non assequerentur, lectionem veram turbaverunt.

Defenditur lectio Florentina in L. saepe. 63. D. de re judicat.

C A P U T XXXIV.

MACER lib. 2. de appellationib. in L. saepe. 63. D. de re judicat.

SAepe constitutum est, res inter alios judicatas aliis non praepjudicare: Quod tamen quandam distinctionem habet. nam sententia inter alios dicta, aliis quibusdam etiam scientibus * obest: quibusdam verò, etiamsi contra ipsos judicatum sit, * nihil nocet. Nam scientibus nihil praepjudicat, veluti si ex duobus heredibus debitoris alter condemnatur. Nam alteri integra defensio est, etiamsi cum coherede suo agi scierit. Item si ex duobus petitoribus alter victus adquevoric, alterius petitioni non praepjudicatur: idque ita rescriptum est. Scientibus sententia, quae inter alios data est, obest; cum quis de ea re, cujus actio, vel defensio primum sibi competit, sequenti agere patiatur. Veluti si * creditor experiri passus sit * debitorem de proprietate pignoris; aut maritus socerum, vel uxorem de proprietate rei in dote acceptae; aut possessor venditorem de proprietate rei emptae. Et haec ita ex multis constitutionibus intelligenda sunt. Cur autem his quidem scientia nocet, superioribus verò non nocet, illa ratio est; quòd qui scit, coheredem suum agere, prohibere eum, quominus, uti velit, propriam actione, vel defensione utatur, non potest. Is verò, qui priorem dominum defendere causam patitur, ideo propter scientiam praepscriptione rei quamvis inter alios judicatae, summovetur; quia

quia ex voluntate ejus de jure, quod ex persona agentis habuit, judicatum est.

GUJACIVS lib. 12. observat. cap. 25.

*Recepta est jam ab omnibus Florentina scriptura in L. saepe. D. de re judicat. illo loco: veluti si creditor experiri passus sit debitorem de proprietate pignoris. Et postea. At emendanda est etiam ea lex in principio, dum ad regulam juris, ne res inter alios judicata aliis praejudicet, adhibet distinctionem hoc modo. Nam sententia inter alios dicta aliis quibusdam etiam scientibus obest, quibusdam vero etiam si contra ipsos judicatum sit, nihil nocet. Est enim in prima parte distinctionis hujus, negativè legendum, non obest, ut in Noricis Pandectis; ut in apponendis ad eam partem exemplis mox infert: nam scientibus nihil praejudicat, &c. In secunda autem parte est *inversio*, sive *translatio* verborum; quae ab eo, quod prima pars habet, diversum nihil proponunt, ut debuere tamen; utque ejus partis resumptio, & subiecta exempla requirunt, in illo loco: scientibus sententia, quae inter alios data est, obest, &c. nisi suo ordini restituantur hoc pacto: quibusdam vero, etiam si contra ipsos judicatum nihil sit, nocet. Aut sane punctis ita distingui debent: Quibusdam vero, etiam si contra ipsos judicatum sit nihil, nocet. Ut eandem sententiam efficiant: quibusdam scilicet, etiam si inter alios, & contra alios res judicata sit, non contra se, rem judicatam obesse. Puta, si sciverint rem inter alios agi: nam propter scientiam solam, rei inter alios judicatae subjiunguntur.*

MERILLIUS.) Variis in locis turbata est lectio Florentina in hac L. 63. & à primis quidem Glossographis, ut agnoscit Accursius, & deinceps à Guajacio. Ille quidem in principio lectionem Florentinam probat: *Veluti si creditor experiri passus sit debitorem de proprietate pignoris*. In aliis Codd. legitur: *Veluti si creditorem experiri passus sit debitor de proprietate pignoris*. At negationem retinet, quae est in Noricis, & deest in Florentina. Omnino retinenda est lectio Florentina, nec ulla ex parte mutari debet. Macer regulam istam, ut res inter alios judicata aliis non noceat, sine distinctione non esse admittendam ait; & distinctionis duas partes facit. Prima est, quod res inter alios judicata quibusdam etiam scientibus obest. Secunda, quod quibusdam etiam scientibus non praejudicat. Advertendum est autem, posterioris partis prius, deinde primae partis exempla subijci. Quod cum non advertereat, ad immutationem verborum accesserunt. quasi exempla distinctionis non satis convenirent: sed ita manifestum est, posterioris partis prius exempla subijci. Finge: Primus, & Secundus fuerant heredes instituti. Creditor egit adversus Primum, & judicatum eum fecit. Sententia quae inter Primum, & creditorem lata est, Secundò coheredi non nocet. L. 2. Cod. quibus res judicat. non nocet. Quod exemplum posteriorem partem distinctionis respicit: ut & quod sequitur. Finge: Petitor, qui egerat rei vindicatione, duos heredes reliquit: unus ex his rem in judicium deduxit, & victus est: ea sententia non nocebit coheredi, quominus pro parte sua iterum rei vindicatione agere

pol-

possit. *L. si petitor. 31. D. de iudiciis.* His igitur duobus exemplis Macer ostendere voluit, rem inter alios iudicatam aliis, etiam scientibus, non obesse: quod pertinet ad secundam partem distinctionis. Et postea redit ad priorem partem, ut ostendat, rem inter alios iudicatam scientibus obesse. Cum is, qui primus actionem, vel defensionem habet, sequentem agere patitur: puta, cum creditor passus est debitorem experiri de proprietate pignoris: visus debitore, sententia adversus debitorem dicta creditori nocet; qui potuit pignus vindicare, vel etiam adversus vindicantem pignus excipere, quod pignus recte contractum fuerit. *L. 3. D. de pignorib. & hypothec.* Et quidem scienti creditori nocet, non ignoranti. *L. iudicatas. 29. D. de except. rei iudicat. L. 4. §. penult. D. de appellationib. L. Praeser. 5. C. de pignorib. & hypothec.* Ita sententia adversus socerum, vel uxorem dicta nocet marito, qui passus est socerum, vel uxorem de proprietate rei in dotem acceptae experiri: cum maritus, ut dominus rei dotalis, agere potuerit. *L. doce. 9. C. de rei vindicat. L. in rebus. 30. C. de iur. dot.* Idem est, si Titius rem suam vendiderit Maevio, eamque tradiderit; & Maevius possessor rei emptae passus fuerit, Titium venditorem de proprietate rei emptae agere: sententia lata adversus venditorem, nocebit emptori, quia venditorem agere permisit, cum ipse agere potuerit post traditionem. *L. si ancillam. 11. C. de actionib. empt.* Hacce distinctione adhibita ad regulam, tandem Macer in §. *cur autem*, affert rationem distinctionis. Quia in primis exemplis, quae posteriorem (ut diximus) partem distinctionis respiciunt; puta, quando unus ex heredibus egerit, vel cum eo actum fuerit, coheres id prohibere non potest. Et ideo sententia adversus heredem lata coheredi licet scienti nocere non debet. In aliis autem exemplis, quae priorem partem respiciunt, res alios inter iudicata aliis scientibus obesse debet: veluti si creditor debitorem agere passus fuerit; vel maritus socerum, uxoremve; vel, emptor venditorem: quia cum scirent, prohibere potuerunt, & de iure quod ex persona aliorum habebant, agi permiserunt. Sub finem legis Macer duo exempla subjicit, ad distinctionem regulae: sed primum quidem, partem primam distinctionis; aliud, secundam respicit; contra quam supra fecerat.

Defenditur lectio Florentina in L. idemque. 10. §. si procurator, D. mandat. & conciliatur cum L. qui sine. 38.
D. de negot. gest.

C A P U T XXXV.

ULPIANUS lib. 31. ad edictum, in L. idemque. 10. §. si procurator, D. mandat.

SI procurator meus pecuniam meam habeat, ex mora utique usuras mihi pendet. Sed & si pecuniam meam foenori dedit, usurasque consecutus est; consequenter dicemus, debere eum praestare, quantumcumque emolumentum sensit: sive ei mandavi, sive non: quia bonae fidei hoc congruit, ne de alieno lucrum sentiat. Quod si non exercuit pecuniam, sed ad suos usus convertit; in usuras convenietur, quae* legitimè modò in regionibus frequentantur. Denique Papinianus ait, etiam si usus exegerit procurator, & in usus suos convertit, usuras eum praestare debere.

GUJACIUS lib. 13. observat. cap. 15.

Incidi in L. idemque. §. si procurator. D. mandat. in qua non possum non affirmare, trajectionem esse manifestam horum verborum: quae legitimè modò in regionibus frequentantur: & debere ea primo loco collocari, quo dicitur, procuratorem ejus pecuniae, quam habeo, usuras ex mora praestare; quae scilicet legitimè modò in regionibus frequentantur, ut L. 1. in princ. de usur. Secundo autem loco ait; si procurator eam pecuniam foenori occupaverit, eum praestare usuras, quas consequutus est. Ac deinde tertio, si eam pecuniam in suos usus converterit, eum debere usuras legitimas, usuras centesimas; exemplo tutorum, & curatorum, & Duumvirorum, qui Reip. negotia gesserunt. Nam ab his procuratores, vel gestores separari non sinis L. qui sine. D. de negot. gest. & haec verba, si ad suos usus converterit, in malo semper accipiuntur: si clam, & improbè pecuniam domini in suos usus converterit. Ne quis hac casu dicat, deberi tantum eas, quae in regionibus frequentantur, quod eam pecuniam palam & sincerà fide in suos usus converteritis; puta, sibi mutuum rationibus scribendù. L. quoties. §. non tantum. L. non existimo. D. de administr. tutor. Non possis hoc fingere tu ipse sincerà fide, & supplere quod lex praetermisit; quodque auctores, dum ita loquuntur, semper accipiunt in malam partem.

MERILLIUS.) Ideo putat, verba hujus legis trajecta esse; quod primum agit Ulpianus de usuris, quae debentur ex mora arbitrii judicis, in bonae fidei contractibus; quaeque veniunt secundum morem regionis. L. 1. D. de usur. Postea agit Ulpianus de usuris, quas procurator ex domini pecu-

pecuniâ occupatâ perceperit, non secundum morem regionis, sed quantâcumque perceperit. Tertio, de usuris, quas procurator debeat, si pecuniâ domini in suos usus converterit; easque debeat, non ut in regionibus frequentantur, sed maximas, seu gravissimas. Quod si procurator eo casu deberet tantum usuras, quae in regione frequentantur, pugnaret *L. qui sine. 38. D. de negot. gest.* Ubi tutores, & curatores, & Duumviri, qui pecuniam in suos usus converterint, tenentur ad usuras maximas. Atque ita procurator ad easdem usuras teneri debeat, non ad eas, quae in regionibus frequentantur, secundum lectionem Florentinam in *d. L. 10. §. 2. D. mandat.* Idem verò Cujacius in *notis Digestorum*, ad *d. L. 10. D. mandat.* & ad *L. 1. D. de usur.* hæc verba, *legitimâ modâ*, inserta putat à Triboniano, propter *L. eos. C. de usuris.* Quid igitur impedit retineri lectionem Florentinam, si intelligas in tertia specie; cum procurator domini pecuniam in suos usus converterit, teneri ad usuras, quae in regionibus frequentantur *legitimâ modâ*: id est, ad modum lege definitum, seu usuras maximas, legitimas, & centesimas. Qui est summus modus usurarum lege definitus; sive Ulpianus respexerit ad legem Gabiniam, aliamve legem, quæ modum usuris præstituit; sive Tribonianus ad constitutionem Justiniani. Non simpliciter dixit Ulpianus, usuras procuratorem debere, quæ in regionibus frequentantur: cum aliae sint leviores, aliae graviores. *L. 3. D. de eo, quod cert. loc. dar. oport.* Theophilus in *§. si quis agens. Instit. de actionib.* sed adjecit, *legitimâ modâ*: id est, ut ad summum modum lege definitum deberi possint; non tamen possint eum modum excedere. Atque ita non pugnabit *d. L. 10. §. 2. D. mandat.* cum *d. L. qui sine. 38. D. de negot. gest.* si utroque in loco eadem usurae debeantur.

Defenditur lectio Florentina in L. quarundam. 51. in fin.

*D. de acquir. vel amitt. poss. & sententia Javoleni
ex alio loco vindicatur.*

C A P U T XXXVI.

JAVOLENUS lib. 5. ex posterioribus Labeonis, in L. quarundam. 51. D. de acquir. vel amittend. possess.

QUarundam rerum animâ possessionem apisci nos, ait Labeo: veluti si acervum lignorum emerò, & eum venditor tollere me jussit: simul atque custodiam posuissim, traditus mihi videtur. Idem juris esse videtur venditò, cum universae amphorae vini simul essent. Sed videamus, inquit, ne haec ipsa corporis traditio sit: quia nihil interest, utrum mihi, an & cuilibet jussim, custodia tradatur. In eo puto, hanc quaestio-

Par. II.

A a a

nem

nem consistere, an etiam si corpore acervus, aut amphorae adprehensae non sunt, nihilominus traditae videantur. Nihil video interesse, utrum ipse acervum, an mandatò meò aliquis custodiat: utrobique animi quodam genere possessio erit aestimanda.

CUIACIUS in recitationib. ad tit. D. de acquir. vel amitt. poss. in L. quarundam. §1.

Unde & in hac lege procul dubio legendum est, utrobique, id est, utroque casu, utroque exemplo frui lignorum, & vini universi, quod esset in amphoris. Utrouque, inquam, casu & exemplo, corporis quodam genere possessionem aestimari: id est, quodammodo corpore possessionem acquiri, hisce rebus impositò custodit: corporis inquam, non animi.

Idem CUIACIUS in paratit. Cod. ad tit. de acquirenda, & retinenda poss.

Denique possessionem, siue naturalis ea sit, siue civilis, adquiri corpore nostrò, vel alieni: aut velut corpore, siue corporis quodam genere, ut lego in L. quarundam. D. eod. tit. & animò nostrò, aut quasi nostrò: ut per infantem tuore auctore, L. 3. non alienò.

MERILLIUS.) Expendendae sunt singulae legis partes, ut videamus, an mutari debuerit lectio Florentina. Javolenus primum ex Labeone refert, quarundam rerum possessionem animò nos apici: veluti acervi lignorum, & vini per averionem in amphoris venditi. Et postea refert dubitationem ejusdem Labeonis, an non ea traditio corporis dici possit: cum venditor acervum, aut vinum tolli jusserit, & emptor cuboderit, vel alius jussu emptoris. Et ita quidem traditionem factam videri ait; sed utroque casu possessionem animi quodam genere esse aestimandam, ut Labeoni consentiat: quod aliàs ei contigit in iisdem libris ex posterioribus Labeonis, licet diversae sententiae fuerint, ut ostendimus lib. 5. observat. cap. 38. Labeo fuit auctor sectae Proculejanorum: Javolenus fuit ex Sabiniensis, & Juliani praeceptor. L. 5. D. de manumiss. vincti. Id igitur vult Javolenus, possessionem ligni, & vini, animi quodam genere aestimari; & magis animò, quam corpore apprehensum videri. Eam verò fuisse mentem Javoleni, constat ex L. 1. §. si jusserim. 21. D. de acquirent. vel amittent. poss. Si jusserim, venditorem procuratori rem tradere, cum ea in praesentia sit, videri mihi traditam Priscus ait. Itemque esse, si numeros debitorum jusserim alii dare. Non est enim corpore, & actu necesse apprehendere possessionem, sed etiam oculis, & aditu. Prisci nomine, Paulus Javolenum intelligit; ut Priscus dicitur apud Plinium lib. 6. Epistol. Ulpianus lib. sing. Reg. tit. 11. sub fin. & L. si habitatio. 10. §. 1. D. de usu, & habitatu. quod igitur Javolenus ait in L. quarundam. §1. D. de acquir. vel amittend. poss. possessionem animi quodam genere aestimandam: idem in d. L. 1. §. si jusserim, oculis, & aditu acquiri: ut ita magis animò acquiri videatur, cum corpore adprehensa non fuerit. Et adhuc eam Javoleni sententiam fuisse, deprehenditur ex L. pecuniam. 79. D. de solut. & liberat. quae est lib. 10. Epistol. Javoleni. Tandem igitur abest, ut lectio

lectio Florentina mutari debeat, quin potius contra mentem Javoleni legeretur in d. L. *quarundam*. 51. D. de *acquir. vel amitt. poss.* corporis quodam genere possessionem aestimandam: quia potius animò, seu affectu, quam corpore aestimari voluerit. Admittebat quidem traditionem ita factam videri, sed possessionem magis animò, quam corpore esse apprehensam.

Defenditur lectio Florentina in L. fructus. 7. §. si vir in fundo. 10. D. solut. matrim.

CAPUT XXXVII.

ULPIANUS lib. 31. ad Sabinum, in L. fructus. 7. §. si vir in fundo. 10. D. solut. matrim.

SI vir in fundo mulieris dotali lapidicinas marmoreas invenerit, * & fundum fructuosorem fecerit: marmor, quod caelum, neque exportatum, est mariti; & impensa non est ei praestanda: quia nec in fructu est marmor, nisi tale sit, ut lapis ibi renascatur: quales sunt in Gallia, sunt & in Asia. Sed si cretifodinae, argentifodinae, vel auri, vel cuius alterius materiae sint, vel harenae; utique in fructu habebuntur.

CUJACIUS ad L. 4. D. de usurpat. & usucap. in §. si pupilli.

Animadverti crebrò hos articulos, & nec, errore librariorum commutarè & proferam hac de re quatuor exempla. In L. bona. §. quod filius. inf. de captiv. & postlim. revers. vulgò legitur, & si vivo patre decesserit: legendum credo, nec si vivo patre. Rursus in L. qui fundum. §. coheres. D. ad leg. Falcid. puto legendum, nec semis pupilli legatis exhaustus sit. Item in L. 6. C. de his, qui sibi adscrib. in testament. auctoribus libris scriptis emendandum censeo, nec suis litteris. Postremo L. fructus. §. si vir. D. solut. matrim. sic esse corrigendam censeo, nec fundum fructuosorem fecerit, ex L. ult. D. de fundo dotal.

Idem CUJACIUS lib. 15. observat. cap. 11.

Quod in L. 7. §. si vir. solut. matrim. legi, nec fructuosorem fecerit: in eo perscrutare me compellit L. ult. de fund. dotal. & ratio ipsa, cui scriptum servare debet potius, quam scripto ratio: & longè major culpa rationis evidentissima, quam scripto inferentis vim. Si clames, vim adferri scriptor clamem, dam arde vis tenere scriptum, vitare se, & corrumpere rationem: quod vitium certè illò longè deterius, aut hoc potius vitium, non illud. Non potest autem fructuosior fieri fundus apertis lapidicinis, quin lapides in fructu sint: alqui lapides non sunt in fructu. d. §. si vir, L. si lapidicinis. D. de jur. dot. Ergo his inventis lapidibus, fructuosior fundus non fit. Quinimò si deterior fit, ut ait L. ult. de fund. dotal. rectè non fit

fructuosior: & si sit fructuosior, impensas marito restitui aequum est. Atquin impensae ei non restituntur: ergo non fecit fundum fructuosorem. Ulpianus eleganter in tit. de dotib. utiles impensas esse, quibus dos fructuosior fit: his igitur, quae sunt in aperiendis lapidicinis, si fundus dotalis fructuosior sit; consequens est, divortio factò praestari eas debere à muliere: aut si non praestantur, consequens est, his impensis fundum fructuosorem non fieri. Nec potest igitur stare, quod ait Ulpianus in d. §. si vir, fundum fructuosorem fieri, & impensas non praestari.

MERILLIUS.) Prae illis quatuor emendationibus, quas Cuiacius retulit in L. 4. §. si pupilli. D. de usurpat. & usucapionib. aliam posuerat ex L. 4. §. si quis non tutor. D. de dol. mal. & mat. except. & ubi legitur in Pandect. Florent. & usucapta sit, legit ille, nec usucapta sit: quas forte aliquando exequemur. Et quidem propter emendationem L. 7. §. si vir uxori. D. solut. matrim. reprehensus fuerat à J. Roberto lib. 1. Receptar. lib. 10. Ideoque istam emendationem enixè tuetur lib. 15. observat. cap. 21. pluribus rationibus, quae omnes eliduntur eà distinctione. Si enim maritus in fundo dotali lapidicinas marmoreas aperuerit, & tale sit marmor, ut ibi renascatur; maritus fundum fructuosorem fecit, & marmor erit in fructu, & impensam marito uxor praestare debet. At si tale sit marmor, ut non renascatur; maritus fundum deterioorem fecit, nec marmor erit in fructu, nec impensam uxor praestare debet, quam maritus in lapidicinis aperiendis fecerit. Quam distinctionem Javolenus ad Labeonem attert in L. ult. D. de fundo dot. Ibique sententia utriusque aperte relata est. At Ulpianus commiscuit in d. L. 7. §. si vir. D. solut. matrim. Labeo nolebat uxorem impensas praestare, quia non essent necessariae; Javolenus autem voluit praestare, quod essent utiles. L. 7. §. 7. & 8. D. de impens. in res dotal. fact. Quid si impensae utiles fuerint, cum maritus lapidicinas in fundo dotali aperuerit; dicendum est, fundum fructuosorem fecisse, in d. L. 7. §. si vir. D. solut. matrim. secundum lectionem Florentinam. Nam ex utilibus impensis dos fit fructuosior. Ulpianus tit. 6. de dotib.

Defenditur lectio Florentina in L. si existimans. 48. D. de usurpat. & usucapionib.

C A P U T XXXVIII.

PAULUS lib. 1. Manualium, in L. si existimans. 48. D. de usurpat. & usucapionib.

SI existimans debere, tibi tradam; ita demum usucapio sequitur, si & tu putes debitum esse. Aliud, si putem me ex causa venditi teneri, & ideo

ideo tradam . Hic enim nisi * auctio precedat , pro emptore usucapio locum non habet .

CUJACIUS in notis ad lib. sing. Reg. Ulpiani, tit. 22. in V. *actionem*. *Actionem*, pro *auctionem*, ut in L. 2. §. tutor. §. procuratorem. D. pro emptor. L. si exstimaus. D. de usurpat. & usucapion. L. 2. §. final. de collat. bonor.

Idem CUJACIUS ad tit. de usurpat. & usucapionib. in L. si existimans. 48. in V. nisi auctio.

Sic Florent. pro auctio, ut in * fragment. Ulpiani tit. 22. annotavi.

MERILLIUS.) Jam ostendimus lib. 2. observ. cap. 8. ut apud Ulpianum auctionis verbum reponi non debeat : & in alios locos , ubi etiam reponi voluit, dum occurrunt, inquiremus . Manifestum est in L. 48. D. de usurpat. & usucap. auctionis verbum non esse reponendum; & retinendam esse lectionem Florentinam . Paulus actionem dixit, pro actu, ut actus legitimi in L. actus. 77. D. de regul. jur. aliàs dicuntur legis actiones. Ait igitur Paulus, usucapionem non habere locum, nisi actio praecesserit, id est, actus: quod verbum generale est, & ad contractus pertinet, sive re, sive verbis agantur, sive etiam consensu. L. Labeo. 19. D. de verb. significat. Praeterea actionis verbum, quod Cujacius. etiam notare voluit lib. 41. ad edictum, in L. 2. §. ult. D. de collat. bonor. propriè dicitur, ut liberi, qui in * potestate sunt, actionem habeant ad ea; quae morà detractione futura sunt, distrahenda. At propriè auctio pro distractione. L. 2. §. tutor. §. procuratorem. D. pro emptore.

Defenditur lectio Florentina in L. 2. §. item Varus. D. de aquae, & aq. pluvi. arcend. act.

C A P U T XXXIX.

PAULUS lib. 49. ad edictum, in L. 2. §. item Varus. D. de aq. & aq. pluvi. arcend. act.

Item Varus ait: Aggerem, qui in fundo vicini erat, vis aquae deiecit per quod effectum est, ut aqua pluvia mihi noceret. Varus ait, si naturalis agger fuit, non posse me vicinum cogere aquae pluviae arcendae actione, ut eum reponat, vel reponi sinat. Idemque putat, & si manu factus fuit, neque memoria ejus extaret. Quid si extet; putat, aquae pluviae arcendae actione cum teneri. Labeo autem, si manu factus sit agger, etiam si memoria ejus * non extat, agi posse, ut reponatur. Nam hac actione neminem cogi posse, ut vicino profit: sed ne noceat, aut interpellat

pellet facientem, quod iure facere possit. Quanquam tamen deficiat aquae pluviae arcendae actio; attamen opinor, utilem actionem, vel interdictum mihi competere adversus vicinum, si velim aggerem restituere in agro ejus, qui factus mihi quidem prodesse potest, ipsi vero nihil nocituros est. Haec aequitas suggerit, etsi iure deficiamus.

CUIACIUS ad lib. 49. Pauli ad Edictum.

Item si agger fuerit manu factus, modo si memoria ejus interciderit, ut in §. Cassius, cessat etiam actio aquae pluviae arcendae. Sed si memoria ejus adhuc vigeat, haec actio competit, in hoc, ut vicinus aggerem restituat, reponat in pristinum statum, aut reponi sinat suis sumptibus. Et haec suis sententia Alpheni Vari, à qua tamen discedit Labeo, & dissentit, qui etiamsi memoria aggeris manu facti extet, ait, dejecto aggere insensit vi aquarum, hanc actionem cessare. Sic enim omnia haec verba in hoc §. item Varus. ordinanda sunt; Labeo autem, si manu factus sit agger, etiamsi memoria ejus extat, agi non posse, ut reponatur. Quod liquido demonstrat ratio, quas sequitur: quia hac actione aquae pluviae arcendae memini cogi potest, ut vicino proficiat: quod cogeretur dominus superioris fundi, si dejectum aggerem reficere cogeretur. Sed hac actione in id tantum vicinus astringitur, ne noceat; vel ne ad finem vicinum interpellet, qui suo fundo vicinus adcolit, id facientem, quod iure facere potest. Ut si ius ei concessum sit habendi aggeris in fundo vicini, ne eum habere, qui reponere vetetur. Quo nomine si vetetur, etiam habet utilem actionem aquae pluviae arcendae, vel interdictum. Quod, vi aut clam. L. 1. in fin. hoc tit. secundum distinctionem legis 14. §. penult. & L. 21. hoc tit. Quod & Labeo subjicit in hoc §. item Varus illo loco. Quanquam tamen deficiat aquae pluviae arcendae actio directa.

MERILLIUS.) Actio aquae pluviae arcendae est ex lege 12. Tabul. cujus & fragmentum extat in L. Labeo. 21. D. de statuliber. & ideo aqua legitima Servio ad lib. 1. Georg. & aqua pluvia, quod lex 12. Tabul. aquae pluviae mentionem fecisset. Datur autem ea actio de damno, quod timetur ex opere manu facto in agro vicini, unde aqua pluvia vicino nocere potest: daturque, ut vicinus opus, quod fecit, restituat, aequamque coërceat. Sed hinc ad speciem hujus loci: Titius, & Maevius habebant fundos confines: agger erat in fundo Titii, seu terra aggesta, quam vis aquae deiecit; & ita effectum est, ut aqua pluvia agro Maevii noceret. Queritur, an Maevius adversus Titium agere possit, ut aggerem reponat, vel reponi sinat. Alphenus Varus distinguit, an naturalis agger fuerit, vel manus factus. Si quidem naturalis fuerit, Maevium non posse agere adversus Titium aquae pluviae arcendae actione, ut Titius aggerem reponat, vel reponi sinat. Quia ista actione agi non potest, cum aqua naturaliter nocitura est, ut est apud M. Tullium in Topicis: nec igitur cum naturaliter nocuit, puta, ex aggere naturali. Sed si ex aggere manu facto aqua nocuit, adhuc distinguit Varus, an memoria aggeris facti extet, vel non: si non extet, perinde esse, ac si naturalis agger fuerit; & Maevium

vium adversus Titium agere non posse. Si verò extet, Titium aquae pluviae arcendae actione teneri. Labeo contra Varum existimat, etiamsi memoria aggeris facti non extet, Maevium agere posse, ut reponatur, secundum lectionem Florent. quam ita Cujacius intelligit, quasi Labeo senserit, Maevium cogere posse Titium, ut aggerem reponat. Ita verò debet intelligi, non ut Maevius cogat Titium reponere, sed ut Titius Maevium reponere patiatur: ut reponatur, non à Titio, sed à Maevio. Et convenit ratio, quae sequitur: quia si Maevius cogere vellet Titium, ut aggerem reponeret; id esset contra naturam actionis, quae ad hoc datur, ne vicinis noceat, non etiam ut profit. Ideo tantum Maevius adversus Titium agere potest, ut aggerem reponi sinat, nec interpellat facientem, quod iure facere potest. Quibus verbis Labeo in hac specie directam actionem Maevio competere voluit: sed postea Paulus subijcit, (non Labeo, ut videtur) & si directa actio aliàs deficiat, utilem ex aequitate dari oportere, sive in factum, quae accommodatur à Praetore ad exemplum directae, seu legitimae actionis. *L. si usufructus. 22. D. de aqu. & aqu. plu. arcend. act.* & ideo est Praetoria, non civilis: ut & aliae actiones utiles, & in factum, quas Praetor accommodat legibus; quasque Praetorias, non civiles dici oportere, alibi observavimus. Ita autem constituta specie hujus loci, Florent. lectionem retineri posse constat: quam idea magis retinendam putamus, quod & Guillelmo Marrano Cujacii studioso, Praeceptorum meo, maximae dignationis Jcto, mihiq; perpetuam colendo memoriam, in *Paratit. ad tit. de aqu. & aqu. plu. arcend. act.* id videam placuisse.

Defenditur lectio Florentina in L. bona. 22. §. quod si filius.

D. de captiv. & posth. revers.

C A P U T XL

JULIANUS lib. 62. Digestorum, in L. bona. 22. §. quid si filius. D. de captiv. & posth. revers.

QUOD si filius ejus, qui in hostium potestate est, accipit, aut stipulatur: id patre, priusquam postumino rediret, mortuò, ipsi adquisitum intelligitur: & si vivo patre decesserit, ad heredem patris pertinebit. Nam status hominum, quorum patres in hostium potestate sunt, in pendenti esset. Reversò quidem patre, existimatur nunquam suae potestatis fuisse: mortuò, tunc paterfamilias fuisse; cum pater ejus in hostium potestate perveniret.

CUJACIUS in Recitationibus ad lib. 62. Digestorum Juliani, in L. bona. 22. §. quid si filius. D. de captiv.

Baquet

Itaque rectè censent, qui, ut Accursius refert hoc loco illius §. & si vivò pater captivò decellit, ad heredem patris pertinebit. Hic, inquam; negationem desiderans. Quae, belli reponitur, si pro & si, legat, nec si. Qualia in omnibus auctoribus delicta frequenter occurrunt.

Idem Cuiacius ad tit. de usurpat. & usucapionib. in L. 4. §. si pupill., istam emendationem antea probaverat.

MERILLIUS.) Quaestio est, an. si filius patre captivò quidquam adquisierit, & filius decesserit, vivò adhuc patre captivò, id ad heredem filii pertineat. Et quidem pertinere certum est. *L. penult. D. de suis, & legit. non ad heredem patris. L. proponebatur. §. ult. D. de castrenf. peculio* Contra verò hîc Julianus, & si vivò pater decesserit, ad heredem patris pertinebit. Propterea nonnulli, ut refert Accursius, negationem inserere voluerunt, & legere, *ad heredem patris non pertinebit*. Ut conveniat Julianus cum Ulpiano in d. *L. §. ult. D. de castrenf. pecul.* Cuiacius aliter negationem reponit, & legit, *nec si vivò pater*. Attamen lectio Florent. defendi potest, si fingamus filium mortuum, dum pater adhuc captivus esset; & post mortem filii patrem ab hostibus rediisse. At, inquires, si pater reversus fuerit, ad ipsum patrem pertinebit, non ad heredem patris. Ideo verò Julianus dixit, non ad patrem, sed ad heredem patris pertinere: quia heredem patris opponere voluit heredi filii, ad quem, mortuò pater apud hostes, pertinet. Et quidem si ad heredem patris pertinet, intelligimus ad patrem ipsum pertinere. Ita autem supplendam esse mentem Juliani, deprehenditur ex eo, quod sequitur; *reverso quidem patre, existimatur nunquam potestatis suae fuisse*. Ibi enim rationem affert, cur ad patrem, heredemve patris pertinere debeat. Atque ita sanè melius est, mentem Jctorum interpretatione supplere non incongruà, quàm verba insubidâ cogitatione immutare.

Istae sunt lectiones defensae ex libris Florent. quas non secundùm ordinem Digest. posuimus, aut secundum libris Cuiacii, sed prout occurrunt. Si qui rectè defensas esse judicarint, tentabunt forte meò exemplo non statim emendationi acquiescere; sed potius alias lectiones rueri, quas plerique post Cuiacium audenter nimis, sub auctoritate juris scientiae, impugnarunt. Non est interpretis legum verba, quae aliquam habent obcuritatem, dubitationem, *avopias*, immutare, trajicere, emendare; sed mentem earum quantà potest meditatione extundere; & quamlibet interpretationem, modò convenientem, assignere, aut subsistere, antequam ad emendationem veniatur.

*Finis Variantium interpretationum ex Cuiacio,
in libris Codicis.*

ADJECTAE SUNT
V A R I A N T E S
 QVAEDAM INTERPRETATIONES
C U J A C I I

Ex libris Institutionum Imperialium, & ex Theophrasto paraphrasæ.

C A P U T P R I M U M.

Variantes ex libris Institutionum:

JUSTINIANUS in §. Præterea. Institution. Quib. mod. tollitur obligat.

Præterea novatione tollitur obligatio: veluti si id, quod tibi Sejus debebat, à Titio dari stipulatus sis. Nam interveni-
 novae personae nova nascitur obligatio, & prima tollitur,
 translata in posteriorem: adeo ut interdum licet posterior
 stipulatio inutilis sit, tamen prima novationis jure tolli-
 tur: veluti si id, quod tu Titio debes, à pupillo sine tu-
 toris auctoritate stipulatus fuerit; quo casu res amittitur:
 nam & prior debitor liberatur, & posterior obligatio nulla est.

CUIJACIUS in notis prioribus Institutionum, ad §. præterea. Institut.
quib. mod. tolli r. oblig.

*Nulla est, ne naturalis quidem. Nimirum quia pupillus animi judicio ca-
 ret. L. quod pupillus. D. de condict. indebit. L. pupillus. D. de obligat.
 & actionib. Sed tamen si pupillus factus sit locupletior, jure naturali obli-
 gatur, ut ait L. naturaliter. §. ult. & L. prox. D. de condict. indebit.*

Par. II.

Bbb

Ali-

Aliter idem CUIACIUS in notis secundis Institut. ad §. *praeterea. In-*
sitution. quib. mod. tollit. obligat.

Nulla, quia non civilis; naturalem tamen esse ponendum est: atque ob
id etiam, quasi in causam quodammodo novationis translata fuerit prior
obligatio, jure pristino cum debitore agi non posse.

MERILLIUS.) Si ulla est Cujacii variatio observanda, ea maxime,
quae hoc loco traditur ex notis prioribus, & posterioribus Institutionum:
has enim & illas sub periculo ratus esse voluit. Utraque tamen sententia
vera esse non potest, ut nec agentia, & negantia vera esse possunt. Gregor.
Nazianz. or. 45. *al Notarion duo γὰρ ἰερωτάς λόγους περὶ αὐτῶ πείρασται*
ἀλλ' οὐκ ἓνα φάσις ἡμῶν. Duos contrarios sermones de eadem re veros esse,
natura non fert. At in prioribus notis ait, pupillum stipulando nullo mo-
do obligari, neque civiliter, neque naturaliter; sub hac tamen excep-
tione, n. li locupletior factus sit. Quo casu putat, jure naturali pupillum
obligari. In notis posterioribus ait simpliciter, pupillum stipulando natu-
raliter obligari; ita ut novatione facta in personā pupilli, propter natura-
lem ipsius obligationem prior obligatio tollatur; secundum Ulpianum in
L. 1. D. de novationib. & delegat. Non convenit Ulpiano Neratius in L.
quod pupillus. 41. D. de condi. indeb. Idque ex scholarum diversitate
profectum ostendimus lib. 1. Variantium Interpretationum ex Cujacio, cap.
20. & lib. 8. observationum, cap. 4.

JUSTINIANUS in §. *Praeterea. Institut. de actionib.*

Praeterea quasdam actiones arbitrarías, id est, ex arbitrio judicis pen-
dentes appellamus; in quibus nili arbitrii judicis, is, cum quo agitur, sa-
tisfaciat, veluti rem restituat, vel solvat, vel ex noxali causa servum de-
dat; condemnari debeat.

CVJACIUS in notis priorib. Institut. ad §. *praeterea. Institut. de*
actionib.

Arbitrium judicis, & arbitratus dicitur. L. qui restituere. D. de rei
vindicat. L. illud. D. de eo, quod met. caus. & officium. L. metum. §. ex
hoc edicto. eod. tit. Actiones autem arbitrarías non utique sunt illae, in qui-
bus condemnationem iussus praecedit; quia modum sit in vindicatione, ad
exhibendum, quod metus causá; sed ex quibus condemnatio fit officio, arbi-
trioque judicis.

Aliter CVJACIUS ad lib. 21. Pauli ad edictum, in L. barum. 7. D.
si servit. vindicet.

Ex quo intelligimus, non tantum rerum corporaliun, sed etiam incorpora-
lium, puta, servitutum etiam vindicationem esse arbitrarías: quia damna-
tionem, vel absolutionem praecedit arbitrium judicis; quia damnationem,
vel absolutionem in omni vindicatione praecedit arbitrium, officium, iussus
judicis, quo iubet sine cunctatione rem auctori restitui, vel praestari cautio-
nem huic rei.

MERILLIUS.) Quaedam actiones arbitrarías sunt, in quibus iussu
judi-

judicis non praecedente, ut res restituatur, sit condemnatio arbitrio judicis. Ut est actio arbitraria de eo, quod certò loco dari oportet. Cùm enim ista actione agitur, iudex arbitratur, quid reum auctori praestare oporteat. *L. 2. D. de eo, quod cert. loc. dari oportet.* At sunt & aliae actiones arbitrarie, in quibus jubet rem restitui, ut sunt vindicationes rerum **corporalium**, & incorporearum, & actio de dolo. *L. arbitrio. 18. D. de dol. mal.*

JUSTINIANUS in §. *fidejussores. Institut. de fidejussorib.*

Fidejussores ita obligari non possunt, ut plus debeant, quàm debet is, pro quo obligantur: Nam eorum obligatio, accessio est principalis obligationis; nec plus in accessione potest esse, quàm in principali re.

CVJACIUS ad lib. 11. Respons. Papiniani, in *L. pecuniae. 9. D. de usuris.*

Obstat *L. Graecè. §. illud. D. de fidejussorib. quae lex ostendit, fidejussorem, qui pro debitore obligato in decem promissit quindecim, nullà ex parte teneri: neque in decem, in quas tantum si promississet, teneretur utiliter; neque in quindecim, ut loquitur ea lex, omnino non obligari.*

Aliter **CVJACIUS** in notis secundis Institut. ad §. *fidejussores. Institut. de fidejussorib.*

Si reus decem aureos promiserit, fidejussor in quinque rectè obligatur. Contra verò obligari non potest, in majorem summam scilicet; in debitam enim summam obligari magis est.

MERILLIUS.) Si fidejussor in majorem quantitatem se obligaverit, quàm reus principalis debeat; non tenetur in id, quod excedit rei obligationem: sed tenetur in quantitatem rei obligatione comprehensam. Quod magis admittendum probavimus lib. 1. *variantium ex Cujacio, c. 50.*

JUSTINIANUS in §. *Sed haec hodie. Institut. de satisfactionib.*

Sed haec hodie aliter observantur; siue enim quis in rem actione convenitur, siue in personam suà nomine, nullam satisfactionem pro litis aestimatione dare compellitur; sed pro sua tantum persona, quod in judicio permaneat usque ad terminum litis, vel committitur suae promissioni cum jurejurando, quam juratoriam cautionem vocant; vel nudam promissionem, vel satisfactionem pro qualitate personae suae dare compellitur.

CVJACIUS in notis priorib. Institut. ad §. *sed haec hodie. Institut. de satisfactionib.*

Hodie reus non satisfat, iudicatum solvi; sed iudicio se adsumendum usque ad finem litis, aut satisfat, aut jurat, aut repromittit. Jurat vir illustris. *L. quotiens. C. de dignitatib. & qui immobilia possidet. L. sciendum. D. qui satisfat. cogant. L. in sacris. C. de proxim. sacror. serinior. L. multis. C. de princ. agent. in reb. Novell. Valent. de Episcop. iudicio.*

Aliter **CVJACIUS** in Paratit. Digestor. ad tit. *qui satisfat. cogant.*

Consequenter necesse fuit explicare, qui satisfat iudicio sibi fidejussore datum locuplete, vel qualicumque; & qui cavens vel nudà repromissione, vel in-

ratâ: quod hic titulus absolvit. Repromittunt rerum immobilium possessores, vel Resp. ut L. 6. D. ut legat. nom. caveat. Juratâ promittunt clarissimi viri. Qualemcumque fidejussorem dant personae edictâ comprehensae.

MERILLIUS.) In not. Institut. distinguit, eos qui satisfiant, jurant; aut repromittunt: & ait, eum, qui immobilia pollidet, jurare, non repromittere, ex *L. sciendum. D. qui satisfd. cogant.* quae quidem probat, possessores rerum immobilium non teneri satisfdare, id est, cavere datis fidejussorib. At non probat juratâ promittere. Quod tamen tentari potest ex *L. in sacris. 12. C. de prox. sacror. sermior.*

Multae aliae variationes Cujacii ad libros Institutionum observari possunt in notis manuscriptis post mortem editis, quae parenthesi inclusae sunt. At nobis satis visum est, eas attingere, quas edidit, quasque suo periculô ratas esse voluit.

*Variantes interpretationes Cujacii ex Theophilo paraphraste
Institutionum Imperialium.*

C A P U T I I.

Varium Cujacii de Theophilo judicium.

CUJACIUS (de Theophilo) ad lib. 10. Digest. Juliani, in *L. non omnis. 19. §. si pupillus. D. de reb. credit.*

EX intima Jurisprudencia fuit hic auctor, ut & vetustissimus, ita & jurisprudentissimus; ita ut ab iis, quas scribit, non sit temerè recedendum.

Idem CUJACIUS in recitationib. ad tit. Institut. de actionib.

Hunc errorem etiam Theophilus sequitur, quem ego auctorem existimo post Accursium scripsisse; ut & non sit causa, cur plius quàm ipsi Accursio credamus, quem plerumque ita solet imitari, ut multis in locis verbum à verbo exprimat.

MERILLIUS.) Varium est admodum istud de Theophilo judicium. Tum quia ad Julianum ait, auctorem esse vetustissimum, & ex intima Jurisprudencia: & in recitationib. ad tit. de actionib. eum post Accursium scripsisse. Tum quia ad Julianum ait, à Theophilo non temerè recedendum: ad tit. de actionib. ei non plus, quàm Accursio credi oportere. Equidem Theophilus paraphraistes Institutionum fuit alius à Theophilo, cui Iustinianus cum aliis juris enucleandi curam demandavit: sed ex posterioribus temporibus, ut ex paraphrasi ipsiusprehenditur, quae ca-

tet multis perperis interpretationibus, & à mente Justiniani alienis. Quod propediem (si Deus dederit) librò singulari animadversionum in eum auctorem factò ostensuri sumus.

THEOPHILUS in tit. de jur. nat. gent. & civil. Ait, ex jure gentium esse, γένεσθαι δόπας, διαδίδας οὐγγαρίους, fieri donationes, testamenta conscribi.

CUJACIUS ad tit. D. qui testament. facer. poss. in L. 1. & 3.

Resbat illa quaestio, utrùm testamentum sit juris gentium, an juris civilis. Juri gentium Theophilus adscribit in tit. de jur. naturali, quod probat.

CUJACIUS aliter in notis MS. Institution. ad titul. de verbor. obligationib. in V. Utrùm autem latinà.

Ex hoc loco apparet, stipulationem non esse juris civilis; nam quae juris civilis sunt, civilibus tantum, & Latinis verbis fieri possunt. Ut testamenta ante Theodosium Latinà dumtaxat lingua fieri poterant, quoniam testamenta sunt à jure civili. In quo tamen Theophilus peccat, qui ea iuris gentium esse scribit in §. 1. de jur. naturali.

MERILLIUS.) Variantes ex notis MS. & insertis cum notis prioribus, & posterioribus Institutionum, aequè admittendas non putavimus; sed tamen hanc admitti placuit ex MS. quia saepe incidit quaestio illa, an testamentum sit origine juris gentium, vel juris civilis. Et Viglius Zuichemus, qui Theophilum edendum curaverat, ad tit. Instit. de testament. ordinand. auctoritate Theophili doctus nullam hodie dubitationem superesse ait, quin testamentum sit juris gentium. Cujacius Viglium secutus fuerat ad tit. D. qui testam. facer. poss. sed postea aliter sentit, (& quidem verius) testamentum esse juris civilis; Idque probavimus latis lib. 8. observat. cap. 25. Adjicimus, Romanos ea, quae sunt origine juris gentium, peregrinis facillè concessisse; ut jus connubii, jus commercii: non tamen jus testamenti faciendi, quasi id fuerit meri juris civilis. Et hoc unum Romanorum filii sibi concedi optabant, ne à jure testamenti supprime elogii condendi repellerentur, ut auctor est Lucianus in Nigrino.

THEOPHILUS in §. sunt autem. Institution. de bonorum possessionib. *ὡς περὶ τὴν ἐκ τῆς οἰκίας τῆς οὐκ ἐκ τῆς οἰκίας* tanquam ex familia: Quintam pollicitus est tanquam ex familia.

Ita Latina verba retulit Theophilus, quod ea bonorum possessio diceretur tanquam ex familia.

CUJACIUS in not. ad lib. sing. Regul. Ulpiani tit. 28. de posses. dand.

Quarto familiae, id est, agnatis patrum. Haec dicitur Tum quem ex familia: sic enim lego in Instit. Justiniani. Eamque lectionem tuetur in notis prioribus instit. in d. §. sunt autem.

Sed expressim rejicit Theophilum in recitationib. ad tit. de actionib. in §. aequè.

Idem Theophilus in tit. de bonor. posses. communem errorem sequitur, nam bono-

bonorum possessionem, Tum quem ex familia, tanquam ex familia appellat.

Idem CUJACIUS lib. 20. observat. cap. 34.

Existensibus agnatis, sive familiâ patronorum, quae vocatur ex quinta, non poterant patroni venire ex sexta: sed deficiente tantum familiâ patronorum, cui deferabatur ex quinta, bonorum possessio tum quem ex familia; vel ut alii legunt in *hystint.* tanquam ex familia.

MERILLIUS.) Ad tit. de actionib. errorem Theophili esse existimat, qui legerat, tanquam ex familia: & lib. 20. observat. cap. 34. eam lectionem non improbat; & quidem improbare non debuit. Tum quia apud Theophilum, & in plerisque codicibus reperitur. Tum quia ad eam bonorum possessionem agnati patroni vocabantur, tanquam ex familia patroni.

Variationes quaedam Cujacii observatae à Guillemo Marrano Antecessore Tolosano in Paratitlis Digestorum.

C A P U T III.

GUILLELMUS MARRANUS fuerat auditor Cujacii in Academiâ Valentina: eum Antecessorem Academiae Tholosanae mihi audiisse contigit, virum sanè non operâ perlusoriâ, sed anxîâ diligentîâ jus Civile exponentem. Monebat saepe auditores suos, ut nullius auctoritate, ac ne suâ quidem, à verò se abduci paterentur: & tum solum dictis, scriptisve assensionem praeberent, cum accuratè expendissent. Atque ita optimi quique censuerunt. Strabo elegantissimè lib. 2. Geogr. ἡ θαυμαστὴ δὲ ἡ πικρὴ γῆναιται πικρότην, καὶ ἡ τῷ αὐτῷ ἐν ἰσθμοῖς μὲν πικρὸν, ἐν ἰσθμοῖς δ' αἰσιτούμεν; ὅταν παρὰ τινος τιδῆται βιβλαῖον. Non mirum, si credibili est aliquid credibilis, & si eidem in aliis fidem habemus, in aliis non habemus, quando ab alio ponitur quid firmitus. Aristides in Oratione Platonica pro Rhetorica: Οἱ φιλοσοφῶντες λυγροὶ, ἢ τοῖς αὐτοῖς ἀπ᾽ αὐτῶν δίδου λόγους χροῦνται, ἀλλὰ τοῖς ἐναντιωτάτοις ἀλλήλων. Qui dicuntur philosophari, non iisdem omnes perficō rationibus utuntur, sed maxime contrariis inter se. Postea subjicit, Apud eos, qui veritatem assequuntur, philosophiam esse rem praeclaram, nec sibi contrariam. Et hoc quidem aptius multò de Jurisprudencia dici debeat, manere Jurisprudencia rem praeclaram, nec sibi contrariam; licet variae rationes in hanc, aut illam sententiam proferantur. Ideo Guillelmus Marranus in Paratit. varias quasdam interpretationes Cujacii referre voluit; cujus monitò, & exemplò nos alias supra retulimus.

GUIL-

GUILLELMUS MARRANUS in Paratit. Digest. ad tit. *In jus vocati ut eant.*

Placet enim Joannis sententia, quam refert Glossa ad d. L. 2. ut necessarias personas intelligamus, non in jus vocantis, sed fidejussoris. Ut sic hoc editum distet ab eo, quod proponitur L. 2. §. Praetor. qui satisfd. cogant. infra. Quam sententiam agnovit etiam Cujacius d. §. sed haec hodie. de satisfdationib. in prioribus not. Quam tamen mutavit in Paratit. hujus tit. & d. tit. qui satisfd. cogant.

Idem in Paratit. Digest. qui satisfd. cogant.

Nonnulli verò liberantur à fidejussoria datione, sed tamen juratò promittunt, ut illustres. L. penult. Coa. de dignitatib. memoriales. L. in sacris. 3. Cod. de proxim. sacror. scrinior. & quandoque, qui fidejussorem non possunt invenire. Novell. 12. de litig. cap. 2. ad excludendas. collat. 8. & generaliter rerum immobiliarum possessor, qui satisfacere non compelluntur, L. penult. hoc tit. sed juratò tamen promittunt, ut rectè Glossa in eà lege concludit, ex d. L. in sacris, illis verbis, ut & si non possideant immobilem substantiam, & ex L. ult. Cod. de princip. agent. in reb. in qua hoc juris communis esse significatur, illis verbis, ut pro tenore generalium dictorum; quam etiam sententiam probat Cujacius Novell. 53. de exhibend. reis, collat. 5. licet in Paratit. hujus tit. nescio quomodo scripserit, rerum immobiliarum possessor, re promittere tantum; quod & alii crediderunt.

Idem in Paratit. Digestor. ususfructuar. quemadmodum. cau.

Supereff tantum, ut inquiramus, cujus generis sit haec stipulatio; nam Cujacius in hoc Paratit. facit praetoriam, & similiter ad L. penult. hoc tit. Quod aperte probatur L. 1. in princip. L. 5. huic stipulationi. §. 1. hoc tit. & tamen idem ipse judicalem facit, hoc est, diversam speciem, ad L. 10. hoc tit. Quod etiam aperte probatur L. 13. si cojus, in princip. sup. de usufructu. ubi nominatim dicitur hanc satisfdationem officio judicis interponi. Quid igitur dicemus? nempe hanc stipulationem esse communem, quales aliae quoque sint. §. ult. de divis. stipulat. Instit. & L. 5. §. communes. de verbor. obligat. infra.

Idem in Paratit. Digest. de rit. nuptiar.

Nam etsi Theophilus in princip. de patr. potestat. dicat Latinos, pro eo quod Graeci γάμον dicunt, duo habere vocabula, nuptias, & matrimonium; & Cujacius hic idem fere scribat. Tamen magis placet, quod idem Cujacius tandem advertit in posteriorib. not. ad princip. tit. de patr. potestat. ut aliquid intersit inter haec duo: quod observavit ex L. 10. & 11. hoc tit. & ex §. si adversus. Instit. de nupt. ut scilicet matrimonium sit nomen generis, quo & ipsae nuptiae, & matrimonium specialiter dictum continentur; & consequenter nuptiae sine matrimonio esse non possunt, matrimonium verò sine nuptiis esse possit.

Idem in Paratit. Digest. de tutorib. & curat. dat.

Sed dubitatur, an magistratus municipales ultro tutores dare potuerint, id est, etiam injussu Praesidis; & quomodo jus dandi tutores illis datum esse dicatur, d. L. 3. L. 19. in princip. & fin. hoc tit. puto hoc illos spontè suà

sua potuisse. Nam si iussum expectandum sit, non tam ius dandi illis concessum, quam necessitas imposita videretur. Glossa tamen in L. ult. hoc titi putat iussum Praesidis praecedere debere; cuius sententia probatur L. 24. hoc tit. L. 46. §. cum testamento. inf. de administrat. & pericul. tutor. & §. sed hoc jure. de Attil. tutor. Institut. ubi magistratus iussum Praesidum tutores creant, si non sint magnae pupilli facultates. Et ex nova Justiniani constitutione, quae ibi citatur, nec expectata iussione Praesidum. Sed Cuiacius, qui contra sentit, dupliciter hunc nodum solvit ad §. sed hoc jure: in prioribus enim ait, hoc ius etiam injussu Praesidis datum initio fuisse magistratibus, sed aliud ius postea usu obtinuisse. Quod ostendunt verba illa d. §. Sed hoc jure utimur: ut contrarium illa in d. L. 3. hoc tit. eoque jure utimur. Nempe ut usus circa hoc ius fuerit variatus. In posterioribus autem ait, hoc quidem ius magistratibus datum fuisse, viam tamen illos id usurpasse injussu Praesidum; ut nec alia, quae ibi memorat, quae illis tamen similiter data essent.

Idem in Paratit. Digestor. de conditionib. & demonstrationib.

Incipiamus ergo à conditione, cuius definitiones octo Dñ. Cuiacius variis locis nobis proposuit. Et postea.

Secunda ejus definitio sic habet, Condicio est futurus eventus, qui in dubio est, sit, an non sit. Quae in eo videtur vitiosa, quod eventum pro genere ponat. Nam quàm conditiones in eventum conferri dicantur. L. 79. hoc tit. & §. sin autem aliquid. Cod. de caduc. tollend. manifestum est, aliud conditionem esse, aliud id, in quod conferatur, id est, eventum. Et postea.

Non est omitendum, quod me studiosi quidam admonuerunt, Dñ. Cuiacium ipsum ad L. 71. hoc tit. lib. 17. Quaest. Papiniani, improbasse secundam suam definitionem: quia quodcumque futurum est, inquit, etiam si non sit positum in conditione, eventus tamen futurus est. Hoc est, quod ante diximus, quia definitio non possit converti cum suo definito. Addit, & quia omnis conditio in eventum non conferatur, sed quaedam in potestate personae collocentur. L. 60. L. 78. §. ult. hoc tit. Et postea.

Denique videri etiam ipsum tacite improbasse primam suam definitionem, & pro ex pacto, emendasse ex post facto, in posterioribus editionibus Paratit. Digestor. & ad d. L. 37. supra, de reb. credit. lib. 1. definitionum Papiniani. Nam in priori editione Paratit. apud Revellium anno 1570. & in ea, quam omnium suorum operum Cuiacius ipse repetita praefatione apud Nivellium procuravit anno 1577. constanter excusum est, ex pacto. Neque in erratorum correctione quidquam emendatum. Quae definitio ita interpolata tolerabilior multo est, quamquam adhuc vitiosa.

Idem in Paratit. ad SCum Trebellianum.

Nec enim placere nobis potest Dñ. Cuiacii ad illum Pauli locum, distinctio inter SCum Pegasianum, & Trebellianum; ut nempe qui restituit ex hoc, quartae non retentae repetitionem habeat, quia ignorans solvit; qui ex illo, non habent, quia sciens restituit. Et postea.

Nec verò alia distinctio videtur nobis inquirenda, quam quae ab ipsis

juris

juris auctoribus proponitur; cum quibus duas consilio regulas. Prima est id, quod ex causa fideicommissi indebitum datum est, si per errorem facti solutum est, repeti posse. L. 9. ad leg. Falcid. L. 7. C. de condic. indebit. L. 9. §. penult. & ult. *supra*, de juris, & fact. ignorant. & d. §. si quis rogatus, in fin. & d. §. sed quia stipulationes: quem Dñ. Cujacius in posterioribus Glossam secutus intelligit secundum prædictam regulam.

Idem in Paratit. D. de bonor. possessionib.

Sequitur quinta, in cuius appellatione varians veteres MSti libri, nonnotatum est §. sunt autem. Insitit. hoc tit. in editione Russardi, & Charontae, & ad Dñ. Cujacio ad eundem §. in prioribus notis. In quibus; ut etiam in posterioribus, & etiam apud Ulpianum tit. 28. asserit legendum, tum quæ ex familia, quasi ea fuerint prima edicti verba: argumentis L. 1. & 4. und. legit. & L. 227. D. de verbor. significat. *infra*: quanquam vulgo, & apud Theophilum legatur, tanquam ex familia. Unde & ipse Dñ. Cujacius d. cap. 34. lib. 20. observationum, videtur dubitasse, quæ potior esset lectio, illudque in medio reliquisse. Ego vero existimo, à Theophili, & vulgatæ lectione non esse recedendum.

Idem in Paratit. de bonor. possess. furios. infant. nat. surd.

Nam beneficii loco bonorum possessiones haberi apparet, etiam ex L. 6. §. 1. *sup.* de bonor. possess. & ex d. §. ult. Insitit. eod. in quo tamen pro, earum beneficium, Dñ. Cujacius in Prioribus, & Russardus maluerunt legere, eorum beneficium, hoc est, Principum; contra vulgatam, & Theophili lectionem, quam tandem Dñ. Cujacius secutus est in edition. Insitit.

Idem in Paratit. de bonor. possess. contra tabul.

In testamento nullo, si filius præteritus patris se bonis abstinat, nam tunc etiam scriptus heres bonorum possessionem similiter obtinebit. L. 17. D. de injust. rupt. *supra*: ubi summe notandum, quod ait glossa ultima, testamentum filii præteritione nullum intelligi, si ipse dicere velit nullum; non si taceat, hoc est, si ius suum spernat. Illi igitur licet subtilitas juris refragari videatur; attamen voluntas testatoris ex æquo, & bono tuebitur, inquit d. L. nempe beneficii bonorum possessionis secundum tabulas. Quæ etiam existimavit rectè Dñ. Cujacius ad illam legem in Commentariis illius tit. de injust. rupt. qui tamen sententiam mutavit lib. 5. Respons. Papin. ad eandem L. ibi enim existimat intelligendum, voluntatem sustineri jure civili, quia jure Prætorio dubium non est, inquit, quin heredi scripto detur bonorum possessio secundum tabulas, etiam si filius præteritus sit; modò testamentum sit obsignatum septem testium signis. Sed prior sententia videtur verior.

MERILLIUS.) Nota, priorem sententiam probari, & posteriorem rejici.

Idem GUILLELMUS MARRANUS in Parat. Unde cognat.

Consanguinitas species est agnationis, atque ideo juris nomen. d. §. vulgo. Quæ ratione & adoptione quaeritur. L. 44. si is, qui, *sup.* de adoptio-

Par. II.

Ccc

nib.

nib. non ius sanguinis. d. L. 23. qui in adopt. d. tit. & emancipatione quoque collitur, ut restit. Dñ. Cuiacius lib. 6. observationum, cap. 17. & Novell. 84. Atque hoc ius; ut ius omne agnationis à patre oritur. L. 4. hoc tit. fraternitas nempe. L. 3. C. de legit. tutel. ex eodem patre. §. 1. de legit. agnator. successi. Institut. & d. L. 44. & haec est propria consanguinitatis appellatio, quam ideo nullo in loco aliter usurpare, Dñ. Cuiacius asseverat ad tit. de legit. agnator. successi. in priorib. not. Quanquam tamen ipsè deinde observaverit, pro cognatione generaliter accipi. L. unic. de imponend. lucrat. descript. lib. 10. Cod.

Idem in Paratit. de suis, & legit. hered.

Nepotes ergo, patre qui sunt in potestate vivente, legitimi quidem liberi avo sunt, non tamen sui: quod & de ceteris deinceps similiter dicendum est. Quò tamen in re Dñ. Cuiacius d. tit. de suis, & legit. lib. Cod. in Paratit. & sibi ipsi, & vero contradicit. Nam postquam rectè docuit, non omnes legitimos liberos, suos quoque esse: subicit tamen eos, qui non sunt sui liberi, nec legitimos esse. Cui rectè consequens est, omnes, qui legitimi liberi sunt, suos quoque necessariò esse oportere. Cuius posterioris sententiae argumentum male ducit ex L. 7. scripto. sup. si tab. testam. nullae extab.

Quaedam aliae Variationes Cuiacii ab alijs observatae.

C A P I T U M IV,

Studiofi quidam nostri, dum exponeremus Variantes Interpretationes ex Cuiacio, monuerunt, se & quasdam observasse, & symbolum suum conferre voverunt: Unde credo, illos, qui posthàc alias observarint, non fore asymbolos.

CUIJACIUS in-Paratit. Digest. de contrahend. empt.

Emptio est conventio nuda, quã id agitur, ut rei tradendae dominium in accipientem transeat, datò certò pretiò.

Idem CUIJACIUS in Paratit. Cod. de contrahend. empt.

Est autem emptio contractus, quo id agitur, ut datò certò pretiò sumus quis ab alio corpus, vel ius, quod vindicet sibi.

MERILLIUS. } In Paratit. Digestor. emptionem definit *conventionem nudam*, in Paratit. Cod. *contractum*, quod quidem rectius est. Est enim emptio contractus, non nuda conventio; licet nudà conventionem.

tione contrahatur, ut ostendimus lib. 3. observationum, cap. 28.

CUJACIUS ad lib. 3. sentent. Pauli, tit. ult. ad leg. Falcid.

Hæc verò quarta an etiam sit ex lege Falcidia (ut quidam opinantur) mibi nondum satis liquet, an verò ex lege Glicia; nec magis ex constitutione D. Marci, cujus meminimus lib. 3. observat. cap. 8.

Idem CUJACIUS lib. 2. observat. cap. 21. non satis constanter asserit, querelam inofficiosi lege Glicia introductam fuisse.

Idem CUJACIUS lib. 3. observat. cap. 8.

Querelam inofficiosi testamenti, quæ (ut probabiliter dici posse ostendimus lib. 2.) lege Glicia inducta est, excludi relicti debite ab intestato portionis quadrante, nemo est, qui nesciat.

Idem CUJACIUS lib. 14. observat. cap. 14.

Querelam inofficiosi testamenti esse ex antiquissima lege Glicia, conicere licet ex inscriptione L. 4. D. de inoffic. testam. quæ dandæ querelæ rationem reddit, legis Glicie ferendæ rationem reddere videtur; & ne quæ decipiant infortunia nescio cujus, neve mei tacentis modestiam in conscientiam ducat, scripsi latam fortè à Glicia Dictatore. Non negavi igitur, quin fortè à Consule, vel Praetore ejusdem nominis, frue cognominis.

MERILLIUS.) Non satis constanter dixerat in notis ad Paulum, querelam inofficiosi testamenti lege Glicia introductam fuisse: quod tamen asseverat lib. 14. observationum, cap. 14. ubi cum ait, *ne decipiant infortunia nescio cujus*, Jacobum Raevardum intelligere voluit.

CUJACIUS in Paratit. Digestor. ad tit. de reb. credit.

Pignoratitia igitur, & commodati, & depositi, conditiones non sunt, quia possessionem naturalem revocant. L. videamus. §. si possessionem. D. de usuris; id est, non dari, sed restitui oportere intendunt: sed neque ex horum contrahentium causa conditio competit.

Idem CUJACIUS tractat. 2. ad Africanum in L. si filiofamilias. 23. D. de mort. caus. donat.

Conjuncta utriusque scholæ sententiâ factum est, ut opinor, ut sit in arbitrio donatoris, an conditione rem donatam revocet, quasi re non sequutâ an utili actione, quasi tacitò jure ad se dominium redierit, vel à se nunquam discesserit. L. 30. hoc tit. ea enim in rem actio, utilis in rem actio est. L. 14. & 29. hoc tit. quæ, & in factum actio appellatur. L. 18. §. 1. hoc tit. hæc verò non sunt pugnantis, nemo rem suam condicit; omnis rem suam quasi alienam condicit, si condicere sat, quàm vindicare malit.

MERILLIUS.) Negat in Paratit. Digestor. conditionem ex re nostra competere, neque ex deposito, aut pignore, aut commodato nasci conditionem: sed tamen ad Africanum admittit, ex re nostra, quæque in dominio nostro remansit, competere conditionem; si quis con-

dicere, quàm vindicare malit. Quod verius est; non ut certi conditio veluti ex mutuo competat, sed conditio vel ob rem dati, vel conditio ob injustam causam. L. 4. §. res pignori. D. de reb. credit. vel conditio sine causa. L. si & me. 32. D. eod. tit. de reb. credit.

CUIACIUS lib. 17. observat. cap. 22.

Legatum relictum sub conditione, si L. Titio nupsisset, non debetur, si post mortem testatoris moriatur ante nuptias contractas. L. 4. G. de condit. infert. quia conditio defecisse intelligitur, sive impleri eam testator voluerit post mortem, sive non satis egerit quando impleverit. L. 10. & L. conditionum. D. de conditionib. & demonstrat. cum eo tempore, quo maxime impleri debuit, non fuerit impleta, nec per L. Titium steterit, quominus impleverit. Et postea.

Si post mortem testatoris moriatur L. Titius, sic accepta d. L. 4. ut L. in testamento. 2. D. de conditionib. & demonstration. Nam si quis testatore moriatur L. Titius, & testator voluerit post mortem suam conditionem impleri, legatum debetur. L. qui ex fratribus. D. de conditionib. institut.

Idem CUIACIUS tractat. 2. ad Africanum, in L. in testamento. 31. D. de conditionib. & demonstrat.

Cur Pampula videtur defecisse conditio, quum per eam non steterit, quominus impleverit? Quia matrimonii contemplatione legavit testator alteri propter alterum, & futa matrimonium impediverunt. Nam & ita si libertis legata sint alimenta sub conditione, si cum filio morerentur; non tam libertorum, quàm filii causa perimitur legatum. L. illis libertis, hoc tit. Aliis si utilitatem tantum legatarii spectavit testator, morti alterius conditioni fuens, aut impedimentum adferens, legatum non perimit. Et postea.

Vel potius adhibenda distinctio tradita. Observat. 17. cap. 22.

MERILLIUS.) Distinguit in libris observationum, an legatarius post mortem testatoris, vel vivò testatore moriatur: & ad Africanum, an legatum ad legatarii, vel alterius utilitatem legaverit: quae distinctio potius videtur admittenda.

CUIACIUS ad tit. D. pro empt. in L. 2. §. si à furioso.

Quod ergo dicitur hoc in loco, nec Publiciana competit, à iure civili abhorret, ac (nisi me fallo) spemum, suppositivumque est; neque id Graecus interpret Constantinus agnovit.

Idem CUIACIUS lib. 16. observat. cap. 29.

In L. pro emptore. §. si à furioso. D. pro empt. fateor, quod non habet Harmenopolus, habere Basilica. lib. 50. tit. 4. nec Publiciana competit. Nec tamen hanc lectionem ita tucor, ut ponam differentiam inter extraneum, & furiosum possessorem, ne obstat L. sed & si res. §. Marcellus. D. de Publ. in rem act.

CUJACIUS lib. 8. observationum, cap. 24.

Mori poenalis si concurrat cum rei persecutoria, altera alteram non tollit; ut actio furti non tollit conditionem furtivam, vel actionem pro socio: & è contrario, per mistam omnimodò tollitur rei persecutoria.

Idem CUJACIUS in recitationib. ad tit. de obligat. & actionib. in L. qui servum. 34. §. 1.

Si prius opore commodati, deinde agam conditione furtivâ, quae stricti iudicii actio est, non summoveor; nisi exceptione doli mali oppositâ. Et hoc discrimen in hac ipsa specie invenio fecisse Javolenum in L. si is, qui. 71. D. de furtis, si modo in eâ, ut oporteret, actionem furti accipias non pro ea, quae poenam persequitur, sed pro conditione furtivâ, quae rem persequitur.

MERILLIUS.) Lib. 8. observationum ait, non tolli actionem bonae fidei, veluti actionem pro socio, conditione furtivâ, & contra; & ad tit. de obligat. & action. ait, tolli exceptione doli mali oppositâ conditionem furtivam, si quis egerit actione commodati; quod est verius.

CUJACIUS ad lib. singul. Regul. Ulpiani, titul. 25. de fideicommissis.

Quae sunt juris civilis, Latine; quae juris gentium, qualibet lingua. L. an inutilis, in fine. D. de acceptilat. Testamenta igitur Latine sunt. Et postea: si quandoque concendas, stipulationem esse juris gentium, haec verè mascula erit ratio; nam stipulatio qualibet lingua semper fieri potuit.

Idem CUJACIUS ad titul. de verbor. obligationib. in L. 1. §. eadem.

Stipulatio quacunque lingua fieri potest: videtur ergo esse juris gentium contractus. L. an inutilis. §. 1. D. de acceptilat. in illo loco, & ideo. Verius tamen est stipulationem juris civilis cautionem esse.

Idem CUJACIUS in recitationib. ad tit. de Justit. & iur. in L. 5. sub finem.

Stipulatio quoque est ex jure civili: qui hoc negat, incidit in salebras: est cautio inventa à jure civili. Sed quod summe notandum, hodie stipulatio videtur esse juris gentium, ut dicitur de acceptilatione in L. an inutilis. §. ultim. de acceptilatione. L. 4. de transactionib. hoc jure nos uti, ut acceptilatio sit juris gentium. Ex quo intelligitur, (& id est, quod censeo notandum) pleraque transisse in jus gentium, quae initio civilia fuerant.

MERILLIUS.) In ea quaestione, an stipulatio sit juris civilis, vel juris gentium, satius est dicere, stipulationem esse juris civilis, & à jure civili inventam. L. 5. D. de justit. & iur. & ab initio non nisi

La.

Latinis verbis fieri potuisse . Postea tamen in mores gentium , quæ Pop.
Romano subditæ fuerant , transiisse ; & ex eo tempore quacunque lin-
guâ fieri potuisse .

FINIS PARTIS SECUNDÆ.

AUCTORUM

QUIBUS

OPUS ILLUSTRATUM EST,

POTIORES HIC LOCI NOTANTUR.

*Numeri, signo * praeposito, librum singularem
Differentiarum juris Julii Pauli
designant.*

A	<p>A.</p> <p>A Acutius. <i>par. sec.</i> 48. 244.</p> <p>Acron ad Horatium. <i>par. pr.</i> 4.</p> <p>141. 184.</p> <p>Aelius Apostolorum. <i>par. pr.</i></p> <p>325. 326. 333. 336. 348.</p> <p>Aelianus. <i>par. pr.</i> 122.</p> <p>Alexander Aphrodisaeus. <i>par. pr.</i> 96.</p> <p>Alexius. <i>par. sec.</i> 58.</p> <p>Alphenus Varus. <i>par. sec.</i> 365. 366.</p> <p>Ambrosius. <i>par. pr.</i> 148. 233. 235.</p> <p>Amnianus Marcellinus. <i>par. pr.</i> 31. 57.</p> <p>122. 153. 173. 282. 294.</p> <p>Anastasius Bibliothecarius. <i>par. pr.</i> 116.</p> <p>Anianus. <i>par. pr.</i> 174. 186.</p> <p>Antiquae collectiones Decretalium.</p> <p><i>par. pr.</i> 39.</p> <p>Antiquae inscriptiones Gruteri. <i>par. pr.</i></p> <p>46. 74. 92. 93. 104. 105. 130. 144.</p> <p>147. 169. 174. 218. 234. 310. 314.</p> <p>317.</p> <p>Antistius Labeo. <i>par. sec.</i> 88.</p> <p><i>Par. II.</i></p>	<p>Antonius Contius. <i>par. sec.</i> 166. 323.</p> <p>Antonius Diogenes apud Photium.</p> <p><i>par. pr.</i> 218.</p> <p>Appianus Alexandrinus. <i>par. pr.</i> 254.</p> <p>Apulejus. <i>par. pr.</i> 63. 142. 144. 178.</p> <p>282. 315. 340.</p> <p>Aristaenetos. <i>par. pr.</i> 252.</p> <p>Aristides. <i>par. pr.</i> 180.</p> <p>Aristophanes. <i>par. pr.</i> 120. 179.</p> <p>Aristoteles. <i>par. pr.</i> 34. 36. 50. 82. 218.</p> <p><i>par. sec.</i> 127. <i>seq.</i> 283.</p> <p>Arnobius. <i>par. pr.</i> 45. 81. <i>par. sec.</i> 308.</p> <p>Arnulphus Lexoviensis. <i>par. sec.</i> 283.</p> <p>Arrianus. <i>par. pr.</i> 10. 12. 13. 16. 28. 58.</p> <p>Artemidorus. <i>par. pr.</i> 15. 23. 26. 36. 77.</p> <p>81. 82. 84. 110. 173. 174. <i>par. sec.</i> 80.</p> <p>168.</p> <p>Asconius Paedianus. <i>par. pr.</i> 198.</p> <p>Asterius. <i>par. pr.</i> 29.</p> <p>Athanakius Patriarcha. <i>par. pr.</i> 122.</p> <p>Athenaeus. <i>par. pr.</i> 3. 119. 170. 197. 230.</p> <p><i>seq. par. sec.</i> 155. 156. 158. 168.</p> <p>A. At-</p>
----------	---	---

Attalates. *par. pr.* 41. 89.
 Augustinus. *par. pr.* 3. 10. 37. 57. 58. 82.
 93. 112. 120. 234. 325. 327. 332. 345.
 346. 352. *par. sec.* 41. 81. 92. 133. 165.
 Ausonius. *par. pr.* 43. 92. 104. 143. 162.
 197. 327. 358.

B.

Balfamo. *par. pr.* 63. 89. 194. *par. sec.*
 125. 203. 238.
 Basilicān Ecloga. *par. pr.* 30. 89. 90.
 107. 180. *par. sec.* 125. 203. 238.
 Basilicān libri. *par. pr.* 79. 107. *par. sec.*
 37. 313. 340.
 Basilus. *par. pr.* 278. 295. 319. *par. sec.*
 157. 167.
 Beda. *par. pr.* 177.
 Boetius. *par. pr.* 315. *par. sec.* 348.
 Budaeus. *par. pr.* 110.
 Burcardus. *par. sec.* 62.

C.

Caelarius. *par. pr.* 326. 344.
 Caper grammaticus. *par. sec.* 312.
 Capitolinus. *Vid.* Julius.
 Capitularia Caroli Magni. *par. pr.* 39.
 Cassiodorus. *par. pr.* 37. 50. 68. 146. 182.
 358. *par. sec.* 51. 220.
 Cenforinus. *par. pr.* 15.
 Charisius. *Vid.* Sossipater.
 Cicero. *Vid.* M. Tullius.
 Claudianus. *par. pr.* 31.
 Clemens Alexandrinus. *par. pr.* 331.
par. sec. 209.
 Codinus. *par. pr.* 234. 235.
 Collatio legis Mosaicæ cum lege Ro-
 mana. *par. pr.* 40. 44. 104. 163. 286.
par. sec. 34. 110. 287. 305.
 Columella. *par. pr.* 134. 173. *par. sec.* 133.
 369.
 Concilium Ancyranum. *par. pr.* 18.
 Chalcedonenſe. *par. pr.* 80. Eliberita-
 num. *par. pr.* 144. 152. Lateranenſe
 sub Alexandro III. *par. pr.* 195. Mel-
 denſe. *par. pr.* 81. Nannetenſe. *par. pr.*
 233. Nycoenum. *par. pr.* 194. Pari-
 ſienſe. *par. pr.* 235. Rhemenſe sub
 Leone III. *par. pr.* 81. Toletanum.

par. pr. 49. 282. Turonenſe III. *par.*
pr. 81.
 Conſtantine Harmenopulus. *Vid.*
 Harmenopulus.

Cornelius Fronto. *par. pr.* 33. 62. 204.
par. sec. 190.
 Cujacius. *par. pr.* 61. 79. *par. sec.* 154.
 157. 158. 163. 164. 166. 169. *sec.* 235.
 Cyprianus. *par. pr.* 77. 247. *par. sec.* 81.
 Cyrillus Alexandrinus. *par. pr.* 327.
 Cyrillus Hieroſolymitanus. *par. pr.* 81. ~
 194.

D.

Idymus Homeri interpreſ. *par. pr.*
 313.
 Dio Caſſius. *par. pr.* 128. 194. 294. *par.*
sec. 172. 238.
 Diogenes Laërtius. *par. pr.* 9. 10. 11. 12.
 18. 22. 25. 26. 27. 96.
 Diomedes. *par. pr.* 187.
 Dionyſius Alexandrinus. *par. pr.* 254.
 Dionyſius Areopagita. *par. pr.* 278.
 Dionyſius Halicarnaſſæus. *par. pr.* 40.
 44. 90. 121.
 Dio Pruſæus. *par. pr.* 122.
 Donatus. *par. pr.* 34. 53. 77. 103. 141.
 174. *sec.* 196.
 Dorotheus. *par. pr.* 305. 332.
 Doſitheus magiſter. *par. pr.* 214. 254.
par. sec. 70.

E.

Ennius. *par. sec.* 294.
 Epictetus. *par. pr.* 37.
 Epiphanius. *par. pr.* 105.
 Eucherius. *par. pr.* 238.
 Eugraphius. *par. pr.* 120. 172. *par. sec.*
 312.
 Eunapius. *par. pr.* 2. 96. 237. *par. sec.* 154.
 158.
 Eusebius. *par. pr.* 176. *par. sec.* 335.
 Euſtathius Anteceſſor. *par. pr.* 57. 234.
 Euſtathius in Homerum. *par. pr.* 174.
 313.
 Euſtratus apud Photium. *par. pr.* 233.
 235.

F Abius. *Vid. Quintilianus.*
 Faustus Rhegiensis. *par.pr.* 42.
 Firmicus. *par.pr.* 338.
 Flavius Dexter. *par.pr.* 338. 350.
 Franciscus Raguellus. *par.sec.* 298.
 Frontinus. *par.pr.* 258.
 Fulgentius Placiades. *par.pr.* 53. 218.

G.

G Abriel Albaspinæus. *par.pr.* 159.
 Gajus. *par.pr.* 7. 278. *par.sec.* 251.
 292.
 Galenus. *par.pr.* 17. *seq.* 176. *par.sec.* 162.
 167. *seq.*
 Gellius. *par.pr.* 3. 9. 11. 19. 20. 26. 36. 42.
 50. 62. 77. 124. 140. 197. 218. 277. *par.*
sec. 18. 59. 80. 111. 112. 269. 274. 294.
 321. 334. * 5.
 Genesios libri. *par.pr.* 105. 233. 312.
 Georgius Episcopus Alexandrinus a-
 pud Photium. *par.pr.* 194.
 Germanus Patriarcha Constantinopo-
 litanus apud Photium. *par.pr.* 196.
 Glossarium Vetus. *par.pr.* 46. 139. 148.
 176. 219.
 Glossæ Graecæ. *par.sec.* 46. *seq.*
 Glossæ Nomicæ Labbaei. *par.pr.* 254.
 291.
 Gravianus. *par.sec.* 62.
 Gregorius Magnus. *par.pr.* 177. 318.
 Gregorius Nazianzenus. *par.sec.* 155.
 172. 200. 370.
 Gregorius Nyssenus. *par.pr.* 2. 328. *par.*
sec. 151. 157. 167.
 Gregorius Thaumaturgus. *par.pr.* 2. 11.
 23. 196. *par.sec.* 161.
 Gregorius Turonensis. *par.pr.* 318.
 Guillelmus Fornerius. *par.sec.* 190. 323.
 Guillelmus Marranus. *par.sec.* 367. 374.

H.

H Armenopolus. *par.pr.* 116. 223.
 291. 297. *seq.* *par.sec.* 229. 261.
 262. 283. * 5.
 Harmenopuli Scholiastes. *par.pr.* 41.
 223.
 Harpocraton. *par.pr.* 17. 179.
 Heliodorus. *par.pr.* 80. 90. 133. *seq.*

Helladius apud Photium. *par.pr.* 174.
 Herodianus. *par.pr.* 234. 317. *par.sec.*
 309.
 Herodotus. *par.pr.* 122.
 Helichyus. *par.pr.* 36. 92. 313. 332. 333.
 Hieronymus. *par.pr.* 43. 46. 84. 178. 193.
 329. 331. 345. *seq.*
 Hippocrates. *par.pr.* 218.
 Homerus. *par.sec.* 157.
 Horatius. *par.pr.* 25. 37. 45. 103. 114.
 221. 288. 305. 316. * 39.
 Hygenus. *par.pr.* 56. 143.

I.

I Acobus Guterius. *par.pr.* 74.
 Jacobus Symondus. *par.pr.* 318.
 Iamblicus. *par.pr.* 23.
 Iavolenus. *par.sec.* 362.
 Idatius. *par.pr.* 194.
 Joannes Bolianus. *par.sec.* 271.
 Joannes Evangelista. *par.pr.* 325. 326.
seqq.
 Joannes Chrysostomus. *par.pr.* 145.
 155. 177. 194. 339.
 Joannes Pediasimus. *par.pr.* 211.
 Joannes Robertus. *par.sec.* 331. 364.
 Joannis Tili codex Ms. *par.pr.* 71. 74.
 Jobius Monachus apud Photium. *par.*
pr. 232.
 Jolephus. *par.pr.* 233. 235. 237. 235. 237.
 330. 337. 341. 345. 349.
 Irenæus. *par.pr.* 176. *par.sec.* 167.
 Irnerius. *par.sec.* 55.
 Isidorus. *par.pr.* 15. 38. 100. 345. *par.sec.*
 238.
 Isidorus Pelusiota. *par.pr.* 342.
 Julianus Anteecessor. *par.pr.* 47. 92. 125.
par.sec. 238.
 Julianus Caesar. *par.pr.* 16. 95. *par.sec.*
 128.
 Julius Caesar. *par.pr.* 159. * 13.
 Julius Capitolinus. *par.pr.* 16. 71. 106.
 110. 134. 260. 283. 340.
 Julius Papa. *par.sec.* 62.
 Julius Pollux. *par.pr.* 37. 63. 110. 124.
 175. 178. *seq.* 204. 275. *par.sec.* 56.
 Justinus Martyr. *par.pr.* 10. 81. 176.
 Juvenalis. *par.pr.* 36. 79. 128. 140. 150.
 A 2 152.

152.159.170.175.196.214.219.242.
326.par.sec. 59.

K.

K Alendarium Vetus Romanum.
par.pr. 196.

L.

L Actantius Firmianus. par. pr. 13.
18.326.334.338.345.

Lampadius. par.pr. 53.62.73.128.178.
179.331.332.

Leges Leonis, & Constantini A.A.
par.sec. 121.

Leges Longobardorum.par.pr. 39.

Leges Ripuariorum. ibid.

Leges Wisigothorum.par.pr. 49.

Leo Magnus.par.pr. 93.338.

Leo Sophus. par.pr. 116.par.sec.62.238.

Leontius.par.pr. 120.

Lex XII.Tabul.par.pr. 45. 50.par.sec.
27.127.

Libanius. par.pr.179.184.211.237.par.
sec. 284.

Livius.par.pr. 270.

Lucanus.par.pr. 78.

Lucas Evangelista. par. pr. 215. 329.
348.353.359.seq.

Lucas Patriarcha Constantinopolita-
nus. par.sec. 62.

Lucianus. par.pr. 3.18.19.24.25.72.95.
170.175.176.177.179.223.272.337.

Lucilius. par.pr. 53.

Lucius Seneca. Vid. Seneca.

Lycophronis Scholiastes.par.pr. 193.

Lyfias. par.pr. 17.

M.

M Acharius Aegyptius. par.pr.46.
53.359.

Macrobius. par.pr.15.38.215.332.347.
par.sec. 20.

Maldonatus.par.pr. 215.

Manilius.par.sec. 155.307.

Marculphi Formulae. par.pr. 39.

Marcus Aurelius.par.pr. 13.172.

Marcus Evangelista. par.pr. 326. 332.
333.339.352.

Marcus Seneca. Vid. Seneca.

Marcus Tullius Cicero. par. pr. 11. 12.

13. 19. 20. 21.96.233.285.327. par.
sec. 59.156.274.266.

Martialis.par.pr. 73.83.128.193.196.

Martianus Capella. par.pr. 287.

Matthaeus Evangelista. par. pr. 326.

329. 333.334.339.344.348.seq.354.

Matthaeus Monachus. par.pr.116.par.
sec. 62.

Maximus Scholiastes Dionysii Areo-
pagitae. par.pr. 278.

Maximus Tyrius. par.pr. 175.

Menander. par.pr. 38.par.sec.170.

Mimutius Felix. par.pr. 347.

Mulonius. par.pr. 102.

N.

N icolaus Cautlinus.par.sec. 153.

Nonius Marcellus. par.pr.11.16.

35.53.83.219.288.305.

Nonnus.par.pr. 196.357.

O.

O dofredus. par.sec. 191.

Oecumenius. par.pr. 302. par.sec.
161.

Olympiodorus. par.pr. 197.par.sec.81.

Oppianus. par.pr. 37.

Optatus Afer Milevitanus. par.pr.116.

318.

Origenes.par.pr. 345.

Ovidius. par.pr. 119.152.

P.

P acuvius.par.pr. 53.305.

Palladius.par.pr. 194.

Papias.par.pr. 39.

Paralipomenon libri. par.pr. 121.

Paulus Aegineta. par.pr. 170.176.203.

Paulus Apostolus. par.pr.169. 326. par.

sec. 161.326.337.

Paulus Diaconus. par.pr.140.332.339.

Paulus J. C. par. pr. 57. 107. 163. 171.

207. seq. 282. 286. 290.328.336. seq.

par. sec. 30. 68. 252. 273. 281.308.

345.

Paulus Warnefridus. par.pr. 116.

Paulanias. par.pr. 327.

Perfius. par.pr. 20.134.243.

Petronius. par.pr. 343.344.353.

Petrus Alexandrinus. par.pr. 357.

Pe-

Petrus Chryfologus. <i>par.pr.</i>	80.	Ruffinus. <i>par.pr.</i>	339.
Petrus Faber Sanjonius. <i>par.pr.</i>	65. <i>par.</i>	Rufus Feltus. <i>par.pr.</i>	224.
<i>sec.</i>	223.	Ruth. <i>par.pr.</i>	343.
Petrus Pithoeus. <i>par.pr.</i>	116.	S.	
Petrus Venerabilis. <i>par.pr.</i>	235.	S Alluſtius. <i>par.pr.</i>	224. <i>par. sec.</i> 172.
Phaedrus. <i>par. sec.</i>	155.	S Salmalius. <i>par. sec.</i>	311.
Philippus Berterius. <i>par.pr.</i>	224.	Salvianus. <i>par. pr.</i>	31. 37. 82. 93. 101.
Philo Judaeus. <i>par.pr.</i>	119. 120. 178. 187.	<i>par. sec.</i>	28.
192. 203. 234. 252. 331. 332. 341.		Seneca Lucius. <i>par.pr.</i>	3. 10. 11. 12. 13.
346. 355. <i>seq. par. sec.</i>	156.	14. 15. 17. 20. 21. 22. 23. 24. 26. 27. 38.	
Philotratus. <i>par.pr.</i>	119. 182. 226. 237.	72. 149. 210. 235. 242. 284. 285. 317.	
<i>seq. 335. par. sec.</i>	155. 273. 326.	335. 353. <i>par. sec.</i>	60. 70. 101. 124. 158.
Philotrati Interpres. <i>par.pr.</i>	182.	308. *	19.
Phlegon Trallianus apud Photium.		Seneca Marcus. <i>par.pr.</i>	36. 45. 141. 161.
<i>par.pr.</i>	196.	<i>par. sec.</i>	154.
Rhotius. <i>par.pr.</i>	18. 120. 194. 211. 232.	Servius. <i>par. pr.</i>	6. 38. 40. 43. 45. 46. 63.
234. <i>seq.</i>		71. 78. 94. 103. 104. 112. 116. 140.	
Photii Interpres. <i>par.pr.</i>	174.	147. 163. 192. 194. 235. 283. 313.	
Plato. <i>par.pr.</i>	26. 27.	351. 355. <i>par. sec.</i>	19. 23. 37. 41. 51.
Plautus. <i>par.pr.</i>	36. 41. 65. 77. 84. 107.	295. 312. 366.	
140. 326. 344. 352. <i>par. sec.</i>	154. <i>seq.</i>	Sextus Aelius. <i>par.pr.</i>	22.
Plinius. <i>par.pr.</i>	3. 19. 25. 74. 79. 134. 252.	Sextus Pompeius. <i>par.pr.</i>	46. 140. 153.
282. 313. 331. 347. <i>par. sec.</i>	128. 280.	182. 200. <i>par. sec.</i>	41. 279. *
321.		Siculus Flaccus. <i>par.pr.</i>	32. 207. 284.
Plinius junior. <i>par.pr.</i>	62. 180. 295. 335.	Sidonius Apollinaris. <i>par. pr.</i>	3. 8. 81.
<i>par. sec.</i>	42. 59. 276. 362.	110. 252. 337. <i>par. sec.</i>	49. 128.
Plutarchus. <i>par.pr.</i>	5. 9. 12. 15. 17. 18. 21.	Socrates. <i>par.pr.</i>	2. 3. 95.
23. 27. 71. 74. 90. 124. 150. 176. 177.		Solinus. <i>par.pr.</i>	312.
<i>par. sec.</i>	156. 167.	Sophoclis Scholiaſtes. <i>par.pr.</i>	351.
Polybius. <i>par.pr.</i>	235.	Soranus Ephesus. <i>par. sec.</i>	80.
Pomponius Mela. <i>par.pr.</i>	312.	Sotipater Charifius. <i>par.pr.</i>	184. 271.
Porphyrio. <i>par.pr.</i>	25. 53. 114. 221. 314.	Sozomenus. <i>par.pr.</i>	7. 63. 81. 146. 161.
Prifcianus. <i>par.pr.</i>	119. 186. <i>par. sec.</i>	Spartianus. <i>par.pr.</i>	96. 106. 148. 243.
Procopius. <i>par.pr.</i>	161. 208.	283. 343. <i>par. sec.</i>	243.
Proſper Aquitanicus. <i>par.pr.</i>	31.	Stattius. <i>par. sec.</i>	61. 343.
Prudentius. <i>par.pr.</i>	330. 339. <i>seq.</i>	Stephanus Graecus Interpres. <i>p.pr.</i>	101.
Palmarum liber. <i>par.pr.</i>	351.	Stobaeus. <i>par.pr.</i>	23. 102.
Q.		Strabo. <i>par.pr.</i>	258. 312. <i>par. sec.</i>
Q. Uintilianus. <i>par.pr.</i>	3. 20. 39. 120.	Suetonius. <i>par.pr.</i>	68. 80. 92. 214. 274.
184. 346. <i>par. sec.</i>	157. 158.	335. 337. 340. 345. <i>par. sec.</i>	61. 154.
Q. Curtius. <i>par.pr.</i>	122.	299. 309.	
R.		Suetonii Interpres. <i>par. sec.</i>	283.
R Abanus. <i>par.pr.</i>	82.	Suidas. <i>par.pr.</i>	3. 120. 155. 179. 295. 331.
Raimundus collector Deoret.		351. <i>par. sec.</i>	176. *
lium. <i>par.pr.</i>	236.	Symmachus. <i>par. pr.</i>	46. 50. 132. 179.
Robertus Monachus Altiſſiodorentis.		<i>par. sec.</i>	27. 190.
<i>par.pr.</i>	236.	Synellius. <i>par.pr.</i>	31. 36. 278. <i>par. sec.</i>
		167.	
		T.	

T.		
T Acitus. <i>par.pr.</i>	9. 50. 84. 121. 128.	
	145. 258. 282. 301. 312. 333. 335.	
	342. 345. 347. 350. <i>par.sec.</i>	309. 326.
Tetentius. <i>par.sec.</i>		23.
Terentius Scaurus. <i>par.pr.</i>		184.
Tertulianus. <i>par.pr.</i>	6. 18. 23. 27. 34.	
	63. 81. 114. 119. 141. 159. 176. 214.	
	306. 331. 333. <i>seq.</i>	337. 339. 341. 359.
	<i>par.sec.</i>	80.
Thalaelaeus. <i>par.sec.</i>		37.
Themistius Philofophus. <i>par.pr.</i>	3. 177.	
Theophilactus. <i>par.pr.</i>		339. 357.
Theo Sophista. <i>par.pr.</i>		17.
Theocriti Scholiaftes. <i>par.pr.</i>		196.
Theodorus Prifcianus. <i>par.pr.</i>		3.
Theophilus. <i>par.pr.</i>	80. 134. 214. 302.	
	<i>par.sec.</i>	262. 269. 373.
Theophilus Antiochenus. <i>par.pr.</i>		335.
Titinnius. <i>par.pr.</i>		83.
Titus Boftorum Epifcopus. <i>par.pr.</i>		328.
Trebatus. <i>par.pr.</i>		45.
Turpilius apud Prifcianum. <i>par.pr.</i>		139.
V.		
V Alerianus. <i>par.pr.</i>		79.
Valerius Maximus. <i>par.sec.</i>		41.
	98. 125.	
Valerius Probus. par.pr.		125.
Varro. <i>par.pr.</i>	15. 16. 114. 120. 128. 148.	
	153. 183. 200. 203. 214. <i>par.sec.</i>	310.
Vegetius. <i>par.pr.</i>	43. 80. 278. <i>par.sec.</i>	309.
		335.
Victor Antiochenus. <i>par.pr.</i>		356.
Vigilius Papa. <i>par.pr.</i>		318.
Virgilius. <i>par.pr.</i>	77. 104. 122. 343. <i>par.</i>	
	<i>sec.</i>	23.
Vitruvius. <i>par.pr.</i>	35. 285. <i>par.sec.</i>	307.
Ulpianus. <i>par.pr.</i>	4. 22. 44. 48. 51. 57. 70.	
	74. 132. 167. 186. 199. 213. <i>par.sec.</i>	20.
	234. 243. 248. 251. 256. 269. 274.	
	293. 311. 362.	
Volufius Metianus. <i>par.sec.</i>		205.
Vopifcus. <i>par.pr.</i>	128. 148. 327. 332.	
	342. <i>seq.</i>	
Vulcatius. <i>par.pr.</i>		121.
X.		
X Iphilius. <i>par.pr.</i>		34.
Y.		
Y Vo Carnutenfis. <i>par.sec.</i>		62.
Z.		
Z Eno Veronenfis. <i>par.pr.</i>	174. <i>seq.</i>	
Zonaras. <i>par.pr.</i>		196.
Zofimus. <i>par.pr.</i>		359.

INSIGNIORES JURIS LOCI,

Qui in Emundi Merillii libris laudantur,
aut illustrantur.

*Signum * numeros praecedens Julii Pauli librum
singularem notat.*

Ex libris Digestorum .

A *Acceptationib. L. si acceptolatum. 19. §. 1. par. pr. 122.*
Accusationib. L. Levia. 6. par. pr. 330.
leg. Hor. accusare. 12. par. pr. 16.
Acquir. vel amitt. possiff. L. 3. par. pr. 4. 8. par. sec. 129. seq.
leg. Si de eo. 40. par. pr. 8.
leg. Quarundam. 51. in fin. par. sec. 361.
Acquir. vel omitt. heredit. L. Si quis extraneus. 21. §. ult. par. sec. 350.
leg. Si quis alicui. 48. * 17.
leg. Si per epistolam. 50. par. pr. 272.
Acquir. rer. domine. L. adeo. 7. §. cum quis ex aliena. par. pr. 4. 22. 172.
leg. Sed si. 26. par. pr. 27. 172.
leg. Si procurator. 35. par. pr. 146.
leg. Quaedam. 62. * 27.
Actione rer. amotar. L. 1. par. pr. 5.
leg. 6. §. 2. par. sec. 211.
Actionib. emp. L. Julianus. 13. §. si in locatis. 11. par. pr. 59.
leg. Fundi. 17. §. 2. par. pr. 150. seq.
Ad exhibend. L. Solutione. 18. par. sec. 328.

Adimend. vel transferend. legat. L. 3. §. si duobus. par. pr. 133.
leg. 27. par. sec. 122.
Ad leg. Aquil. L. 2. par. pr. 72.
leg. Item si. 9. par. p. 175.
leg. Si servus. 27. §. si fornicarius. par. pr. 27.
leg. Illud. 32. par. pr. 221.
leg. Ita. 51. §. ult. par. pr. 230.
Ad leg. Cornel. de Sicar. L. ex Senatus consulto. 13. par. pr. 281. seq.
leg. Divus. 14. par. pr. 355.
Ad leg. Falcid. L. 1. §. si legatarius. par. pr. 5.
leg. 9. par. pr. 17. par. sec. 69.
leg. Nefennius. 22. par. pr. 216.
leg. Is, cui. 31. par. pr. 4.
leg. Qui fundum. 87. §. Qui filios. 7. par. sec. 106.
leg. Qui quadrimenta. 88. par. pr. 18. 19.
Ad leg. Jul. de Adulter. L. 2. §. Si publico. par. pr. 191.
leg. Si uxor. 13. §. 1. ibid.
leg. Patri. 20. par. pr. 45.
Ad leg. Jul. Majestat. L. Famosi. 7. §. ult. par. sec. 308.
leg. Ille. par. pr. 271.
Ad leg. Jul. Peculias. L. 6. §. 1. par. pr. 79.

Ad:

Administrat. & peric. tutor. L. 7. §. Quae autem. 10. par. pr. 134.
leg. Tutor. 28. par. pr. 270.
leg. Titium. 47. §. 1. par. pr. 156.
leg. Si duo. 51. par. pr. 280.
Ad Municipal. L. Ea, quae. 26. par. pr. 113.
leg. Eius, qui. 27. par. pr. 271.
leg. Inter. 28. par. pr. 144.
leg. Nihil. 31. par. pr. 271.
Ad Senatusc. Trebell. L. Mulier. 22. §. sed enim. par. pr. 229.
leg. Postulante. 44. §. 1. par. pr. 255.
256.
leg. Qui totam. 45. par. pr. 272.
leg. Sejus. 46. par. pr. 169.
leg. Deducta. 58. §. penult. par. sec. 154.
leg. Patronus. 60. par. sec. 254.
leg. Qui filium. 74. §. 1. par. pr. 60.
leg. Scasvola. 76. par. pr. 199.
Ad Senatusc. Vellejan. L. si domina. 25. par. pr. 272.
Ad signand. libert. L. Utrum. 9. par. pr. 252. seq.
Aedilit. edict. L. 10. & 12. par. pr. 218. seq.
leg. Quaero. 58. §. ult. par. pr. 107.
Aliment. & cib. legat. L. Mela. 14. §. 1. par. pr. 106.
Ann. legat. & fideicom. L. Quintus. 7. par. pr. 180.
leg. codicillis. 18. par. sec. 10.
leg. Titia. 19. §. 1. par. pr. 83.
leg. Libertus. 21. §. ult. par. pr. 170.
Appellation. L. 1. §. 1. par. pr. 47.
leg. Si quis. 10. §. 1. par. pr. 173.
Aq. & aq. pluvi. arc. action. L. 2. §. Item Varus. par. sec. 365.
Aur. argent. legat. L. Ilxori. 13. par. pr. 72.
leg. Cum aurum. 19. §. Si cui esca- rium. 12. par. pr. 243.
leg. Vestis. 23. §. 2. par. pr. 200.
leg. Pediculis. 32. §. Quidam. par. pr. 242.
leg. Scribit. 34. par. pr. 54.

E.

B *On. damnator. L. Divus. par. pr. 79. 341.*
Bonor. possession. L. 7. §. ult. par. pr. 157. par. sec. 255.

C.

C *Ad verib. punitor. L. 1. par. pr. 345.*
Captiv. & possim. revers. L. Bona. 22. §. Quod si filius. par. sec. 367.
Carbon. edict. L. Cum mulier. 10. par. pr. 260.
Colleg. & corporib. L. 2. par. pr. 132.
Commun. dividund. L. 6. §. 6. par. pr. 85. seq.
Commun. praedior. L. ult. par. pr. 168. 14. 17.
Concubin. L. 3. par. sec. 237.
leg. 3. §. 1. par. pr. 164.
Condict. caus. dat. L. ult. par. pr. 55. par. sec. 204.
Condict. furtiv. L. 6. par. pr. 77.
leg. In condictione. 9. par. pr. 243. par. sec. 209.
Condict. indeb. L. si non sortem. 26. §. Libertus. par. pr. 28.
leg. Cum is. 32. §. ult. par. pr. 87.
leg. Quod pupillus. 41. par. sec. 207.
leg. Si quod dominus. 64. par. pr. 16.
Condict. ob surp. vel injus. caus. L. 6. par. pr. 4.
leg. 4. §. 3. par. pr. 53.
Condict. triticiar. L. penult. par. sec. 213.
Condit. & demonst. L. 8. & 10. par. pr. 203.
leg. Si jam. 11. par. pr. 130.
leg. In his. 16. par. pr. 131.
leg. Multrum. 21. par. sec. 350.
leg. Haec conditio. 29. par. sec. 352.
leg. Legata. 41. par. sec. 252.
leg. Si quis. 53. par. pr. 272.
leg. Intercidit. 59. par. pr. 166.
leg. Avia. 77. par. pr. 137.
leg. ult. par. pr. 64.
Condit. institution. L. Cum servus. 18. par. pr. 137.

Com-

Constitut. pecun. L. promissor. par. pr. 57.
Contrab. Emption. L. 1. par. pr. 312. 313.
leg. Haec venditio. 7. par. sec. 16.
leg. Hanc legem. 22. par. pr. 141.
leg. In modicis. 24. ibid.
leg. Si in emptione. 34. par. sec. 322.
leg. Pacta. 72. par. pr. 99. 101. par. sec. 219.
leg. Fundi. 79. par. pr. 205.
Curat. furios. & al. ext. minor. dand. L. Ab agnato. 12. par. pr. 259.
Custod. & exhib. reor. L. de militibus. 4. par. sec. 172.
leg. 5. par. pr. 349.
leg. Non est dubium. 10. par. pr. 360.

D.

D *Amn. infect. L. 4. §. 1. par. sec. 257.*
leg. 4. §. Duas. 3. par. pr. 112.
Depositi. L. 2. par. pr. 210.
Divortii. L. 6. par. sec. 59.
Donationib. inter vir. & uxor. L. 41. par. pr. 46.
leg. penult. par. pr. 139.
Dot. praelegat. L. penult. par. sec. 329.
Dnob. reis. L. Et stipulationum. 14. * 34.

E.

E *O, quod cert. Loc. L. 3. §. ult. par. pr. 134.*
leg. 4. par. pr. 134. seq.
L. 7. par. pr. 135. seq.
leg. Centum. 8. par. pr. 14. par. sec. 215.
Evictionib. L. 6. par. pr. 124.
leg. Lucius. 11. par. pr. 283.
leg. Sed si quid. 15. par. pr. 162.
leg. Si servus. 21. par. sec. 233.
leg. Si emptori. 30. par. pr. 222.
leg. Fundum. 46. §. cum tibi. par. sec. 343.
leg. Si dictum. 56. par. sec. 344.
leg. Ex mille. 64. §. Quod si modo. par. pr. 162.
Exceptionib. L. 4. par. pr. 269.
leg. 7. in fin. par. pr. 126.
Par. II.

leg. Generaliter. 12. par. pr. 268.
leg. Si post. 13. par. pr. 128.
leg. penult. par. pr. 129. seq.
Except. rei judicat. L. Et in eadem. 14. par. pr. 27.
Excusat. Tutor. L. 17. par. pr. 114. seq.
Extraord. cognition. L. 1. §. 2. par. pr. 174.
leg. 1. §. 4. & 6. par. pr. 177.
leg. 1. §. 8. par. pr. 178.
leg. 1. §. 10. & 12. par. pr. 179.
leg. 1. §. penult. par. pr. 175.
Extraord. criminib. L. 4. par. pr. 17.
F.

F *Idaicommiff. libertatib. L. 4. §. Ea- dem. 17. par. sec. 334.*
leg. 27. par. sec. 88.
leg. Si quis. 29. par. pr. 219.
leg. Thais. 41. §. 10. 12. 13. par. pr. 169.
leg. Lucius. 56. par. sec. 70.
Fideiussor. & mandator. L. Graeci. 8. §. Illud. 7. par. sec. 270.
leg. Si cum hominem. 33. par. sec. 115.
leg. Si quis postquam. 37. par. pr. 56.
leg. Cum lex. 46. par. pr. 212.
Fin. regundor. L. in finalibus. 11. par. pr. 258.
Furtis. L. 12. §. ult. par. sec. 37.
leg. Vulgaris. 21. par. pr. 25. 45.
leg. Furtivam. 74. par. pr. 181.
leg. Rem inspiciendam. 78. par. pr. 287.
leg. Si quis. 83. par. pr. 263.
leg. Quamvis. 84. par. pr. 315.
leg. Is, cuius. 85. * 37.
leg. penult. par. sec. 19.

H.

H *Eredib. institutend. L. Idque. 26. par. pr. 165.*
leg. Illa. 32. par. pr. 131.
leg. Si paterfamilias. 40. par. pr. 147. seq. par. sec. 311.
leg. Et hoc Tiberius. 41. par. sec. 242.

I.

leg.

<i>leg. Si socius.</i> 89. *	23.	<i>Jure Dotium. L. Si mulier.</i> 13. par.pr.	
<i>leg. ult. par.pr.</i>	62.	213.	
<i>Hæredit. petition. L. 7. par. sec.</i>	115.	<i>leg. Si mulier.</i> 59. §. ult. par. sec.	
<i>leg. Ancillarum.</i> 27. par.pr.	53.	314.	
<i>leg. Si bonæ fidei.</i> 49. par.pr.	204.	<i>leg. Si ve generalis.</i> 61. par.pr.	84.
<i>His, quæ ut indign. L. Mulierem.</i> 14.		<i>Jure Fisci. L. ult. par.pr.</i>	59.
par.pr.	310.	<i>Jurejurand. L. 3. §. 3. par.pr.</i>	260.
<i>leg. Cum tabulis.</i> 16. §. 1. par.pr.	94.	<i>leg. Si duo.</i> 13. §. ult. par.pr.	340.
<i>His, qui not. infam. L. liberorum.</i> 11.		<i>leg. Jusjurandum.</i> 34. §. Ait Prae-	
par.pr.	24. 141.	tor. par.pr.	123.
<i>His, qui sui, vel alien. jur. L. 8. par.</i>		<i>Jurisdiction. L. 2. par.pr.</i>	206.
pr.	44.	<i>leg. Imperium.</i> 3. par.pr.	67. par.
I.		sec.	173.
I N diem addiction. L. Fundo. 19. par.		<i>leg. 4. par.pr.</i> 113. par. sec.	176.
pr.	188.	<i>leg. Qui jurisdictioni.</i> 10. par.pr.	35.
<i>Injuris. L. Praetor. 7. §. Quod autem.</i>		<i>leg. Si idem.</i> 11. §. 2. par.pr.	5.
par. sec.	110.	<i>leg. Eum, qui.</i> 13. par. sec.	333.
<i>leg. Sed est.</i> 9. §. penult. par.pr.	329.	<i>leg. Est receptum.</i> 14. par. sec.	179.
<i>leg. Si plures.</i> 34. par.pr.	221.	<i>leg. Si per errorem.</i> 15. par. sec.	342.
<i>In jus vocand. L. Generaliter.</i> 13. par.pr.		<i>Jur. & fact. ignoraut. L. penult. §. Qui</i>	
252.		<i>ignoravit.</i> par.pr.	127.
<i>Injust. rupt. & irrit. fact. testam. L. 6.</i>		<i>Justit. & jur. L. 1. par.pr.</i>	1.
§. 7. par.pr.	24.	<i>leg. 1. 2. 3. & 10. par.pr.</i>	11. seq.
<i>leg. 6. §. Quid tamen.</i> 9. par.pr.	337.	<i>leg. 4. par.pr.</i>	16.
<i>Inufficiis. testam. L. Nam est.</i> 15. par.pr.		L.	
104.		L Egat. 1. L. servum. 44. §. Si areæ.	
<i>leg. Cum mater.</i> 28. par. sec.	189.	par.pr.	307.
<i>In quib. caus. pign. vel hypoth. L. penult.</i>		<i>leg. Si servus.</i> 50. §. 1. par. sec.	330.
par.pr.	102.	<i>leg. Nemo.</i> 55. par.pr.	164.
<i>Inspiciend. ventr. L. 1. §. 1. par. sec.</i>	69.	<i>leg. Ab exheredati.</i> 126. par. sec.	
<i>leg. 1. §. De inspiciendo.</i> 10. par.pr.		98.	
141.		<i>Legat. 2. L. Si quis à Titio.</i> 17. par.pr.	
<i>Instruct. vel instrum. legat. L. Quæsitum</i>		262.	
<i>est.</i> 12. §. Idem respondit. 43. par.pr.		<i>leg. Si is, cui.</i> 19. par.pr.	87.
28.		<i>leg. Si areæ.</i> 39. par.pr.	172. 306.
<i>Judiciis. L. 2. §. ult. par.pr.</i>	144.	<i>leg. Cum pater.</i> 77. §. Mando. 24.	
<i>leg. Si quis.</i> 7. par.pr.	271.	par.pr.	41.
<i>leg. Heres.</i> 19. §. Proinde. par. sec.		<i>leg. penult. §. Testator.</i> 5. par. sec.	329.
329.		<i>Legat. 3. L. Nomen.</i> 34. §. unum. par.pr.	169.
<i>leg. Ubi.</i> 30. par.pr.	271.	<i>leg. Cum quis.</i> 37. §. Titia. par.pr.	
<i>leg. 37. par.pr.</i>	73.	153.	
<i>leg. In privatis.</i> 77. par.pr.	35. par.	<i>leg. Pater.</i> 38. §. Filiam. par. sec.	68.
sec.	187.	<i>leg. Uxorem.</i> 41. §. 4. par.pr.	37.
<i>Jure Codicillor. L. Quædam.</i> 7. par.pr.	75.	<i>leg. Si chorus.</i> 79. §. Area. par.pr.	
par. sec.	247.	172. 306.	
<i>leg. Quidam.</i> 14. par.pr.	20.	<i>leg. Lana.</i> 88. par.pr.	7. 173. 306.
<i>leg. penult. par. sec.</i>	326.	<i>leg. Re conjuncti.</i> 89. par. sec.	249.
		leg.	

<i>leg. Servis.</i> 99. par. pr.	83.
<i>Leg. Commissor.</i> L. 4. par. pr.	85.
<i>leg. De lege.</i> 6. par. pr.	128.
<i>Leg. Cornel. de falsi. L. Qui duobus.</i> 21. par. pr.	66.
<i>Leg. Fab. de plagiar.</i> L. 2. par. pr.	142.
<i>Leg. Jul. de Annon.</i> L. ult. par. pr.	156.
<i>Leg. Pomp. de Parricid.</i> L. 1. par. pr.	45.
<i>Legib.</i> L. 2. par. pr.	9. 11. seq.
<i>leg. Scire.</i> 17. par. pr.	27.
<i>leg. Non omnium.</i> 20. par. pr.	4.
<i>leg. Princeps.</i> 31. par. pr.	294.
<i>leg. De quibus.</i> 32. par. pr.	38.
<i>leg. penult.</i> par. pr. 38. par. sec.	169.
<i>Liberal. caus.</i> L. Duobus. 30. par. sec.	259.
<i>Liber. & Postum.</i> L. 6. par. pr.	26.
<i>leg. In suis.</i> 11. par. pr.	40.
<i>leg. Quod dicitur.</i> 12. par. sec.	80.
<i>Locat.</i> L. Ex conducto. 15. §. penult. par. sec.	224.
<i>leg. Si fundus.</i> 33. par. pr. 283. par. sec.	223.
<i>Loc. public. fruend.</i> L. 2. par. pr.	129.

M.

M <i>Agistatib. conveniend.</i> L. ult. par. pr.	300.
<i>Mandat.</i> L. Idemque. 10. §. Si procura- tor. 3. par. sec.	360.
<i>leg. Si fundum.</i> 35. par. pr.	209.
<i>leg. Ita ut.</i> 36.	ibid.
<i>leg. Si mandat.</i> 59. §. 1. par. pr.	195.
<i>Manumissionib.</i> L. Mortis. 15. par. pr.	254.
<i>Manumissio testam.</i> L. Si quis. 12. par. pr.	191. seq.
<i>leg. Si ita fuerit.</i> 41. par. pr.	61.
<i>leg. Quod vulgo.</i> 45. par. pr.	123.
<i>leg. Libertate.</i> 55. par. sec.	135.
<i>Minorib.</i> L. Patri. 27. par. sec.	120.
<i>leg. Si iudex.</i> 41. par. sec.	323.
<i>Mort. caus. donation.</i> L. Omnibus. 9. par. pr.	212.
<i>leg. ult. &</i>	18.
<i>Mort. inferend.</i> L. 2. par. pr.	17.
<i>Munerib. & honorib.</i> L. Cui muneris.	

12. par. sec.	272.
---------------	------

N.

N <i>Egot. gest.</i> L. 6. §. Item quaeritur. par. sec.	6.
<i>leg. Qui sine.</i> 38. par. sec.	360.
<i>Nov. oper. nuntiation.</i> L. 1. par. pr.	97.
<i>leg. 5. §. Si in pluribus.</i> 16. par. pr.	98.
<i>leg. 5. §. Si is, cui.</i> 17.	ibid.
<i>leg. 13. §. 20.</i>	ibid.

O.

O <i>Blig. & Action.</i> L. 5. §. Is quoque. 7. par. sec.	266.
<i>leg. In factum.</i> 13. par. pr.	265.
<i>leg. Actionum.</i> 25. par. pr.	226.
<i>leg. Obligationes.</i> 27. par. pr.	248.
<i>seq.</i>	
<i>leg. Actio.</i> 28. par. pr. 267. par. sec.	268.
<i>leg. Cum ex uno.</i> 32. par. pr.	147.
<i>leg. Constitutionibus.</i> 33. par. pr.	121.
<i>leg. Qui servum.</i> 34. in princ. & §. ult. par. pr.	151.
<i>leg. Quotiens.</i> 41. par. pr. 232. par. sec.	320.
<i>leg. Obligari.</i> 43. par. sec.	336.
<i>leg. Obligationum.</i> 44. par. pr.	266.
<i>leg. Arrianus.</i> 47. par. pr.	242.
<i>leg. Obligamur.</i> 52. §. Lege. 5. par. pr.	232.
<i>leg. 52. §. penult.</i> par. pr.	119.

<i>Offic. ejus, cui mand. est jurisdict.</i> L. ult. par. pr.	56.
--	-----

<i>Offic. Praefect. Vigil.</i> L. 1. par. pr.	43.
---	-----

<i>Offic. Praesid.</i> L. 6. §. Qui universas. par. pr. 225. par. sec.	171.
---	------

<i>Offic. Procons. & Legat.</i> L. 6. par. pr.	334.
<i>leg. Nec quicquam.</i> 9. §. De plano. 3. par. pr.	329. seq.

<i>Operib. libertor.</i> L. 38. par. pr.	53.
<i>leg. ult. &</i>	26.

<i>Optio. legat.</i> L. 11. par. sec.	91.
<i>Orig. jur.</i> L. 2. §. 4. par. pr.	50.

<i>leg. 2. §. Deinde.</i> 9. par. sec.	294.
<i>leg. 2. §. Post hunc.</i> 47. par. pr. 4. 21.	

B 3

Pa.

P.
P Actis. L. 1. §. Conventionis. par. sec.
 182.
 leg. Jurisgentium. 7. §. Quinimo.
 par. pr. 98. seq. 101. par. sec. 182.
 leg. Jurisgentium. 7. §. Adeo. par. pr.
 98. seq. 276.
 leg. Jurisgentium. 7. §. Si paciscar.
 par. pr. 264.
 leg. Traditionibus. 20. par. pr. 316.
 leg. Veteribus. 39. par. pr. 20. seq.
 leg. penult. par. sec. 127.
Pact. totalib. L. Attilicinus. 17. par. pr.
 164.
Pen. legat. L. 3. §. 9. par. pr. 42.
Peric. & commod. rei vendit. L. 4. §. 1.
 par. pr. 220.
 leg. 4. §. Si averfione. par. sec. 324.
Pignorat. action. L. si convenerit. 18.
 par. pr. 172.
 leg. Petenti. 27. par. pr. 288.
Pignorb. & hypoth. L. 8. par. pr. 58.
 leg. Si quis. 11. §. 1. par. pr. 258.
 leg. Grege. 13. §. Cum pignori. 2.
 par. pr. 273.
 leg. Si fundus. 16. §. 1. par. pr. 274.
 leg. Si fundus. 16. §. Si res. 2. par. pr.
 172.
 leg. Pignoris. 17. par. pr. 128.
 leg. Fidejussor. 26. in princ. par. sec.
 325.
Pornis. L. Si quis. 6. par. pr. 225.
 leg. In servorum. 10. par. pr. 329.
 leg. Crimen. 26. par. pr. 121. seq.
 leg. Mandatis. 35. par. pr. 247.
 leg. Cicero. 39. par. pr. 17.
Praescript. verb. & in fact. action. L. 2.
 par. sec. 227.
 leg. Naturalis. 5. par. pr. 313.
 leg. Qui servandam. 14. par. sec.
 230.
 leg. Si gratuitam. 17. §. Papinia-
 nus. par. pr. 287.
Procario. L. Certe. 6. §. Julianus. 3. par.
 sec. 347.
Probationib. L. Cum probatio. 7. par. pr.
 107.

leg. 15. & 16. par. pr. 189. seq.
 leg. Cum de indebito. 25. par. pr.
 295.
 leg. Procula. 26. par. pr. 173.
 leg. Qui testamentum. 27. par. pr.
 296.
Procuratorib. L. 8. §. 4. par. pr. 124.
 leg. Quod procurator. 68. par. sec.
 185.
 leg. Per procuratorem. 72. * 7.
 127.
Pro emptor. L. 2. §. Si à pupillo. p. pr. 127.
Pro legat. L. 7. par. pr. 211.
Pro socio. L. Mutius. 30. par. pr. 43.
 leg. Cum duobus. 52. §. Si in coem-
 na. par. sec. 217.
 leg. Illud. 83. * 15.
Publician. in rem action. L. Si ego. 11.
 §. 1. par. sec. 192.
 leg. Si ego. 11. §. Partus. 2. par.
 sec. 345.

Q.
Q uaeftionib. L. Divus. 9. par. pr.
 107.
Quand. ex fact. tutor. vel curator. L. 3.
 par. sec. 239.
Quib. mod. ususfruct. vel usus amitt.
 L. Repeti. 5. §. 1. par. sec. 51.
 leg. Excepta. 14. par. sec. 51.
 leg. Si servus. 27. * 10.
Qui satisfd. cogant. L. 9. par. pr. 223.
Qui sine manumiss. L. penult. par. pr. 39.
Quod cujusq. universitat. L. ulli. * 8.
Quod legator. L. 2. §. si legatarius. par. sec.
 332.
R.

R eb. auct. judic. possid. L. Paterfa-
 milias. 28. par. pr. 88. 183.
Reb. credit. L. Omnia. 7. par. pr. 225.
 leg. Proinde. 8. par. sec. 196.
 leg. Certi. 9. par. sec. 197.
 leg. Si filiusfamilias. 14. par. pr.
 28.
 leg. Si socius. 16. par. pr. 261. par.
 sec. 199.
 leg. Vinum. 22. par. sec. 200.
 leg. Cum fundus. 31. §. Servum.
 par. pr. 109.
 leg.

<i>leg. Pecuniam.</i> 36. par. pr.	112.
<i>leg. Lecta est.</i> 40. par. pr.	98.
<i>leg. Ejus, qui. penult.</i> par. pr.	146.
<i>Reb. dub. L. 3.</i> par. pr.	20.
<i>leg. 4.</i> par. pr.	282. seq.
<i>leg. Si fuerit.</i> 11. par. pr.	133.
<i>leg. Si is, qui.</i> 13. §. ult. par. sec.	111.
<i>leg. Cum senatus.</i> 21. par. pr.	132.
<i>Recepti. arbitr. L. Quid tamen.</i> §. ult. par. pr.	57.
<i>leg. Non ex omnibus.</i> 29. §. 1. par. pr.	123. seq.
<i>leg. Non distinguemus.</i> 32. §. Sacerdotio. 4. par. pr.	124.
<i>Reg. jur. L. Feminae.</i> 2. par. pr.	155.
<i>leg. Non debet.</i> 21. par. sec.	172.
<i>leg. Quod attinet.</i> 32. par. pr.	16.
<i>leg. Nemo.</i> 37. par. pr.	334.
<i>leg. Non debet.</i> 41. par. pr.	59.
<i>leg. Nemo.</i> 43. par. pr.	126.
<i>leg. Cum par.</i> 154. par. pr.	65.
<i>leg. Ubi.</i> 188. par. pr.	248. seq.
<i>leg. Servitutem.</i> 209. par. pr.	166.
<i>Rei vindication. L. Minicius.</i> 61. par. pr.	22.
<i>leg. Si navis.</i> 62. par. pr.	14.
<i>Re judicat. L. 3.</i> par. pr.	334.
<i>leg. Si homo.</i> 8. par. sec.	338.
<i>leg. Furioso.</i> 9. par. pr.	284.
<i>leg. Inter.</i> 19. par. sec.	265.
<i>leg. Non tantum.</i> 20. par. pr.	231.
<i>leg. Si victum.</i> 34. par. pr.	201.
<i>leg. Nefemius.</i> 41. §. Fundum. par. sec.	262. seq.
<i>leg. Decreta.</i> 48. par. pr.	340.
<i>leg. Et exheredatus.</i> 49. *	30.
<i>leg. Si quis.</i> 51. *	32.
<i>leg. In judicati.</i> 61. par. sec.	264.
<i>leg. Saepe.</i> 63. par. sec.	357.
<i>Religios. & sumptib. funer. L. 2.</i> par. pr.	78. 85. seq.
<i>leg. Minimi.</i> 35. par. pr.	270.
<i>leg. Cum in diversis.</i> 44. par. pr.	77.
<i>Remissionib. L. unic.</i> par. pr.	97.
<i>Rerum permissat. L. 1.</i> §. ideoque. 2. par. sec.	226.

<i>Rit. nuptiar. L. Oratione</i> 16. §. 1. par. sec.	58.
S.	
<i>Senatus. Macedon. L. 1.</i> par. pr.	114.
<i>leg. Usque.</i> 2. par. sec.	7.
<i>leg. 9.</i> par. pr.	28.
<i>Serv. exportand. L. 7.</i> par. pr.	13.
<i>Servitut. legat. L. 3.</i> par. sec.	319.
<i>Servitutib. L. Servitutes.</i> 3. par. pr.	33.
par. sec.	191.
<i>leg. Si cui simplicius.</i> 9. par. pr.	32.
par. sec.	193.
<i>leg. Quotiens.</i> 15. §. Servitutum.	
par. pr.	34.
<i>leg. In omnibus.</i> 18. par. sec.	195.
<i>Servitut. praed. rustic. L. Cerso.</i> 13. §. 1. par. pr.	33.
<i>leg. Si via.</i> 26. par. pr.	32.
<i>leg. ult.</i> *	12.
<i>Servitut. praed. urbanor. L. Gaurus.</i>	
10. par. sec.	312.
<i>leg. Quidam.</i> 13. par. pr.	285.
<i>leg. Si aedes.</i> 32. §. Si libertas. par. sec.	264.
<i>leg. Nemo.</i> 39. *	11.
<i>Si ingenuus esse dicetur. L. 4.</i> par. sec.	276.
<i>Si quis jus dicent. non obtemp.</i> L. unie.	
par. pr. 145. par. sec.	180.
<i>Solut. matrim. L. 2.</i> §. 2. par. sec.	58.
<i>leg. Fructus.</i> 7. §. Si vir in fundo.	
10. par. sec.	363.
<i>leg. Si cum dotem.</i> 22. §. Si pater.	
3. par. pr. 87. seq. par. sec.	73.
<i>leg. Servus.</i> 58. par. pr.	272.
<i>Solutionib. L. Si quis duos.</i> 67. par. sec.	315.
<i>leg. Qui decem.</i> 72. §. Stichum. 3. par. sec.	317.
<i>leg. Egisti.</i> 84. par. pr.	285.
<i>leg. Stichum.</i> 95. §. Vulgo. par. sec.	340.
<i>leg. Qui res.</i> 98. §. Aream. par. sec.	122.
<i>leg. ult.</i> par. sec. 348. *	36.
<i>Sponsalib. L. 7.</i> par. sec.	58.
<i>Stat. humanum. L. 14.</i> par. pr.	33.

Statuliber. L. Stichum. 39. §. ult. par. sec. 24.
Stipulat. servor. L. Ususfructus. 26. par. pr. 168. * 20.
leg. Servus. 27. * 35.
Suis, & legitim. L. 2. §. ult. par. pr. 51.
leg. Si ex pluribus. 9. par. pr. 158.
Supplet. legat. L. 7. par. pr. 20. 128.
Suspect. tutoris. L. 3. §. Qui pecuniam. 16. par. sec. 27.

T.

T *Estam. militis. L. Si miles. 31. par. pr. 263.*
Testib. L. 11. 16. 20. 21. par. pr. 297. seq.
leg. Ad fidem. 11. par. pr. 314.
Transactionib. L. 6. par. pr. 91.
Tutel. & ration. distraben. L. 9. §. ult. par. sec. 211.
leg. Sed non. 10. par. sec. 241.
Tutelis. L. 1. par. pr. 292.
leg. Muto. 6. par. sec. 177.
Tutor. & curat. dat. L. 3. par. pr. 144.

V.

V *Acat. & excusat. muner. L. eos, qui. 9. par. pr. 176.*
Ubi pupill. eruc. vel morar. deb. L. 3. §. penult. par. pr. 170.
Ventr. inspiciend. L. 1. §. 1. par. pr. 17.
Verbor. obligat. L. In illa. 8. par. sec. 310.
leg. Si decem. 48. par. pr. 225. seq.
leg. Mora. 88. par. sec. 216.
leg. Si servum. 91. §. Sequitur. par. pr. 5.
leg. Ita. 115. §. ult. par. pr. 266.
leg. Qui Romae. 122. §. Callimachus. par. pr. 102.
Verbor. signif. L. Desectatio. 40. par. sec. 273.
leg. Saep. 53. par. pr. 77. par. sec. 19.
leg. Neratius. 85. par. pr. 62.
leg. Solvendo. 114. par. sec. 34.
leg. Quaestio. 115. par. pr. 181.
leg. Usura. 121. par. pr. 14.
leg. Haec verba. 124. par. pr. 26.
leg. Nepos. 125. par. pr. 20.
leg. Aliud. 131. par. pr. 144.

leg. Libro. 144. par. pr. 91.
leg. Qui in continentibus. 147. par. pr. 110.
leg. Inter. 217. par. pr. 202.
leg. Liberatorum. 220. par. pr. 84. 164.
leg. Magna. 226. * 21.
leg. Ex illa. 227. * 39.
Veter. jur. enucleand. L. 3. §. 12. par. pr. 96.
Vi bonor. raptor. L. 2. §. ult. par. sec. 212.
leg. ult. par. pr. 281.
Vi, & vi armata. L. 1. §. 16. par. pr. 63.
Unde cognati. L. 1. §. 8. par. pr. 17. 186.
leg. Capitis. 3. par. pr. 51.
Usum, & habitas. L. Si habitatio. §. 2. par. pr. 5.
Usum, & usufr. legat. L. Generali. 32. §. Duas filias. par. sec. 11.
Usufruct. accresc. L. Si quis Attio. 7. par. sec. 119.
Usufruct. earum rer. quae usu consum. L. 2. par. pr. 14.
Usufruct. & quemadmodum. L. 3. §. 1. par. pr. 33. 186.
leg. Item. 9. §. 4. par. pr. 171.
leg. Si quis unas. 31. par. sec. 46.
leg. Usufructuarius. 61. par. sec. 306.
Usuris. L. 1. §. ult. par. pr. 270.
leg. 3. in princ. par. sec. 234.
leg. 3. §. Nonnunquam. 2. par. sec. 354.
leg. 3. §. Cum Pollidius. 3. par. pr. 316.
leg. Liberalizatis. 16. par. pr. 167.
leg. In pecudum. 28. par. pr. 13.
leg. Usurae. 34. par. sec. 236.
leg. Videamus. 38. in princ. par. pr. 127.
leg. Herennius. 43. par. sec. 356.
Usurpation. & usucapion. L. Ad tempus. 14. par. sec. 260.
leg. Nunquam. 31. par. pr. 185.
leg. Sifur. 32. par. pr. 315.
leg. Non solum. 33. §. 4. par. pr. 9.
leg. Si existimans. 48. par. sec. 364.

364.*	39.
Uti possidetis. L. 1. §. 4. par. pr.	61.
Uti legator. seu fideicommiss. L. Filio. 7.	25.
* Vulg. & pupill. substit. L. 4. §. 1. & 2.	245. seq.
par. sec.	116.
leg. Qui duos. 42. par. sec.	217. par.
leg. Lucius. 45. par. pr.	244.
sec.	

EX LIBRIS

Codicis Justinianaei.

A.

A quirend. & retinend. possess. L.	
Nemo. par. pr.	69.
leg. ult. par. sec.	128.
Actionib. empt. L. 3. par. pr.	275.
leg. ult. par. pr.	61.
Ad leg. Cornel. de Sicar. L. penult. par.	
pr.	203.
Ad leg. Fab. de plagiar. L. 4. par. pr.	334.
Ad leg. Falcid. L. ult. par. sec.	289.
Ad leg. Jul. de adulter. L. Ita nobis.	28.
par. pr.	191.
Ad leg. Jul. de vi public. L. 7. par. pr.	73.
Adoptionib. L. penult. par. pr.	111. seq.
par. sec. 38. seq.	121.
Ad Senatuscons. Macedon. L. ult. par.	
sec.	5. seq.
Ad Senatusc. Orphitian. L. ult. par. sec.	
66.	
Ad Senatusc. Trebell. L. 4. par. pr.	52.
Ad Senatusc. Vellejan. L. penult. par. sec.	
14.	
Aedific. privat. L. Si is. 5. par. sec.	298.
Annal. exception. L. 1. §. ult. par. pr.	165.
leg. Si ex multis. 3. par. sec.	296.
seq.	
Annon. & capitat. administrat. L. unie.	
par. pr.	178.
Appellationib. L. 1. par. pr.	73.

Arbitr. tutel. L. 7. par. sec.	286.
leg. ult. par. sec.	25.

C.

C Aduc. tollend. L. unie. in princ.	164.
§. 2. par. pr.	
leg. unie. §. Ubi autem. 11. par. sec.	
291.	
Commodato. L. ult. par. sec.	281.
Commun. de legat. L. ult. par. pr.	174.
Commun. utriusq. judic. L. 3. par. pr.	
211.	
Commun. serv. manumiss. L. 1. par. sec.	
1. seq.	293.
leg. ult. par. sec.	90. seq.
Compensationib. L. ult. par. pr.	126. 149.
par. sec.	280.
Condict. indebit. L. penult. par. sec.	12.
seq.	
L. ult. par. sec.	56.
Condition. insert. L. ult. par. sec.	134.
Contrab. emptio. L. ult. par. sec.	15.
Contrab. & commiss. stipulat. L. 13. par.	
sec.	22. seq.
Crimin. sacrileg. L. ult. par. pr.	30.
Curator. furios. L. 6. par. sec.	28.

D.

D Ecursionib. L. Si ad magistratum.	
18. par. pr.	144.
leg. Nequis. 33. par. pr.	303.
leg. Duumvirum. §. 3. par. sec.	174.
leg. Si quis. 55. par. pr.	303.
Dol. mal. L. 1. par. pr.	195.
Donationib. inter vir. & uxor. L. 2.	
par. pr.	311.
leg. Legem. 9. par. pr.	143.
leg. 25. par. sec.	6.
Dotis promission. L. ult. par. sec.	71.

E.

E Mancip. liberor. L. ult. par. sec.	55.
Episcop. & Cleric. L. Eum, qui.	
19. par. pr.	193. seq.
Ex quib. caus. major. L. 4. par. pr.	167.

F.

F Amil. erciscund. L. Filium, quem.	
24. par. pr.	215.
Ferriis. L. 2. par. pr.	196.
Fideicommissar. libertatib. L. 14. par.	
sec.	

sec.	68.	<i>Legitim. heredib. L. Scianz. 10. par.pr.</i>
leg. penult. par. sec.	84.	37.
leg. ult. par. sec.	86.	<i>Liberal. caus. L. Cum precum. 9. par.</i>
<i>Fideicommiss. L. penult. par. sec.</i>	97.	pr. 182.
<i>Fide instrumentor. L. Contractus. 17.</i>		<i>Liber. praeterit. L. 4. par. pr. 307.</i>
par. sec.	278.	<i>Locat. & conduct. L. Ex Divi. 4. par.</i>
<i>Fideiussorib. & mandatorib. L. 1. par.</i>		pr. 224.
sec.	300.	<i>Lucr. advocator. L. 2. par. pr. 180.</i>
leg. Mandati. 14. par. sec.	302.	M.
leg. Omissis. 17. par. pr.	195.	<i>Alefic. & mathemat. L. 8. par. pr. 161.</i>
<i>Fideiussorib. minor. L. 2. par. pr. 213.</i>		N.
<i>Furtis. L. 20. par. sec. 17.</i>		<i>Necessar. serv. heredib. institutend.</i>
leg. Apud. 21. par. sec.	63. seq.	<i>L. penult. par. sec. 99. seq.</i>
leg. penult. par. pr.	222.	<i>Negot. gest. L. ult. par. sec. 93.</i>
leg. ult. par. sec.	31. seq.	<i>Ne sine iuss. Princip. L. unic. par. pr. 224.</i>
H.		<i>Ne uxor pro marito. L. 3. par. pr. 63.</i>
H eretic. L. 2. par. pr. 161.		<i>Nexal. actionib. L. ult. par. sec. 18.</i>
<i>Heredib. institutend. L. 3. par. pr. 147.</i>		<i>Nuptiis. L. 24. par. sec. 7. seq.</i>
<i>His, quib. ut indign. L. penult. par. pr. 16.</i>		leg. Si furus. 25. par. sec. 57.
<i>His, qui sibi adscrib. in testam. L. 3. par. sec. 304.</i>		leg. Si quis. 26. par. sec. 60.
I.		O.
I mpuber. & aliis substitutionib. L. 6. par. pr. 250.		<i>Ordine iudicior. L. 1. par. sec. 275.</i>
leg. Precibus. 8. par. pr. 199.		P.
leg. penult. par. sec. 115. seq.		<i>Actis. L. Petens. 27. par. pr. 101.</i>
leg. ult. par. pr. 82. par. sec. 117.		<i>Pactis inter emptor. & venditor. Leg. 2. par. pr. 85. par. sec. 284.</i>
<i>Inofficios. testam. L. Omnimodo. 30. §. imputari. par. sec. 277.</i>		leg. ult. par. sec. 126.
<i>In quib. caus. in integr. restitut. L. 3. par. pr. 167.</i>		<i>Per quas person. nob. acquir. L. ult. par. sec. 75.</i>
<i>Iure deliberand. L. 3. par. pr. 163.</i>		<i>Pignoratit. action. L. penult. par. pr. 248.</i>
leg. Si infanti. 18. par. pr. 15.		<i>Pignorib. & hypothec. L. 3. par. pr. 248.</i>
leg. Quidam. 20. par. sec. 106. seq.		leg. In summa. 6. par. pr. 207.
leg. Cum aliquis. 21. par. sec. 113.		leg. Nominatari. 11. par. pr. 144.
<i>Iure dotium. L. in rebus. 30. par. pr. 208.</i>		<i>Poenis. L. Decurionum. 12. par. pr. 336.</i>
<i>Iure Reip. L. 3. par. pr. 167.</i>		leg. Sancimus. 22. par. pr. 122.
L.		<i>Posuland. L. 6. §. 2. par. pr. 180.</i>
L atin. libertat. tollend. L. unic. §. 1. lo. 6. par. pr. 49.		<i>Possum. heredib. institutend. L. penult. par. sec. 79.</i>
<i>Legatis. L. 23. par. sec. 81. seq.</i>		leg. ult. par. sec. 95.
leg. Cum quidam. 24. par. sec. 104.		<i>Praed. & aliis reb. minor. L. Et si i. 9. par. pr. 213.</i>
		<i>Praescript. 30. annor. L. 3. par. sec. 294. seq.</i>
		<i>Praetor. pignor. L. ult. par. sec. 20.</i>
		Pro-

*Professorib. & medic. L. 7. par. pr. 95.
leg. ult. par. pr. 237.*

Quand. civil. act. praejud. L. unic.
par. pr. 74.

*Quand. provocat. non est neces.
L. 5. par. pr. 145.*

*Quando sur. vel curat. esse desin. L. ult.
par. pr. 168.*

*Qui dar. tut. vel curat. L. 3. par. pr.
114. seq.*

*Qui, & advers. quos in integr. restit. L.
ult. par. sec. 119.*

*Qui potior in pignor. hab. L. Assiduis. 12.
par. pr. 208.*

*Qui testam. facer. poss. L. 9. par. sec. 29.
seq.*

R.

Reb. alien. non alienand. L. ult.
par. pr. 212.

*Rebus credit. L. Delata. par. pr. 90.
leg. ult. par. sec. 123. seq.*

Remis. pignor. L. ult. par. sec. 136.

Rer. amotar. L. 2. par. sec. 37. seq.

Rer. permutation. L. penult. par. pr. 313.

*Rescind. vendit. L. 2. par. pr. 210. par.
sec. 282.*

*Revocand. donationib. L. Si unquam. 8.
par. pr. 71.*

S.

Sacro sanct. Eccles. L. 7. par. pr. 208.

*Servitutib. & aqu. L. ult. par. sec.
131. seq.*

Si advers. venditio. L. 1. par. pr. 318.

*Si certum petat. L. quisquis. 16. par. pr.
30.*

leg. penult. ibid.

*Si in caus. indicat. pign. capt. L. 1. par.
pr. 248.*

*Si mancip. ita fuer. alienat. L. 3. par. pr.
29.*

*Si minor se major. dixer. L. 3. par. pr.
318.*

V.

Vacation. publ. muner. L. unic.
par. pr. 208.

*Ubi pupill. & lucar. deb. L. 1. par. pr. 303.
par. ll.*

*Verbor. & rer. signif. L. 4. par. sec. 109.
Unde vi. L. 4. par. pr. 6.*

Usucap. pro emptor. L. 6. par. pr. 251.

*Usucap. transformand. L. unic. p. pr. 186.
Usufruct. L. 12. par. sec. 9. seq.*

*leg. Cum antiquitas. 13. par. sec.
45. seq.*

leg. Antiquitas. 14. par. sec. 48.

leg. Inter. 15. par. sec. 50.

*leg. Corruptionem. 16. par. sec. 52.
leg. ult. par. sec. 121.*

*Usur. & fructib. L. 2. par. pr. 223.
leg. In pecudum. 28. par. pr. 13.
leg. ult. par. sec. 288.*

*Us lit. pendens. vel post provocation. L. 2.
par. pr. 47.*

EX LIBRIS QUATUOR

Institutionum Justiniani.

A.

Actionib. §. Rei persequendae. 18.
par. pr. 267.

§. Actionum. 29. par. pr. 206.

§. Praeterea. 32. par. sec. 370.

§. Item si de dote. 38. par. pr. 232.

*Assignat. libertor. §. Datur. par. pr. 252.
seq.*

Asilian. Tutor. §. 1. par. pr. 175.

E.

Eo, cui libertas. caus. bon. addicunt.
§. Quid ergo. par. pr. 254.

*Exheredation. liberor. §. Emancipator.
4. par. pr. 308.*

§. Sed haec quidem. 6. par. pr. 307.

F.

Fideiussorib. §. Fideiussores. 6. par. sec.
371.

I.

Inutilib. stipulation. §. Sed quod dixi-
mus. par. pr. 245. par. sec. 208.

Jur. natural. §. Jus autem. par. pr. 38.

C

Leg

L	<i>Egatis. §. Optionis. par. pr.</i>	48.
	<i>§. Sed si rem. 11. par. pr.</i>	187.
	<i>§. An servo. 33.</i>	ibid.
	<i>Leg. Aquil. §. ult. par. pr.</i>	104.
	<i>Libertinis. §. Et dedititios. par. pr.</i>	254.

N	<i>Oxalib. actionib. §. ult. par. sec.</i>	66.
	<i>Nuptiis. §. 1. par. pr.</i>	163. 286.
	<i>§. Si adversus. 13. par. pr.</i>	164.
	<i>§. ult. par. pr.</i>	302.

O	<i>Obligationib. quae quasi ex contract. nasc. §. ult. par. pr.</i>	230.
	<i>Obligationib. quae ex delict. nascunt. §. Interdum. par. sec.</i>	19.
	<i>§. Quae de fullone. par. sec.</i>	35.

P	<i>Opillar. substit. §. Igitur. par. sec.</i>	78. seq.
----------	---	----------

Q	<i>Uib. ex caus. manumitt. non licet. §. 2. par. pr.</i>	189.
	<i>Quib. mod. testam. infirm. §. ult. par. pr.</i>	294.

	<i>Quib. mod. toll. obligat. §. Praeterea. par. sec.</i>	369.
--	--	------

R	<i>Er. division. §. Cum res ex aliena.</i>	27. par. pr.
	<i>§. Si tamen. 28. par. pr.</i>	304.
	<i>§. Literae. 35.</i>	ibid.

S	<i>Atisd. tutor. & curator. §. sciendum. par. pr.</i>	300.
	<i>Stipulat. servorum. §. sed cum factum. par. sec.</i>	23.
	<i>Successionib. sublat. §. 1. par. pr.</i>	189.

U	<i>ucapionib. §. Inter. par. pr.</i>	185.
	<i>Usu, & habitation. §. penult. par. sec.</i>	46. 47.
	<i>Usufructu. §. Finitur. par. sec.</i>	53.
	<i>Pulgar. substitut. §. ult. par. pr.</i>	148.

N	<i>Ovell. 3. cap. 3. par. pr.</i>	81.
	<i>Novel. 8. cap. 3. par. pr.</i>	225.
	<i>Novel. 39. cap. 2. par. sec.</i>	97.
	<i>Novel. 41. par. pr.</i>	68.
	<i>Novel. 60. cap. 2. par. pr.</i>	207.
	<i>Novel. 81. par. pr.</i>	81.
	<i>Novel. 82. par. pr.</i>	178.
	<i>Novel. 99. cap. 2. par. pr.</i>	315.
	<i>Novel. 123. cap. 16. par. pr.</i>	46.

EX NOVELLIS LEONIS.

N	<i>Ovell. 21. par. sec.</i>	74.
	<i>Novel. 110. par. sec.</i>	27.

EX CODICE THEODOSIANO.

A	<i>ppellationib. leg. 6. par. pr.</i>	47.
	<i>Bonis matern. leg. 1. par. pr.</i>	148.
	<i>leg. 8. par. pr.</i>	15.
	<i>Concussionib. Advocator. leg. 2. par. pr.</i>	180.
	<i>Episcop. & Cleric. leg. 44. par. pr.</i>	193.
	<i>Executorib. & exaction. leg. 3. par. pr.</i>	223.
	<i>His, qui ven. aetat. impetrav. leg. unic. par. pr.</i>	15. par. sec.
	<i>Inefficio. dotib. leg. 2. par. pr.</i>	83.
	<i>Itinerib. muniend. leg. 3. par. pr.</i>	208.
	<i>Legitim. heredib. leg. 1. par. pr.</i>	148.
	<i>Long. tempor. praescript. leg. 1. par. pr.</i>	70.
	<i>Malefic. & Mathemat. leg. 8. par. pr.</i>	161.
	<i>Medic. & professorib. leg. Magistros. par. pr.</i>	95. seq.
	<i>Ne oper. a conlatorib. exig. leg. 2. par. pr.</i>	114. seq.
	<i>Operib. public. leg. 3. par. pr.</i>	64.

Re militar. leg. ult. par.pr. 81.
Respons. Prudent. leg. unic. par. sec. 165.
Vi public. leg. 3. par. pr. 74.

Can. Si quis ancillam. 19. q. 2. par. sec. 62.
Can. 8. 9. 10. 30. q. 1. par. pr. 116.
Can. Si quis ex uno. 30. q. 4. ibid.
Can. Post uxorem. 30. q. 4. par. sec. 62.
Cap. Pastoralis, de Offic. & potest. judic. delegat. par. pr. 56.
Cap. Rainutius, de testament. par. pr. 39.

EX NOVELLIS THEODOSII.

Novel. de Theodos. cod. auctorit. par. pr. 96.
 Novel. de Tutorib. par. pr. 37.
 Novel. 4. Theodos. & Valentinian. par. pr. 165.

Cap. ult. de confirmat. util. vel inutil. par. pr. 236.
Cap. 4. de Institut. ibid.
Cap. ult. de Testament. par. pr. 234. seq. 236.
Cap. ex parte. 31. de verb. signif. ibid.
Cap. Cum Bertholdus. 18. de sent. & re judicat. * 28.
Cap. Cum seculum. 13. de jur. patronat. ibid.
Cap. De jure. 15. eod. tit. * ibid.

EX JURE PONTIFICIO.

CAn. 5. distinct. 54. par. pr. 49.
 Can. ult. 17. q. ult. par. pr. 72.

I N D E X

R E R U M , E T V E R B O R U M .

*Numeris post signum * positis , liber singularis
Julii Pauli demonstratur .*

<p style="text-align: center;">A.</p> <p>A Bacti partus poena. <i>par.pr.</i> 17. <i>seq.</i> Acceptilatio, & Apocha ut disse- rant. <i>par.pr.</i> 122. Accessiones diversae in contractu venditionis. <i>par.pr.</i> 138. Accessio possessionis inter vendito- rem, & emptorem. <i>par.pr.</i> 185. Acersecomes. <i>par.pr.</i> 36. Accrescendi jus per legem Papiam sublatur. <i>par.pr.</i> 158. <i>par.sec.</i> 250. <i>seq.</i> Accrescendi jus ut differat à substitu- tione. <i>par.pr.</i> 250. Accusatio adulterii jure mariti, vel ju- re publico, seu jure extranei. <i>par.pr.</i> 191. Actio directa, & utilis. <i>par.pr.</i> 103. Actio est propriè, quae in personam infertur. <i>par.pr.</i> 267. Actio ex pacto nudo inter cives Ro- manos data non fuit. <i>par.pr.</i> 277. Actio incerta. <i>par.pr.</i> 114. Actio in factum quaedam civilis, & quaedam praetoria. <i>par.sec.</i> 230. <i>seq.</i> Actio legatarii ex legato per vindica- tionem sub alternatione relicto. <i>par.</i> <i>pr.</i> 289. Actio legis Aquiliae quando transeat in heredem. <i>par.pr.</i> 223. Actio personalis an longo tempore</p>	<p>tollatur. <i>par.sec.</i> 54. Actio praeparata. <i>par.pr.</i> 275. Actio praescriptis verbis varias habet appellationes. <i>par.pr.</i> 143. Actio praescriptis verbis unde dicta. <i>par.pr.</i> 291. Actio propria, & perpetua. <i>par.pr.</i> 288. Actiones ex contractibus incertis licet proximè accedant ad actiones ex contractibus certis, tamen ab eis differunt. <i>par.pr.</i> 205. Actiones ex facto, & in factum ut dif- ferant. <i>par.pr.</i> 226. Actiones in factum discretas. <i>p.pr.</i> 103. Actiones in factum, & utiles discretas. <i>par.pr.</i> 265. 300. Actiones in factum, quae dantur à Praetore ex sententia legum, non sunt civiles, sed praetoriae. <i>ibid.</i> & 201. Actiones judicati, & incensarum ae- dium cur Ulpianus conjunxerit. <i>par.pr.</i> 264. Actiones novem ex uno delicto, seu facto nascentes. <i>par.pr.</i> 147. Actiones praescriptis verbis Proculaja- ni in dubio magis dati voluerunt. <i>par.pr.</i> 205. Actiones, quae per Procuratorem ac- quiruntur, vel non, quaeque per eum</p>
---	--

- tum retinentur. * 7.
 Actiones utiles, & in factum. *par.pr.* 103.
 Actionis in factum plures species. *par. sec.* 230. *seq.*
 Actionis in rem, & in personam quaedam differentia. *par. sec.* 339.
 Actionum, & exceptionum quaedam differentiae. *par.pr.* 126.
 Actor, & administrator Civitatis quomodo differunt. * 8.
 Actus defunctorum non eodem modo suspenduntur, quo actus viventium. *par.pr.* 168. * 14.
 Adminicula emptionis. *par.pr.* 101. 276.
 Adnotare, reprehendere, & observare. *par.pr.* 62. *par. sec.* 190.
 Adoptionis antiquae, & Justinianae differentia. *par. sec.* 44.
 Adoptionis variae species. *par.pr.* 116.
 Adoptivus filius abdicabat se familiam patris naturalis. *par.pr.* 112.
 Advocatorum honoraria. *par.pr.* 179. *seq.*
 Advocatorum processus. *par.pr.* 46.
 Aedes praeclusae, & revulsae pensiones non solutae. *par.pr.* 102. *seq.*
 Aedificia civitatum non deformari publicè interest. *par. sec.* 299.
 Aestimatio rei debitae ex tempore contractus, morae, litis contestatae, rei iudicatae. *par.pr.* 110. *seq.*
 Aetas prima variè dicitur. *par.pr.* 15. *par. sec.* 117.
 Agapetae feminae. *par.pr.* 194. *seq.*
 Alapa in manumissionibus, & confirmatione. *par.pr.* 81.
 Alimenta relicta ad quod tempus debeantur. *par.pr.* 106.
 Alimentarii pueri, & puellae. *ibid.*
 Alluvionis commodum ad fructuarium, & proprietarium diversà ratione pertinet. *par.pr.* 171.
 Alterratio rerum, & personarum. *par. sec.* 112.
 Alumni sunt quodammodo filii. *par. sec.* 61.
 Ambiguitates Stoicis, & Jurisconsultis tractatae. *par.pr.* 20.
 Annus petendis tutoribus matri praefinitus. *par.pr.* 37.
 Anthicresis expressa, & tacita. *par.pr.* 298. *seq.*
 Antistius Labeo cum Chrysippo comparatur. *par.pr.* 21.
Antistius argumentum, quod invertitur. *par.pr.* 19. *par. sec.* 13.
 Appellari à magistratibus, atque aliis potestatibus ad Principem quando potest. *par.pr.* 64.
 Appellari non potest à sententia arbitri compromissarii. *par.pr.* 223.
 Aqua legitima, id est, aqua pluvia. *par.pr.* 163.
 Arbitrarius compromissarius multae dictionem non habet. *par.pr.* 223. *seq.*
 Arbitraria iudicia, bonae fidei, & stricti iuris. *par.pr.* 135. *seq.*
 Arbitrariam actionem non facit solius temporis adiectio. *par.pr.* 134. *seq.*
 Arbitri compromissarii sententia non recipit appellationem. *par.pr.* 223.
 Arbitrorum differentiae. *ibid.*
 Arborea, & lapides in confinio. * 16.
 Aream legatam, & postea inaedificatam, an id, quod areae superpositum est, cum area debeatur, vel neutrum. *par.pr.* 306. *seq.*
 Argentum escarium, potorium, & promiscui usus. *par.pr.* 242. *seq.*
 Argumenta Stoicorum Jurisconsultis relata. *par.pr.* 19.
 Aristoteles Saepia dictus. *par.pr.* 239.
 Arithmetica proportionem Proculjani sequebantur. *par.pr.* 153. *seq.*
 Arrae in contractu locationis datae. *par. sec.* 278. *seq.*
 Arriatores. *ibid.*
 Astrologi camelis per civitatem vecti, & humeris caesi. *par.pr.* 161.
 Astrologorum ineptiae. *ibid.*
 Athenienses à Romanis leges vicissim acceperunt. *par.pr.* 50.
 Atypus, qui voces non format. *par. fr.*

pr. 219.
Aversione vendere, & locare, cur dicatur. *par.pr.* 220. *seq.*

B.

B Alnearia, incrustationes, & picturae balnearum. *par.pr.* 285.
Baptismi quidam ritus à manumissionibus. *par.pr.* 81. *seq.*
Baptismus eodem die, quo confirmatio, olim peragebatur. *par.pr.* 81.
Berytus nutrit legum. *par.pr.* 196.
Bona materna filiorum patri olim quaerebantur. *par.sec.* 72.
Bonorum possessio cum re, & sine re; cum effectu, & sine effectu. *par.pr.* 112. *par.sec.* 41.
Bonorum possessio litis ordinandae gratia. *par.sec.* 41.
Bonorum possessionis petendae dies non cedunt pupillo propter tutoris scientiam. *par.pr.* 156. *par.sec.* 255. *seq.*
Bonorum possessio, quae ex mandato petitur ante, vel post furorem mandantis supervenientem. ✱ 17. *seq.*

C.

C Aduca legata propriè quae sint, & quae legata in causa caduci. *par.pr.* 166. *seq.*
Caece curator dari non debet, ut quidam putant. *par.pr.* 115.
Caecus curator dari non debet, sed dari potest. *ibid.*
Calpar. *par.pr.* 45. *seq.*
Candelifera Dea. *par.pr.* 141.
Capillorum mallones. *par.pr.* 116.
Caput pars hominis principalis. *par.pr.* 77.
Carruca dormitoria. *par.pr.* 73.
Castrorum, & Spadonum differentia. *par.pr.* 25.
Castratus morbosus, imperfectus, anceps quoddam animal. *ibid.*
Cavillationes, seu *Saplesmata*. *p.pr.* 19.
Cautio vulgaris, & cautio patris, vel domini heredis instituti, qui caveat filio, vel servo, legati causâ sub con-

ditione relictæ, in quo differant. ✱ 25. *seq.*
Censuræ jurisdictionis, & potestas. *par.pr.* 207.
Certa, incerta nomina. *par.pr.* 114.
Certus, incertus contractus. *ibid.*
Cessionis, & legati servitutis differentia. ✱ 14.
Chrysippus cum Antistio Labeone comparatur. *par.pr.* 21.
Christianitatis ministeriis, vel Christianate fiebat adoptio. *par.pr.* 116.
Christianorum Stationes. *par.pr.* 159.
Circulo manumissio adscripta. *par.pr.* 277. *seq.*
Circumactio in manumissionibus, & Baptismo. *par.pr.* 81.
Civilis obligatio dicitur, quae simul est naturalis. *par.pr.* 69.
Clausulae stipulationis judicatum solvi. *par.pr.* 280.
Clerici absque titulo ordinari non poterant. *par.pr.* 80.
Clerici duabus Ecclesiis titulari non poterant. *par.pr.* 81.
Clerici ex una Ecclesia ad aliam transire non poterant. *ibid.*
Clerici, & Monachi forensium rerum expertes. *par.pr.* 295.
Clericorum processus. *par.pr.* 46.
Clericorum titulus. *par.pr.* 80.
Clericorum vigiliae eadem, & militum. *par.pr.* 43.
Coercitio non est mixti imperii. *p.p.* 56.
Cognitionis spiritualis antiquus vestigium. *par.sec.* 62.
Cognitionem Principis major summa faciebat. *par.pr.* 173.
Cognitiones extraordinariae de mercedibus Professorum. *par.pr.* 175.
Cognitiones Principum ex appellationibus, vel ad consultationem Magistratum. *par.pr.* 64. *seq.*
Collectiones Stoicorum, & Jurisconsultorum. *par.pr.* 20.
Collegiis, Vicis, & Civitatibus quo jure legari possit. *par.pr.* 132.
Col-

Collegium tres faciunt. *par.pr.* 62.
 Coloni partarii, & qui nummis colunt. *par.pr.* 303. *seq.*
 Comitum salaria. *par.pr.* 178.
 Commune cum alio vix nostrum dici potest. *par.sec.* 92.
 Communis servus, ut proprius, & alienus. *par.sec.* 91.
 Compensatio in contractibus bonae fidei, & stricti juris admissa. *par.sec.* 281.
 Compensatio speciei ad quantitatem hodie admittitur. *par.pr.* 149.
 Concubina. *par.pr.* 91. *seq.*
 Concubinae variae appellationes. *par.pr.* 91. *seq.*
 Concubina heres institui, eique donari potest. *par.pr.* 95.
 Concubina una haberi poterat, non vero simul cum uxore; & si haberetur, ea pellex esset, non concubina. *par.pr.* 93.
 Concubina uxorem imitatur, sed magis differt. *par.pr.* 92. *seq.*
 Concubinatus non est legitima conjunctio. *par.pr.* 92. *par.sec.* 237. *seq.*
 Concubinatus per legem nomen asumpsit. *par.pr.* 91. *seq.* 164.
 Conductio certi generalis, & specialis. *par.sec.* 197.
 Conductio ex mutuo, & promutuo, an eadem sit. *par.sec.* 266. *seq.*
 Conductio furtiva morte furis non interit. *par.sec.* 241. *seq.*
 Conductio furtiva, & conductio rerum amotarum non eadem ratione introductae sunt. *par.pr.* 244.
 Conductio furtiva transit in solidum adversus heredem furis. *par.pr.* 243. *seq.* *par.sec.* 209. *seq.*
 Conductio rerum amotarum non datur adversus heredes mulieris, si res extincta sit; nec datur, nisi quatenus ad eum pervenerit. *par.pr.* 244.
 Conditiones variae. *par.pr.* 308.
 Conditionis furtivae, & conditionis rerum amotarum eadem est ratio,

cum eadem ex delicto oriatur. *par.pr.* 244.
 Condicio pro impleta habetur, cum per alium stetit, quam per eum, qui conditionem implere debuit. *par.pr.* 203.
 Condicio, quae defecta est, pro non impleta haberi debet. *par.pr.* 204.
 Condicio tacita, non expressa fuit in legato optionis. *par.pr.* 48.
 Conditionales creditores. *par.pr.* 113.
 Conditione non existente petens actionem non consumit. *par.pr.* 112.
 Conditiones juris, & facti. *par.pr.* 137.
 Conditiones potestativae cur dicantur promiscuae, & casuales non promiscuae. *par.pr.* 130. *seq.*
 Conditiones tacitae, & expressae, numerationi pecuniae inferri possunt. *par.pr.* 225.
 Confirmatio eodem die, quo Baptismus olim peragebatur. *par.pr.* 81.
 Consensus exprimitur vultu, oculis, superciliis, manu, digitis, articulis, nutu. *par.pr.* 119. *seq.*
 Consensus parentum in nuptiis liberorum intervenire debuit secundum antiquos canones. *par.sec.* 58.
 Constitutiones Principum variantes. *par.pr.* 6. 61. *par.sec.* 110.
 Consuetudinem, & morem promiscue sumunt jurisconsulti. *par.pr.* 39.
 Consuetudo morem non facit, sed mores consuetudinem. *par.pr.* 38.
 Consuetudo optima legum interpretibus. *ibi.*
 Consul, & Praetoris iurisdictio in fideicommissis, & libertatibus. *par.pr.* 188. *seq.*
 Consultatio ad relationem, & ad provocationem. *par.pr.* 47.
 Contractibus bonae fidei pacta quaedam ex intervallo insunt etiam ex parte actoris. *par.pr.* 98. *seq.*
 Contractus bonae fidei, & stricti juris non differunt quoad pacta in continenti apposta, sed quoad pacta ex in-

intervallo. par. pr. 101. *seq.*
Contractus certus, incertus. par. pr.
 114.
Contractus non sunt conventiones
nudae, & conventiones nudae non
sunt contractus. par. pr. 105.
Contractum natura, & substantia
differt. par. pr. 100.
Contractus naturam suam habere di-
cuntur. par. pr. 34.
Controversia mota, & lis contestata
distinguitur. par. pr. 204.
Conventiones nudae sunt, quae reman-
ent in suo nomine conventionis,
nec transunt in proprium contra-
ctum. par. pr. 105.
Conversae, uxores sacerdotum. par.
pr. 194. *seq.*
Convictrix. par. pr. 92.
Convivia, & ludi Scholasticorum. par.
pr. 197.
Cottabus, ludus Scholasticorum. par. pr.
 197.
Cretio hereditatis. par. pr. 51. *seq.*
Cretionis solennia. par. pr. 148.
Cretio perfecta, & imperfecta. par. pr.
 165.
Culpa lata, levis, & levissima ut di-
stinguuntur. par. sec. 286. *seq.*
Curator, & magister bonis vendundis
datus, eorumque differentia. par. pr.
 189.
Curator legitimus, & honorarius qui
sint; & an iis usquequaque permessa
non sit alienatio. par. pr. 261. *seq.*
Custodia matrum dura. par. pr. 37. *seq.*
Cynicorum, & Stoicorum sententia de
usuris, juris auctoribus consentanea.
par. pr. 14.

D.

Damnatorum spolia optiones, &
 speculatores dividebant. *par. pr.*
 79. *seq.*
Dasumianum Senatusconsultum. par.
pr. 219. *seq.*
Debita rei aestimatio ex variis tem-
poribus. par. pr. 110. *seq.*

Debitor, & alius à debitore, qui non
 admisit creditorem missum in pos-
 sessionem, rei servandae causa, eo-
 rumque differentia. * 32. *seq.*
 Debitor ex lege Julia privilegium ha-
 bet, ut bonis cedere possit. * 32.
 Debitor, qui bonis cessit, si ad pia-
 guiore fortunam revertatur, an
 condemnetur in quantum facere
 potest. * 31. 33. *seq.*
 Debitor post oblationem rei debitae
 an liberetur ipso iure, vel per exco-
 ptionem. *par. pr.* 180.
 Debitor si pignus traditum creditori
 subripuerit, & deinde illud distraxe-
 rit, an emptori procedat usucapio.
par. pr. 250. *seq.*
 Decidi vix poterant controversiae Ju-
 risconsultorum. *par. sec.* 101.
 Decisio una Justiniani ad Senatun
 scripta, ceterae ad Joannem, & Ju-
 lianum. *par. sec.* 9.
 Decisionum controversias non facile
 est restituere. *par. sec.* 21. 67. 101. 114.
 Decisionum quaestiones perperam à
 Justiniano relatae. *par. sec.* 89. 96.
 Decretum sit causa cognita. *par. pr.* 64.
 Decreta sententiae in cognitionibus
 Principum prolatae. *par. sec.* 190.
 Decretorum libri Julii Pauli. *par. pr.* 64.
 Definitio, id est, juris regula apud ju-
 ris auctores. *par. sec.* 269.
 Definitiones juris traditae à Modesti-
 no in libris Pandectarum. *par. pr.* 309.
 Delictum ex furto, & rebus amotis
 non est idem. *par. pr.* 244.
 Delictum par est, cum ambo furati
 sunt. *par. pr.* 65.
 Deportationis, & relegationis differen-
 tia. *par. sec.* 301.
 Deportati quomodo mortuorum loco
 habeantur. *par. pr.* 136.
 Deridere cum contumelia. *par. pr.* 141.
 Derisus Nerva jurisconsultus. *par. pr.*
 103. 141.
 Detestatio sacrorum. *par. sec.* 274.
 Dialectici inter Stoicos. *par. pr.* 18. *seq.*
 21.

Amaznæ, seu sportulae Judicum. *par.* 178. *seq.*
Directa actio, & utilis. *par.pr.* 103.
Disjunctiva oratio alterum tollit, exponit alterum. *par.sec.* 111.
Diversitas mixta sententiarum. *par.sec.* 37.
Docere id tantum licet, quod discere. *par.pr.* 161.
Doctores legum vagantes. *par.pr.* 197.
Dominium in bonis, dominium possessionis. *par.sec.* 227.
Dominium in permutatione transferri necesse non est, ut nec in venditione. *par.pr.* 54. 105.
Dominulus, Domnula. *par.pr.* 37.
Donatae rei fructus, & usurae an ex mora debeantur. *par.pr.* 167.
Donationem liberi postea nati revocare non possunt, in solidum, sed quantum in officiosa est. *ibid.*
Donationem liberos ante susceptos factam pater habens liberos nisi revocaverit, videtur donatarium liberis praeferre voluisse. *par.pr.* 72.
Donationem suorum bonorum si quis fecerit non habens liberos, eam post susceptos liberos revocare potest. *par.pr.* 71.
Donationibus modus impositus. *par.pr.* 296.
Donationis mortis causa factae servo, & legati servo relictis differentia. 19.
Donator cum condemnatur in quantum facere potest, an aes alienum deducatur. 31.
Donator ex mora fructus fundi donati debet, non usuras pecuniae promissae. *par.sec.* 263.
Dos profectitia, & adventitia semel functa quomodo redintegratio matrimonii fungatur. *par.pr.* 213.
Dotibus modus impositus. *par.pr.* 83. *seq.*
Dubitantes medii inter scientes, & ignorantes. *par.sec.* 56.
Par. II.

E.

Ecclesiam tres faciunt. *par.pr.* 63.
Ecclesiastica militia exemplum militiae Romanae in plerisque instituta. *par.pr.* 80.
Educatio liberorum apud matrem. *par.pr.* 203.
Electio in alternativis quando sit debitoris. *par.sec.* 112.
Electio rei principali fidejussor liberatur. *par.pr.* 285. *seq.* *par.sec.* 303.
Emissa manus. *par.pr.* 110.
Emptionis adminicula cetera. *par.pr.* 101.
Emptionis definitio quaedam non probatur. *par.pr.* 105.
Emptionis substantia, natura. *par.pr.* 100. *seq.*
Emptio nuda contrahentium voluntate contrahitur. *par.pr.* 105.
Emptori decepto ultra dimidiam partem iusti pretii succurritur, non creditori. *par.sec.* 283.
Eriscundi, seu mediae sententiae Jurisconsulti, Philosophi, Theologi. *par.pr.* 6. *seq.* 280.
Errans quandoque dominium, & possessionem transfert. *par.pr.* 146.
Errores quatuor Harmenopuli indicantur. *par.pr.* 297. *seq.*
Evictae partis divisae, & indivisae differentia. *par.pr.* 162.
Evictio est de natura emptionis, non de substantia. *par.pr.* 101.
Euomatica Modestini J. C. *par.pr.* 272.
Exceptiones contractuum. *par.pr.* 99.
Exceptiones praesudiciales. *par.pr.* 129. 268.
Exceptionum, & actionum quaedam differentiae. *par.pr.* 126.
Exhereditatio notat filii existimationem. *par.sec.* 196.
Exilium proprie deportatio, sed & de relegatione dicitur. *par.sec.* 301.
Exorcistae Christianorum, Judaeorum, Gentilium. *par.pr.* 176.
Extraneae feminae, subintroductae, alienae. *par.pr.* 194.
D *Fa-*

F.

F Acti res facilius, quàm res juris per
rati habitationem confirmabantur.

par.pr. 75. *seq.*

Familiam tres faciunt. *par.pr.* 63.

Familia si furtum, injuriamve fecerit,
damnum dederit, album cor. operit,
an sit unum factum, vel plura. *par.*
pr. 221.

Feminae. *Vid.* Mulieres.

Feminae extraneae, subintroductae,
alienae. *par.pr.* 194.

Feminae liberalibus studiis institutae.

par.pr. 169. *seq.*

Feminae more Romano in castris non
erant. *par.pr.* 194.

Feminae naturâ pecuniarum avidiores
sunt. *par.pr.* 173.

Feminae testamentum mylicum fa-
cere non poterant. *par.pr.* 41. 152.

Feriae vindemiales desinunt idibus
octobris. *par.pr.* 196.

Fideicommissum filio relictum, si ad
annum vigesimum perveniat, an
eidem debeatur, si vigesimum an-
num attigerit, licet non compleve-
rit. *par.pr.* 60.

Fideiussori minoris an pro sit in inte-
grum restitutio. *par.pr.* 127.

Fideiussoris unius electione alter libe-
ratur. *par.pr.* 150.

Fideiussor liberatur electo reo princi-
pali. *par.pr.* 285. *seq.* *par.sec.* 302.

Fideiussor simpliciter acceptus non vi-
detur in omnem causam fideiussisse.
par.sec. 270.

Fiduciarium pignus. *par.pr.* 198.

Filiafamilias domina minor, domnu-
la. *par.pr.* 37.

Filii. *Vid.* Liberi.

Filiifamilias ut servi manumitteban-
tur. *par.pr.* 40.

Filiifamilias actiones quomodo datae.
par.pr. 265.

Filios inter, & filias differentiae ex ju-
re antiquo. *par.sec.* 58.

Filiusfamilias, cum in quantum face-
re potest, condemnatur, aes alie-
num non deducitur. *par.pr.* 31. *seq.*

Filiusfamilias dominus minor, domi-
nulus. *par.pr.* 36. *seq.*

Filiusfamilias noxae dedebatur. *par.pr.*
40.

Filiusfamilias quas actiones exercere
potest. *par.pr.* 265.

Filiusfamilias quasi servus Patri. *ibid.*

Filius pro patre fidejungere potest. *par.*
pr. 82.

Filius una cum patre persona jure, &
naturâ. *par.pr.* 82.

Finitio usufructus. *par.sec.* 53.

Flumina quaedam, non omnia servi-
tutes impediunt. *par.pr.* 13.

Focariae, Agapetae, Conversae, Sub-
introductae, Clericorum feminae.

par.pr. 194. *seq.*

Focariae militum concubinae cur ita
dictae. *par.pr.* 310. *seq.*

Focariis milites donare prohibentur, at
eas possunt heredes instituere. *par.pr.*
311.

Foenus occultum. *par.pr.* 114.

Foetus in matris utero an sit animal.

par.pr. 17. *seq.*

Fratrum, Sororum nomina nequiora.
par.pr. 193.

Fructus, qui servari non potest, & fru-
ctus reservativus. *par.pr.* 205.

Fructuum, usurarum, & pensionum
differentia. *par.pr.* 257.

Fumentarii in Provinciis. *par.sec.* 309.

Furiosi à mentecaptis distinguuntur.
par.sec. 59.

Furti actio ope consiliò. *par.pr.* 76. *seq.*

Furti agere non omnes possunt, quo-
rum interest, rem non subripi. *par.pr.*
38.

Fur totius acervi est, qui ex acervo fru-
menti modium abstulerit. *par.pr.* 45.

Furtum totius dolii factum est, si pa-
rum vini de dolio ablatum est. *ibid.*

- G** Ajus J.C. Sabinianus. *par.pr.* 7.
 Gener filii locò. *par.pr.* 252.
 Geometricam proportionem Sabinianus sequebantur. *par.pr.* 153. *seq.*
 Gladii jus omnimodam coercionem continet. *par.sec.* 171.
 Graeci interpretes latini sermonis vim, & potissimum verba ad jus civile pertinentia non satis callebant. *par.pr.* 219.
 Graeci interpretes saepe lapsi ob ignorantiam latini sermonis. *par.sec.* 253.
 Graecorum commentum de exceptione furti una facti rejicitur. *par.pr.* 263. *seq.*
 Graecorum interpretationes in jus Civile. *par.pr.* 219.
 Graecorum interpretum sententiae expendendae. *par.pr.* 65.
 Grammatici, & Grammatistae. *par.pr.* 178.
 Grammaticorum sectae. *par.pr.* 8.
 Gryphus, subtilis ratio. *par.pr.* 230. *seq.*
 Gutturosus. *par.pr.* 219.

H.

- H** abitatio ab usu, & usufructu differt. *par.sec.* 46.
 Habitatio donari potest, & locari. *par.sec.* 48.
 Harmenopuli errores quatuor indicantur. *par.pr.* 297. *seq.*
 Hebraei anno Jobel rustica praedia iplis emptoribus evincebant. *par.pr.* 124.
 Heredis appellatio modò ad primum coarctatur, modò ad ultiores extenditur. * 39.
 Heredis institutio pleniori honore, quàm legatum relinquitor. *par.sec.* 103.
 Hereditas divisa inter heredem institutum, & substitutum. *par.pr.* 147. *seq.*
 Hereditas sub cretione relicta post repudiationem intra dies cretionis

adiri potuit. *par.pr.*

- Heres ex asse scriptus cur hereditatem clausis tabulis adire potuit, non heres ex parte scriptus. *par.pr.* 162. *seq.*
 Heres sive ex asse, sive ex parte institutus testamentò palam factò per nuncupationem hereditatem adire potest. *ibid.*
 Heres potuit falcidiam remittere ante Jultinianum. *par.sec.* 289. *seq.*
 Honor maritalis. *par.pr.* 94.
 Honoraria Advocatorum. *par.pr.* 179. *seq.*
 Hypothecaria actio cur extraordinaria. *par.pr.* 138.

I.

- I** Avoleni libri ex Labeone epitomati, & ex posterioribus Labeonis. *par.pr.* 190.
 Immunitates munerum, personae, vel patrimonii. *par.pr.* 237.
 Imperium à jurisdictione separari potest. *par.sec.* 174.
 Imperium merum, & mixtum. *par.pr.* 68.
 Imperium mixtum nihil magis habet imperii, quàm jurisdictionis; aut magis jurisdictionis, quàm imperii. *par.pr.* 113. *par.sec.* 176.
 Imperium simpliciter, de imperio mixto intelligitur. *par.sec.* 177.
 Incerta, certa nomina. *par.pr.* 114.
 Incertum est, quod sub disjunctione dicitur. *par.sec.* 110.
 Incertus contractus, incerta actio, stipulatio. *par.pr.* 114.
 Infantiae terminus secundum Stoicos, & Juriconsultos. *par.pr.* 14. 15.
 Infantum aetas, verba, caedes, eruditio. *par.pr.* 202. *seq.*
 Inferium vinum. *par.pr.* 45.
 Inofficiosi testamenti querela adversus testamentum patris naturalis an filio in adoptionem dato denegetur. *par.pr.* 111. *seq.*
 Inofficiosi testamenti querela sine effectu. *ibid.*

Interdictum de remissionibus . *par.pr.* 97.*seq.*
 Interlocutio non est sententia . *par.sec.* 234.
 Interlocutio Principis vim legis obtinet . *par.pr.* 238.
 Inventarium intra quod tempus à tutore fieri deberet . *par.sec.* 26.*seq.*
 Iudices dati à Principe quam jurisdictionem habeant . *par.pr.* 106.
 Iudicia arbitraria , bonae fidei , & stricti juris . *par.pr.* 135.*seq.*
 Iudicia ordinaria , & extraordinaria . *par.sec.* 302.*seq.*
 Iudicia privata sunt privata negotia . *par.pr.* 36.
 Iudicium factum , & acceptum . *par.pr.* 129.
 Iudicium factum lis contestata , non res iudicata . *par.pr.* 128.*seq.*
 Iudicium merces , & *diuasiua* . *par.pr.* 178.*seq.*
 Iuliano Justinianus plurimum tribuit . *par.sec.* 13. 51. 94.
 Julianus , & Proculus saepe dissenfunt . *par.sec.* 94.
 Julianus annum agens 78. semper aliquid volebat addicere . *par.pr.* 97.
 Julianus jurisconsultus fuit Sabinianus . *par.pr.* 22.
 Iuncianum Senatusconsultum . *par.pr.* 219.*seq.*
 Jurant alii facile , alii sunt meticulosi ad jurandum . *par.pr.* 192.
 Jurisconsulti ad primas dignitates euecti . *par.pr.* 317.
 Jurisconsulti circa verborum proprietatem , atque originem anxii . *par.pr.* 11.
 Jurisconsulti diversae sectae se se invicem consulebant . *par.pr.* 183. 190.
 Jurisconsulti , juris conditores , jura constituentes . *par.sec.* 72.
 Jurisconsulti medii , seu eriscundi . *Vid.* Eriscundi.
 Jurisconsulti Philosophis subaemuli . *par.pr.* 1.
 Jurisconsulti quidam à secta sua trans-

fugae . *par.pr.* 5. 190.
 Jurisconsulti saepe vararunt , mutaruntque sententiam . *par.pr.* 10.
 Jurisconsulti Stoicorum doctrinam sequuti . *par.pr.* 9.
 Jurisconsulti tres inter alios maximae . *par.pr.* 96.*seq.*
 Jurisconsultis dissidentibus Principes adibantur . *par.sec.* 59.
 Jurisconsulti suis sectis non adeo pertinaciter infitebantur . *par.pr.* 190.
 Jurisconsultorum fragmenta . *par.pr.* 241.
 Jurisconsultorum mercedes . *par.pr.* 177.
 Jurisconsultorum sectae . *par.pr.* 7.*seq.*
 Jurisdictio jure magistratus competens , & specialiter data non magistratui . *par.pr.* 206.
 Jurisdictio magistratuum municipaliū . *par.pr.* 143.*seq.*
 Jurisdictioni non obtemperantes ut coerceantur . *par.pr.* 145.
 Jurisdictionis extremum . Justitiae terminus . *ibid.*
 Jurisdictioni qui praestit , neque sibi jus dicere debet , neque uxori , vel liberis suis , neque libertis , vel ceteris , quos secum habet . *par.pr.* 35.*seq.*
 Jurisdictio quaedam cum imperio , & quaedam sine imperio . *par.pr.* 56.
par.sec. 173.*seq.*
 Jurisdictio Praetoris , & Consulis concurrens in fideicommissis , & libertatibus . *par.pr.* 188.*seq.*
 Jurisjurandi conditio in libertatibus cur non remittitur . *par.pr.* 191.*seq.*
 Jurisjurandi religioni standum . *par.sec.* 124.
 Jurisjurandi triplicis distinctio . *par.pr.* 89.*par.sec.* 202.
 Juris principia quaedam ex Stoicorum doctrina . *par.pr.* 11.*seq.*
 Jurisprudencia studium . *par.pr.* 12.
 Jus accrescendi , & conjunctionis quatenus lege Papii sublaturum fuerit . *par.pr.* 158.
 Ius-

Jus dicenti non obtemperantis poena.
par.sec. 180.
 Jus gladii omnimodam coercitionem
 continent. *par.pr.* 224.
 Jus gladii Praelides universarum, non
 singularum provinciarum habue-
 runt. *par.pr.* 224.*seq.*
 Jusjurandum corporaliter praestitum
 quid sit. *par.pr.* 218.
 Jus Patronatus, & operarum praesta-
 tio differunt. ✱ 26.*seq.*
 Jus Patroni in libertum. *par.pr.* 204.
 Jus, quod necessitas fecit. *par.sec.* 169.
 Justinianus omnia magistratuum mu-
 nia sumpsit. *par.pr.* 208.
 Justinianus in adeundo facilis. *ibid.*
 Jusjurandum corporaliter praestitum
 quid sit, unde dictum, Paganis, &
 Christianis observatum; non tamen
 pariter clericis, ut laicis. *par.pr.* 318.
seq.

L.

Labeonis libri à Javoleno epito-
 mati, ejusque libri ex posteriori-
 bus Labeonis sunt diversi. *par.*
pr. 190.
 Lapidis, & arbores in confinio. ✱ 16.
 Latina libertas data post Justinianum.
par.pr. 49.
 Laxamentum. *par.pr.* 57.
 Lectica, lecticarii servi. *par.pr.* 72.
 Legari civitatibus, vicis, & collegiis
 quo jure potuerit. *par.pr.* 132.
 Legata relicta instituto debentur à
 substituto. *par.sec.* 103.
 Legati per damnationem, & vindi-
 cationem differentia sublata. *par.*
sec. 113.
 Legati sub alternatione relicti, & sti-
 pulationis alternatae differentia.
par.pr. 87.
 Legatorum differentiae ex jure anti-
 quo. *par.pr.* 227.*seq.*
 Legatorum omnes differentiae subla-
 tae à Justiniano. *par.pr.* 229.*seq.* *par.*
sec. 291.
 Legatorum per vindicationem, &

damnationem differentia. *par. sec.*
 194. 196.
 Legatum generis differt à stipulatio-
 ne generis. *par.sec.* 318.
 Legatum obscurum propter diver-
 sitatem personarum, & rerum. *par.*
pr. 133.
 Legatum optionis habuit tacitam,
 non expressam conditionem. *par.*
pr. 48. *par. sec.* 17.
 Legatum per vindicationem, non
 dum agnitus transmittitur. *par.*
pr. 49.
 Legatum per vindicationem sub al-
 ternatione relictum. *par.pr.* 289.
 Legatum quibus modis mutatione rei
 extinguatur. *par.pr.* 172.*seq.*
 Lege obligamur, aut ut ipsi obtem-
 peremus, aut ne contra ipsam fa-
 ciamus. *par.pr.* 232.
 Leges censoriae sunt conditiones in
 locationibus vectigalium à Censori-
 bus appositae. *par.pr.* 207.
 Leges Julia, & Papia, legum appella-
 tione intelliguntur. *par.pr.* 163.
 Leges olim quaedam perfectae, quae-
 dam minus perfectae. *par.pr.* 164.*seq.*
 Leges Romanae ex pluribus civitati-
 bus sumptae. *par.pr.* 50.
 Legis Juliae, & Papiae Sanctio. *par.*
pr. 164.
 Legitima nomina. *par.pr.* 114.
 Legum doctores vagantes, circula-
 tores, circumforanei. *par.pr.* 197.
 Levana Dea. *par.sec.* 81.
 Lex de XII. Tabulis per excellen-
 tiam dicitur. *par.pr.* 163.
 Liberalibus studiis feminae institutae.
par.pr. 169.*seq.*
 Liberalibus studiis quod tempus defi-
 nitum. *ibid.*
 Liberi ex concubina sunt naturales
 tantum. *par.pr.* 93.
 Liberi ex concubina suscepti, ex te-
 stamento, & ab intestato in quat-
 dam partes patri succedunt; matri
 in viriles cum ceteris legitimis. *ibid.*
 Libe-

Liberi iusti, seu legitimi sunt secundum legem Juliam, Papiamve quaesiti. *ibid.*
 Liberi monumenta, munimenta, aedificia dicuntur. *par. pr.* 84.
 Liberi ob crimen paternum more Romano non-puniti. *par. pr.* 121.
 Liberi quàm variè proficerent parentibus. *par. pr.* 74. *seq.*
 Liberi ut liberi de dote inofficiosa repetenda actionem habere poterant, cum ultra dodrantem data fuisset. *par. pr.* 84.
 Liberos educatio apud matrem. *par. pr.* 203.
 Liberos imaginaria, & vera servitus. *par. pr.* 40.
 Liberos omnes naturâ Stoici existimabant, & iuriconsulti. *par. pr.* 16.
 Libertas directâ. *par. pr.* 49. *seq.*
 Libertates Philologia amplectitur. *par. sec.* 67.
 Libertatibus faverunt Stoici, & iuriconsulti. *par. pr.* 16.
 Libertatis directæ, & fideicommissariæ differentia. *par. pr.* 49. *seq. par. sec.* 70.
 Libertatis latinae modi quidam. *par. pr.* 254.
 Libertus an filio emancipato assignari possit. *par. pr.* 252. *seq.*
 Liberum hominem si quis sciens vendiderit, tenetur lege Fabia de Plagiariis. *par. pr.* 142.
 Libri Pandectarum Modestini. *par. pr.* 308. *seq.*
 Lis contestata, & controversia mota distinguitur. *par. pr.* 204.
 Livilla Sejani uxor. *par. pr.* 174.
 Locatio est, cum certa fructuum quantitas datur. *par. sec.* 218.
 Locatio per averfionem unde dicta. *par. pr.* 221.
 Locus religiosus fit illatione trunci absque capite. *par. pr.* 78.
 Luctus feminarum. *par. pr.* 184.
 Luctus hostium, perduellionum, ca-

pite damnatorum non permiffus. *par. pr.* 270. *seq.*
 Luctus 3. 7. 9. dierum, Paganis, Christianis, Graecis, Latinisque observatus. *par. pr.* 233. *seq.*
 Luctus 20. 30. 40. dierum, decem mensium, unius anni, Anniversarium. *par. pr.* 134. *seq.*
 Ludi, & convivia Scholasticorum. *par. pr.* 197.
 Ludi literarii magistrorum mercedes. *par. pr.* 177.
 Lupanaria in praediis honestiorum virorum. *par. pr.* 53.
 Lusciosus quàm variè dicitur. *par. pr.* 218.

M

Magis fumitur positivè, vel comparative. *par. sec.* 176.
 Magister, & Curator bonis vendendis datus, eorumque differentia. *par. pr.* 189.
 Magistratus in iurisdictione voluntaria, ut in contentiosa, se potest subicere alii magistratui aequali, seu inferiori. *par. sec.* 179.
 Magistratus minores sine imperio. *par. pr.* 68.
 Magistratus municipales annui, & quinquennales. *par. pr.* 144.
 Magistratus municipales, quae habeant. *par. pr.* 144. *par. sec.* 174. *seq.* 257. 258.
 Magistratuum municipalium iurisdictione. *par. pr.* 143. *seq.*
 Mallones capillorum. *par. pr.* 116.
 Mancipi rerum, & nec mancipi quaedam differentia. *par. pr.* 124. *seq.* 315. *seq.*
 Mandatum stipulationis, & mandatum solutionis post mortem, eorumque differentia. *par. pr.* 36. *seq.*
 Maniae, seu pilae compitalibus positae. *par. pr.* 182.
 Manualia Julii Pauli. *par. pr.* 5.
 Manumissio adscripta circulo. *par. pr.* 277. *seq.*
 Ma-

- Manumissio inter amicos, per epistolam, & per mensam. *par.pr.* 214. *seq.*
 Manumissiones in Ecclesia. *par.pr.* 81.
 Manumissionis vertigines, & circumactiones statûs mutationem ostendebant. *par.pr.* 81. *par.sec.* 55.
 Manumissio novum hominem facit. *par.pr.* 81. *par.sec.* 55. 122.
 Manumissionum quidam ritus translati ad baptismum. *ibid.*
 Manumissi retentò obsequiò. *par.pr.*
 Manus emissa. *par.pr.* 110.
 Marcelli J. G. aetas, secta. *par.pr.* 258. *seq.*
 Marcellus J. C. Proculejanus. *par.pr.* 28. 89. *par.sec.* 13. 46.
 Maritalis honor. *par.pr.* 94.
 Maritus, cum condemnatur in quantum facere potest, an aes alienum deducatur. ✱. 31.
 Maritus quartam partem bonorum uxori donare poterat jure Longobardorum. *par.pr.* 39.
 Masculini, & femini sexûs differentiam cur Praetor non fecerit in edicto unde liberi, quam fecit in edicto de bonorum possessione contra tabulas. *par.pr.* 307. *seq.*
 Matrum dura custodia. *par.pr.* 37. *seq.*
 Mediae sententiae Jurisconsultorum. *par.pr.* 149. 154. *par.sec.* 41. 51. 73. 76.
 Mediae sententiae Jurisconsulti, Philosophi, Theologi. *par.pr.* 6. *seq.*
 Medicae obstetrices. *par.pr.* 174. *seq.*
 Medici utriusque sexûs. *par.pr.* 174.
 Medicorum mercedes. *par.pr.* 175. *seq.*
 Medicorum sectae. *par.pr.* 8.
 Mentecapti à furiosis distinguuntur. *par.sec.* 59.
 Merces Comitum, & Judicum. *par.pr.* 178. *seq.*
 Merces ludi literarii Magistrorum. *par.pr.* 177.
 Merces Nutricum, & Advocatorum. *par.pr.* 179. *seq.*
 Merces Philosophorum, & Jurisconsultorum. *par.pr.* 177.
 Meretrices honestioris loci. *par.pr.* 53.
 Meretrices quaeilum non turpiter accipiunt. *ibid.*
 Meretricis questus honestior, si non sit diurnus, sed nocturnus. *ibid.*
 Meretrices humanioribus disciplinis, & mathematicis operam dabant. *par.pr.* 170.
 Milites ex una militia ad aliam transire non poterant, nec duabus militiis inferi. *par.pr.* 81.
 Milites focariis donare prohibentur, ac eas possunt heredes instituere. *par.pr.* 311.
 Milites olim uxores habere non poterant. *par.pr.* 194.
 Militia Ecclesiastica exemplò militiae romanae in plerisque instituta. *par.pr.* 80.
 Militia in heredes transmittitur. *par.sec.* 277. *seq.*
 Militis quoddam jus singulare. *par.pr.* 263.
 Militis testamentum quibusdam legibus subditum, & quibusdam solum. *par.pr.* 309. *seq.*
 Militum processus. *par.pr.* 46.
 Militum itationes. *par.pr.* 159.
 Militum titulus. *par.pr.* 80. *seq.*
 Militum Vigiliae eadem, & clericorum. *par.pr.* 43.
 Minoris fidejussori an pro sit in intergrum restitutio. *par.pr.* 127.
 Miscelliones Jurisconsulti. *par.pr.* 280.
 Missa defunctorum pro vivis. *par.pr.* 281. *seq.*
 Mitra muliebre capitis indumentum. *par.pr.* 116.
 Mitrae meretricum, ascetiarum. *ibid.*
 Mixtum imperium nihil magis habet jurisdictionis, quàm imperii; aut imperii, quàm jurisdictionis. *par.pr.* 113.
 Modicum tempus variè accipitur. *par.pr.* 57.
 Monachi desidia insinulati. *par.pr.* 295. *seq.*
 Mona-

Monasterium tres faciunt. *par.pr.* 63.
 Monstrosus partus an matri profit.
par.pr. 33. *seq.*
 Monstrosus partus an rumpat testa-
 mentum. *par. sec.* 81.
 Monumenta vetera, publica, proba-
 tionem inducunt. *par.pr.* 258.
 Mores consuetudinem efficiunt, non
 consuetudo morem. *par.pr.* 38.
 Morgengabe. *par.pr.* 39.
 Mortalitatis ordo turbatus, sacris liti-
 ris indigitatus. *par.pr.* 104. *seq.*
 Mortem taedio vitae accersi posse Ju-
 risconsulti à Stoicis putaverunt. *par.*
pr. 24.
 Mulieres, *vid.* Femine.
 Mulieres Atticae, & Romanae quid
 agere potuerint. *par.pr.* 155. *seq.*
 Mulieres facile donare non praeferu-
 muntur, quia tenaciores, & avidio-
 res sunt. *par.pr.* 173.
 Mulierum favor in repetitione dotis.
par.pr. 208. *seq.*
 Multae dictionem non habet arbiter
 compromissarius. *par.pr.* 223.
 Muneralis lex. *par. sec.* 264.
 Munerum immunitates, personae, vel
 patrimonii. *par.pr.* 237.
 Munus viae muniendae, ut est cura,
 vel collatio. *par.pr.* 207. *seq.*
 Mutatione rei quomodo pignus, lega-
 tum, ususfructus extinguatur. *par.*
pr. 171. *seq.*
 Mysticum testamentum feminae fa-
 cere non poterant. *par.pr.* 41. 152.
 Mysis. *par.pr.* 218.

N.

Natalium professio. *par.pr.* 110.
 Natura, & substantia contra-
 ctuum differt. *par.pr.* 100.
 Naturalis possessio iusta, vel iniusta
 sit, neutra fieri potest legitima. *par.*
pr. 70.
 Naturalis possessionis, & civilis distin-
 ctio. *par.pr.* 68. *seq.*
 Naturalis possessio, sive corporalis,
 corpore tantum consistit. *par.*

pr. 70.
 Naturalis simul, & civilis possessio
 est, quae corpore, & jure consi-
 stit. *ibid.*
 Negligentia simplex, seu levis culpa;
 & negligentia magna, seu magna
 culpa. * 21. *seq.*
 Nerva J. C. derisus. *par.pr.* 103. 141.
 Nomina certa, incerta. *par.pr.* 114.
 Nominum dies, nominalia. *par.*
pr. 71.
 Novatae obligationes in verborum,
 atque hominum obligationem. *par.*
pr. 140.
 Novi operis nuntiatio inutilis interdi-
 ctio de remissionibus tollitur. *par.*
pr. 98.
 Nuncupabatur, quod fiebat palam, &
 in tabulas referebatur. *par.pr.* 153.
 Nuptiae iniustae absque consensu pa-
 rentum secundum antiquos cano-
 nes. *par. sec.* 58.
 Nuptiae inter educatorem, & alu-
 mnam permittuntur. *par. sec.* 62.
 Nuptiae prohibita inter susceptorem,
 & susceptam. *ibid.*
 Nuptiarum tres dies festi. *par.pr.* 139.
 Nutricia, seu mercedes nutricum. *par.*
pr. 179. *seq.*
 Nutus est omnium hominum com-
 munis sermo. *par.pr.* 120.
 Nutus Graecorum quo maxime con-
 sensum exprimebant. *par.pr.* 120.
 Νύκταλ. *par.pr.* 218.

O.

Obligatio civilis dicitur, quae si-
 mul est naturalis. *par.pr.* 69.
 Oblatio rei debita an liberet debito-
 rem ipso jure, vel per exceptionem.
par.pr. 180.
 Obligationes novatae in verborum,
 & nominum obligationem. *par.*
pr. 140.
 Obligationis inutilis quaedam species.
par.pr. 248. *seq.*
 Obscurum legatum propter diversita-
 tem personarum, & rerum. *par.*
pr.

pr. 133.
Obstetrices, levantes. *par. sec.* 81.
Obstetrices medicae. *par. pr.* 174. *seq.*
Occultum foenus. *par. pr.* 114.
Ope consilio non fuit propria actio
 furti, sed formula accommodata
 aliis actionibus. *par. pr.* 76. *seq.*
Operae officiales, & artificiales, ea-
 rumque differentiae. ✕ 26.
Optiones, & speculatores damnato-
 rum spolia dividebant. *par. pr.* 79.
seq.
Optionis legatum habuit tacitam,
 non expressam conditionem. *par.*
pr. 48.
Oratio disjunctiva, subdisjunctiva,
par. sec. 112.
Oratoria, seu Oraria loca. *par. pr.* 318.
Ordo mortalitatis turbatus, sacris liti-
 ris indigitatus. *par. pr.* 104. *seq.*
Originalis peccati labe Virgo Deipara
 exempta argumentò quodam pro-
 batur. *par. pr.* 58.

P.

Pacta contra substantiam, & na-
 turam contractuum. *par. pr.* 101.
Pacta in continenti appolita contra-
 ctibus stricti juris insunt ex parte
 actoris, & ex parte rei. *ibid. par.*
sec. 182.
Pacta, quae adjiciunt, & detrahunt
 contractui emptionis. *par. pr.* 99.
seq. 276.
Pacta quaedam ex intervallo facta in-
 sunt contractui bonae fidei, etiam
 ex parte actoris. *par. pr.* 98. 276.
Pactum adjiciens, vel detrahens con-
 tractui emptionis, sic circa admini-
 cula, non circa substantiam. *par. pr.*
 100. *par. sec.* 219. *seq.*
Pactum est species conventionis, non
 genus. *par. sec.* 183.
Pactum nudum dici potest, quod inest
 contractui. *par. pr.* 276. *seq.*
Pallae, pallia, Virorum & Mulierum.
par. pr. 200.
Pandectarum concipnatores oscitan-
 tes. *par. sec.* 13.
Pannicularia. *par. pr.* 79.
Papinianistae. *par. pr.* 196.
Papinianianus primà aetate in jure
 profecerat. *par. pr.* 97.
Papinianus trigelimo sexto aetatis an-
 nò perfectam juris cognitionem
 fuerat assecutus. *ibid.*
Papinianus variavit non semel. *par.*
sec. 36.
Παράκλησις. *par. sec.* 112.
Parentum consensus in nuptiis libero-
 rum intervenire debuit secundum
 antiquos canones. *par. sec.* 58.
Parentum votum, ut superstites ha-
 beat liberos. *par. pr.* 105.
Partus abacti poena. *par. pr.* 17. *seq.*
Partus noni, undecimi, vel ulterioris
 mensis. *par. pr.* 184.
Partus spirans editus rumpit testamen-
 tum, licet vocem non emisit. *par.*
sec. 80.
Pater filiam in adulterio deprehensam
 poterat occidere. *par. pr.* 40.
Pater in causa filii iudex esse potest.
par. pr. 36.
Pater non tenetur conditione furtiva,
 si filius furtum fecerit; nec condi-
 ctione rerum amotarum nomine
 filiae, nisi quatenus locupletior fa-
 ctus est. *par. pr.* 244.
Paternum officium dotare filiam. *par.*
sec. 72.
Patria potestas imminuta temporibus
 Ulpiani. *par. pr.* 40.
Patris potestas jurene scriptò, vel mo-
 ribus introduce. *par. pr.* 44.
Patris scientia, vel ignorantia. *Virid.*
Scientia.
Patroni jus in libertum. *par. pr.* 204.
Patronus cum condemnatur in quan-
 tum facere potest, an aes alienum
 deducatur. ✕ 31.
Pensione non solutà aedes perclusae, &
 revulsae. *par. pr.* 102. *seq.*
Pensiones vicem fructuum obtinent.
par. pr. 59. 257.
Pen-

E

Monasterium tres faciunt. *par.pr.* 63.
 Monstrosus partus an matri profit.
par.pr. 33. *seq.*
 Monstrosus partus an rumpat testa-
 mentum. *par.sec.* 81.
 Monumenta vetera, publica, proba-
 tionem inducunt. *par.pr.* 258.
 Mores consuetudinem efficiunt, non
 consuetudo morem. *par.pr.* 38.
 Morgengabe. *par.pr.* 39.
 Mortalitatis ordo turbatus, sacris liti-
 ris indigitatus. *par.pr.* 104. *seq.*
 Mortem taediō vitæ accersi posse Ju-
 risconsulti à Stoicis putaverunt. *par.*
pr. 24.
 Mulieres, *vid.* *Femine.*
 Mulieres Atticae, & Romanae quid
 agere potuerint. *par.pr.* 155. *seq.*
 Mulieres faciliè donare non praesu-
 muntur, quia tenaciores, & avidio-
 res sunt. *par.pr.* 173.
 Mulierum favor in repetitione dotis.
par.pr. 208. *seq.*
 Multae dictionem non habet arbiter
 compromissarius. *par.pr.* 223.
 Muneris lex. *par.sec.* 264.
 Munerum immunitates, personae, vel
 patrimonii. *par.pr.* 237.
 Munus viae muniendae, ut est cura,
 vel collatio. *par.pr.* 207. *seq.*
 Mutatione rei quomodo pignus, lega-
 tum, ususfructus extinguatur. *par.*
pr. 171. *seq.*
 Mysticum testamentum feminae fa-
 cere non poterant. *par.pr.* 41. 152.
 Μυστ. *par.pr.* 218.

N.

N Atalium professio. *par.pr.* 110.
 Natura, & substantia contra-
 ctuum differt. *par.pr.* 100.
 Naturalis possessio iusta, vel iniusta
 sit, neutra fieri potest legitima. *par.*
pr. 70.
 Naturalis possessionis, & civilis distin-
 ctio. *par.pr.* 68. *seq.*
 Naturalis possessio, sive corporalis,
 corpore tantum consistit. *par.*

pr. 70.
 Naturalis simul, & civilis possessio
 est, quae corpore, & iure consi-
 stit. *ibid.*
 Negligentia simplex, seu levis culpa;
 & negligentia magna, seu magna
 culpa. ✱ 21. *seq.*
 Nerva J. C. derisus. *par.pr.* 103. 141.
 Nomina certa, incerta. *par.pr.* 114.
 Nominum dies, nominalia. *par.*
pr. 71.
 Novatae obligationes in verborum,
 atque hominum obligationem. *par.*
pr. 140.
 Novi operis nunciatio inutilis interdi-
 ctō de remissionibus tollitur. *par.*
pr. 98.
 Nuncupabatur, quod fiebat palam, &
 in tabulas referebatur. *par.pr.* 153.
 Nuptiae iniustae absque consensu pa-
 rentum secundum antiquos cano-
 nes. *par.sec.* 58.
 Nuptiae inter educatorem, & alu-
 mnam permissae. *par.sec.* 62.
 Nuptiae prohibitae inter susceptorem,
 & susceptam. *ibid.*
 Nuptiarum tres dies festi. *par.pr.* 139.
 Nutricia, seu mercedes nutricum. *par.*
pr. 179. *seq.*
 Nutus est omnium hominum com-
 munis sermo. *par.pr.* 120.
 Nutus Graecorum quo maximè con-
 sensum exprimebant. *par.pr.* 120.
 Νύκταλ. *par.pr.* 218.

O.

Obligatio civilis dicitur, quae si-
 mul est naturalis. *par.pr.* 69.
 Oblatio rei debitae an liberet debito-
 rem ipso iure, vel per exceptionem.
par.pr. 180.
 Obligationes novatae in verborum,
 & nominum obligationem. *par.*
pr. 140.
 Obligationis inutilis quaedam species.
par.pr. 248. *seq.*
 Obscurum legatum propter diversita-
 tem personarum, & rerum. *par.*
pr.

pr. 133.
Obstetrices, levantes. *par. sec.* 81.
Obstetrices medicae. *par. pr.* 174. *seq.*
Occultum foenus. *par. pr.* 114.
Ope consilio non fuit propria actio furti, sed formula accommodata aliis actionibus. *par. pr.* 76. *seq.*
Operae officiales, & artificiales, earumque differentiae. ✕ 26.
Optiones, & speculatores damnatorum spolia dividebant. *par. pr.* 79. *seq.*
Optionis legatum habuit tacitam, non expressam conditionem. *par. pr.* 48.
Oratio disjunctiva, subdisjunctiva. *par. sec.* 112.
Oratoria, seu Oraria loca. *par. pr.* 318.
Ordo mortalitatis turbatus, sacris literis indigitatus. *par. pr.* 104. *seq.*
Originalis peccati labe Virgo Deipara exempta argumentò quodam probatur. *par. pr.* 58.

P.

Pacta contra substantiam, & naturam contractuum. *par. pr.* 101.
Pacta in contenti appolita contractibus stricti juris insunt ex parte actoris, & ex parte rei. *ibid. par. sec.* 182.
Pacta, quae adjiciunt, & detrahunt contractui emptionis. *par. pr.* 99. *seq.* 276.
Pacta quaedam ex intervallo facta insunt contractui bonae fidei, etiam ex parte actoris. *par. pr.* 98. 276.
Pactum adjiciens, vel detrahens contractui emptionis, sic circa adminicula, non circa substantiam. *par. pr.* 100. *par. sec.* 219. *seq.*
Pactum est species conventionis, non genus. *par. sec.* 182.
Pactum nudum dici potest, quod inest contractui. *par. pr.* 276. *seq.*
Pallae, pallia, Virorum & Mulierum. *par. pr.* 200.
Pandectarum concipnatores oscitantes. *par. ill.*

tes. par. sec. 12.
Pannicularia. *par. pr.* 79.
Papinianistae. *par. pr.* 196.
Papinianus primà aetate in jure profecerat. *par. pr.* 97.
Papinianus trigelimo sexto aetatis annò perfectam juris cognitionem fuerat assecutus. *ibid.*
Papinianus variavit non semel. *par. sec.* 36.
Plagadiazdēn. *par. sec.* 112.
Parentum consensus in nuptiis liberorum intervenire debuit secundum antiquos canones. *par. sec.* 58.
Parentum votum, ut superstitēs habeant liberos. *par. pr.* 105.
Partus abacti poena. *par. pr.* 17. *seq.*
Partus noni, undecimi, vel ulterioris mensis. *par. pr.* 184.
Partus spirans editus rumpit testamentum, licet vocem non emisit. *par. sec.* 80.
Pater filiam in adulterio deprehensam poterat occidere. *par. pr.* 40.
Pater in causa filii iudex esse potest. *par. pr.* 36.
Pater non tenetur conditione furtiva, si filius furtum fecerit; nec conditione rerum amotarum nomine filiae, nisi quatenus locupletior factus est. *par. pr.* 244.
Paternum officium dotare filiam. *par. sec.* 73.
Patria potestas imminuta temporibus Ulpiani. *par. pr.* 40.
Patris potestas iurene scriptò, vel moribus introducta. *par. pr.* 44.
Patris scientia, vel ignorantia. *Vid. Scientia.*
Patroni jus in libertum. *par. pr.* 204.
Patronus cum condemnatur in quantum facere potest, an aes alienum deducatur. ✕ 31.
Pensione non solutà aedes perclusae, & revulsae. *par. pr.* 102. *seq.*
Pensiones vicem fructuum obtinent. *par. pr.* 59. 257.
Pen-

Pensionum, & fructuum differen-
 tia. *ibid.*
 Peregrini, quibus datum erat jus com-
 mercii, & connubii, usucapere po-
 tuerunt praeterquam ex causis tes-
 tamenti. *par.pr.* 211. *seq.*
 Permutatio apud gentes discreta à ven-
 ditione, post nummorum usum.
par.pr. 312.
 Permutatio non infert dominiū trans-
 ferendi necessitatem. *par.pr.* 160.
 Permutatio non nudā voluntate con-
 trahitur, sed traditione rei interve-
 niente. *par.pr.* 105.
 in Permutatione dominium transferri
 necesse non est, ut nec in venditio-
 ne. *par.pr.* 54. 105. *par.sec.* 226. *seq.*
 Persecutio in rem, vel in personam
 est. *par.pr.* 267.
 Personalis actio longō tempore non
 tollitur. *par.sec.* 54.
 Petere ante tempus, & conditionem
 existentem differt. *par.pr.* 112. *seq.*
 Petitio propriè est in rem. *par.pr.* 267.
 Philosophi Jurisconsultis subaemuli.
par.pr. 1.
 Philosophorum mercedes. *par.pr.* 177.
 Philosophorum sectae. *par.pr.* 8.
 Pictura, quae est pretiosior, cur tabu-
 lae non cedat. *par.pr.* 304.
 Pignoratā re duobus, quomodo jus-
 suum quisque persequatur. *par.pr.* 67.
 Pignori eandem rem diversis contra-
 ctibus supponere. *ibid.*
 Pignoris judicialis, & praetorii diffe-
 rentiae. *par.sec.* 265.
 Pignus conventionale, & praetorium.
par.sec. 20. *seq.*
 Pignus fiduciarium. *par.pr.* 198.
 Pignus mutatione rei quibus modis
 extinguatur. *par.pr.* 171. *seq.*
 Pignus rei alienae ratihabitione con-
 firmatur. *par.pr.* 274.
 Pilae ex farina homines, ex lana mu-
 lieres; pilae stramentitiae, aut foe-
 neae leviore referebant. *par.pr.* 181.
 Pileus in manumissionibus, & bap-

smo. par.pr. 82.
 Poenae ex delictis defunctorum ut
 variè ad heredes transeunt. *par.*
pr. 120. *seq.*
 Poenale iudicium adversus non ob-
 temperantes iurisdictioni. *par.*
pr. 145.
 Poena vinculorum. *par.pr.* 247.
 Popina inhonestus locus. *par.pr.* 53.
 Possessio corpore, & jure consistens,
 legitima est. *par.pr.* 70.
 Possessio iusta, & legitima differunt. *ib.*
 Possessio naturalis iusta, vel iniusta fit,
 neutra fieri potest legitima. *ibid.*
 Possessio naturalis, sive corporalis, cor-
 pore tantum consistit. *ibid.*
 Possessio naturalis simul & civilis,
 corpore & jure consistunt. *ibid.*
 Possessio, quae corpore tantum consi-
 stit, nunquam fit legitima. *ibid.*
 Possessio, quam Praetor interdictò
 tuetur, iusta est, sed non legitima.
ibid.
 circa Possessionem plurimae dissentiones
 sur. (consultum. *par.sec.* 129.
 Possessionis, & proprietatis causa uno
 eodemque iudicio terminata. *par.*
pr. 293.
 Possessionis naturalis, & civilis distin-
 ctio. *par.pr.* 68. *seq.*
 Possessore hereditatis locupletiore fac-
 tō, inspicitur tempus rei iudicatae.
par.pr. 269.
 Possessori hereditatis etiam post litem
 contestatam debitores hereditarios
 convenire permittitur. *par.pr.* 204.
 Praejudiciales exceptiones. *par.pr.* 129.
 268.
 Praescriptionis, & usucapionis diffe-
 rentiae. *par.sec.* 261.
 Praescriptio 30. annorum an Theodo-
 sio seniori, vel juniori tribuenda.
par.sec. 294. *seq.*
 Praescriptis verbis actio unde dicta.
par.pr. 291. *par.sec.* 228.
 Praescriptis verbis actio an concurret
 cum alijs actionibus. *par.sec.* 284. *seq.*
 Prae-

Praescriptis verbis actio non datur ex omnibus contractibus innominatis; sed tantum ex iis, qui sunt similes contractibus nominatis. *par.pr.* 290. *seq.*

Praescriptis verbis actio ut sit proxima directae actioni ex certis contractibus. *par.pr.* 143.

Praescriptis verbis actiones. *Vide in verb.* Actiones.

Praesepia tabulis pictis adornata. *par.pr.* 150. *seq.*

Præsumptiones saepe à Justiniano inductae. *par.sec.* 26.

Praetoris, & Consulis jurisdictio in fideicommissis, & libertatibus. *par.pr.* 188. *seq.*

Precationes dirae, sceleratae preces. *par.pr.* 281. *seq.*

Princeps omnibus legibus scriptis solutus. *par.pr.* 294.

Privata negotia, seu judicia. *par.pr.* 36.

Privigna in concubinam haberi non potest. *par.pr.* 95.

Privilegia, Personae, quae privilegiis uti possunt. *par.pr.* 115.

Probationes ex veteribus, & publicis monumentis. *par.pr.* 258.

Processus militum, advocatorum, clericorum. *par.pr.* 46.

Processus spes. *ibid.*

Proculejani à Veterum regulis recesserunt. *par.pr.* 187.

Proculejani jurisconsulti magis à partibus Stoicorum fuerunt. *par.pr.* 21. *seq.* 24.

Proculejanorum Jurisconsultorum doctrina. *par.pr.* 5.

Proculus, & Julianus saepe dissenserunt. *par.pr.* 93. *seq.*

Professio natalium. *par.pr.* 110.

Professores, Civitatum & Principum iudiciis probati. *par.pr.* 95. *seq.*

Professores propriè liberalium artium. *par.pr.* 176.

Professorum mercedes. *par.pr.* 175. *seq.*

Promiscuae conditiones quae sint. *par.*

pr. 138.

Promutuum cum mutuo convenit, & differt. *par.sec.* 266. *seq.*

Proportionem geometricam Sabiniani sequebantur, Proculejani arithmetica. *par.pr.* 153. *par.sec.* 82. *seq.*

Pubertatis terminus secundum Stoicos, & Jurisconsultos. *par.pr.* 15. 22. *seq.* 305. *seq.*

Pubertas cur definita annò 14. *par.pr.* 22. *seq.* 305. *seq.*

Pubertas duobus septenariis completur. *par.pr.* 74.

Pubertatis tempus indefinitum ante Justinianum. *par.pr.* 168. *seq.*

Pubertatis terminus secundum Stoicos, & Jurisconsultos. *par.pr.* 15. 22. *seq.*

Pupilli annò luctus finitò sub eo rum tutela, qui legitimi erant; vel iis dati tutores. *par.pr.* 37.

Pupilli per annum luctus erant sub matrum custodia. *ibid.*

Pupillò locupletiore factò, inspicitur tempus petitionis, seu litis contestatae. *par.pr.* 269.

Pupillos non tenetur ex dolo tutoris. *par.sec.* 239. *seq.*

Pupillus quomodo obligatur naturaliter. *par.pr.* 245. 246. *seq.* *par.sec.* 207.

Pupillus secundum regulas civiles pacisci non potest. *par.pr.* 38.

Purpura licet pretiosior, cur vestimento cedat. *par.pr.* 304.

Questiones decisionum perperam à Justiniano relatae. *par.sec.* 89. 96.

Quaestores, qui mittebantur in provincias, imperium merum, & mixtum quandoque habuerunt. *par.pr.* 68.

Quaestor urbanus neque imperium merum, neque mixtum habuit. *par.pr.* 68.

Querela inofficiosi testamenti sine effectu. *par.pr.* 111. *seq.*

Ratihabitio confirmat pignus rei alienae. *par.pr.* 274.

Ratihabitio confirmat pignus rei alienae. *par.pr.* 274.

Ratihabitio confirmat pignus rei alienae. *par.pr.* 274.

Ratihabitio confirmat pignus rei alienae. *par.pr.* 274.

Ratihabitio confirmat pignus rei alienae. *par.pr.* 274.

Ratihabitio confirmat pignus rei alienae. *par.pr.* 274.

Ratihabitio confirmat pignus rei alienae. *par.pr.* 274.

Ratihabitio confirmat pignus rei alienae. *par.pr.* 274.

Ratihabitio confirmat pignus rei alienae. *par.pr.* 274.

Rati habitione facilius res facti, quam
 res juris confirmabantur. *par.pr.* 75.
seq. par.sec. 7. 247.
 Regula Catoniana. *par.pr.* 187.
 Regulae juris breves. *par.pr.* 11.
 Regularum juris rationes Jurisconsulti
 plerumque ignorabant. *par.pr.* 187.
par.sec. 64.
 Regulas juris Tribonianus suo sensu
 interpretari amavit. *par.sec.* 76.
 Regulis Veterum Sabiniani insiste-
 bant. *par.pr.* 187.
 Relegationis, & deportationis differen-
 tia. *par.sec.* 301.
 Religiosus locus fit illatione trunci ab-
 que capite. *par.pr.* 78.
 Remissio alia fit interdictio, alia cogni-
 tione Praetoris. *par.pr.* 97. *seq.*
 Remissio nunciationis novi operis uti-
 lis, & inutilis. *par.pr.* 98.
 Repotia. *par.pr.* 139.
 Rerum amotarum actio non est poe-
 nalis. *par.sec.* 38.
 Res facti, & juris. *par.pr.* 75.
 Res quaedam solae alienari non pos-
 sunt, at per universitatem alienan-
 tur. ✕ 28.
 Restitutio in integrum an profit mi-
 noris fidejussori. *par.pr.* 127.
 Retractiones Cujacii quaedam ex-
 pressae, quaedam tacitae. *par.sec.* 159.
 Rethorum sectae. *par.pr.* 8.
 Ridere, & deridere. *par.pr.* 103.
 Romanae leges ex pluribus Civitati-
 bus sumptae. *par.pr.* 50.
 Romana libertas. *par.pr.* 49.
 Romano more feminae in castris non
 erant. *par.pr.* 194.
 Rubrianum Senatusconsultum. *par.*
pr. 219. *seq.*
 Rusticae tribus honoratiores urbanis.
par.pr. 198.
 Rustici servi, rustica supellex, vestis, to-
 ga, cibaria, penus, aedes rusticae.
par.pr. 83.

S.
Sabiniani Veterum regulis insiste-
 bant. *par.pr.* 187. *par.sec.* 16.
 Sabinianorum Jurisconsultorum do-
 ctina. *par.pr.* 4. 5. *par.sec.* 16. 102.
 Sacerdotes Praetor edictis suis cogere
 noluit. *par.pr.* 123. *seq.*
 Sacerdotum uxores, focariae, sorores.
par.pr. 194. *seq.*
 Sacramentum studiosorum juris. *par.*
pr. 178.
 Sacri faciendi causa si quid de dolio de-
 matur, totum dolium sacrum fieri.
par.pr. 45.
 Sacrificia mala, nocturna, funesta. *par.*
pr. 281. *seq.*
 Sacrorum detestatio. *par.sec.* 274.
 Salapittae. Salpictae. *par.pr.* 81.
 Salvius Julianus. *Vid.* Julianus.
 Sanctio Legis Juliae, & Papiae. *par.*
pr. 164.
 Sanguinis turbatio. *par.pr.* 184.
 Scholastici de foro, seu Advocati. *par.*
pr. 180.
 Scholastici ingredienti scholam pecu-
 niam inferebant. *par.pr.* 197.
 Scholasticorum ludi, & convivia. *par.*
pr. 197.
 Scholasticorum praefecti convivia fa-
 ciebant. *ibid.*
 Scientia patris non nocet, nec igno-
 rantia patris prodest filiofamilias
 heredi instituto, quominus dies pe-
 tendae bonorum possessionis ce-
 dant. *par.pr.* 156. *seq.*
 Sectae Jurisconsultorum, Theologo-
 rum, Medicorum. *par.pr.* 8.
 Secta Jurisconsultorum quae praeva-
 leret. *par.pr.* 6.
 Senatusconsulta circa leges facta, &
 circa leges Juliam, & Papiam. *par.*
pr. 165.
 Senatusconsulti Trebelliani, & Pega-
 siani quaedam differentia. *par.pr.*
 255. 256. *seq.* 289. *seq.*
 Senatusconsultum ad Legem Fabiam
 de plagiaris. *par.pr.* 142.
 Se-

Senatusconsultum Rubrianum, Jun-
 cianum, Dufumianum. *par.pr.* 219.
seq.
 Sententiarum mira diversitas. *par.*
sec. 37.
 Servi Caesarum, ut liberi homines age-
 bant. *par.pr.* 148.
 Servi in fuga cur nec vendi, nec dona-
 ri possunt. *par.pr.* 142.
 Servi intes jumenta, & quadrupedes
 habiti. *par.pr.* 72. *seq.*
 Servi nec itatum, nec personam, nec
 vivi, nec mortui communionem
 Civitatis habuerunt. *par.pr.* 182. *seq.*
 Servi pro nullis apud Praetorem. *par.*
pr. 192.
 Servi urbani, & rustici. *par.pr.* 83.
 Servus communis duorum domino-
 rum, & servus, in quo alius habet
 proprietatem, alius usumfructum,
 quomodo differant. * 35.
 Servitus poenae morti assimilatur in
 Lege Papiæ. *par.pr.* 166.
 Servitutes consistunt in solo, aut su-
 perficie praedii servientis, non do-
 minantis. *par.pr.* 33. *par.sec.* 192.
 Servitutes denominationem accipiunt
 à praedio dominante, non servien-
 te. *par.sec.* 192.
 Servitutes precario concedi possunt.
par.pr. 32.
 Servitutes praediorum suam habent
 naturam. *par.pr.* 35.
 Servitutes rusticorum praediorum cur
 fuerint res mancipi, non, urbano-
 rum. *par.pr.* 197. *seq.*
 Servitutes praediorum rusticorum cur
 pignori obligari, & fiduciari possint,
 non urbanorum. *ibid.*
 Servitutes urbanorum, & rusticorum
 servitutes quo differunt. * 11.
 Servitutis cessio, & legatum differunt.
 * 14.
 Servitutis poena major, quam depor-
 tationis. *par.pr.* 166.
 Servius Sulpitius J. G. unus inter ma-
 ximos. *par.pr.* 96.

Servius Sulpitius à Q. Mútio Scaevola
 oburgatus mediâ aetate proficere
 caepit. *par.pr.* 97.
 Servus communis legari, eique lega-
 tum relinqui potuit. *par.sec.* 91.
 Sinu pecunias excipiebant. *par.pr.* 79.
 Socer parentis locò. *par.pr.* 252.
 Societas universonum, vel partis bono-
 rum. *par.pr.* 261.
 Socius omnium bonorum non tene-
 tur, nisi in quantum facere potest.
 * 31.
 Sodalitaria. *par.pr.* 92.
 Σόλωνα. *par.pr.* 19.
 Σοφιστής. *ibid.*
 Sororum, Fratrum nomina nequiora.
par.pr. 193.
 Spadones adoptare possunt, nuptias
 contrahere, manumittere causâ ma-
 trimonii, postumum heredem scri-
 bere, non verò Castrati. *par.pr.* 25.
 Spadonum, & Castratorum differen-
 tia secundum Stoicos, & Procleja-
 nos. *ibid.*
 Spado sanus habetur. *ibid.*
 Spes processus. *par.pr.* 45.
 Spolia captivi ad eum pertinent, qui
 bello cepit. *par.pr.* 80.
 Spolia damnatorum Optiones, & Spe-
 culatores dividebant. *par.pr.* 79. *seq.*
 Spurii ab honoribus reiecti. *par.pr.* 302.
seq.
 Stationes Fori, Militum, Christiano-
 rum. *par.pr.* 159.
 Statuae ex permisso Senatûs, aut De-
 curionum positae. *par.pr.* 129. *seq.*
 Stipulatio conditionalis ex praesenti
 vires accipit. *par.pr.* 113.
 Stipulatio incerta. *par.pr.* 114. *par.*
sec. 110.
 Stipulationes in dando, & faciendo.
par.sec. 23.
 Stipulationes Praetoriae, & conventio-
 nales, eorumque differentiae. * 34.
 Stipulationi pacta apposita in conti-
 nenti insunt ex parte actoris, & rei.
par.pr. 101.
 Sti-

Scipulationis alternatae, & legati sub
alternatione relicti differentia. *par.*
87.
Scipulationis iudicatum solvi clausulae
tres. *par.pr.* 280.
Stipulatio servi publici, & stipulatio
actoris in quo differant. * 8. *seq.*
Stipulatio ususfructus, quem servus he-
reditarius stipulatur, & legatum usus-
fructus servo hereditario relictum,
quo differant. * 20. *seq.*
Stoici circa verborum proprietatem,
& originem anxii. *par.pr.* 11.
Stoici Dialecticae studiosi. *par.pr.* 18.
Stoici variabant, mutabantque sen-
tentiam. *par.pr.* 10.
Stoicorum argumenta, & collectiones.
par.pr. 19.
Stoicorum doctrinam quare Juriscon-
sulti secuti fuerint. *par.pr.* 9.
Stoicorum, & Cynicorum sententia de
usuris juris auctoribus consentanea.
par.pr. 14.
Stoicorum ex doctrina multa apud Ju-
risconsultos. *par.pr.* 11. *seq.*
Studiis liberalibus quod tempus defi-
nitum. *par.pr.* 169. *seq.*
Subdisiunctiva oratio. *par.sec.* 112.
Subscriptio plerumque fit absque cau-
sae cognitioe. *par.pr.* 64.
Subsidiaria actio adversus Magistratus
municipales non rectè dicitur actio
in factum. *par.pr.* 300.
Substantia, & natura contractuum dif-
fert. *par.pr.* 100.
Substitutio à milite facta ultra puber-
tatis annos valet jure directio, non
jure fideicommissi. *par.pr.* 199.
Substitutionum duo casus qui sint. *par.*
pr. 249.
Substitutio reciproca. *par.pr.* 217.
Substitutio ut differt à jure accrescen-
di. *par.pr.* 250.
Subtilis ratio, Gryphus. *par.pr.* 230. *seq.*
Supellex ex auro, & gemmis. *p.pr.* 128.
Supellex urbana, & rustica. *par.pr.* 83.
Susceptus susceptori filii loco. *par.*

pr.

T.

116.

T Abulae pictae in praefepiis. *par.*
pr. 150. *seq.*
Tergemini Vigiles. *par.pr.* 43.
Tertiam partem conlaborationis, seu
tertiam partem ex bonis pendente
matrimonio quaesitis quo jure uxor
haberet. *par.pr.* 39.
Tertulliani libri ad Nationes. *p.pr.*
pr. 141.
Testamenti actus debet esse conti-
nuus. *par.sec.* 31.
Testamenti inofficiosi querela sine ef-
fectu. *par.pr.* 111. *seq.*
Testamentum patris, & filii an unum,
vel duo. *par.pr.* 88. *seq.* 183. *par.sec.* 78.
108.
Testamentum internecinum. *par.*
pr. 153.
Testamentum mysticum feminae fa-
cere non poterant. *par.pr.* 41. 152.
Testamentum non est juris gentium,
sed civilis. *par.pr.* 301. *seq.*
Testamentum nuncupativum, & in
scriptis. *par.pr.* 152. *seq.*
Testamentum patris principale. *par.*
sec. 103.
Testantis iudicium debet esse certum.
par.sec. 110.
Testes in quibus negotiis rogati esse
debuerunt. *par.pr.* 314. *seq.*
Theologorum sectae. *par.pr.* 8.
Titulus militum, Clericorum. *par.pr.*
80. *seq.*
Toga urbana, & rustica. *par.pr.* 83.
Traditio habet factum, & effectum.
par.pr. 106.
Transmittitur legatum per vindica-
tionem non dum agnitum. *par.*
pr. 49.
Tres Collegium faciunt, Ecclesiam,
Monasterium, Familiam. *par.pr.* 62.
seq.
Tribunus de mercedibus Professorum
cognoscebat. *par.pr.* 175.
Tributum stultorum, quod Astrologi
Ale-

Alexandriae pendebant. *par.pr.* 161.
 Triumviri nocturni. *par.pr.* 43.
 Tumulus liberis post nonum diem
 amissis inscriptus. *par.pr.* 74. *seq.*
 Turbatio sanguinis. *par.pr.* 184.
 Tutelae definitio aliter quàm vulgò ac-
 cepta. *par.pr.* 292.
 Tutor de levi culpa tenetur , non le-
 vissima. *par.sec.* 246. *seq.*
 Tutoribus petendis matri annus prae-
 stitutus. *par.pr.* 37.
 Tutoris potestas in pupillum non est
 major , quàm patris in filium . *par.*
pr. 157.
 Tutoris scientia non facit , ut dies pe-
 tendae bonorum possessionis cedant
 pupilo. *par.pr.* 156. *par.sec.* 256.
 V.

Vacatio muneris publici . *par.pr.* 108.
 Vacationis tempus à repudio ex lege
 Papia. *par.pr.* 75.
 Variarunt Stoici , & Jurisconsulti. *par.*
pr. 10. *par.sec.* 37.
 Variavit non semel Papinianus . *par.*
sec. 36.
 Venditio an rebus fieri posset, contro-
 versum inter Sabinianos , & Procu-
 lejanos. *par.pr.* 313.
 Venditione perfecta periculum est
 emptori etiam ante traditionem .
par.sec. 222. *seq.*
 Venditio per averfionem unde dicta .
par.pr. 220.
 Venditio prohibita ratione rei, vel ratione
 personae differunt. *par.pr.* 212.
seq.
 Venditor deceptus habet beneficium
 L. 2. C. de rescind. *vendit.* *par.pr.* 210.
seq.
 Venditori decepto ultra dimidiam par-
 tem iusti pretii , non emptori suc-
 curritur. *par.sec.* 282. *seq.*
 Venditor tenetur ad factum traden-
 di , non etiam ad effectum dominii
 transferendi. *par.pr.* 106.
 Ventrale. *par.pr.* 79.

Venuleji Miscellionis J. C. nomen ,
 aetas, & secta. *par.pr.* 279.
 Verba ambigua. *par.pr.* 20.
 Verba conjuncta pro disjunctis, & dis-
 juncta pro conjunctis aliquando
 accipiuntur. *par.sec.* 111.
 Verba naturalia Nutus. *par.pr.* 120.
 Verborum proprietati Stoici, & Junif-
 consulti studuerunt. *par.pr.* 11.
 Vertigines in manumissionibus statim
 mutationem ostendebant. *par.pr.* 81.
par.sec. 55.
 Vestimenta muliebria , & virorum &
 mulierum communia. *par.pr.* 200.
 Vestis alba in manumissionibus , &
 baptismo. *par.1.* 81.
 Via municiendae munus ut est cura, vel
 collatio. *par.pr.* 207. *seq.*
 Viceconjux. *par.pr.* 92.
 Vigiles, nomen officii. *par.pr.* 43.
 Vigiles tergemini. *ibid.*
 Vigiliae militares quatuor. *ibid.*
 Vigiliae militum eadem , & Clerico-
 rum. *ibid.*
 Vinculorum poena. *par.pr.* 247.
 Vinum inferium. Vinalia. *par.pr.* 45.
seq.
 Virgillii natalem pueri celebrabant
 idibus Octobris. *par.pr.* 196.
 Virgo Deipara originalis peccati labe
 exempta argumento quodam pro-
 batur. *par.pr.* 58.
 Viridia in teclis aedificiorum . *par.*
pr. 35.
 Vitae humanae tempus longissimum
 centum annorum. *par.pr.* 15.
 Universitas, idest, totum. *par.pr.* 141.
 Voluntas testatoris totum facit in te-
 stamenti. *par.sec.* 84.
 Urbani servi , urbana vestis, toga, pe-
 nus, cibaria, urbanae aedes. *par.pr.*
 83.
 Usucapere potuerunt peregrini, quibus
 datum erat jus commercii , & con-
 nubii , praeterquam ex causis te-
 stamenti. *par.pr.* 211. *seq.*
 Usucapionis differentia, cum res tradi-

ta est ex causa emptionis, vel ex alia causa. *	29.	rei extinguatur. <i>par. pr.</i>	172. <i>seq.</i>
Usucapionis, & praescriptionis differentia. <i>par. sec.</i>	261.	Ususfructus, qui finitur consolidatio- ne, & quomodo differat ab eo, qui aliis modis finitur. *	10.
Usucapionis tempus continuum in re- bus mobilibus. <i>par. pr.</i>	185. <i>seq.</i>	Utiles actiones in factum Civiles, & Praetoriae. <i>par. pr.</i>	103.
Usurae, & fructus rei donatae an ex mora debeantur. <i>par. pr.</i>	167.	Uxores non solum à maritis, sed à pa- rentibus, & extraneis dominae vo- cabantur. <i>par. pr.</i>	37.
Usurae legatorum debentur ex mora. <i>par. sec.</i>	288. <i>seq.</i>	Uxores olim milites habere non pote- rant. <i>par. pr.</i>	194.
Usurae modicae, modestae, minimae, leviores. <i>par. pr.</i>	134.	Uxores Sacerdotum, Sorores, Con- versae. <i>par. pr.</i>	194. <i>seq.</i>
Usurae pupillares quando non cur- runt. <i>par. pr.</i>	270.	Uxor furti marito non tenetur. <i>par.</i> <i>sec.</i>	37.
Usura non naturâ provenit, sed jure percipitur. <i>par. pr.</i>	14.	Uxor furtum non facit, dum res divor- tii causâ amovetur; aut si faciat, lenius coërcetur. <i>par. pr.</i>	244.
Usurarum, & fructuum differentia. <i>par.</i> <i>sec.</i>	237.	Uxor gratuita. <i>par. pr.</i>	92.
Ususfructus amissio, & finitio differt. <i>par. sec.</i>	53. <i>seq.</i>	Uxor injusta, gratuita. <i>par. pr.</i>	191.
Ususfructus quibus hodie modis ex- tinguitur. <i>par. sec.</i>	55.	Uxoris propria bona ob administratio- nem munerum civilium mariti non tenetur. <i>par. pr.</i>	62.
Ususfructus quibus modis mutatione			

